

1. ZVÄZOK

OBEČNÁ KRONIKA
ŽIAR NAD HRONOM
OKRES : KREMNICA

Táto kronika obsahuje 596 slovom päťsto deväťdesiatšesť číslovaných strán a bola dnešným dňom založená a odovzdaná svojmu účelu.

Žiar nad Hronom dňa 29. Augusta 1956, v deň dvanásteho výročia Slovenského národného povstania.

Ľudovít Majerský
Tajomník MNV

Jozef Baran
predseda MNV

Z histórie obce.

Založenie obce.

Obec Svätý Kríž nad Hronom (vtedy nazývaná Kerestur) bola založená v storočí pred rokom 1075.

Prvá písaná historická pamiatka viaže sa k roku 1075, kedy uhorský kráľ Gejza I. založil opátstvo Svätého Benedika, darujúc mu na území stredného Pohronia (v terajších okresoch Kremnica a Nová Baňa) zem „veľkú a širokú“, neobývanú a dal opátovi právo usadzovať ľudí, tak ďaleko a široko, ako chce. Listina táto spomína „Goznuchu“, „Gelednuk“ a „Kerestur“, mená dnešných obcí Voznica, Hliník nad Hronom a Sv. Kríž nad Hronom, tiež územie Šušolia (Šušol'), kotlinu v okolí Sv. Kríža nad Hronom.

Slová tejto pôvodnej listiny latinskej uvádzajú sa slovensky: „Potom daroval som zem v Šušolí s lesami, poľovačkou, vodami, rybolovom a lúkami. K rorejžto zeme pravá hranica je jarok, zvaný Tapla, bežiaci od Hrona, ktorýžto Hron je hranicou, postupujúc až k potoku Radmera, ostrovom ale rieky Hrona prechádzajú na stranu Sv. Benedika. Tedy potok Radmera oddeľuje zem Sv. Benedika od ostatných. Ďalej prameň onoho potoka, ktorý je v hore Vydricky, je znamením. Potom posledný medzník je prameň hore spomenutého potoka Tapla.

(Poznámka: Potok Radmera je dnešný Ladomerský potok, zvaný i menom Chotárny. Tapla – Teplá v doline od sklených Teplíc k Hliníku nad Hronom).

„Dávku v Borsi a vo všetkých dvoroch tejto obce, ako aj v ostatných troch obciach, totiž v Hvozdnici, Hliníku nad Hronom a vo Sv. Kríži nad Hronom, v ktorejkoľvek z nich polovicu kráľovskej čiastky“.

Obývanie obce.

Bol tedy opát zo Sv. Benediku jeden z prvých kolonizátorov nášho kraja. Druhý bol ostrihomský arcibiskup, do správy ktorého sa dostal náš vidiek. Tento dostal beneficium (obročenie, ustanovizeň, ktorá sa pokladá za právnickú osobu a skladá sa z úradu a majetku, je základom zabezpečenia nositeľa úradu = beneficiála) okrem iných i v susedstve kráľovských zvolenských lesov a za miesto správy svojich majetkov vyvolil si v Šušolí obec Svätý Kríž nad Hronom. Tretím kolonizátorom bol panovník uhorský. Štvrtý bol majiteľ hradu Šášova a Revištia, tedy rodina Doczyovská, keďže ona vlastnila obidva hrady najdlhšie. Celý kraj stredného Slovenska kryli ťažko prechodné lesy, ktoré neskoršie patrili kráľom z rodu Arpáda. Títo, ako v ústredí kraja, vybudovali časom hrad Zvolen (1214 – 1254). Rozsiahle lesy slúžili im za obľúbené miesto poľovnícke.

Dlžní sme pripomenúť okolnosť, že dosiaľ nenašli sa na našom území stopy po pračlovekovi – výjímú malú bronzové nálezy práve v okolí obce Sv. Kríž nad Hronom – čo potvrdzuje mienku o neskoršom obydlení priestoru.

Uvedení kolonizátori všetci usadzovali ľudí, ktorí zakladali dvory (majere), kolčovali lesy a obrábali z lesov pretvorenú ornú pôdu. Rozmnožovaním rodiny, prichádzaním cudzích pribúdali stavby v malej kolónii a utvárali sa v pomalom postupe času dnešné obce.

Vývin a zveľádovanie sa obce.

Obec Sv. Kríž nad Hronom, založená v strede Šúšolia, územia, ktoré si treba predstaviť ako neprehľadné lesy, len tesne vedľa rieky Hrona s malými lúkami, od roku 1075 až do prvej polovice XIII. storočia.

Kardinál a ostrihomský arcibiskup Štefan de genere Vancha (čítaj Vančai), bol opravdivým kolonizátorom šušolskej kotliny, keď roku 1246 na mestečko povýšil dedinku Sv. Kríž nad Hronom a povolil rozličné výsady hostóm, ktorí sa chcú tu usadiť. Odpustil prisťahovalcom dane na tri roky, aby napomohol a urýchlil príliv obyvateľstva.

Tieto výsady potvrdil aj Pavel Várday, ostrihomský arcibiskup roku 1548.

Z toho musíme uzatvárať, že majetok ostrihomských arcibiskupov, rozložený na pravom brehu rieky Hrona, bol vtedy veľmi málo obývaný.

Kráľ Béla IV. prisúdil svätobenediskému opátstvu jednu tretinu daní v obci vyberaných. V dobách Jána Jiskru z Brandýsa bola tu pevnôstka. Jej zborenie bolo usnesené v Kremnici roku 1452 vo „večnom pokoji“, uzavretom medzi Jánom Jiskrom a Jánom Hunyadim.

Roku 1527 spomína sa tu gotický kostol.

Obce sa nevyvíjali rovnako. Jedna rýchlejšie, druhá menej, podľa svojho zemepisného polozenia, podľa kvality pôdy, podľa veľkosti chotára a podľa bohatstva prírody či už vo vnútri zeme alebo na jej povrchu.

O veľkosti obcí zachoval sa nám súpis z roku 1564. V tomto súpise (k vyrúbaniu daní) uvedené sú obce podľa zemepánov a sčítané sú dvory, čiže ako ich vtedy nazývali „porty“, keďže za starodávna veľkosť obcí merali počtom dvorov.

T. Súpis na prvom mieste uvádza obce na pôde arcibiskupa nasledovne: „Zenth Kereszth oppidum (Svätý Kríž mesto)...23 dvorov (port).

Dňa 28. Mája 1574 boli kráľom a cisárom Maximiliánom potvrdené výsady Svätého Kríža, ktoré roku 1564 -1576 udelil Matej T. (1458 – 1490) a Vladislav (1490 – 1516).

V zime roku 1657 -1658 prezimovali tu a v okolí vojská Pálfyho, čo iste nebolo k dobru obyvateľstva, lebo vojsko bralo, čo sa mu páčilo. Roku 1664 generál Souches premohol tu Turkov. Roku 1678 Imrich Tökölyi bol tu premožený. Roku 1684 arcibiskupský kaštieľ bol opustený, lebo Truci, kuruci a cisárski rovnako nešetrili majetky, ba ani životy. V bojoch rákoczyovských sa tiež

spomína deň 28. sept. 1706, keď cisársky generál Stahremberg obsadil obec. V tomto roku obec vyhorela a zničený bol gotický kostol.

Obyvateľstvo našej obce a okolitých obcí pretrpelo mnoho neopísateľných útrap cez celých dvesto rokov, od roku 1543 až do roku 1710. Turci, Tatári, kuruci, slobodní hajdúsi a s týmito všetkými bojujúci cisárski rovnou mierou hľadeli ukájať svoje baženie po cennostiach na úkor chudobného, vtedy ešte poddaného ľudu. Rozdiel bol len ten, že Turci a Tatári ľudí i odnášali so sebou a vôbec nešetřili životy. Z roku 1684 je zpráva, že od Banskej Bystrice po Sv. Benedik každá obec je prázdna, že obyvateľstvo zutekalo, že svätokrížsky arcibiskupský kaštieľ je zanechaný. Sv. Benedik bol tak opustený, že len stavby opátstva stáli. Môžeme si predstaviť biedny a ustarostený život celkom ožobráčeného ľudu, ktorý zutekal do hôr, aby si zachránil aspoň holý život v kolibách a v ťažkej dennej práci, ktorou premieňal krovnaté a lesné plochy na pôdu ornú. Následkom zlej výživy a zápachu mŕtvol nie je div, že sa v roku 1709 zjavil mor na celom našom území, že trval cez tri roky a že ešte viac bezmocne redlo obyvateľstvo.

Koncom XVII. storočia župa Tekovská tu konala svoje zasadnutia. V tejto dobe majetok ostrihomského arcibiskupstva zahrňoval nasledovné obce: Lovča, Prestavky, Trubín, Lovčica, Nová Lehota, Janova Lehota, Kosorín, Kopernica, Slaská, Stará Kremnička, Bartošová Lehotka, Jastrabá, Pitelová, Nevoľné a Sv. Kríž nad Hronom. Správa tohto majetku bola vo Svätom Kríži nad Hronom.

Od roku 1690 sú v obci jarmoky, a to v počte osem. Od tohože roku bol tu obuvnícky cech.

Kaštieľ ako letohrádok arcibiskupa a pre správu majetkov v Šušolí bol tu už dávnejšie. Znovu ho dal vystaviť Peter Pázmány, kardinál a arcibiskup v roku 1631. Arcibiskup Lippay dal pristaviť bašty a veže, ktoré po jednom poschodí nadstavil Štefan Moyzes, banskobystrický biskup (r. 1850 – 69). Schodište dal opraviť biskup Rimély, ktoré za oslobodzovacích bojov v marci 1945 bolo do základov zbombardované a zničené.

Roku 1684 kuruci kaštieľ podpálili a veľmi poškodili.

Biskupský kaštieľ 1. februára 1937 bol požiarom poškodený. Zhorela šindlová strecha a poškodila sa cenná a starodávna knižnica, v ktorej sa nachodili i knihy viazané v ľudskej koži.

Terajší kostol da upraviť biskup Zerdahelyi roku 1806.

Tento kostol dňa 23.júna 1941 požiarom bol zničený. Zhorela strecha šindlová a poškodila sa maľba a lustre. Kostol zapálil z neopatrnosti gardista (HG) konajúci tam službu. Od tej doby nefungujú vežové hodiny na obidvoch vežiach.

Za oslobodzovacích bojov v r. 1945 fašistickí Nemci boli v ňom ubytovaní, poťažne ukrytí. Vtedy bol kostol poškodený delostreľbou, keďže vo veži mali

okupanti pozorovateľňu aj jeden zvon bol prestrelený protitankovým nábojom.

Dňa 15. januára 1776 cisárovná Mária Terézia založila banskobystričké biskupstvo, ktorému pripadol tunajší arcibiskupský kaštieľ a majetok, kde bývali biskupi a ich štáb cirkevný a správa majetkov.

Rím. Kat. fara bola v obci už od roku 1332. Matrika vedená je od roku 1668. Škola je v obci oddávna. Nová jej budova je z roku 1930.

Obec Tekovský Svätý Kríž (Bars Szent Kereszt) už v XVI. Storočí patrila do stolice „Tekovskej (Bars megye) so sídlom v Zlatých Moravciach (Aranyosmaróth) a na počiatku XIX. Storočia do okresu v Sklených Tepliciach, kúpele. Od polovice XIX. Storočia bol okres v obci Tekovský Svätý Kríž. Do tohto okresu patrilo 86 obcí terajšieho okresu Kremnica a Nová Baňa. Postupne bol okres zmenšovaný až 1. júla 1928 zrušený a pripojený k okresu kremnickému.

Obec Sv. Kríž nad Hronom ako stred Šušolia sa mohla vyvinúť nielen ako letovisko a správa panstva ostrihomských arcibiskupov a neskoršie ako stále bydlisko banskobystričských biskupov -čoho punc obyvateľstvo nieslo na svojom náboženskom, politickom, hospodárskom a kultúrnom charaktere a živote až do dnešných čias, kedy už len v prežitkoch – ale hlavne sa pričínilo k rozkvetu obce samo rozumné, nadané a pracovité obyvateľstvo.

Poznámka.

(Spracované na základe údajov z „Historie obce Sv. Kríž nad Hronom“, ktorú spracoval kronikár na základe hist. Prameňov a je uložená u MNV obce Žiar nad Hronom).

Popis súčasného stavu obce Žiar nad Hronom.

Poloha obce.

Geografická poloha

obce.

Obec Žiar nad Hronom leží v oblasti stredného Slovenska, na Pohroní. Na pravom brehu rieky Hrona a to právom nad Hronom, keďže pravý breh rieky sa zvyšuje asi o 20-25 m. nad hladinou Hrona, takže skutočne dominuje nad územím „Šušolia“. Naša obec je akoby v zajatí troch pohorí: zo severnej strany južných výbežkov Veľkej Fatry: na úpäti Kremnických hôr, pod Smolníkom aj Šibeničným vrchom z južnej strany, severnej odnože Slovenského rudohoria, Banskoštiavnických hôr, oddelených od prvého horstva riekou a dolinou Hrona, zo strany západnej v blízkych výbežkov Vtáčnika. Vo vzdialenosti vo vzdušnej čiare asi 150 km od Bratislavy a od prahy asi 350 km. Nadmorská výška obce je na železničnej stanici na ľavom brehu Hrona 243,7 m.

Podnebie v Šušolí najmä pri Hrone je v celku mierne. Leto býva až palčivé. Jeseň býva dlhá a zima končí sa v prvej polovici mesiaca marca. Zle je, keď na Jozefa /19.marca/ sa nemôže siať. V celku sa môže tento teplotný stav našej obce označiť ako veľmi priaznivý . Príčinou toho je pravdepodobne tá okolnosť, že obec je oproti studeným vetrom severným chránená vysoko položenou prírodnou hradbou Kremnických hôr a Vtáčnika, cez ktorú sa studené vetry prenesú a vo vysokých vrstvách vzduchových míňajú našu obec. Južný teplý vietor, prichádzajúci z juhovýchodu a juhozápadu Pohronskej doliny blahodarne pôsobí na naše klimatické podmienky. Máme skúsenosti, že predpoveď počasia rozhlasom pre južné Slovensko je pre našu obec prilihavejšie ako pre stredné Slovensko. Ďalší vliv má pomerne nízka nadmorská výška našej obce 243,73 m voči Kremnici, ktorá v 17 km vzdialenosti po ceste má nadmorskú výšku 550 m, jej žel. stanica 632 m a okolité hory až 990 – 1100 m, to je tá ochranná hradba, ktorá k nám pripúšťa zimu o 4 týždne neskôr ako v Kremnici a jar o túže dobu skôr. Dôležitým činiteľom podnebia vedľa teploty sú aj dážďové zrážky. Pohronská dolina, teda aj naša obec má dážďov dost. Priemerné množstvo zrážok pre celú našu republiku je 640 mm. Pre B. Bystricu 853,8 mm. Podľa tohto zrovnania naša obec má zrážok dostatok.

Teplota vzduchu.

Priemerná teplota vzduchu v C° pre oblasť Žiarskej (svätokrížskej) kotliny podľa ročnej synoptickej mapy izoterm z r. 1900 – 1950.

Jednotlivé mesiace:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
+4,8	+1,8	+3,3	+8,6	+13,9	+17,0
VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
+18,8	+17,7	+13,7	+8,4	+3,0	-1,3

Ročný priemer +8,1 C°. Ročný výkyv 22,8 C°. (Údaje Hydro-meteorologického ústavu v Bratislave Koliba) . Z uvedenej tabuľky priemerných ročných teplôt vyplýva, že najstudenším mesiacom v roku je január a priemernou teplotou - 4,0 C° a najteplejším mesiacom je júl s priemernou teplotou +18,8 C°.

V oblasti žiarskej (sv.krížskej) niet ani nebolo teplomernej stanice.

Priemerné zrážky.

Priemerné úhrny zrážok v mm za obdobie r. 1901 – 1950.

Stanica: Jalná (na 7 km vzdialená od Žiaru nad Hronom).

Podľa jednotlivých mesiacov v rokoch:

Rok 707.

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
45	39	48	51	77	77
VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
66	58	57	65	53	70

Stanica Hliník nad Hronom (na 9 km vzdialená od Žiaru nad Hronom).

Podľa jednotlivých mesiacov:

Rok 842.

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
64	57	65	66	76	64
VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
78	75	59	74	83	81

Snehová pokrývka.

Stanica Jalná.

Rok 1951 celoročná výška 18 cm, posledný sneh 29. januára.

Rok 1952 celoročná výška 175 cm, posledný sneh 28. marca.

Rok 1953 celoročná výška 33 cm, posledný sneh 17. februára.

Rok 1954 celoročná výška 53 cm, posledný sneh 25. februára.

Zrážky v roku

1951 – 1954.

Zrážky v posledných rokoch 1951 – 1954.

Stanica Jalná.

Rok 1951 – 778 mm. maximum máj 141,7mm. min. aug. 4,9 mm.

Rok 1952 – 772 mm. maximum sept. 139 mm. min. apr. 12,5 mm.

Rok 1953 – 521 mm. maximum jún 114 mm. min. mar. 1,9 mm.

Rok 1954 – 758 mm. maximum jún 136 mm. min. febr. 16,3 mm.

I keď v roku 1953 boli malé zrážky, tieto tieto nemali podstatný vliv na úrodu v kotline, lebo v období vegetačnom bolo dostatočné množstvo zrážok. Apríl 53 mm, máj 60,5 mm, jún 114,9 mm. Jeseň v tomto roku bola veľmi suchá, asi slabý vplyv Jadranského mora. Podľa prevládajúcich vplyvov podnebia riadi sa i počiatok vegetačného obdobia a to medzi 27.marcom a 15. Aprílom. Prípad vegetačného obdobia bol v r. 1955, keď vegetácia začala už v druhej polovici apríla. Mrazy v Žiarskej kotline končia prevážne do 10. mája a začínajú 20. Októbra.

I tu sa javí prechodnosť podnebia. Roku 1955 boli však ešte mrazy i v druhej polovici mája čo malo veľmi nepriaznivý vplyv na rastlinstvo s časnou vegetáciou.

Prevládajúce vetry.

V Žiarskej kotline prevládajú vetry so zložkou severnou a to hlavne smer severozápadný. Vetry sa prispôsobujú osografii kraja. Padajú do kotliny údoliami, ktoré tvoria východy z kotliny. Predpokladaná maximálna rýchlosť vetra 80 – 90 km/hod. Pri takýchto vetroch dochádza k polomom zvlášť v kotline severo - západnej časti. Najprúdkejšie vetry bývajú vo februári a októbri.

Popis katastru obce.

Intravillán.

Poloha vnútorného zastavaného územia obec (intravilánu). Samotná obec Žiar nad Hronom, jej vnútorné zastavené územie leží na strednej terase rieky Hrona, ktorá vyčnieva na pravom brehu do výšky 25 m nad dnešnou hladinou Hrona a ktorá z väčšej čiastky spočíva na štrkoch a zlepenoch treťohorských. Intravillán starej časti obce je dominantou vyvýšeniny nad Hronom a je podoly obdialníkovej, ležiacej na ose cesty železničná stanica Žiar nad Hronom – Handlová - -Prievidza, kolmo sa dotýkajúc cesty „Pohronská magistrála“ Tento obdialník je rozdelený ulicami a zastavenými blokmi na menšie obdialníky a štvorce z juhu na sever a z východu na západ smerujúcimi. Intravilán rodiaceho sa nového mesta Žiar nad Hronom je vo výstavbe na severozápadnej časti obce smerom na obec Lutilla – Handlová a Louča – Hliník nad Hronom.

Časti obce.

Stará časť obce: Železničná stanica, na ľavom brehu Hrona zo stredu obce asi 2 km vzdialená (v katastri obce Ladomera). Bazaltové Kameňolomy, (výroba mlýnských kameňov, prv“Kamenica“ zvané), Biskupský kaštieľ s parkom – „Park kultúry a oddychu Sväzu ČSSP“, „Slnečná stráňa(Pod Smolníkom, cigánský tábor, Šachta), „Kutinky“ (Tenkelovci, stolárska dielňa OPK), Galovci – samota, „Majer Kupča“, Nová časť obce /prv Sídliiskom zvaná/ vo výstavbe. „Strojno-traktorová stanica“, „Insemenačná stanica“.

Názvy ulíc.

Stará časť obce: “Ulica Slov. národného povstania (SNP, prv Stará ulica, Štefániková ulica, Hlinková ulica), vedúca od mosta cez Hron od želez. Stanice smerom na Handlovú, z juhu na sever, hlavná tepna obce. „Stalinovo námestie“ prv Rýnok, tržisko pre týždenné trhy a výkladné jarmoky, s kostolom, mestským domom, „Pod Fortnou“a starou školou a tromi studňami a pivnicou, „Pavla Országha Hviezdoslava“ (prv nová ulica, potom Benešova, ulica roľníkov), leží od Stalinovho námestia na sever na starú Lovčianskú cestu.

„Partizánska ulica“ (prv Súhrada, Medzi Vody, jarmočisko , Čárda, cigánsky tábor, šachta z ulice SNP na východ ku Zvolenu a Kremnici. „Ulica Janka

Jesenského z Partizánskej ulice na sever do honu „Močilo“ k pekárni, k individuálnej výstavbe rodinných domkov.

„Ulica kpt. Nálepku, z Partizánskej na juh, oproti jarmočisku (prv medzivody) k parku bisk. kaštieľa, k hydínárskej farme. Ulica SNP so Stalinovým námestím je spojená dvoma spojkami oproti kostolu a pri „Konzume“ – Osvetová beseda. Nová časť obce so starou časťou je spojená tromi spojkami: pri cintoríne, pred novou školou, Lovčianskou cestou a vyše novej školy.

Pohľad z vtácej perspektívy na obec.

Keď cestujeme po trati Zvolen – Kremnica – Vrútky pred železničnou stanicou Stará Kremnička vo výške 371,8 m nhm. na chvíľku sa nám ukáže Žiar nad Hronom s biskupským kaštieľom uprostred zeleného mora parku, opodiaľ s dvojvežovým kostolom a vodovodným rezervárom.

Ak cestujeme od Zvolena na Levice – Bratislavu, naskytne sa nám krásny pohľad na obec Žiar nad Hronom, na masív bisk. kaštieľa s parkom, na dvojvežový kostol, vodovodnú nádrž a na obytné bloky rodiaceho sa socialistického mesta.

Plocha intravilánu.

Zastavená plocha vnútorného územia starej obce je 66,85 ha.

Rozloha katastr. územia obce.

Rozdelenie kultúr podľa výmery katastru obce je nasledovné:

Celková výmera pôdy.....	1.247,14 ha
Orná pôda.....	520,85 ha
Ovocných sádov.....	16,57 ha
Pasienky	228,14 ha
Záhradníctvo.....	1,27 ha
domáce záhrady.....	21,59 ha
Spolu poľnohosp. pôdy.....	961,71 ha
Lesov.....	146,68 ha
Vodné plochy.....	30,61 ha
Zastavené plochy.....	66,85 ha
Okresné záhrady parky.....	13,16 ha
Neplodná plocha.....	28,13 ha
Katastrálny čistý výťažok.....	11.438,60 Kčs.
Daňový základ obce pre rok 1930.....	21.631,- Kčs.

Chotár obce, rozdelenie a názvy honov.

Chotár obce sa rozprestiera prevážnou väčšinou na severozápad od intravilánu na ose cesty Žiar nad Hronom – Handlová. Z obidvoch strán tejto

cesty sa nachádzajú oráčiny. Pri rieke Hron a potoku Lutila sú lúky. Pásienky sú na holej ploche vrchu Smolník a Šibeničný vrch 395 m nadmorskej výšky. Les je pokračovaním pasienok na Smolníku. Majer Kupča, ktorého pozemky tvoria jadro majetku JRD sa nachádza na severozápadnej periférii chotára oproti obci Lutila a smerom na obec Louča.

V chotáre obce sú vyvinuté hnedozeme a slabo podzolované pôdy. Tieto pôdy správnym obhospodávaním – orbou, hnojením a zachovávaním agrotechnických termínov sú vhodné na dorábanie všetkých druhov obilovín a okopanín. I klimatické podmienky, dostatočné teplo a vlaha cez najdôležitejšie vegetačné obdobie sú veľmi priaznivé pre poľnohospodárstvo. Tieto podmienky sú základným predpokladom úspešného rastu a prosperity miestneho JRD III. typu, ktorá jak v rastlinnej a živočíšnej výrobe stojí v čele nielen v okrese kremnickom, ale i v kraji bbysrickom, a to hlavne v chove dobytky.

Časti chotára podľa segregačného materiálu, katastru a pozemkovej knihy sa nazývajú nasledovne:

Opis pozemnoknižnej zápisnice.
(Preklad z maďarskej povodiny)

			Sv. Kríž nad Hr.	
Číslo:7.			kat. jut.	štvor. siat.
Radové Číslo	Miestopisné (parcelne) číslo.	I. Urbárska usadlosť.		
1	54	Dom, dvor a zahrada	-	333
2	160	Lúka „Pri Koljačke“	-	467
3	245	Lúka „Otok“	-	980
4	314	Roľa „Krutinové Tále“	2	1064
5	456	Roľa „Medzi Istebnými“	1	1521
6	531	Roľa „Kluke“	1	1305
7	541	Roľa a lúka „Pod Donátom“	1	748
8	666	Roľa „Rakytja“	-	846
9	682	Lúka „Do Močil“	1	2
10	700	Lúka „Lazy“	-	1474
11	814	Lúka „Hore Lutitou“		1446
12	53	Dom, dvor a zahrada		319
13	121	Lúka „Pri Vartičke“		310
14	127	Lúka „Struky“		390
15	169/b	Lúka „Pod Brehy“		454
16	122	Lúka „Pazucha“		720.
Číslo: 54		A.		Sv. Kríž n/Hr.
1	790	Lúka „Trstie“	3	216

2	347	Roľa „Na Kopanice“	2	606
3	337	Roľa „Nad Hájik“	2	1176

K tomu patriaci podiel zo spoločnej hory a pasienky. Biskupský majer „Kupča“ tvoril samostatné teleso vo výmere 1.050 kat. jutár, katastrálne, pozemknoknižné a daňové, keďže jeho pôda ležala v chotároch obci: Sv. Kríž nad Hronom, Lovča, Lovčica a Trubín. (jedno katastrálne jutro má 1.600 štvor.siah = 3.6 m². Jeden hektár = 100 árov = 10.000 m² = 2.800 štvor.siah).

Jednotlivé hony pozemkov majera „Kupča“ sa nazývajú: „Stará Dievka“, „Veľká Hruška“, „Malá Hruška“, „Istebná“, „Komenčiárka“. „Telefon I. a II.“, „Pred bôriky“, „Pod Tehelňou“, „Viecha“, „Pod Košiarom“, „Nalohu“, „Za Pajtou“.

Vlastníctvo pôdy v chotáre obce Žiar nad Hronom je nasledovné.

Štátny sektor:

Štátne lesy a majetky.....	146.68 ha
Verejný majetok: cesty, vodné toky, plochy atp.....	138.75 ha
Družstevný majetok JRD.....	473.- ha
Súkromne hosp. roľníci.....	491.71 ha

Počet parcel pred socializáciou bolo okrem majera „Kupča“ 1.736. Počet vlastníkov pôdy bolo približne 260, takže na jedného vlastníka pripadlo 6,6 parcel v celkovej výmere 3,7 ha. Ovšem skutočný stav bol iný, keďže urbárska usadlosť – polštvrťina bola vydelená v 16 parcelách a obec, cirkev, statkári a dedinský boháči mali nahromadenej väčšiu výmeru pôdy. Rozdrobenie pôdy napomáhal a zapričiňoval buržoázno-feudálny dedičský zákon, podľa ktorého sa dedilo rovnakým podielom – pokiaľ nebolo inej vôle zostaviteľa – takže parcely dávali švíkami vôbec nespôsobilými na obrábanie, ba ani prístup k nim už nebol často zaistený, čo dalo podnet a príčiny k nepriateľstvu a súdnym sporom i medzi dedičmi, rodinnými príslušníkmi, súrodencami atp.

Počet domov.

V obci bolo roky 1918 domov 223

1933 -//- 264

1945 -//- 260, zničené vo vojne

1956 -//-

v starej časti.....315

v novej časti.....77

Počet bytov spolu 392

v starej časti.....375

v novej časti.....1.104

1.479

Vlastníctvo domov.

Vlastníctvo domov v obci je rozdelené nasledovne:

Štát má (a národné podniky) 27. + 77 = 104

Družstvo má6.

Obec má.....	8.
Cirkev má.....	11.
Súkromný sektor má.....	263.

Umelecké a historické pamiatky. Kaštieľ b:bystrických biskupov.

V obci je kaštieľ a park banskobystričských biskupov vo výmere asi...15ha...chráneným pamiatkovým úradom. Kaštieľ tento leží na južnej časti obce, na vyvýšenej terase terénu, čelom na ulicu SNP, práve pod ním sa cesta a ulica príkre zdvíha do svahu, budova je tvaru obdĺžnikového, dvojposchodová s dvoma trojposchodovými vežami, gotického štýlu s ozdobou strieľní vo vežiach a na ohrade pred kaštieľom. Vchod v prostriedku budovy z ulice SNP. Z dvora je kaštieľ dookola lemovaný vzácným podlubím. (O pôvode a vyvine kaštiela viď bližšie v časti: Z histórie obce na počiatku tejto časti kroniky).

Nateraz je v kaštieli umiestnená: Hospodárska dievčenská škola II.ročná s internátom pre 80 chovaniak a to v trakte južného krídla od parku. V ostatnej časti kaštiela je umiestnené riaditeľstvo „Priemstav Hron“.

Ku kaštielu patrí rozsiahly a čiastočne spustlý park s bohatstvom stromov: listnatých , ihličnatých, exotických: stáročných veľikánov lúp, brezí, jedlí, smrekov, platánov, topoľov, bukov červených a obyčajných, ružových záhonov, trávnikov, letohradkov, fontán a iných rastlín a stromovia.

Park je udržiavaný „Park kultúry a oddychu SČSP“. V parku je mičurínska záhrada pre hospodársku školu. Okresný hospodársky kombinát tam má: hydínarsku farmu, záhradníctvo: s kvetinárstvom a ovocinárstvom ako aj zeleninárstvo. Rybársky spolok okresný tam má: dva rybníky s násadou. DŠO Baník tam má: krytý štadión, futbalové ihrisko, atletickú dráhu, ihrisko pre volejbal, detské ihrisko s rozličnými zariadeniami.

Je tam tribuna pre prírodné divadlo a hudbu. K tomuto kaštielu je pristavená rozsiahla hospodárska budova s veľkým dvorom a rozličnými staviskami.

Nateraz sú tam umiestnené:

Úradovňa M.N.V, úradovňa J.R.D., Preparatórium pri JRD – rarita jediné na Slovensku – byty pre družstevníkov, Družstevná škola práce, pre JRD maštale, sklady, pivnice a iné priestory a budovy. Pod kaštieľom je biskupský mlyn a pila v socialistickom sektore.

R.kat.kostol

Oproti kaštielu cez malú spojovaciu uličku je starodávny kostol gotický už v r.1527 spomínaný. (Viď bližšie v časti: Z histórie obce na počiatku na tejto časti kroniky). Pod kostolom je hrobka bystrických biskupov „Sepultura episcoporum ncosoliensium“.

Pamätné tabule: Št. Moyses a M. Chrátka.

Kostol je opatrený pamätnými tabulami na čelnej strane vchodu nad hrobkou pre Štefana Moysesu, prvého predsedu Matice Slovenskej, biskupa bbystrického a z druhej strany od fary pre Michala Chrátka, prvého tajomníka MS, svkrížskeho farára. Na miestnom cintoríne je pochovaný: Michal Chrátka a Ján Ďateľ, národovec a básnik slovensky, býv. detvianský farár.

Stavba socializmu.

V obci Žiar nad Hronom v rámci industrializácie Slovenska od roku 1951 sa stavia závod Slovenského národného povstania. Časť závodu je postavená a je v prevádzke. Stavbu prevádzajú: Priemstav Hron a rozličné iné závody svojimi montážnymi čatami z Prahy, Brna, Třinca, Bratislavy, atp. Tisíce a tisíce robotníkov tu nájde prácu a živobytie. Vo výstavbe závodu sa pokračuje podľa plánu, ktorý sa plní a prekračuje, jak vo výrobe tak aj vo výstavbe.

Výstavba socialistického mesta.

Počnúc rokom 1951 sa pokračuje vo výstavbe novej časti obce Žiar nad Hronom na severozápadnej časti starej časti obce smerom na ľavej strany cesty vedúcej na Handlovú, smerom majer Kupča a obec Lovča.

Doteraz je postavených v novej časti 77 blokov obytných domov s 1.104 bytmi s náročnou bytovou kultúrou a hygiénou. Rozostavených je ďalších 500 bytových jednotiek, ktoré behom roku 1956 budú odovzdané pracujúcim k obývaniu. Bola postavená moderná budova 8. ročnej strednej školy a materskej školy s bytom pre vychovateľku. Ďalej niekoľko obchodných miestností pre predajne s článkami širokej ľudovej spotreby.

Toto socialistické mesto je plánované pre 15 -20.000 obyvateľov podľa perspektívneho plánu výstavby.

Výstavba obce.

V rámci individuálnej výstavby rodinných domkov sa štátnou podporou a bez nej je rozostavených asi 30 domkov, ktoré sú už väčšinou pod strechou. Výstavba sa prevádza v novej časti obce v honoch „Pod Brehy“ a „Močidlo“ paralelne s ulicou „Partizánskou“ a v ulici Janka Jesenského. V bežnom roku sa vo výstavbe bude pokračovať podľa kvoty výstavby.

Bytové podmienky.

V rastúcom socialistickom meste Žiar nad Hronom je mimoriadne veľká potreba bytov, hospodárskych a obchodných prevodzovní a skladov, úradných miestností a iných budov pre kultúrne, výchovné, zdravotné a sociálne zariadenia. Táto výstavba zaostáva za výstavbou priemyselnej časti a za

bytovou výstavbou pre robotníkov a zamestnancov závodu SNP a ostatných závodov stavebných.

V našej obci je v dôsledku toho katastrofálny nedostatok: rodinných bytov, miestností hospodárskeho a obchodného sektoru, budov pre zariadenia zdravotné, kultúrne, osvetové a telovýchovné ako i sociálne. Veľká časť robotníctva závodu SNP dochádza do práce z okresu kremnického a novobanského, autobusmi a vlakom, ako aj kolom z bližšieho okolia a tiež peši z najbližších obcí, poťažne mestnými autobusmi. Robotníctvo stavebných závodov je ubytované väčšinou v barákoch s kapacitou pre niekoľko tisíc robotníkov a tiež dochádza autobusmi, vlakom a na bicykloch z bližšieho okolia denne a zo vzdialenejšieho na týždeň.

Pracovné brigády nárazové sú umiestňované v barakovom sídlisku. Príslušníci pracovných záloh sektoru stavebníctva sú z čiastky ubytovaní stále v novej časti obce v obytných blokoch a z časti dochádzajú sem autobusom z B. Štiavnice denne a prv i z Kremnice. Bytovému nedostatku tiež odpomohlo ubytovanie robotníckych rodín v adaptovaných bytoch v obci Janovej Lehote po odsunutých Nemcoch, ktorá mala svojho času vyše 3.000 obyvateľov. Nemci – nacisti pred vystáňovaním a odsunom do Nemecka v mnohých prípadoch svoje domy zničili požiarom a zbúraním, aby tie nenávidení komunisti a Slováci nemohli používať.

Stavebný štýl

Starodávne neúhľadné, nezdravé, nevzdušné stavby drevených, kamenných domkov sú na vyhynutí a boli nahradené modernými zdravými a priestornými budovami roľníckych a rodinných obydli pred oslobodením a nateraz typizovanými blokmi budov dvoj až trojposchodových so všetkými vymoženosťami bytovej kultúry a hygieny: kúpeľne, splachovacie záchody, pivnice, práčovne, byty dvoj až trojizbové so všetkým príslušenstvom za najmiernejšie nájomné a tiež s ústredným kúrením a teplou a studenou vodou.

Národopisné prejavy. Ľudové zvyky.

Všetky starodávne slovenské ľudové zvyky ako: pálenie Moreny, stávanie májov, páračky, starodávne ľudové spevy, tradičné zvyky na svadbách (sobáše strieborné, zlaté, diamantové, 25, 50 a 75 výročie), kršteniach, karochoch, hodochoch, zabíjačkách, vohlady, pytačky, meniny, narodeniny, tradície a zábavy spojené s prácou ľudu: sezonné poľnohospodárske práce, na žatvu, na repu, hrabačky, pasačky, furmanky, pltiarstvo, lesná práca, dožinky, oldomáše atp. – postupom čas zanikli pod tlakom madarizácie, buržoázneho nacionalizmu za I. buržoázno – demokratickej republiky, následkom vykorisťovania, zbedačovania a utlačovania pracujúceho ľudu v priemysle a poľnohospodarstve, za kapitalizmu za fašizmu za vojny, biedy a hladu a hlavne po oslobodení následkom zvýšenia hmotnej a kultúrnej úrovne ľudu, ktorý svoje staré zvyky, tradície nahradil inými modernými, pokrokovými prostriedkami na ukolení svojej stále rastúcej hmotnej a kultúrnej potreby

ako: kino, divadlo, koncerty, knižnice, športové hry, ľudové kurzy, vzdelávanie, odborné, čítarne, kultúrne domy, skúsenosťami sveta následkom vystáhovalectva a vojny. Napríklad na svadbu sa chodí kolektívne s autobusom a zabáva sa pri hudbe rádia a gramofonu atp.

Tradície feudálne – buržoázneho panstva: kortešačky, inštalácie, hostiny na štát.sviatky: za Uhorska: 15. marca Deň slobody, 28.X., 7 marca narodeniny Masaryka, na Štefana kráľa, 20. aug. Za I. burž. dem. ČSR: Deň slobody, 28.X. atp. Boli to oslavy s hostinami pre panstvo. Ľud bol donútený oslavovať pamätné dni /(x-y)/ Dod. /nenávideného režimu a jeho koryfejev

Ľudové kroje.

V našej obci muži už vôbec zanechali ľudové kroje a zamenili ich robotníckymi kombinézami a moderným a praktickým úhľadným oblekom do spoločnosti. Zbytky krásnych ženských krojov sv-križských, ktoré boli osobitne v textilnom závode v Čechách – sa už nenosia a len jednotlivé sa nachádzajú vo vlastníctve dievčat a mladých žien, ako pamiatkový odev.

Ženské kroje.

Svätokrížsky ženský kroj bol široko-d'aleko známy a obdivovaný pre jeho malebnosť a pestrú farebnosť. Kroj tento pozostával z nasledujúcich čiatok: oplecko (rukávce) z bieleho škrobeného plátna, na rukávoch s bielym strojovým vyšívaním. Oplecka si uväzovali s bielou tkaničkou. Potom si obliekali tri spodné biele sukne, ktorých obruba bola zubkovaná bielym. Na to sa obliekla vrchná sukňa, dievčence hodvábnu v pastelových farbách, bohato riasenú, na ktorú sa upotrebilo až šesť m látky. Vrchná sukňa bola podšitá tvrdším plátnom, tzv. plechom. Na oplecko si prehodili do trojuholníka zloženú šatku „delinku“ vo farbách: biela, bledonebová, tuho belasá, tmavozelená a bordová, v rozmeroch 140 – 140 cm so širokým 20 cm vencom (girlandou) na bielom podklade ruže červené so zelenými listami. Šatka bola ukončená s 20 cm dlhými strapcami. Šatka sa prehodila vpredu na kríž a vzadu sa uviazala na uzol. Potom sa obliekol lajblík „číkový“ (z flitrov rybie šupky strieborné a sive) z farbistého atlasu, ktorý hotovili šikovné domáce krajčírky, roľnícke ženičky. Ku kroju sa nosili biele vysoké pančuchy (štrinfle) a čierne poltopánky.

Dievky boli očesané na hladko vzadu vrkoč, uviazaný stuhou na mašľu v pastelových farbách, kvetavé atp. Nevesty a mladé ženy mali na hlave čepce (kápku). Učesané na pútec, vzadu drdol, na to položený čepiec, zhotovený z fajnej čipky a vzadu škrobený mušelín do modra – belasa. Na drdole pestrofarebné stuhy na mašličku uviazané pod čepcom. Čepiec bol na hlavu pripevnený stuhou, u mladých bezdetných žien ružovou, u mladých matiek belasou, uviazanou nad pravým uchom a s dvoma visiačkami voľne vejúcimi ako vábniky.

Voľakedy nosili čepce i staré ženy s fialovou a čiernou zamatovou stužkou previazané. Naše dievky, mladé i staré ženy sa pýšili v tomto svojom írečitom kroji – pokiaľ si ten mohli pre jeho nákladnosť kúpiť pri rodinných, cirkevných

a verejných slávnostiach. (Vid' vyobrazenie J. Bornemisza: Kremnica a Nová Baňa a okolie. str.18, 19, 22, 25)

Mužské kroje.

Alois Jirásek vo svojom diele „Směša“ píše (str. 344 – 346): První cesta za „Bratstvem“. V roku 1896 „Kremnica bola mojim predným cieľom. Vycestoval som do hronského údolia do zaujímavých zrúcanín hradu Šášova, na ktorom kedysi hajtmanoval Peter Kolár v službách Jiskrových a potom do Sv. Kríža na jarmok“. Tam bola podívaná a bolo studium! Čo tu tovaru rôzneho a čo ľudu zaujímavého krojom a tvárou, žien a dievok, väčšinou v bielom (odeve) starcov, „chlapcov“ v čižmách, krpcoch, kapciach v modrých vestách s lesklými gombíkmi, v kožuchoch, halenách. Medzi nimi starý chlap ako hora, dlhých vlasov, v nezapätom kožuchu bez rukávov, v ohromnom širáku, pádnou valaškou v pravici, tela nad opaskom holého, lebo konopná košeľa šla mu sotva prez prsia.

Z tohto horáka (horal) stal sa potom môj Jano Najtušjak Hurčala, verný sluha starého Matuša Dobáka z Ponik i jeho „chlapca“, ale už sivého „mladého“ Matúša Dobáka. Moji čitatelia snád' sa na Hurčalu s jeho vlkom (psom ovčiakom) pamätajú. (Vid' ďalej A. Jirásek: Bratstvo, I.diel „Bitva u Lučenca“ str. 244 – 245) A za chvíľku uviedol neobytného posla, ktorého vyslal Matuš Dobák, starý z Poník.

Bol chlap ako hora, v krátkom, otvorenom (nezapätom) kožušku bez rukávov. Pravou držal za obyčajný obojok bieleho občiarskeho psa, zlého, zrovna vlka, v ľavej ruke baranicu. Ťažký čagan musel nechať vonku. Z prešedivých vlasov dlhých až na plecيا vykukovala chudá chorená tvár nízkeho čela, vysadlých líčnych kostí, plná ránčekov (vrások), zdrsnelé husté vyrážajúcim strniskom. Zpod hrubej košele sotva prez prsia siahajúcej svietil až k širokému ťažkému opasku nahý život s čiernym pásom od zarastených prs. Úzke nohavice z hrubého súkna otočené boli na lýtkach remeňmi zaprášených zošľapaných krpcov.

Jazykové, nárečové zvláštnosti.

Ľud obce Žiar nad Hronom hovorí slovenčinou stredného Slovenska, ktorá je najbližšia spisovnej slovenčine. Používa však aj charakteristické odchýlky, ktoré sa javia nasledovne: V podstatných menách končiacich hrdelnou spoluhláskou v 1. páde množného počtu miesto „ý“ hovorí „e“ buke, roke, nohe, muče, atp.

V ženskom rode vo vzore „ryba“ v 3. a 6. páde miesto „e“ hovorí sa „i“: mamički, v ruki, v republiki, atp. Pád 2. v tomže vzore tvorí sa príponou „ov“ : rybov, gombíčkov, atp. V 7. páde množného počtu povedia miesto „ami“ – „ima“: s dubima šli furmani, s chlapima boli, atp.

Prídavné mená: dobrý chlap, dobrá žena, dobrô dieťa: dobrí chlapi, ale dobre ženy a deti. V skloňovaní prídavných mien miesto „ého, ému“ majú „ýho, ýmu“, peknýho, dobrýmu, atp. Pád 2.podstatných mien miesto „ulice do ulice“ hovoria „z ulici do ulici“, z B. Bystrici do B. Bystrici“, atp.

Slovesa: V neurčitku sa „i“ pridáva: spievati, vraveti, kositi, atp. Číslovky: miesto mnoho používa sa „veľa“. Príslovky: miesto vedľa hovorí sa „poľa“, miesto všade „šade“. Premeny hlások: „ä“ mení sa na „a“ svatý, holubací, atp. Písmena „r“ mení sa v „l“: horár = horál, farár = farál, revolver = levorver, atp. Vynecháva sa „d“: zrkadlo = zrkalo, česalo, vilice, sani si, salo, šilo, mylo, atp. Písmená „tl“ mení sa v „k“: Klík, otlíkať = otlíkať, atp. Vynecháva sa „t“: sred, sreda, atp. Miesto „l“ vyslovuje sa tvrdé „l“: flaša, vela, bud, král, atp.

Pod vplyvom maďarčiny (pomaďarčovania za feudálneho Uhorska) sa „oniká“: prosím ich pán urodzený, atp. Medzi sebou si ľud „vyká“. Do domov, do rodín volajú: „Zúbroje, Petrušoje, Dvornákoje“ atp.

Náboženské obrady.

Starí obyvatelia Žiaru nad Hronom, lepšie a priliehavejšie rečeno, Svätého Kríža nad Hronom“ stredného a pokročilejšieho veku, hlavne roľníci sú hlboko nábožensky založení. Veľmi radi chodia do kostola „kostolíka“ – čo i len si trochu podriemať cez kázeň. Je to „punc“ vliv biskupského kňazstva na náboženský, politický, hospodársky a kultúrny život ľudu a jeho charakter.

Veľmi radi asistujú pri cirkevných slávnostiach, na obradoch, čo si pokladajú „za veľkú česť a slávu“, ktorá prv nie každému smrteľníkovi bola dožičená, väčšinou len majetným roľníkom – gazdom a remeselníkom zastávajúcim obecný úrad a pánom.

Okázalé a pompézne náboženské obrady, ktoré boli prv tu, v sídle trvalého bydliska bansko-bystrických biskupov odbavované vlivom pokroku prestali. V minulosti, keď biskup z obce vychádzal, alebo prichádzal „na štvorke“ (keď chodil na aute, už nie) – zvony zvonili a veriaci na ulici kľakajúc sa kajali Bohu za svoje hriechy a „na slávu Božiu“ pre „osvieteného pána biskupa“.

Nateraz aj cirkevné obrady na výročité sviatky: Vianoce, Veľkú noc, Božie telo, Turice atp. sa odbavujú „moderne“ bez každej pompy, skromne. Procesie a púte sa obmedzili na minimum alebo zanikli. Služby božie sa konajú mimo pracovný čas i nedeľu, ak sú celonárodné zmeny, alebo brigády v špičkové žatevné a senokosné práce atp.

Robotníctvo (hlavne bývajúce v novej časti obce Žiar nad Hronom nie v starej časti „Svätého Kríža nad Hronom) a mládež je čím ďalej tým väčšími pokroková a namiesto cirkevných obradov vyhľadáva kultúrne, športové a zábavné zariadenia a podniky. Je to znak času: pokroku, demokracie, socializmu! Naproti tomu náboženské prežitky vo vedomí starších ľudí sa pevne a húževnate udržujú, ktorých sa nezbavia, iba po smrti.

Majúc náboženskú slobodu ústavne zabezpečenú a naša ľudovodemokratická vláda prispieva na osobný a vecný náklad cirkvi: ktorú skutočnosť snahu si naše veriace obyvateľstvo stále váži.

Starodávne cirkevné zvyky a tradície

Starodávne zvyky, vzniklé z náboženského mysticiema (tajomstvo záhrady) ako: veľkonočné „kúpačky a šibačky“, „vianočné liatie železa“, atp. novoročné vinšovačky, atp. zanikli a zostali z nich len „tanečné zábavy“ pre mládež na

tieto sviatky poriadané ovšem moderným spôsobom. No tradície zachovával biskup (Marian Blaha, bývajúci trvale v tunajšom kaštieli

Kazdoročne, i v dobe hospodárskej krízy r. 1929-1933 dňa 7. Sept. na „Mariana“ vydržoval hlučné a okázalé meniny – hostinu s vyše jedensto hosťami: generálitou, s plukovnou hudbou, župami, okresní náčelníci, vysoké kňazstvo a smetánka buržoáznej spoločnosti. V tejto dobe hosp. krízy robotníci a ich rodiny hladovali súc nezamestnaní, žili len zo „žobračieniek“ a ich biskup s buržoáznym výkvetom pánov hodoval, ako to kázal boh“! (Z „Historie obce Žiar nad Hronom“, str. 117, uloženej na MNV).

Spoje obce. Komunikačný uzol Žiar nad Hronom.

Najstaršia cesta viedla pozdĺž rieky „Hrona“ a utvárala sa proti prúdu rieky. Listinou kráľa uhorského Gejzu I. opátstvo vo Svätom Benediku roku 1075 dostalo majetky v „Šušolí“ na ľavom brehu Hrona. Na pravej strane boli tu majetky ostrihomského arcibiskupa. Obidvaja majitelia potrebovali prístup k svojim uzemiam, a tak pomaly kliesnili príchod cez lesy až ku Kerestur-u (Sv. Krížu na Hronom). Ďalej hore Hronom sa nešlo. Až v XIII. storočí po vybudovaní hradu zvolenského (prvýkrát spomína sa Zvolen roku 1214) mohol byť predĺžený priechod vedľa rieky k novej osade, potom dedine a mestu Zvolenu.

To boli počiatky terajšej „Pohronskej magistrály“. Na konci druhej polovici XIII. storočia utvorili zakladatelia dnešnej obce Stará Kremnička, na 4-5 km vzdialenej od Žiaru nad Hronom, nový prechod hustými pralesmi pozdĺž dnešného Kremnického potoka (Rudnica tiež zvaného) smerom na dnešnú Kremnicu. Lákalo ich nažltlé dno potoka, chceli vyskúmať pôvod zlatej farby.

To bol počiatok terajšej transverzálky „Pohronia“ s Turcom cez Kremnicu. Tretia cesta sa utvorila zo Šušolia novolehotským priesmykom do nitrianskeho údolia, kde už v XIII. storočí spomína Prievidza, Bojnice a niektoré iné osady.

To bol pôvod terajšej transverzálky z „Pohoria“ do hornej Nitry cez Handlovú a Prievidzu. Obyvateľstvo Šušolia rástlo a usadzovalo sa smerom od Hrona, od obce Kerestur = Sv. Kríž nad Hronom smerom na Handlovú – Prievidzu, smerom na Sv. Benadik a smerom na Zvolen a utváraním osád vznikali k nim cesty a priechody medzi nimi. Dlhé storočia sa udržali iba spomenuté tri cesty v lepšom stave. Až za I. ČSR sa javila istá snaha po vybudovaní riadnych spojok medzi obcami. V tejto dobe r. 1923 – 1924 sa rekonštruovala cesta Sv. Kríž nad Hronom Handlová – Prievidza a štvrtým podkladom, štetom a valcovaným povrchom.

Ďalej v rokoch 1928 – 1931 sa stavala cesta Sv. Kríž nad Hronom: Lovča-Dolná Trnávka v terajšej svojej trase, keďže stará cesta na pravom brehu Hrona sa zosunula do rieky Hrona na veľkom kuse.

V roku 1940-1943 sa staval úsek „Pohronskej magistrály“ od Horných Opatoviec, až po Hronskú Dúbravu a preložila sa u obce Sv. Kríž nad Hronom z pravého brehu Hrona na ľavý breh Hrona cez obec Vieska – Ladomer na pílu „Šafranica“ cez nový most na Hrone u ladomerského čadičového kameňolomu. Bola to cesta strategická (vojenská), budovaná hitlerovskými fašistami, jednak

proti Poľsku a potom proti SSSR. Po ktorej porazenej armády fašistov nemeckých, maďarských, slovenských sa hrnuli späť pod tlakom víťaznej Sovietskej armády – donášajúcej nám slobodu.

Železnice.

Prvá železnica bola stavaná asi na 4-5 km od našej obce na trati Vrútky-Zvolen nad obcou Stará Kremnička v rokoch 1870-1872. Bola to stavba nákladná a veľmi ťažká, ale krásy a panorámy sú úchvatné, ktoré každou minútou sa menia pred očami pozorujúcemu cestovateľovi, mimovoľne vnucujú chválu smelým projektantom, staviteľom a robotníkom. Vzdušná vzdialenosť Zvolen – Vrútky 60 km bolo treba predĺžiť na 100 km, aby sa dosiahlo maximálne prípusného stúpania cez vysočinu pri Kremnických Baniach (prv Piargoch). Výška železničných staníc je: Zvolen 284,7 m, Hronská Dúbrava (Breznica) 260,62 m, Stará Kremnička 371,8 m, Baratošová Lehôtka 459,52 m, Kremnica 631,74 m, Kremnické Bane 770,5 m, Horná Štubňa 624,24 m, Turčianske Teplice (Štubnianske Teplice) 574,84 m, Martin 392,1 m, Vrútky 385,2 m.

Obyvateľstvo obce Žiar nad Hronom používa železničnú stanicu Stará Kremnička, keď cestuje na Vrútky – Žilinu – Tatry, Košice alebo Zvolena, keď nemá dolnou traťou Zvolen – Levice spojenie alebo z Kremnice domov, keď nemá spojenie autobusové. Inak z obce Žiar nad Hronom do Kremnice, do sídla okresu sa musí cestovať cez Hronskú Dúbravu, kde sa musí presadať a čakať na spojenie. Inak vzdialenosť železnicou zo Žiaru nad Hronom - cez Hr. Dúbravu – do Kremnice je 36 km a autobusom táto vzdialenosť je 17 km. Ide o stratu času a finančný rozdiel cestovného. Bez tejto železničnej trate krása kraja by ostala utajená.

Železničná trať Zvolen-Levice.

Druhá železničná trať Zvolen : Levice odbočuje vlastne popri Hronskej Dúbrave a vedie popri Hrone. Stavaná bola v rokoch 1895-1896 a doprava zahájená dňa 26. okt. 1896. Výška staníc, tedy zostup javí sa takto: Hronská Dúbrava 260,62m, Jalná 257 m, Šašovské Podhradie 251,50 m, Bzenica 221,35 m, Žarnovica 213,1 m, Hvozdnica 204,81 m, Rudno nad Hronom 197,70 m, Nová Baňa 195,5 m, Tekovská Breznica 188,39 m, Sv. Benedik 180,35 m.

Jedinečný je pohľad zo železničnej trate nad pílou „Šafranica“ v Šáš. Podhradí na komunikačné spoje všetkého druhu, ktoré tu vedú: na úpätí Štiavnických hôrhradu „Šášov“ v Slovenskom Rudohorí vedie lesná cesta smerom na Jalnú a s ňou paralelne je tok rieky Hrona, potom po pravej strane Hrona železničná trať Zvolen – Levice a na pravej strane Hrona „Pohronská magistrála“ a na úpätí kremnických hôr, výbežkov do Vysokej Fatry železničná trať Zvolen – Vrútky a ako koruna týchto komunikačných tepien nad riekou Hronom vedie letecká linka Bratislava – Sliač – Košice. Z toho miesta je krásny pohľad z „vtácej perspektívy“ na obec Žiar nad Hronom, kde všetky tieto komunikačné tepny sa pretínajú a majú ďalšie spoje.

Do vystavenia týchto železníc preprava tovaru sa diala povozmi (furmankou). Zástávky boli popri zájazných hostincoch. Voz zatiahol povozník pod zájazd, aby

nakrmlil kone a sám sa občerstvil v hostinci. Noc prespal vo voze. Takéto zájazdy boli vo Sv. Kríži nad Hronom na „Vartičke“ pri prievoze cez Hron a neskôr pri moste cez Hron na železničnú stanicu. Mýto na tejto ceste bolo v obci Ladomer (hostinec Pulišovci, , aj teraz „Mýtom“ zvaný) už od roku 1320, kde ho preložil kapitán hradu levického Imrich Becsey z obce Hliník (Geletnej, Gelednuk). Tým chcel pozdraviť sv.benedikské opátstvo starého práva, lebo žil s opátstvom v nepriateľstve.

Pltiarstvo naše

Po rieke Hron mnohí obyvatelia z obce Sv. Kríža nad Hronom plavievali sa s naším

Obchodné loďstvo.

obchodným loďstvom: pltiami až z hore Hronia, alebo od nás s drevom z biskupských lesov, dole až na Dunaj, prevádzajúc stavebné drevo: guľatinu a rezivo. V našej obci mali prístav pri „Vartičke“ i prístavnú krčmu a zašli si domov na návštevu rodiny.

Autobusová doprava

Medzi Svätým Krížom a Kremnicou od roku 1931 bolo autobusové spojenie do sídla okresu. Tiež v rokoch 1925 -1926 bolo súkromné autobusové spojenie Sv. Kríž nad Hronom – Handlová – Prievidza, pokiaľ nebola vybudovaná železnica Kremnica – Horná Štubňa – Handlová, ktorá bola pôvodne plánovaná zo Sv. Kríža do Handlovej.

Nateraz závod SNP si vyžiadal zlepšiť a rozšíriť autobusovú dopravu do všetkých obcí okresu kremnického a do okresu Nová Baňa a Banská Štiavnica, aby mohlo byť robotníctvo dovážané a odvážané z práce do svojich bydlísk. Tam sú časy, keď robotníci za prácou a dedinskí ľudia chodili do miest za nákupom, predajom a úradmi niekoľko hodín pešky. Rozširovanie autobusovej siete až do najohľadnejších obcí napravuje aj tento pozostatok predmníchovskej republiky. V obci máme tri autobusy miestnej dopravy, ktoré premávajú pracujúcich do závodu zo sídlisk a späť. Okrem toho je osem autobusových liniek prespoľných, ktoré dovážajú pracujúcich z okolitých obcí a susedných okresov do práce v miestnom závode SNP.

Sú autobusové linky: Žiar nad Hronom – Kremnica, so spojom Kremnica – Kunešov, Kremnica – Kopernica, Kremnica – Ihráč, Kremnica mesto – žel. stanica.

Žiar nad Hronom – Handlová – Prievidza

- Janova Lehota – Kosorín

- Trubín

- Lovča – Hliník nad Hronom

- Trnavá Hora – Ihráč

- Šašovské Podhradie

- Banská Štiavnica cez Skl. Teplice

- Banská Štiavnica pre pracovné zálohy

Prespoľné autobusy pomáhajú pri doprave robotníctva z bydlísk do závodu a späť.

**Nákladná
autodoprava.**

I nákladná autodoprava ČSAD sa veľmi rozšírila v našej obci. Slúži pri výstavbe závodu a novej časti obce na krátke vzdialenosti. Denne stovky automobilov dováža na pracoviská stavebný materiál zo železničnej stanice na pracoviská a odvážajú prebytočnú zeminu do okolitého terénu na jeho vyrovnanie. ČSAD svojim bohatým parkom nákladných vozidiel je k dispozícii obyvateľstva. Nedostatkom v automobilovej doprave sú zlé cesty, ktoré zpomaľujú a celkom ju zdržujú. Rozvoj priemyslu a tým i doprava si preto vyžaduje zlepšenie komunikácií.

**Nedostatok
železničných
spojov.**

Cez obec Žiar nad Hronom doteraz prechádza len jednokoľajová železničná trať. Zvolen – Levice – Bratislava, ktorá už dnes vôbec nestačí pre mohutný rozvoj na Pohroní a v našej a okolitých obciach. Výstavba priemyslu v údolí rieky Hrona si vyžaduje urýchlené zdvojkolajnenie tejto významnej hospodárskej trate. Nedostačujúca je zvlášť doprava smerom na Handlovú, kde chýba železničná linka, ktorá sa už dávno plánuje.

V Žiari nad Hronom sa prišlo k rozšíreniu železničnej stanice, aby táto mohla stačiť zvýšenej doprave. Prišlo sa čo nevidieť k výstavbe modernej budovy železničnej stanice s podzemným nástupišťom a k vybudovaniu nadjazdu nad železničnou traťou na nový cestný most na novej ceste nad regulovať sa započavším Hronom a jeho novým ramenom smerom na rodiace sa mesto socialistické Žiar nad Hronom.

Telekomunikácie.

Telefónna a telegrafná centrála je na miestnom poštovom úrade, ktorý je zriadený pre širšie okolie. Denne dováža i odváža poštu do obce Janovej Lehoty na 11 km vzdialenej od Žiaru nad Hronom. Doručovateľov je 7 pre miestnu a prespoľnú službu:

V obci je zriadená automatická telefónna ústredňa. Počet telefónnych účastníkov je 195. Počet radiokoncesionárov je 1.815. Poštový úrad v Žiari nad Hronom slúži pre 11 obcí a má 30 zamestnancov.

**Elektrifikácia
obce.**

V obci Sv. Kríž nad Hronom elektrický prúd bol v rokoch 1920-1924 vyrábaný v malej hydroelektrárni v biskupskom mlyne. Zásoboval prúdom priemyselným biskupský mlyn a pílu a prúdom na osvetľovanie biskupský kaštieľ a iné budovy cirkevné ako i obytné domy niektorých bohatších občanov v hlavnej časti obce.

Obec naša bola zelektrizovaná v roku 1924 a napojená na prímerné elektrické vedenie Stredoslovenských elektrární. Priemyselný a svetelný prúd dostávame z Jelenca, Handlovej, Kremnice a z inakadiaľ. Nové časti obce sa postupne napojovali na rozširujúcu sa sieť z Handlovej a Novák.

**Vodovod
obce.**

Obec, ležiaca nad hladinou Hrona na vyvýšenej terase asi 25 m, mala vždy ťažkosti s pitnou vodou. Úžitkovej vody bolo a je dosť z potoka Lutila a mlynského náhonu cez biskupský park na mlyn tečúci sa dá ľahko upotrebiť, keďže je celému obyvateľstvu ľahko prístupná a postačujúca aj pre potreby požiarnej ochrany. V obci bolo len niekoľko 20-25 studní vyše 30 m hlbokých a s vodou

závadnou. Takže v roku 1923-1924 sa započalo s budovaním vodovodu: dvoch studní medzi potokom Lutila a riekou Hronom na farskej a obecnej lúke, skadiaľ sa voda elektrickou pumpou vytláčala na 35 m výšku do rezervoáru pri kostole. Odtiaľ sa vedení rozvádzala do 18 hydrantov po uliciach a do prípojok domových.

Druhá vodovodná studňa - pre konštručnú vodu – už od kolaudácie nefungovala a prvá studňa už po roku mala nedostatok vody, takže sa musela voda naraziť – nefiltrovaná – z potoka Lutily. Tak vypukol niekoľkokrát v obci týfus aj so smrteľným koncom. Sám obecný vodnár zomrel na týfus. Nebolo až do oslobodenia niekoho, kto by bol tento nedostatok pitnej vody odstránil alebo bol zodpovedný za epidémiu týfovú. Náprava čakala na oslobodenie, na odstránenie starej ľahostajnosti, nezodpovednosti a nestarostlivosti o záujmy a potreby ľudu.

V naplavenine (alúrium) rieky Hrona a potoka Lutila, v jeho dolnej časti pri vtoku do Hrona, nachádza sa spodná, poriečna voda. Táto voda sa používa na zásobovanie obyvateľstva ako pitná voda. Na juho-východ pod strednou terasou Hrona sú vykopané studne do hĺbky 6-8 m, odkiaľ sa čerpá voda do rezervoáru do výšky asi 30 m, z ktorého sa potom rozvádza po meste a cez hydrofonnú stanicu aj do novej časti mesta.

V súvislosti s výstavbou priemyslu v Žiari nad Hronom zväčšila sa i výstavba bytová a s tým stúpla spotreba vody pitnej a úžitkovej. Prevádzajú sa prevažne ďalšie sondy na lúkach JRD medzi Hronom a potokom Lutila, ako i na lúkach „Lazy“ (Pasienok) a to 50 m od seba do hĺbky 6-8 m po ílovú vrstvu. Nové sondy dávajú priemerne 3,5 l/sec.vody. Množstvo pitnej vody však je stále nedostatočné a zvlášť v letných mesiacoch, keď klesne hladina rieky Hrona, je úplný nedostatok vody. Na riešenie tohto nedostatku vody v rodiacom sa socialistickom meste Žiar nad Hronom sa pomýšľa vybudovať skupinový vodovod a zapojiť ho na pramene vody v Horehroní niekde u Harmanca.

**Obyvateľstvo obce.
Počet.**

Obec Žiar nad Hronom podľa evidencie prihlásených osôb k pobytu na počiatku roku 1956 má 11.817 obyvateľov. V tomto počte sú zahrnutí trvalí obyvatelia obce: starí obyvatelia a pracovníci závodu SNP hlinikárne ako i hospodárskeho a kultúrno – výchovného sektoru, ktorí bývajú v starej časti obce, na majeri Kupča a na Slnčnej stráni (cigánska kolónia), v novej časti obce (žiarske sídlisko) a na viešťanskom sídlisku.

Ďalej obyvatelia prechodne tu bývajúci: robotníci a pracovníci stavebných závodov a montážnych čiat strojárenských závodov a dopravy, ktorí bývajú v barakovom ležení v novej časti obce, v barakových domoch na jarmočísku a v ulici kpt. Nálepku a hlavne v barakovom ležení na priemyselnej časti závodu SNP.

Do tohto počtu nie sú zahrnutí pracujúci, ktorí denne dochádzajú do práce autobusmi a vlakmi z okolitých obcí. Počet obyvateľstva obce Sv. Kríž nad Hronom v rokoch 1900 – 1950 bol od 1.390 do 1.500, tedy vzrast za 50 rokov režimu feudálne – buržoázneho v Uhorsku a za I. burž. – demokratickej ČSR len

110 osôb.

Vzrast obyvateľstva za ľudovo-demokratickej republiky od jari 1951 – kedy sa tu začal stavať v rámci industrializácie Slovenska, závod SNP, kovohuty na hliník – do roku 1956, tedy za 5 rokov rapídne stúpol až o 800%. Je to neklamným znakom a presvedčivým faktom stúpania hmotnej a kultúrnej úrovne obyvateľstva v režime spejúcom k socializmu. Tak isto ako i charakteristikou buržoázných režimov je pokles, stagnácia alebo nepatrný vzrast obyvateľstva následkom nízkej populácie a vzťahujúceho sa vystahovalectva, ako sprievodný zjav vykorisťovania, ožobračovania zotročovania ľudu kapitalizmom.

Očakáva sa, že koncom II. 5 RP v roku 1960 bude dostavané nové socialistické mesto Žiar nad Hronom s 2000 novými bytmi, vyhovujúcimi všetkým nárokom bytovej kultúry a s početnými sociálnymi a kultúrnymi budovami s 15.600 obyvateľmi.

Národnosť.

V obci Sv. Kríž nad Hronom od jej založenia v XI. storočí (už v roku 1073 jestvovala obec „Krestúr“ = Sv. Kríž nad Hronom = Žiar nad Hronom) bývali výlučne Slováci, nazývaní „Pohronci“, bývajúci popri Hrone. Túto svoju rýdzosť slovenskej národnosti si obyvateľstvo zachovalo i v dobe uhorského národnostného útlaku (maďarizácie) koncom XIX. a počiatkom XX. storočia a okrem niekoľkých sem privandrovalých maďarských úradníkov i biskupov, nástrojov to maďarizácie a tiež niekoľko sem zablúdivých Nemcov z blízkeho ostrova handlovskej kolonie nemeckých kolonistov nič nenarušovalo národnostnú kompaktnosť „Šúšolia“ sv. krížskej kotliny. Nateraz v ľudovodemokratickom režime podľa hesla „proletárskeho internacionalizmu“ sa národnostná diferencia nielen že neprevádza, nehovoriac už vôbec o buržoáznom nacionalizme a šovinizme, alebo jeho prežitkoch, ale vôbec sa vylučuje z vedomia nás a tiež z verejnej štatistiky.

Pýta sa ale kvôli objektívnosti a tiež vďaka i touto cestou konštatovať, že vo výstavbe socialistického priemyslu a nového mesta nám tu výdatne a súdržsky pomáhajú stovky a stovky bratov Čechov, Maďarov, Ukrajincov a tiež príslušníci iných národností z ľudovodemokratických krajín v čele s odborníkmi zo Sovietskeho zväzu. Mnohí z týchto sa stali už stálymi obyvateľmi nášho mesta.

Náboženské rozvrstvenie.

Stará obec Sv. Kríž nad Hronom ako sídlo správy majetkov ostrihonského arcibiskupstva už od roku 1075 a a od roku 1776 sídlo b.bystrických biskupov – nesie na svojom náboženskom presvedčení punc tejto okolnosti, čo malo rozhodujúci vplyv na jeho hospodársky a kultúrny charakter – mala vždy obyvateľstvo rím. kat. vyznania až na niekoľko málo inovercov židovského a reformátorského presvedčenia.

Nateraz i pri plnej ústavou zaručenej náboženskej slobode sa nediferencuje ľud podľa náboženského vyznania ani v oficiálnej štatistike. Je ale faktom, že je tu konglomerát rozličných náboženských vyznaní a bez vyznaní, ale náboženská tolerancia je zabezpečená nielen zákonom, ale hlavne samým životom, vyspelosťou obyvateľstva.

**Zamestnanie
obyvateľstva.**

Za buržoázných režimov uhorského a československého za I.ČSR obyvateľstvo Sv. Kríža nad Hronom bolo približne na 90% poľnohospodárskeho rázu: biskupské panstvo, niekoľko menších statkárov, strední a malí roľníci, deputátnici a poľnohospodárski robotníci a len asi 10% živnostníkov a intelektuálov.

Teraz v rodiacom sa socialistickom meste Žiar nad Hronom je obrátený pomer. Je tu asi 90% pracujúcich v socialistickom sektore: priemysel, obchod, doprava a štátny aparát a len asi 10% roľníctva: JRD III. Typu – menšinové a individuálne hospodáriaci strední roľníci, väčšinou starci, ktorých dorast je v závode. Tak sa časy menia, tak tento svet beží!

Životná úroveň.

Touto okolnosťou a faktom je dané i sociálne a majetkové rozvrstvenie pracujúcich. Prevládajúca tendencia je socialistická nivelizácia sociálne a kultúrne zaostalých pozdvihnúť a buržoázne prvky stiahnuť na pevnú masu pracujúceho ľudu, na jeho stále rastúcu hmotnú a kultúrnu úroveň, uplatňovaním základného socialistického ekonomického zákona.

U nás už markantne sa rysuje vyrovnávanie sa mesta s dedinou, robotníctva s roľníctvom a vyrovnávanie sa podstatného rozdielu medzi fyzickou a duševnou prácou, so stále rastúcou rozhodujúcou kultúrnou a sociálnou prevahou mestského robotníctva a socialistického sektoru roľníctva nad úpadkom roľníctva v individuálne hospodáriaceho, ktorého osud sa naplňuje takýmto vývojom pomaly síce ale iste a je otazkou len krátkého času jeho pohltenie pokrokom, socializmom.

Najpriliehavejším meradlom zvyšovania hmotnej a kultúrnej úrovne je životná úroveň nášho cigánskeho obyvateľstva. Všetkým nám je dobre známy ich neľudský stav za buržoázných režimov, kedy boli vyvrhelmi ľudskej spoločnosti: a sociálne živly, negramotní, metlou civilizácie – ovšem nie svojou vinou, ale vládnucej kasty buržoázie. Teraz chodia do škôl, slušne oblečení a zaobutí, pracujú ako hutníci a inde, dobre zarábajú, bývajú na sídlisku alebo vo svojich domkoch s elektrikou, majú rádia, veď majú muzikálne rasové nadania, atp. Všetko so starostlivosťou našej strany a ľudovej vlády!

Sociálne dôchodky.

Sociálna starostlivosť strany a vlády v našej obci o pracujúcich v starobe a práceneschopnosti sa prejavuje nasledovne:

Za burž.-dem. I. ČSR bola vyplácaná penzia a podpora 75 osobám v sume mesačne Kčs 11.500.- Podľa uznesenia celoštátnej konferencie KSČ od 1. dec. 1956 sa zvýšia nízke invalidné, starobné a vdovské dôchodky asi 400.000 osobám, čo si vyžiada ročne náklad asi 300 miliónov Kčs. Takže novostanovené dôchodky sa rovnajú trojnásobku priemerných robotníckych penzií, priznávaných za kapitalistickej republiky.

Kultúrna úroveň.

V našej obci za statkárske – meštiackého režimu bola snaha a úsilie politicky ľud udržovať v tmárstve a negramotnosti, aby mohol byť lepšie vykorisťovaný a utláčaný, aby sa mohol domáhať svojich ľudských, občianskych práv a sociálnej spravodlivosti. U nás biskupské pánstvo a služnovci rozširovali „magyar allán

eszme“ (maďarskú štátnu myšlienku), pomocou ktorej odnárodňovali slovenský ľud, maďarčili ho a politicky si ho podmaňovali, aby bol povolnejší vykorisťovaniu a zotročovaniu. Žiadnu kultúrnu a osvetovú činnosť nepovolili, zvlášť v reči slovenskej a maďarské obyvateľstvo nevedelo, len jednotlivci, ktorí chodili „na Maďarí“ do práce.

Za buržoázno – demokratickej prvej ČSR na koalície kapitalistických politických strán sa stav zmenil po stránke národnostnej tak, že namiesto maďarčiny bola nastolená čechoslovenčina, a inak všetko ostalo pri starom.

Bola tu len 5 triedná ľudová škola. Nateraz máme 8-ročnú strednú školu s 850 žiakmi a dvojročnú hospodársku školu s 80 žiakmi. V II. 5 RP sa plánuje 11-ročná škola, priemyselná škola, materské školy, jasle, budova ONV a MNV, kultúrny dom s kinosálou, moderný hotel, nový športový štadion, amfiteáter a kúpalisko, moderná nemocnica, s 240 posteľami, veľký obchodný dom, nová železničná stanica, mosty, nadjazdy, parky atp.

Voľakedy sem chodilo niekoľko výtlačkov novín a inej tlače, hlavne pre intelektuálov. Nateraz je predplatiteľov tlače 4.900. Radiokoncesionárov bolo v roku 1945 54 nateraz je 1.815. Automatická telefónna ústredňa spotrebuje mesačne 45.000 hovorov miestnych. Medzimeských hovorov je mesačne 18.000. Máme štyri kiná, závodné kluby, červené kútiky. Osvetovú besedu, dva závodné časopisy. Kvitne šport a telovýchova všetkého druhu s moderným štadionom a telocvičňou pre 1.000 ľudí.

Bytová kultúra.

V starej časti obce sú staré roľnícke domky prízemné, bez každej bytovej kultúry a hygiény a len časť novších domkov i poschodových je s čiastočnou bytovou kultúrou opatrená. Vodovod a elektrika je len od r. 1925 v obci zavedená aj to len do domov zámožnejších občanov, bez každej kanalizácie.

V novej časti je nateraz 77 blokov s 1.104 2-3 izbovými bytmi, s najväčšou náročnosťou bytovej kultúry a hygiény. Vo výstavbe sa usilovne pokračuje. Spôsob života ľudu je so životom v buržoáznej minulosti neporovnateľný. Vývoj ide dopredu k socializmu, k stálemu zvyšovaniu životnej úrovne pracujúceho ľudu, k jeho najväčšej spokojnosti a radosti a vďaka našej rodnej strane a ľudovodemokratickej vláde za túto starostlivosť a pracujúcich, čo sa prejavuje v morálne politickej jednote a v socialistickom vlastenectve všetkého obyvateľstva, jak starého sv.krížského dedinského, tak i nového žiarskeho pokrokového robotníckeho, aby sa v socializme a v jeho vyššej fáze komunizmu úplne vyrovnali na základni vyspelosti, všeludového vlastníctva a beztriednej spoločnosti.

Príroda.

Prírodopisný opis obce.

Okolité horstvo Žiaru nad Hronom je sopečného pôvodu. Okrem samého Pohronia, ktoré je nedávneho štvrtohorného pôvodu, vzniklého naplaveninou, nánosnou činnosťou rieky Hrona a potokov. Všetky kopce a vršky okolo Žiaru nad Hornom vyvreli z vnútra zeme ako žeravá láva (rozpustené kamene) v treťohornej dobe. Niekde táto láva bola redšia, inde hustejšia. Redšia sa rozliala

po okolí a hustejšia sa nakopila vo vrchy a behom času stvrdla v kameň (horninu). V okolí našej obce sú však korniny (kamene) aspoň trojakého zloženia, z tohto musíme usudzovať, že sopečné výbuchy sa opakovali aspoň trikrát.

Máme v okolí Žiaru nad Hronom andezity, ryolity a čadiče (bazalt). Pod Šibeničným vrchom („Legiolom už exploatovaný, práca zastavená) je andezit, miešaný s augitom a hyperstketonom, podobá sa hodne čadiču a je celkom čierny. Ryolit je pri Starej Kremničke. Kopec pri hradskej medzi obcami Žiar nad Hronom a Stará Kremnička, kameňolom „Okresného priemyselného kombinátu“ v Žiari nad Hronom, je z čadiča (bazalt).

Bazaltové lomy, n.p. v Žiari nad Hronom – podnik na výrobu mlynských kameňov – má svoje bazaltové lomy v Slaskej smerom na Kopernicu.

Geologické

Zloženie pôdy.

Treťohorné horniny hrubozrnné: zlepence a štrky, poukazujúce tak na veľmi rýchlu sedimentáciu. Vrstvy sa veľmi rýchlo vykliňujú a striedajú sa s polohami piesčitými, alebo obsahujú šošovkovité ílovité vložky. Častým javom je diagonálne a krížové zvrstvenie v štrkoch a zlepencoch. Dôležité je, že všetky tieto terciárne usadeniny obsahujú veľmi mnoho tufitického ryolitového materiálu, miestami prechádzajú do typických tufitov. Takéto tufy, obsahujúce často veľké valúnky rozličných hornín, sú zvlášť pekne vyvinuté severne a východne od Žiaru nad Hronom.

Tufy sú často pozvoľnými prechodmi s tufitmi, ktoré prechádzajú ďalej do štrkov poťažne zlepencov. Pre tieto pozvoľné prechody je veľmi ťažko ohraničenie zlepencov od tufitov. Zlepenec a tiež hrubozrnné tufity bývajú pri povrchu hlboko zvetralé a preto robia často dojem rozsiahlych štrkovísk. Že tu nejde o mladšie nánosy, ktoré by sa boli usadili na zlepencoch a tufitoch, vyplýva z toho, že medzi nimi sa utvorili pozvoľné prechody rozpadnutých nánosoch. Tieto prechody sú zvlášť zjavné na južnej a juhozápadnej strane Šibeničného vrchu, kóta 395 severovýchodne od Žiaru nad Hronom.

Výplň Žiarskej kotliny tvoria sladkovodné sedimenty (usadeniny). Vznik týchto usadenín je spojený stransgresiou a regresiou mora koncom palogénu a počatkem neogénu. Pri novej transgresii v tortóne, keď už more nezasiahlo až do stredného Slovenska vodná páňva nachádzajúca sa na území Žiarskej kotliny, sa mení na sladkovodnú paňvu, ktorá je postupne zanášaná ílami, pieskami a štrkami, ktoré sem donáša rieka Hron a potoky stekajúce z okolitých horstiev. Vo vyššom miacéne i periferické moria sa začali postupne ochladzovať a počiatkom pliocénu opustili slovenské územie. Týmto faktom sa znižuje základňa slovenských riek. Ako už bolo uvedené, rieka Hron si vyhladala v pohorí priechod a koncom treťohôr a začiatkom štvrtohôr v diluriu sa zakladala do svojich vlastných náplavov. Začína teda, tak ako na ostatnom území Slovenska prevládať erózia (proces vymieľania).

Pri geologickom výskume i pri normálnych odkryvoch sa nám dnes javí Žiarska kotlina ako výsledok akumuláčnej činnosti riek v treťohorách. Výsledok

akumulačnej činnosti pozorovať na odkryvoch terasy, na ktorej leží samé mesto Žiar nad Hronom. (viď zosuvajúci sa svah na starej ceste do Lovče pri starom bitunku).

Zo sedimentárnych hornín, ktoré sa vyskytujú vneogéne, praktický význam majú limnokvarcity – sladkovodné kremence. V Žiarskej kotline sa nachádzajú v najvyšších komplexoch súvisle severne od Žiaru nad Hronom, pri obci Stará Kremnička, Lutila a Slaská a v menšom rozsahu i v iných častiach kotliny.

Žiarska kotlina je vôbec hlavným náleziskom limnokvarcitov na Slovensku. Významné miesta zaujímajú urogénne eruptívne horniny. V dosť veľkom množstve sa vyskytujú čadiče. Nájdeme ich v východnom okolí Žiaru nad Hronom a to na tzv. „Smolníku severne od našej obce a južne od Starej Kremničky, na južnom konci „Šibeničného vrchu“, tiež i na ľavom brehu Hrona, južne od hradu „Šašov“ (Viď Ladomerské čadičové lomy). Na mnohých miestach Žiarskej kotliny bolo zistené medzi uloženinami zlepcov, štrkov a tufitov uhlie. Toto uhlie je však veľmi mladé (lignit), sloje sú tiež nepatrnej hĺbky a ich rozsah je tiež veľmi malý. Uhlie hnedé vychádza na povrch v údolí potoka Lutila, a to medzi Lovčicou a Janovou Lehotou, vyskytuje sa tiež pri obciach Ladomer, Vieska, Horné Opatovce.

Pokračovanie handlovských sloji sa hľadá aj v obci Žiar nad Hronom. Tu sa prevádzal v r. 1954 – 1955 pokusný hĺbkový vrt, ktorý mal zistiť hrúbku terciárnych štrkov a zistiť sloje uhlia. Pod andezitovým podložíom sa začal prevádzať severne od Žiaru nad Hronom vo vzdialenosti asi 0,5 km na časti chotára „Pod Donátom“ po pravej strane cesty na Handlovú. Hĺbka vrtu bola vyše 1.000 m. Doterajšie výsledky tohto vrtu nie sú verejnosti známe.

Celé údolie Žiarskej kotliny je dnes zanesené hlinami a suťami, ktoré boli donesené z okolitých kopcov a prikryli treťohorné uloženiny štrkov, zlepcov a tufitov. Tieto suty a hliny sú z hrubšieho materiálu pri západných svahoch andezitov, smerom na východ a juh sú už z jemnejšieho materiálu a v okolí Žiaru nad Hronom a Lutily, Lovče prechádzajú už do silne plastických hlín. Mocnosť týchto hlín v terasách Hrona a Lutilského potoka je 2:4km, ba miestami ešte viac.

Tvaroopisná členitosť Kotliny žiarskej, jej vývoj je charakterizovaný tromi fázami vývinu: pahorkatina, riečné terasy a uluviálne (usadeninové) nivy (vodorovná rovina). Stredná terasa rieky Hrona leží 20 – 25 m nad dnešnou úrovňou Hrona, z väčšej časti spočíva na štrkoch a zlepcoch treťohorných. Na tejto tretej terase rieky Hrona leží samotné mesto Žiar nad Hronom.

V celej Žiarskej kotline na svahoch pahorkov a hranách terás pozorujeme veľmi časté zosúvanie pôdy jak plošné, tak prúdové. Sute a hliny, ktorými sa Lutilský potok i ostatné potoky prerezávajú do treťohorných nánosov, sú veľmi náchylné k zosúvaniu. I v obci Žiar nad Hronom máme zosutiny pôdy zo strednej terasy: u bitunku a „Pri Koljačke“ na starej lovčianskej ceste, ktorá sa zosunula do potoka Lutila (pri bitunku) a do rieky Hrona (vyše Koljačky) a preto musela byť táto cesta

Morfologická členitosť.

lovčianska preložená na severozápadnú časť obce. Sú to zosuvy staršie ale i mladšie, zosunuté v posledných 20 – 30 rokoch. Príčina zosúvania hrozí v ílnatom tufistickom podloží. Dažďová voda presakujúca cez hliny a terasové štrky, zastaví sa na tufitoch, ktoré v povrchu zmäknú a váhou sa oblasť zosunie.

Vodopisné pomery. Riečnou osou Žiarskej kotliny je rieka Hron vo svojom strednom toku. Patrí do úmoria Čierného mora. Celková plocha povodia Hrona je 5.474 km², dĺžka hlavnej osy 284 km. Hron patrí stredohorskému typu mierného pásma, lebo tečie z mierne zavláňovaných pohorí stredohorských výšok bez večného snehu a ľadovcov. Hron vyteká z dobre zalesnených pohorí, kde sa dažďová voda udržuje a tým sa odtop prospešne reguluje. Hoci tu bývajú veľké povodne, ktoré robia i v obci Žiar nad Hronom a v jeho okolí značné škody. Napr. na jar r.1954 stihla povodeň most v našej obci, Hliníku n/Hr. a inde spolu 17 mostov po toku Hrona až k jeho vtoku do Dunaja. Predsa pôda využitá až na breh Hrona znateľne dokazuje, že pomery odvodňovania sú tu dosť dobré. Dôležité je tiež, že Hron má vo svojom povodí hodne vápencov a iných priepustných hornín, ktoré tiež zdržujú mnoho vody. Hlavné svoje prítoky v Žiarskej kotline priberá z pravej strany. Najdôležitejšie sú: Lutilský potok, ktorý spája potoky Kopernicko – Slašťanský, Kosorinsky, Janolehotský a Novolehotský, Trubinský a Prochotský. Ďalej Kremnický (Rúdnic). Zľava odnáša vodu maličkých a v suchom lete temer vysychajúcich potôčkov – jarkov: Podhradského, Ladomerského a nepatrného Hornoopatovského.

Pre blízkosť kremnického rozvodnia k rieke Hron sú to len krátke, horské, kľukaté potoky a bystriny, v ktorých i menšie dažde sú badateľné. Po letných lejakoch a prudkých dažďoch zďaleka počuť ich šum. Keď sa približujeme, šum sa zosilňuje, až v zlovestný a strašlivý zvuk, huk a pri tom ohlušujúcom hluku počujeme tupé úderý skál, ktoré valí a nesie riava, kým jej rýchlosťou daná sila stačí. Najviac vody majú Hron a potoky na jar zo snehu a v jeseni pri výdatných dažďoch, ktoré brehy podmýva a rozširuje, ba utvára i nové korytá.

Rieka Hron s jej potokmi zamrzá v zime na 2-3 mesiace. Banské vody z Kremnice odvádza dlhá, hlboká dedičná štôlna, ešte v roku 1613 postavená, ktorá ústi do Hrona pri kameňolome v Žiari nad Hronom. Pri ústí tejto štôlne sa dobývala žltá farba: oker.

**Vodné stavby,
regulácie.**

Rieka Hron sa v jarnom období, počasí pri rýchlom spúšťaní snehu a po dlho-trvajúcich dažďoch rozvodnieva a zaplavuje lúčiny brehov a orné kultúry. Jeho breh je len čiastočne regulovaný iba na krátkom úseku pred Žiarom nad Hronom na pravej strane (Pod Slnecnou stráňou) a na ľavom brehu v Horných Opatovciach. Povodeň Hrona a potoka Lutila odrezáva obec Žiar nad Hronom od železničnej stanice a na ceste spojky na „Pohronskú magistrálu“ a do Kremnice.

**Hydrografická
stanica**

O obci Žiar nad Hronom ihneď po oslobodení bola zriadená hydrografická stanica pre rieku Hron, pre jej povodňovú a ľadovozácpovú nebezpečnosť, na ochranu životov a majetku ľudu. Táto hydrografická stanica dostáva výstražné

správy od Hydrografickej stanice v Brezne nad Hronom a dáva ich ďalej hydrostaniciam: Hliník nad Hronom, Žarnovica atď. po dolnejšom toku Hrona zriadeným.

Minerálna voda.

V Žiarskej kotline sú i menšie výskyty minerálnych vôd. Minerálne vody sú tu dvojité: kyselky a vody sírne. Dve kyselky vyvierajú pri Bukovinke, západne od obce a na jej severnom konci. Dva väčšie pramene sírnej vody vyvierajú v obci Kosorín, tretí menší prameň je na lúkach, južne od Slaskej. Viac prameňov sírnych je severne a severozápadne od obce Lovčica a i v samotnej obci, pri kopaní studní na prítnú vodu narazili na sírnu vodu, prameň a tak niektoré studne v Lovčici obsahujú minerálnu vodu.

Pôdne pomery.

V Žiarskej kotline najväčším pôdnym povrchovým druhom sú hliny. Tieto boli nanosené na treťohorné štrky a piesky z okolitých kopcov, po ich zvetraní. Najväčšia mocnosť dosahuje na terasách Hrona a Lutilského potoka, kde ich mocnosť kolíše od 2-4m, ba i hlbšie. Pri povrchu sú farby hnedé, do spodu nadobúdajú farbu šedú s hrdzavými zátekmi Fe a Mg (železa a magnezitu). Terajšie hliny sú tvrdé a suché. Do spodu nadobúdajú charakter ílovitých hĺn. Pre vodu, z dôsledku zhutnenia, nie sú dokonale priepustné.

Hlinité piesky.

S druhým najmodernejším povrchovým pôdnym druhom, s hlinitými pieskami, sa stretávame na ľavej strane Hrona, na najmladšej 5-10 m terase. Je to okolie Ladomera a Viesky. Časť chotára obec Žiar nad Hronom na ľavej strane Hrona, na jeho brehu v honoch „Pri Vartičke a Struky“, role a lúky. Ich mocnosť je asi 3,5 m. Sú hnedožltej farby. Pri povrchu sú pevnejšie, kdežto obsahujú väčšie množstvo hliny, nižšie sú viac piesočnaté. Pre vodu sú dokonale priepustné. S hlinitými pieskami sa stretávame tiež v dolnej nive Hrona a lutilského potoka. V údolnej nive Hrona nachádzajú sa v zaplavovaných územiach zväčša na štrkoch, kde boli nanosené ako povodňové nánosy. Najväčšiu mocnosť tvoria tieto hlinité piesky vo východnej časti údolnej nivy. V údolí nivy Lutilského potoka a tiež v jeho zaplavovanej časti. Tieto piesky obsahujú organické zvyšky (rastlín a pod.) Sú hrdzavo hnedé farby so zátekmi Fe a Mg. Sú vlhké a pri rozvodnení zaplavované.

Piesčité hliny.

Nachádzajú sa na ľavej strane údolnej naplaveniny Hrona. Sú to zväčša povodňové nánosy, prikrývajúce štrky a staršie pôdy, ktoré sú charakteru piesčitého. Sú skoro čiernej farby suché a tvrdé. Naplavené piesčité hliny sú suché a sypké. Piesočnatými hlinami sa stretávame na čadičoch a ryolitoch.

Štrkopiesky.

So štrkopieskami sa stretávame najviac v údolnej naplavenine (nive) Hrona a Lutily, ako i na starších terasách. V ostatných potôčkoch sa stretávame so štrkami, ale sú buď terasové štrky, alebo zo zlepencov. Valúny štrkov (vandrujúce, vŕhajúce sa kamene, žabice) sú prevažne andezitové. Štrky sú prikrývané veľkou vrstvou hĺn a naplavených piesočnatých hĺn a ílovitých zemín.

Ílovité hliny.

S najväčšou vrstvou ílovitých hĺn sa stretávame pozdĺž železničnej trate Zvolen Levice. Ich mocnosť je 3-4 m. Sú šedé a zelenošedej farby, miestami s vložkami piesku. Sú mäkké a plastické, na celom povrchu vlhké. Tam, kde sa nachádzajú

v suchom stave, sú tvrdé. S ílovitými hlinami sa stretávame aj na zlepencoch s tufistickým materiálom.

Skelet.

Skelet = kostra, grécke slovo. So skeletom sa stretávame na úpätiach čadičových a ryolitových svahoch a tiež na ryolitových tufitoch severne od Starej Kremničky. V celej kotline sú vyvinuté hnedozelené slabo podzolované pôdy, iba v inundačných územiach a na skeletoch sú pôdy nevyvinuté. Zo stránky hĺbky pôd môžeme tu charakterizovať pôdy hlboké, stredné a plytké. Hlboké pôdy sú najviac vyvinuté na hlinách, hlinitých pieskoch a piesočnatých hlinách. Stredné a plytké pôdy sa nachádzajú na svahoch čadičov a ryolitov. Tiež na svahoch ryolitových tufov, ako i v údolnej nive Hrona. Na hlinách sa vyvinuli ťažké pôdy. Ľahké pôdy a vyvinuli na piesčitých hlinách, hlinitých pieskoch, na kremencoch a zlepencoch a tufitmi.

Biogeografia Žiarskej kotliny (životopis) Fytoreografia= rastlinopis

Celá Žiarska kotlina bola v minulosti pokrytá rozsiahlymi dúbavami a hájmi. Z týchto sa už zachovali len zbytky alebo len mená. Dnes je samotná kotlina premenená na polia lúky. Okolité horstvá Kremnicko – Štiavnickej hornatiny sú pokryté na východe a juhu bučinovými lesmi, na severozápade a severovýchode smrekovými a jedľovými lesmi. Nachádzajú sa i menšie plochy dubových lesov i v samotnej kotline. V kotline sa nachádza i niekoľko agáčových hájov, Horských lúk na odrode kotliny je veľmi málo a čo sú, tie boli pasením poškodené.

Po stránke botanickej = rastlinopisej niet tu pestrosti ako by sa zdalo. Príčinou toho je, že niet tu vápencov. Flóra=rastlinstvo je väčšinou v horách subalpínskeho rázu, na Pohroní sa vyskytujú teplomilovnejšie rastliny. Jaro začína sa dosť obyčajnými rastlinami: plúcnik, dýmnivky, prvosienky, bezlodyžné, podbeľ, devätsílo biele i lekárske, peniažok horský, prvosienka lekárska, husenky, veroniky, atď.

Len na Pohroní rastú: snežienky, ladoňka, sasanka biela, sasanka žltá a iné. Veľmi pekné lúky sú na Pohroní v máji a horské lúky neskoršie. Lúky tieto ľudia málo hnoja, preto tu vo veľkom počte rastú niektoré vstavače (orchideje). Najobyčajnejšou orchideou je vstavač pleťový a bazový, päťprstka, bradáčik, vstavač hlavatý: zriedkavejšie je ľubovoľný semenník, semeníček a vstavač machový. V lete tieto lúky sú plné najrozličnejších kvetov ako černýšok, zvončekov (rozložitý, okrúhlolistý, podhorský, klokatý, kadinový), túžobníkov, hadieho mordu nižšieho, iskerníkov, atď. Aj kamzičník je dosť hojný na vlhkých miestach. Len na Pohroní rastie: vitod obecný, selanky, knotovky (lúčny, hľuznatý, lesný, čierny), ľadničky, ďateliny (horské, jahodovité, roľná, bledožltá, atď.), tolica, komonica, krcinka, čilimníky, krtiček, lália zlatohlavá a lália cibulkunostná.

Veľké lúky vyznačujú sa tiež dosť obyčajnými rastlinami, sú to: šariny, ostnice, skripiny, iskerníky, záružlie, slezinník stredovlnistý, devätsily, upolíny, suchopýr, režuchy, vstavač širokolistý, škarda barinná, pichliač barinatý a panónsky a kde-tu i všivec barinný. Vlčie jablko či podražec rastie v Podhorí.

Zoogeografia.**Zverina.**

Žiarska kotlina nemá osobitného zvieratstva, ale vyskytujú sa tu skoro všetky druhy zveri i vtáctva stredného Slovenska. V okrajových horách zvlášť v pohorí Vtáčnika a Kremnických horách, menej v Štiavnických horách sa nachádza nasledovná zverina:

Dravci.

Vlci len prechodne v zime (dec., jan.) robia veľké škody medzi vysokou zverou. Rys sa zdržuje tiež iba prechodne, bol však strelený v letných mesiacoch (v aug. 1954 v pohorí Vtáčnika). Líšky sa zdržujú trvale v kotline i v lesoch. Divá mačka je zriedkavá. Nájdu sa: kuny, tchor, lasica. Hranostaj je pomerne veľmi zriedkavý. U jazera nie je však núdza. Porieči Hrona a potoka Lutily sa nachádza v menšom množstve vydra.

Hlodavce.

Z hlodavcov je rozšírený poľný zajac, menej divý králik, veverička, plch, myš lesná. Vo vodách Hrona a potoka Lutily sa asi od r. 1930 nachádza ondatra, ktorá sa k nám prisťahovala z Čiech.

Hmyzožravce.

Tu sa nachádzajú: jež, netopier, rejsek vodný (škodí rybám) a malý rejsek.

Cicavce-savce.

Z cicavcov sa tu nachádzajú: jeleň karpatský, hojnejší je srnec. A pomerne dosť veľké množstvo diviakov. Vysoká zver sa v samotnej kotline zdržuje iba prechodne.

Vtáctvo.

Z vtáctva osobitnú pozornosť zasluhujú: Bocian, ktorý sa presťahováva z doľa, zvlášť v obciach pri Hrone (Lovča). Nachádza sa i čierny bocian v Kosoríne. V porieči Hrona je to volavka popoľavá a ojedinele i volavka čierna. Z divých holubov sú to: hrivniak a dubniak. Dva druhy hrdličiek: obyčajná a asi od ôsmich rokoch sa tu vyskytuje i hrdlička balkanská. Z dravcov, ktoré u nás hniezdia sú to: kaňa lesná a sokol sťahovavý, ostatní, ktorí u nás nehniezdia, ale sa tiež nachádzajú sú orol krátkoprstý, osol krikľavý, orol skalný a ojedinele i orol morský. Ďalej jastrab (kršiak), krahulec a hlucháň (tetrov).

Z vtáctva hospodársky významnejšieho sú to vtáky, v kotline kačka divá, ktorá tu i hniezdi, jarabice v menšom množstve, pre veľký počet dravcov. V najnovšej dobe sa nachádzajú v kotline i bažanty, ktoré sa sem buď samé dostali po toku rieky Hrona od Levíc, alebo boli tiež umele nasadené poľovníckym spolkom. Ich existencia je tak isto ohrozená dravcami ako jarabíc.

Spevavé vtáctvo okolia Žiaru nad Hronom nie je najpestrejšie ale ani najchudobnejšie. V pohorí sa zdržujú: slávik, penica, žltý drozd, dudok, ďateľ, žlna i ďateľ čierny, sýkorky, (koňadra, modrinka, mlynárik, uhoľníčok a babky), brhlík, strnátka, králik (Trogloditas) i králičok, pinky, stehlíci, krivonosky, čvíkoty, hýle, vrany, škorce, brkoslavci, vrabce.

V horách: pinky, konôpky, stehlíci, trasoritky, čižici, sedmihlávky, hýli, žltouchvosty, mucharíci, červienky, drozdy, škovránkovia, lindušky, beloritky, lastovičky, (brhuľa len v Podhorí). Ďalej chriašťeľ, prepelica, jarabica, kuropty, pri Hrone. V horách: poštoľka orešnice, sojky, strákoši, belkovia, dáždovníky, rybárik jagavý (ľadniačik), škorec vodný, blysky, luňák červený, potáplica severná a turecký kos. Sovy rozličných druhov.

Ryby.

Rieka Hron v úseku Zvolen – Hliník nad Hronom je prechodným úsekom medzi vodami hlavátkovými a kaprovitými. Hlavátky sa nachádzajú len zriedka. V dolnej časti tohto úseku a úseku Šáš. Podhradie – Hliník sú kapry a hrče (sumec). Hrče, ktoré chytili vo vodách Hrona na úseku Žiar nad Hronom dosahovali váhy až 15kg. Väčšie množstvo kaprov chytili vo váhe 7kg. Z dravcov sa pomerne hojne vyskytujú šťuky a holene, najviac v úseku Hrona pri Žiari nad Hronom. Najväčšie úlovky šťúk presahovali 7kg.

Dávnejšie, asi pred tromi desaťročiami sa vyskytoval v Hrone riečny úhor, no dnes ho už niet. Tento úsek Hrona je veľmi bohatý na jalce, podustvy a mreňe, vyskytujú sa i nosále, pleskáče, bielice, candát, lipeň, mníky, číky.

Plavebných rýb, pre pokrm dravcov je veľké množstvo, takže je predpoklad na plánovité zarybňovanie tohto úseku. Veľké škody spôsobujú každý rok fabričné splašky, zvlášť z Bučiny vo Zvolene, ktoré zapríčiňujú otravu rýb. Veľká pohroma bola v apríli 1953, kedy stovky a stovky rýb sa plavilo mŕtvych po prúde Hrona. Nebezpečný pre ryby je tiež výtok z kremnických baní, cez potok Kremnický a odvod hlavnej dedičnej štôlne, ktorá vyúsťuje v Žiari nad Hronom a tečie do Hrona. Veľmi škodlivo pôsobí tým, že zanáša rybám žiabre okerom, alebo amalgámovým odpadom z banských laboratórií.

Z prítokov Hrona pre rybárstvo sú najdôležitejšie potoky Ihráč, Lutila s prítokmi Kopernickým a Novolehotským potokom. Lutilský potok má v dolnom toku pstruhov málo, ale hojnejšie sa vyskytujú jalce, podustvy, mreňe, pri ústí Hrona i okúne. V hornom toku Lutily prevláda pstruh dúhový, kalifornský – dúhový a potočný, plžík a hlaváč.

Obhospodarovanie prevádza Okresný rybársky spolok v Kremnici, ktorý ročne vysádza veľké množstvo násad do Hrona i do pstruhových potokov. Násady z väčšej časti objednáva, no má aj umelú pstruhovú liaheň v Turčeku. Chov šťukovitých a kaprových násad prevádza vo dvoch rybníčkoch v Žiari nad Hronom v biskupskom parku.

Plazy, obojživelníky, hmyz.

Z plazov a obojživelníkov tu spomíname: viperu (vretenicu, zmiju), časté sú i úžovky, zelená jašterica, slepúch. Žaby: skokan, skokan zelený, rosnička, ropuchy a mloci.

Z hmyzu spomenieme len motýle: apollá, ktoré sú dosť hojné. Našiel sa i tesárik alpský. Najobyčajnejší je malý mlynárik žeruchový.

Záhrady sú plné: húseníc, piadivky jesennej, aj nosatec jabloňový. (Vid' Brnemisza: Kremnica a Nová Baňa: prof. prírodopisu : Jozef Pikula, str. 52-57).

Horstvo Žiarskej kotliny.

Žiarska kotlina v strede svojom s dominujúcou obcou Žiar nad Hronom je ohraničená horstvami vulkanického pôvodu, ktoré ju obklopujú zo všetkých svetových strán. Je to na severe a severovýchode Kremnické pohorie, ako južný výbežok Veľkej Fatry, ktoré sa tiahne až k pravému brehu rieky Hrona, na úpätí ktorého leží na vyvýšenej terase rieky Hrona mestečko Žiar nad Hronom, rodiace

sa socialistické mesto, tohto pohoria nad východosevernou časťou sa vypína Šibeničný vrch, kóta 395 a Smolník.

Na jeho východe je to Štiavnické pohorie ako výbežky slovenského Rudohoria, siahajúce na sever až k ľavému brehu rieky Hrona. V tomto pohorí sa nad hradom „Šašov“ vypína „Suť“ „718“ m nad obcou Šašovské Podhradie, ďalej vrch „Konica“ a pri obci Horné Opatovce „Opatovská Hoľa“ 757 m vysoká. A na západe pohorie „Vtáčnik“ 1050 m vysoký, ktorého výbežky siahajú až k obciam Nová Lehota, Lovčica, Trubín.

Kremnické Pohorie je od Štiavnického oddelené riekou Hronom a tak isto na juhozápade pohorie Vtáčnika od Štiavnického pohoria. Na severozápade je oddelené Kremnické pohorie od pohoria Vtáčnik potokom Lutila, tečúcim do Hrona a potokom Handlovka, tečúcim do rieky Nitry. Žiarska kotlina má tvar trojuholníka s vrcholom na juhozápad. Svojou rozlohou 109 km² sa radí medzi stredné kotliny slovenské (Sborník muzeálnej spoloč. Roč. XXVI. 1932, soš. 1-4)

Surovinové

bohatstvo

Žiarskej kotliny.

Nerastné bohatstvo.

Z nerastného bohatstva najväčší význam mali v minulosti i dnes ešte majú limnokvarcity. Tieto sa v minulosti spracovávali v Sv. Kríži nad Hronom na mlynské kamene. Dnes sa používajú na vymurovávky mlecích bubnov v keramických z ávodoch v továrňach pre výrobu farieb, na mikromletie rúd a podobne. Ďalej ako prísada do filtračnej hmoty Fermyl (odkysličovanie vody) a pálením pre výrobu fenosilícia, pre svoj vysoký obsah 310 g.

Čadič a andezit sa ťaží a spracováva na dvoch miestach a to v Bazaltových kameňolomoch a v kameňolome severne od Lovčice Čsl. Štátnych ciest. Používa sa na výrobu štrku a piesku pre výstavbu ciest a bytov. Ryolit sa ťaží na viacerých miestach juho-východných svahov, ale najväčšia a najproduktívnejšia ťažba je v Hliníku nad Hronom, keďže je tu najkvalitnejší. Používa sa na bytovú výstavbu, na dlaždice a v sochárstve. Veľmi kvalitný ryolit sa nachádza pri Starej Kremničke, ktorý sa vo veľkom množstve používa na bytovú výstavbu. Podľa najnovších výskumov sa tvrdí o ryolite, že je to lipavité. V kotline sa nachádzajú drobné sloje hnedého uhlia, ktoré sú ale hospodársky bezcenné. Najnovšie sa robia pokusy vrty vyše Žiar nad Hronom, ktoré majú zistiť predpoklady geológov a prítomnosti slojov handlovskej uholnej paňvy.

Lesné bohatstvo.

Samotná žiarska kotlina má lesov málo, lebo všetky boli vyklčované a premenené v polia, lúky a pasienky. Veľké lesné bohatstvo listnatého a ihličnatého dreva je však v okolitých horách. V horstve Vtáčnik a Kremnické pohorie prevládajú ihličnaté a zmiešané lesy. Z ihličnatých sú najdôležitejšie smrek a jedľa a z listnatých buk a dub. V Štiavnickom pohorí prevládajú listnaté zmiešané lesy. Lesné bohatstvo sa buď spracováva na pílach v kotline, a to na píle Šašovské Podhradie a Hliník nad Hronom, alebo sa vyváža na spracovanie inde. Slúži tiež ako palivová surovina. Lesy sú dnes riadne ošetrované a vyrúbané plochy včas vysádzané. Odstránili sa i škody napáchané na tunajších lesoch v minulosti, ktoré boli spôsobené bezohľadným vyrubovaním a zlým

ošetrovaním, kým patrili biskupstvu a súkromníkom poťažne spoločenstvám bývalých urbarialistov a za I. buržoázno – demokratickej republiky a tzv. Slovenského štátu sa prevádzalo drancovanie lesov v prospech kapitalistov fašistických.

**Energetické
bohatstvo.**

Jediné energetické bohatstvo kotliny je doteraz vodný tok rieky Hrona, ktorá je však ešte nie využitá. Je v pláne vybudovať hydroelektrárňu v úseku Zvolen – Žarnovica, ale v práci sa doteraz neprikróčilo. Doteraz známe zásoby uhlia sú tu nerentabilné v našej kotline – na ťažbu, a preto významnejšie energetické bohatstvo doteraz kotlina nemá, nie je ešte využitá.

Vedenie obce Žiar nad Hronom.

**MNV-menoslov
členov.**

V prvých najdemokratickejších voľbách dňa 16.mája 1954 za členov Miestneho národného výboru v Žiari nad Hronom boli zvolení nasledujúci (Bežné číslo je číslo volebného obvodu, ktorých je v obci 37).

1. Harach Jozef, robotník Priemstavu Hrona, za ZO-KSS.
2. Záhorský Jozef, tefon. dozorca, za ZO-KSS.
3. Ing. Dolinec Štefan, Priemstav Hron, za ZO-KSS.
4. Koloň Martin, družstevník, za KSS a JRD.
5. Lupták Michal, robotník RSD, za ZO-KSS.
6. Kováč Jozef, trafikant, za KSS.
7. Hromádka Jozef, družstevník, za KSS a JRD.
8. Prieberová Alžbeta, vedúca Chemodrogy, za KSS a VŽ.
9. Giláš Ján, robotník Priemstavu Hron, za KSS.
10. Reck Ľudovít, riaditeľ 8.roč. školy, za ZO-KSS.
11. Hurtíková Margita, pestúnka mater. školy, za VŽ.
12. Líška Ján, družstevník-agronom, za KSS a JRD.
13. Danko Michal, maloroľník, za súkr. sektor.
14. Baran Jozef, robotník, družstevník, za KSS a JRD.
15. Kúš Jozef, robotník, maloroľník, za súkr. sektor.
16. Filus Ján, maloroľník, za súkr. sektor.
17. Stasselová Anna, učiteľka 8.r. školy, za ZO-KSS.
18. Zúbrik Jozef, robotník, Priemstav Hron, za ZO-KSS.
19. Kubínová Júlia, domáca, za VŽ.
20. Kustík Michal, družstevník, za KSS a JRD.
21. Krčula Martin, tech. Úradník Priemstavu Hrona, ZO-KSS.
22. Šarközi Koloman, robotník záv. SNP za ZO-KSS a cigán. kolón.
23. Fekiač Jozef, techn. Úradník, Priemstavu Hrona za ZO-KSS.
24. Šimko Ján, hl. účtovník, za KSS.

25. Seidl František, hutník, za KSS.
26. Štulák František, ved. pl. odd., za KSS.
27. Rudzanová Emília, robotníčka, bezpart.
28. Jurovský František, závod SNP, za KSS.
29. Sedlák František, hl. účtovník Priemst.Hron, za KSS.
30. Hriň Pavol, majster HK, bezpart.
31. Štanga Ladislav, robotník, za KSS.
32. Ing. Borovská Emília, plánovač., bezpart.
33. Frank Ladislav, techn. Inšp., bezpart.
34. Šimicová Ružena, záv. Stráž, za KSS.
35. Píš Štefan, robotník, bezpart.
36. Dado Ján, hutník, za KSS.
37. Majerský Ľudovít, robotník, taj. M.N.V., za KSS.
- 38.

- Rada MNV-menoslov.**
1. Baran Jozef, predseda M.N.V.
 2. Hromádka Jozef, podpredseda M.N.V.
 3. Majerský Ľudovít, tajomník M.N.V.
 4. Záhorský Jozef, člen rady M.N.V.
 5. Reck Ľudovít, člen rady M.N.V.
 6. Fekiač Jozef, člen rady M.N.V.
 7. Štulák František, člen rady M.N.V.

- Výbor žien pri MNV.**
- Hurtíková Margita, výchov. KSS.
 Hanzelová Mária, kuchárka, bezp.
 Povinská Anna, predavačka KSS.
 Tenkelová Anna, predáv. bezp.
 Románová Mária, domáca KSS.
 Prieberová Alžbeta, ved. obchod. KSS.
 Zajacová Vlasta, úr. J.R.D. KSS. Šimicová Kornélia, rob. KSS.
 Minková Božena, dom. bezp. Gilaňová Mária, ved. obch., bezp.
 Baloghová Irena, úrad. bezp. Galová Maria, dom.
 Annerová Izabela, učiteľka, bezp. Líšková Mária, dom., bezp.
 Žileková Zuzana, dom. bezp. Kulinová Júlia, dom.. bezp.
 Líšková Alžbeta, dom. bezp. Zambojová Mariana, úr. bezp.

- Komisie MNV.**
1. Stále: Zásobovacia komisia: predseda Pavol Hriň.
 2. Komisia pre úsek miestneho hospodárstva: pred. M. Krčula
 3. Komisia pre poľnohospodárstvo: Ján Líška, predseda.
 4. Komisia finančno – rozpočtová: František Sedlák, predseda.
 5. Komisia pre výstavbu: František Štulák, predseda.
 6. Zdravotná komisia: František Sedl, predseda.
 7. Komisia dôchodkového zabezpečenia: preds. Ján Dado.
 8. Komisia školstva a osvetu: Michal Lupták t.č. predseda Júlia Kubínová.

Činnosť MNV.

M.N.V. plní svoju funkciu podľa zákona, ako orgán štátnej moci a ľudu. Práve desiate výročie oslobodenia našej obce Sovietskou armádou – ako aj celej ČSR- je vhodnou príležitosťou k vypočítaniu a uverejneniu práce a nedostatkov. Naša obec prešla v tomto desaťročí zvlášť rušným rozvojom: prestavby a výstavby. V rámci svojpomoci sa vybuďoval kultúrny dom kinom. V r. 1947 – 1948 v 2 RP obyvateľstvo si previedlo rekonštrukciu vojnou ťažko poškodených domov a hosp. stavísk. Štát poskytol našej obci značné zálohy na vojnové škody a prídely z akcie M. Z týchto peňazí sa zakúpil verejný rozhlas, autobusová motorová striekačka, rozšírilo sa vodovodné, kanalizačné a elektrické vedenia ako i telefónne a telegrafné. Vybuďovali sa betónové a kockami dláždené chodníky. Vystavilo sa športové ihrisko pre futbal a tenis, športový dom, tri rodinné domky pre učiteľov s malými bytmi, nová insemináčna stanica a prišlo sa k úprave námestia Stalinovho. Urobili sme veľký kus práce na zveľadenie a okrášlenie obce. Za I. Gottwaldovej 5 RP sa v obci vybuďovali hodnoty miliónové, v ktorých sa pokračuje.

V rámci industrializácie Slovenska začalo sa v r. 1951 v našej obci s výstavbou nového závodu SNP a bytovou výstavbou v novej časti obce. K tejto sa úzko pojí výstavba sociálnych, zdravotných, kultúrnych a športových objektov, školských budov v hodnote miliárd. Vo výstavbe mesta 15-20.000-ového sa pokračuje.

Na poli kolektivizácie dediny sľubne pokračujeme vpred. Máme JRD III. typu, ktoré sa rozvíja a prosperuje dobre: dodávky štátu plní vyše 100%. X zjazd KSČ nám ukázal jasne, že kde máme nedostatky, ktoré odstrániť sa usilujeme aj uplatňovaním sovietskych skúseností v poľnohospodárstve a uznesenia zjazdu uvádzame v život podľa našich miestnych pomerov a podmienok.

Ako sme stručne uviedli práce a úloh je dosť a výsledok sa pomaly prejavuje a stále zlepšuje následkom vypätého pracovného úsilia všetkého pracujúceho ľudu.

Hospodárske pomery obce. Charakter obce.

Obec Žiar nad Hronom nateraz má hospodársky (ekonomický) charakter: priemyselno-poľnohospodársky. Naša obec bola v minulosti za feudálno-buržoázneho a buržoázne demokratického ako i za tzv. Slovenského štátu zaostalou poľnohospodárskou obcou. Priemysel, ktorý vtedy tu bol nemohol uživiť nemajetné obyvateľstvo. I tí roľníci, ktorí mali pôdu, boli odkázaní na zárobky mimo gazdovstiev, keďže ich tie nevedeli uživiť, Väčšina najlepšej pôdy bola v rukách cirkvi, statkára a kulakov. Po oslobodení nastali veľké zmeny v držbe pôdy. Statkárska, cirkevná a kolaborantská pôda rozdelená malým a stredným roľníkom. V roku 1949 sa prišlo k založeniu JRD I.typu v r. 1950 II.typu a v r.1952 III.typu.

V r. 1951 sa začal stavať závod SNP, ktorý je ešte stále vo výstavbe. Pracuje tu niekoľko tisíc robotníkov. Obec Sv. Kríž nad Hronom mala 1.400 obyvateľov a Žiar nad Hronom má nateraz už blízko 10.000 obyvateľov aj s dočasnými robotníkmi Stavebných závodov. Takže závod SNP od základu premenil charakter

poľnohospodárskej obce na obec priemyselno - poľnohospodársku s prevažnou prevahou priemyselného rázu.

Priemysel obce a jeho vývin.

Priemysel našej obce je založený na vlastnej surovinovej základni, lebo je závislý od dovozu suroviny z iných častí našej krajiny poťažne z cudziny. Priemysel so starou tradíciou je založený na vlastnej surovine a to drevársky a kamenársky.

Bývalá biskupská píla u nás pracuje teraz len nárazovo pre výstavbu závodu SNP. V našej obci významný priemysel bol už v minulosti priemysel spracujúci limnokvarcity na mlynské kamene a čadičové kameňolami. Legiolom na Sv. Kríži nad Hronom už zaniklý a kameňolom OHK pod Smolníkom pri ceste starokremničkárskej. Dnes tieto a všetky ostatné okolité kameňolamy (počtom asi 17) sú združené v Bazaltových kameňolomoch v Žiari nad Hronom. Podnik tento spracujúci limnokvarcity v Žiari nad Hronom má starú tradíciu. Závod dnes vyrába z limnokvarcitov (silex) silexové kocky na vymurávku mlecích bubnov pre keramické závody na mikromletie rúd. Drť z kremenca sa používa ako prísada do filtračnej hmoty na odkysličovanie vôd.

Závod tento vyrába tiež z trachytu a ryolitu, ktorý sa dováža z Hliníka nad Hronom a Novej Bane, mlynské kamene. Tieto mlynské kamene sa dodávajú do mlynov na mletie papriky. Okrem toho sa vyrábajú tiež i pre export do Maďarska, Rumunska, Turecka atď.

Kusový kameň odvážajú do Novák pre chemické závody, kde ho tavia a používajú pri výrobe ferrosilice. Pri spracovaní kameňa v závode pracuje 7 robotníkov. Všetka práca je dnes dokonale zmechanizovaná. Prv robotníctvo pracovalo ručne, v prachu a trpelo silikózou – zaprášením pľúc a stávalo sa predčasne invalidom a zomieralo mladé. Bolo to od poslednej štvrte XIX. Storočia, keď tento závod vlastnila fa.Schwartz – Behrle z Minchenu, rišoki Nemci, ktorá robotníctvo len vykorisťovala a utláčala, aby mala čím väčšie zisky. Surovina pre závod tento sa dováža z kameňolomov v Slaskej a Starej Kremničky. V obidvoch kameňolomoch pracuje 58 robotníkov. Silexové kocky robia už priamo v kameňolome v Slaskej. V obci máme tiež starý biskupský mlyn, nateraz v socialistickom sektore. Pracuje výkonne, nakoľko mnohé okolité mlyny boli zastavené ako nerentabilné a podľahli morálnemu upotrebeniu, zastarali a prežili sa.

Závod SNP.

Najväčším závodm u nás a na okolí v celej Žiarskej kotline je závod Slovenského národného povstania (SNP) . Sú to kovohuty na farbistý kov: alumínium = hliník a kysličník hlinitý. Je založený na dovoze surovín, bauxitu a kysličníka hlinitého z Maďarska. I. energicky zdroj na tavenie rudy je dovážaný zo značných vzdialeností: Jelenec, Handlová, Nováky, Kremnica z inakadiaľ. V pláne je však výstavba vlastnej elektrárne z vlastných zdrojov uhlia v kotline (prevádzali sa hlboké vrty nad 1.000m v Žiari nad Hronom). V prevádzke je doteraz iba jedna hala s asi 160 pecami (elektrolýza) a druhá hala sa dobudováva.

V pláne je i vybudovanie tretej haly. Buduje sa i vlastná kyslíkáraň na výrobu kysličníka hlinitého.

Kapacita závodu nie je známa verejnosti. O jeho mohutnosti nás však presvedčí značný prírastok obyvateľstva Žiaru nad Hronom, ktorý v r. 1950 mal asi 1.500 obyvateľov a dnes ich má okolo 10.000. Je síce pravda, že mnoho z týchto ľudí pracuje na výstavbe závodu a nových častí obce, ale denne tiež prichádzajú stovky robotníkov, vlakmi a autobusmi.

Výstavba tohto závodu zmenila úplne ráz nielen obce Žiar nad Hronom, ale celej kotliny i pomer zamestnanosti obyvateľstva. Kým v minulosti bola väčšina obyvateľstva Žiarskej kotliny zamestnaná v poľnohospodárstve a mnohí, ktorých pôda nemohla uživiť a v chudobnom priemysle nevedeli nájsť zamestnanie, odchádzali za chlebom do cudziny. Kotlina Žiarska sa tak mení na vyspelú priemyselno-poľnohospodársku oblasť.

Poľnohospodárstvo. Žiarska kotlina je zadelená do zemiakárskej oblasti. I keď patrí do tejto oblasti, najvýznamnejšou poľnohospodárskou plodinou kotliny sú všetky druhy obilia. **Rastlinná výroba.** Z obilnín sa dorába väčšinou pšenica, ktorá dáva najvyššie hektárové výnosy.

Hektárové výnosy pšenice sa pohybujú medzi 15-24 g z ha. I hek. výnosy jačmeňa a ovsu sú priemerné, dobré, ba v priaznivých rokoch sa vyrovnávajú i južným oblastiam. V r. 1954 JRD v Žiari nad Hronom malo hek. výnosy ozimného jačmeňa 24 g a ovsu 18 g z ha. Významnou plodinou je i kukurica, ktorá sa tiež s úspechom dorába pre výkrm ošípaných a chov dobytka. Z okopanín významné miesto zaujíma sadenie zemiakov, ktorých výnosy sú pomerne dobré 120 - 140 g z ha. Najnovšie sa sadia zvlášť v socialistickom sektore štvorcovo – hniezdovou metódou, čím sa dosahuje 140 g z ha. Z ostatných okopanín je to krmna repa a všetky druhy zeleniny, zvlášť kapusta, fazuľa a hrach. Z textilných plodín sú to konope a čiastočne ľan. Dorábané textilné plodiny sa spracúvajú väčšinou domácky. Dôležité pre chov dobytka je i dorábanie krmovín a to trávne zmesky.

Živočíšna výroba. Najvýznamnejšie miesto zo živočíšnej výroby zaujíma chov dobytka. Chov je však doteraz extenzívny, lebo väčšinou časti roka sa dobytok pasie na chudobných pasienkoch, ktoré sú málo výdatné, a preto i produkcia mlieka je nie najlepšia. Priemerná dojivosť u kráv súkromne hospodáriacich roľníkov je 1200 – 1300 l mlieka. Dojivosť kráv je obmedzená i tým, že mnohí, zvlášť malí roľníci používajú kravy na poťah. Stavby dobytka v jednotlivých obciach sú pomerne veľké. Rozšírený je i chov ošípaných, ktoré sa vykrmujú zvlášť v socialistickom sektore, ktoré sa chovajú na okrajových stráňach kotliny.

Hydinárstvo. Hydinárstvo zaujíma tiež významné miesto v živočíšnej produkcii a to v socialistickom sektore, tak i súkromne hospodáriacich roľníkov. Okresný hospodársky kombinát má v Žiari nad Hronom veľkú hydinársku farmu, dochovávajúcu sliepky a kačice. Rozšírený je i chov domácich zajacov, ale tento nie je správne usmerneny. Zajace chovajú pre mäso a kožu.

Robotníctvo, bezzemkovia si chovajú kozy pre mlieko i mäso v počte niekoľko desiatok.

Poľovníctvo.

Veľký národohospodársky význam má poľovníctvo, a to lov: poľných zajacov, jarabíc a v okolitých horách jeleňov, srn a diviakov pre mäso na verejné zásobovanie a pre kože a parohy.

Tiež lov líšok a iných lesných dravcov je významný pre ich kožušiny a ochranu úžitkovej zveriny.

Spôsob obrábania pôdy.

Spôsob obrábania pôdy je kolektívny na 48% a individuálny na 52%. JRD obrába 473 ha užitočnej poľnohospodárskej pôdy a súkromnehospodáriaci roľníci 488 ha pôdy, ktorej je spolu vo výmere 961.71 ha (okrem št. lesov 146,68 ha a neužitočnej pôdy 138,75 ha, takže celková výmera pôdy obce činí 1.247,14 ha). (Rozdelenie pôdy podľa kultúr, vid' vpredu heslo „Poloha obce“, podheslo Rozloha katastr. územia obce“).d' vpredu heslo „Poloha obce“, podheslo Rozloha katastr. územia obce“).

Hektárové výnosy hlavných plodín.

Priemerné hektárové výnosy hlavných poľnohospodárskych plodín v súkromnom sektore našej obce sú podľa výsledku roku 1955 nasledovné:

pšenica.....	15-20g
raž.....	10-12g
jačmeň.....	13-15g
ovos.....	12-14g
zemiaky.....	120g
kukurica.....	18-20g
seno.....	30-35g

Príčinou nízkych hekt. výnosov je u súkromného sektoru nedostatok mechanizácie, nedostatok maštalného hnoja, nedostatočný nákup umelého hnojiva, nedodržovanie agrotechnických lehôt, starý konzervatívny a neodborný spôsob obrábania pôdy, nerentabilnosť hospodárenia, buržoázne prežitky vo vedomí roľníkov: pridržanie sa súkr. vlastníctva pôdy, apt.

Dodávka roľníckych produktov.

Plnenie výkupu poľnohospodárskych produktov v roku 1955 súkromne hospodáriacimi roľníkmi:

Mäso bravčové.....	386%
Mäso hovädzie.....	395,7%
Vajcia.....	87,6%
Mlieko.....	89,6%
Vlna 102,9% v okrese.....	-.-
Hydina 166,2% v okrese.....	-.-
Seno.....	99%
Zrniny.....	118%
Zemiaky.....	88,9%

Plnenie povinných dodávok je hodnotené celkom i so štátnym nákupom, preto je uspokojivé, čo dokazuje vysoké percento plnenia a nasvedčuje zvyšovaniu poľnohosp. výroby podľa smerníc X.zjazdu KSČ.

Zvlášť v kampani výkupu obilia boli dosiahnuté značné úspechy, lebo napriek zvlášť nepriaznivému počasiu počas žatvy výkup bol úspešne splnený v skrátrenom termíne o 5 dní, čo bolo po prvý dosiahnuté od počiatku plnenia dodávok, lebo zemiaky neboli prv splnené ani jeden rok na 100%. Seno nebolo možné vykúpiť preto, že jarné sucho zapríčinilo neúrodu a roľníci neodovzdávali celé vymerané množstvo.

Stav zvierat, počet podľa druhov.

Počet dobytky podľa stavu na počiatku roku 1956 v celej obci:

Hovädzí dobytok.....	655 kusov
Ošípané.....	900 -II-
Ovce.....	615 -II-
Kone.....	63 -II-
Sliepky.....	2.420 -II-
Husi.....	82 -II-
Kačice.....	174 -II-
Kozy.....	63 -II-

Vyrovnanie dediny s mestom.

Je známe, že problém odstránenia protikladu medzi mestom a dedinou, medzi priemyslom a poľnohospodárstvom už dávno vytýčili Marx a Engels, túto teóriu prehľbili a uviedli v život Lenin a Stalin. Teraz je v našej krajine pôda pre protiklad medzi mestom a dedinou, medzi priemyslom a poľnohospodárstvom po odstránení kapitalizmu a systému vykorisťovania a po upevnení ľudovodemokratického zriadenia, už podstatne zlikvidované. V našej republike bol odstránený protiklad záujmov medzi mestom a dedinou, medzi priemyslom a poľnohospodárstvom. Pokrokové mesto, naša robot. trieda poskytovala roľníctvu obrovskú pomoc pri likvidácii statkárov a boháčov a pri kolektivizácii poľnohospodárstva na dedine a to posilňuje pôdu pre zväzok robot. triedy s roľníctvom a sústavné zásobovanie roľníctva v JRD a v súkromnom sektore mechanizáciou a článkami dennej ľudovej spotreby, premenilo tento zväzok v priateľstvo medzi nimi. Robotníci a roľníci sú síce dve triedy našej spoločnosti, ktoré sa od seba líšia svojím postavením. Avšak ich záujmy idú po jednej spoločnej línii, po línii upevňovania ľudovodemokratického zriadenia a výstavby socializmu v spoločnej vlasti. Po bývalej nedôvere sa kapitalizmu a nenávisti dediny voči mestu u nás niet ani stopy. Avšak odstránenie protikladu medzi mestom a dedinou neznamená, že zmizol všetok rozdiel medzi nimi. Podstatný rozdiel zmizol, ale nejaký, nepodstatný rozdiel medzi mestom a dedinou tu zostal i naďalej v dôsledku rozdielnosti pracovných podmienok v priemysle a poľnohospodárstve.

Politický, ideologický a vzájomný ekonomický zväzok medzi robot. triedou a roľníctvom sa upevňuje a prehľbuje. V našej obci je prevaha priemyselných robotníkov a naša obec sa stala zo zaostalej poľnohospodárskej obce priemyselnou obcou s charakterom prevahy poľnohospodárskej obce, takže zväzok medzi robot. triedou a malými a strednými roľníkmi sa stále upevňuje

a nastáva vyrovnanie medzi nimi, keďže sa ich záujmy vzájomne doplňujú a podmieňujú, hlavne na ideologickom poli.

V živote našej obce sa to prejavuje nasedovne: V dobrej súdružskej práci, keďže máme v obci mnoho kovorolníkov a zamestnanecko – roľníkov a intelektuálov, ktorí všetci pracujú v závodoch, vo vzájomnej svojpomoci vo forme brigád, keď v špičkových žatevných, senokosných a jesenných prácach robotníci zo závodu pomôžu družstevníkom a individuálne pracujúcim roľníkom a na druhej strane, keď v nárazovej práci vykladania materiálu zo železničných vozňov v počte vyše sto v nedeľu i v dobe pracovného voľna obyvateľstvo pomáha dobrovoľnou brigádou, a tak sa revanšuje robotníctvu. Naša mladá nachádza prácu v novom závode SNP. Naša mládež roľníckeho pôvodu vstupuje do rodinného zväzku s robotníkmi. V spolupráci v jednotlivých masových organizáciách a orgánoch politických a hospodárskych, kultúrnych, sociálnych, zdravotných, zábavných. Pri oslavách 1.mája a dožinkoch atď.

Spoločná práca, spoločná činnosť, spoločný záujem, spoločný život, vyvolávajú morálne politickú jednotu starých, väčšinou roľníckych obyvateľov obce Sv. Kríž nad Hronom s priemyselnými robotníkmi nového rodiaceho sa socialistického mesta Žiar nad Hronom.

Socialistický sektor. V roku 1949 si Žiarski pracujúci roľníci a bývalí deputátnici založili JRD I. typu a neskôršie v r. 1950 II. typu a v r. 1952 III. typu menšinové. Museli prekonávať mnohé ťažkosti, kým dosiahli výsledky, na ktoré sú dnes právom hrdí.

Jednotné roľnícke Družstvo-jeho vývin a činnosť. V Žiari nad Hronom na ľavej strane dolného toku potoka Lutila pod Šibeničným vrchom vyrástla celá nová osada JRD, pozostávajúca z modernej maštale, ošipárne, hydínárstva, ovčína, skladov, šôp atď. Je tam i 5 obytných domov pre družstevníkov, krmičov dobytky.

Typ JRD. Členská základňa JRD pozostáva z:

malých roľníkov.....	29
stredných roľníkov.....	5
bývalých deputátnikov.....	12
robotníkov (bezzemkov).....	13
zamestnancov (nečlenov).....	5
Spolu členov.....	59 = +5 nečlenov.

Členská základňa. Naše JRD obhospodaruje nateraz spolu 473 ha pôdy.

Koľko pôdy obhospodaruje JRD. Z toho:

ornej pôdy.....	210 ha
lúky, pasienky a sady.....	263 ha

Rozdelenie pôdy podľa hlavných plodín. Pôda JRD je jednotlivými plodinami nasledovne osiata a osadená:

Obiloviny:

pšenica.....	47 ha,	raž.....	8 ha
jačmeň.....	43 ha,	ovos.....	36 ha.

Okopaniny:

Zemiaky..... 18 ha krmna repa..... 5 ha
 kukurica..... 5 ha

Krmoviny:

Ďatelina..... 33 ha seno..... 70 ha

Rastlinná výroba.

Hektárové výnosy hlavných plodín v JRD za rok 1955 sú nasledovné:

Hektárové výnosy hlavných plodín.

	plán		plán
Pšenica.....25,40 g	18g	raž.....15,22 g	16 g
jačmeň.....19 g	18g	ovos.....12,21 g	17g
kukurica.....45 g		krmna repa.....270 g	
zemiaky.....142 g		seno.....38 g	
		ďatelina.....40 g	

Rekordný výnos dala pšenica na 20-hektárovom láne, a to v priemere 34 g z ha.

Priemerný hektárový výnos obilovín r 1955 bol 18,65 g.

Pracovné metódy.

Družstevníci pracujú na poliach v jednej výrobnjej skupine, ktorú rozdelia podľa potreby na čaty. Čata mužov 20-členná má na starosti väčšinou ťažšie práce so záprahmi, skupina družstevníčiek zasa vykonáva ručné práce, ako okopávku repy a zemiakov, ich zber, čistenie pasienok a pod.

Naše JRD uplatňuje a zovšeobecňuje sovietske skúsenosti v poľnohospodárstve, čo sa prejavuje vo zvyšovaní výnosov rastlinnej výroby a v úžitkovosti v živočíšnej výrobe.

Kvalitné osivo sa seje do z kultivovanej pôdy, dobre pohnojenej, pri zachovaní agrotechnických termínov, historiadekovým spôsobom a sadivo ušľachtilé sa sadi štvorcovo – hniezdovým spôsobom pri ďalšom mechanickom obrábaní kultúr a ich prihnojovaní.

V živočíšnej výrobe pri strojovom dojení sa zavádzajú všetky pokrokové metódy práce Malininovej a Ljuskovovej a odmeňovanie podľa úžitkovosti.

Živočíšna výroba.

Počet dobytku JRD na počiatku r 1956 bol nasledovný:

Stav dobytku JRD.

Hovädzí dobytok.....	152 kusov
Z toho: kráv.....	75 -II-
Ošipaných.....	327 -II-
Z toho: prasníc.....	41 -II-
Plemenákov, kancov.....	2 -II-
Oviec.....	381 -II-
Baranov.....	4 -II-

V r. 1955 družstvo splnilo plán odstavu teliat na 100% a to preto, že lebo viaceré kravy mali telce – dvojičky, ktoré zdravé odstavili. Pri chove ošipaných dosahujú denne prírastok až 85 dkg.

Dojivosť kráv.

Družstevné kravy dávajú denne 7,5 l mlieka. Pri ručnom dojení dosiahlo sa ročne na kravu po 1810 l mlieka. Nateraz pri strojnom dojení nadoja už 2146,68 l mlieka.

Hydinárska farma JRD. JRD v Žiari na svojej hydinárskej farme dochováva t.č. sliepok 492 a kačíc 149, aby mohlo splniť dvoje štátne dodávky, zásobiť svojich členov a odpredať na voľno. Svoju dodávkovú povinnosť JRD plní nad 100%.

Ovocný sad JRD. JRD v Žiari nad Hronom v roku 1952 na výmere 19 ha pod Šibeničným vrchom, na jeho severozápadnom úbočí zriadilo ovocný sad. V tomto má ovocné stromky: orechy: 120, jablká: 730, hrušky: 250, slivky: 750, lieky: 450, višne: 200, čerešne: 250.

Odmeny za pracovné jednotky. Odmena za pracovnú jednotku na rok 1955 v JRD činila: 28,50 Kčs a 3 kg obilia.

Dodávky poľnohosp. produktov JRD. Plnenie poľnohospodárskych produktov za rok 1955 v JRD v Žiari nad Hronom:

Mäso bravčové.....	615,2 %
Mäso hovädzie.....	507,7 %
Vajcia.....	97,7 %
Mlieko.....	306,7 %
Vlna.....	308,5 %
Hydina.....	166,2 % v okrese
Seno.....	102,9 %
Zrniny.....	136,1 %
Zemiaky.....	119,4 %

(Vid' poznámku na str. 46. Kap. „Dodávka roľníckych produktov“).

Nedostatky JRD. JRD v našej obci sa sľubne zveľaduje, zvlášť jeho živočíšna výroba je významná v krajskom meradle, ale popritom má i nedostatky. Hlavným nedostatkom je, že je ešte v svojom siedmom roku založenia stále menšinové, že nemôže svoju členskú základňu rozšíriť na takú výšku, aby nadobudlo charakter celoobecného družstva. Príčiny toho sú hlavne nedostatočná a nesprávna politická a organizačná práca medzi samostatne hospodáriacimi roľníkmi nielen družstevníkov ale všetkých masových organizácií v obci a ich vyšších orgánov. Táto príčina poťažne nedostatok sú tým závažnejšie, že zaostalá obec Žiar nad Hronom sa premenila na rodiace sa socialistické mesto s charakterom priemyselno-poľnohospodárskym a tým väčšmi vyniká nedostatok upevňovania zväzku rob. triedy, čo sa nepriaznivo prejavuje v tempe socializácie našej dediny a v stagnácii JRD ako menšinového III. typu.

Družstevná škola práce (DŠP). V našej obci beží už III. ročník Družstevnej školy práce pri JRD, ktorý navštevuje 16 družstevníkov, ktorí sa snažia nadobudnúť si prepotrebné vedomosti konetické z rastlinnej a živočíšnej výroby, organizácie družstevnej práce, využívania sovietskych a našich ako aj iných skúseností, aby tie mohli preniesť do svojej každodennej práce. Prednášateľmi sú odborníci teoretici a praktici.

Zoologické preparatórium JRD. Naše JRD má raritu, Zoologické preparatórium, jediné na Slovensku. Toto prevádza prepracovanie, vypchávanie a konzervovanie divej i domácej zveriny a vtáctva. JRD má z tohto podniku ošoh a žiadnu starosť. Vedúcim preparatória je

družstevník Ferdinand Adamovič, dipl. preparátor, ktorý má k ruke troch pracovníkov.

Ovocinárstvo.

Ovocinárstvo má v našej obci priaznivé podmienky a začala sa vyvíjať v živšom meradle len v posledných rokoch. Dorábajú sa zvlášť jablká, hrušky a slivky. Čerešne mávajú bohatú úrodu, ale v posledných rokoch jarné mrazy ničia úrodu čerešní, orechov a marhúľ.

Záhradníctvo.

Záhradníctvo Komunálnych služieb mesta Kremnice v Žiari nad Hronom v južnej časti parku prevádza: zeleninárstvo, ovocinárstvo a kvetinárstvo. Má odborného záhradníka s pomocným personálom. Podnik tento zásobuje obyvateľstvo rannou zeleninou zo skleníkov a južnými a domácimi kvetmi. Podnik tento je výhodne umiestnený medzi potokom Lutila a mlynským náhonom, ktorý naplňa tiež dva rybníčky pre chov rybích násad pre potrebu Rybárskeho spolku. Z ovocia dorába dobré druhy jablák a hrušiek na zimné obdobie.

Včelárstvo.

Včelárstvo je veľmi rozšírené v celej kotline žiarskej i v samej našej obci, ba v letných mesiacoch dochádzajú včelári na horskú pastvu so svojím včelstvom do horného toku potoka Lutilského tzv. Kľak i južných okresov. Chov včiel má popri produkcii kvalitného horského, bylinného i agačového medu a vosku, tiež veľký význam pri opeľovaní krmovín a ovocných stromov. Dnes je chov včiel v južnej a juhovýchodnej časti kotliny zaťažený tým, že plyny a prach vychádzajúci zo závodu SNP im veľmi škodia.

Zverolekárska stanica.

Žiarska kotlina je rázu poľnohospodárskeho so stredobodom v obci Žiar nad Hronom, a preto potreba zverolekára je tu nevyhnutná, čo bolo i po zrušení býv. sv. krížskeho okresu uznané a zverolekár tu bol ponechaný. Nateraz je tu i zootechnik k pomoci zverolekára. Aj socialistický sektor: JRD pre svoje chovy zvierat potrebujú stále zverolekársku službu.

Insemenačná stanica.

V našej obci od r. 1950 je založená insemenačná stanica pre tri okresy: Kremnica, Nová Baňa a B. Štiavnica. Má desať insemenačov. V obvode týchto troch okresov je potrebné osemeňovať asi 15 000 kráv a niekoľko tisíc oviec.

Výsledky sú dobré a slúžia k uspokojeniu roľníctva družstevného a súkromného sektoru. Je umiestnená provizórne v stavebnom obvode sídliska, takže bude presťahovaná na severovýchodný okraj chotára obce.

Srojnotraktorová stanica.

Strojnotraktorová stanica v Žiari nad Hronom slúži pre dva okresy: Kremnica a Nová Baňa. Má štyri brigádne strediská: Žiar nad Hronom, Janova Lehota, Nová Baňa a Hliník nad Hronom. Má vyše 100 zamestnancov, z toho asi 40 v mieste. Umiestnená je v provizórnych budovách na severozápadnom okraji mesta, práve na stanovišti sídliska, takže bude presťahovaná na severovýchodnú časť chotára vyše vyše „Donáta“ a budú postavené nové moderné budovy.

Má bohatý strojový park, ktorý sa z roka na rok dopĺňa najmodernejšími poľnohospodárskymi strojmi, aby mohol úspešne poslúžiť družstevníkom a samostatne hospodáriacim roľníkom, ktorú úlohu si STS plní uspokojivo a na istých úsekoch i dobre i veľmi dobre.

Socialistický priemysel a obchod.

Obec Sv. Kríž nad Hronom za feudálne – kapitalistického Uhorska, za I. burž. – demokratickej ČSR a za tzv. Slovenského štátu bola zaostalou roľníckou obcou, vzdor tomu, že bola vyše 80 rokov sídlom okresu sv. krížskeho, do obvodu ktorého patrilo svojho času až 86 obcí (terajšieho novobanského, kremnického okresu a niektoré obce z okresov prievdzkeho, b.štiavnickeho a zvolenského). Vtedajší kapitalistický priemysel a obchod – živnostníci a obchodníci vôbec nevyhovovali ani vtedajším pomerom, no teraz by sa stali prežitkom a trpaslíkom popri socialistickom sektore priemyslu a obchodu v rodiacom sa socialistickom meste Žiar nad Hronom. Socialistický priemysel a obchod v našej obci je organizovaný nasledovne:

Okresný priemyselný kombinát (OPK)

Priemysel a obchod je zkoncentrovaný v:
Okresný priemyselný kombinát:

1. Stavbárske dielne: a) dielne pre kvalitný nábytok pre individuálnu zakázku , b) dielne pre stavebné práce, c) dielne pre údržbárske práce v Lutile.
2. Strojno-zámočnícka dielňa.
3. Krajčírska dielňa.
4. Výroba sódovej vody a limonád.
5. Obuvníctvo v Janovej Lehote.
6. Elektrorádio opravovne.
7. Kolárstvo.
8. Cukrárstvo.
9. Nákladná vnútropodniková doprava.
10. Stavebné zámočníctvo. Vodovodné inštalatérstvo. Klampiarstvo.
11. Automechanická dielňa.
12. Sklenárstvo.

Okresný hospodársky kombinát.(OHK)

1. Predaj rakví a vencov.
2. Holičstvo a ženská kaderníctvo, 3 oficíny.
3. Záhradníctvo a kvetinárstvo.
4. Hydinárska farma.
5. Fotoatelierstvo.
6. Zberňa šatstva a prádla.
7. Pílenie dreva.
8. Nákladná autodoprava.

Hydinárska farma. (OHK).

Hydinárska farma OHK v Žiari nad Hronom je umiestnená vo východnej časti parku medzi potokom Lutila a tesne pri mlynskom náhone. Má rozsiahly kurínec a výbeh pre hydinu. Má tiež umelú liaheň. Dochováva ročne 1500 kačíc a tisíce 5.000 – 6.0000 sliepok: bielych nosníc (plemeno Vyandortky) a nosníc na mäso (plemeno Rode Island) červené.

Hydinu dodáva št. sektor na verejné zásobovanie, a tiež miestnemu a okolitému obyvateľstvu, ako aj chov iným hydinárskym farmám a súkromným osobám.

Mladú hydinu dostáva z iných fariem a čiastočne si sama vyliahne umelou liahňou. Vajíčka dodáva štátnemu sektoru a predáva obyvateľstvu. O hydinu sa stará s veľkou záľubou s. Jozef Gonzúr, a jeho pomocníčky a pomocníci v čele s jeho manželkou. Len vzornej obsluhu a starostlivosti týchto možno ďakovať, že zdravotný stav hydiny je uspokojivý a že nepodlieha hromadným onemocneniam a dochu.

Pekáreň.

V meste máme B. Bystrické pekárne n.p. závod v Žiari nad Hronom. Podnik je umiestnený v novej poschodovej budove, má 6 parných pecí. Vyrába 3 druhy chleba a 17 druhov pečiva. Prevádza tiež námezdne pečenie chleba týždenne raz asi 80 kusov.

Sklad dreva št. lesov na žel.stanici.

Na železničnej stanici je sklad št. lesov pre úžitkové a palivové drevo, ktoré je sem dovážané nákladnými autami z drevovížitky z okolitých lesov.

Ústredný sklad materiálov št. lesov.

Ústredný sklad materiálov št. lesov pre drevoúžitbu, prevádzanú v okolitých lesoch Št. polesia lutilského.

Remeselníci súkromného sektoru.

Zo súkromného sektoru remesiel dosiaľ sa ešte prevádzajú:

1. Obuvníci: 3.	3. Švadleny: 2.	5. Podkáč: 1.
2. Krajčíri: 2.	4. Klampiari: 2.	6. Kolár: 1.

Hostiteľské komunálne podniky, reštaurácie a jedálne (RAJ).

O stravovanie a občerstvenie pracujúcich sa starajú: „Reštaurácie a jedálne, n .p. Podnikové riaditeľstvo v Žiari nad Hronom, ktorého organizačná sieť sa rozprestiera nasledovne:

Závodné jedálne:

Spoločenský dom závodu SZ Hron.

Jedáleň závodu SNP.

Ľudový dom na priemyselnej časti.

Jedáleň Pozemných stavieb, Nitra.

Reštaurácia a hotel „Tatra“ so 6 izbami pre hostí.

Výčapy: 6. Bufety: 5.

Denne podávajú priemerne 2000 obedov pracujúcim.

Socialistický obchod a distribúcia. spotrebné národné a družstevné podniky.

V našej obci sú zriadené predajne všetkých tovarov dennej potreby pre Pracujúcich, jak v starej, novej a priemyselnej časti obce:

Zdroj – štátny maloobchod:

Predajne potravných článkov: 5. Mliekarne: 3. Mäso a udeniny: 3. Textil: odevný obchod. Metrový textil. Kusový textil a galantéria.

Obuv: Obuva: Oprava obuvi.

Športové potreby a hračky. Bazár.

B. Bystrický obchod so zeleninou:

Predajne: 3 Sklad: 1.

Mototechna. Chemodroga. Obchod s papierom a škol. potrebami. Čistiareň.

B. Bystrický obchod s potrebami pre domácnosť:

Predajne nábytku: 2.

Predajňa sklo a porcelán a bicykle.

Predajňa železiarskeho tovaru.

Jednota:

Predajňa: Hospodárske potreby.

Predajňa: Roľnícke prebytky.

Mliekareň .

Obchodné domy na priemyselnej časti.

Výkupný podnik, n.p. Žarnovica. Závod v Žiari nad Hronom.

Výkupná automobilová doprava, n.p. Žilina. Autorota.

Krajská správa poľnohosp. zásobovania n.p. :

Okresný sklad umelých hnojív, v Žiari nad Hronom.

Sklad paliva a stavebného materiálu.

Poštová novinová služba:

Predajňa novín a trafiky: 3.

Stredoslov. Obchod s tabakovými výrobkami a fajčiarskymi potrebami: 2 trafiky.

Trafiky súkromného sektoru: 2

Na sídlisku sa plánuje postaviť veľký obchodný dom, takže predajne budú ešte rozšírené. V socialistickom obchode je dostatočné množstvo tovaru rozličného sortimentu, ktorý plne kryje náročné požiadavky pracujúcich a uspokojuje ich stále rastúce hmotné potreby.

Úsilie a snaha živnostníctva za kapitalizmu smerovali koniec-koncov len k dosiahnutiu čím väčšieho zisku a ostatné bolo vedľajšie, kdežto naše národné, družstevné a komunálne podniky a celý socialistický sektor priemyslu a obchodu slúži záujmom ľudu, uspokojuje jeho stále rastúce potreby a náročnosť na kvalitnú prácu, službu a tovar.

Pracovníci soc. sektoru priemyslu a obchodu sú odmeňovaní podľa množstva a akosti vykonanej práce, podľa socialistickej zásady. Niet tu vykorisťovania ani spotrebiteľov ani zamestnancov, ba naopak dosiahnutý zisk je použitý pre celý kolektív vo forme poskytnutia zdravotnej, sociálnej a kultúrnej starostlivosti a služby , ako aj na zabezpečenie obranyschopnosti našej vlasti a vydržovanie štátneho aparátu.

Úrady v meste.

V našom meste máme nasledujúce úrady, orgány a zložky štátnej správy.

Úradovňa MNV.

Úradovňa MNV je umiestnená provizórne a núdzove v hospodárskej budove biskupstva.

Organizácia práce: UMNV má oddelenia: vnútorné, finančno – účtovné, technické, matričné.

Počet zamestnancov je na 10.000 obyvateľov 10.

Úradovňa JRD.

Úradovňa JRD je umiestnená na MNV a má 3 zamestnancov.

Okresné oddelenie ministerstva vnútra.

Okresné odd. min.vnútra je umiestnené v biskupskej budove oproti MNV.

Oddelenie verejnej bezpečnosti.

Oddelenia ver. bezpečnosti je umiestnené tam kde Okr. odd. min. vnútra. Verejná bezpečnosť je po každej stránke plne zabezpečená našimi ľudovými orgánmi. (Vid' pokračovanie na str. 57/a).

Poštový úrad.

Poštový úrad v obci Sv. Kríž nad Hronom bol zriadený v r. 1856. Práve t.r. je sté výročie jeho založenia. V tom čase, až do roku 1872 poťažne 1896 – keď bola postavená železničná trať Zvolen – Vrútky a Zvolen - Levica sa pošta dopravovala z Levíc do Novej Bane a Žarnovice. Poštový úrad vo Sv. Kríži nad Hronom do Žarnovice chodil s povozom pre poštu, ktorá bola určená na západnú časť krajiny.

Z Budapešti šla pošta na Filákov – Lučenec – Víglaš – Budča – Hronská Dúbrava (Breznica) a sem chodilo sa povozom pre poštu zo Sv. Kríža n/Hr. Poštové spoje Levica – Sv. Kríž n/Hronom boli štátne. Poštové spoje Budapešť – Filákov, Lučenec, Víglaš – Budča – Hr. Dúbrava boli prenajaté v pánských rukách: grófi Forgáč v Lučenci, páni Ostroluckí v Budči atď. Poštový úrad v Žiari nad Hronom má:

Automatickú telefónu centrálu mesačne okolo 45 000 hovormi.

Rádiokoncesionárov = 1815.

Do jeho doručovacieho poštového obvodu patrí 12 obcí.

Predplatiteľov tlače je: 4.900.

Má niekoľko desiatok zamestnancov. Denne poštovým autom dopravuje poštu na poštový úrad v Janovej Lehote na 11 km vzdialenej.

Naša verejná bezpečnosť je výkonným orgánom Ministerstva vnútra, poťažne Povereníctva vnútra a jej úlohou je: chrániť ľudovodemokratické zriadenia, strážiť čsl. hranice, zaistiť bezpečnosť osôb a majetku a udržiavať verejný poriadok. Zbor verejnej bezpečnosti je jednotný a vojensky organizovaný.

Sociálny dôchodok mesačne vypláca 1.154 dôchodcom v sume 272.000 Kčs. Je umiestnený na Stalinovom námestí v novej, modernej budove, postavenej v r. 1928/29. Budova má 12 prevádzkových miestností a I. poschodovú časť s bytmi pre 4 rodiny s ústredným kúrením celej budovy.

Dopravný úrad ČSD.

Železničná stanica Sv. Kríž nad Hronom za feudálno – buržoázneho Uhorska ČSD a I. burž. – demokratickej ČSR bola od svojho zriadenia r. 1896 bezvýznamnou staničkou lokálky, i keď mestečko bolo sídlom okresu, kde rýchliky nechodili a keď už chodili „pri každej vrbe“ nezastavovali a mala 3-5 zamestnancov s minimálnym nákladným obratom tovaru – keď aj na túto stanicu gravitovalo desiatky obcí.

Naša železničná stanica Žiar nad Hronom rastie mílovými krokmi vo svojich dopravných úlohách. A stará jej budova a zariadenie sa stali prežitkom. Morálne sa upotrebili.

Prikróčuje sa k modernej rozsiahlej výstavbe stanice jak pre osobnú tak – a hlavne – pre nákladnú dopravu pre závod SNP. Koľaje z 2-3 dvojíc sa rozrastajú v sieť niekoľkých desiatok, aby zvládli dopravu tisícov vagónov stavebného materiálu, strojov a iných konštrukcií a zariadení pri výstavbe závodu a potom

dovoz suroviny a ostatných potrieb pre tisíce obyvateľov nového riadiaceho sa soc. mesta. Toho času máme denne 19 osobných vlakov, z toho 4 rýchliky na oba smery Bratislava – Praha a Zvolen – Praha – Košice – cez Vrútky a Rožňava.

Máme spoje ČSAD na Handlovú – Prievidzu, Kremnicu a do všetkých obcí okresu pre dovoz a odvoz pracujúcich do závodu SNP a SZ Hron, Pozemné stavby atď.

„Čsl.štátne cesty závod 1612 Žiar nad Hronom má za úlohu hlavne na území okresu kremnického:

a.) údržba štátnych ciest, mostov a cestného zariadenia, b.) stredné opravy a podobne št. ciest, mostov a zariadení, c.) generálne opravy ciest.

Nateraz prevádza tento závod výstavbu druhého prúdu mostu na Hrone, typu Baylej Bridge za účelom plynulého zvládnutia premávky na moste, spojenú s výstavbou priemyslu v meste Žiar nad Hronom.

Rim.kat.farský úrad Rím. kat. fara je v obci Sv. Kríž nad Hronom už od roku 1332. Cirkevná matrika je vedená od roku 1668..

Štátna banka česko-slovenská (ŠBČS) pobočka v Žiari nad Hronom. Investičná banka. Výstavba závodu SNP v Žiari nad Hronom si vyžiadala zriadenie Št. banky čsl. a pri nej zmocnenectvo Investičnej banky v r. 1953. ŠBČS financuje prevádzku hospodárskych, rozpočtových a ostatných organizácií. Prevádza kontrolu korunou závodu SNP. OPK. STS. Raj. ČSAD a JRD okresu. Financuje výstavbu závodu SNP Prostredníctvom zmocnencov Investičnej banky a všetky stavebné závody: SZ Hron, PS Nitra, Stavomontáže, Chemontáže, Elektrostroj, Vodostav, Slov. bazaltové lomy, Čsl. cesty, B. Bystrické pekárne, Autorotu, Krajský výkupný podnik a ďalšie organizácie. Ďalej riadi obeh peňazí atp.

Okresná sporiteľňa filiálka. Štátna sporiteľňa, pobočka v Žiari nad Hronom zbiera vklady a požičiava - Poskytuje úvery súkromnému sektoru. Propaguje výherné knižky a podnikové sporenie u závodov a škôl s pekným úspechom.

Riaditeľstvo SZ Hron. Stavbu závodu SNP od roku 1951 prevádzajú Stavebné závody Hron asi na Dobu 6 – 7 rokov. Riaditeľstvo závodu je umiestnené v biskupskom kaštieli. I. etapa závodu je už v prevádzke. Výstavbu soc. mesta prevádzajú Pozemné stavby, n.p. Nitra, ktoré postavili už stovky a stovky bytov pre tisíce pracujúcich. Takže v roku 1960, v II. päťročnici dostúpi počet bytov 2000 v novom socialistickom meste pre 15 – 20.000 obyvateľov a patričné druhy verejných budov.

Okresný splnomocnenec ministerstva výkupu, Kremnica úradovňa v Žiari nad Hronom. Táto okresná úradovňa je umiestnená v Žiari nad Hronom preto, že južná časť okresu kremnického je poľnohospodárska a jej prirodzeným centro je obec Žiar nad Hronom.

Okres Kremnica každoročne býva medzi prvými okresmi kraja, ktoré plnia svoju dodávkovú povinnosť pred stanoveným termínom. Ba vyslúžil si i štandardu Rady KNV za prvenstvo. Úlohou tejto úradovne je predpisovať povinné dodávky poľnohospodárskych produktov, ich evidovanie v spolupráci s MNV a ONV, aklo aj pomoc pri zaktivizovaní plnenia, ako aj spolupráca s výkupnými orgánmi.

POLITICKÉ POMERY V OBCI.

Masové organizácie.

V obci Žiar nad Hronom sú nateraz nasledujúce masové organizácie politického charakteru: KSS, ROH, MAUSNF, SČSP, ČSM.

Zo a DO KSS.

KSČ za I. burž. dem. ČSR po roku 1921 nemala v našej obci svoju organizáciu. Sociálne demokratická strana mala tu svoju miestnu organizáciu, ktorá bola zastúpená dvoma členmi v obci, zastupiteľstve. Za volieb do NS KSČ mala tu 15-20 hlasov, keďže väčšina robotníctva bola vystahovaná za prácou v cudzine a teror buržoázie znemožňoval verejné priznávanie sa ku komunistickej strane.

Prvýkrát bola u nás založená MO KSS za SNP v septembri 1944 s 25 členmi. Skupina ilegálnych pracovníkov jestvovala tu už od roku 1938 pri ilegálnej KSS po zvade všetkých buržoázných strán i soc. demokratickej po mníhovskom diktáte.

MO KSS bola opäť založená poťažne obnovená legálne po oslobodení našej obce víťaznou Sovietskou armádou v apríli 1945 a mala 172 členov. Vo voľbách v máji 1946 dostala 285 hlasov. Za volieb po víťaznom februári hlasovalo za kandidátku SNF 960 hlasov, len 27 hlasov proti. Vo voľbách v r. 1954 do Národných výborov a NS a SNR bolo odovzdaných 99,8 % hlasov za kandidátku SNF pri 99,9% prezencií na volebnom akte.

Nateraz (r. 1956) má KSS v obci DO a 21 ZO organizácií s počtom členov asi 600 a Miestny výbor KSS. KSS riadi, usmerňuje, kontroluje a zaktivizováva činnosť všetkých orgánov štátnych, hospodárskych a kultúrno – osvetových v obci Žiar nad Hronom.

Revolučné odobrové hnutie. ROH.

ROH a jeho orgány sú založené vo všetkých závodoch, podnikoch, úradoch a ústavoch atp. Počet ich členstva sa skoro na 100% kryje s počtom robotníkov a zamestnancov. Táto organizácia vyvíja priemernú činnosť socialistickej výchovy, organizácie práce v záujme výstavby socializmu a zvyšovania kultúrnej a hmotnej životnej úrovne všetkých pracujúcich.

Miestny akčný výbor Slov. národného frontu. (MAVSNF).

MAUSNF tu jestvuje, ale žiadnu činnosť z vlastnej iniciatívy nevyvíja, akosi odumiera a spolieha sa len na prácu organizácií KSS, ktoré sú jedinou politickou organizáciou v obci. Iné strany v našej obci neexistujú.

Miestna skupina Čs.-soviet.priateľstva (SČSP).

Miestna skupina SČSP u nás má 180 členov, ktorých pomaly pribúda z obyvateľov starej časti obce. Závody majú svoje skupiny. Činnosť MS SČSP v starej obci je všeobecná slabá a vyvíja sa hlavne v rámci mesiaca SČSP. Miestna skupina, SČSP pri SZ Hron má 800 členov a vyvíja veľmi intenzívnu kultúrno – osvetovú činnosť na poli upevňovania čsl–sovietskeho priateľstva, poznávania sa vzájomne a zovšeobecňovania sovietskych skúseností na naše pomery, hlavne v Mesiaci ČSP táto činnosť vyvrcholí.

Miestna skupina SČSP v závode SNP má 400 členov. Činnosť tejto je čulá a stále sa prehlbuje už aj preto, že skupiny pracovníkov závodu študujú v SSSR až

6 mesiacov a osobne ako i písomne udržujú spojenie a získavajú skúsenosti vo svojej práci. Všetky spôsoby vzájomného spojenia, styku priateľstva sa používajú a prehľbujú k vzájomnému utužovaniu a prospechu obidvoch partnerov.

**Československý
Sväz mládeže.
(ČSM).**

ČSM má svoje organizácie v jednotlivých závodoch a podnikoch. Jej činnosť je čulá – poli telovýchovy, športu, kde prevádza intenzívnu činnosť. ČSM v starej časti obce má málo členov, keďže sú v závodných skupinách.

MO ČSM pri SZ Hron má asi 400 členov. Jej činnosť je aktívna na poli práce, politickej výchovy, odbornej kvalifikácie a zábavy ako i telovýchovy. MO ČSM pri závode SNP má 225 členov. Činnosť tejto organizácie je všestranná a osožná pre našu mladá. No len poradie činnosti treba pozmeniť: zábava, telovýchova, ideologická a odborná výchova, fyzikultúra a zábava. Základom ostáva práca.

**Vzájomný pomer
medzi masovými
organizáciami
obce.**

Vzájomný pomer medzi masovými organizáciami v rámci závodov, podnikov, úradov atp., v ktorých sú založené, je dobrý. Ich činnosť je koordinovaná a vzájomne sa doplňuje. Ich spolupráca je zabezpečená už aj tým faktom, že mnohí funkcionári a členovia sú v niekoľkých organizáciách členmi a tiež funkcionári. Pokiaľ sa týka činnosti medzi jednotlivými závodmi, podnikmi, úradmi atp. týchto masových organizácií spolupráca nie je koordinovaná natrvalo. Je tu istá izolovanosť, ktorá sa len z prípadu na prípad na impulz Mestskej organizácie KSS alebo MNV a jeho orgánov pri zvláštnych príležitostiach a akciách uvoľňuje, aby potom zase ochabla. Kompetentné miestne orgány strany a MNV sa snažia činnosť jednotlivých masových organizácií a ich zložiek skĺbiť, stmeliť a koordinovať, zaktivizovať. No výsledok toho je len dočasný pre nepochopenie. Takže celá námaha kompetentných orgánov sa prejavuje hlavne len v udržovaní týchto organizácií pri živote (MASNF, ČSM obec, SČSP obec, ČSČK obec atp.), ale ich činnosť je stále v počiatkoch a klesajúcej tencencie až po reštauráciu vedenia a členstva. Chýba pocit zodpovednosti, pochopenia, kolektívne vedenie, pomoc z hora, od vyšších orgánov. Chyby a nedostatky tieto majú hlbšie, podstatnejšie príčiny, lebo po odstránení sa opakujú a odumieranie činnosti týchto organizácií pokračuje periodicky. Náprava môže nastať len po radikálnej a intenzívnej politickej a organizačnej práci a presvedčení týchto papierových členov organizácií.

**Zastúpenie maso-
vých organizácií
na správe obce.**

Zastúpenie masových organizácií v správe obce v MNV a jeho orgánoch bolo pri voľbách r. 1954 zabezpečené. Podľa zásady zastúpenia národného frontu v MNV sú zastúpené nasledujúce masové organizácie, ako i v jeho orgánoch: Rada MNV, Výboru žien pri MNV v komisiách v aktívoch atp. JRD, individuálne hosp. roľníci, závod SNP, závody stavebné, robotníci cigánskej národnosti, učiteľstvo, ČSM, OPK, OHK, STS, atď. Bolo by záhodné a účelné zvýšiť počet zainteresovaných žien, družstevníčiek, mládeže obojého pohlavia – ako našej druhej smeny.

Kultúra, školstvo a telovýchova.

Kultúra.

Kultúrna úroveň ľudu v rodiacom sa socialistickom meste sa neustále zvyšuje v dôsledku starostlivosti a výdatnej morálnej a hmotnej pomoci strany a vlády ako aj z vlastnej iniciatívy a ochoty pracujúcich samých.

V meste máme 4 kiná: Kino „Budovateľ“ v starej časti obce s 250 miestami. Kino ZK ROH Hron na priemyselnej časti so 400 miestami, kino ZK ROH pri ZSNP na žiarskom sídlisku s 300 miestami a kino ZK ROH pri ZSNP na viešťanskom sídlisku so 100 miestami. Kiná tieto majú predstavenia denne a obdeň pre dospelých a deti, ako i predstavenia aktualít v nedeľu dopoludnia. Kiná sú preplnené, zvlášť pri sovietskych farebných, dokumentárnych, veseloherných, dobrodružných a detských filmov.

ĽUT.

Máme útvary Ľudovej tvorivosti (LUT).

V starej časti obce:

Divadelný ochotnícky krúžok pri MOB

Bábkové divadlo pri MOB.

Tanečný krúžok 8.roč. školy pre kult. Vystúpenia.

V závode SNP:

Divadelný súbor ZK ROH „Partizán“ pri ZSNP.

V závode SZ Hron:

Tanečný a spevácky súbor „Stavbár Hron“.

Hudobný súbor „Stavbár“.

Kultúrne zariadenia.

Ďalej máme nasledujúce kultúrne zariadenie:

V starej časti obce:

Miestna osvetová beseda.

Agitačné stredisko č. 1.

V závode SNP:

Kultúrno – propagačné oddelenie s výtvarníkom a redaktorom. Závodný klub ROH a Červený kútik s čítárňou dennej tlače a časopisov našich a sovietskych, so spoločenskými hrami, rádiom a gramofónom, zariadené v závode a na sídlisku žiarskom.

Agitačné stredisko č.2.

Závodný časopis „Hutník mieru“ s tisícovým nákladom.

V závode SZ Hron:

Kultúrno – propagačné oddelenie s výtvarníkom a redaktorom. Závodný klub ROH a Červený kútik sú zariadené na priemyselnej časti, kde je možnosť: požičať si knihy, prečítať si dennú tlač a naše a sovietske časopisy, zahrať si šachy a iné spoločenské hry, pozrieť si premietané krátke, poučné, zdravotné a zábavné filmy.

Agitačné stredisko č. 3.

Závodný časopis „Hlas zo stavby socializmu Hron“ s tisícovým nákladom.

Počet kultúrno – výchovných podujatí je ročne 75. Ďalej sa poriadajú kultúrne podniky: divadlá, koncerty, výstavy výtvarníkov, kníh a tlače, jak v obci, tak v závodoch a na sídliskách. Kultúrne podniky sú kalené nedostatkom vhodných, moderných budov pre kino a divadlo, koncerty, ktoré dosiaľ ešte neprišli vo výstavbe na rad.

Knižnice máme nasledujúce:

Mestská knižnica.

Knižnica ZK ROH pri ZSNP.

Knižnica ROH pri SZ Hron.

Knižnica ZO KSS.

Knižnice školské.

Knižnice závodné a podnikové.

Mesto má verejnú čítareň a závody svoje čítárne v ZK ROH a Červených kútikoch.

Počet kníh je v každej knižnici niekoľko sto, ktoré sa systematicky doplňujú a marx.-leninskou, odbornou, zábavnou a detskou literatúrou.

Káder čitateľov je početný s radov mládeže a robotníctva.

Verejný rozhlas.

Verejný rozhlas je:

Mestský: denné správy z rozhlasu a miestne, kult. Program. Závodný SNP.

Závodný SZ Hron

Na sídlisku žiarskom

Závodný Pozemné stavby n.p. Nitra.

Kult. Krúžky.

ZK ROH pri SZ Hron má nasledujúce kult. krúžky: šachový, fotoamatérsky, hudobno-spevácky, divadelný.

ZK ROH pri závode SNP má krúžky: filmový, divadelný, hudobný a spevácky.

Miestnosti pre kultúrne podniky.

V starej časti obce:

Kinosála „Budovateľ“ s 250 miestami.

Miestna osvetová beseda (MOB) so 100 miestami.

Stará národná škola, 5 učebni s 1.000 miestami.

Biskupský kaštieľ, učebne s 1.000 miestami.

Reštaurácia Tatra s 200 miestami.

Závod SNP:

Jedáleň s 1.000 miestami.

Menšia sála s 250 miestami.

Závod SZ Hron:

Spoločenský dom, jedáleň s 800 miestami.

Kinosála so 400 miestami.

Sekretariát CZV KSS s 200 miestami.

Na žiarskom sídlisku:

ZK ROH, kinosála s 500 miestami.

Telocvičňa 8 ročnej školy s 1.000 miestami.

Jedáleň družiny s 250 miestami.

Viešťanské sídlisko:

Škola so 100 miestami.

Školstvo.

V meste máme nateraz nasledujúce školy: Osemročná stredná škola s 21 triedami, 850 žiakmi a 26 učiteľmi.

Hospodárska škola, dvojtriedna s internátom pre 80 žiakov so 4 učiteľmi odbornými III. stupňa.

Materská škola pre novú časť obce s 2 triedami so 60 deťmi.

Školy a kurzy pre závody:

Večerná škola pre pracujúcich.

Vyššia priemyselná škola stavebná a strojnica.

Vyššia škola hutnícka, dvojročná.

Prípravný kurz do večerných škôl osemročných.

Prípravný kurz do hospodárskej školy.

Závodná škola práce SZ Hron.

ZŠP na SZ Hron usporadúva rôzne odborné kurzy za účelom zvýšenia odborno – politických znalostí pracujúcich.

Ľudové kurzy ruštiny.

Kurz slovenčiny pre maďarských pracujúcich.

Zváračský kurz, ako príprava na št. skúšky.

Doškolovalacie kurzy tesárov a murárov, absolventov učilišťa pracovných záloh (UPZ/ŠPZ).

Na technickej skupine prebieha doškolovanie pripravárov a na 1. a 2. úseku doškolovalí kurz tesárov ako príprava na úsekové skúšky.

Telovýchova a šport.

Podľa hesla: „V zdravom tele, zdravý duch“ sa v našom meste a v závodoch sa v našom meste a v závodoch prevádza čulá, aktívna telovýchova a šport. Máme 3 telovýchovné jednoty: DŠO Baník, DŠO Tatran a Svázarm. S počtom výkonných športových oddielov, družstiev.

DŠO Baník pri ZSNP.

DŠO Baník: u závodu SNP má nasledujúce aktívne oddiely: futbalové = 4, hokejové = 3, lyžiarsky, stolnotenisový, vodársky, kanoistický, cyklistický, tenisový, pästiarsky, turistický.

DŠO Tatran pri SZ Svázarm.

DŠO pri SZ Hron „Tatran“ má oddiely: futbalový:7, tenisový, stolnotenisový, vodácky, gymnastický, boxerský, rybársky, Svázarm (Sváz pre spolupráce s armádou, vlastenecká organizácia) má aktívny závodný motocyklový oddiel, strelecké oddiely ŠPZ.

Cvičisko má v parku so strelnicou a prekážkovou dráhou ako i cvičiskom pre psov.

Športový štadión je v parku s krytou tribúnou pre 500 sediacich a tisíce stojacich hostí na ohradenom ihrisku. Tam je i vojelbalové ihrisko. Ihrisko tenisové a hokejové je na starom ihrisku (jarmočisko).

V rámci výstavby je plánované amfiteátrum, krytý štadión pre 7.000 sediacich a pre 11.000 stojacích hostí. Ďalej kúpalisko závodné a rekreačné kurty, cvičné a detské ihrisko, prekážková a strelecká dráha atp.

Ľahká atletika je nateraz hamovaná tým, že ne dosiaľ niet ľahkoatletickej dráhy.

Telocvičňa je v osemročnej škole pre 1.000 cvičencov so všetkým najmodernejším zariadením obliekárňami a sprchami. Počet cvičencov pre okresnú spartakiádu je t.č. 50. Obecenstvo má veľkú záľubu pre futbalové, hokejové, volejbalové zápasy, ako i motocyklové závody, ktoré navštevuje v tisícom počte.

Rádiokoncesionári.

V obci máme 1.815 rádiokoncesionárov, ktorých počet stále pribúda, zvlášť po znižovaní cien sa to prejavuje rapídne. Dosvedčuje to i tá okolnosť, že cigánski robotníci kupujú si rádia, značky „Stradiváry“, veď sú hudobne nadaní.

Zdravotná starostlivosť.

Zdravotná služba na 11 000 obyvateľov nášho mesta je organizovaná nasledovne:

Okresný ústav národného zdravia (OÚNZ) má dva lekárske obvody:

1. Zdravotný obvod pre starú časť obce Žiar nad Hronom s pričlenenými obcami na ľavom brehu Hrona.
2. Zdravotný obvod pre novú časť mesta s pridelenými obcami na pravom brehu Hrona.

Na žiarskom sídlisku majú ordinácie odborní lekári: ženský, detský a zubný, ako i zdravotný personál a sanitky. Zariadená je tiež pohotovostná nočná služba.

Zdravotný obvod závodov na priemyselnej časti.

Závodný ústav národného zdravia (ZÚNZ) pre závod SNP a SZ Hron a ostatné stavebné a montážne závody. Úlohou ZÚNZ je zabezpečiť zdravotnú starostlivosť o pracujúcich v závode SNP a SZ Hron, ako i ostatných závodov, ktoré sa zúčastňujú na výstavbe.

Ambulantná služba je v prevádzke denne od 7 – 18 hod., v sobotu od 7 – 12 hod. Pohotovostná nočná služba, ako i zdravotná služba v dňoch pracovného pokoja je trvale zabezpečená lekármi v ambulancii ZSNP priamo v závode a na SZ Hron v lôžkovej ošetrovni zdravotnou sestrou a šoférom sanitného auta.

Hygienickú a proti epidemickú službu zabezpečuje okresný hygienik. V tejto práci mu pomáhajú sanitárni pracovníci a závodní lekári.

Zuboliečitelia pracujú pre SZ Hron na dvoch pracoviskách. V ambulancii SZ Hron a v ambulancii ZSNP.

Závody sú vybavené najlepším zdravotníckym zariadením, prístrojmi, nástrojmi a rozšírila sa i odborná lekárska služba na závodoch, kde boli zariadené závodné ambulance a zdravotné strediská. ZÚNZ má tri ambulance a jednu chirurgickú so 4 lekármi. Sú vybavené inštrumentárium, fyzikálnymi prístrojmi, röntgenom a najnovšie bola chirurgická ambulancia premiestnená priamo do závodu SNP do novej budovy ZÚNZ.

Závod SNP má nočné sanatórium v kúpeľoch Sklené Teplice pre svojich pracujúcich, kde autobus závodu po pracovnej dobe denne dováža robotníkov a ráno naspäť do práce.

ZÚNZ pre ZSNP je umiestnený v novej poschodovej budove, moderne zariadenej na tento svoj účel.

ZÚNZ pre SZ Hron je umiestnený v provizórnej barákovej stavbe priamo na priemyselnej stavbe. ZÚNZ má niekoľko lekárov, sanitárnych pracovníkov a sanitné autá.

Ťažko chorí sa odvážajú do nemocníc v Kremnici, Zvolene, B. Bystrici, Bratislave a inde.

Zo závodov ročne stovky a stovky pracujúcich odchádza na kúpeľné liečenie, odborné liečenie a na rekreáciu letnú i zimnú tuzemskú i zahraničnú.

Zdravníctvo.

Poradňa matiek.

Poradňa matiek denne koná svoju povinnosť pre matky a kojencov, ktorých hojne pribúda, keďže noví obyvatelia sídliska sú prevažnou väčšinou mladí manželia.

Miestna odbočka ČSČK.

Miestna odbočka Čsl. Červeného kríža svoju úlohu zdravotno - sociálnu a humánnu vykonáva dobre. Porozumenie pre jej činnosť je slabé, pravdepodobne preto, že sa spoliehajú na štátnu starostlivosť na tomto poli.

Jasle.

Jasle sú zriadené na žiarskom sídlisku vo fínskom domku a opatrujú 32 detí. Budova je malá, a preto nemôže prijať deti rodičov, pracujúcich u SZ Hron a iných, ktorí veru musia svoje deti odnášať i do Žarnovice na 20 km vzdialenej od nás.

Lekáreň.

Lekáreň je umiestená núdzove, keďže stará lekáreň bola za SNP rozstrieľaná a zhorela až do gruntu. Denne sa v nej pracuje od 8 – 18 h. pri stálej dennej a nočnej pohotovostnej službe. Má 3 výdajne liekov v závode, po jednej v lekárskejších obvodoch: Janova Lehota, Trnavá Hora a Píla Šáš. Podhradie, kde prakt. a závodní lekári vydávajú najnutnejšie lieky. Má personál: 5 pracovníkov, z toho 3 dipl. a 2 pomocní. Denne vypracujú a vydajú priemerne 250 receptov, poťažne medikamentov. Ešte v r.1950 vydávali lieky len na 20 receptov priemerne denne. Za kapitalizmu predali 80% liekov za hotové a 20% na nemocenskú. Teraz za soc. liečebnej starostlivosti vydajú 80% liekov na účet štátu a len 20% za hotové. Prv vydávali lieky na recepty 3 lekárov a teraz na recepty 14 lekárov. Z toho vidno názorne starostlivosť našej strany a vlády o pracujúcich ako i nestarostlivosť kapitalistov o pracujúci ľud.

Lekáreň prevádza mesačne kontrolu asi 500 lekárničiek prvej pomoci v závodoch a inde, kde to je predpísané. Starostlivosť o zdravotné prednášky po obciach zo strany lekárne je slabá, keďže práca nedovoľuje túto osvetovú ver. zdravotnú činnosť zaktivizovať pre nedostatok personálu odborného.

Zdravotné zariadenie mesta.

Obec má auto na odvoz smetí, zametačov ulíc, udržiavateľov Parku kultúry a oddychu. Garáže pre sanitky. Veľmi chýba kropicie auto, keďže ulice sú plné prachu ako na staveništi, zanesené blatom a podobne.

Veľmi chýba závodná nemocnica. Plánovaná je nemocnica v rámci výstavby s 240 posteľami, ale dosiaľ sa neprikročilo k realizovaniu jej výstavby.

Obecný cintorín.

Obecný cintorín s úmrlčou komorou je v strede obce. V najkratšej dobe bude tento cintorín uzavretý a zriadený nový „Na Kopaniciach“ na severozápadnej časti obce smerom na obec Lovču, povyššie sídliska.

Kominárska obsluha.

Kominársku obsluhu ľudu vykonáva „Krajský kominársky n.p. v B. Bystrici.“ Pre okres kremnický „Okresné kominárske stredisko v Kremnici“.

Obec Žiar nad Hronom má nateraz asi 900 komínov – okrem závodov a podnikov, ktoré sa raz mesačne vymetajú a v zime podľa potreby vypaľujú. Kominári prevádzajú i preventívnu požiarnu službu v bytoch a na povalách domov, či nie sú v blízkosti komínov na povalách horľaviny a či sú v domoch pripravené ochranné prostriedky: voda, hak, omeľo, atp.

Kominárstvo bolo za burž. republiky reálnym právom v rukách istých buržoázných rodín (mnohých talianskeho pôvodu), ktorí komunistických pracovníkov ťažko vykorisťovali. Nateraz je kominárstvo odvetvím socialistického sektora so všetkými právami na odmenu podľa množstva a akosti vykonanej práce.

Kominárska služba vykonáva preventívne opatrenia pre požiarnu službu. Predstavy o kominároch ako „nositeľoch šťastia“ v minulosti v dôsledku vyspelosti ľudu „zhasli“.

Požiarna bezpečnosť.

O bezpečnosť života a majetku ľudu sa stará Dobrovoľný hasičský zbor, ktorý mal ručnú a potom motorovú privesnú striekačku. Tieto fašistickí okupanti zničili poťažne odcudzili.

Požiarna služba.

Po oslobodení našej obce víťaznou Sovietskou armádou z náhrady vojnových škôd, poskytnutých nám stranou poťažne vládou, sme si zakúpili motorovú autobusovú striekačku a potrebnú hasičskú výzbroj a výstroj pre náš požiarny zbor.

Máme požiarnu zbrojnicu jednoposchodovú. Dole sklad a hore miestnosti pre požiarnikov. Sušiareň hadíc a elektrickú sirénu na vodovodnej veži. Požiarny zbor má hasičskú hudbu, poťažne hudobné nástroje, keďže hudba nateraz nefunguje.

Závod SNP má Požiarny zbor z povolania s autobusovou motorovou striekačkou. Oba tieto požiarné zbory v poskytovaní ochrany ľudu, všeludovému, družstevnému a osobnému ako i súkromnému majetku občanov pred živelnými pohromami: oheň, povodeň a podobne, súťažia. Už niekoľkokrát v krátkej minulosti podali dôkaz svojej obetavosti pri ochrane pred požiarom, keď v závode a v meste zachránili značné hodnoty pred zničením.

Poznámka.

Táto úvodná základná I.časť kroniky bola zaznačená - okremu už tam uvedených prameňov – na základe rozličných pomôcok a archívneho materiálu MNV a JRD a údajov získaných kronikárom u jednotlivých organizácií, podnikov

a zložiek hospodárskeho sektoru, ako aj z rôznych novín a časopisov dotýkajúcich sa života obce Žiar nad Hronom.

Životopis kronikára o jeho spolupracovníkov.

Kronikársky a ideový pracovník.

Norbert Slovák, nar. 12. júna 1902 v obci Šurany, invalid – dôchodca, absolvent gymnázia (klas) a št. admin. kurzu, bývalý úradník notársky a verejnej správy obce (Sv. Kríž nad Hronom), okresu Sv. Kríž nad Hronom a Kemnica, župy (Bratislava). Ilegálny pracovník KSS a člen a taj. Revolučného MNV (Sv. Kríž). Po oslobodení tajomník MNV (Sv. Kríž). Po oslobodení tajomník MNV (Sv. Kríž n/Hr.), po februári 1948 taj. ONV v Kremnici. V rokoch 1949 – 1951 tajomník KNV v Prešove.

Vedúci Kraj. polit. školy KNV pre št. zamestnancov v B. Bystrici r. 1949. Prednášateľ na Kraj. polit. škole KV KSS v Prešove, v r. 1949 – 1950. Bývalý vyšší dôst. čsl. armády do r. 1951.

Radový člen KSS a býv. funkcionár strany (MV. OV. A KV KSS). Teraz vedúci lektorskej skupiny dejín KSSS pri OP a Š v Kremnici. Učiteľ RSŠ od roku 1949 – 1956.

Otec 80 ročný je murárskym robníkom, býv. vyše 50 ročný odborár, soc. demokrat a komunista.

Dokumentátor.

Želmíra Slováková, nar. 11.sept. 1926 v Žiari nad Hronom, učiteľka 8.roč. strednej školy tamže, dcéra kronikára.

Zapisovateľ.

Zapisovateľmi do kroniky sú zamestnanci MNV.

Stará kronika obecná – strata.

Stará obecná kronika Sv. Kríža nad Hronom sa pri zbombardovaní obecného domu dňa 12. marca 1945 zničila a stratila. Materiál pre novú kroniku sa začal zbierať v roku 1932 a v roku 1956 sa prišlo k založeniu novej kroniky podľa smerníc Povereníctva kultúry zo dňa 5. jan. 1956 čís.: 32.367/1955-0-II./1.

Obdobie od Slovenského národného povstania do oslobodenia Slovenska víťaznou Sovietskou armádou.

(Od 29. Augusta 1944 do 9. Mája 1945)

Príprava Slovenského národného povstania.

Založenie podzemnej skupiny ilegálnej KSS v Žiari nad Hronom.

Zariadením tzv. „Slovenského bábkového štátu“ a priamou okupáciou českých krajín bola ČSR úplne rozbitá. Na Slovensku nastal iný politický vývin než v českých krajinách. Preto bolo treba, aby sa slovenská časť KSČ organizačne osamostatnila. Preto už v marci r. 1939 ustanovuje sa prvý Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska (KSS). Súdruha Júliusa Ďuriša poverili politickým vedením a s. Jána Osohu vedením propagandy a s Ľudovíta Benadu oranizáciou, s. Karol Bacílek odišiel na príkaz strany za s. Gottwaldom a Širokým do Moskvy, s. Koloman Moško do Londýna, kde mali významnú účasť na zahraničnej časti odboja.

Okamžite sa prišlo k budovaniu novej ilegálnej štruktúry KSS. Obec Žiar nad Hronom patrila v organizačnej sieti KSS do okresu Kremnica a do oblasti Banská Bystrica.

KSS rozvíjala činnosť na celom území Slovenska ako jediná organizovaná sila slovenského národa proti fašizmu, proti nacistickým Nemcom a domácim zapredancom. Celá jej počiatková práca bola sústredená na vybudovanie širokej jednoty celej robotníckej triedy, celého slovenského ľudu, aby sa mohli organizovať sabotáže a štrajky, ktoré by podlamovali a nakoniec ochromili vojenské úsilie tiso vko – tukovského režimu, KSS organizovala svoju činnosť i v armáde a v bezpečnostnom aparáte fašistického režimu.

Práca KSS bola od prvopočiatku úspešná. Široké vrstvy slovenského ľudu začali názorne poznávať a sa presvedčovať, že namiesto samostatnosti sa naozaj prírodné bohatstvo Slovenska dostáva do rúk fašistického kapitálu. Strana sa organizačne upevnila a rástla.

V obci Žiar nad Hronom už koncom roku 1938 za takzvaného autonómneho Slovenska sa začali tvoriť, grupovať bunky nespokojencov s politickou situáciou, a to spáchanou zradou na slovenskom národe hlinkovskými ľudáckymi fašistami a príslušníkmi ostatných buržoáznych strán.

Spočiatku sa tieto skupiny schádzali náhodile k predebatovaniu situácie a za účelom získavania správ Regrutovali sa z robotníkov v Hlavnej dedičnej štólne kremnických baní v Žiari nad Hronom , z robotníkov vrátišich sa z Francie a štátov Južnej Ameriky, ako aj pokrokových občanov a z radov vlasteneckej inteligencie, ktoré nikdy neboli ľudákmi a fašistami.

**Ilegálna skupina
KSS v Žiari nad
Hronom.**

Politický a policajný útlak nového fašistického režimu rozmnožoval počet nespokojencov, ukrivdených, zasnávaných, odstrkovaných a potrestaných občanov, ktorí aj sami hľadali spojenie a zapojenie sa na odbojové prvky a skupiny, aby sa takto „po zásluhe“ odmenili ľudáckemu fašistickému režimu.

Takúto skupinku zorganizovali s. Kříčik, baník z Bojníc a s. Jozef Kováč, pracujúci v šachte robotníkov hlavnej dedičnej štôlne.

Druhá takáto skupinka sa utvorila okolo s. Ľudovíta Luptáka, ktorý následkom vykorisťovateľskej buržoázne – hospodárskej politiky bol donútený emigrovať do Argentíny, kde prišiel do styku s komunistami a pre tamojšie neutešené pracovné a hospodárske pomery musel sa vrátiť domov.

Bol tu s. Ľudovít Kollár, strojný zámočník z ilegálnej skupiny KSS v Žarnovici. Tiež s. Ľudovít Ištvánfi, elektromontér, Spišiak Nemeč, ktorý medzi nemeckým robotníctvom pôsobil v obci Janova Lehota. Okrem toho bolo tu niekoľko intelektuálov i štátnych zamestnancov, ktorí hľadali napojenie sa na tieto odbojové skupinky KSS.

Ako vidno, žiadalo sa, aby boli tieto jednotlivé buňky stmelené, spojené v jeden celok. KSS v ilegalite bola tou silou, ktorá tieto odbojové buňky zachycovala v organizovanú skupinu KSS v obci Žiar nad Hronom koncom roku 1939.

Zárodkom ilegálnej činnosti KSS v Žiari nad Hronom boli tieto buňky, ktoré sa pospojovali a nadviazali spojenie s kremnickými súdruhmi ilegálnej KSS s. Jozefom Holičkom, terajším poslancom NS za KSČ, s. Gejzom Lackom, neskorším podveiteľom I. Štefánikovej partizánskej brigády a hlavne so s. Ladislavom Exnárom, ktorý vtedy organizoval ilegálne skupiny v okresoch: Banská Štiavnica, Nová Baňa a Kremnica.

S. Exnár dochádzal do obce Žiar nad Hronom, kde prichádzali tiež kremnický vedúci odbojári KSS s. Holička a s. Lacko na inštruktážne porady, donášali ilegálnu tlač, noviny, letáky a odoberali nazbierané peniaze a strelivo pre partizánov na akcie.

Žiarska ilegálna skupina KSS po útoku hitlerovských dravcov na Sovietsky sväz (dňa 21. júna 1941) svoju podkopnú činnosť zaktivizovala. V našej obci sa utvorilo centrum ilegálneho hnutia pre celú južnú „Pohronskú“ časť kremnického okresu. Vedenie skupiny prevzal s. Ľudovít Lupták, ktorý pospájaj všetky odbojové buňky KSS okolitých obcí a zakladal nové so svojimi spolupracovníkmi. Nadviazalo sa spojenie s ilegálnymi skupinami v susedných okresoch: Nová Baňa s. Karol Dolinský, neskorší poslanec SNR, s. Július Mazanec z Hliníka nad Hronom, neskorší predseda ONV s Guľašom zo Žarnovice, Zvolen: s. Ján Barniak, pôvodcom žiaran, ktorý sem často dochádzal ako inštruktor, Prievidza: s. Ján Krajčí, neskorší nám. Poveneníka výživy, Kremnica: s. Holička s. Lacko, a iní.

Stále spojenie bolo udržiavané s B. Štiavnicou so s. Ladislavom Exnárom, až do jeho zaistenia r. 1941. Súc z Bratislavy eskortovaný so 6 spoluväzňami do B. Bystrice vyskočil v chotári našej obce u ladomerského lomu z rýchlika a doráňaný sa dostavil k s. Luptákovi o pomoc. Ten ho ošetril, zaodel a dal ho s. Talackom autom odviezť do B. Štiavnice.

Sliedenie fašistických bezpečnostných orgánov a gestapákov po komunistoch bolo ustavičné a prísne, takže bolo treba značnej bdlosti, aby neprišli na stopu konšpiračnej činnosti skupiny KSS v našej obci. S. Exnár zvolal poradu do hôr v Sklených Tepliciach okr. Nová Baňa, na ktorú sa zo žiarskej skupiny náhodou nik nedostavil našťastie, lebo zradou bezpečnostné orgány niektorých súdruhov zaistili.

Vodcom a duchom odboja v „Pohronskej“ a celej b. bystrickej oblasti bol s. Ladislav Exnár, ktorý usilovne, ustavične a obetavo navštevoval všetky buňky a skupiny ilegálnych pracovníkov a partizánov, ktoré sa značne rozšírili.

Naša skupina usilovne zbierala peniaze na akciu, zadovážovala strelivo pre partizánov, získavala správy o činnosti HG a HSLŠ proti komunistom, Čechoslovákovi a židom, ako aj iným odbojárom, informovala ľud o frontovej situácii, ubezpečujúc ho, že úder ČA čoskoro nastane, že fašisti budú bežať z SSSR – ako Napoleon, aj s ich šialeným Hitlerom.

Miestami Nemci aj niektorí gardisti jasali z prechodných úspechov a postupu hitlerovských dravcov v SSSR, vyhlasovali v obci o tom správy a v hostinci na mape denne práporkami označovali „Vítazný“ postup fašistickej armády na všetkých frontoch, zvlášť ale na fronte sovietskom.

Na stavbe štátnej cesty „Pohronskej“ Hliník – Žiar nad Hronom u stavebnej firmy „Technická“ bola tiež ilegálna buňka pod vedením s. Talacko (českej národnosti).

Takto sa vytvorivšia ilegálna skupina žiarska začala svoju konšpiratívnu činnosť, rozširovala ilegálnu tlač KSS: noviny a letáky pre robotníkov a nespokojencov s fašistickým režimom, po osobách, ktorým ľudácky režim ukrivdil. Pomaly začala rozširovať svoju členskú základňu medzi robotníkmi v bani a získavali ich pre svoju prácu. Schádzali sa v štôlni a tam kuli svoje plány o ďalšej sprisahaneckej práci proti fašistom a hitlerovským okupantom.

Začali zbierať peniaze a strelivo na ilegálne akcie a pre partizánov v štiavnických a novobanských horách v Kláku.

Žiarska skupina KSS začala prevádzať podkoptú činnosť medzi obyvateľstvom celej žiarskej kotliny: rozširovala správy o vykomandovaní slovenských chlapcov na východný front proti Rusom, slovanským bratom, pre záujmy hitlerovských okupantov, kde obetujú svoje životy a zdravie v cudzích službách, ako nacisti drancujú náš národný majetok, odnášajú ohromnú vojenskú výzbroj býv. čsl. armády, potravné články, kovy, stroje, drevo atď. bez

protihodnoty a peňazí, upozorňovali na počúvanie moskovského a londýnskeho rozhlasu a tp.

S. Exnár alebo jeho spojky často navštevovali u našej skupiny s. Luptáka, donášajúc nám ilegálnu tlač, inštrukcie a odnášajúc nazbierané peniaze na podporovanie rodinných príslušníkov zaistených komunistov a ilegálnych pracovníkov ako aj zozbierané strelivo pre partizánov.

Koncom roku 1939 žiarska ileg. Skupina KSS podľa „Smerníc pre vnútrostranícku organizáciu a ideologickú kampaň KSS“ začala intenzívne organizovať a rozvíjať ilegálny boj s označením línie a cieľa boja. Zachycovala do ilegálnej práce: Čechov, ktorí ako „nepostrádateľní“ zostali na Slovensku, Židov a iných nepriateľov fašizmu. Členovia skupiny rozširovali medzi ľuďom obsah, „Smerníc“ ako aj cieľ odbojového hnutia KSS a leták, ktorý odsudzoval beštiálnu vraždu fašistov na českých vysokoškólakoch v novembri 1939.

Rozširovali sa časopisy KSS, „Hlas ľudu“ „Ohlas KSS“ „Hlas dediny“ „Iskra“ „Kladivo“ „Považské zvesti“ „Bolševická zástava“. Rozširovali sa rôzne letáky a tlač, ktoré boli dodávané spojkami.

Ilegálna skupina KSS v Žiari nad Hronom počiatkom roku 1943 – pod vplyvom rozmachu boja KSS na Slovensku – svoju činnosť všeobecne zaktivizovala a zintenzívnila. Účastnícku základňu pracovníkov odboja rozšírila do všetkých obcí južnej časti kremnického okresu do takej miery, že mohla prikročiť k utváraniu Revolučných MNV v týchto obciach a to z členov KSS a ilegálnych pracovníkov, ktorí zastupovali všetky pokrokové vrstvy ľudu: robotníkov, maloroľníkov a pracujúcu inteligenciu. Pod tlakom víťazstva pod Moskovou, Leningradom a hlavne slávnym Stalingradom a inde obyvateľstvo očakávalo oslobodenie Sovietskou armádou od hitlerovských okupantov a ich domácich pomáhačov. Obyvateľstvo už vedelo, že ČA je bližšie k našej krajine ako ku Stalingradu, takže príde čo nevidieť i k nám ako skutočná osloboditeľka.

V našej obci členovia HG a HSĽS začali ochabovať vo svojom bývalom nadšení, začali odskakovať, hľadať alibi a podobne. Už len koryfeji – zo zúfalstva – sa držali pohromade a nasilu sa premáhajúc navonok sa držať: rozširovali správy o hitlerovej zázračnej zbrani „V – 1, V – 2 (a snáď V – 3 = Vétrí = vetry) ale márne po tejto zbrani zostal len „smrad zo strachu“ u všetkých nacistov, fašistov, ľudákov a gardistov pravoverných.

Nespokojenci s fašisticko – tiso vsko – tukovským režimom začali sa hífne prihlasovať do ilegálneho hnutia, do odboja a tiež do ilegálnej KSS, kde jedine videli záchrana slovenského národa od nenávidených okupantov a ich tunajších nôhsledov.

Koncom roku 1943 sa zmenila fašistická správa našej obce. Namiesto zrušenej funkcie vládneho komisára obce nastúpili starosta s určeným výborom. Tak sa ukončilo turecké bašovanie vládneho komisára, ktorého zásluhy o obec

a ľud veľmi trefne vyjadroval nápis na stene konzumu: „Vládny komisár bude visieť“! a pritom namaľovaná šibenica s obesencom.

Starostom bol zvolený Ján Rakovský, stredný roľník, spomedzi menovaného obecného zastupiteľstva. Členmi obecného výboru sa stali maloroľníci, ľudáci, s porazeneckou náladou, bez každej výbojnosti, ktorá pod tlakom a dojmom víťazného postupu ČA stále klesala až k zúfalstvu a k strachu jednak pred hitlerovskými okupantmi a jednak zo strachu z budúcnosti a hlavne – zo zodpovednosti.

Ilegálni pracovníci oduševnení víťazným postupom ČA a uspokojení nadmieru zaslúženými porážkami hitlerovských hord – vypáli svoju aktivitu v boji: agilným rozširovaním ilegálnej tlače KSS, propagandy a presvedčovania od osoby k osobe a nastávajúcom oslobodení, o pripravách na zjavný odboj proti okupantom, o porážkach Nemcov a ich pomáhačov, o ich odskočovaní od Hitlera, atď.

Zbierali sa peniaze na akciu, traskaviny a strelivo pre rastúci počet partizánov.

Táto činnosť bola tak aktívna, radostná a obetavá a hlavne tak rozvetvená, že nezostala utajená ani pred fašistickými bezpečnostnými orgánmi a Gestapom.

V apríli 1943 naša kremnická okresná skupina KSS dostala ťažký úder: zaistení boli – v dôsledku zrady – s. Holička a iní poprední pracovníci. U nás I. Lupták a Kováč, vedúci konšpirátori skupiny KSS a odvezení do Iľavy. Tam podstúpili martýrstvo od neľudských, zverských fašistických katanov.

Odbojová skupina bola tak rozvetvená a mocná, že vo svojej činnosti a boji pokračovala ďalej - i keď ďalší vedúci funkcionári sa museli pred očakávaným zatknutím skrývať.

Ostatní členovia odboja statočne pracovali ďalej i keď daktorí s obavami, že zaistených súdruhov gestapáci, eštebáci (ÚŠB) mučením donútia vyzradiť svojich spolupracovníkov. No zaistení súdruhovia sa držali pevne, chlapsky, boľševicky, martýrsky – súc zversky mučení – predsa nezradili.

KSS sa orientuje na priamu prípravu národného Povstania.

Uväznený s. Lupták a s. Kováč po niekoľkotýždňovom vyšetrowaní Gestapom a ÚŠB v Iľave a Bratislave, ztýraní a zmučení až to s. Luptáka dovedlo do väzenskej nemocnice, sa vrátili domov nezradiac nikoho a nič z ilegálneho hnutia.

Došli ako na zavolanie, keďže prípravy k SNP vyvrcholovali. V našej obci sa utvoril „Revolučný národný výbor“ z komunistov a ilegálnych pracovníkov – jadrom to ilegálnej činnosti KSS a odboja – v počte 12 členov a netrpezlivo čakal, pracoval a bojoval, že už čoskoro vyjde z ilegality do ilegality a že od prvej minúty

SNP začne fungovať, preveznúť riadenie obce Žiar nad Hronom do svojich rúk, z rúk nepovolných, fašistických.

Počiatkom leta 1944 prišli do obce hitlerovskí vojaci – telefonisti v počte asi 15 mužov pod velením dôstojníka. Stavali vojenskú telefónnu linku z východu na západ. Ubytovaní boli v meštianskej škole. Zistilo sa, že 6 mužov tejto skupiny boli sovietski zajatci – krasnoarmejsi, oblečení v nemeckej uniforme. Jeden člen RNV dal sa s nimi nenápadne do rozhovoru a postupne ich informoval, že v blízkych lesoch sú partizáni a sovietski, že by mohli k nim.

Títo, keď sa bližšie informovali o tom, prejavili vôľu prejsť k partizánom a pýtali si súčiastky civilného odevu, ktorý im zadovážili (s. Klimo). Jedno ráno všetci ušli k partizánom do blízkych bštiavnických hôr. Ráno po budíčku, keď Nemci spozorovali ich útek, veliteľ sa obrátil na miestnu žandársku stanicu – cestou tľmočníka (taj. RNV), aby zbehov stíhali. No priťahom času získali utečenci asi 3 hodiny času. Žandárska hliadka šla po nich pátrať v smere západom na Levice, Nemci v smere severnom na Handlovú. Oni ušli smerom južným. Takže pátranie sa večer skončilo bezvýsledne. Za SNP sa všetci títo ušli krasnoarmejsi – partizáni – prechádzajúc cez našu obec – prihlásili na RNV poťažne navštívili nás súdruhov, ktorí im pomohli k úteku a za to ako sa sami vyjadrili – pomohli nám Slovákom „biť a ubiť“ germánca a oslobodiť s ČA Slovensko a celú ČSR z jarma hitlerovských okupantov.

Z väzenia vrátiť sa súdruhovia už zasa čulo organizovali a pripravovali SNP vzdor tomu, že ich zdravotný stav bol chatrný a že museli byť obozretní – súc pod policajným dozorom HG a žandárstva.

Skupina KSS dostala z ústredia KSS na akciu 100 dolárov, ktoré sa medzi ilegálnymi pracovníkmi zamenili po 150 Kč na 15.000 Kč. Celková suma v ilegalite nazbieraných peňazí činila vyše 50.000 Kč, ktoré sa všetky obrátili v prospech akcie na rozličné potreby, ako podporovanie rodinných príslušníkov uväznených súdruhov a cestovné útraty spojok a iných pracovníkov. V prostriedku leta r. 1944 s. Lupták pod rúškom prehliadky v nemocnici v T. Sv. Martine – šiel do Sklabinej, do hlavného štábu partizánskeho na poradu a pre inštrukcie o počiatku povstania a o jeho organizovaní. Šťastlivo sa vrátiac informoval popredných pracovníkov odboja, že nadišla doba, že to už začne každým dňom.

Preto všetci sprisahanci skupiny KSS vypáli celé svoje úsilie ešte zlepšiť a skončiť prípravy k SNP, aby celý pripravovaný ilegálny boj vyústil v masovom povstaní – celého slovenského národa – všetkého pracujúceho ľudu u nás.

Členovia našej odbojárskej skupiny KSS – sa vo väčšom počte osobne poznali – schádzali sa na porady v noci po bytoch predebatovať všetko, čo sa bude robiť, až to začne. Všetci sa ozbrojili hrstnými strelnými zbraňami na svoju osobnú ochranu proti zradným agentom – provokatérom.

Konečne nadišiel veľký deň v histórii slovenského národa „Deň 29. Augusta 1944, deň Slovenského národného povstania“.

Slovenské národné povstanie.

„Slovenské národné povstanie predstavuje základný obrat v dejinnom vývine slovenského národa...znamená začiatok novej éry slobodného života, éry socialistickej výstavby...“ s. Široký na slávnostnom zasadnutí SNP 29. augusta 1952.

KSS na čele Slovenského národného povstania.

Povstanie slovenského národa proti zradcovskému režimu fašistickému a nastupujúcim hitlerovským okupantom, ako sa o ňom dozvedel svet zo slobodného vysielča v B. Bystrici dňa 29. Augusta 1944, bolo dielom Komunistickej strany Slovenska a dialo sa pod vplyvom víťazného postupu Sovietskej armády KSS bola na Slovensku jedinou organizovanou silou národnooslobodzovacieho boja. Okolo jej organizácií, v ktorých boli ľudia vyskúšaní v tvrdej ilegálnej práci, vo väzeniach, koncentračných táboroch a v štrajkoch, demonštráciách začali sa formovať nielen prvé partizánske skupiny, ale i ilegálne Revolučné národné výbory. Tieto robili mobilizáciu a prevzali celú štátnu moc v okruhu svojej pôsobnosti. Utvorením SNR dala KSS slovenskému národu jednotné vedenie pre boj za slobodu. Na celom oslobodenom území vyšla KSS z ilegality a vďaka svojej pevne vybudovanej organizačnej sieti, mohla hneď prikročiť k všetkým akciám, zaručujúcim zdarný priebeh Slovenského národného povstania. Za svoju hlavnú úlohu povstania strana mobilizáciu všetkých síl do boja za vyhnanie hitlerovských hrdlozov a okupantov zo Slovenska a celej ČSR.

Prvý deň SNP.

V našej obci SNP – po rozsiahlych prípravách a boji ilegálnou skupinou KSS – sa začalo dňa 29. augusta 1944 skoro ráno.

Revolučný národný výbor – už prv zostavený ilegálne – dňa 29. augusta 1944 ráno o 8 hodine prevzal moc vedenia obce Žiar nad Hronom do svojich rúk od Jána Rakovského, starostu obce za HSĽS a započal svoju zodpovednú a činorodú prácu.

Najhistorickejší to okamih v dejinách obce, celého Slovenska a celej ČSR.

Revolučný národný výbor v Žiari nad Hronom pozostával z ilegálnych pracovníkov – väčšinou to komunistov i ilegálnej skupiny KSS v obci a bol nasledovne zostavený:

1. Ľudovít Lupták, maloživnostník, za KSS predseda RNV.
2. Jozef Kováč, robotník, za KSS.
3. Pavel Klimo, riaditeľ meštianky, za KSS.
4. Ján Orságh, maloroľník, robotník, za KSS.
5. Ľudovít Kollár, strojný zámočník, za KSS.
6. Jozef Hromádka, maloroľník, robotník, za KSS.

7. Jozef Baran, maloroľník, robotník, za KSS.
8. Norbert Slovák, adm. Úradník, za KSS, tajomník RNV.
9. Ľudovít Ištvánfi, elektromontér, za KSS dňa 24. sept. 1944 sa vzdal.
10. Július Šauša, súkr. úradník za ileg. Pracovníkov od 24.IX. 1944.
11. Ondrej Krajči, maloroľník, robotník za KSS, pokladník RNV.
12. Mikuláš Zúbrik, št. cestár, za soc. dem.
13. Ján Sedliak, maloroľník, za ileg. Pracovníkov.

V obci bolo obyvateľstvu oznámené vyhláškami a vybubnovaním, že revolučný národný výbor v Žiari nad Hronom v nasledujúcom zostavení (nasledoval menoslov členov RMNV ako hore a ich funkcia, prevzal správu obce do svojich rúk, a tak sa obec Žiar nad Hronom aktívne zapojila do národného oslobodzovacieho boja proti nemeckým okupantom a ich domácim pomáhačom a zradcom. Apeloval na obyvateľstvo, aby RNV v jeho ťažkej a zodpovednej práci pomáhalo, lebo tým bude pomáhať i Slovenskému národnému povstaniu, keďže celá práca a snaženie RNV smeruje výlučne k záujmom víťazného ukončenia započatého diela, k pomoci partizánskych a povstaleckých vojsk čl. a sovietskych a k porážke fašistickému režimu na Slovensku a k vojenskej porážke hitlerovského Nemecka a to v úzkej spolupráci s Komunistickou stranou Slovenska, ktorá stojí v čele nášho národnooslobodzovacieho boja.

Obyvateľstvo prijalo toto vyhlásenie a počiatok SNP s oduševnením a s radosťou v tom vedomí, že sa oslobodíme od fašistických okupantov a že títo budú porazení a hrozná svetová vojna sa nekončí.

Už ráno začali cez našu obec prechádzať povstalecké vojenské oddiely autami a s plnou výzbrojou zo západných posádok Slovenska: smerom na B. Bystricu. Južnou Pohronskou magistrálou z posádok: Bratislava, Trnava, Hlohovec, Zl. Moravce atď. Z Považia cez Handlovú z posádok: Trenčín, Žilina, Dubová, Nové Mesto nad Váhom a iné. Všetky tieto útvary smerovali do centra SNP do B. Bystrice.

Obyvateľstvo prijalo vyhlásenie SNP povstaleckým rozhlasom z B. Bystrice s veľkým nadšením a prechádzajúce povstalecké jednotky s jasotom.

RNV poskytoval prechádzajúcim odbojárskym vojenským jednotkám posilujúcu stravu a občerstvenie. Obyvateľstvo ochotne a s radosťou darovalo na tento účel potrebné potravné články.

RNV zakúpil veľkú ošípanú a dal pripraviť pre vojakov guláš. Stravovanie vojakov mal na starosti člen RNV, ktorý sa tejto vďačnej funkcie a úlohy zhostil úspešne, obetavo.

V noci doručil posol DOV z B. Bystrice zvolávacie lístky na ihneď v počte asi 50 kusov pre príslušníkov mladších ročníkov zálohy. Povolání záložníci behom nasledujúceho dňa s nadšením nastúpili voj. činnú službu u posádok: Zvolen, B. Bystrica, Brezno, Tri Duby a inde.

RNV v plnom počte stále zasadal alebo bol v permanentnej činnosti na mestskom dome a s oduševnením, ochotou a radostne riešil a vykonával naskutujúce sa otázky, úlohy a problémy. Predseda RNV autom odišiel do B. Bystrice na SNR sa informovať o ďalšom vývine udalostí a pre ďalšie pokyny, smernice a rozkazy.

Prechod povstaleckých vojenských útvarov autami cez našu obec trvá. Po krátkom občerstvení s nadšením a spevom odchádzajú za pozdravovania obyvateľstvom, ktoré je na uliciach, smerom na B. Bystricu.

RNV prevádza zabezpečujúce opatrenia proti miestnym Nemcom – fašistom koryfejom HG a HSLŠ, ktorým zhabalo rádioprijímače. Nemeckí obyvatelia, hlavne mužskí, nacisti ihneď po vypuknutí povstania – niektorí ešte prv – ušli na západné Slovensko a do krajov obývaných Nemcami.

Dopoludnia asi o 11.hodine zastali štyri osobné autá vojenské od Bratislavy na ulici medzi táboriacimi vojakmi. Bol to generál Čatloš, minister národnej obrany tzv. Slovenského štátu, so svojim štábom dôstojníkov. Vojaci to prijali s nadšením – mysliac, že je povstalcem ako oni – keď prišiel na povstalecké územie. Vystúpil z auta a niektorým podával ruku a k jasajúcim vojakom povedal „Chlapci, držte sa“! V tom prileteli dve stíhačky veľmi nízko nad ulicou – obyvateľstvo mysliac si, že sú to nemecké – rozprácho sa s panikou – takže Čatloš medzitým odišiel smerom na B. Bystricu. Boli to lietadlá na jeho ochranu. Na druhý deň nastalo medzi obyvateľstvom rozčarovanie, keď bbystrický povstalecký rozhlas – vysielateľ hlásil, že SNR dala gen. Čatloša zaistiť ako fašistu a zradcu SNP a slovenského národa.

Nemeckí okupanti letectvom bombardovali bbystrický povstalecký vysielateľ na Laskomeri.

Revolučný ON v Kremnici – predseda s. Jozef Horváth vydal mobilizačnú vyhlášku SNR o nastúpení desať ročníkov zálohy do činnej vojenskej služby. Mužstvo zálohy – to už očakávajú – nastúpilo ešte tohože dňa k svojim určeným telesám. RNV prejednal otázku zásobovania ľudu, zistil a zabezpečil všetky zásoby potravných článkov v obchodoch. Bolo zo zadosťučinením a s radosťou konštatované, že zásob je nadbytok. Bolo totižto kompetentnými organizáciami už vopred pamätané na prípad vypuknutia povstania, koncentrovať značné zásoby potravných článkov do skladov na povstaleckom území. Všetko vykúpené obilie, desiatky vagónov bolo uskladnené v našej obci, ktoré neskoršie tak dobré služby preukázalo povstaleckému vojsku a tiež ľudu.

Zo spravodajského oddelenia hlavného veliteľstva v B. Bystrici prišli dvaja zástupcovia zaistiť Nemcov – fašistov a domácich kolaborantov. Odviedli a v Slovenskej Lupči v zámku izolovali: Nemcov nacistov: Majera št. rotm. v.v. Máriu Zimmermannovú a Ladislava Oswalda, ako aj Jozefa Vranu, predsedu miestnej a okr. organizácie HSLŠ býv. vl. komisára obce., Imricha Orságha, nám. Veliteľa HG a Karola Bahnu.

Nutno konštatovať, že aj gardisti a ľudáci nastúpili v poriadku vojenskú službu všetci. Je isté, že to bolo pod tlakom víťazstiev Sovietskej armády, ktorá už stála pod „Duklou“ na čsl. hraniciach a zo strachu pred zodpovednosťou za svoje „husárske kúsky“ gardistické, spáchané proti komunistom, Čechom a Židom a iným pokrokovým občanom. Mnohí tato si odčinili svoje politické hriechy za fašizmu spáchané a stali sa partizánmi a odbojármi (zák. č. 255/1946 SB).

Bol tu prevedený zvod koní a poťahov z obcí južnej časti kremnického okresu v najväčšom poriadku. Čo tiež dosvedčovalo, že obyvateľstvo túžilo po oslobodení Slovenska od nemeckých okupantov a drancovateľov slovenského národného majetku.

RNV uverejnil „Prehlásenie KSS“, v ktorom sa medzi iným písalo: ...Prvým našim cieľom je v spoločnom boji vojensky poraziť hitlerovské Nemecko a vykynožiť všetky fašistické prvky...Vstupujte do partizánskych oddielov a tvorte nové! Prihlasujte sa do čsl. armády! Podporujte vojakov a partizánov! Všetky sily sústreďte na posledný rozhodný úder! Komunisti boli a budú predvojom národnooslobodzovacieho boja“!

RNV s povolením voj. veliteľstva hor. peš. pluku 3 vo Zvolene – major Žilinský – zriadil vojenskú asistenčnú jednotku v sile 50 mužov vojakov v zálohe a dvoch dôstojníkov, členov RNV (npor. v. z. Klimo a ing. Npor. Anton Holub) na ochranu obyvateľstva a záujmov SNP proti fašistickým Nemcom v blízkych nemeckých obciach (Janova Lehota, Nová Lehota, Handlová a Kopernica). Bolo zistené, že títo Nemci podozrivo sa potlkajú v obci Žiar nad Hronom ako prípadní špióni a diverzanti. Tento oddiel bol vystrojený a vyzbrojený hor.peš. plukom 3 vo Zvolene. Mužstvo nastúpilo väčšinou dobrovoľne a vyše 40 – ročné, tedy nepodliehajúce mobilizácii a službu konalo obetavo.

Tento strážny oddiel konal vojenskú strážnu službu v našej obci a hliadkami v okolí a v nemeckej obci Janovej Lehote.

RNV na príkaz SNR zaistil všetok stavebný materiál na vojenské opevňovacie objekty potrebný a uskladnil ho. Podľa osobne daných inštrukcií hlavným vojenským veliteľstvom pri SNR predsedovi RNV započalo sa v obci s opevňovacími prácami. Vybudovala sa protitanková prekážka pod Šibeničným vrchom od kameňolomu až po rieku Hron. Táto práca trvala asi 14 dní. Pracovali na nej stovky a stovky obyvateľov obcí Žiar nad Hronom a okolitých obcí: Lutíla, Lovča, Ladomer, Vieska, Šaš. Podhradie, Horné Opatovce, Stará Kremnička. Táto protitanková prekážka – zákop mala zahatiť postup nemeckých fašistických útočníkov na Zvolen a B. Bystricu a tento svoj účel splnila neskôršie v urputných bojoch o našu obec, tým, že zadržala postup nepriateľa, súc pod delostreleckou paľbou.

Opevňovacie práce viedli členovia RNV pod vedením predsedu a odborníkov.

RNV na príkaz SNR od rozpustenej HSĽS a HG prevzal všetky písomnosti a peniaze.

Áká bola situácia na povstaleckom území Slovenska?

KSS sa stala naozaj dušou povstania. V Revolučných národných výboroch, ktorých členmi a predsedami boli v obrovskej väčšine komunisti, rozvíjali členovia KSS úsilie na pomoc vojenským a partizánskym akciám v povstaní. Takmer všetci velitelia slovenských partizánskych skupín boli komunisti, KSS stala sa hybnou silou v SNR, stála na jej čele a riadila jej prácu.

Miestne organizácie KSS, jej okresné sekretariáty a komunisti v RNV a na každom mieste boja preukazovali všestrannú schopnosť, iniciatívu a bojovú odhodlanosť.

Členovia strany stáli v prvých radoch vojenských a partizánskych jednotiek. Vedenie KSS bolo skutočným vodcom tohto boja, tejto mobilizácie síl národa. V znamení tejto mobilizácie písali všetky časopisy KSS na čele s ústredným orgánom „Pravdou“.

Slovenský ľud počúval hlas komunistov. Do zbrane nastúpilo 45.000 mobilizovaných dobrovoľníkov, ktorú spoločne so slovenskými vojenskými oddielmi tvorili prvú čsl. armádu na pôde ČSR a zároveň s osvedčenými partizánskymi skupinami bránili v dvojmesačných bojoch oslobodené územie v tyle nemeckého frontu proti ôsmym nemeckým špeciálnym divíziám, nasadením proti Slovensku.

RNV vyslal 18 – člennú skupinu dobrovoľníkov partizánov pod vedením s. Jozefa Ludviga do bojov okolo Vrútok – T. Sv. Martina , ktorí boli nasadení do bojov pri obci Priekopa. Tu bojovali niekoľko dní a pod silným tlakom nepriateľskej presily a ťažkých zbraní ustupovali. Utrpeli straty: jedného smrteľne raneného Františka Váňu, českej národnosti a jedného ľahko raneného. S ustupujúcou našou frontou sa dostali až domov.

RNV zvolal verejné zhromaždenie obyvateľstva na „Kolkárňu“. Tu o udalostiach od počiatku SNP prehovoril predseda RNV a o zásobovaní obyvateľstva tajomník RNV. Po verejnej schôdzi bola zakladajúca schôdza miestnej organizácie KSS, ktorá ilegálne už od roku 1940 v našej obci jestvovala a bojovala podzemne. Za členov ilegálnej KSS sa prihlásilo 25 členov, medzi nimi všetci členovia RNV. Schôdzu viedol s. Ján Barniak, funkcionár strany vo Zvolene, pôvodom križan. Opevňovacie práce pokračovali bez každých ťažkostí, no rušenie preletom nemeckého výzvedného letectva sa nepovažovalo za prekážku pokračovať v práci.

Sovietskí partizáni dovezli autom z frontu jedného nemeckého feldvébla (rotmajstra), ktorého zajali pri Kozárovciach po zničení tanku. Bola to nemecká výzvedná hliadka, ktorá v bezbranných obciach ostreľovala deti, ženy a starcov. Zajatec bol vypočutý tlmočníkom – tajomníkom RNV, ktorý tlmočil jeho výpovede sovietskym partizánom. Nemec plakal a prosil o život. Bol to zamestnanec

viedenského divadla (Kulissemeister) a ukazoval fotografiu ženy a dvoch detí. Doznan, že strieľali z tanku guľometom po obciach, kadiaľ prechádzali podľa rozkazu veliteľov, súc k tomu donútení. Tajomník RNV mu odvetil, že vtedy mal plakať, keď strieľal do nevinných detí, žien a starcov. Potom bol odvezený do štábu part. brigády vo Zvolene.

Bolo to pre nás poučením o zákernosti o neľudskosti nepriateľa, hrdlo rezov hitlerovských . No, to len posilnilo našu odvahu, odhodlanie a stupňovalo bojaktivnosť proti týmto vrahom fašistickým.

S.Gottwald zaistuje pomoc Sovietskej armády pre SNP.

Hneď po vypuknutí SNP sa s. Gottwald spolu so s. Fierlingerom, ako vtedajším čl. vyslancom v Moskve, obrátil na najvyššie miesta SSSR, aby bojujúcu Slovensku poskytli pomoc. Dňa 3. sept. 1944 zaslal s. Gottwald s. Molotovovi súrny a obširny list, v ktorom osvetlil politické pozadie SNP a vyložil jeho význam.

O deň neskoršie aj s. Fierlinger odovzdal s. Molotovovi nótu, v ktorej oficiálne žiadal pomoc sovietskej vlády. S. Stalin osobne prikázal vykonať niektoré urýchlené operácie a opatrenia.

Bolo rozhodnuté v najkrašom čase letecky pripraviť 2 čl. samostatnú paradesantnú brigádu na Slovensko. Už 9.sept. 1944 priletel styčný dôstojník maršála Koneva a potom každú noc, ak to len počasie trochu dovolilo, zhadzovali sovietske lietadlá zbrane a materiál červenej armády, pušky, automaty, protitankové pušky, ľahké i ťažké guľomety s muníciou a ostatné potreby na oslobodené územie a to najprv v priestore Tri Duby pri Zvolene a neskôr i pri Brezne nad Hronom, kde sa budovalo letisko. No nielen to, že s. Stalin zmenil pôvodný strategický plán ČA, a to tak, že jednotky prvého ukrajinského frontu spoločne s prvou a treťou čl. brigádou začali prenikať od Sanoku do strmých a neschodných karpatských hôr na Medzilaborce a Duklu. Tam im mali vyjsť v ústrety dve slovenské divízie, ktoré boli umiestnené na východnom Slovensku.

Aj zahraničné vedenie KSČ sa staralo o ďalší rozvoj a podporu partizánskeho hnutia v ČSR, ktorého veliteľom bol s. Šmidtko, náčelníkom sovietsky generál – major Asmolov. S. Gottwald súčasne vyslal na Slovensko jedného zo svojich hlavných spolupracovníkov s. Jána Švermu, ktorý tu za SNP svoj život obetoval za stranu a slobodu ľudu.

SNP upevnilo bratský vzťah obidvoch národov ČSR. Aj tým, že po rozpútaní bojov veľa Čechov sa ponáhľalo na pomoc bojujúcim slovenským vojakom a partizánom. V povstaní sa prejavila medzinárodná solidarita pracujúcich, lebo po boku slovenských a sovietskych partizánov okrem Čechov bojovali tu aj Francuzi, Jugoslavia, Maďari, Bulhari a iní. Za povstania sa kovala jednota všetkých protifašistických síl.

Predovšetkým sa mocne a živelne prejavila túžba robot. triedy po jednote vo svojich radoch a v zväzku a spolupráci s roľníctvom a pracujúcou pokrokovou inteligenciou.

RNV preskúmal zásoby článkov ľudovej spotreby a cestou Revol. ONV objednal ďalšie značné zásoby múky, cukru, tukov a iných článkov dennej potreby. V opevňovacích prácach sa pokračovalo bez zvláštnych rušivých momentov. Dopoludnia okolo železničnej trate pod obcou Hornými Opatovcami boli z lietadiel zhadzované balíky. Bol to sanitný materiál, zhadzovaný anglickými

lietadlami. Pri obci Žarnovici parašutom boli vysadení z lietadla dvaja dôstojníci a jeden poddôstojník anglickej a americkej armády. Sovietski partizáni ich autom dopravili cez našu obec do B. Bystrice. Zastaviac sa u nás tajomník ZNV sa dohodol s mladším dôstojníkom po maďarsky. Boli to styční dôstojníci a jeden poddôstojník anglickej a americkej armády. Sovietski partizáni ich autom dopravili cez našu obec do B. Bystrice. Zastaviac sa u nás, tajomník RNV sa dohodol s mladším dôstojníkom po maďarsky. Boli to styční dôstojníci anglicko – americkej armády pre leteckú pomoc a spoluprácu SNP. Jeden dôstojník bol potomkom maďarskej rodiny vystáhovavšej sa dávno do USA.

V noci od tohto dňa počínajúc v okolitých horách smerom na B. Štiavnicu, Handlovú a Žarnovicu bolo pozorovať stále svetelné signály a počuť stále vrčanie lietadiel a kde tu i svetielkujúce sa letiace hviezdičky (Oientačné svetlá lietadiel). Ako sme sa dozvedeli, boli to sovietske lietadlá, ktoré partizánom zhadzovali výstroj a výzbroj.

Bolo charakteristické: západniari zhadzovali sanitný materiál a styčných dôstojníkov, soviety zbrane a partizánov. Aká to dialektika: symbolická pomoc imperialistov a výdatná zbrojná skutočná pomoc soviетov. Oportunistická chytristika tamtých a súdružská pomoc osobná i materiálna boľševikov.

Vojenská situácia na Slovensku:

Povstalecké vojská a partizáni v húževnatej pohyblivej obrane. Ťažko ozbrojené divízie SS drancujú, pomaly sa prebývajú.

Opevňovacie práce pokračovali bez prekážok vpred.

Členovia RNV vykonávali svoju funkciu stále podľa pridelených im úloh. Každý večer sa konala schôdza RNV, kde sa prejednávali všetky otázky a problémy dňa a úlohy nasledujúcich dní.

Strážny oddiel konal svoje povinnosti vzorne a obetavo. Zaistil Nemku Grötznerovú (Sudetáčku), ktorá pred ženami deštruktívne kritizovala partizánov. Bola odvedená do Zvolena na spravodajské oddelenie.

Po vyšetrení ju vrátili a potom bola i s deťmi vykázaná z obce a prikázaná do nemeckej dediny Janovej Lehoty.

Nad našou obcou denne niekoľkokrát nízko lietali naše stroje: raty a ľavočiny, ktoré pilotovali letci z našej obce a na pozdrav nám kývali trupom lietadla alebo zdravili so zdvihnutou päťou „Mor ho!“, čo bolo dobre vidieť zo zeme.

Strážny oddiel zo svojej strážnice v stred obce – škola – vysielal správy „Slobodného vysielča“ do ulice pre obyvateľstvo. Taktiež súdruhovia z RNV, čo mali rádiá dávali tie do okien na ulicu, ako verejný rozhlas pre ľud, keďže iného spojenia so širším svetom sme postrádali.

Letecké signály opäť celú noc fungovali. Naša obec vo vzdušnej čiare je vzdialená od letiska „Tri duby“ u Zvolena asi 20 km.

Opevňovacie práce pokračovali dobre. Prišli pomôcť občania z obce Lovča a Lutilla. Nemecké lietadlá svojimi častými preletmi rušili prácu, keďže sa pracujúci museli stále kryť, veď pracovali vo voľnom teréne a úkryt bol ďaleko.

Predseda RNV šiel autom do B. Bystrice vybaviť rôzne veci a informovať sa o situácii na fronte a o ďalších udalostiach, ako i úlohách.

Železničné stráže na mostoch trate Zvolen – Zl. Moravce a na tuneloch trate Zvolen – Kremnica – Vrútky sa stravovali v našej obci. RNV pre nich prideloval potraviny.

Veliteľ strážneho oddielu dochádzal s hliadkou do nemeckej obce Janovej Lehoty preskúmať čo robia Nemci – nacisti, ktorí ešte zostali doma, keďže prevažná väčšina mužov ušla do nemeckého kraja Hornej Nitry (Nemecké Pravno, Gajdel, Vrútko).

Obec táto bola obsadená jednou rotou povstaleckej pechoty, aby sa znemožnila špionáž a prípadné diverzantné činy zo strany nacistov, ktorí v noci dochádzali domov z hôr.

Opevňovacie práce šli systematicky vpred. Došli na pomoc občania obcí Ladomer, Vieska, Šaš. Podhradie a St. Kremnička.

Život v obci nadobudol normálneho vzhľadu. Roľníci pracovali na poli ako v dobe mieru. Až na prelet nepriateľských lietadiel a prechod vojenských aut, nič nerušilo kludný život dediny.

RNV prejednal situáciu vzhľadom na frontové správy. Frontová situácia sa stávala vážnou, avšak nie kritickou. Bojovalo sa okolo T.Sv. Martina a v Hornej Nitre, z ktorého smeru sme pravdepodobne počítali s príchodom nepriateľa do našej obce.

Predpoklad tento bol – žiaľ – správny, nakoľko sa tak neskôr aj stalo. RNV situáciu túto na fronte prejednal a vyvodiac z nej pre obec a obyvateľstvo dôsledky, uvažoval čo robiť, až sa front k nám značne priblíži.

Bolo rozhodnuté – vzhľadom na zverstvá hitlerovských hrdlorezov, že v prípade evakuácie obce vedúci odboja a RNV poprípade aj s rodinami odídu s partizánmi do hôr a druhá časť – starší, chorľavý, doma potrební sa vrátia podľa okolností domov, aby pokračovali v ilegalite KSS so zvláštnou úlohou chrániť príslušníkov partizánov, povstaleckých vojakov a ostatných ilegálnych pracovníkov, odišlých do hôr, proti prípadnej pomste, udávačstvu miestnych fašistov a aby zahladzovali stopy ich pohybu pred krutým nepriateľom pamätajúc pri tom na svoju vlastnú bezpečnosť a aby v krehkej núdzi ušli sami do hôr k partizánom.

Pripravili sa dve nákladné autá a pohonné hmoty pre transport. Tieto opatrenia boli učené v najväčšej tajnosti, aby sa obyvateľstvo nenaplašilo, aby nenastala prípadná panika. Šlo o taktiku, o záchranu životov súdruhov.

Opevňovacie práce spejú pomaly k ukončeniu. RNV vydáva legitimácie totožnosti pre obyvateľstvo. Priberá si na pomoc na zdolanie tejto akcie učiteľky: Hradeckú a Javorkovú. RNV prevádzal kolportáž „Pravd“ medzi obyvateľstvom.

Cirkulácie vojenskej autoprepravy cez našu obec smerom od Zvolena na Hornú Nitru: Handlovú, Prievidzu, Nováky, Bošany a Prievidzu, Gajdel, Vrúcko, T.Sv. Martin pozorovateľne zasiľuje.

Na jeho západnom fronte Kozárovce – Beňadik nepriateľ prevádza priesvednú činnosť tankovými hliadkami. Čo nám zvestovali prechádzajúce spojky a partizáni.

Obyvateľstvo je citlivé na frontové správy, ktoré sa dozvedá od predchádzajúcich vojakov. Začína prejavovať starostlivosť o svojich milých na fronte a o svoju budúcnosť.

Nočné lety našich lietadiel okolo letiska Tri duby zančne zosilujú.

Frontová správa: Nemci obsadili Ružomberok.

Zo slobodného vysielateľa a z dennej tlače sme sa dozvedeli, že sovietske a čsl. vojská zahájili 8. sept. 1944 operácie na odľahčenie SNP cez Karpaty smerom Krosno – Dukla – Medzilaborce – Prešov. Nastalo veľké uspokojenie a radosť. V B. Bystrici videli niekoľko sto sovietskych jazdných partizánov, ktorí údajne boli predvojom pri Dukle útočiacej ČA, takže radosť sa vyjadrovala jasotom obyvateľstva.

So značnou zvedavosťou sledovali správy o bojoch pri Dukle, či je už ČA na čsl. území, v Prešove, v Košiciach? Či už skoro príde k nám? Aby sa zamedzilo príchodu fašistických vojsk do našej obce. No situácia sa žiaľ vyvíjala na východnom fronte u „Dukly“ pomalšie ako bolo očakávanie nášho ľudu.

RNV uspokojoval obyvateľstvo, aby sa zmierňovalo, že sovietske a čsl. vojská čoskoro oslobodia celé územie ČSR od fašistických okupantov. Predsa ČA postupuje na všetkých frontoch v Rumunsku, Maďarsku, Jugoslávii, v Poľsku atď. a je už na našich hraniciach u Dukly. Keď prešla víťazne od Stalingradu tisíce kilometrov, prejde aj tých pár sto km, ktoré ju delia od Dukly k nám.

„Dukla“ sa stala pojmom oslobodenia (našich hraníc ČA a našim čsl. zborom) našej vlasti od fašistických uchvatiteľov a ich domácich pomáhačov. Celá pozornosť obyvateľstva bola sústredená a upätá na východné Slovensko, odkiaľ sa čakala spása, oslobodenie!

Nočné svetelné signály a bzukot letectva trvali celú noc.

Frontová situácia: Ružomberok bol našou armádou opustený.

Do našej obce prišiel štáb T. Štefánikovej partizánskej brigády – veliteľ, sovietsky major Veličko a odtiaľto chodili na front v Hornej Nitre.

V obci nastalo rušno. Cirkulácia a presuny vojsk sa stávali systematickejšími. V dôsledku toho aj úlohy RNV rástli zo dňa na deň. Vyhovovať potrebám vojakov a partizánov: ubytovanie, stravovanie, obstarávanie rozličných potrieb, informácií, atď. RNV zaktivizoval svoju činnosť a permanentne pracovali všetci

jeho členovia, či už zasadali, alebo prijaté uznesenia uskutočňovali, alebo preverovali ich plnenie a uskutočňovanie.

Z Hornej Nitry prišli sem žandári, ktorí evakovali, konali službu na našej žandárskej stanici, chodili k frontu. Bolo ich tu na desiatky.

Notári z južných obcí okresu boli u nás skoncentrovaní a zložili sľub vernosti SNR do rúk tajomníka ONV. Ešte aj janolehotský notár spišský Nemeč, ktorý mal v obvode vyše 5000 nacistov, zložil sľub vernosti.

Nočná letecká činnosť sa stupňovala.

Do našej obce začali prichádzať už z Hornej Nitry, od Bošian, Novák, z okolia Prievidze, prví evakuovaní civily.

RNV sa postaral o ich ubytovanie. Zriadila sa prechodná ubytovacia stanica pre evakantov. Tiež niektoré kolektívy a organizácie evakovali a prichádzali, takže sa bolo treba postarať o ich ubytovanie a tiež stravovanie. Obyvateľstvo pod tlakom udalostí vstúpilo do seba, zväžnelo, chodilo s plnou hlavou starostí, v evakuovaných videlo svoj vlastný osud, ktorý ho očakáva. Nestrácalo však hlavu, len túžba po osloboditeľoch „z Východu“ sa stupňovala s tým presvedčením a nádejou, že prídu zavčasu a musia prísť!

Prichádzali do obce už i partizánske skupinky a všelijaké záfrontové vojenské útvary.

Obec sa pomaly stávala vojenským táborom, živým, hemžiacim sa, ako úľ včiel.

Lectvo začalo vyvíjať čulú činnosť a stále lietalo nad nami. Naše vojská opustili Prievidzu. Front sa k nám priblížil asi na 40 km.

Opevňovacie práce sa v poriadku a úspešne ukončili.

RNV bol v plnej permanencii a spolupracoval so sovietskymi a našimi partizánmi a povstaleckými vojakmi, veliteľstvami.

Do obce prišiel Dr. Kvetko, povereník výživy z B. Bystrice a zastavil sa autom na RNV, kde zastihnúc tajomníka RNV povedal mu, že sa prišiel informovať, keďže sa komunisti a soc. demokrati organizujú, v nedeľu (17.sept. 1944) majú zlučovací zjazd v B. Bystrici, tak musíme i my demokrati niečo robiť. V tom bolo počuť kanonádu od Prievidze. Tajomník RNV mu odvetil: „Komunisti a soc. demokrati sa zlučujú, zjednocujú, ale demokrati chcú vyvolať stranické trieštenie a boj, nato niet ozaj teraz času. Napred musíme poraziť a vyhnať nepriateľa z našej vlasti a potom budeme zápasit' politicky“! Počujete tú kanonádu? Povedal mu ďalej, že v obci Žiar nad Hronom je RNV komunistický a soc. demokratický, takže tu nepochodí. Potom sa o tom ešte presvedčil u predsedu RNV a odišiel smerom na Novú Baňu skúsiť šťastie.

Letecká činnosť sa vo dne v noci zosilovala.

Dochádzajú k nám zátylné jednotky vojenské a partizánske „Hornád“. RNV tieto útvary ubytoval a na ich žiadosť vydal im zo zásob obyvateľstva – po zomletí pšenice – múku, ktorú riadne zaplatili. Aj sovietskym partizánom sa predala 140

kg ošípaná. Nemali dosť peňazí, tak im RNV požičal z obecnej pokladnice a za ošípanú riadne zaplatili. Bol to dar, lebo peniaze sa nežiadali refundovať z vojnových škôd.

RNV na svojom zasadnutí určil delegátov na zjednocovací zjazd KSS a soc. demokratickej strany, na deň 17. september 1944 do B. Bystrice. Určení boli: s. Lupták, Kollár, za KSS a s Zúbrik za soc. dem. V obci už v ilegálnom boji sa poctiví ľavičiar soc. demokrati zblížili s komunistami a spolupracovali a takisto boli spoluzastúpení v RNV.

V nedeľu, dňa 17. Sept. 1944 v B. Bystrici v Národnom dome sa konal: Zjednocovací zjazd Komunistickej strany Slovenska a so Sociálne – demokratickou stranou na Slovensku.

Na zjazde bolo 700 delegátov, ktorí zastupovali 46 polit. okresov, 57 podnikov a 12 partizánskych skupín, predstavitelia armády, zahraniční hostia, ako aj delegáti z okupovaného územia južného Slovenska. Hlavný referát na zjazde mal s. Karol Šmidke a za soc. dem. stranu s. Daniel Ertl o najbližšej úlohe KSS povedal:

„Najprednejšou úlohou strany je SNP v jeho ľudovosti a eláne udržať národný front spolupráce všetkých demokratických síl prehĺbiť obranu nášho územia a jeho branné sily všemožne posilniť a sústrediť sa celkom na vyhnutie a zničenie germánskeho okupanta a jeho domáceho zradcovského nohsleda. Pred touto úlohou všetky ostatné ustupujú do pozadia a všetky naše sily musia sa preto sústrediť na skoré a úplné víťazstvo našej a spojeneckej veci“. V záverečnej časti referátu s. Šmidkeho a v prijatej rezolúcii načrtla KSS stručne perspektívu vývinu po rozdrvení a vyhnaní fašistického nepriateľa: Znárodnenie bánk a veľkých podnikov, pozemkovú reformu, upevnenie Národného frontu, usporiadanie bratského pomeru Čechov a Slovákov v ľudovodemokratickej ČSR. Tieto perspektívy nového usporiadania pomerov po víťazstve nad nemeckými okupantmi a ľudáckymi prisluhovačmi zodpovedali želaniam slovenského ľudu, posilňovali ho v boji za slobodu.

No predstavitelia buržoázie v SNR Ursiny, Lettrich, Kvetko a iní utvorili „Demokratický klub“, vydali časopis „Čas“. Starali sa len o to, ako zachrániť po oslobodení republiky panstvo veľkostatkárov a zaviesť staré, predmníchovské pomery. Táto zradcovská úloha agrárneho krídla slovenskej buržoázie, uskutočňovaná v dorozumení s vedúcimi čl. buržoázie v Londýne, bola veľmi nebezpečná a mala v ďalšom priebehu povstania osudné následky.

KSS urobila všetko, aby v záujme úspešného boja proti Nemcom čelila sabotérskym snahám tejto skupiny slovenskej buržoázie a snažila sa zvýšením vlastnej aktivity vyrovnáť následky.

Vrátiť sa delegáti informovali súdruhov o zjednocovacom zjazde, ako i obyvateľstvo podľa tlače.

V noci bolo počuť dunenie kanonády od Prievidze. Obyvateľstvo k tomu vidiac húfy evakuantov z Hornej Nitry, strácalo náladu a daktorých pojímal strach z budúcnosti.

RNV vydal stovky preukazov totožnosti evakuantom z územia nepriateľom už obsadeného, ktorí bez legitimácií opúšťali svoje domovy pre nedostatok času.

Prichádzalo stále viac partizánskych skupín do obce, takže sa obec premenila na vojenské táborisko.

Prišiel veliteľ frontového úseku plk. Kuna a jeho štáb.

Prišli partizáni z Bošian (Partizánske). Prišla rota francúzskych partizánov „Maguis“ (Maki), ktorí sa zvlášť vyznamenali pod „Strečnom“, kde načas zadržali postup nemeckých fašistov a zničili im niekoľko tankov. Veliteľom bol kpt. Lanurienne a pol. Komisárom jeden sovietsky partizán, profesor. Vrote tejto boli ušlí zajatci z táborov a niekoľko Slovákov, naturalizovaných Francúzov, aj jeden poručík Slováka.

V biskupskom kaštieli sa ubytoval veliteľ 1. Štefánikovej brigády sovietsky major Veličko a stadiaľto chodil na severný front okolo Prievidze – Handlovej. Táto brigáda mala vyše 2 000 dobre vyzbrojených bojovníkov (ovšem bez ťažkých zbraní). Do nej sa začlenil partizánsky oddiel Suvarova, niekoľko slovenských oddielov a tiež oddiel zostavený z bývalých francúzskych zajatcov „Magius“. V tejto brigáde boli bojovníci z rôznych národností: Slováci, Česi, Rusi, Ukrajinci, Bielorusi, Francúzi, Maďari, Bulhari, Jugoslavia a iní.

Partizáni prejavovali neobyčajnú odolnosť v obrane a úporne hájili každú piad' zeme slovenskej proti nemecko – fašistickým okupantom.

1. Štefánikova partizánska brigáda pod vedením s. Veličku, majora Sov. armády neustále bojovala od 28. augusta do 29. septembra 1944 proti presile hitlerovských vojsk, spočiatku v priestore T.Sv. Martina a potom na čiare Handlová – Žiar nad Hronom, ktorá uzatvárala cestu na Zvolen a B. Bystricu.

Komunisti šli v prvých radoch bojovníkov za slobodu a nezávislosť svojej vlasti. Tvorili bojové jadro partizánskych oddielov a v bojoch s hitlerovcami boli vzorom obetavej služby ľudu. Na čele slovenských partizánskych oddielov boli spravidla členovia komunistickej strany. Aj v 1. Štefánikovej brigáde jednému odradu velil s. Gejza Lacko, člen našej okresnej ilegálnej skupiny z Kremnice.

Partizáni v našej obci viedli veľkú politicko – výchovnú prácu medzi obyvateľstvom. Nielen medzi domácimi a susedmi, kde boli ubytovaní, ale zhromažďovali obyvateľstvo a robili s nimi besedy, schôdzky a tábory, na ktorých hovorili o slávnych víťazstvách Sovietskej armády, objasňovali celé partizánske hnutie a odhaľovali politiku bratislavskej kliky a fašistických okupantov. Zvlášť medzi obyvateľstvom rozširovali letáky a noviny. Často rozširovali i sovietsku tlač, ktorú dostávali parašutom od Sovietov so zbraňami a inými potrebami.

Členovia RNV často posedávali v noci so sovietskymi partizánmi – dôstojníkmi pri besede, kde sa hovorilo o sovietskom fronte, o víťazstve

Sovietskej armády a o porážkach hitlerovských bánd v celej Európe. Radili nám i v politických veciach a RNV ako má fungovať, ako má pracovať jedine pre ľud, s ním a pre SNP. I.Štefánikova brigáda partizánska usporiadala pre ľud – v priestore ich frontového úseku – 135 besied a schôdzí a rozšírili vyše 25 tisíc letákov. Veľa urobili partizáni aj pre získavanie širokých vrstiev slovenského ľudu do masových orgánov a správy národných výborov, pri zriaďovaní ktorých všemožne pomáhali.

Kanonádu bolo veľmi zreteľne počuť a naháňala obyvateľstvu strachu dosť, ako i nezodpovedné reči niektorých evakuantov, ktorí rozširovali paniku.

RNV zvolal verejné zhromaždenie obyvateľstva, kde predseda a tajomník RNV zreferovali situáciu a z nej vyplývajúce závery pre našu obec. Varovali občanov na prípad, že budeme musieť ustúpiť – dočasne evakuovať, aby zachovali súdružskú a občiansku disciplínu a národnú jednotu, aby germánskym fašistom nezradzovali svojich spoluobčanov, lebo pôjde o život obojstranne. Každý si musí byť vedomý, že my čo aj prechodne ustúpime, sa čoskoro vrátíme späť s víťaznou Sovietskou armádou, ktorá od Stalingradu tisíce kilometrov ženie fašistického uchvatiteľa a že stojí už na hraniciach ČSR pri „Dukle“. Kto by svojho bližšieho zradil hitlerovským hrdlorezom bude s ním po návrate naložený tak ako s tými, čo boli poudávaní Nemcom. Toto upozornenie padlo na úrodnú pôdu, rada sa za okupácie v našej obci nevyskytla, ani udavačstvo.

RNV vypätím všetkých síl spolupracoval a pomáhal vojsku a partizánom.

Letecká činnosť vo dne v noci zintenzívňovala. Nepriateľ sa tlačil od Prievidze na Handlovú, 24 km vzdialenú od Žiaru nad Hronom na spojovacej ceste Hornej Nitry s Pohroním, strategickej to spojovacej tepne.

RNV prikázal prísne zachovávanie „CPO“ (civilnej protileteckej ochrany), keďže fašistické letectvo po stopách nášho vojska často lietalo nad našou obcou aj v noci, ale doteraz ešte neodstreľovalo ani nebombardovalo obec.

Húfy evakuantov pribúdali a posunovali sa na Zvolen, B. Bystricu a ďalej do hôr. Pribúdali počet evakuovavších sa žandárov, ktorí prechodne konali službu v našej obci a v zátylí, ako poľní žandári.

RNV ešte stále ovládal situáciu plynulého zásobovania obyvateľstva a čiastočne i vojska a partizánov.

Začal sa odsun niekoľko sto kusov hovädzieho dobytku a oviec a majera „Kupča“ smerom na Zvolen, aby dobytok slúžil nášmu vojsku a ľudu a nie fašistom.

Denne lietali nad obcou fašistický „dvojtrupák Ferdinand“, výzvedné lietadlo, ako i viac „Messerschmidt-ick, kde tu došlo s našimi „ratami“ a „ľavočkinmi“ k bojovému stretnutiu.

Nepriateľ sa tlačil na Handlovú. Cesta zo Žiaru nad Hronom na Handlovú bola odstreľovaná nepriateľským letectvom guľometnou paľbou, hlavne motorové vozidlá.

Okolo letiska „Tri duby“ bolo v noci veľmi čulo. Svetelné signály neprestávali a bzukot lietadiel sa zosilňoval.

Čím ďalej tým viac vojenských útvarov a partizánskych jednotiek pribúdalo k nám a prechádzalo cez nás.

RNV bol v stálej pohotovosti a k dispozícii partizánom a čsl. vojsku povstaleckému.

Partizáni sovietsky a „Magnis“ ako i naši budovali obranné pásmo pod obcou Nová Lehota pri „Dérerovom mlyne“, aby postupujúceho nepriateľa od Handlovej zadržali a spôsobili mu straty. Evakuanti sa stále valili hufom pod tlakom a strachom zo zverstiev fašistických hrdlozov páchaných na civilnom obyvateľstve. Mali sme ešte dosť zásob na občerstvenie i pre nich. Obyvateľstvo naše sa s rozvahou pripravovalo na evakuáciu, niektorí už aj odišli väčšinou smerom na Zvolen. Pri prípravách na evakuáciu sa veľmi dobre osvedčili rady a skúsenosti starších mužov, ktorí boli v prvej svetovej vojne na frontoch, oni riadili evakuáciu teraz svoju vlastnú, svojich rodín a priateľov. RNV si bol veľmi dobre vedomý toho, že obec Žiar nad Hronom ako dôležité komunikačné centrum, ako aj významný bod podľa konfigurácie terénu, má značný význam strategický a taktický a že sa tu bojujúce strany pochytiť.

Preto sa budovali aj opevnenia a protitankové prekážky. Naši vojaci dali nám takticky znať, že obec budú brániť. Aj obyvateľstvo túto situáciu vycítilo a podľa toho sa zariaďovalo pre prípad potreby, ktorá už visela vo vzduchu, tlačila atmosféru.

Obojstranná letecká činnosť vo dne v noci, s bojovými akciami a stretnutiami v blízkom a širšom okolí – sa vyvíjala.

Evakuanti ešte stále pribúdali a chvatne smerovali na Zvolen, podľa toho obyvateľstvo usudzovalo, že sa front blíži k nám. Ostatne už bolo počuť guľometnú paľbu od Handlovej, zvlášť v noci sa výrazne a hrôzostrašne vynímala. V noci partizáni eskortou dopravili z Handlovej asi 40 zaistených fašistov Nemcov do kaštieľa na veliteľstvo. I. Štefánikovej partizánskej brigády. Bol medzi nimi i jeden tunajší Nemeč Ing. Zimmermann, ktorý sa tu narodil, mal maďarské školy a predsa ostal ríšskym Nemcom. Dôkaz to nemeckej hitlerovskej teórie nadradenosti rasovej. A potom tiež dobrovoľne sa odsťahovali do Reichu. Podnik mu nemeckí vojaci vyhodili do povetria. Dobré tak, že neostalo ani stopy o skoro storočnom vykorisťovaní našich pracujúcich a ničenie ich zdravia a života silikózou. RNV vymohol na veliteľstve brigády, aby tento transport bol z obce odtransportovaný zavčasu, aby z toho pre obyvateľstvo zbytočne nevznikli prípadné dôvody na odvetu zo strany hitlerovských hrdlozov. Transport tento odišiel do Zvolena.

RNV pracoval nad svoje sily vo dne v noci na smeny, bol v stálej permanencii a pracoval pre vojakov a partizánov, ako i obyvateľstvo ako len mohol.

Od Handlovej už prichádzali zranení súdruhovia aj z našej obce a informovali nás o frontovej situácii, o značnej presile a tlaku fašistov, ktorí tankami „tiger“ zatlačovali našich, ktorí namajúc ťažké zbrane protitankové po úpornom boji nastúpili pohyblivú aktívnu obranu.

Letecké boje sa stupňovali a dochádzalo k súbojom.

Trény a iné zátylné útvary „Hornád“ sa z našej obce pohli smerom na Zvolen, ale pribudli iné partizánske skupiny.

Večer prišiel delostrelecký oddiel, ktorý bojoval predtým u Sv. Martina.

Strážny asistenčný oddiel v Žiari nad Hronom podľa príkazu veliteľstva 3 hor. pluku vo Zvolene bol zasadený na záchytnú líniu nad obcou Šašovské Podhradie na ľavom brehu rieky Hrona.

Naša obec sa ocitla v tesnom zátylí frontu, ktorý bol asi na 15 km vzdialený pod Handlovou, pri „Dererovom mlyne“.

RNV konal svoju povinnosť neohrozene až nad svoje sily, súc značne vyčerpaní všetci jeho členovia.

Obojstranná letecká činnosť bola vo dne v noci veľmi čulá.

Obyvateľstvo zachováva klud a s rozvahou očakáva evakuáciu.

Prúd evakuantov sa pretrhol, už len v malých skupinkách a jednotlivce pribúdajú a hovoria, že fašistické nemecké vojsko je v Handlovej a že smeruje sem na Žiar nad Hronom. Už nevidieť cez obec prechádzať povstalecké vojsko, len sovietskych, francúzskych a našich partizánov.

V obci nastal klud, ako pred búrkou. Obyvateľstvo sa pomaly sťahuje, naháňa dobytok do susedných obcí vzdialených od komunikácií a pod horami ležiacich.

Člen RNV s. Ľudovít Ištvánfi oznamuje tajomníkovi RNV, že sa aj s rodinou sťahuje na východ do Spiša a že preto vystupuje z RNV. RNV podľa situácie frontovej a podľa náznakov sovietskych partizánskych dôstojníkov je si vedomý toho, že evakuácia obyvateľstva nastane každú chvíľu, akonáhle začnú fašisti od Handlovej útočiť smerom na Žiar nad Hronom.

RNV pripravuje odsun obilia zo skladov a dá ho dopravovať do vagónov na železničnej stanici, aby mohlo byť poslednými vlakmi odsunuté do zázemia.

Letecká činnosť obidvoch vojsk je intenzívna.

Naši, sovietski a francúzski partizáni zaujali obranné postavenie pod obcou Nová Lehota pri „Dererovom mlyne“ predbežná čiara na obec Janova Lehota – Kosorín, kde sú nepriateľom delostreleckou, mínometnou a guľometnou paľbou odstreľovaní a znášajú značné straty.

Povstalecké vojsko zaujíma záchytné postavenie na východnej časti obce Žiar nad Hronom: biskupský park, Šibeničný vrch, na ľavom krídle: ľavá strana rieky Hron, pod hradom „Šašov“ na pravej strane: pila Šafranica a obec Stará Kremnička. Má k dispozícii pechotu a delostrelectvo ľahkej ráže.

Naše roty a ľavočkiny – 5 ĉule prevádzajú výzvedné lety nad frontom a sledujú pohyby nepriateľských vojsk.

Celú noc svetelné signály a nebývalý bzukot lietadiel nepretržite a stupňujúce sa zosilňujú, takže sa nedalo spať. Atmosféra je dusná! Oĉakávanie! Už niet nálady myslieť na východný oslobodzovací front. Front je i tu, celá starostlivosť sa presunula na vlastný front.

Ešte posledná nádej! Ráno sme sa dozvedeli, že v noci sa prepravovala parašutom 2. ĉsl. paradesančná brigáda, jej prvý transport začal. Sovietska vláda dala k dispozícii technické prostriedky na odvolanie tejto ĉsl. druhej brigády leteckou cestou na povstalecké územia na letisko „Tri duby“.

Podgotovka evakuácii goroda!

Príprava evakuácie mesta!

Ráno delostrelecké náboje a míny fašistov od Handlovej dopadajú na majer „Kupča“, len na 3 km vzdialený od našej obce na Handlovú.

Veliteľstvo I. Štefánikovej part. brigády sa odsťahovalo z biskupského kaštieľa na ľavý breh rieky Hrona k železničnej stanici. Most cez Hron „Pohronskej“ magistrály vedúcej cesty do obce bol silne podmínovaný, ešte i jeho nosné oblúky. Taktiež bol podmínovaný železničný most cez Hron u ladomerského kameňolomu, aby bol znemožnený postup nepriateľa na ľavý breh Hrona.

Povetrie bolo ako pred dažďom, dusné!

O deviatej hodine ráno telefonoval náčelník I. Štefánik. part. brigády, že je potrebné pripraviť evakuáciu mesta, ku ktorej dôjde pravdepodobne dnes večer.

Rozhovor prijal tajomník RNV a žiadal, aby tento príkaz bol vydaný písomne, alebo po osobnom dohovore a že len potom sa môže pristúpiť k jeho realizovaniu. Ide o veľkú zodpovednosť a je isté, e po vyhlásení prípravy evakuácie by obyvateľstvo začalo tú ihneď prevádzvať. Treba sa obávať zásahu nepriateľského letectva, ktoré stále sledi nad obcou a frontom. Na to náčelník štábu brigády istý sovietsky kapitán partizánsky odvetil, že príde osobne na RNV a že sa vec dohodne.

V tom prišli vyhlášky o všeobecnej mobilizácii do 40 rokov. Vyhlášky boli ihneď vyvesené a publikované a dodané okolitým obciam motocyklistom

Potom prišiel náčelník štátu I. Štefánikovej part. brigády na RNV a prehlásil, že podľa frontovej situácie sa má evakuácia obyvateľstva preniesť ihneď, že večer už bude neskoro, keďže fašisti tlačia a silne útočia.

Evakuácia obce Žiar nad Hronom sa prikazuje na ihneď. Každý sa má odobrať smerom na Zvolen a vziať sebou peniaze a cenné veci. Nutno zachovať

disciplínu, zachovávať premávkové predpisy na cestách a varovať sa nepriateľského letectva. Táto výzva bola 9 hodín 15 minút vybubnovaná v obci.

Keďže obyvateľstvo evakuáciu už niekoľko dní očakávalo a bolo na ňu podľa frontovej situácii pripravené, bola táto prevedená v poriadku a rýchlo.

Väčšina obyvateľstva roľníckeho sa nasťahovala do susednej obce Lovče, vzdialenej na 4 km od komunikačnej tepny na západ. Táto časť obyvateľstva väčšinou bývalí ľudia sa evakuáciou len vyhli boju o Žiar nad Hronom, aby sa po ukončení bojov mohli vrátiť domov.

Ďalšia časť obyvateľstva verná ČSR a komunisti evakovali smerom na Zvolen, B. Bystricu, Detvu, Poľanu a inde. Iní zasa do bštiavnických hôr, na Konice, Močiar, Sklené Teplice a inde, ktorí sa nemienili vrátiť do fašistami okupovanej obce, až s víťaznou Sovietskou armádou.

Evakovalo aj naše žandárstvo a pošta kolektívne na Zvolen.

Obec ostala ako vymretá. Kde tu bol partizán a starí ľudia, ktorým bolo jedno „Nech sa stane vôľa božia“!

Aj členovia RNV evakovali aj s rodinou a bez nej, rozdvojení. Ako bolo rozhodnuté už prv, časť evakovala nakrátko, aby sa mohla do obce v príhodný čas vrátiť a pokračovať v ilegálnej činnosti a boji ako i plniť uložené úlohy.

Letecká činnosť nadobudla intenzity ako na fronte.

Na druhý deň po evakuácii sa všetci členovia RNV – až na s. Ištvánfiho – vrátili späť do svojej obce – bez toho, žeby sa boli o tom dohodorili – do obce akoby vymretej. Vrátilo sa i niekoľko obyvateľov, hlavne evakuanti zo susednej obce Lovča, aby si ešte zabudnuté, potrebné veci odniesli a ochránili. No boli i takí, ktorých zvedavosť a túha priviedla naspäť a takýto až do obsadenia našej obce nepriateľom denne chodili domov pozeráť, priťahovalo ich to k rodnému krbu, ktorý museli načas – vinou fašistov – opustiť, ale nemohli opustiť ani riskovaním života svojho.

Nepriateľ silne útočil s veľkou technickou presilou na našu záchytnú líniu Dererov mlyn – Janova Lehota – Kosorín. Sovietski, francúzski a naši partizáni sa hrdinne a obetavo držali a urpeli ťažké straty na životoch a zranenia. Najťažší úsek držali sovietski a francúzski partizáni, oni sami, cudzí v našej vlasti, ale bratskí v ideológii, súdruhovia, komunisti svoje životy nasadili proti hitlerovským hrdlozem, bez ohľadu na vlastníctvo pôdy, na ktorej a za ktorú bojovali a ktorú svojou krvou kropili, bili fašistov vždy a všade a akýmkoľvek spôsobom oslobodzovali našu krajinu od uchvatiteľov – ako ťažko bolo nám znášať, keď sme to videli, keď sme pochovávali sovietskych, francúzskych a našich partizánov do jedného spoločného hromadného hrobu – spolubojovali, spoluzomierali aj spolu budú večne odpočívať v oslobodenej zemi, krajine to ich súdruhov, komunistov, aj takto svojou smrťou dokumentujú „proletársky internacionalizmus“.

Domy boli pootvárané a ničoho sa nik nedotkol. Všetko v obci bolo tak ako by bolo pripravené – uvoľnené – pre hosťa, prišiel zotročovateľ, krutý nepriateľ,

ktorý sa dobre pohostil, však mal v tom niekoľkoročnú skúsenosť a prax v drancovaní, ničení a pustošení celej Európy.

Nepriateľské letectvo, aj „dvojtrupák“ stále konalo nad našou obcou a jej okolím výzvedné lety.

Tejto noci bol vyhodенý do vzduchu našimi partizánmi železný most cestný a železničný cez Hron.

Obec bola vyľudnená, len partizáni boli vo svojich pozíciách a v domoch na východnom okraji obce.

Dopoludnia fašistické „Messerschmidt-y“ a dvojtrupák preletovali nad obcou a hádzali do živých cieľov po uliciach ručné granáty. Tak zranili jednu staršiu ženu, ťažko.

Nemeckí fašisti obkukávali a obkolesovali obec. Hlavný úder sa čakal smerom od Handlovej. No istivý nepriateľ pripravil prekvapenie partizánskym obrancom Žiaru nad Hronom.

Nepriateľ sa stále približoval k obci a tú odstreľoval všetkými zbraňami, ktoré mal poruke. Partizánska obrana paľbu opätovne a delostrelectvom sa zastreľovala na príchody a križovatky ciest obce, aby znemožnila príchod nemeckých tankov a iných vozidiel, poťažne, aby tie zničila.

Istá malá časť obyvateľstva, väčšinou starí ľudia, chorí a ranení zostali v obci a pred nepriateľskou paľbou sa ukryli do pivnice pod biskupským kaštieľom a v iných pivniciach.

Výzvedná činnosť nepriateľského letectva bola čulá. Sovietske transportné letectvo pokračovalo v noci v doprave 2 čsl. paradasantnej brigády na „Tri duby“.

Fašistický nepriateľ silne odstreľuje obec a pozície obrancov. Paľba partizánov a čsl. vojska je silná, hlavne ich delostrelectvo a nadovšetko účinná, radom umlčuje nepriateľské mínomety. Partizánske letectvo je v permanencii a hlavne odstreľuje cestu Žiar nad Hronom – Handlová. Niekoľko motorových vozidiel pikovaním vyradilo z boja, ktoré ostali v jarku ležať.

Nepriateľ obklúčil obec Žiar nad Hronom zo severozápadnej a západnej strany. V noci pritiahol zo smeru Oslany – Veľké Pole – Žarnovica – Lovča silnú tankovú jednotku, ktorá v obci Lovča bola sústredená a čakala na rozkaz k útoku. Tak chceli fašisti obrancov našej obce Istou oklamať, ktorí očakávali hlavný útok od Handlovej. Nemci síce útočili i od Handlovej, ale úder tankový nasadili zo západu od obce Lovče.

Boj o obec Žiar nad Hronom.

Po niekoľkodenných tuhých bojoch dňa z 1. na 2. Októbra 1944 v noci zahájili hitlerovskí okupanti generálny útok na Žiar nad Hronom, a to útok prekvapujúci silnou tankovou jednotkou zo západného smeru od obce Lovče a útok pechoty a ostatných zbraní zo severu od Handlovej. Boj sa stupňoval, až tanky vnikli do obce rôznymi smermi a valiac sa po uliciach na obe strany odstreľovali guľometnou paľbou z bezprostrednej blízkosti domy – z obavy, že tie sú obsadené partizánmi a tiež z pomsty, na obranu obce a za vernosť obyvateľstva k SNP-iu.

Partizánske obranné útvary sa držali pevne, paľbu opätovali a pohyblivou aktívnou obranou pomaly zaujímali druhú záchytnú líniu píla Šafranica v Šaš. Podradí – St. Kremnička a ľavý breh rieky Hrona nad ladomerským kameňolomom a pod zrúcaninami hradu „Šášov“.

Tak - po tuhých bojoch so značnými stratami – fašisti obsadili obec Žiar nad Hronom, ktorá bola vyľudnená na najväčšiu radosť nemeckých fašistických zbojníkov, ktorí mohli kľudne drancovať a ničiť majetok civilného obyvateľstva.

Obec obsadili jednotky divízie „Schill“, ktorá pozostávala z trestaneckých jednotiek, špecialistov to vyzlečených zo všetkej ľudskosti, čo bolo patrné z výsledkov ich lúpeženia. Následky ťažkých bojov sa prejavili v rozbitých a spálených domoch, v zničení elektrického a vodovodného vedenia ako i telekomunikačného.

Po obsadení obce prišli sem „handrbolci“, Nemci civilisti s nákladnými autami z okolitých a vzdialenejších obcí: Handlová, Janova Lehota, Gajdel, Nemecké Pravno, Kremnica atď. odvážali koristi z opustených domov a obchodov s tým odôvodnením – zastieraním rabovania, že od nich ukradnuté veci a zásoby partizáni uskladnili poťažne rozdelili v našej obci. Hitlerovskí hrdlorezi koristili cenné veci a drobné predmety ako aj potraviny a odev, civili Nemci však rabovali všetko: nábytok, stroje, atp. Či možno na takýto vandalizmus niekedy zabudnúť?

Okupácia obce Žiar nad Hronom fašistami

Od 2. októbra 1944 do 1. apríla 1944.

Mesiac október 1944.

Obec Žiar nad Hronom bola do 7. okt. 1944 priamo v bojovej línii a do 28. okt. 1944 v bezprostrednom zátylí frontu, vzdialeného na 3-7 km u obcí Pitelová - Tr. Hora – Jalná - Hronská Dúbrava.

Fašistické vojsko obsadivšie našu obec bolo každodenne niekoľkokrát napádané povstaleckým letectvom, odstrelované guľometnou paľbou a bombardované na ciele raketami a ľavočkinmi. Nad obcou sa odohralo i niekoľko stretnutí partizánskeho letectva s fašistickým.

V noci zo dňa 6. na 7. okt. 1944 bola mimoriadne čulá letecká činnosť, celú noc bzučalo letectvo a svetelné signály stále blikali ako nikdy predtým. Uzatvárali sme podľa predchádzajúcich skúseností, že na letisku „Tri duby“ sa niečo mimoriadneho deje, že prichádzajú posily parašutom. Na druhý deň sme sa dozvedeli od našich partizánov – vyzvedčikov, že na Troch duboch boli vysadené čsl. jednotky zo sovietskych lietadiel. Bolo to presne 162 strojov s oddielmi 2 čsl. paradesantnej brigády samostatnej, výborne vyzbrojené a ktoré ihneď zasiahli do bojov v okolí Hronskej Dúbravy.

Rástli naše nádeje, že fašisti budú odrazení a že sa oslobodíme od tých hyn a vlkolakov.

Dňa 7 okt. 1944 celá fašistická posádka do muža odišla z našej obce smerom na Handlovú. Už sme jasali, že ustúpili pod tlakom nášho vojska a partizánov. V noci bola u pily „Šafranica“ ohromná kanonáda. To fašisti strieľali predstierajúc prípravu útoku a zatiaľ preskupili svoje oddiely cez Handlovú – Veľké Pole – Žarnovicu, B. Štiavnicu, skadiaľ útočili potom na Zvolen a B. Bystricu, keďže front sa okolo Hronskej Dúbravy, v dôsledku vysadenia 2 čsl. brigády až do 28.okt. 1944 stabilizoval.

Keďže naša obec ostala čistá od fašistov, ani jedného tu nebolo, obyvateľstvo sa začalo pomaly vracieť z obce Lovče domov.

Potom prichádzalo evakuované obyvateľstvo aj z iných obcí domov a prišlo k oprave svojich ťažko poškodených domov aspoň núdzove, keďže nebolo stavebného materiálu.

No nebolo vody, nebolo elektrického prúdu, nebolo potravín ani stavebnín, ani odborníkov na prevedenie rekonštrukcie domov.

Do biskupského kaštieľa sa vrátilo akési nemecké veliteľstvo, ktoré prikázalo vedúcim obce, aby sa postarali o ranených partizánov a zásobovanie zajatých povstaleckých vojakov, aj zaistených civilov aj žien, zkoncentrovaných v biskupskom parku pod holým nebom, pod stromami. No bol to ťažký problém,

nebolo ani lekára, ani liekov a obväzov, ľudí, koní, povozov, potravných článkov, len opustená a vydrancovaná obec s mŕtvolami na cestách, strelivom, nevybuchnutými delostreleckými a ručnými granátmi, ako na bojisku. Ponáhľali sa, v pivniciach ukrytí ľudia, na pomoc našim bojovníkom v núdzi.

Predstavení obce intervenovali, ba prosili nemecké veliteľstvo, aby dali ranených ľudí: vojakov, partizánov, civilov, ženy ich zdravotným personálom ošetriť, ale kategoricky odmietli tým, že ich dajú postrieľať. Tak najťažšie ranení boli na káre ľuďmi ťahanej odvezení do najbližšej nemocnice v Handlovej (28km) po ceste odstrelovanej našimi rotami.

Zajatých a ranených našich vojakov a partizánov nasýtili chlebom, asi 800 bochníkov, objavených po partizánoch ako aj jablká z biskupskej záhrady, ktoré zostali neobraté, boli podelené.

Prikročilo sa k pochovávaniu padlých partizánov a vojakov, ktorí ležali všelikade po obci a mimo obce v pozíciách, tam kde padli. Mŕtvoly boli pozbierané a v cintoríne pochované v hromadných hroboch. Neskôršie sa nachádzali kadekde v chotári, pri rieke Hrone, i v nej samej ďalšie mŕtvoly v značnom rozklade, alebo roztrhané údy a kusy tiel, tieto boli na mieste pochované. U mŕtvol sa žiadne osobné doklady nenašli, tieto im zobrali spolubojovníci, aby nepriateľ nemohol zistiť totožnosť a prenasledovať rodinných príslušníkov. Mŕtvoly fašistov sa nenašli, tie pozbierali sami do áut a odviezli na spoločný cintorín, údajne v Nemeckom Pravne.

Potravných článkov nebolo, takže obyvateľstvo si tie zadovažovalo široko-ďaleko v obciach, ktoré boli bojov za okupácie ušetrené a ležali mimo komunikácií.

Dňa 13. Okt. 1944 prišiel do našej obce jeden nemecký feldwebel s vojakmi po zuby ozbrojenými, za účelom postavenia mostu cez Hron na železničnú stanicu. Ubytovali sa v biskupskom kaštieli. Na druhý deň si vyžiadali od obce – podľa písomného rozkazu bratislavskej fašistickej vlády – 15 povozov s volmi na dopravu stavebného dreva zo štátnej pily „Šafranica“ v Šaš. Podhradí. S povozmi poslal dvoch ozbrojených vojakov (každý s dvoma hákovými krížami). Akonáhle povozníci začali nakladať drevo na píle, partizánske delostrelectvo zahájilo paľbu a jeden grál zabil obidvoch fašistov (partizáni ich vyznamenali tretím krížom). Z povozníkov bol len jeden ľahko zranený črepinou a ostatní ušli domov.

Zverstvo hitlerovských hrdlorezov.

Dňa 17. Okt. 1944 fašistickí hrdlorezi z frontu od Pitelovej šli ku cigánskemu táboru našej obce, ktorý bol asi na 3 - 4 km frontu a vystrieliť dvadsaťštyri cigánskych obyvateľov: mužov, ženy i deti. Domy poliali benzínom a všetko spálili. Len jednému dievčaťu sa podarilo cez okno ujsť, bolo však postrelené

a spálené. Bolo odsunuté do obce Lovča, ale po 14 dňoch, keď ho viezli do nemocnice v Kremnici, pri obci Bart. Lehôtko bolo vo voze objavené fašistami a na mieste odstrelené. Tak vraždili hitlerovskí satani komunistov, Židov a cigánov, svojich to nepriateľov rasových a politických.

Stavba mostu cez „Hron“.

Došli fašistickí vojaci, zmobilizovali obyvateľstvo na práce pri stavbe mostu cez Hron, ktorý bol partizánmi vyhodенý do povetria. Postavili provizorný most na hladine rieky, ktorý po niekoľko raz zobrala voda, takže sa most stále staval, počas celej okupácie. Obyvateľstvo sa stále prenasledovalo verejnou prácou a furmankou „lásky“ k fašistickým osloboditeľom. Tento most potom postavili sovietske vojská za štyri dni, takže do roku 1954 konal službu ťažkej verejnej doprave, po ktorom sa privážal stavebný materiál pre stá a stá bytov na novom sídlisku v Žiari nad Hronom.

Aj tu sa prejavila morálna a technická prevaha Sovietskej armády nad fašistickými okupantmi.

Frontové správy.

Dňa 13. Okt. 1944 pristáva na letišti „Tri duby“ 2.200 vojakov 2.čsl. samostatnej paradasantnej brigády. Dňa 15. okt. 1944 Maďarsko kapitulovalo. Dňa 18. okt. 1944 fašisti bombardovali B. Bystricu. Dňa 21. okt. 1944 okupanti obsadili Tisovec. Dňa 24. okt. 1944 hitlerovskí uchvatčici obsadili Brezno a dňa 26.okt. 1944 Zvolen. Dňa 27.okt. 1944 naše vojská opustili Banskú Bystricu, ktorú Nemci obsadili.

Pád B. Bystrice a pokračovanie boja v horách.

Obsadením B. Bystrice dňa 28. okt. 1944 fašistickými okupantmi nastáva epepeja partizánskych bojov v horách v najťažších zimných mesiacoch.

Fašistickí krvožíznicvi v obsadených obciach a mestách vraždili najlepších slovenských synov a dcéry, naplňujúc nimi desiatky masových hrobov.

Fašistickým úchvatčikom sa síce podarilo zatlačiť povstanie, ale boj pokračova ďalej v horách. Slovenské obyvateľstvo i cez najhoršiu okupáciu podporovalo partizánske jednotky v horách, najmä sovietske lietadlá dodávali zbrane, potraviny, obuv a inú potrebnú výzbroj a výstroj. V horách vznikli nové partizánske jednotky a na celom Slovensku sa zakrátko rozhorel plameň partizánskej vojny.

Dňa 8.nov. 1944 Nemci oznámili, že organizované povstanie na Slovensku zdolali. Podľa fašistov povstalecké hnutie trvalo 71 dní, hoci mienili ho likvidovať za niekoľko dní, keď ho na potlačenie jeho sústredili na Slovensku okolo 30 tisíc vojakov, 180 tankov a pancierových vozov za podpory silného letectva.

Tieto sily po ustupovaní z Maďarska značne zosilneli, až tak sa im podarilo povstanie zatlačiť do hôr z oslobodených miest a dedín.

V tomto boji za slobodu slovenského národa položili dňa 10.nov. 1944 život jeden z najlepších synov českého národa, vynikajúci funkcionár KSČ s. Ján Šverma. Spečatil tak svojou krvou večné bratstvo českého a slovenského národa!
Strana prešla znovu do ilegality.

Mesiac november 1944.

Obec Žiar nad Hronom leží na dôležitých komunikačných križovatkách ciest „Pohronskej“ a jej odbočiek spájajúcich Pohronie spolu s Považím cez Handlovú a Hornú Nitru a cez Kremnicu a T.Sv. Martin. Ďalej Zvolen, B. Štiavnica a Levice sú dostupné na tejto spojovacej tepne. Okrem toho biskupský kaštieľ s veľkým parkom a vôbec celé územie „Šúšolia“, v ktorom centre leží naša obec, sem priťahovali fašistické vojská prv na oddych a hlavne neskôr vo ronte poskytovali vhodné podmienky na obranu. Na túto okolnosť a svoju tak dôležitú strategickú polohu naša obec ťažko doplatila: životom mnohých občanov a ich majetkom.

Ochranca-boh
osloboditeľ:
Hptm. _Lille_.

Počiatkom novembra 1944 sa prísťahoval k nám „na oddych“ z juhovýchodného frontu: Balassagyarmat – Modrý Kameň – Lučenec, jeden nemecký peší prapor pod velením „Haptmanna Lille“.

Táto posádka tu bola skoro dva mesiace. Zriadila si „Ortskomandaturu“ (miestne veliteľstvo), využítkovávala a terorizovala obyvateľstvo. Veliteľ nariadil večierku o 18,00 hodine a kto po tomto čase vyšiel na ulicu bol strážami ostreľovaný, ktoré boli tak krvilačné, že pri kontrole i svojho veliteľa stráže zastrelili. Obec naša bola fašistami označená za „Partizanen“! Prichádzajúci Nemci mali na špeciálkach červene zakreslené a ošrafované „PS“t.j. „Partizanen Sektor“! a podľa toho sa voči nám i chovali: nedôverčivo, drze, nepriateľsky s revolverom v ruke atp.

Po obsadení B. Bystrice okupantami sa mnohí evakuanti, povstaleckí vojaci a tiež daktorí pomocníci partizánov vracali domov, alebo prechádzali na západné Slovensko. Títo nemali legitimácie totožnosti. Miestny notársky úrad – obsadený ilegálnymi pracovníkmi KSS – neskoršie komunistami, vydával stovky legitimácií totožnosti a antidatovaním zo sept. 1944 a opatroval preverovacou doložkou a dátumom bežným, a tak zachraňoval účastníkov SNP od spárov Gestapa a HG, SD a podobne.

Bolo príznačné, že z povstaleckých vojakov, bývalí členovia HG a HŠĽS skoro všetci padli do zajatia fašistov a boli odtransportovaní do „Reichu“ a pokrokoví účastníci buď ušli k partizánom do hôr, alebo sa neskoršie vrátili domov a na územie fašistami menej obsadené.

Do obce začali dochádzať aj občania, ktorí evakovali na dlhšiu vzdialenosť, takže pôvodný počet obyvateľstva sa naplňoval až na partizánov a ich rodiny, ktoré boli v horách a na zajatých povstaleckých vojakov.

Nálada obyvateľstva bola skleslá v dôsledku prežitých útrap z frontových udalostí a pod dojmom vandalského drancovania a beštiálneho vraždenia fašistických okupantov. Očakávalo odvetu od Gestapa za svoju spolupatričnosť a vernosť k SNP a spoluprácu s partizánmi a povstaleckým vojskom. Obávajúci sa zrady daktorých slabých a necharakterných spoluobčanov, nepriateľsky orientovaných proti SNP, komunistom a SSSR. V ďalšej perspektíve uvažovalo o nastávajúcom prechode hlavného frontu cez našu obec a o vytúženom oslobodení. Predstavovalo si inštinktívne besnenie a pomstu odstupujúcich fašistov do ich brlohu v „Reichu“.

Časť obyvateľstva – hlavne starí ľudáci – nevedeli pochopiť, že partizáni sa ničoho nedotkli, ale „ich osloboditelia“ fašistickí okupanti, vydrancovali svojich chránencov, spojencov.

To mnohým nešlo do hlavy a úplne ich to dezorientovalo. Táto okolnosť mala rozhodujúci vliv na chovanie sa voči okupantom, voči drancujúcej armáde fašistov a krvavému Gestapu a SD.

Vráťivší sa členovia RNV sa stretávali a radili o ďalšom vývine udalosti, práci a boji v ilegalite a prípravách na oslobodenie, o neznesiteľnosti okupačného jarma, o ochrane a záchrane seba a rodinných príslušníkov partizánov a povstaleckých vojakov, o nadviazanie spojenia s vyššími orgánmi strany a s partizánmi v horách atp.

Posádkový veliteľ Hptm. Lille besnel. Starosta obce sa denne v 9 hodín musel uňho hlásiť a vydával mu rozkazy, niekedy až desať naraz, aby obyvateľstvo udržoval v stálom nervovom napätí a strachu. Zúrilo a povedal, že v obci „Heiligen Kreuz“- Sv. Kríži nad Hronom od starostu, notára a farára sú všetci partizáni. No bolo na tom veľa pravdy. Nutno konštatovať so zadosťučinením, že všetko obyvateľstvo nenávidelo okupantov. Bývalí ľudáci sa chovali čestne a chránili všetko obyvateľstvo a jeho záujmy pred svojvôľou a terorom hitlerovských násilníkov. Je síce pravda, že to bolo „na revanš“ dozadu za SNP a – vediac – že Sovietska armáda už príde čo nevidieť, aby nás oslobodila a pod zorným uhlom tohto očakávania konali a brali v ochranu aj pokrokové obyvateľstvo, komunistov a partizánov a ich rodinných príslušníkov.

V našej obci sa vyvíjala čulá kampaň oslobodiť povstaleckých vojakov a partizánov zo zberných zajateckých táborov, aby neboli odtransportovaní do Nemecka. K tomuto účelu obecný úrad – zamestnanci odbojáři - vydali veľa obecných svedectiev a napísali veľa žiadostí. Vo veci sa zainteresoval i Nemeč Majer, sudeták, št. rotm. vu. Býv. čl. armády, ktorý za primeran „bakšiš“-odmenu vyslobodil niekoľko vojakov – zajatcov, synov roľníkov. Komunistu a robotníka ani jedného. Ostatne, tí sa postarali sami o seba. Mnohí ušli. Pomaly sa provizórne obnovila doprava a boli dodané články dennej ľudovej spotreby a lieky. Lekárňa totižto za bojov bola zrovnaná so zemou následkom ťažkej delostreleckej paľby.

Obecný úrad zistil všetky škody, ktoré obyvateľstvo utrpelo na životoch a na majetku ako i invaliditu občanov, tiež na verejnom majetku. Škody podľa prihlášok obyvateľov činili asi 12 milionov – dvanásť milionov korún vo vtedajšej mierovej mene (umele udržiavanej na propagandistické účely, ako celý tzv. Slov. štát). Celý elaborát vojnových škôd bol predložený Okresnému úradu v Kremnici, kde zostal ležať, až pri oslobodzovacích bojoch na jar r. 1945 tam nezhorel. Tam boli vojnové škody fašistickým štátom vyplatené snadno a rýchle. Len asi 2-3 občania dostali protekčne náhradu na vojnové škody od splnomocnenca vlády v B. Bystrici Ďurčianskeho.

Keď uvážime, že po oslobodení z fašistického jarma – naša ľudovodemokratická vláda vyplatila našej obci zálohy na vojnové škody verejné a súkromné okolo desať milionov Kčs – aký to bol rozdiel medzi buržoáznym fašistickým štátom a socialistickou sociálnou spravodlivosťou a starostlivosťou ako i humanitou strany a vlády. Ešte nám zbývalo vydať počet! Ešte neprišlo Gestapo a SD, previesť očistu a sponď z činnosti u obyvateľstva za SNP.

Toto očakávanie doliehalo na všetko pokrokové obyvateľstvo obce, ale obavy boli u celého obyvateľstva.

Konečne koncom novembra 1944 ráno o 9 hodine prišlo Gestapo na osobnom a niekoľkých nákladných autách prevádzať vyšetrowanie a zistenie osôb, účastníkov SNP.

Obsadili ulice a križovatky guľometmi, boli v plnej polnej výzbroji s nasadenými bodákmi a mužstvo „Vlasovci“, aby budili dojem hrôzy a strachu u svojich obetí a celého obyvateľstva.

Veliteľ ich bol napred na „Ortskomandatúre“, pravdepodobne pre informácie. Potom celá tlupa prišla na obecný dom. Do kancelárskej miestnosti vošiel veliteľ a jeho štáb a asi 10 esesákov a vlasovcov s automatom. Na obecnom úrade bol prítomný vedúci úradu, zamestnanci a niekoľko stránok. Veliteľ Gestapa si sadol za stôl, bez všetkého vyhnal stránky a úradníkov. Až na žiadosť vedúceho úradu, že zamestnanci vedia nemecky, ich ponechal v miestnosti (niektorí vedeli po nemecky). Esesáci a vlasovci obkolesili vedúceho úradu s napriahnutými automatmi a veliteľ vytiahnuč z aktovky spisy, sa ho opýtal: „Kde sú partizáni, Lupták, Kollár, Klimo, Ištvánfi? Kde sú ich rodiny? Vedúci úradu odvetil „Evakovali“ a že nevie kde nateraz sú. Veliteľ Gestapa na papierik napísal číslo domu, kde bývala manželka Ištvánfiová a Holubová a podal len jednému esesákovi, ktorý odišiel. Potom vyšetrowal vedúceho úradu, že je partizán, že ako mohol súč inteligentným človekom s partizánmi pracovať. Ten odvetil tak iste ako teraz, buď spolupracovať, alebo ujsť. Ďalej povedal, že ministerstvo vnútra v Bratislave napočiatku povstania rádiom prikázalo, aby všetci štátni zamestnanci zostali na svojich služobných miestach a že tak učinil aj on. Potom sa o pýtal, či bol vojakom a akú mal hodnosť. Povedal, že bol kapitánom v z. v čsl. armáde, že v slov. armáde neslúžil, súč od činnej vojenskej

služby oslobodený a že k partizánom nenarukoval, keďže je vyše 40 ročný. Nato veliteľ Gestapa odvetil „Skúsený – exemplár!“ Zbalil si veci a povedal, že sa ešte vráti, že ho tu budú poznať, že on tu spraví „Ordnung“ (poriadok), ako to učinil v Holandsku a v Paríži, že si poradí aj s partizánmi.

Ved. úradu v spisoch gestapáka zazrel meno s. Hajdoniho, odbojára a iných z obce Š. Podhradie. Len čo vyšiel na ulicu, zazrel na kole menovaného manželku. Hneď ju upozornil, aby to ihneď zdelila manželovi a ostatným odbojárom. Takto sa menovaný zachránil.

Aj v budúcnosti sa vždy – keď Gestapo – prišlo do obce – tak avizovalo, aby sa odbojári skryli.

Partizáni boli v okolitých horách na „Vtáčniku“ a „Homolke“ na 12 – 15 km a chodili pre potraviny a správy do obcí pod horami ležiacimi od nás na 4 – 5 km vzdialenými. Aj do našej obce prišli v civile preoblečení nielen slovenskí ale i sovietski partizáni na výzvedy medzi fašistov.

Nemci sa to dozvedeli, a preto opevnili vchody a východy z obce silnými strážami a guľometmi vo dne v noci. No partizáni nechodili po ceste, ale cez záhrady a mali legitimácie totožnosti.

Hitlerovský veliteľ posádky Lille nariadil obci, aby HG konala nočnú službu (bola väčšinou v nemeckom zajatí), že jeho vojaci sú vyčerpaní, že potrebujú odpočinok po ťažkých bojoch na fronte a že čoskoro pôjdu na front. Členovia HG čo boli doma, nechceli túto službu prevziať, ani ich bývalý veliteľ, ktorý z obce odišiel. Na šťastie obce, tento útvar ešte pred daným termínom bol vyslaný na front Levice – Parkan.

Po odchode tejto jednotky Lilleho sa zistilo, že v biskupskom kaštieli, kde bolo táto ubytovaná a kde sa cenný nábytok a iné ozdobné cenné predmety uskladnili v jednotlivých miestnostiach a ktoré boli opatrené zámkom a pečatou nemeckého veliteľstva „Nicht offnen! Hptm. Lille“ (neotvárať!), že tieto miestnosti boli prázdne, alebo tam bolo len niekoľko kusov menej cenných predmetov. Nuž tak chránili majetok osloboditelia fašistickí.

December 1944.

Počiatkom dec. 1944 prišiel na obecný úrad jeden nemecký plukovník – „Quartiermacher“ (ubytovateľ) a pod hrozbou Gestapom a SD zachovať tajnosť – žiadal ubytovanie pre veliteľstvo „Korück“ (veliteľstvo týlu frontu) v sile jedného pluku. Za niekoľko dní – pod tlakom Sovietskej armády vo smere Lučenec – Balássagyrmát – sa začalo toto veliteľstvo do našej obce nastahovávať. Obsadili biskupský kaštieľ a celú obec, všetky verejné budovy a každý dom, tlačili sa do domácností ako ploštice. Žiadali vystahovať ľudí z celých ulíc s vyhrážkou, že vystahujú celú obec. Horko – ťažko sa ubytovali tieto útvary: veliteľstvo frontu – zátylie, štáb, poľná pošta, spravodajstvo so ženským oddelením, poľné

žandárstvo nemecké i maďarské (s perami kikirikií...) Sicherheitsdienst (SD), poľné jednotky, poľné pekárne a iné technické jednotky.

No obec bola prešpikovaná fašistickými nemeckými a maďarskými vojskami.

Nastal strach z leteckého útoku.

Nastal ústup maďarskej armády, bojujúcej na strane fašistov, jej tisíce „smutných rytierov“ prešlo cez obec od Zvolena na Levice a neskôr na Handlovú. Tieto oddiely Maďarov cez obec len prechádzali a boli ubytovaní v okolitých obciach. Predávali všetko: vozy, kone, výstroj a výzbroj. Kupovalo sa pre partizánov a pre obyvateľstvo, pokiaľ na to Nemci neprišli a nepohrozili trestom smrti zastrelením, ale šmelilo sa vesele ďalej, ovšem opatrnejšie. Naše obyvateľstvo sa s Maďarmi dohodlo a veselo s nimi čachrolo za chrptom „ochráncov“ obidvoch, na ktorých maďarskí vojaci zjavne nadávali, že v Budapešti sú už Sovietski a že ich takto prehánajú v cudzine.

(Chválili Nemcov: „Ej de huncút a Német, hogy a fene enné nug“!) Huncút je Nemec, aby ho parom vzal! (minden Német kutya – minden kutya Nemet!“) Každý Nemec – nacist – je pes, každý pes je Nemec“! (atp.) Veliteľom „Korücku“ bol istý generál – plukovník zo Sárska, ktorý rád hovoril po francúzsky, už na Vianoce 1944 povedal, že vojna sa skončí okolo 15. Mája 1955 (dobro uhádol 9.V. 1955 sa skončila). Na otázku tajomníka RNV, že kto vyhrá vojnu, povedal: “Ako nemecký generál, musím vám povedať, že Nemci my vyhráme vojnu!“ Potom mu poradil, že až do obce príde „HKL“ (hlavná bojová čiara), nech sa ihneď aj s rodinou odsťahuje za front, aby si zachránil životy od leteckých a delostreleckých útokov a hlavne od drancovania divých frontových vojakov.

Mal plnú pravdu, budúcnosť to potvrdila – dobre poznal svojich vojakov, drancovateľov, vandalov – čo celé obyvateľstvo skúsilo na svojej koži.

Sovietske letectvo bombardovalo Korück a pobilo asi sto Nemcov.

Na Vianoce už prechádzali našou obcou evakuanti z Maďarska: grófi, šľachta s rodinami na koňoch, úradníci aj so spisovým materiálom a matrikami na vozoch a tiež maďarskí Nemci, ktorých ich súkmeňovci brali sebou pod ochranu.

Na Vianoce sovietske letectvo nad obcou vystreľovalo „Stalinové sviečky“, rakety ako grécky oheň. Bombardovalo železničnú stanicu Hronskú Dúbravu, kde stáli fašistické vojenské hausparty.

Obyvateľstvo Žiaru n/Hronom od tejto vojenskej posádky veľa vytrpelo. Denne museli roľníci voziť z lesov palivové drevo a prevážať vojakov do Handlovej, Levíc a inde smerom k frontu. Vojaci kradli zvlášť krm pre kone, vyjedali domácnosti a obce: pijatiku, trafikú a potravné články. Cena marky bola stanovená na 10,- Korún.

Roľníci, starí ľudáci, ťažko znášali túto sekaturu, keď nemecký vojak s automatom prišiel preňho, aby priahal a šiel, nepovedal kde a načo a veľa raz chodili za frontom mnoho dní aj v strelbe a podobne. Tiež sa stávalo, že kone

s vozom v ceste mu vzali a jeho poslali domov – bol rád, že si život zachránil. Inu poznali slasť „spojenctva a ochrany“, ktorú im ušetrili domáci fašisti a hitlerovskí hrdlorezi. Mohli sa zamyslieť nad chovaním sa povstaleckého a partizánskeho vojska za SNP, od ktorých mali pokoj a ochranu životov a majetku, ktorých mnohí koryfeji fašistickí pokladali za svojich nepriateľov, teraz sa však presvedčili o opaku, že úlohy sa vymenili, že z ochrancu Nemca sa stal drancujúci a mučiaci nepriateľ, prekliaty fašista a že za nepriateľa nimi pokladaní partizáni a odbojáři boli ľudia vlastní, ochrancovia a osloboditelia.

Obyvateľstvo obce Žiaru n/ Hronom za SNP, za okupácie a oslobodzovacích bojov prenasledovala a ťažko skúšala „kľatba“ prežitky režimu buržoázne – feudálneho, vysokej cirkevnej hierarchie a koryfejov HSLŠ a HG, a to v osobe spojencov a ochrancov – fašisticko – hitlerovských drancovateľov.

Ťažké Vianoce a neveselý neradostný Nový rok 1945 sa dožívalo obyvateľstvo obce, plné zúfalstva z vývinu ďalších udalostí, ktoré každému boli známe, a preto i ťažké až k zúfalstvu.

Veriaci kresťania v kostole spievali novú nábožnú za mier, za pokoj, za slobodu, za oslobodenie sa fašistických nepriateľov, dávali sa v ochranu „Matke božej“.

Členovia RNV nadväzovali spojenie a styk s partizánmi v horách. Koncom roku 1944 boli v horách okolo Brezna nad Hronom Nemcami chytení s. Lupták a st. členovia RNV hľadajú spôsob ako pomôcť zaisteným súdruhom, hlavne s. Luptákovi, keďže Kollár sa medzičasom vyslobodil a Lupták bol odvezený do väznice krajskej v B. Bystrici, odkiaľ dodávali väzňov do „Kremničky“ na likvidáciu v počte vyše tisíc obetí.

Na Vianoce sme už požívali vrcholnú „ochranu“ fašistov. Mali sme v obci všetky druhy Gestapa a SD, vojenské a miestne, kremnické, handlovske, zvolenské a novobanské sem chodili denne vyšetrovať z UŠB z Bratislavy, špionážnu i protišpionážnu službu, ženské agentky – provokatérky: Nemky, Vlasovky, Maďarky, Slovenky, prostitútky atď.

To boli rušné Vianoce a ešte rušnejší Nový rok 1945 nás očakával. Len nádej zo skorého oslobodenia Sovietskou armádou od fašistických okupantov nás udržuje a posiluje znášať príkorie, útlak a teror „ochrancov“ – sadistov a krvoživných hien.

Z „nanúteného“ ochrancu a spojenca z hitlerovských fašistov sa stáva neúprosný nepriateľ – Sovietskeho zväzu – z jeho Krasnejarmiji sa stáva ochranca a spojenec vo vedomí a cítení slovenského ľudu, z vlastného uvedomenia a na základe skúseností a presvedčenia. Domácimi fašistami hlásané a nanútené výmysly o ochrane a spojenectve s hitlerovcami a o nepriateľstve voči Sovietom sa v skutočnosti u slovenského ľudu prejavovali obrátene a domáci sateliti boli tiež zaradení do tábora hitlerovských okupantov.

Nemci už pred Vianocami započali s opevňovacími prácami našej obce a jej okolí. Obyvateľstvo mužského pohlavia od 18 do 60 rokov muselo denne pracovať na kopaní zákopov pod dozorom nemeckej soldatesky.

Január 1945.

Obyvateľstvo našej obce bolo ťažko využívané hitlerovcami každodenne na opevňovacie a iné práce.

Jedni povozníci kočmo a volmo museli voziť stavebný materiál na stavbu mostu cez rieku Hron zo štátnej píly na Šašovskom Podhradí počas celej okupácie, za ktorú dobu trvali práce na výstavbe mostu, keďže bol tak urobený, že ho zvýšené jarné vody Hrona niekoľkokrát odniesli. Druhí povozníci zasa celú zimu vozili palivové drevo do nenásytných pecí – a nenásytných fašistov – biskupského kaštiela (do jednej pece sa naraz naložilo pol kubičného metra dreva z chodby. (Drevo sa vozilo z lesných skladov v Šáš. Podhradí a Jalnej).

Peší robotníci robili na stavbe mostu.

Ostatní robotníci pracovali na opevňovacích prácach v obci a jej chotári.

Ďalší povozníci vozili vojakov a materiál na front a inde.

Obecný úrad za opevňovacie práce horko – ťažko vykonal mzdu pre robotníctvo na hodinu 1,50 až 2,50 korún (bolo to jediné zamestnanie pre robotníctvo počas okupácie, ovšem nanútené a jediný prameň výživy, ktoré peniaze platil tzv. Slovenský štát cez Okresný úrad v Kremnici. Peniaze tieto prevzala Ortskomandatúra, ktorá účtovala a vyplácala mzdu – preostredníctvom svojich „Zahlmajster-ov“, hosp. dôstojníkov, aby jednak posilnila svoju autoritu u obyvateľstva a aby dokázala svoju veľkodušnosť, že za prácu sa platí – ovšem z peňazí ľudu pre robotu nepriateľa ľudu.

Fašistickí okupanti stále požadovali od obce divčence a mladé ženy vo veku 20-25 rokov, ktoré ich mali obsluhovať v kaštieli – hľa prušiacka feudálna šľachta – ale tieto stále z tejto práce utekali, keďže ich dôstojníci a vojaci nemeckí obťažovali.

Maďarské porazené a z boja vyradené vojsko stále prúdilo z východu na západ.

Partizáni z hôr „Vtáčnik“ a „Homolka“ stále dochádzali do podhorských obcí pre potravné články a tiež k nám na výzvedy.

S. Lupták bol na základe vlivných kňazských intervencií prepustený z väznice v B. Bystrici a eskortovaný Gestapom do Kremnice. Tam ochorel a bol daný do nemocnice od dozorom Gestapa. Viacnásobné intervencie za jeho prepustenie končili vyjadrením sa Gestapákov, že po vyliečení bude vyšetrený a ak je nevinný, nič sa mu nestane, ak je ale vinný, každá intervencia je márna.

Z miestnej Ortskomandatúry bol získaný pre záujmy obce istý hauptmann (kapitán), Rakúšan. Mal na starosti ubytovanie. Dalo sa s ním dobre vychádzať a povedal, že Hitlera má po krk. Bolo ale zvláštne, že mal zväzok kľúčov (i pakľúčov), ktorými otváral dvere izieb, kde boli ubytovaní nemeckí dôstojníci a ich zavazadlá (kufre), kde pátral po listoch, ktoré viackrát čítal v prítomnosti starostu obce a Ing. RNV. Za istý „bakšiš“ (podplatenie) nás vopred varoval o zamýšľaných akciách Ortskomandatúry.

Po istom čase tohto Hauptmanna preložili do B. Štiavnice pre zňuchanie sa s civilmi – ako sa nám vyjadril.

Na obecný dom stále dochádzali Gestapáci a z SD z Handlovej, Zvolena a Kremnice, Novej Bane a z inakiaľ, kde hľadali v evidencii vydaných legitimácií totožnosti a cestovných povolení. Nikdy nepovedali koho hľadajú a k sebe nikoho nepripustili.

Koncom januára 1945 dopravili na veliteľstvo portizánku Emíliu Zúbrikovú, farmaceutku, miestnu obyvateľku, ktorú chytili niekde u Brezna. Na intervenciu ju prepustili. Pri prihlasovaní na obecnom úrade jej taj. RNV povedal, aby ušla k partizánom, alebo na západné Slovensko, kde niet Nemcov. Ona mu odvetila, aby sa nebál, že partizánov nikdy nezradí. Ostala v obci. Po krátkom čase ju Gestapo zaistilo, kde pred oslobodením ju zlikvidovali.

Jedného dňa prikázala Kommandatúra stravovať v obci asi štyridsať vojakov – zaistencov. Vedúci obce sa domnievali, že sú to partizáni, naši ľudia, preto požiadali obyvateľov, aby poskytlo slušnú stravu. Práve bol piatok, pôstny deň, niektoré domácnosti darovali rezance tvarohové so škvarkami, iné zasa makové s cukrom. Väznení boli cigánski obyvatelia zo susednej obce Lutily. Ubytovaní boli v biskupskom kaštieli. Najedli sa dobre. Veliteľ posádky dohovárał obecnému úradu, že predsa to obyvateľstvo je partizánskeho ducha a nepriateľské Nemcom, keď partizánov tak dobre chovalo. Bolo mu vysvetlené, že nie je tomu tak, ale že obyvateľstvo je hlboko nábožensky založené a poskytnutím stravy väzňom preukázalo skutok milosrdenstva a že z tohto náboženského citu vyplýva i jeho pomer k nemeckým „ochráncom“. No veliteľ povedal: „No väzni sa budú po takej dobrej strave – akú nedostávajú ani nemeckí vojaci – postiť. Nič im viac nesmiete dať, až na môj rozkaz. Asi na tretí deň prišiel na obecný úrad adjutant veliteľa posádky, že tí cigáni pomrú hladom, aby sa im dal chlieb a voda. Dostali chleba a vody a potom boli odtransportovaní do Kremnice. Len po oslobodení boli nájdení v masových hrobách s ostatnými, vyše tristo civilnými obyvateľmi u obce Turček.

Hitlerovskí fašisti znovu doviedli asi 12 občanov, mládež z obcí Trubín a Lovčica uväznených za pomáhanie partizánom a pre zastrelenie jedného nemeckého partizánmi v ich obci. Týchto tiež naša obec stravovala. Na intervenciu našich ľudí boli prepustení ale o niekoľko dní fašistami pri múre kostola v Trubíne odstrelení.

Hlavný front sa približoval ku Zvolenu (24 km), Novej Bani (30 km) a B. Štiavnici (30 km). Už bolo dobre počuť kanonádu a v noci i guľometnú paľbu.

Opevňovacie práce každodenne pokračovali. Daktorí naši občania napájali fašistov, a tak sa vymaňovali z práce.

Zásobovanie obyvateľstva bolo uspokojivé, až na to, že fašistickí okupanti brali nám cukor a iné potraviny určené pre obyvateľstvo. Tieto články pri doprave boli strážené HG pred Nemcami a na železničnej stanici v Hronskej Dúbrave došlo k prestrelke medzi HG a hitlerovcami i ručné granáty použili.

Na druhej strane muselo obyvateľstvo vo svojich domácnostiach „hostiť“ nepovolaných hostí, a to „vyššie troch dní“.

Fašistická komandatúra, jej veliteľ a dôstojníci vždy prízvukovali funkcionárom obce, aby vraj úprimne a čestne spolupracovali s ňou, že potom aj obyvateľstvo bude mať uľahčené a bude mať pokoj od Gestapa a SD. Gestapo rešpektovali aj hitlerovskí vojaci a dôstojníci, súc voči nemu bezmocnými, skoro sa ho báli. No túto úprimnú spoluprácu hitlerovcov výstižne charakterizuje nasledujúca epizóda.

Komandatúra telefonicky zavolala starostu a tajomníka, aby ihneď prišli ta. Šlo o ubytovanie jedného maďarského technického tábora praporu v obci preplnenej Nemcami. Bol tam prítomný aj veliteľ praporu asi 26 ročný kapitán, ktorý sa vyjadril, že slovenskí roľníci neradi ubytovávajú maďarských vojakov a že ak im budú odopierať ubytovanie, že im dá „po papule“. Na to bojovník obce protestoval proti takémuto vyjadrovaniu sa maďarského veliteľa a jeho vyhrozkovaníu, ktoré slová veliteľa, tlmočník nedostatočne nevýstižne tlmočil Nemcom. Tento veliteľ – ako dodatočne vysvitlo, bol synom maďarského podmaršála, mjlilos a vedel dobre nemecky – tiež mu bolo známe, že nemecké jednotky sú pohodlne a rozťahovačne ubytované na úkor maďarských útvarov. A zato si chcel vyliať zlosť na slovenskom civilnom obyvateľstve. Maďar tento sa divo zatváril a zvlášť vtedy, keď mu bolo povedané, že maďarskí vojaci kradnú po obci, a preto ich obyvateľstvo nerado ubytováva.

Za takýto zákrok sa chceli nemeckí a maďarskí „Waffebruderi“ (kamaráti vo zbrani) vypomstiť. Veliteľstvo maďarského útvaru bolo ubytované spolu s niekoľko sto kilogramami traslavín na obecnom dome v stálom bombardovaní sovietskym a rumunským letectvom – a vojaci v priliehajúcej „Novej ulici“. Tento maďarský prápor mal za úlohu pripraviť podmínovanie všetkých mostov a budov verejných, ktoré mali byť pred odchodom ochráncov vyhodené do povetria.

Medzi maďarskými vojakmi bol jeden poručík „Pišta“, v ktorého žilách po matke kolovala slovenská krv. Bol zo Szarvaša, učiteľom. Tento tesne pred odchodom vyzradil tajomníkovi RNV – keďže svojho veliteľa mjiloša nemal v láske – že jeho kapitán spolu s komandatúrou nemeckou partizánskej obci pripravili pomstu. Na povale obecného domu, že sú ti prápory: slovenský, smútočný a biely. Na tento biely prápor, ktorý vraj obec pripravila na privítanie bolševikov,

na znak, že sa vzdáva – namaľovali na obe strany čiernou lakovou farbou hákové kríže v šírke asi 6 – 8 cm, aby bol dobre viditeľný. Keď ho obec vyvesí a bolševické delostrelectvo ho spozoruje, tak rozstrieľa obec na franforce za túto provokáciu.

Za nejaký deň na to priletelo sovietske letectvo a bombardovalo obce, tak že sa maďarské vojsko rozprchlo a ušlo z našej obce do Handlovej. Nemeckí okupanti však ostali u nás i naďalej. Tajomník RNV povedal obecnému sluhovy, aby šiel na poval a doniesol biely prápor, aby ho odtrhol zo žrde a omotal si ho okolo pásu pod kabát. Ten tak aj učinil a doniesol prápor do kancelárie, kde ho pri zatvorených dverách zničili a hákové kríže spálili. Bol to starý vyblednutý pápežský bieložltý prápor, ktorý už vyše 30 rokov bol zabudnutý na povale obecného domu, kde ho „rekvirujúci maďarskí víťazi“ objavili.

Tak sa chceli naši „ochrancovia“ hitlerovskí a ich „šógori“ odmeniť svojim chránencom za to, že ich mesiace obsluhovali, hostili a boli im „koňmi“ na ktorých podľa ľubovôle „rajtarovali“.

Frontová situácia sa pre hitlerovcov stávala hrozivou: Červená armáda sa z troch strán približovala k našej obci: zo smeru Lučenec, Zvolen, Balássagyarmat – B. Štiavnica a Parkan – Levice – Nová Baňa.

Nemecké veliteľstvo zátylia „Korúck“ sa pratalo z obce až do ľavy, na naše najväčšie potešenie, takže na 2-3 dni sme boli bez ochrany, mohli sme vyvesiť biely prápor radosti.

Oddýchli sme si s celým obyvateľstvom, ale neustála kanonáda sa ozývala, čo značilo, že sa oslobodzujúca Sovietska armáda približuje, že prichádzajú tí praví osloboditelia, spojenci, bratia, ochrancovia nás od hitlerovských hrdlozov.

Február 1945

Počiatkom februára 1945 prišiel k nám na „oddych“ jeden peší prápor fašistických okupantov, ktorý si zriadil komandatúru. Veliteľom bol istý major „Wehrmacht“, ale agendu viedol istý Unterofficier, poľský Nemec. Tomuto – údajne – celú rodinu zbombardovali, takže ho vojna už „nebavila“ – ako sa sám vyjadroval. Bol získaný pre záujmy obce – ovšem s najväčšou opatrnosťou a rezervou – a svoje informátorské služby konal svedomite a horlive.

Gestapá v obci stále buntošili. Dozvedeli sme sa od Majera, št. rotmajstra vv., ktorý bol tlmočníkom Gestapa a Ortskomandatúry, že Gestapo má zoznam 60 partizánov z našej obce, ktorých chce zaistiť. Majer pri istej príležitosti prezradil tajomníkovi RNV, že po vojne by chcel zostať v našej obci, že s Nemcami nemôže ísť, keďže mu títo, ako rotmajstrovi býv. čsl. armády, penziu platiť nebudú chcieť. Tajomník sa toho chytil a prisľúbil mu, že po oslobodení ho bude v tomto smere podporovať a preto, aby sa teraz podľa toho choval a pomáhal našim ľuďom, aby mohli títo potom jeho činnosť a podporu dosvedčiť. Okrem toho tajomník prejavoval voči menovanému istú pozornosť: dal mu lístky na potraviny, na obuv, zaplatil mu kde – tu pivo. Majer bol totižto „kamarát z mokrej štvrti“ a všeobecne ho poznali ako „drc-a“ (štrngnúť si). Naznačil Majerovi, aby zadovážil odpis tohto zoznamu partizánov u Gestapa za istú odmenu. No prešiel

čas a zoznam zadovážiť sa nepodarilo, a tiež Gestapo so zoznamom nevyšlo na verejnosť, predbežne ani ľudí nevyšetrovalo ani nebralo, nezaistovalo.

Gestapo bolo zamestnané po okolitých podhorských obciach. Prevádzalo trestné výpravy proti ľuďom, ktorí partizánov zásobovali. Pochytali ich a odvážali do Kremnice, Handlovej Novej Bane a inde.

Práce opevňovacie na stavbe mostu pokračovali, ktorý sa večne robil a nikdy nebol ukončený.

Robil sa len preto, aby bol potom vyhodенý do povetria, až ochráncovia budú musieť „vyrovnať elastickú frontovú líniu“ smerom na západ, bližšie k svojmu brlohu v „Reichu“.

Tiež povozníci boli plno zamestnaní odvážaním dreva na most, na palivo a prevážaním prechádzajúcich vojenských oddielov okupantov. Z nemeckých vojakov, ktorí stavali most cez Hron ušiel jeden „Elsaslotharinčan“, ktorý bol známy ako rebelant proti Nemcom. Kamarátil sa s našimi chlapcami, ktorí vyrástli vo Francii a v hostincoch verejne nadával po francúzsky na Hitlera. Bol chytený a hitlerovcami odstrelený.

Dňa 24. februára 1945 dopoludnia Gestapo osobným autom pozvávalo na Orstkomandatúru 17 partizánov, občanov z našej obce, kde bol veliteľ Gestapa so svojim štábom z Kremnice.

Keď sa to funkcionári obce dozvedeli šli na Komandatúru intervenovať, ktorá bola „Vlasovcami“ silne obsadená. Stráž ich nechcela vpustiť dnu, potom ich vlasovci aj so zaistenými vohnali do miestností. Nutno konštatovať, že vlasovci boli zberbov, divokí horší „poturčenec Turka“, horší esesáka! Potom sa prihlásili u SS-ákov, že ide o deputáciu, aby ju ohlásili u veliteľa. Veliteľ odkázal, že sa vyšetrí, či sú vinní. Ak sa dokáže ich nevina, nič sa nestane, ak sú ale vinní, je všetko márne. Ďalej odkázal, že po vyšetrení zatelefonuje na obecný dom. Deputácia na mestskom dome čakala až do 14 hodiny, kedy sa dozvedela, že Gestapo so zaistenými odišlo asi o 12 hodine. Deputácia žiadala veliteľa Orstkomandatúry o pomoc pre zaistených občanov. Veliteľ povedal, že vo veci nemôže nič urobiť, že je to ťažká vec, ale že sa pokúsi informovať o čo ide.

Bolo zvláštne, že boli väčšinou zaistení: ľudáci, gardisti a tiež niekoľko partizánov: Andrej Krajčí ml., člen RNV, Martin Kolón, partizán, Emília Zúbriková, partizánka, Ivan, povstalecký vojak, atď a Michal Filús, býv. zamestnanec vyslanstva v Berlíne, Ľudovít Augustín, veliteľ HG aj so ženou, Eugen Vince aj so ženou, zo zajatia prepustený dôstojník slov. armády Andrej Hromádka, ľudák, Jozef Krivek, gardista, Štefan Zúbrik aj s manželkou, partizán – vojak, a iní. No po dvojdňovom väzení a vyšetrení boli prepustení, až na partizánku Zúbrikovú.

Dňa 25. februára 1945 dopoludnia asi o 10:00 hodine bola naša obec bombardovaná sovietskymi lietadlami slabšie. Boli zabití dvaja nemeckí vojaci a jedno civilné dievča ranené.

Tohože dňa o 14:00 hodine bolo silnejšie bombardovanie obce. Mnohé bomby však nevybuchli, naraziac na mäkkú pôdu. Tiež bol letecký súboj medzi sovietskymi a hitlerovskými lietadlami ponad obec, bombardéry boli napadnuté Messerschuriátmi.

Obyvateľstvo bolo nastrašené, že nastáva pre obec posledná fáza boja pred oslobodením. No, na to sme museli ešte počkať a mnohé ťažkosti ešte prežiť. Nemci sa o civilné obyvateľstvo vôbec nestarali. A na dotaz obce, či sa má táto postarať sama o „CPO“ odvetili, že všetko jedno, vojna jest!, že ich vojaci sa chránia ako vedia, že s civilmi nemajú nič spoločného, že život každého jedného nemeckého vojaka je cennejší ako sto životov civilov. Front sa stále približoval. Smerom od Žarnovice na horách bolo už počuť kanonádu a v noci vidieť záblesky výstrelov. Sovietska armáda útočila od Pukanca smerom na Novú Baňu.

Nemci z frontu u B. Štiavnice eskortovali do našej obce jedného svojho vojaka v reťaziach, ktorí zo zúfalstva zastrelil svojho veliteľa roty, že už vojny má dosť, či táto bude naveky trvať a podobne – vykrikoval po ulici. Hľa známky demoralizácie, disciplinovanej fašistickej armády prušiackej.

Medzi fašistickými vojakmi, zvlášť medzi Rakúšanmi do 60 rokov narukovavšími bolo pozorovať veľmi poslednú náladu. Vojské Gestapo povyliepalo nemecké plagáty pre vojakov, aby neklebetili a nerozširovali nepravdivé správy a nerobili paniku. Bol vyobrazený vojak s veľkým a ešte si ruku k nemu zdvihol, aby lepšie počul a ústami čosi šepkal. No to už nepomohlo, vojaci už mali vojny dosť, po krk, ako to označovali sami. Prejavovali nespokojnosť s Hitlerom a podobne!

Komandatúra si nebola istá pred sovietskym letectvom a obávala sa, že bude jej umiestnenie partizánmi vyzradené a zbombardované, čo sa jej aj stalo. Preto sa často sťahovala na perifériu obce z väčších budov v centre obce. Fašisti sa báli o svoje životy, aj keď mali niekoľkoročné skúsenosti a otuženie, boli zbabelí.

Raz boli na Kommandatúre starosta a tajomník obce, zrazu bolo počuť letecké motory a explózie bomb. Sovieti bombardovali železničnú trať. Okná veliteľstva fašistov vyleteli a Nemci poplašeni zbehli do pivnice, kde pobudli dlhší čas. Starosta a taj. zostali samí na veliteľstve. Prezerali spisy, ale nič vážnejšieho nenašli, len mapy špeciálky, kde bola obec zakreslená červene „PS“= Partizanen Sektor. Z toho následkovali, že pri poslednom pobyte v našej obci sa môžu fašisti pred oslobodením nás Sovietskou armádou pomstiť, ak budú mať k tomu čas.

Koncom februára 1945 sa k nám do školy pristahovala poľná okupantská nemocnica s niekoľkými lekármi.

Marec 1945

Obec Žiar nad Hronom bola už tesne za frontom.

Sovietske vojská útočili už na Banskú Štiavnicu, vo vzdušnej čiare len na 20 km vzdialenej od nás. Nálada bola už frontová, zapáchala pušným prachom.

Obyvateľstvo – ešte za bojov SNP – bolo skúsené a otužené, nestrácalo odvahu a chránilo si svoje životy a majetok.

Okresný úrad v Kremnici určil za evakuačné miesto pre kremnický okres, teda i pre obec Žiar nad Hronom, okres a mesto Prievidzu, kde sa mali i miestne úrady pobrať a odviezť svoje finančné hotovosti bernému úradu. No dosiaľ ich neodvádzajú!

Tajomník RNV si od vtedajšieho okresného náčelníka vybojoval právo v mene okresného úradu v Kremnici vydávať evakuačné príkazy pre obyvateľstvo a doniesol 200 kusov tlačív. Tieto evakuačné príkazy vydával v prvom rade všetkým mužom od 18 - 60 rokov, aby ich zachránil od fašistov, ktorí ich brali sebou na práce za front aj do Nemecka. Ovšem nik do Prievidze neevakuoval, ale až prišiel čas – do hôr a inde sa skrýl.

Tak sa zachránilo mužské obyvateľstvo od odvlčenia hitlerovcami, keďže – na papieri – evakuovalo.

Dňa 6. marca 1945 nastal v našej obci „súdny deň“, deň hrôzy a náreku. Ráno bolo dusno, každý čosi cítil vo vzduchu. A práve v ten deň bol určený zvod dobytky z okolitých obcí do Žiaru nad Hronom.

Okolo 9. hodiny ráno priletelo jedno sovietske výzvedné lietadlo a urobilo nad ulicou SNP dymom obdialnik. Tajomník RNV dal ihneď vytrúbiť sirénou letecký poplach a vzápätí priletela skupina asi 30 bombardérov, od juhu od železničnej stanice začala útočiť, sypať bombový koberec nad hlavnou ulicou, kde bol nemecký tankový oddiel. Za jednu minútu bolo všetko hotovo! Prvé bomby 150 – 250 kg padali na obecné lúky pod obcou, ďalšie na biskupský kaštieľ, kde veliteľstvo vyššej jednotky a auto kolona s koristou z B. Štiavnice, okrem iného s miliónmi cigariet. Bomby padli na dvor a zničili všetky autá a na portálové krídlo kaštieľa, ktoré bolo už po druhé poschodie zničené. Pobili mnoho dôstojníkov a vojakov. Ostatné bomby padali po 50 m na hlavnú ulicu na tanky, na vojakov, na civilov na zvide prítomných a na dobytky. Ďalej bombardovali cestu Žiar nad Hronom – Handlová, na ktorej sa pohybovali nemecké vojenské kolóny. Za minútu bolo 115 mŕtvych a mnoho ranených, z toho Nemcov 102 a civilov 13 a to väčšinou z okolitých obcí na zvide dobytky prítomných.

Nemci svojich mŕtvych odviezli na obec, už i nemocnicu a veliteľstvo z kaštieľa, ktoré bolo tam, smerom na Handlovú.

Pozabíjaný bol dobytok zo zvodu, kone, zhoreli dva domy, ktoré zapálili a privalili lietajúce tanky od bomb. Všetky okná tejto časti obce boli rozbité.

Pobilo i zajatých Rumunov a odvlččených občanov od Detvy. Zabilo dvoch žandárov, farára Nemca z Janovej Lehoty, starostu z obce Lutilla atp. Do rána ušli všetci naši žandári do Banskej, ktorá na druhý deň bola dobitá Sovietskou armádou. Zostal len veliteľ stanice, ktorý bol od Martina.

Obyvateľstvo bolo zdrvené týmto leteckým útokom, jeho ničivou silou, ale naše straty na ľudských životoch boli minimálne, bomby dobre triafali do okupantov a väčšinou na ulicu.

Od tohto dňa sme boli tesne za frontom v bojovom pásme.

Istá časť obyvateľstva začala evakuovať – nie pred Sovietskou armádou – ale na záchranu svojich životov – len do okolitých obcí, ležiacich ďalej od komunikácií. Títo boli skôr oslobodení ako obyvatelia zostavší doma v Žiari nad Hronom.

Nastal zhon nemeckých oddielov, stále prichádzali a odchádzali, už sa vedelo, že sú to posledné pohyby pred frontom, ktorý sa už približoval k našej obci.

Komandatúra náhlila ešte ukončiť opevňovacie práce a žiadala nasadiť i ženy, keďže chlapi evakovali i s dobytkom do hôr.

No fľaša koňaku vypitá hitlerovskými vojakmi oslobodila naše ženy od pracovnej povinnosti, vlastne to učinilo sovietske delostrelectvo a mìnometry ako i letectvo, ktoré fašistov zahnilo.

Dňa 12. marca 1945 sovietske letectvo opäť bombardovalo obec, zbombardovalo asi o 16:00 hodine Komandatúru a obecný dom.

Tohože dňa asi o 17 hodine začali do obce padať prvé míny z hôr od B. Štiavnice. Obyvateľstvo, ktoré neevakovalo sa nastahovalo do pivnice.

V biskupskej pivnici pod kaštieľom bolo asi 150 žien a detí. V ďalšej pivnici od parku ďalších 25 žien a detí, dvaja mužský v ženských šatách a tajomník RNV.

Z mestského domu, ktorý bol úplne zničený – bomba padla práve nad kanceláriu – sa zachránili cenné veci, matriky a stroje atp. poprenášali sa do hasičskej zbrojnice, do sakristie a krypty pod ochranu bystrických biskupov, tam pochovaných.

Zbytok vecí, ktoré zostali na mestskom dome, do rána esesáci a vlasovci vzali pod svoju ochranu sami.

Tak začali robiť „ordug“ ochrancovia v obci. Došli z okolitých nemeckých obcí na pomoc „handrbolci“, fašisti, ktorí nákladnými autami odvážali všetko, čo malo nohy. Tak vzali z majetku obce: nevybalenú rozhlasovú aparátúru, novú motorovú striekačku, nový elektromotor, starú striekačku a mnoho iných vecí. V drancovaní boli kvalifikovanými odborníkmi, získali prax v celej Európe za posledných päť rokov, pokiaľ neboli už za prvej svetovej vojny vyučení na tomto pracovisku. Čo nemohli zobrať, to na mieste zničili, aby tak dokumentovali kultúrnosť „Übermentschov“ (nadľudí).

Fašisti v dokončovaní opevňovacích prác sami pokračovali a dali tomuto dielu skazy. Všetky mosty cez rieku Hron, potok Lutilu, ešte i lavičky pre peších cez mlynský náhon, široký 1 m a hlboký niekoľko cm, podmínovovali, aby v posledný okamih ústupu pred Sovietskou armádou mohli tie vyhodiť do vzduchu.

Obecný bytúnok na brehu potoka Lutila a dva domy pri rieke Hron, ďalej hostinec „Oswald“ a podnik na výrobu mlynských kameňov, ktoré boli vlastníctvom ich súkmeňovcov, vyhodili do povetria, aby získali výhodnejšie obranné postavenie, poťažne, aby sa útočiace sovietske vojská nemohli za čo skryť.

Posádkový batailou Nemcov asi 15. marca 1945 bol zasadený na front v obci Šášovské Podhradie v zrúcaninách hradu „Šášov“ (Sachsenstein) na 5 km vzdialený od nás, kde prenikla Sovietska armáda od B. Štiavnice cez hory.

- Boj o obec Žiar nad Hronom.-

Sovietska armáda ťažko dobýjala horské hrebene Bštiavnických hôr v Slovenskom Rudohorí, ale predsa tie dobyla a tak získala dominantné postavenie nad riekou Hronom na jej ľavej strane a nad obcou Žiar nad Hronom, ktorá bola z juhu chránená riekou Hron, čo hitlerovci značne využili pre svoje obranné postavenie.

Takže sa front na niekoľko dní stabilizoval okolo našej obce, že Sovietska armáda zaujala svoje útočné postavenie na ľavom brehu rieky Hrona na horských hrebeňoch a pod nohami na pravom brehu Hrona mala nepriateľa s kľúčovou obranou v komunikačnom uzle v Žiari nad Hronom s niekoľkými predmostiami: Šášovské Podhradie, Ladomer, Vieska a Horné Opatovce na ľom brehu rieky Hrona.

Stred sovietskych vojsk oproti Žiaru nad Hronom tvorila gardová divízia pechoty, delostrelecká divízia, mínometné jednotky s 24 „Kaťušami“. Na ľavom krídle v obci Vieska – Horné Opatovce boli rumunské jednotky. Na pravom krídle Šaš. Podhradie – Jálná sovietske jednotky.

Nemci mali v našej obci jeden peši batalion, protitankové delá a oddiel 15 cm maďarského delostrelectva. Bola tu „HKL“ (hlavná bojová línia) s veliteľstvom v biskupskom kaštieli.

Pozorovateľne mali fašisti vo vežiach kaštieľa a kostola. Mínometry v kaplnke kaštieľa, odkiaľ cez vysoké okná strieľali, súc výborne krytí. Delostrelectvo bolo umiestnené na severnom okraji obce v záhradách domov. Zásobováciu, prísunovú cestu mali kolmo na front po osi Handlová – Žiar nad Hronom.

Komandatúra bola umiestnená na severnom okraji obce, odľahlom frontu a krytá „Kugelfangom“ (ochranným valom). Sídlila tam i „Feldgendarmerie“ (poľné žandárstvo) a oproti v pivnici mali väznicu pre chytených civilov, ktorí v noci chodili domov – aj v prestrojení za ženy – pre proviant do krytov.

Život obce sa pretvoril na život podzemný v pivniciach pod biskupským kaštieľom, ako aj v ostatných pivniciach: farskej, novej poštovej, roľníckej banky, starej pošty, u Bartošov, u Beregých, u Líšku, Grojsa, atď.

Ženy a deti beztak nábožné, všetko žilo v katakombách, modlilo sa tam, spievajúc tiež nábožné piesne za mier, pokoj a za ochranu svojich životov.

Obyvateľstvo v noci dochádzalo do svojich bytov – cez záhrady a skryté pred paľbou a „ochráncami“, ktorí sa stali drancujúcimi beštiami – pre potraviny, mlieko a chlieb – donášané zo susedných obcí – doma sa variť nemohlo a nasmelo skrz oheň, dym a paľbu. Donášali túto stratu do pivníc, krytov, kde sa prevádzal spôsob života prapôvodnej pospolnej spoločnosti: spoločné ubytovanie, stravovanie – primitívne a kolektívne túženie po oslobodzovacej Sovietskej armáde, pred ktorou už stratili strach, ktorý im bol cez desaťročia vštepovaný koryfejmi HSĽS, fašistami a teraz samými Nemcami na zastrašovanie a odvrátenie ich nekalých úmyslov, zámerov a akcií, ktoré sami vykonávali majstrovsky a prišivali za golier sovietskym „Ivanom“, už vopred!

Ľud našej obce sa presvedčil už druhýkrát za krátku dobu: za SNP a teraz pred skončením „ochranej funkcie“ hitlerovských okupantov, pred oslobodením, že žiadny nepriateľ nemôže byť krutejší ako fašistické beštie a kto tieto hyeny poráža a vyháňa z našej vlasti, ten môže byť len našim dobrým priateľom, opravdivým ochrancom, osloboditeľom, spojencom, ba bratom!

V tomto zmysle si povrávali ženy v pivniciach a v tomto znamení očakávali Sovietsku armádu - osloboditeľku.

Bola i taká kritika, že „ani čerti už nemôžu byť horší ako títo nemeckí hnusníci“, keď sa dozvedeli o znásilňovaní dievčat a žien hitlerovskými násilníkmi.

Pivnice, ako kryty boli primerane prispôbéné svojmu účelu: podonášali ta pohovky, „lahtiky“, slamu, pokrovce, periny, piecky na vykurovanie a zohrievanie stravy, lampy, sviečky, baterky, celý komfort a pohodlie za daných podmienok (moderné katakomby). Ved' sa očakával dlhý pobyt v krytoch, ktorý trval skoro mesiac.

V noci sa spalo dobre pokiaľ to delostrelecká a mínometná rušivá paľba dovoľovala, večer sa vychádzalo na vzduch, stravovanie sa odbavovalo večer neskoro, keď prestal večerný koncert paľby: delostreleckej, mínometnej, guľometnej a i „Kaťuš“ – zavše.

Je potrebné konštatovať, že sovietske vojská strieľali a šetrili budovy a tým i životy civilných občanov.

Behom niekoľko dní sa vyvinul čulý podzemný život. Započali nočné návštevy z jednotlivých pivníc navzájom. Ba i z okolitých obcí donášali pozdravy a frontové správy príbuzným a známym, ktorí boli voľnejší a vedeli toho viac, čo sa deje vo svete, ako obležení v obci Žiar nad Hronom.

Donášali správy z rádia o víťaznom postupe Sovietskej armády na všetkých európskych frontoch a o porážkach a „strategickom a taktickom vyrovnaní frontov „ fašistickými hitlerovskými armádami.

To „katakombových kresťanov“ posilňovalo vo viere, že oslobodenie nie je už ďaleké a dodávalo podnet k znášaniu ďalšieho utrpenia a strachu o osud príbuzných, roztratených na všetky strany.

Spočiatku sa v pivniciach zdržovali i niektorí chlapi, ktorí ešte neevakovali. Potom, keď do pivníc začali dochádzať aj fašistickí vojaci a Feldgaerderenerie, naši chlapi sa skrývali, preobliekali do ženských šiat a holili sa denne. Nemci baterkovými lampášmi osvetľovali tmavé kúty pivníc, kde boli ukrytí chlapi a dospelé dievčatá, pod slamou, pokrovcami, perinami a založení malými deťmi. Nejedna fašistická čižma šliapala na tvár a telo našich ľudí, hlavné ale bolo, že ich neobjavili. Vpredu, v pivnici sedeli staršie ženy, na svetle, aby okupantom schladla „žiadostivosť“, aby sa aspoň neprebúdzala a aby v nich nevzniklo podozrenie o skrytých chlapoch, ktorí inak boli ohlásení za evakuantov.

v druhej polovici marca 1945 začali nemeckí žandári chytať chlapov od 18 do 60 rokov na vojenské práce. Prehliadali pivnice a v noci striehli po uliciach. Tiež štátnych a verejných zamestnancov odsunuli z frontového úseku. Tak zozbierali asi 35 chlapov, ktorých v noci odsunuli cez Lutilu, Janovu Lehotu, Handlovú do Prievidze. Cestou štyria ušli a až na druhú noc sa objavili v pivniciach so správami o odsunutých a o pohybe frontu.

Biskupský kaštieľ a park boli stále ostreľované sovietskym vojskom, keďže tam sídlilo veliteľstvo frontového úseku a pozorovateľne.

Pivnice – kryty mali organizovanú stráž proti nemeckým okupantom, aby sa mohli skryť osoby, ktoré boli nimi ohrozené.

Asi 28. marca 1945 do menšej biskupskej pivnice prišli traja nemeckí dôstojníci. Bol medzi nimi jeden Sudeták z Opavy, vedel česky. Zaspieval pesničku „Tá naša písnička česká“ a „Kde domov můj“ s doprovodom gitary. Dali doniesť párky a víno, čo zrekvirovali v obci. Ponúkli i ženy, ale tým nechutilo, i keď Nemci chválili, že sú to párky z teľaciny a hydiny „delikates“ (lahôdka). Každá žena myslela, že je to z jej hydiny, a preto nebolo chute. To sa potom dokázalo, že hydina bola „fuč“.

Títo dôstojníci objavili v pivnici tajomníka RNV, ktorý sa nestačil dobre skryť a vzali ho sebou na veliteľstvo bataillonu, ktorý bol práve nad pivnicou, že ho po polnoci odsunú z tréneru do Handlovej. No nebolo východiska, musel ísť a opustiť ženu a dcéru v tejže pivnici. Na veliteľstve bataillonu „Eichenlanb“ (lipová ratolesť), ktorý asi pred 2 – 3 dňami prevzal úsek tento po z boja ušlom prápore, ktorý Sovietska armáda z ľavého brehu Hrona, z predmostia vytisla a ten obsadila až po riekou. To sa dozvedel tajomník RNV od Nemcov, ktorí vedeli, že rozpráva nemecky, ale nedbali toho. Mali tam rádio prijímač a telefónnu centrálu. na veliteľstve dôstojníci popíjali a fajčili v dobrej nálade. V tom, asi

o polnoci – prišiel zo zátylia od Handlovej veliteľ brigády, istý plukovník, doniesol železný kríž I. stupňa veliteľovi batailamu. Šli za veliteľom na I. poschodie kaštieľa, kde sa zabávali. U telefónu zostal jeden Feldvébel s tajomníkom RNV, ktorý počúval vysielac Bratislavu, ktorá hlásila frontové správy: „Ťažké boje na úseku Nová Baňa – Sv. Kríž n/ Hronom – Hronská Dúbrava“.

Potom prišli dvaja vojaci – spojky z frontovej línie na veliteľstvo batailonu a pýtali sa po veliteľovi: Ďalej sa pýtali, že čo je to za civila. Feldvébel odvetil, že je to „Burgejmajster“ (starosta), že má byť s trénom odsúdený, odsunutý do Handlovej. Vojaci povedali, že „starý“ (plukovník) s trénoru, že je už preč, že ide „Ivan“ že v susednom úseku „X“ prešiel na pravý breh Hrona a že silne útočí (bolo to asi u Jalnej). Ešte niečo ticho si šepkali, pohovorili, pofajčili, aj s tajomníkom sa dali do reči a odišli.

Asi o pol hodiny nato, čosi hodilo tajomníka RNV na zem v kúte u rádia a v miestnosti bol dym, prach a všetko zariadenie pomiešané. Vtom tajomník vybehol na chodbu (podľubie) a videl, že ťažká mína rozbila dvere, aj „Kuglfang“ pred nimi. Odišiel do pivnice sa skryť. Nik ho už tej noci nehľadal.

Na druhý deň ráno sa zistilo, že veliteľstvo batailonu je preč, na najväčšie potešenie „katakombejcov“, ktorí boli potešení zo správ tajomníka, že oslobodenie je na dosah ruky.

V noci z 30. na 31. marca 1945 v obci bolo počuť niekoľko silných detonácií z južnej a východnej strany. Nemci vyhadzovali mosty do povetria na rieke Hron a potoku Lutila. Chystali sa k ukončeniu „ochrannej služby“ nad obyvateľstvom obce Žiar n/ Hronom a od radosti dávali salvy na počesť svojho odchodu, vysvetľovalo si to podzemné obyvateľstvo našej obce.

V prvej veľkej pivnici kaštieľa, od ktorej menší kryt bol oddelený tenkou stenou, bol veliteľom odbojár, invalid, ktorý cez otvor tehly zdeľoval správy do krytu č. II a sľúbil, že až k nim prídu prv „Chazaji“ – osloboditelia – že nám to ihneď dá oznámiť.

Bolo 31. marca 1945 sobota večer 19 hodín – doba vzkriesenia – a skutočne v túto dobu sme spatrili na „Šibeničnom“ vrchu nad obcou od východnej strany sovietskych vojakov ako ostreľovaní mínami – prískokmi schádzali z vrchu do našej obce.

To bola radosť – vzkriesenie z okupácie hitlerovských hrdlorezov, oslobodenie víťaznou Sovietskou armádou spojencov, bratov, skutočných ochrancov.

Potom večer nastalo ticho, lebo fašisti poklusom ušli smerom na Handlovú, ani nestrieľali, ani obec neostreľovali, bolo až trápne ticho, napätie z ďalšieho vývoja udalostí, rozličné myšlienky a túžby, prania naplňovali naše vedomie.

V pivniciach sme všetci čakali poobliekani, že už, už prídu osloboditelia. Už bolo polnoc a ešte nič, ani v prvej pivnici! Až asi o pol jednej v noci 1. apríla 1945 z prvej pivnice hlásili, že „Chazaji“ sú už tu, u nás v pivnici!

V tom dvaja muži z druhej pivnice vyšli na dvor, pod podľubie kaštieľa, kde sa ozvalo v mesačnej noci od parku volanie „Ruky verch“! Grigorij, Ivan. Idite suda!“ a jeden sovietsky vojak sa vynoril spoza stípa podľubia s napriahnutým automatom v rukách a zvolal: „čto vy? Kdes Germanec? Odvetili sme, že germánci ušli, že my tu v pivnici skrytí civili, že ich čakáme a vítame ako bratov osloboditeľov. V tom prišli z parku aj dvaja volaní krasnoarmejci celý mokří, prešli cez potok a šli sme spolu do pivnice.

Ten prvý bol kapitán gardového pluku a dvaja vojaci. Oslovili ženy, aby sa nebáli, že oni nie sú germánci, ale bratia. Ženy si oddýchli a vedeli, že už pre našu obec je po vojne, že germánca vyženú z republiky až do Berlína a tam, že beštie dobjú, vyprával nám sovietsky kapitán. Ženy napodiv mu dobre rozumeli, nie ako fašistom. Nastalo otázok a odpovedí, spriatelenie!

Až si trochu oddýchli a sa trochu zahriali – nemali sme nič, čím by sme ich ponúkli, ba oni nám dali papirosy a potom odišli aj s našimi dvomi chlapmi do obce vyťahovať všetkých chlapov z krytov. V obci horel obchod s knihami a papierom „Žillovej“, ktorý fašisti vyrabovali a zapálili.

Tajomník RNV už verejne vo svojej funkcii povolil krasnoarmejom po pivniciach a vyvolával chlapov, väčšinou starých.

Časť obyvateľstva, najmä ženy hlásili požiar, druhá časť, hlavne chlapi, šli opravovať fašistami zničené mosty, aby Sovietska armáda mohla postupovať v päťoch okupantov, ustupujúcich „zajačím krokom“.

Nemci nemali už benzínu, takže od letectva sme mali pokoj. Boli obkolesení od Prievidze, takže museli z úseku našej obce rýchle ustupovať, aby sa nedostali do zajatia.

Vojna, tr. j. front sa od tejto chvíle pre obec Žiar nad Hronom skončil, lebo už viac nepadol ani jeden výstrel, leda od radosti od sovietskych vojakov. Obyvateľstvo sa prenáramne tešilo, lebo očakávalo pomstu od fašistov vo forme leteckého útoku alebo delostreleckou paľbou, nepoznajúc frontovú situáciu.

Až keď tajomník RNV prišiel v poludnie do pivnice a povedal ženám, že už smelo môžu ísť domov, že Sovietska armáda je už v Prievidzi, že Nemci už nedostrelia a že pre letectvo nemajú benzín. Varoval pred zákerne zakopanými mínami na verejných priestranstvách a v domoch fašistami posadenými z pomsty, aby ešte naposled tak dali najavo svoju „ochranu“ obyvateľstvu: ženám, deťom a starcom.

Obec bola silne zamínovaná jednotlivými mínami a mínovými poliami.

Oslobodenie obce Žiar nad Hronom Sovietskou armádou dňa 1. apríla 1945.

Obec Žiar n/ Hronom bola dňa 1. apríla 1945 v noci o pol jednej hodine (z bielej soboty na veľkonočnú nedeľu) oslobodená víťaznou bratskou Sovietskou armádou od okupácie hitlerovských hrdlovezov, „fašistických ochrancov“, krvilačných to vlkov v baranej koži, ktorú si pred svojim hanebným ústupom – zvliekli – z okupovanej „do ochrany“ vzatej tzv. slovenskej fašistickej krajiny a celej ČSR.

Radosť ľudu bola neopísateľná preto, že sa skončila kalvária utrpenia, strádania, neistoty a hrôzy, že zmizli drancujúce hordy fašistov, že prišli opravdiví osloboditelia, bratia, súdruhovia, ktorých reči rozumieť, s ktorými sa mohli spolu potešiť z oslobodenia, ktorých už poznali v partizánoch za SNP, ktorí za nás bojovali, svoje životy a krv obetovali. Krasnoarmejski sa chovali k ľudu priateľsky a vzorne, ako vlastná krv, ktorá vlastnosť ctí vojaka v očiach oslobodeného ľudu nadovšetko. O tomto charakterovom ryse sovietskeho vojaka sa obyvateľstvo už dvakrát presvedčilo: za SNP a teraz za oslobodenia, že krasnoarmejski nielen vybojovali našu slobodu, ale chránili naše životy a hmotné statky, ako svoje vlastné.

Ráno, keď oslobodené obyvateľstvo vychádzalo z pivničných krytov a sťahovalo sa domov, v školskej budove už bola sovietska poľná nemocnica a v niektorých menej poškodených domoch rozličné komandatúry vojenských útvarov.

Naskytol sa nám jedinečný nádherný obraz: cez našu obec smerom od Zvolena na Handlovú valila sa sila Sovietskej armády, asi 350 diel a mínometov a 24 kaťúš, všetko motorizované i pechota, šli ani na defelírku. Boli to oddiely sovietskej gardovej divízie, ktorá oslobodila našu obec.

Do „zajačích“ vzavší okupanti zanechali za sebou len skazu a smrť: v obci podmínováli vchody do domov, brány, v bytoch posteľe a rozličné domáce zariadenia, stroje atď. Mnoho civilných osôb a detí prišlo o život, alebo sa stali doživotnými mrzákami.

Biskupský mlyn zamínováli tak rafinovane, že aj dvaja sovietski vojaci sa stali obeťou tejto beštiality už v prvých hodinách po oslobodení.

Hneď zrána špeciálny sovietsky útvar prístrojmi prehliadal všetky domy a dvory ako i záhrady v obci, pátrajúc po mínach na ochranu životov a majetku obyvateľstva, nie ako fašistickí okupanti, ktorí so záľubou hľadali v skrinkách, v nočných stoloch a inde skrytých partizánov v podobe cenností a podobne.

Z členov RMNV sa v dobe oslobodenia v obci nachádzali: podpredseda, tajomník a jeden člen, ktorí sa ihneď ujali svojej funkcie a večer boli pozvaní k náčelníovi NKVD (Národnaja komisia) vnútrenných diel = bezpečnostná polícia,

ako naše SNB. Porozprávali sa so zástupcom náčelníka, s istým kapitánom o pomeroch v obci, ktorý ich informoval o postupe Sovietskej armády na všetkých frontoch a prehlásil, aby ihneď prevzali správu obce do svojich rúk a že Sovietska armáda žiada len bratskú spoluprácu s RMNV a ľuďom, aby mohol byť fašistický nepriateľ čím skôr porazený. Odovzdal tajomníkovi RNV správu hlavného veliteľstva IV ukrajinského frontu z 1. apríla 1945 pre informáciu. Ďalej ukázal členom RMNV tri zoznamy: A = komunistov, ilegálnych pracovníkov, členov RMNV v Žiari n/Hronom. Aj prítomní členovia RMNV sa v ňom našli. B zoznam = Nemcov, fašistov a zoznam C = exponovaných členov HSĽS a HG z našej obce. Ktorí z týchto už boli doma, boli predvolaní NKVD k vyšetreniu a odovzdaní RMNV. Boli to dvaja ľudáci, lojálni občania.

Vyznamenanie členov Revolučného národného výboru v Žiari nad Hronom

Predsedníctvo Slovenskej národnej rady v Bratislave udelilo členom RMNV vo Sv. Kríži nad Hronom na znak zásluh o obnovenie Československej republiky a oslobodenie slovenského národa.

Rad
Slovenského národného povstania
II. triedy.

a to nasledujúcim:

1. Kollár Ľudovít,
2. Kováč Jozef,
3. Ľupták Ľudevít,
4. Orságh Ján,
5. Norbert Slovák

Rad
Slovenského národného povstania
III. triedy

a to nasledujúcim:

1. Baranovi Jozefovi,
2. Hromádkovi Jozefovi,
3. Krajčimu Andrejovi,
4. Šaušovi Júliusovi,
5. Mikulášovi Zúbrikovi.

Prezident republiky Československej
udelil v uznaní vynikajúcich vojenských činov mimo boj, ktorými sa
zaslúžili o československú armádu
Čs. vojenskú medailu II. stupňa za zásluhy:

nasledujúcim:

1. Kollár Ľudevít
2. Kováč Jozef
3. Lupták Ľudovít
4. Országh Ján
5. Slovák Norbert

**Materiál pre
obecnú kroniku**

Táto časť obecnej kroniky Žiar n/Hronom bola vyhotovená na základe materiálu „Dejín obce Sv. Kríž n/Hronom, II. časť o ilegálnej činnosti KSS a o Slovenskom národnom povstaní v Žiari n/ Hronom, ktorá je v úschove MNV a bola vyhotovená terajším obecným kronikárom.

Zainteresovaní členovia RMNV na týchto udalostiach (až na dvoch s. Ištvánfiho a s. Klimu) a pracujú na výstavbe socialistického mesta a kolektivizácii dediny. V terajšom MNV z členov RNV pracujú: s. Jozef Baran, predseda MNV, s. Jozef Hromádka, podpredseda MNV, predseda JRD, a s. Jozef Kováč, člen MNV a JRD.

Od oslobodenia obce Sovietskou armádou do vítazného Februára

(1. apríl 1945 – 25. február 1948)

Vplyv národnej a demokratickej revolúcie a oslobodenia vlasti na obyvateľstvo obce – Sv. Kríža nad Hronom

Naša národná a demokratická revolúcia, oslobodenie našej krajiny víťaznou Sovietskou armádou, koniec protifašistickej vojny a pomoc Sovietskeho ľudu nášmu mladému ľudovodemokratickému štátu a všetky udalosti a ich dôsledky a následky mali veľký vplyv na život našej obce Sv. Kríža nad Hronom, ktorej sa to všetko dotýkalo a tento život značne menilo, takže sa tu rodil a rodí nový život v oslobodenej a obnovenej obci. Jak po stránke ideologickej, politickej, hospodárskej a kultúrnej.

Tento nový život sa prejavil predovšetkým sebavedomým prejavom radosti pokrokového ľudu obce nad víťazstvom pracujúcich, zriadením národných výborov, založením akčných výborov Národného frontu a ich činnosťou, utiahnutím a zatlačovaním, obmedzovaním reakčných živlov, uvoľnením závislých ľudí na reakčníkoch a húfnym vstupovaním obyvateľov do MO KSS (172 členov mala).

Naše obyvateľstvo zvláštnym zadostučinením a skutočnou radosťou prijalo Košický vládny program, v ktorom boli priklincované výdobytky Slovenského národného povstania: Národné výbory, vyriešenie pomeru medzi českým a slovenským národom, znárodnenie priemyslu, bánk, poľnohospodárstva a tak ďalej.

RMNV svojou taktickou činnosťou a chovaním – v duchu politiky rodnej strany – už za SNP a zvlášť po oslobodení voči obyvateľstvu, úspešne budoval morálne politickú jednotu všetkého obyvateľstva a upevňoval zväzok robotníkov s roľníkmi, zdôrazňujúc pri každej vhodnej príležitosti spoluprácu a jednotu všetkých vrstiev obyvateľstva obce na spoločnom diele a prízvukoval potrebu výchovy na masovom podklade k socialistickému vlastenectvu, dávajúc za vzor a príklad ľud Sovietskeho zväzu, ktorý svoje historické víťazstvo vo Veľkej vlasteneckej vojne nad fašizmom môže ďakovať hlavne svojmu soc. vlastenectvu, morálne politickej jednote a iným kladným vlastnostiam a rysom svojho charakteru socialistického ruského človeka.

Už prvky týchto vlastností nového pokrokového človeka, ktoré si začalo naše obyvateľstvo prisvojovať sa blahodarne prejavovali v jeho živote: malo porozumenie pre kolektívnu prácu, prácu oslobodenú, pracovalo s nadšením a obetavo, dôverovať začalo MO – KSS a jej členom v masových organizáciách, ako aj orgánom ľudovej moci v štáte, Národným výborom, ktoré ho v ich ťažkej počiatkovej práci podporovalo, čo bolo hodnotným kladom po toľkých sklamaníach buržoáznych a fašistických mocipánov.

Obyvateľstvo sa presvedčilo, že fašistami zámerne rozširovaná propaganda a lživé osočovanie komunistov a Sovietskeho ľudu – že sú barbari, nevzdelanci, krvožížniví utláčatelia atp. – sú vonkoncom nepravdivé, ba sa presvedčil na svojej vlastnej koži, že tieto, ba ešte horšie vlastnosti a činy prejavili „osloboditelia“ hitlerovskí fašisti.

Krasnoarmejsi plne rešpektovali vyznanie kresťanského obyvateľstva našej obce, neuväzovali kone do kostola, neničili sochy a obrazy atp. – táto okolnosť veľmi značne poslúžila reputácii Sovietskej armády a Sovietskemu ľudu vôbec a získala obdiv a lásku veľkého nášho obyvateľstva a naplňovala ho radosťou ako pre prítomnosť, tak aj pre ďalšie perspektívy.

Obyvateľstvo sa presvedčilo, že komunisti to s ním dobre myslia, že jeho záujmy chránia a nielen sľubmi a slovami, ktoré sa neuskutočňujú, alebo sa rozchádzajú v praxi, ale činmi a skutočnosťou.

Presvedčili sa, že Rusi – i keď sú komunisti – sú ľudia, ľudia dobroprajní, s ktorými sa môžu zrozumiteľne dohovoriť o ich živote o SSSR a uposlúchnuť ich dobré rady pre budovanie nového života u nás, rady to ľudí pracujúcich, robotníkov a roľníkov a nie „kadejakých behantrov a pánikov alebo veľkomožných“, ktorí náš ľud za feudalizmu, buržoázie a fašizmu len klamali, vykorisťovali, zotročovali, utláčali národnostne, sociálne, politicky a kultúrne.

Toto bol najväčší a najúčinnjší propagačný prostriedok krasnoarmejcov pre náš ľud, ktorý sa mohol bezprostredne, svojským presvedčiť o novom, pokrokovom, socialistickom živote v Sovietskom zväze, a tak si mohol otvoriť oči a overiť lži a falošnú zámernú propagandu predstaviteľov bývalých protiľudových režimov. a po uspokojení svojich vedomostí a zvedavosti – priateľstvo a bratstvo voči našim osloboditeľom krasnoarmejcovi sa menilo a prejavovalo vo vďačnosť a lásku.

A k takémuto duševnému rozpoloženiu nášho obyvateľstva, keď sa pripojili blahodarné opatrenia našej ľudovodemokratickej vlády a orgánov štátnej moci, Národných výborov, či už politické, ideologické, sociálne, hospodárske alebo – kultúrno – výchovné – prejavovať sa to začalo v zmýšľaní, chovaní, cítení, v práci a živote celého nášho pracujúceho ľudu a značne korigovalo svoje vedomosti a zmýšľanie o komunistoch, čo dávalo najavo svojou dôverou a spoluprácou s nimi.

Nebyť rušivých zásluhov Demokratickej strany, reakcionárov a radcov ľudu, ktoré sa prejavovali až do februárových udalostí 1948 , náš ľud by bol pokračoval vo vytýčenej si ceste hneď po oslobodení a ovocie toho by sa bolo prejavilo v zrýchlenom tempe zvyšovania produktivity práce vôbec a v úspešnom budovaní a dosiahnutí socializmu v dobe kratšej, po zdolávaní menšieho odporu s väčším elánom, než pomýlení, zavedení a oklamani buržoáznymi zradcami v dobe predfebruárovej, ktorá tempo socializácie značne hamovala a predlžovala. No prekážky, ťažkosti a kapitalistické prežitky vo vedomí nášho ľudu ako aj reakčná propaganda zradcov nás len podnecuje k vypätiu síl a k oduševňovaniu sa za víťazstvo socializmu, ktorý naproti tomu bude vzácnejší a zaslúženejší, ako keby nám jeho blaho samo padlo do lona, čo je ako dobre vieme – nemysliteľné a nemožné pre zúrivý odpor imperialistického sveta.

Obete fašizmu.

Obyvateľstvo našej obce utrpelo značné škody na životoch od domácich fašistov a hitlerovských okupantov za tzv. Slovenského štátu, za SNP, za okupácie a za oslobodzovacích bojov.

Obete rasovej perzekúcie – - Židia.

Z obyvateľov obce židovskej národnosti, ktoré boli v roku 1942 deportovaní do Poľska, do Osvienčimu alebo predtým ušli do cudziny a skryli sa do hôr, padli v obeť rasovej perzekúcii hitlerovských vrahov:

Rodiny: Zlattnerová – Langfelderová, 5 osôb, Reisová, 3 osoby, Brichtová – Fabiánová, 5 osôb, Démešová, 2 osoby, Fischerová, 4 osoby a Dr. David Altmann, lekár, Kúfalvy, lekárnik, Mikuláš Friedman, úradník, Pavel Beregi, maturant, Janka Weilová, obchodníčka, spolu 39 osôb.

Cigáni.

Po SNP, na počiatku okupácie obce boli postrieľaní a spálení nasledujúci cigánski obyvatelia:

Rodina: Jozefa Šarközy, Ľudovíta Tomčainyi, Emila Tomčaní, Meszárošová a ďalší, spolu 24 osôb.

Väznení gestapom. Obete gestapa.

Ľudovít Lupták a Jozef Kováč, väznení v Il'ave a Bratislave.

Ľudovít Ištvánfi, člen RMNV, usmrtený v tábore Manthauzen. Emília Zúbriková, partizánka, nájdená v masovom hrobe v Kremnici.

Hrdinskou smrťou padlí partizáni a povstal. vojaci.

František Váňa, pri T.Sv. Martine, Emil Puliš, pri Tomášovciach, Ján Janovič, pri Trenč. Tepliciach, Ondrej Kakara, Emil Kakara a Alexander Kakara pri Dubnici, partizáni, Ján Šurka a Štefan Geleta, povstaleckí vojaci.

Nezvestní vojaci.

Ján Baran a Štefan Kolóň.

Ranení vojaci.

Npor. Tibor Mey, invalid, Štefan Zúbrik, Martin Kolóň.

Zajatí vojaci.

Z povstaleckých vojakov bolo hitlerovcami zajatých našich občanov asi 25, ktorí sa z táborov všetci vrátili.

Padlí civilní obyvatelia.

Za bojov SNP, bombardovania za okupácie a za oslobodzovacích bojov padli nasledujúci naši občania: Michal Hurtík, Michal Filús, Terézia Neuschlová, Anna Poncová, Mária Kösegi, Vd. Anna Hanzelová, dr. Jozef Hanzel, lekár, Ján Pinka, Ján Krivek, Michal Dekýš, Robert Balon.

Ranené civilné osoby.

Následkom bombardovania a ostreľovania delostrelectvom boli ranené nasledovné civilné osoby: Mária Martincová, Terézia Náročná, invalid, Vd. Mária Švábiková a niekoľko iných ľahšie.

Celkové straty na mŕtvych občanoch činia 84, ktorí boli zistení.

Vojnové škody hmotné v obci Svätý Kríž

Hronom

Naša obec za SNP, okupácie a oslobodzovacích bojov utrpela značné hmotné škody jak na verejnom, tak aj na súkromnom majetku obyvateľstva od hitlerovských okupantov, falošných a namyslených to „ochrancov“ tzv. Slovenského štátu.

Škody na majetku obecnom.

Naša obec na svojom majetku utrpela nasledovné škody:	
Na nehnuteľnostiach:	v odhadnutej výške škody:
Rozbombardovaný obecný dom	473 650,- Kčs
Bombardovaním zničený dom pastierne	253 490,- Kčs
Bombardovaním zničená obecná „šmikňa“	150 000,- Kčs
Do povetria vyhodený obecný bitúnok	241 910,- Kčs
Bombardovaním zničené ulice a námestie	800 000,- Kčs
Bombardovaním poškodený vodovod a odcudzené stroje	715 000,- Kčs
Bombardovaním poškodený obecný cintorín	87 500,- Kčs
Na nehnuteľnostiach:	
Okupantmi odcudzená motor. striekačka a prísl., hasičská výbroj a výstroj	463 980,- Kčs
Bombardovaním zničené zariadenie ob. domu	150 000,- Kčs
Odcudzenie novej aparatúry ver. rozhlasu	150 000,- Kčs
Zničená obecná knižnica	50.000,- Kčs
Bombami zabití 3 plemenní býci	60.000,- Kčs
Úhrnná škoda	3. 595 530,- Kčs

Škoda na štátnom majetku a zariadeniach.

Štát utrpel škodu na svojom majetku a zariadeniach a to:

Štátna cestná správa:
Zničený most železný cez Hron, cez potok Lutila 2 mosty, cez mlynský náhon 2 mosty, poškodené teleso cesty delostreľbou a tankami.

Štátne železnice:
Zničený most cez Hron, poškodená staničná budova, sklady, koľaje, atď.

Poštová správa:
Odpílenie telefónnych a telegrafných stĺpov vedenia, odcudzený materiál.

SS elektrárne:
Odpílenie stĺpov vedenia, zničené transformátory atď.

Družstevný sektor:
Odcudzené poľnohospodárske produkty zo skladov, stroje, stavebný materiál a iné hodnoty.

Cirkevný majetok:

Poškodený kostol, zostrelený zvon, rozstrieľaná fara. Ťažko rozstrieľaný biskupský kaštieľ. Zbombardované celé schodište, ktoré dal biskup Rimely postaviť v min. storočí. Vyrabované umelecké cennosti: nábytok, obrazy, knihovňa, zbierky, atď.

Židovský tempel a byt šachtera zbombardované a vyrabované.

Súkromné podniky:

Fa Lichtenstein a Wilček, prenájom biskupských hôr a majera „Kupča“. Všetko vydrancované a zničené.

Podnik na výrobu mlynských kameňov Scwartz – Behle vyhodенý okupantami do vzduchu – komplet.

Na nemovitostiach.

Hmotné škody na majetku obyvateľstva.

Bombardovaním vyhodенím do povetria a rozstrieľaním bolo úplne zničených a ťažko poškodených 46 domov.

Poškodených stredne a ľahšie bolo 214 domov.

Spolu: 260 obytných domov,

s hospodárskymi staviskami.

Ďalej boli poškodené pozemky, kultúry bombami, delostreľbou, opevňovacími prácami, strata pre neobrobenie skrz boje a evakuáciu, odcudzené plodiny poľnohospodárske.

Na movitostiach.

Následkom vydrancovania hitlerovcami a paľbou delostrelectva a mínometov ako aj úlomkov bomb, poškodené boli domáce zariadenie, potraviny, odev, obuv, cennosti, atp.

Za okupácie: Okupanti používali zdarma byty, sklady, maštale, vyjedali obyvateľstvo, používali povozy a dobytok, pracovnú silu obyvateľstva. Zrekvirovali na „Bestätigung“ dobytok, stroje, atď. Zobrali obyvateľstvo na vojnové úkony za front a inde, doma na opevňovacie práce atp. Naše obyvateľstvo súc nepriateľom vykorisťované a zotročované, fyzicky a duševne deprimované, predsa dobrovoľnou brigádnickou prácou za SNP a po oslobodení darovalo stovky a stovky pracovných dní na opevňovacie práce, na ich odstránenie, na stavbu obecného kultúrneho domu, na rekonštrukčné práce verejné a na úkony pre bratskú Sovietsku armádu. Pohostili partizánov sovietskych, našich a povstaleckých a sovietskych vojakov.

Vojnové škody obce a obyvateľstva (okrem štátu) na hnutelnostiach a nehnuteľnostiach za SNP podľa podaných prihlášok a prevedených odhadov činili celkove 12.355.135,- korún.

Vojnové škody obce a obyvateľstva (okrem štátu a vecného plnenia pre čl. a soviets. armádu) na nemovitostiach a movitostiach podľa podaných prihlášok a prevedeného ustálenia za okupácie a oslobodzovacích

bojov činili 27.497.222,90 Kčs

Celková vojnová škoda obnáša 39.852.357,90 Kčs

Útvary Sovietskej armády na bratskej návšteve a oddychu v oslobodenej obci Sv. Kríž nad Hronom.

Konštrukčné práce prevádzané SA a obyvateľstvom.

Už prvý deň oslobodenia našej obce ráno 1. apríla 1945 všetci chlapi, z krytov vyšli a medzičasom sa vrátili domov z okolitých obcí – spolupracovali s krasnoarmejcami na rekonštrukcii okupantmi zničených mostov: jeden cez Hron a 2 cez potok Lutila a dva cez mlynský náhon. Stavebné drevo sa rúbalo v blízkom biskupskom parku, keďže na fronte nebolo iného východiska a možnosti. Tak za týždeň boli všetky tieto mosty hotov a odovzdané verejnej premávke. Treba tu poznamenať, že most cez Hron, vyhodенý do vzduchu našimi partizánmi za SNP, hitlerovci za sedem mesiacov robili a potom pred postupujúcou Sovietskou armádou vyhodili do povetria v posledný deň svojho odstupu. Aj tu sa prejavila technická prevaha krasnoarmejcov nad fašistami.

Prichádzali k nám zásobovacie útvary Sovietskej armády: poľné pekárne, jatky, zásoby potravín a streliva, atp. Vykupovali jatočný dobytok, ktorého bolo poskromne, keďže ho fašisti zobrali. Krasnoarmejci zaplatili za dobytok čsl. peniazmi podľa cenníka vydaného košickou vládou a nie ako hitlerovci za „papieriky“ na „Bestätignug“ –y a za „päť prstov“, za ktorých prstom platilo náhradu vojnových škôd naše povereníctvo vnútra v Bratislave.

Vojenskú premávku cez našu obec udržovali sovietske „regulírovštice“ s farebnými práporkami signalizujúc a to veľmi zručne a „ladne“ a mimo obce vojenské stráže, ktoré zbierali vojenskú výstroj a výzbroj od civilného obyvateľstva a od zo zajatia sa vracavších vojakov, a to právom trofeje.

Sovietske vojenské jednotky prichádzali k nám a odchádzali na front, ktorý sa dakde pri Žiline zasekol na krátky čas a fašisti ešte vynakladajúc posledné sily „kopali ako zdochýnajúca kobyľa“.

Už mleli z posledného, ale tým väčšie bolo besnenie okupantov zo zúfalstva o svoj vlastný osud a svoju budúcnosť, zo strachu pred zodpovednosťou za svoje hanebné činy popáchané skoro po celej Európe, časti Afriky a Ázie.

Miestna sovietska poľná nemocnica ošetrovala aj našich civilných ranených od mín z celého okolia, ktorých bol značný počet, hlavne detí. Do tunajšieho cintorína dovezli hrdinnou smrťou padlých krasnoarmejcov. Prvý tu bol pochovaný istý sovietsky plukovník – s plnou vojenskou poctou, ktorý padol pri prechode rieky Hrona u obce Jalnej. Ďalší boli dvaja krasnoarmejci, ktorí boli zabití mínou na miestnej biskupskej píle v prvých hodinách po oslobodení našej obce. Títo ale boli pochovaní na čestnom mieste v záhrade pred biskupským kaštieľom, keďže boli prvými obeťami beštiality fašistov v našej oslobodenej obci. Ostatní sovietski padlí vojaci asi 20 boli podovážaní z okolitých obcí, od

Handlovej, kde padli hrdinskou smrťou, obetovali svoje životy, aby sme my mohli žiť – slobodne. Večnaja im pamjať!

Kríže nad hrobmi hitlerovcov v cintoríne, vykresané v poli dobe hákového kríža, alebo ním inak opatrené, boli z hrobov odstránené a spálené, aby nezostalo ani stopy po fašistických beštiách, ani po smrti.

Takže v cintoríne nám zostali len partizáni, povstaleckí vojaci a civilné obeť, keďže krasnoarmejski boli neskôr exhumovaní a prevezení do Zvolena, do hromadného vojenského hrobu. Na Zvolenskom námestí bol postavený krásny obelisk – pomník padlým hrdinom Sovietskej armády. Na stavbu tohto pomníka daroval RMNV asi 30 q cementu, keďže ten vtedy nebol k dostaniu. A u nás bola istá zásoba. Bola by sa síce i nám veľmi zišla na opravu rozbitej obce, ale RMNV pokladal za svoju samozrejmu povinnosť aspoň takto čiastočne prispieť na splácanie nášho dlhu, lásky, vďačnosti a oddanosti ku hrdinom – krasnoarmejskom, ktorí za našu slobodu obetovali to najdrahšie – svoje životy.

Začiatkom apríla 1945 prišiel k nám sovietsky veliteľ vojenskej nemocnice na Sliachi, ktorý sa od prechádzajúcich sovietskych vojakov dozvedel, že u nás je RMNV, pozostávajúci z komunistov a že obyvateľstvo veľmi dobre vychádza a spolupracuje s príslušníkmi Sovietskej armády, ktorých si ctí a váži ako priateľov a bratov. Bol to záložný kapitán, inak tajomník OV KSSS v Minsku, v Bielo Rusku. Tento nás potom veľmi často a rád navštevoval, radil nám, učil nás, členov RMNV a ľud pracovať v duchu socializmu a ten budovať. Donášal nám správy o postupe Sovietskej armády, ktorá sa už pripravovala zaútočiť na brloh fašistov v Berlíne, v ktorom bol aj beštiálny vlk Hitler, aby tieto šelmy tam zlikvidovala.

V prvých dňoch apríla 1945 RMNV mal poradu na Komandatúre gorodu, kde komandýr, istý sovietsky major vlastnoručne vyhotovil všetkým členom RMNV „propusk“, aby sa mohli vo dne v noci pohybovať v obci a mimo nej, aby sa mohli strážam vojenským legitimovať. jednalo sa o spoluprácu ľudu a RMNV so sovietskou armádou o zásobovaní vojska a civilného obyvateľstva, atď.

Polná nemocnica a niektoré útvary Sovietskej armády boli prisunuté blíž k frontu a prišli k nám ďalšie oddiely týlu.

Dňa 10. apríla 1945 komandatúra gorodu odišla za frontom. Naša obec patrila potom pod komandatúru v Kremnici, vo Zvolene a v B. Bystrici. Dôstojníci komandatúry z Kremnice denne dochádzali do našej a okolitých obcí medzi ľud.

Spolupráca RMNV s touto komandatúrou bola tiež priateľská a ak nám dávala odberný lístok na „spirt“ a iné liehoviny, toto priateľstvo sa prehlbovalo a utvrdzovalo „s dobrou náladou a veselou myslou“, ovšem v rámci slušnosti.

Cez našu obec prechádzajúce sovietske vojenské útvary odvážali od frontu do zázemia rozličné trofeje: stroje, väčšinou poľnohospodárske, ktoré fašisti zrekvirovali a poodvážali z obce, nestačili však už tie odviezť do „Reichu“.

Naše obyvateľstvo si od krasnoarmejskov niekoľko týchto strojov vyžiadalo, ktoré im sovietski vojaci ochotne podarovali, vraviac: „Eto vaše mašiny. Vot!

Rabótajte! Cristiani! Obyvateľstvo sa veľmi vďačne poďakovalo, už aj preto, že ich vrah „kresťanmi“ zazvali (ckristian = roľník). Hľa dôkaz charakterových vlastností: dobromyseľnosť a ľudskosť sovietskeho vojaka na rozdiel od fašistov, ktorí náš ľud od tých strojov „oslobodili“!

Sovietske útvary prehánali aj hovädzí dobytok v tisícových húfoch, ktoré ukoristili od týchto „osloboditeľov“! hitlerovcov.

Krasnoarmejsi vymenili nám jedného plemenného býka za kravu, keďže obec bombardovaním prišla o všetkých plemenníkov.

**1. máj 1945 –
- oslava.**

Tento sviatok práce ešte nikdy nebol v našej obci tak radostne a vesele oslavovaný ako teraz. Oslava sviatku pracujúcich sa spojila s oslavou oslobodenia našej obce víťaznou Sovietskou armádou z hitlerovského jarma okupantov. Dopoludnia na námestí pri kostole bol prejav zástupcu RMNV a Sovietskej armády za hojnej účasti obyvateľstva. Odpoľudnia bola veselica v „Rubinke“ s hudbou a tancom. Občerstvenie nám darovali krasnoarmejsi, náš súdruh kapitán zo sliáčskej boľnice. Nálada bola veselá až do neskorého večera.

Bola to prvá skutočná zábava v oslobodenej vlasti.

9. mája 1945.

Ráno prišiel jeden sovietsky dôstojník na RMNV a zdelil nám, že Sovietska armáda dobyla Berlín a že je koniec vojny, že nacisti hitlerovskí bezpodmienečne kapitulovali a zložili zbraň.

RMNV to v obci ihneď vyhlásil. Ľud sa tak radoval, že do tej doby žiadnu správu neprijal tak radostne ako túto. Už aj pomery v obci sa do značnej miery skonsolidovali, začalo fungovať zásobovanie bez poruchovosti.

Jedine chýbali mnohí rodinní príslušníci, zajatí, uväznení, nezvestní. Táto okolnosť zarmucovala postihnuté rodiny nadovšetko. Chýbalo nám ešte spojenie so svetom cestou rádia, tlače a pošty, len prechádzajúci ľudia a nadovšetko krasnoarmejsi nás informovali o svetových udalostiach v posledné dni vojny a po jej ukončení.

Potom o niekoľko dní útvary Sovietskej armády začali opúšťať našu obec. Ťažké bolo lúčenie so známymi, priateľmi a bratmi – a to obojstranne. Od polovice mája 1945 kde – tu prišli k nám sovietski vojaci z Komandatúry vo Zvolene, alebo v B. Bystrici. Konečne i týmto koncom mája sme museli povedať svoje „Do svidania“!

Revolučný miestny národný výbor, jeho obnova a činnosť.

Začiatkom apríla 1945 RMNV sa stal kompletným – až na s. Ludovíta Ištvánfiho, ktorého hitlerovci v tábore Manthausene umučili. Večná mu pamäť!

Ako posledný sa vrátil predseda RMNV z väzenia Gestapa v Kremnici, kde bol od pred Vianoc 1944 zaistený, vďaka však nemocničnému ošetrovaniu, vyhol sa istej smrti, keďže všetci väzni boli po oslobodení nájdení v masových hrobách, vyše 300 osôb. Obyvateľstvo sa začalo pomaly z blízkych a ďalekých obcí – kde bolo evakuované – vracieť domov.

RMNV si našiel umiestnenie na Poštovom úrade, keďže obecný dom bol úplne rozbombardovaný.

Voľba MNV.

Na volebnej schôdzi voličov v počte 200 členov RMNV dňa 22. apríla 1945 v miestnosti štát. ľud. školy sa konala voľba MNV obce Sv. Kríž nad Hronom.

Rokovanie. „Predseda RMNV privítajúc prítomných, zahajuje volebnú schôdzu MNV a konštatuje, že voliči boli správne v mieste obvyklým spôsobom – vybubnovaním – zvolaní s upovedomením o čase a mieste konania schôdze, ako aj jej programu.

Za overovateľov zápisnice označil: Júliusa Šaušu a Jozefa a Jozefa Kováča. Predseda prehovoril o štátnoprávnej zmene, o oslobodení našej vlasti krasnou armejou, o práci a disciplíne obyvateľstva.

Potom mal obšírny prejav s Pavel Klimo, člen RMNV o politickej a vojenskej situácii, o občianskych povinnostiach a vyzval prítomných občanov priložiť ruky k výstavbe nového štátu a tak si zabezpečiť lepšiu budúcnosť pre nás a našich budúcich.

Ďalej Norbert Slovák, ved. ÚMNV, vysvetlil význam MNV a smernice pre jeho tvorenie.

Na to predseda vyzval občanov, ktorí v zmysle smerníc nemajú volebného práva, aby volebnú schôdzu opustili. Potom prečítal kandidátku 18 členov MNV, ktorú zostavili masové organizácie pod vedením KSS – MO a RMNV a vyzval voličov, aby rovným a verejným hlasovaním previedli voľbu MNV. O každom kandidátovi sa hlasovalo osobitne akklamáciou.

Navrhovaná kandidátka bola jednomyselne prijatá bez každej zmeny.

Za členov MNV vo Sv. Kríži nad Hronom boli zvolení:

1. Ľudovít Lupták, maloživnostník, za KSS.
2. Ján Orságh, maloroľník, za KSS.
3. Pavol Klimo, riaditeľ meštianky, za KSS.
4. Ondrej Krajčí, maloroľník, za KSS.
5. Ing. Anton Holub, civ. geometer, za KSS.
6. Jozef Kováč, robotník, za KSS.
7. Jozef Hromádka, maloroľník, za KSS.
8. Mikuláš Zúbrik, št. cestár, za KSS.
9. Jozef Baran, robotník, za KSS.
10. Ján Zlejka, robotník, za KSS.
11. Július Šauša, súkr. úradník, bespart.
12. Štefan Geleta, záhradník, za KSS.

13. Ľudovít Kollár, st. stroj. zám., za KSS
14. Štefan Petruš, robotník, za KSS.
15. Ján Valuška, stolár, bezpart.
16. Štefan Povinský, robotník, za KSS.
17. Jozef Danko, blaška, moloroľník, bespart.
18. Ján Líška, maloroľ., bespart.

Za náhradníkov MNV: 1. Jozef Dvornák, 2. Ján Sedliak, maloroľník, 3. Jozef Hrmo, filo, maloroľ., 4. Jozef Dvornák, páľka, maloroľník.

Potom predseda predstavil novozvolený MNV občanom a schôdzu zakľúčil.

Ustanovenie MNV.

Novozvolení členovia MNV zložili sľub do rúk zástupcu ONV v Kremnici dňa 22. apríla 1945 a pokračovalo sa v rokovaní novozvoleného MNV.

Bol zvolený Užší výbor – predsedníctvo MNV:

Ľudovít Lupták, predseda MNV, Ján Orságh, podpredseda MNV, Jozef Kováč, II. podpredseda MNV, Pavol Klimo, tajomník MNV, Ondrej Krajčí, pokladník obce a pokladník a Mikuláš Zúbrik, člen.

Ďalej boli zvolené nasledovné obecné komisie pri MNV:

Zásobovacia komisia: Július Šauša, predseda a 3 členovia.

Bezpečnostná komisia: Ing. Anton Holub, predseda a 3 členovia.

Kultúrna a sociálna komisia: Pavel Klimo, predseda a 4 členovia.

Rekonštrukčná komisia: Mikuláš Zúbrik, predseda a 2 členovia.

Zdravotná komisia: Ľudovít Kollár, st., predseda a 2 členovia.

Obv. úrad MNV–zriadenie. MNV svojim uznesením zo dňa 22. apríla 1945 zriadil „Obvodný úrad MNV vo Sv. Kríži nad Hronom“ pre obce: Sv. Kríž n/Hr., Lutila a Stará Kremnička. Vedúcim úradu ustanovil s. Norberta Slováka, býv. taj. RMN a jeho zástupcom s. Emila Forgáča, kanc. úradníkmi: Rudolfa Hrušovského a Michala Čerťaského, zriadencom Jána Valušku, st.

Ďalej bolo rozhodnuté, že sa MNV s obv. úradom umiestni v obecnom dome býv. (dr. Atlmana), po jeho uprázdnení a adaptácii.

Obecná milícia.

Bola zriadená ihneď po prechode frontu asi 20 členná. Fungovala riadne a spolupracovala na zaistení bezpečnostnej, poriadkovej a premávkovej služby v obci a s vojenskými orgánmi Sovietskej armády. Spolupracovali tiež so „regulirovščicami“, ktoré usmerňovali dopravu Sovietskej armády a civilnú.

Uznesením MNV z 22. apríla 1945 bola milícia zreorganizovaná podľa smerníc ONV v Kremnici.

Zásobovanie obyvateľstva.

MNV mal veľmi dôležitú a súrnu potrebu vyriešiť. Bolo potrebné ihneď sa postarať o zásobovanie obyvateľstva tovarom dennej spotreby, hlavne základnými potravinami, keďže fašisti všetko vydrancovali z evakuovanej obce, kde sami boli hospodármi: zlodejmi, lupičmi, nevernými správcami.

Prvé dni po oslobodení ľud žil buď zo zvyškov, ktoré si ešte z evakuácie priniesol späť. No tieto zásoby potravín neboli valné a za niekoľko dní sa

pominuli. Niektorí občania chodili kupovať a vypožičiavať si zásoby od príbuzných priateľov z okolitých obcí, ktoré neboli tak vojnou poškodené ako naša obec.

Pomoc ľudu Soviet. armády-potravinami. Krasnoarmejski už mali päťročné skúsenosti, že kde „prušiacka čižma“ šliap-ne, tam ani tráva nerastie, a preto na znak súdružskej pomoci zo svojich zásob potravín prepustili MNV pre zásobovanie ľudu za vojenské smerné ceny články dennej potravy – spotreby:

pšenicu.....6.031,- kg...a´ 2.46,- Kčs.....t.j.	14.836,26 Kčs
raž.....432,- kg...a´ 2.46,- Kčs.....t.j.	1.054,08 –II-
hrach.....5.700,- kg...a´ 3.93,- Kčs.....t.j.	22.401,- -II-
fazuľa.....3.200,- kg...a´ 3.75,- Kčs.....t.j.	12.000,- -II-
zemiaky.....1.660,- kg...a´ 1.40,- Kčs.....t.j.	2.324,- -II-
Spolu:	52.615,34 Kčs

Za odpredaná potraviny s miernym zvýšením cien sa získalo..... 20.400,- Kčs, ktoré sa venovali fondu na stavbu obec. kultúrneho domu.

Okrem toho nám umožnili odber trafiky z vlastných zásob, a to cigariet po 50 ks pre každého fajčiara. To bola nevýslovná radosť mužov, ktorí už týždne nefajčili, a to cez boje, kedy bolo na to času a chuti a vyžadovalo sa veľa rás potúžiť odvahu, trpezlivosť a utlmiť hnev a zlobu voči fašistom, aby nevybúšila a nespôsobila nedozierne následky, neprimerané účelnosti a osohu z prenáhlenia.

Tiež nám darovali naftu na svietenie a benzín.

Zmena v osobe obec. zriadenca. MNV svojim uznesením z 3. mája 1945 penzionoval obec. zriadenca Jána Valušku a na jeho miesto ustanovil Mikuláša Hurtíka. Tomuto určil byt s jeho invalidnou matkou na MNV, ktorá môže čiastočne obstarávať čistenie miestností MNV. Plat má ustáliť Rada obce.

Získanie sídla okresu do našej obce. Podľa uznesenia z 3.V. 1945 MNV upravuje Radu obce, aby učinila potrebné opatrenia na získanie okresu do Svät. Kríža nad Hronom. Okolité obce z okresu Nová Baňa: Hliník, Horná Trnávka, Horná a Dolná Ždáňa, Breznica, Skl. Teplice, Bukovina, Prochot prejavili vôľu patriť do novoutvoreného okresu vo Sv. Kríži nad Hronom. Tiež by k tomuto okresu patrilo 21 obcí z okresu Kremnického, ktoré pôvodne patrili sem, pred jeho zrušením v r. 1928 zásluhou HSLS, ktorá sa tak chcela zbaviť českých úradníkov na Okresnom úrade a nezbajúc o záujem obcí a ľudu dolnej časti okresu.

Zaistenie nemovitosti po Nemcoch a kolaborantoch. MNV svojim uzn. z 5. VII. 1945 rozhodol, aby sa hnutelnosti po Nemcoch a kolaborantoch, ktorí ušli s hitlerovskou armádou, zaistili a odpredali verejnou dražbou. Výťažok sa má prideliť fondu na stavbu obec. kultúrneho domu. Ide o movitosti osôb: Rodina Zimmermanová, 6 osôb, majitelia podniku na výrobu mlynských kameňov, Semmelrocková, 3 osoby, mlynár, Oswaldová, 2 osoby, hostinská, Götznerová, 3 osoby, záhradník, Ing. Hrubeshová, 3 osoby, techn. úradník, Majerová, 2 osoby, št. rotmajster v.v., Adalberta Pogádla, 2 osoby,

stavitel', Gold, tech. úradník a Jozef Vrana, spr. učiteľ, 2 osoby, kolaborant, preds. HSLŠ, atď.

**Rádioprijímače –
zabavenie.**

Uznesením z 5. 7. 1945 MNV prikázal zabaviť rádioprijímače nasledovným politicky nespoľahlivým osobám: Štefan Molnár, holič, Augistín Ľudovít, dir. banky, Ružena Pocková, učiteľka v.v., Imrich Orság, obchodník, František Henč, krajčír, Štefan Danko, šofér, František Kuba, robotník a Martin Petróci, hostinský.

Rádio aparáty sa pridelujú: Št. mešťianke, Št. ľud. škole, úradu MNV, Stanici NB, Kultúrnemu domu, Lalovi Urbanovi, šofér a Martin Gonzúr, kolár, odbojáři.

Zriadenie skupinového vodovodu.

Podľa uznesenia z 5. júla 1945 MNV rozhodol, že vzhľadom na nedostatok zdravej pitnej vody sa upravuje Rada obce, aby zahájila pokračovanie za účelom zriadenia skupinového vodovodu pre obce: Sv. Kríž nad Hronom, Majer Kupča, Trubín a Lovčicu, ktorý by sa napájal z horských prameňov v Kláku.

**MO-paritné zastúpenie –
MNV- žiadosť.**

MNV uznesením z 5. júla 1945 vypovie, že nemôže prijať žiadosť MO - Demokratickej strany vo Sv. Kríži nad Hronom, ohľadom reorganizácie MNV a jej paritného zastúpenia v tomto zbore.

Odôvodnenie:

Výlučne z ilegálnych pracovníkov dňa 1. sept. 1944 utvorený RMNV bol voľbou dňa 22. apríla 1945 zo širokých vrstiev organizovaných i neorganizovaných politický.

Voľba táto stala sa právoplatnou. MO – DS pred a počas SNP v našej obci nejestvovala a jej mnohí terajší príslušníci nie sú nám známi ako ilegálni pracovníci, t.j. rovnocennými partnermi, ktorí by boli pracovali a sa zaslúžili o reštauráciu ČSR tak ako členovia RMNV, a preto je nutné a potrebné uvážiť, že komu patrí prednostné záslužné právo byť účastným vo vedení obce Sv. Kríž nad Hronom.

MNV necíti sa byť kompetentným sám rozhodovať o svojej reorganizácii, už aj preto, že niet pre toto pokračovanie a jednanie zákonnej opory v citovaných smerniciach.

Utvorenie a potrebu Národného frontu uznávame a keď by záujem toho vyžadoval reorganizáciu MNV, príkaz kompetentného orgánu budeme v tomto smere plne akceptovať a vykonávať.

**Urbarialisti –
-menovanie
predstavenstva.**

MNV uznesením z 13. augusta 1945 poveril vedením Spoločenstva bývalých urbarialistov vo Sv. Kríži n/Hronom nasledujúcich funkcionárov s platnosťou ihneď až do doby, pokiaľ valné zhromaždenie nezvolí svojich funkcionárov podľa stanov.

Valné zhromaždenie Spol. býv. urbáru v Sv. Kríži n/ Hronom dňa 12. aug. 1945 nezvolilo nových funkcionárov Spoločenstva, napriek príkaz Povereníctva pôdohospodárstva.

Za funkcionárov býv. Spoločenstva urbarialistov vo Sv. Kríži n/ Hronom sa ustanovujú:

1.) Jozef Hrmo, filo, maloroľník, ako predseda,

- 2.) Jozef Danko, blaška, maloroľník, ako gazda,
- 3.) Ján Lupták, št. cestár, maloroľník, ako pokladník,
- 4.) Ján Lojka, maloroľník, člen výboru,
- 5.) Jozef Čierny, maloroľník, -detto-
- 6.) Michal Danko, maloroľník,
- 7.) Ján Záhorský, maloroľník,
- 8.) Martin Kolón, zapisovateľ, členovia výboru.

**Družba ľudu s
krasnoarmejcami.**

Krasnoarmeji – tak rozmýšľal ľud a tak sa aj vyjadroval – to sú praví osloboditelia naši, spojenci, priatelia, krvní bratia a nie hitlerovskí fašisti, okupanti, ktorí svojich ochrancov oslobodzovali aj od životov a ich mnohé straty ochraňovali pre seba. V skutkoch a chovaní sa ukázala pravá tvár, zmýšľanie a názory skutočných ochrancov, osloboditeľov Sovietov a „ľziochrancov“ a ľzosloboditeľov hitlerovcov.

Naše obyvateľstvo pri kritike politických a hospodárskych pomerov, pri prekonávaní ťažkostí a prekážok, počiatkov vývinu si má spomenúť na tieto časy oslobodenia a dobre to uvážiť. Keď však tak neučiní, je účelné a potrebné ho svojho času, po odstupe doby, na to upozorniť a objasniť mu situáciu, ako aj ďalšie chovanie sa, snaženie a skutky, zámery a perspektívy osloboditeľov a ochrancov obojného spomínaného druhu: krasnoarmejcov Sovietov = Sovietsky ľud a fašistických hitlerovcov Adenanerových v prítomnom a budúcom čase!

**Zabezpečovanie
zásobovania ľudu.**

MNV dal urýchlene opraviť biskupský mlyn, ktorý okupanti zničili a podmiňovali, roztrhali sitá na stoliciach. Potom zakúpil v okolitých obciach obilie a po zomletí toho, spolu s darovaným obilím Sovietskou armádou vydal niekoľko kilogramový prídel múky na osobu pre obyvateľstvo na „mierový chlieb“ a „koláče“ podľa zásady „kto rýchle dáva, dvakrát dáva“.

Chlieb chutil, keďže bol darovaný srdečne bratmi a osloboditeľmi – Sovietmi. Len kde tu zhorkla jeho chuť pri pomyslení si ľudu na fašistických násilníkov, na ich neľudské činy a zverstvá o ktorých sa obyvateľstvo stále dozvedalo: masové hroby v Turčeku, v Kremničke a inde, vypálené dediny Kľak, Tokajík a inde. Trpelo strachom, či ich rodinní príslušníci v pazúroch beštíí, v zajatí, v konc. táboroch, väzniciach, v satelitskej armáde kašíkovej a HG – nestali sa obeťami týchto katov.

Z potravinových zásob (strukovín) darovaných nám Sovietskou armádou, vypomohli sme kremnickým a handlovským baníkom, ktorí ešte trpeli nedostatkom potravín, keďže verejné zásobovanie nemohlo byť ešte plne obnovené a zariadené pre nedostatok spojov.

Asi v druhej polovici mája 1945 šlo sa pre prídel potravín do Kremnice zo zásob UNRRA: mäsové, zeleninové, strukovinové konzervy, ovocné šťavy, čokoláda, keksy, cigarety atď. je nesporné, že tieto zásoby obyvateľstvo prijímalo s radosťou, že si mohlo svoju viac-menej jednostrannú stravu spestriť a skvalitniť.

Neskôr prišli textílie a obnosené šaty. To tiež bolo prijaté vďaka, hlavne chudobným obyvateľstvom, lebo potreba odevu bola nutná a žiadúca.

Potom sa šlo nákladnými autami a povozmi pre obilie na chlieb až do Ruskova nad Hronom (Oroska). MNV dal dovezené obilie zomlieť v miestnom, už prv opravenom mlyne a vydal predpísané dávky múky ľudu. Zásobovanie obyvateľstva s najnutnejšími potravnými článkami dennej spotreby bolo zabezpečené a prebiehalo pomerne hladko. Ťažkosti boli s mäsom, keďže jatočného dobytku nebolo, čo bolo to bol dobytok úžitkový, ťažný a potrebný pre obrábanie pôdy a chovnú základňu. Čiastočne pomohli mäsové konzervy. Muži túžili po tabaku, ktorá ich túžba sa čiastočne splnila cigaretami zo zásob UNRRA, aj keď boli tieto panské a pomerne drahé.

Rekonštrukčné práce v obci ťažko poškodenej.

Obytné domy – rekonštrukcia.

Obyvateľstvo obce ihneď po oslobodení prišlo k oprave svojich poškodených obytných domov a hospodárskych stavísk. Strechy domov prekrývalo krytinou z hospodárskych budov provizórne, ako sa dalo. MNV zbytky stavebného materiálu zaistil a rozdelil obyvateľstvu podľa potreby a výšky utrpenej škody na budovách.

MNV sa uzniesol, že v záujme opravenia verejných budov a obytných domov obyvateľstva, ako i hospodárskych stavísk, je potrebné ihneď zadovážiť potrebný stavebný materiál z bývalých opustených nemeckých obcí, obyvateľstvo ktorých bolo hitlerovcami odsunuté ako „súkmeňovci do Reichu“, ktoré si svoje domy pred odchodom samo podpaľovalo a ničilo a ktoré nieslo spoluvinu i spoluzodpovednosť za rozbitie a rozdrancovanie našej vlasti – obce ja za SNP, tak i pred oslobodením.

Za mierny poplatok v prospech „Fondu národnej obnovy“ obyvateľstvo dostalo stavebný materiál, hlavne: krytinu, tehlu, stavebný kameň, stavebné drevo, piesok, atď.

Tiež v obci zbombardované a do povetria vyhodené budovy, ich rumoviská poskytli veľa stavebného materiálu pre chudobných obyvateľov na opravu poškodených domov v počte asi 260 domov.

Verejné zariadenia- rekonštrukcia.

Jednotlivé sektory štátnej správy a obec začali postupne prevádzať rekonštrukciu svojich zariadení.

Železnice opravovať rozbité trate, mosty, priepusty budovy, skladištia, staničné zariadenia, atď.

Stredoslovenské elektrárne opravovali, stavali električné vedenie, primárne a sekundárne, montovali transformátory, atp.

Poštová správa začala stavať telekomunikačné vedenie a zariadenia, opravovať budovu, atď.

MNV prideloval na tieto rekonštrukčné práce verejné robotníkov, odborníkov a povozníkov.

Opravovalo sa vodovodné vedenie obce, popretrhované bombami. Nebolo strojov: dynamá, pumpy, atp.

Tieto rekonštrukčné práce sa previedli z vlastnej iniciatívy a svojpomocou, keďže nebolo ešte spojenia s jednotlivými centrami štátnej správy, nebolo dopravných a telekomunikačných zariadení a prostriedkov, takže obec bola ponechaná na svoje vlastné sily, zdroje, iniciatívu, dovednosť a produktivitu, no, ale radosť z oslobodenia a ukončenia vojny „prenášala hory“.

Používal sa náhradkový materiál, ktorý bol po ruke a dostupný pre dočasnú potrebu, len aby sa rekonštrukcia zariadení a budov previedla a mohla čím skôr slúžiť svojmu účelu pre potreby a záujmy ľudu, toľko skúšaného hrôzou okupácie a vojny. Obyvateľstvo bez výnimky pracovalo s elánom, ba horúčkovite. Jedni na poli, druhí na rekonštrukcii verejných budov a zariadení, ako aj na oprave svojich poškodených obytných domov a hospodárskeho príslušenstva.

MNV objavil značné množstvo tabuľkového skla v jednom sklal a de – bez majiteľa – ktoré zaistil a rozdelil prednostne pre verejné budovy: školu, pre úrady a ubytovacie priestory Sovietskej armády.

Niektorí majitelia motorových vozidiel si našli svoje vozy v širokom a ďalekom okolí, takže to nám značne pomohlo v miestnej doprave, aj keď bol nedostatok pohonných hmôt. No krasnoarmejsi zavše pomohli.

Rekonštrukčné práce sľubne pokračovali a obec naša začala nadobúdať predvojnového vzhľadu, ba zračil sa i pokrok, bolo pozorovať nové, obnovené stavby a zariadenia.

Potreba kultúrneho domu.

MNV a MO – KSS veľa uvažovali o splnení kultúrne – osvetových potrieb obyvateľstva v nových pomeroch a základnom predpoklade tejto otázky: postaviť kultúrny dom, ktorý obec, ako bývalé sídlo okresu, už dávno postrádala.

Bolo účelné a osožné pre vec využiť mimoriadnu pracovnú aktivitu a elán obyvateľstva, až sa práce na verejných budovách a zariadeniach, ako i na obytných domoch ukončia. Za tým účelom sa konali časté porady MNV, aj hovory s ľuďom, aby sa tento postupne získal pre vec, aby obetoval finančné prostriedky a svoju pracovnú silu, lebo nový kultúrny dom sa mal postaviť urýchlene a z vlastných prostriedkov: finančných, pracovných a materiálových.

Stavba kultúrneho domu.

MNV svojim uznesením zo dňa 25. júna 1945 rozhodol, že je potrebné všemožne sa postarať o stavbu obecného kultúrneho domu, aby ten bol čím skôr dohotovený, ako dar z radosti znovunadobudnutia slobody ČSR-y, prejavujúc tak obec svoju veľkú vďaku a oddanosť Sovietskej armáde – osloboditeľke.

MNV na základe svojej pôsobnosti a z moci ujavšej sa v revolučnej dobe, nariaďuje v duchu času a nového režimu každému občanovi obce Sv. Kríža nad Hronom bez rozdielu pohlavia a stavu, pričiniť sa verejnou pracovnou

povinnosťou, morálnou a hmotnou podporou uskutočniť stavbu obecného kultúrneho domu.

Kultúrny dom sa postaví na mieste terajšej divadelnej siene v Potravnom družstve. Právo vlastníctva alebo prenájmu stavebného pozemku treba so správou Potr. družstva pre obec výhodne vyjednať, ak sa to nepodarí, učiniť opatrenie k vyvlastneniu tohto pozemku. Stavebný náklad sa uhradí: a povinnou verejnou prácou sa uhradí, každý občan od 16 do 66 rokov je povinný odpracovať 4 pracovné dni zdarma, povozníci doviezť stavebný materiál, a to za 4 dni prac. – jeden konský povoz a za 3 prac. dni – jeden volský povoz – ručnej práce.

Výmena práce je za deň 50,- Kčs pre mužov a 30 Kčs pre ženy.

Stavebný materiál sa má získať z rozbúraných domov Nemcov, alebo kolaborantov, ktorí ušli s hitlerovskou armádou. Má sa požiadať ONV v Kremnici, aby vydal povolenie na zadováženie časti stavebného materiálu v obciach nemeckých.

Stavba sa prevedie v réžii obce, pod dozorom odborníkov a.) obecnej rekonštrukčnej komisii, b.) finančný náklad sa zadováži z verejnej zbierky po obci. Zbieracia komisia: Pavel Klimo a Štefan Geleta, Štefan Žila a Ján Valuška, Július Šauša a Mikuláš Zúbrik. c.) podať žiadosť na ONV v Kremnici o subvenciu.

Stavebný dozor: Štefan Pouca, št. cestmajster a kultúrna komisia s predsedom Pavlom Klimom sa má starať o potrebné veci.

Dozor bude prevádzať i MNV svojimi jednotlivými členmi, aby stavba pokračovala urýchlene.

Zbierka na kultúrny dom vyniesla sumu 190.000,- Kčs.

Odstraňovanie mín a streliva.

Jak vnútorné zastavané územie obce, cesty a domy, tak i značná časť chotára pri rieke Hrone a potoku Lutila boli husto posiate zradnými mínami, nevybuchnutými bombami a granátmi, takže viac obyvateľov a detí bolo usmrtených a zmrzačených výbuchmi tohto streliva.

Sovietski odborníci prehľadali celé vnútorné územie obce a časť chotára, kde boli mínové polia, nakladené hitlerovcami. Fašistickí zajatci museli tieto míny odstraňovať, keďže ich tam oni nakládli, a tak museli znášať riziko svojej betiálnej práce, spojenej s odstraňovaním mínových polí.

Neskoršie sa v chotári obce opäť objavili míny a MNV tie dal odstrániť odborníkom zo španielskej vojny s Libom, ktorý všetky pozbieral a dal explodovať.

Na odstránenie nevybuchnutých leteckých bomb sme si povolali pyrotechnikov z handlovských baní, ktorí tie zneškodnili.

Po čase stále sa nachádzalo takéto strelivo a treskoviny, takže vojenski pyrotechnici z kremnickej posádky a inakadiaľ to prichádzali likvidovať.

Odstraňovanie opev-

MNV uznesením z 22. IV. 1945 uložil povinnosť dobrovoľnou verejnou

ŕovacích prác.

pracovnou povinnosťou všetkého obyvateľstva odstrániť opevňovacie práce na intraviláne a extraviláne obce.

Za SNP obyvateľstvo Sv. Kríža nad Hronom a okolitých obcí vykonávalo opevňovacie práce hlavne na protitankovom výkope od Legiolomu až po Hron, v dĺžke asi 150 m, v šírke 4 m a v hĺbke 3 m, ktorým sa mal zahatiť postup hitlerovských tankov na Zvolen. Čo sa čiastočne aj dosiahlo, keďže túto prekážku malo partizánske delostrelectvo pod paľbou. Okupanti počas celej okupácie nútili obyvateľstvo našej a susedných obcí na južnej časti obce pozdĺž Hrona a potoka Lutila vykonávať opevňovacie práce vo forme guľometných hniezd, zákopov mínometných a protitankových diel. Na severnom kraji obce zasa delostrelecké pozície a záseky pre protitankové delá.

Menšie opevňovacie objekty si obyvateľstvo odstránilo samo a strednej veľkosti v skupinách, svojpomocnou prácou.

Protitankový výkop sa odstránil niekoľkodennou kolektívnou prácou celého obyvateľstva a pozemok sa uviedol do predošlého stavu kultúry lúky.

Zber vojnového materiálu.

MNV dal pozbierať všetky vraky motorových vozidiel a iných strojov, ako aj ostatnú výstroj a uskladnil tieto, pokiaľ nebol tento materiál odsunutý na rozšmelcovanie do železiarní. Cestná správa ochránila zbytky železného mostu z rieky Hrona, aby potrebné kusy použila na rekonštrukciu menších mostov a priepustov cestných a zbytky odvieďa do zberu kovov.

Návrat ľudí do obce.

Cez našu obec, dôležitú to križovatku komunikačnú zo západu na východ, zo severu na juh a opačne, prúdili evakuanti, zajatci, väzni z táborov smrti v Nemecku, Rakúsku, Poľsku, Maďarsku a inde, pešo, povozom, na autách Sovietov.

Cez leto sa vrátilo aj našich asi 25 zajatých povstaleckých vojakov z nemeckých zajateckých táborov v biednom stave, trpiac podvýživou a následkami mučenia. Trvalo dlhší čas, až prišli k sebe a mohli pracovať. Vrátili sa vojaci i čl. brigád: (s. Jozef Dvornák, npor. Tibor Uey, invalid), z pracovných táborov fašistických, z hašíkovskej armády HG, ako i väznení na Slovensku a z nemocníc. Tiež od partizánskych oddielov, pokiaľ nevstúpili do čl. armády.

Z rasove perzekovaných židovských obyvateľov sa vrátili: z táborov v cudzine a z úkrytov: Rodiny: Bengi, 2 osoby, Dentelban, 4 osoby, Vlček, 3 osoby, dr. Schlezinger, 3 osoby, Haasová, 3 osoby.

Pomaly sa začali vracáť vysťahovalci z Francie: Štefan Imriš, 2 osoby, Štefan Povinský z Južnej Ameriky: Emília Hanzelová, Ján Zúbrik a manž., Michal Hanzel, Ján Hurtík, Jozef Zúbrik a manž. z Maďarska: Jozef Puliš s rodinou atď.

Odčinenie fašistických perzekúcií a potrestanie kolaborantov.

Ľudový súd- zriadenie.

MNV svojim uznesením z 5. VII. 1945 navrhol za členov Miestneho ľudového súdu: Jozef Kováč, robotník, Ján Orságh, maloroľník, Ján Zlejka, robotník, Ondrej Krajčí, maloroľník, Jozef Hrmo filo, maloroľník, Ján Valuška, Gonzúr, kolár a Štefan Geleta, záhradník, riadni členovia, Michal Kukučka, roborník, Ján Hudec, robotník, Klement Minka, robotník, Jozef Baran, robotník, Jozef Danko, maloroľník, Ján Líška, maloroľník, Jozef Hromádka, maloroľník, Jozef Pinka, robotník, Lalo Urban, šofér.

Miestny ľudový súd podľa nariadenia SNR bol riadený, ale svoju pôsobnosť nevykonával, keďže nebolo obvinených, poťažne boli oznámení okresnému ľudovému súdu v Kremnici.

Okresný ľudový súd v Kremnici súdil Jozefa Vranu, býv. vlád. komisára našej obce, predsedu HSĽS, funkcionára HG atď., exponovaného fašistu. Okresný ľudový súd v B. Bystrici súdil Majera, št. rotm. v.v. Nemca z našej obce. ostatní ľudáci a gardisti si svoje previnenie odčinili za SNP, ktorého sa aktívne zúčastnili.

Verejné pracovné povinnosti pre kolaborantov.

MNV svojim uznesením zo dňa 18. mája 1945 uložil verejnú pracovnú povinnosť exponentom HSĽS a HG, aby títo vykonávali všetky verejné práce zdarma, a to ručné a poťahové. Ako aj vojnové úkony pre jednotky Sovietskej a čsl. armády, ubytovanej v našej obci.

Arizátory žid.maj.- pozbavenie práva držby.

Podľa uznesenia MNV z 18. mája 1945 pozbavil arizátorov židovského majetku movitého i nemovitého práva užívania a držby a na tieto majetky má Rada obce uvaliť dočasnú národnú správu. Ide o nasledujúcich arizátorov: František Pecník na dom a obchod Zlatnerovský, Martin Petróci, na dom a hostinec Brichtovský, Jozef Petruš na dom Beregiho.

Reštitučný dekrét.

Podľa reštitučného dekrétu prezidenta republiky bol hitlerovskými fašistami skonfiškovaný domový majetok vrátený nasledujúcim obyvateľom židovskej národnosti, alebo ich dedičom:

Dentlban Leopold, bol mu vrátený hotel a reštaurácia,

Beregi Jozef, vrátený dom a obchd,

Dedičom rodiny Zlatnerovskej, vrátený zbúraný dom a záhrada,

Dedičom Knöpfelmachera, vrátený obytný dom,

Židovskej náboženskej obci, vrátený tempel a byt Šachlera.

Preverovanie št. a ver. zamestnancov.

MNV ihneď po oslobodení previedol preverovanie štátnych a verejných zamestnancov.

Ľudovít Augustín, dirigent banky, býv. veliteľ HG, bol z obce vykázaný ako nežiadúci živel pre kolaboráciu s fašistami.

Mnohí iní št. a ver. zamestnanci sa po oslobodení do našej obce nevrátili, aby sa vyhli zodpovednosti za kolaborantstvo s fašistami. No, bolo na nich poukázané na ich nových bydliskách a pôsobiskách.

Inak mnohí zasa svojou činnosťou, účasťou na SNP svoje viny odčinili.

Národná správa na majetky.

MNV svojim uznesením z 25. júna 1945 uvalil národnú správu na majetkovú podstatu Nemcov, Maďarov a kolaborantov a ustanovil národných správcov na tieto majetky:

1. Na domový majetok Alfonza Semmetrocka, národný správca Michal Lupták.
2. Na dom Adalberta Pogádla, nár. správca Jozef Kováč.
3. Na podnik Schwartz – Behrle, výroba mlyn. kameňov, nar. spr. Jozef Mikuláš.
4. Na zbúraný dom a roľu vd. Márie Oswaldovej, u. spr. Klement Minka.
5. Na podnik bisk. mlyn, nájomca Lad. Šabo, n.spr. Jozef Štelina.
6. Na obchod Jozefa Ivámji, n. spr. Ján Kováč.
7. Na dom Ruženy Pockovej, n. spr. Ľudovít Kollár st.
8. Na obchod Jána Orsága a spol, n. spr. Imrich Líška.
9. Na obchod Vd. Márie Krivekovej, n. spr. Michal Fanta.
10. Na obchod Vd. Márie Lojkovej, n. spr. Irena Filúsová.
11. Na obchod Rozálie Dankovej, n. spr. Michal Líška.
12. Na obchod Paulíny Lojkovej, n. spr. Ján Dvornák, koláň.
13. Na obchod Vd. Anny Gregušovej, n. spr. Mikuláš Hurtík.
14. Na obchod Márie Weberovej, n. spr. Lalo Urban.
15. Na dom Adolfa Knöpfelmachera, n. spr. Ľudovít Hanzel.
16. Na dom Jozefa Beregi, n. spr. Leopold Dentelbaum.
17. Na dom Jindricha Weila, n. spr. Ondrej Krajčí, ml.
18. Na dom Jozefa Zlattnera, n. spr. Leopold Dentelbaum.
19. Na majetkovú podstatu Žid. nábož. obce, n. spr. Leopold Dentelbaum.
20. Na reštauráciu a dom L. Dentalbana, nájomca Giláň, n. spr. Štefan Ponca.
21. Na dom a hostinec Brichtu, nájomca M. Petróci, n. spr. Jozef Dvornák.
22. Na Úverové družstvo, n. spr. Štefan Žilla.
23. Na potr. družstvo, n. spr. Jozef Hora, učiteľ.

Národná správa – zrušenie.

MNV uznesením zo dňa 1. sept. 1945 zrušuje národnú správu uvalenú na niektoré majetkové podstaty svojim uznesením zo dňa 25. júla 1945 s tým, že štátna a politická spoľahlivosť majiteľov tohto majetku má byť znovu preskúmaná.

Revízia živn. oprávnení.

MNV podľa nariadenia SNR previedol revíziu živnostenských oprávnení podľa štátnej a politickej spoľahlivosti a sociálneho položenia majiteľov a svojim uznesením zo dňa 17. nov. 1945 podal návrh ONV v Kremnici na odňatie živn. oprávnenia nasledujúcim živnostníkom:

1. Štefan Molnár, dámsky kaderník,
2. Pavlína Lojková, obchod striž. tovarom,
3. Vd. Mária Lojková, obchod striž. tovarom,
4. Vd. Elena Anderlová, výroba sódovej vody a limonády,
5. Margita Ivániji, obchod rzl. tovarom,
6. František Pecník, obchod rzl. tovarom,
7. Emília Turčanová, trhovnička striž. tovarom,
8. Ján Orságh a syn, obchod rozl. tovarom,
9. Paulína Bahnová, obch. striž. tovarom,
10. Vd. Anna Hrmová, mäsiarstvo,
11. Michal Černaj, trhovectvo hydinou,
12. Mária Černajová, trhovectvo hydinou,
13. Vd. Anna Gregušová, obchod rozl. tovarom,
14. Ján Zúbrik, žilka, obchod smaltovaným riadom,
15. Paulína Kukučková, trhovectvo striž. tovarom,
16. Karol Henč, cukrár.

Neskôr, po prevedení revízneho rozhodnutia, boli živnostenské oprávnenia vrátené skoro všetkým živnostníkom až sa v roku 1948 všetci dobrovoľne vzdali živností pred socializáciou.

Náhrada vojnových a okupačných škôd.

Vyplácanie preddavkov.

MNV svojou intervenciou u košickej vlády vykonal preddavky na vojnové škody v sume 1,500.000,- Kčs na stavby a svojim uznesením z 29. sept. 1945 upravuje Užší výbor, aby tieto rozdelil v prvom rade sociálne najslabším obyvateľom, najviac do výšky 50.000,- Kčs na škody utrpené na stavbách podľa zák. č. 130/45 sb.

Užší výbor MNV rozdelil preddavky na vojnové škody 320 poškodených občanov v sume 2000,- 5.000,- 10.000,- 15.000,- 20.000,- 25.000,- 30.000,- Kčs podľa výšky utrpenej škody na obytnom dome a hosp. staviskách a podľa sociálneho položenia poškodených. Vyúčtovanie predložil MNV na schválenie a ONV v Kremnici.

Obyvateľstvo tento dobrý skutok strany, vlády a MNV kvitovalo povďačnosťou, že si mohla svoje obytné domy a príslušenstvo opraviť urýchlene pred nastávajúcou zimou. Inak o peniaze už bola núdza, od SNP sa nepracovalo a vydrancovaním hitlerovcami nebolo čo predať.

No, Demokratická strana sa MNV, poťažne komunistom, zavďačila za túto starostlivosť a obyvateľstvo tým, že v predvolebnej kampani na jar 1946 obvinila komunistov, že z preddavkov na vojnové škody sa obohatili. MNV sám navrhol, aby sa všetko obyvateľstvo zvolalo do kultúrneho domu a v prítomnosti

funkcionárov KSS a DS, aby sa každý občan, čo preddavok dostal, vyšetril, či mu boli peniaze správne vyplatené. Vyše 200 občanov sa vyšetrilo a len u jedného sa našla chyba, že svojej žene namiesto 10.000,- Kčs odovzdal len 8.000,- Kčs. Tie chýbajúce 2.000,- Kčs si nechal na „oldomáš“, čo verejne doznal pred obcou.

DS tak získala blamáž a obyvateľstvo sa presvedčilo o čistom štíte komunistov v MNV

**Preddavky na veci
movité a stavby.**

Povereníctvo pre financie SNR v roku 1946 priznalo podľa zák. č. 161/46 Sb a poukázalo cestou Poštovej sporiteľne preddavky na vojnové škody

s sume	1,007.500,- Kčs
z toho na veci movité	566.500,- Kčs
z toho na stavby	441.000,- Kčs

MNV tieto preddavky podľa zaslaného výkazu len evidoval.

Povereníctvo vnútra v Bratislave podľa z.č. 161/46 poskytlo preddavky na vojnové škody priamo na adresy poškodených, a to 63 osobám:

na veci movité	477.000,- Kčs
na stavby	96.000,- Kčs

Spolu: 573.000,- Kčs

**Vecné plnenie
náhrada škody.**

Veliteľstvo 4. oblasti – týl podľa z.č. 131/36 Sb. vyplácalo náhradu škody za vecné plnenie všetkým žiadateľom, ktorí konali vecné plnenia pre povstalecké vojsko, partizánov, pre čsl. brigády v SSSR, pre Sovietsku armádu a pre Rumunskú armádu za upotrebené motorové a iné vozidlá, evidenčné kone, postroje, atď.

Tieto poskytnuté náhrady škody neboli u MNV evidované.

**Komunálna pô-
žička na obnovu.**

Obec Sv. Kríž n/ Hronom vyzdvihla komunálnu pôžičku podľa z.č.128/ 46 Sb na obnovu pre 130 stavebníkov – vojnu ťažko poškodených a zničených domov vyše 50.000,- Kčs utrpanej škody. V dôsledku nepochopenia tejto pomocnej akcie len 46 stavebníkov použilo dobrodenie tejto pôžičky na obnovu v sume4.033.000,- Kčs. Naša obec túto pôžičku dostala refundovanú v rámci oddĺženia obcí v celkovej výške.

Táto akcia poskytla neslýchanú pomoc ľudu, takže spočiatku nebola porozumená ani samými funkcionármi MNV a u ľudí vzbudzovala nedôveru a obavy, pozostatok to prežitkov z buržoázneho režimu o vykorisťovateľských pôžičkách, ktoré človeku nepomáhali, ale ho sociálne ničili a zničili, „na bubon“ donášali.

**Preddavky na voj.
škodu obce.**

Obec Sv. Kríž n/ Hronom na vojnovú škodu svojho movitého a nemovitého majetku dostala nasledovné preddavky:

1. Na výstavbu mestského domu	400.000,- Kčs
2. Na výstavbu bitúnku	200.000,- Kčs
3. Na hasičské zariadenie	360.000,- Kčs
4. Na opravu vodovodu	90.000,- Kčs
5. Na kanc. zariadenie obecného úradu	100.000,- Kčs
6. Na verejný rozhlas	40.000,- Kčs

7. Na opravu márnice

10.000,- Kčs

Spolu:

1.200.000,- Kčs

Bilancia náhrad na vojnové škody poskytnuté štátom.

Celková výška vojnových škôd za SNP, okupácie a oslobodzovacích bojov (okrem škody na štátnom majetku a vecných plnení obyvateľstva)

činí	39,852.357,90 Kčs
z toho škoda na majetku obce	3,595.530,- Kčs
Takže ostáva škoda obyvateľstva	36,256.827,- Kčs
Celková výška náhrady voj. škody (predd)	8,313.500,- Kčs
z toho pre obec Sv. Kríž n/ Hronom	1,200.000,- Kčs
Takže obyvateľstvo dostalo preddavkov	7,113.000,- Kčs

Z uvedených preddavkov na vojnové škody sa previedla rekonštrukcia a obnova obytných domov a hospodárskych stavísk obce, ako aj verejných budov a zariadení, takže obec dostala ešte krajší vzhľad ako pred vojnou, keďže novopostavené domy boli modernejšie ako staré a v dôsledku adaptácie mnohé domy dostali úplne nový vzhľad.

Vzhľad našej zaostalej roľníckej obce stúpol až za Gottwaldovej päťročnice, keď naša strana a vláda milióny investovali do verejných stavieb a zariadení u nás.

Konečné prebudovanie roľníckej dediny Sv. Kríža nad Hronom na moderné priemyselné mesto Žiar nad Hronom sa začalo prevádzať t.r. roku 1951, ktorý pretvárajúci proces stále trvá a rodí sa gigantický závod SNP a socialistické mesto s miliardovými investíciami.

Hľa, povstalecká a partizánska obec Sv. Kríž n/ Hronom po zásluže a verná odkazu SNP pretvára sa na socialistické priemyselné mesto Žiar nad Hronom, a to nielen podľa vzhľadu, ale politicky, ideologicky, hospodársky, sociálne a kultúrne!

Finančné opatrenia.

Výmena peňazí.

Koncom novembra 1945 naša vláda nariadila prihlasovať peniaze, vklady, zásoby tovarov a iné majetkové hodnoty za účelom predvedenia menovej reformy. O čo šlo? Pripomeňme si, že po oslobodení ČSR víťaznou Sovietskou armádou bolo celé územie republiky zaplavené bezcennými inflačnými protektorátskymi a slovenskými papierovými peniazmi, vydanými nacistickými

okupantmi. Vojnové hospodárenie fašistických okupantov rozvrátilo a znehodnotilo našu menu. Bolo odčerpané z takto rozmnoženého obeživa asi 240 miliárd korún na viazaných vkladoch, ktoré nám tu nechali Nemci ako dedičstvo okupácie.

Tieto papierové peniaze boli zničené preto, že to boli bezcenné handry, ktoré boli len umele za peniaze vyhlasované.

Táto menová reforma umožnila určitý základ prechodu k mierovému hospodárstvu a pre započatie socialistickej výstavby.

Ako naše obyvateľstvo prijímalo toto finančné opatrenie?

Obyvateľstvo vyššieho veku sa dobre pamätalo na menovú reformu (kolkovanie peňazí) po prvej svetovej vojne (1914-1918), ktorú uskutočnila buržoázna – demokratická vláda. Vtedajšie znehodnotenie peňazí (devalvácia) prinieslo ožobráčenie pracujúceho ľudu, prudké zníženie reálnych miezd a plátov, rýchly vzostup nezamestnanosti a obrovské zisky kapitalistickým bankárom.

Teraz u nás ľud nie súc oboznámený s ekonomickými a finančnými otázkami, sa domnieval, že po vojne to tak musí byť, že za mier treba „zaplatiť“, priniesť hmotné obeť. A potom, peniaze boli len na vkladoch viazané, takže tu bola nádej, že ich alebo ich čiastku dostanú nazad, čo sa v skutočnosti aj stalo, keď sa vklady uvoľňovali v odôvodnených prípadoch.

Stredné roľnícke vrstvy mali dosť značné hotovosti z dobrého zpeňazenia svojich poľnohospodárskych výrobkov za vojny. Šmelinári a špekulanti mali značný kapitál. Pracujúci ľud peňazí nemal, lebo tie vynaložil na živobytie za vojny a ktorí mali peniaze, za tie už prv si postavili rodinný domček, opravili domček, atď. Takže výmena peňazí v našej obci prešla úplne hladko a keď značne postihnutí potajomky šomrali, nebolo to počuť „do neba“.

Keď sa ale naše obyvateľstvo dozvedelo o machináciách kapitalistov a statkárov v Demokratickej strane o aférese sedliackou bankou, ktorá stá milióny starých peňazí jednoducho zamenila za nové, značne sa pohoršil, čo pri voľbách DS a ostatné buržoázne strany pocítili a vo februárových udalostiach na to plne doplatili, mali začo!

Stali sa ojedinelé prípady, že špekulanti pri výmene peňazí dali svoje peniaze chudobným, aby tie prihlásili na svoje meno, no nič tým nezískali, len odsúdenie a ostudu.

Balzamom na rany utrpené výmenou peňazí bola tá okolnosť, že obyvateľstvo našej obce tesne pred finančnými opatreniami dostalo poldruha milióna preddavku na vojnové škody, ktoré boli potom zamenené jedna ku jednej. Takže ľud prišiel opäť k peniazom a mohol svoje ťažko poškodené domy zavčasu opraviť a výmena peňazí im v tom neprekážala.

Uvoľňovanie viazaných vkladov.

Buržoázia, majúca svojich exponentov v hospodárskom a finančnom sektore a v štátnom aparáte až do víťazného februára 1948 značne využívala a zneužívala a uvoľňovanie viazaných vkladov pre seba a svojich nohsledov. Využívajúc tejto

svojej silnej pozície v priemysle a stavebníctve, veľko- a maloobchode a poľnohospodárstve k rozvráteniu čsl. koruny. Tak to robila u nás Roľnícka vzájomná pokladnica, obsadená s exponentmi DS a buržoáziou a jej pomáhačov. Pracujúci ľud o tom dobre vedel a odmenil sa za to buržoázii vo februári 1948 po zásluhe.

Dávka z majetku.

Dávka z majetkového prírastku a majetku sa u nás snadno a rýchle zlikvidovala. Postihla len strednú vrstvu roľníkov a obchodníkov, ako aj dedinských boháčov. Bola preúčtovaná z viazaných vkladov, ktoré už boli prv „oželené“, takže táto operácia sa previedla „bez bolesti“.

Čierny obchod.

Šmelinári, špekulanti z vojny – súc následkom nenovej reformy bez peňazí – začali svoje staré výnosné remeslo znovu prevádzať. No štátne orgány, strana a sám ľud, jeho uvedomelejšia časť, sami pomáhali orgánom bezpečnosti tento nešvár zlikvidovať. Po niekoľkých citeľných trestoch sa čierny obchod obmedzil na minimum a následkom voľných cien tovarov ľudovej spotreby úplne prestal. Stal sa nevýnosným, nemohol socialistickému obchodu konkurovať!

Obecný rozpočet na rok 1946.

MNV uznesením z 2. decembra 1945 prijal rozpočet obce na rok 1946 v nasledovnom zostavení:

Celková potreba	1,301.434,- Kčs
Celková úhrada	971.679,- Kčs
Schodok	329.755,- Kčs
Úhrada schodku 200% prirážka k dani činž. základ	
7.544,- Kčs = 15.088,- Kčs	
400% prir. k ostatným daniam, základ	
36.393,- Kčs = 145.572,- Kčs	160.660,- Kčs
Neuhradený schodok	169.095,- Kčs

na úhradu ktorého sa má žiadať štátny príspevok.

Parcelácia stavebných pozemkov.

MNV svojimi uzneseniami z 24. jan., 11. marca a 28. apríla 1946 uzniesol sa poveriť Užší výbor, aby previedol parceláciu stavebných pozemkov oproti cintorínu tzv. Anderlovských, zadovážil potrebný geometrický plán tak, aby sa so Súhradou – Partizánskou ulicou utvorila paralelná nová ulica, spájajúca hlavnú cestu s cestou v Močidle. O tieto pozemky je 40 žiadateľov podľa z.č. 128/45 Sb. o stavebnej obnove.

Premenovanie ulíc.

Podľa uznesenia z 10. februára 1946 MNV previedol premenovanie ulíc a námestia tak, ako je to v časti „Popis obce“ v kroniky uvedené.

Obecný rozpočet na r. 1957.

MNV uznesením z 6. októbra 1946 prijal rozpočet obce na rok 1947 v nasledovnom znení a rozsahu:

Riadna potreba	526.492,- Kčs
Riadna úhrada	170.075,- Kčs
Schodok riadneho rozpočtu	356.417,- Kčs
Mimoriadna potreba – investície	9,450.000,- Kčs
Mimoriadna úhrada – št. podpory, mimor. príjmy etc.	9,450.000,- Kčs
Schodok – zvyšok	-- --

Celková potreba	9,976.492,- Kčs
Celková úhrada	9.620.075,- Kčs
Celkový rozp. schodok	356.417,- Kčs
Úhrada:	
Pravdepodobný pokl. zvyšok z r. 1946	10.000,- Kčs
Zostáva	346.417,- Kčs
Uhradí sa z 200% prirážky k dani činž. 400% prir. k daniam ostatným a z prídeltu štátneho.	

**Závěrečné účty
za rok 1947.**

Závěrečné účty obce Kríž nad Hronom za rok 1947 boli uznesením MNV zo dňa 10. marca 1950 prijaté nasledovne:

Príjem	1,967.723.25 Kčs
Výdavok	1,338.806,40 Kčs
Zvyšok	628.916,85 Kčs
Inventár obecného majetku z roku 1947:	
Aktívny stav	1,789.732.15 Kčs
Pasívny stav	285.830.05 Kčs
Čistý aktívny majetok	1,503.902,10 Kčs
Rozličné základiny	7.512,- Kčs
Kaucie a depozity	6.702,05 Kčs

Ustanovenie nového MNV podľa výsledku volieb z 26. V. 1946.

Dňa 14. decembra 1946 podľa výsledku volieb zo dňa 26. mája 1946 ustanovil sa nový MNV a jeho orgány nasledovne:

Strana KSS dostala 5 mandátov a DS 13 mandátov v pomere obdržaných hlasov pri voľbách.

1. Jozef Hurtík, roľník, za DS, predseda MNV,
2. Eugen Vince, dir. RVP, za DS, predseda,
3. Štefan Danko, šofér, za DS, pokladník,
4. Štefan Zúbrik, kúša, roľník, za DS,
5. Ján Orságh, robotník, za KSS,
6. Martin Gonzúr „kolár“, za KSS,
7. Jozef Zúbrik, roľník, za DS
8. Jozef Magula, roľník, za DS,
9. Frant. Čambalík, záhradník, za DS,
10. Štefan Hurtík, roľník, za DS,
11. Jozef Hromádka, maloroľník, za KSS,

12. Július Šauša, súkr. úradník, za KSS,
 13. Jozef Hrmo, filo, maloroľník, za KSS,
 14. Michal Fanta, remenár, za DS
 15. Martin Rakovský, roľník, za DS,
 16. Ján Pavlík, roľník, za DS,
 17. Juraj Sedliak, robotník, za DS,
 18. Štefan Minich, roľník, za DS,
- Členovia rady MNV:

1. Jozef Hurtík, predseda MNV, za Ds,
2. Eugen Vince, podpredseda, za DS,
3. Štefan Danko, pokladník, za DS,
4. Štefan Zúbrik, za DS,
5. Ján Országh, za KSS,
6. Martin Gonzúr, za KSS členovia.

Komisie:

Hospodárska: Eugen Vince, predseda a 5 členov,

Stavebná: Ján Országh, predseda a 5 členov,

Zdravotno – sociálna: Štefan Zúbrik, predseda a 5 členov,

Kultúrna a telovýchovná: Martin Gonzúr, predseda a 5 členov,

Finančná: Štefan Danko, predseda a 5 členov.

Kontrolná: Jozef Hurtík, predseda a 5 členov.

**Poradňa matiek-
-zriadenie.**

MNV uznesením z 14. decembra 1946 rozhodol, že sa má v obci zriadiť poradňa matiek. Táto má byť umiestená v budove MNV v byte Kolóňovej. Na udržanie tejto obec prispeje ročne 2.000,- Kčs. Rada obce sa upravuje, aby vo veci všetko potrebné zariadila a o výsledku svojho času MNV informovala.

**Úrad ochrany práce-
zriadenie filiálky.**

Podľa uznesenia z 14. dec. 1946 MNV rozhodol, že filiálka Okresného úradu ochrany práce v Kremnici má byť umiestnená na MNV v kancelárii č. 1.

**Kúpa javiska pre
kult. dom.**

MNV uznesením z 25. marca 1947 sa rozhodol zakúpiť javisko pre obecný kultúrny dom. Náklad sa uhradí z nájomného od záujemcov na roky 1947/48.

**Motorová autobu-
sová striekačka-
-zakúpenie.**

Uznesením z 9. apríla 1947 a 2. VII. 1947 MNV vypovedal zakúpiť motorovú autobusovú striekačku a poveril Radu obce, aby všetko potrebné zariadila. Kúpna cena sa uhradí z preddavku na vojnové škody a zo št. subvencie. Náklad činí 578.000 Kčs.

**Stanica pre umelé
osemeňovanie
žrebčov-zriadenie.**

MNV uznesením zo 4. 5. 1947 rozhodol stanicu pre umelé osemeňovanie žrebčov umiestniť v dome Koloňovej na Stalinovom námestí.

Regulačný plán obce.

Podľa uznesenia zo 4. V. 1947 MNV upravuje Radu obce, aby sa obrátila so žiadosťou na št. plánovací úrad v Bratislave ohľadom vyhotovenia regulačného plánu obce a zadováženiu subvencie na tento účel.

Obecné stavebné

MNV uznesením z 2.7.1947 rozhodol, že obecnú „šmikňu“ odpredá, spolu

pozemy, odpredaj.	tri stavebné pozemky ver. dražbou. Výkričná cena po 60.000,- Kčs. Rada obce sa upravuje, aby odpredal previedla. Pozemky sa predali I. za 130.000,- II. za 95.000,- III. za 131.000,- Kčs.
Prenájom obecných pozemkov.	MNV uznesením z 2. septemb. 1947 schválil prenájom obecných pozemkov s ročným nájomným 11. 648,- Kčs a odpredaj obecných lúk v sume 87.220,- Kčs.
Stavba pošt.budovy-darovanie stav.poz.	Podľa uzneses. zo 17. dec. 1947 MNV daruje štátu pozemok na postavenie poštovej budovy na Stalinovom námestí, na mieste bývalého obecného domu vo výmere 25x40 m.

Dvojročný plán 1947/1948 obnovy a výstavby v Sv. Kríži nad Hronom /2 RO a 2 M/.

Vedúcou myšlienkou dvojročného plánu obnovy a výstavby je zvýšiť výrobu investičných a spotrebných majetkov na predvojnovú úroveň a túto prekročiť o 10% a tak dosiahnuť úmerného zvýšenia životnej úrovne pracujúcich.

V obci Žiar nad Hronom v období rekonštrukcie a dvojročného plánu obnovy a výstavby plánu 2 M sa predviedli nasledujúce práce:

Obyvateľstvo previedlo väčšie – menšie adaptácie a opravy na svojich obytných domoch a hospodárskych staviskách v počte asi 260 poškodených za SNP, okupácie a oslobodzovacích bojov. Ďalej sa previedla výstavba 20 nových obytných budov a 26 ťažkopoškodených domov. Všetky tieto stavebné práce sa previedli z výdatnej náhrady na vojnové škody od štátu.

Ďalej bol rekonštruovaný podnik na výrobu mlynských kameňov a drte filiálky Magnezitky v Lovinobani, ktorý bol hitlerovcami vyhodený do povetria, napriek tomu, že bol majetkom ríšskych občanov.

Z cirkevných budov boli adaptované a opravené: kostol a zakúpený nový zvon, zostrelený za oslobodenia, ako i fara. Biskupský kaštieľ bol len čiastočne opravený, keďže má veľa dočasných užívateľov a nikto z nich sa nepoponáhľa opraviť budovu , žiaľ!

V rámci 2 RP zo štátnych podnikov previedli rekonštrukciu:
Železnice: opravili železničnú stanicu a jej zariadenia, koľaje a železničný most u ladomerského čadičového kameňolomu.

Poštová správa: opravila budovu pošty a rekonštruovala zariadenia telekomunikačné.

SS Elektrárne: Opravili primárne a sekundárne vedenia, transformačné stanice, atď.

Št. cestná správa: Previedla rekonštrukciu poškodených mostov, priepustov, ciest atp.

Obec Žiar n/ Hronom previedla v rámci 2M plánu:

Rekonštrukciu vodovodu pumpárne, rezervoáru, vedenia, hydrantov, prípojok, kalosvodov. Postavila novú studňu pre napájanie vodovodu, keďže do starej studne tiekla voda – bez filtrovania – z potoka Lutila.

Odstránila rumoviská zbombardovaného obecného domu, bitunku, vyhodenej hitlerovcami do vzduchu a ostatných zničených verejných budov a zariadení, ako i tých, čo ich majitelia opustili.

Opravili sa ulice, námestia, chodníky a kanalizácia.

MNV svojim uznesením z 16. jan. 1947 rozhodol, že náklady na práce 2 RP a 2 M v rámci obecného rozpočtu sa majú uhradzovať: zo štátnej subvencie na 50%, z pôžičky na 20% a z verejnej práce na 30%.

MNV svojim uznesením z 25. III. 1947 rozhodol, že sa má ihneď prikrčiť k rekonštrukcii chodníkov na nám. Stalinovej, Novej ulici a pri konzume.

Na prácu túto je zabezpečený stavebný príspevok od UNRRA 350.000,- Kčs. Rada obce sa upravuje, aby všetko potrebné vo veci urýchlene radila.

MNV uznesením z 14. dec. 1946 sa uzniesol previesť v rámci 2 RP a 2 M podľa rozpočtu obce vydláždenie ulíc: SNP, Partizánska, ul. Kpt. Nálepku a nám. Stalinovho. Má sa podať žiadosť na Povereníctvo verejných z akcie UNRRA. Rada obce sa upravuje, aby všetko potrebné vo veci urýchlene radila

Započalo sa s výstavbou chodníkov betónových od kostola popri MNV až k Potravnému družstvu, ďalej v Novej ulici na západnej strane.

Opravila sa poškodená budova MNV a hasičská zbrojnica, budova konzumu, obytný dom Semmetrocka, obecný cintorín.

Zakúpila sa motorová autobusová striekačka a iná výstroj a výzbroj hasičská včítane hudobných nástrojov, verejný rozhlas. Všetko z preddavkov na vojnové škody.

Rozšírila sa električná a vodovodná sieť do ulice Kpt. Nálepku a na ulici SNP vyše cintorína k novým domom.

Postavil sa nový obecný kultúrny dom, zariadil sa pre javisko a kino pre 250 osôb, ktorého aparátúra – súc ukrytá – sa zachránila pred vandalizmom hitlerovcov.

Optovanie Rusov a Ukrajincov.

V roku 1946 optoval v našej obci ukrajinec Michal Fanta, remenár, zo Zakarpatskej Ukrajiny, Velikij Sevljuš, pre ČSR, ako tu zostavší vojak, oženil sa s dievčaťom zo Sv. Kríža nad Hronom a tu dostal príslub dom. príslušnosti, ako potrebný remenár pre celé okolie.

Opatrenia vo veciach roľníckych do februára 1948.

MNV uznesením zo dňa 18. mája 1945 zriadil roľnícku komisiu pre pozemkovú reformu nasledovne:

1. Kováč Jozef, robotník, predseda, Jozef Hrmo, filo, maloroľník, podpredseda Ján Líška, maloroľník, Štefan Hudec, robotník, Klement Minka, robotník, Jozef Mialtra, maloroľník, Štefan Zúbrik, maloroľník, Ján Kováč, maloroľník, členovia.

Majer Kupča – rozparcelovanie.

Pred MNV, ihneď po oslobodení, sa vynoril vážny problém obhospodáriť biskupský majer „Kupča“, ktorý mala v prenájme Drevopriemyselná spoločnosť Lichtenstein a Vlček. Tento majer a celé hospodárstvo bolo hitlerovcami vydrancované, nebolo ani živého ani mŕtveho inventáru, osiva, sadiva, hnojiva, ani pracovných síl a čas jarných prác kvapil.

MNV svojim uznesením z 22. apríla 1945 rozhodol, že pozemky majera Kupča a statkárov Finkovcov, pokiaľ nie sú obrobené, majú byť rozdelené medzi chudobných občanov za mierne nájomné.

MNV z vlastnej iniciatívy, bez nájomcu a majiteľa rozparceloval 1.050 kat. jutár podľa medzi priliehajúce obce tohto komplexu, so svojim chotárom: Sv. Kríž n/ Hronom, Lovča, Lovčica, Trubín a Lutila. Túto parceláciu schválil ONV v Kremnici.

Stred majera a k nemu priliehajúce table boli rozparcelované bývalým deputátnikom tohto hospodárstva po 4 – 6 kat. jutrách na rodinu a zbytok sa dal maloroľníkom, predbežne do prenájmu za úradne stanovené nájomné.

Spolu dostalo 64 deputátnikov a maloroľníkov obce ornú pôdu vo výmere 153 – 31 – 99 ha. V našej obci hlad po pôde bol odjakživa veľký, takže táto akcia rozdelenie pôdy aspoň dočasne a čiastočne nasýtla maloroľníkov, časť roľníckeho ľudu.

Finkovské pozemky- parcelovanie.

Okrem toho MNV z vlastnej iniciatívy a pod tlakom odbojárov zabral opustené poľnohospodárstvo kolaborantov „finkovcov“ ušlých do zahraničia, ktorí mali pôdu v katastri obcí: Šaš. Podhradie, Vieska, Horné Opatovce, Stará Kremnička a Sv. Kríž n/ Hronom vo výmere asi 350 kat. jutár. MNV tieto pozemky, po schválení ONV v Kremnici, rozdelil medzi zainteresované obce, v chotári ktorých sa nachádzali.

Dotyčný MNV rozdelil pôdu medzi maloroľníkov, predbežne do prenájmu a potom do vlastníctva, za úradne stanovené nájomné, poťažne kúpnu cenu.

Časť finkovských pozemkov ležiacich v chotári obce Sv. Kríž n/Hronom bola rozparcelovaná medzi odbojárov, ich vdovy a siroty, v počte asi 20 rodín.

Tak snadno a rýchlo sa previedla socialistická pozemková reforma, kdežto buržoázne-demokratická parcelácia sa ťažko rodila a keď už, tak porodila

zbytkové statky, statkárov, koryfejov to koalovaných – strán politických I. buržoázne – demokratickej republiky a fašistických statkárov za tzv. Slovenského štátu.

Poľnohospodárske práce pomaly pokračovali. MNV zadovážil osivo a sadbu, takže sa všetko polo obrobilo, posialo a osadilo, aby výživa obyvateľstva bola zabezpečená.

Roľníci pociťovali veľkú núdzu o kone a chovný hovädzí dobytok a ľud o jatočný dobytok, takže MNV a ONV sa postarali o dovoz koní a dobytky z Čiech na konto Povereníctva poľnohospodárstva. Do našej obci sme dostali desiatky kvalitných ťažkých koní a mladého chovného dobytky.

Poľnoh.majetok – reštitúcia.

Za fašistického režimu rasove perzekuovanému Heurikovi Veilovi bol konfiškovaný majetok vo výmere asi 35 kat. jutár poľnohospodárskej pôdy rozdelený miestnym maloroľníkom v počte asi 30 osobám za miernu cenu.

Deportovaní dedičia sa nevrátili. Len jediný dedič Dr. Strasser, býv. advokát, vyšší úradník v diplomatickej službe USA sa hlásil o toto dedičstvo, ktorého žiadosti však vyhovené nebolo. Majetok tento zostal vo vlastníctve prídelcov, keďže pozemky tieto ležia v lesnej súvislosti s intravilánom obce a používajú sa za stavebné pozemky, z ktorých je už niekoľko parciel zastavených a ostatné čaká tenže údel.

Roľnícky úver, použitie.

Roľnícky úver so štátnou zárukou, táto výhodná pomocná akcia pre roľníkov s lacným úverom nebola použitá, až na malé výnimky z okolitých obcí. Príčinou toho bola tá okolnosť, že naše roľnícke družstvo bolo stranou a vládou quasi zahrnuté podpornými akciami: preddavky na vojnové škody, výhodný odpredaj poľnohospodárskych výrobkov za diferencované ceny, prídel osiva, sadby, hnojiva za štátne ceny, dodanie dobytky na úver, prídel pôdy z majera „Kupča“, dodávka priemyselných výrobkov za lacné ceny, uvoľňovanie viazaných vkladov, atď.

Daňová reforma.

Buržoázny daňový systém, ktorý platil pre roľníkov, bol triedny. Znamenal pomerne väčšie daňové zaťaženie malých a stredných roľníkov ako dedinských boháčov a statkárov.

Hlavným pilierom starého systému zdaňujúceho roľníka bola pozemková daň, ktorá sa platila z každého ha vlastného majetku – pôdy. Nebral sa zreteľ na to, že celkový výnos malého roľníka a tým výnos pripadajúci na 1 ha pôdy, bol menší ako hektárový výnos veľkostatku. Pod pláštikom formálnej rovnosti sa skrýval nespravodlivý triedny systém. Táto nespravodlivosť sa zvyšovala tým, že k základu pozemkovej dane sa pripočítali i osobitné štátne prirážky a ďalej vysoké samosprávne prirážky (obecné, okresné, župné, zemské). Pozemková daň však nebola jedinou daňou doliehajúcou na roľníka.

Roľníci platili okrem toho aj daň dôchodkovú, z obratu, z mäsa a všeobecnú daň zárobkovú.

Naši malí a strední roľníci sa už vopred tešili na pripravovanú daňovú reformu, ktorej zásadou je, aby daňový systém bol jednoduchý, prehľadný každému poplatníkovi, zrozumiteľný a aby sa sociálne – spravodlivo rozdeľovali verejné ťarchy.

Daň z pracovného dôchodku má byť štyri druhy:

1. Daň zo mzdy,
2. Daň roľnícka, zahŕňajúca doterajšie priame dane a daň z obratu,
3. Daň živnostenská,
4. Daň zo slobodných povolání.

Nepriame dane majú byť premenené na daň spotrebnú.

Ľud a hlavne naše roľníctvo so zadostúčením a s radosťou prijímalo takúto sociálne spravodlivú daňovú reformu a s trpkosťou a žiaľom si pripomínalo na buržoázny „daňový preš“ na vyše 30 druhov daní, prirážok, poplatkov a dávok, ktorými pracujúci ľud zaťažovali a vytláčali z neho nielen peniaze, ale i jeho životnú miazgu – krv.

Roľnícke strojové družstvo.

Koncom roku 1945 sa založilo v našej obci „Roľnícke strojové družstvo“. Toto družstvo malo niekoľko desiatok členov: malých a stredných roľníkov a hlavne bývalých deputátov z majera „Kupča“ a prídelcov odbojárov, ich vdovy a siroty, ktorí najviac potrebovali jeho pomoc, keďže nemali sami ani živý ani mŕtvy inventár poľnohospodársky a stroje družstva sa im dobre hodili: ako pluh, sejačky, hrabačky, kultivátory, kosačky, mláčačka, brány, vyorávač zemiakov, čistiaca stanica osiva „Selektor“ atď, ktorými družstvo disponovalo.

Bol to počiatok kolektivizácie našej dediny. Toto RSD sa stalo základnou bunkou v roku 1949/50 založeného JRD typu – I.

Zber mlieka a jeho výrobkov.

Po oslobodení, za účelom zásobovania a zabezpečenia výživy ľudu, bol stanovený kontingent povinného odpredaja mlieka a jeho výrobkov za úradne stanovené ceny. Naša obec musela týždenne odovzdať 400 litrov mlieka, maslo, tvaroh, atď. Bola zriadená zberňa mlieka a jeho výrobkov a predajňa týchto v obci Sv. Kríž n/Hronom. Kontingent mlieka a jeho výrobkov prijalo miestne roľníctvo s miešanými pocitmi, pracujúci ľud ale s radosťou. Vyskytovali sa ťažkosti a prekážky z počiatku, nedostatok dobytku a koní, kravy museli byť používané ako poťahové na práce v poľnohospodárstve, nedostatok krmiva, prežitky roľníkov z buržoázneho režimu: voľný predaj, šmelina, predražovanie, atp. Ďalej zvýšenie vlastnej spotreby nedostatkom iných potravín (mäsa, tuku, atp.), toto všetko bolo na úkor plnenia, kontingentu.

Rozvrat zásobovania Demokratickou stranou a reakciou.

K tomu značne prispelo úsilie DS rozvrátiť zásobovanie Slovenska, doprava bola rozbitá a jednotlivé kraje izolované. To malo za následok, že bujnel čierny obchod a ceny potravín prudko stúpali. Slovenská reakcia za podpory buržoáznych nacionalistov, ktorí prenikli vedúcich pozícií KSS, ešte väčšmi rozvracala zásobovanie obyvateľstva a výživu pracujúcich. Predpísaný výkup poľnohospodárskych výrobkov sa neplnil ani na 50%. Do distribúcie zanášali

rozvrat staré agrárnickej organizácie družstevnej, ovládané špekulantmi a keťasmi, akými bola obilná spoločnosť, Sväz hospodárskych družstiev, Slovpol a iné. Pracujúci na Slovensku nemohli dostať potraviny na lístky. Toto samozrejme vyvolávalo nespokojnosť najmä medzi pracujúcimi. Kulaci sabotovali plnenie kontingentov. Proti rozvracačom zásobovania sa muselo zakročiť prísne podľa zákona.

No, naše roľníctvo napriek týmto ťažkostiam a prekážkam plnilo svoje dodávky primerane dobre i keď bolo v tom hatené tendenciou DS torpédovať verejné zásobovanie, keďže DS nepoživala dôveru nášho bývalého ľudáckeho obyvateľstva pre ťažké politické, hospodárske a náboženské hriechy agrárnikov (väčšinou evanělikov) napáchané za I. burž. – dem. republiky a súc hlboko nábožensky založené, plnilo heslo „Čo patrí Bohu, daj Bohu, čo patrí cisárovi, daj cisárovi (štátu)!“ a odjakživa nerado znášalo tresty.

Nájomné pomery- -úprava.

Poštovné, nájomné, pomery pred rokom 1946.

Nájomné pozemkov (pozemková renta) bol jeden hlavný prostriedok vykorisťovania nášho roľnickeho ľudu feudálom, židovským nájomcom a dedinským boháčom, takže roľník nájomník veľraz zadarmo otročil na prenajatom pozemku na statkára. .

V našej obci a vôbec na Slovensku za buržoáznych režimov sa pozemky dávali do prenájmu verejnou dražbou kde-keďže bol veľký hlad po pôde – sa pracujúci ľud pretekal, zvyšoval nájomné do nenosnosti a nevýnosnosti, sám sa zahuboval, a tak umožňoval vykorisťovanie seba samého, či už šlo o pozemky súkromné, obecné, urbárske a cirkevné.

Pri verejných dražbách obecných, urbárskych a cirkevných pozemkov, keď sa namietalo, že chudobný ľud je tým poškodzovaný, vykorisťovaný a ožobračovaný, sa dôvodilo tým, že obec, urbár a cirkev potrebujú finančné prostriedky na plnenie svojich funkcií a že tým sa znižuje obecná, urbárska a cirkevná prirážka poťažne sa zamedzí jej vyrúbanie. Nepovedali ale, že z toho ťažili najviac dedinskí boháči – virilisti – ktorí potom platili menej prirážky, alebo vôbec neplatili, ale platili za nich maloroľníci a pracujúci ľud, ktorí platili premrštené nájomné.

Stávalo sa, že bohatší roľníci, hlavne funkcionári obce, chcjúc výhodne ľahko prísť k pozemkom, dražili na pozemky, ktoré si vopred rozdelili medzi sebou a len formálne nadhadzovali na dražbe „kazili sa“. Tak sa tento spôsob vžil, že to bolo výsadou boháčov a chudobný ľud sa nemohol opovážiť zalicitovať si na tieto pozemky, ale robiť na ne veľaraz darmo musel, aby mu dedinský boháč zoral, zasial roličku, atp.

Po oslobodení sa upravilo nájomné zákonom a kontrolovalo sa dodržovanie. Určilo sa maximálne árendovné podľa pomeru medzi čistým výnosom do árendy dávaného pozemku a množstvom obilia, poťažne jeho

cenovou hodnotou. Takto určená sadzba vtelená do zákona je odstupňovaná podľa akosti do árendy dávaného pozemku.

Pri árende hosp. celku nesmie árendovné presahovať 3% kapitalizovanej hodnoty do árendy dávaných nehnuteľností.

Konkrétne vykonávanie zákona, včítane povolovania výnimok, je zverené miestnym orgánom štátnej moci, národným výborom.

Druhá pozemková reforma.

Miestna roľnícka komisia v našej obci predbežne podala návrh na pridelanie pôdy do vlastníctva tým nájomcom pozemkov, ktorí od oslobodenia mali v prenájme pôdu biskupského majera „Kupča“ v počte 64 osobám a 20 odbojárom, ktorí mali v prenájme pozemky Finkovské.

No vlastníckych dekrétov sa prídelcov do víťazného februára od kvetkovcov nedočkali. Prvá pozemková reforma, poťažne jej revízia a zbytkové statky v našej obci neprichádzali v úvahu.

Pôdne pomery v našej obci až v roku 1950 sa vysporiadali, keď sa založilo JRD I. , poťažne II. typu. Vtedy všetky druhy predchádzajúcich vlastníctiev pôdy sa vyriešili naraz v družstevnom vlastníctve, v socialistickom sektore.

2 RP 2 M v poľnohospodárstve.

Dvojočný plán obnovy (2RP) a plán miestny (2M) a s tým spojené plánovanie v odbore poľnohospodárstva vo Sv. Kríži n/ Hronom. Intenciou 2 RP bolo napomáhať malým a stredným roľníkom obce tak, aby ku koncu roka 1948 poľnohospodárska výroba dosiahla úroveň predvojrovej, aby tak bolo možné kryť z domácich zdrojov väčšiu časť potreby potravín.

Hlavným predpokladom pre zvýšenie živočíšnej a rastlinnej výroby je mechanizácia a elektrifikácia poľnohospodárstva, aby sa nahradil úbytok pracovných síl odčerpaných do priemyslu a iných sektorov hospodárstva.

Predpokladom pre zvýšenie živočíšnu výrobu je prenikavé zvýšenie dnešného hektárového výnosu všetkých druhov rastlinnej výroby, zvlášť krmovín.

Za tým účelom sa prevádzali nasledujúce práce:

Pravidelné ročné kľčovanie a čistenie pasienkov.

Doplňal sa plemenný materiál: býkov, kancov na predpísaný počet.

Pomáhalo sa roľníkom pri doplňovaní chovnej základne koní a hovädzieho dobytku na plánovaný počet. Nákup koní a hovädzieho mladého dobytku v Čechách a na Morave.

Riadne sa zostavovala a doplňovala stále evidencia majiteľov a výmery pôdy, aby rozpis povinných dodávok bol správny a spravodlivý.

Včas a za súčinnosti roľníkov sa prevádzal rozpis kontingentov poľnohospodárskych výrobkov na jednotlivých dorábateľov.

Usmerňovalo, zaktivizovalo a kontrolovalo sa včasné plnenie dodávok u roľníkov pomocou všetkých masových organizácií a častým hovorom s ľudom.

Zaviedla sa tabuľa cti a hanby pre roľníkov, nástenné noviny, vo verejnom rozhlase a dennej tlači (Prielom, okr. roľ. noviny) sa publikovali výsledky plnenia kontingentov.

**Živelné pohromy -
- odškodnenie
roľníkov**

Naši roľníci s radosťou prijali a s vďačnosťou kvitovali štátom poskytované odškodnenie pri uhynutí zvierat pri nákazlivých chorobách, ako aj naturálnu podporu štátu pri živelných pohromách vo forme naturálií: osiva, sadiva, krmovín a umelých hnojív.

Veľkou pohromou katastrofálneho sucha bola postihnutá v r. 1947 poľnohospodárska výroba, ktorú domáca a zahraničná reakcia chcela zneužiť vo svoj prospech. V tomto kritickom roku mimoriadne veľkú pomoc nám poskytol Sovietsky zväz, ktorý rýchlym prísunom obilia, krmovín a iných potravných článkov, zahnal u nás príznak hladu hroziaceho z katastrofálne nízkej úrody. Na odškodnenie suchom spôsobenej škody, KSČ presadzovala a nakoniec presadila – napriek prudkému odporu buržoázných strán – za aktívnej podpory širokých roľníckych mas zákon o milionárskej dávke. Z tejto dávky vznikol fond, ktorý bol hlavným zdrojom pre sedemmiliardovú pomoc, ktorú dostali malí a strední roľníci.

Naša obec dostala cez MS JSSR z tohto fondu sumu 180.000,- Kčs, ktorá bola rozdelená malým a stredným roľníkom od 1.000 do 4.000 Kčs na nákup zľavneného osiva, sadiva, umelého hnojiva a hlavne krmiva.

**Povinné dodávky
obilia a zvierat.**

Odovzdávanie povinných dodávok obilia a zvierat ako novota plánovaného hospodárstva, ťažkosti so strednými roľníkmi. Štát bez povinných dodávok poľnohospodárskych výrobkov za stanovenú cenu v plánovanom zásobovaní nemôže zabezpečiť výstavbu socializmu, organizovať rozvoj výrobných síl a zaistiť tak stále rastúcu hmotnú a kultúrnu úroveň mesta a dediny.

Pomocou povinných dodávok získava štát určité nezbytné zásoby poľnohospodárskych produktov, nutných pre zvládnutie zmeny medzi mestom a dedinou a pre zaistenie rozvoja priemyslu a plynulé a nerušené zásobovanie miest a dedín. Pomocou povinných dodávok získava štát časť v poľnohospodárstve v tvorenej hodnoty na úhradu celospoločenských výdajov, zvlášť však na úhradu výdavkov, spojených s rozvojom poľnohospodárstva a s jeho socialistickou prestavbou.

Z toho plynie záver, že povinné dodávky sú nutnou podmienkou zaistenia výstavby socializmu, že sú prostriedkom zladujúcim záujmy robotníkov: a roľníkov, prostriedkom upevňovania vzäzku robotníckej triedy s pracujúcim roľníctvom.

Preto sú povinné dodávky opatrením správnym, spravodlivým a nutným a v našej spoločnosti tiež opatrením trvalým.

Morálka dodávkovej povinnosti v našej obci spočiatku bola slabšia, hlavne u stredných roľníkov. Predovšetkým preto, že príslušníci DS viedli širokú agitáciu proti povinným dodávkam, sami dodávky neplnili, alebo len čiastočne, špekulovali a snažili sa strhnúť so sebou na túto cestu a neplnenie dodávok i stredných a drobných roľníkov. Tak chceli zlomiť štátnu kontrolu trhu, podlomiť zásobovanie miest potravinami a priemyslu poľnohospodárskymi surovinami,

rozbiť zväzok robotníkov a roľníkov a posilniť svoj hospodársky a politický vplyv na dedine. To by koniec koncov bolo znamenalo odlomenie socialistickej výstavby.

No, ale reakcia DS a zbytky buržoázie v našej obci nepochodili, keďže im roľníctvo neverilo, nemalo dôveru voči svojim bývalým politickým odporcom za prvej buržoáznej - dem. republiky, vykorisťovateľom a zotročovateľom.

Dodávková morálka sa všeobecne po víťaznom februári 1948 upevnila – až na jednotlivé odôvodnené a neodôvodnené prípady a poradie plnenia jednotlivých poľnohosp. produktov bol nasledovný: obilie všetkého druhu, zemiaky, krmoviny. V živočíšnej výrobe: bravčové mäso, hovädzie mäso, vajcia a mlieko.

Značne sa u nás zlepšilo plnenie kontingentov po zavedení rozpisu podľa výmery pôdy. Dosiahla sa tým istá stabilita, istota, každý si vie skontrolovať výšku kontingentu a je si vedomý toho, že správny a spravodlivý, niet ani protekcie ani ukrivdenia.

Počiatočný systém voľného rozpisovania a hlavne dodatočného rozpisovania ako i nesprávneho progresívneho rozpisovania dodávok na drobných roľníkov, chytračenie daktorých členov MNV a komisií – roľníci ťažko znášali a odzrkadlovalo sa to v značných reštanciách na plnení kontingentov, nehovoriac o narušovaní morálne politickej jednoty a zoslabovaní zväzku medzi robotníctvom a roľníctvom, medzi dedinou a mestom.

Stávalo sa u nás často, že stredný roľník, ako súkromný výrobca, súč. vlastníkom výrobných prostriedkov a obchodníkom so svojimi prebytkami, mal tendenciu napred speňažiť svoje produkty na voľnom trhu výnosnejšie a len potom plniť kontingent, čo aj len čiastočne alebo vôbec nie. Stali sa i prípady, že roľník siahol na svoju chovnú základňu, len aby mohol na voľnom trhu veľa získať. Porušil tak svoj plánovaný stav dobytku a znemožnil plnenie dodávky do budúcnosti.

Aj voči takýmto roľníkom jednotlivcom sa u nás blahovoľne postupovalo, dala sa im možnosť svoje reštančie na dodávkach splniť na budúci rok, alebo náhradne, v intencii roľníckej politiky strany a vlády, že predsa presvedčovaním sa ďalej dôjde ako bezohľadnosťou a donucovaním ich zahnať do lona reakcie a dedinských boháčov, veď neskôr i títo individuálne hospodáriaci roľníci budú družstevníkmi, čo sa v mnohých prípadoch už aj splnilo, plní a splní, čo len otázkou času. A preto nekonečné presvedčovanie – všetkého druhu s veľkou trpezlivosťou – roľníctva o plnení dodávok a krajná ohľaduplnosť MNV, ONV a výkupných orgánov, ako i masových organizácií v čele s rodnou stranou doniesli svoje ovocie už aj v tej skutočnosti, že neplnenie dodávok niektorými roľníkmi jednotlivcami a nepokutovanie ich za to, nedemoralizovalo ostatných, ktorí si svoje povinnosti plnili riadne. Veď to bolo v súlade s politikou strany a vlády, keď sa povoľovalo náhradné plnenie a dodatočné plnenie reštancií za výhodných

podmienok pre meškajúcich roľníkov. Výsledok politiky takejto v plnení dodávok môžeme plne porovnať s výsledkom kolektivizácie poľnohospodárstva na dedine: s rastom počtu nových typov JRD a s rastom nižších typov JRD v typy vyššie – napriek tomu i keď strana a vláda, ich všetky orgány a samé JRD – všemožne podporujú individuálne hospodáriacich roľníkov nielen mravne, kultúrno – výchovne, ale i hmotne a sociálne.

Reakční predstavitelia DS chceli silou – mocou byrokraticko – statkársku Roľnícku komoru a zabrániť ustanoveniu JSSR ako demokratickej organizácie malých a stredných roľníkov. Aj tento zápas reakcia prehrala. JSSR bol ustanovený a v spolupráci s JSČZ bol účinnou pákou pri prenášaní a uskutočňovaní politiky vlády Národného frontu na dedine.

Na jeseň roku 1947 sa zišli delegáti roľníctva v Bratislave – po sjazde. Po sjazde delegátov závodných rád z celého Slovenska, ktorí si osvojili požiadavky roľníctva a postavili sa za urýchlené a dôsledné uskutočnenie pozemkovej reformy. Tu protestovali proti reakčnej politike DS a domáhali sa dôsledného uskutočnenia pozemkovej reformy, ako i ostatných opatrení v prospech malých a stredných roľníkov.

Tieto sjazdy si vynútili odvolanie predstaviťa statkársko kulackej politiky dr. Kvetku z funkcie povereníka pôdohospodárstva a pozemkovej reformy. Bol to dôkaz upevňujúceho sa zväzku robotníkov a roľníkov. Bol to dôkaz o tom, že vplyv KSČ na dedine rastie.

Po májových voľbách r. 1946 v našej obci získala DS 2/3 väčšinu a KSS jednu tretinu, ale vedúce postavenie malí a strední roľníci komunisti si v Miestnej skupine JSSR v Kríži n/ Hronom bezpečne a pevne udržali. Prevažná, rozhodujúca väčšina roľníctva našej obce schvaľovala roľnícku politiku KSS. Taký bol pomer síl aj v okresnej skupine JSSR, ktorá konala svoje schôdze v Kríži n/ Hronom, ako v roľníckom centre okresu kremnického. Predsedom OS JSSR bol s. Anton Komora, maloroľník, poslanec SNR za KSS a podpredsedom Ján Orságh, maloroľník, za KSS, náš obyvateľ a funkcionár, ako aj väčšinu členov tvorili komunisti, volení väčšinou roľníkmi DS, ktorí schvaľovali roľnícku politiku KSS.

Už aj tu sa rysovala nastávajúca porážka DS a celej reakcie, ktorú utrpeli vo víťaznom februári 1948, nielen od komunistov, ale od celého pracujúceho ľudu na Slovensku a v celej ČSR.

Chýrečné dobytčie a výkladné jarmoky vo Sv. Kríži n/ Hronom.

Svkrižské dobytčie i výkladné jarmoky boli široko – ďaleko známe, prv po celom hornom Uhorsku a potom v celej ČSR. Mali svoju vyše dvaapolstoročnú

tradíciu. Za Uhorska nielen z Tekovskej stolice, ale zo všetkých susedných slovenských a maďarských stolíc. Za I. ČSR nielen zo Slovenska, ale z Moravy, Sliezska a Čiech chodili sem kupci na tunajšie dobytčie jarmoky kupovať: voly, jalovice, kone na výsek a iný dobytok pre veľkostatky, cukrovary, liehovary a jatky.

Dobyčie jarmoky.

Obec Sv. Ktíž n/ Hronom už od roku 1690 mala jarmočné právo a od tej doby sú tu jarmoky dobytčie a výkladné. Prv mala ročne 6 jarmokov, potom 8 dobytčích a výkladných. Dobytčí jarmok býval prv v pondelok a výkladný v utorok, neskoršie v utorok a v stredu, vždy nasledujúci týždeň po sviatkoch, ako nižšie nasledujú:

Národný výbor Sv. Kríž nad Hronom, okr. Kremnica. č. 3306/1947

Zoznam jarmokov.

v obci Sv. Kríž nad Hronom na r. 1947.

Por. čís.	Pomenovanie jarmokov	V utorok je dobytčí jarmok	V stredu je výkladný jarmok
1.	Trojkráľsky	7. januára	8. januára
2.	Hromničný	4. februára	5. februára
3.	Jozefský	18. marca	19. marca
4.	Ďúrsky	29. apríla	30. apríla
5.	Jánsky	24. júna	25. júna
6.	Mariansky	19. augusta	20. augusta
7.	Michalský	30. septembra	1. októbra
8.	Alžbetinský	18. novembra	19. novembra

Každý štvrtok je týždenný trh. Nakladacia stanica v mieste.

Slovák v.r.
tajomník MNV

Orságh v.r.
predseda MNV

Príhon na jarmoky dobytčie bol niekoľko tisíc kusov hovädzieho dobytku. Na jarných a jesenných jarmokoch sa predalo vyše 2.500 kusov hovädzieho dobytku, hlavne volov, jalovic a všetky vyradené kone na výsek. Križania mávali vyše sto párov volov „na kšeft“. Mužovia radi obchodovali s dobytkom, ktorí široko – ďaleko pokúpili, pochovali a predali. Na „ipar“ (priemyselný list)

obchodoval dobytkom: Ján Hurtík, vajloš, ktorý mnohorož na jarmok do Levíc, Lučenca a inde dohnal až 30 párov volov, kráv a jalovíc. Michal Petróci zasa kupčil vyradenými býkmi, ktorých odkúpil od obcí a urbárov a preháňal na jatky do Ostravy, Brna a Bratislavy a dodal mladých plemenníkov.

Ošípanými kupčili: Ján Orságh st., Ján Zlejka, Ján Hrčka a iní. Inak všetci gazdovia Svkrižskí mali obchod s dobytkom v krvi, majú vyvinutého obchodného ducha.

Výkladný jarmok.

Výkladný jarmok bol oveľa tichší a radostnejší, v predpoklade, že predchádzajúci dobytčí jarmok doniesol niečo pre gazdinku „na kuchyňu“, ktorá potom každému členovi rodiny kúpila „jarmočné“ vo forme potrieb odevu, obuvi a deťom pochúťky.

I mužskí si prišli kúpiť: čižmy, širáky, nohavice z „čertoviny“, hospodárske náradie atď a nejaké to „jarmočné“ pre ženy a deti, mládenci „perníkové srdce“ pre milú, aby sa presvedčili, koho vo svojom srdci nosí?

Výkladný jarmok v Kríži n/ Hronom sa odbavoval na námestí pri mestskom dome až po kostol a na druhej strane až po „Novú ulicu“ a „Konzum“. Tu všade bolo šiatrov, plných rozličného tovaru.

Čižmári a svrškári z Levíc, kožušníci, plátenkári, farbiari, garbiari z Horehronia a z Martina, klobučníci, odeváci z Lučenca a Levíc, smaltový riad z Fiľakova, perníkari, predavači náboženských predmetov, poľnohospodárskych a iných potrieb, hrnčiari z Brehov a výrobcovia dreveného roľníckeho riadu, náčinia z Novej Bane – Hutý atď. atp.

Z miestnych obyvateľov obchodovali na jarmokoch: už od r. 1690 miestny obuvnícky cech, potom obchodníci a trhovci s plátnom, textilom a odevmi, s kuchynským riadom, s poľnohospodárskymi produktami a napokon írečité svkrižské pečenkárky a hurkárky.

Pečenkárky a hurkárky.

Na celom strednom Slovensku boli známe jarmočníčky „pečenkárky a hurkárky“ z Kríža nad Hronom. V Starom kalendári sme sa dočítali o tom, ako si istá pečenkárka a hurkárka „magickým“ spôsobom pomáhala, aby čím viac utržila na jarmoku za svoj tovar. Pri výrobe huriek, kde uvarená ryža (rajs) bola na koryte pripravená k nadievaniu do čriev, kvokla si pri koryte a podložiac si pod seba ruku, ovlažila ju zázračným elixírom, pokropiac ryžu na koryte: šepkala si pri tom začarovanú formulku „Koľko kropcov, toľko kupcov“!

O druhej pečenkárke zasa zlé jazyky vravia, že na jarmoku v Banskej Štiavnici doktorému „Náckovi“ predala tlačenu „mateja“ na úver, že po „lône“ (výplate) zaplatí. Keď potom upomínala kupca, aby svoj dlh zaplatil za tlačenu, ten jej odvetil: „Gazdinká, veď v tom „mateji“ bol „večeť“ (umývačka)! Na to mu povedala: „Dobre Nácko, dobre, nie si nič dlžný, len už nevrav o tom“!

Možno že tieto spomínané epizódky sú len výmyslom, okoreniť chuť ľudí. No, ale vzhľadom na prílišnú obchodnú horlivosť a chamtivosť istých ľudí – pravdivosť nie je vylúčená a nemožná.

Pokiaľ sa týkalo hygienickej stránky vecí, tá bola pod všetku kritiku. Nehovoriac o dobytku, múch, ľudských rúk pri vyberaní si najväčšieho kusu a ani o pôvode mäsa z ošípaných postihnutých rozličnými epidemickými chorobami, hlavne „červienkou“, lebo nie vždy prehliadol mäso zverolekár!

Napriek týmto hygienickým závadám pečenička a hurčičky chutili ľuďom na trhoch a jarmokoch, takže mnohým až sliny tiekli a zvlášť „kamarátom z mokrej štvrte“, ktorí si zakladali dobrý základ k „oldomášu“.

Vojnové časy a zavedené viazané hospodárstvo s potravnými článkami odsúdili trhovecťvo a jarmočníctvo „pečenkárok a hurkárok“ k zániku. Potom zasa vývin zdravotnej starostlivosti po oslobodení a hlavne znárodnenie obchodu nadobro odsunuli „svkrižské pečenkárinky a hurkárinky“ do kroniky.

Obyvateľstvo obce Kríža nad Hronom bolo prevažne maloroľnícke. V dôsledku vykorisťovateľskej politiky statkársko – meštiackej uhorskej a buržoázno – demokratickej vlády prvej ČSR nemohlo zo svojho gazdovstva vyzíť. Takže bolo nutné hľadať spôsob výživy, buď vystahovaním sa do zahraničia, alebo zostavší doma dali sa na chodníčky ľahšieho zárobku: na obchod dobytkom, plátnom, kuchynským riadom, atp. Roľnícke ženy zasa obchodovali po trhoch a jarmokoch: plátnom, roľníckymi výrobkami, hydinou atď. No a nadovšetko svkrižské pečenkárinky a hurkárinky doplňovali pestrosť jarmokov a trhov v širokom ďalekom okolí.

Jarmoky jak dobyťčie, tak i výkladné boli veľmi výnosným prameňom v hospodárstve obce Kríž n/ Hronom, takže na jarmočných a tržných poplatkoch donášali ročne 80 – 100.000,- Kčs príjmu, včítane dôchodku z vydávania dobyťčích pasov a poplatku za prepisovanie práv vlastníctva.

Miestni obchodníci, krčmári, roľníci a značná časť obyvateľstva, súc na jarmoku ako – tak zainteresovaná, mala z jarmokov pekný, veľa raz ľahký a tiež bezpracný príjem.

Jarmoky boli v našej obci druhým sviatočným dňom. Isteže i radostnejšie – ako prvé sviatky – keďže sa vyplácali a boli veselé. V deň jarmoku bola celá obce skoro od rána do neskorého večera na nohách a neskoro v noci ešte trvali dozvuky veselých „oldomášov“ nad dobrým alebo i zlým obchodom.

Jarmoky mali veľký význam hospodársky pre buržoázne – feudalistický a buržoázne – demokratický režim. Ekonomistická charakteristika týchto jarmokov je: vykorisťovanie človeka človekom.

Na dobyťčích jarmokoch boli zavedené vykorisťovateľské spôsoby obchodovania. Tzv. cenári nadháňali statkárom, fabrikantom, priekupníkom a chudobný ľud poškozovali, ožobračovali. Predávaný kus dobyťka – chudákom hanili, sľubovali nízku cenu a tenže kus v rukách priekupníka chválili, zvyšovali cenu. Takže chudobný človek bol dvakrát poškozovaný, pri predaji a pri kúpe.

Tieto vydridušné spôsoby si osvojili aj niektorí roľníci, priekupníci, a tak prišli k bezpracnému zisku.

Z jarmokov žažilo veľa neproduktívnych živlov: priekupníkov, cenzárov, odhadcov – dohadzovačov, hajčiarov, krčmárov, darebákov s hazardnými hrami, zlodejov vreckárov, prostitútok atď.

Dobytčie jarmoky boli vzácnym spôsobom vykorisťovania ľudu statkármi, fabrikantmi a ich armádou pomáhačov, krčmárov atp.

Výkladné jarmoky slúžili tomu istému vykorisťovateľskému účelu – len že tu sa priživilí remeselníci a obchodníci, trhovci – predával sa menej kvalitný tovar (partijový, bazárový) za cenu kvalitného tovaru, klamalo sa na miere, váhe, rozpredával sa neodbytný tovar zo skladov a obchodov (ležákový) atp.

Vreckári mali na jarmokoch žatvu.

Verejná bezpečnosť bola vždy na jarmokoch zkoncentrovaná a mala plné ruky práce s ožranmi, bitkármi, zlodejmi, túlajúcim sa dobytkom bez dozoru, z nedodržovania pozemkovej bezpečnosti atď.

No všetko toto patrilo k jarmoku, k jeho charakteristike a väčšej sláve.

Také boli starodávne jarmoky. pre pracujúci ľud navonok radostné, ale v skutočnosti ho vykorisťujúce, čoho si vtedy ani nebol vedomý. Tieto jarmoky boli pre vykorisťovateľov: obchodníkov, trhovcov, statkárov, fabrikantov a rozličných darebákov radostné nielen navonok, ale v skutočnosti, keďže im poskytovali tučný, bezpracný zisk.

Jarmočné a tržné poplatky.

MNV uznesením z 24. januára 1946 prenajal týždenné trhy za 500,- Kčs nájomného ročne. Súčasne ustálil tržné poplatky: za 1 m miesta 1 Kčs za kus hydiny, koš, bedňu atp. 2 Kčs. Jarmočné poplatky: za veľký kus dobytky 4,- , za mladý kus 2, za voz 5,-, za auto 6,- , za bežný meter šiatru 3 Kčs.

Alois Jirásek, český spisovateľ historických románov o jarmoku vo Sv. Kríži nad Hronom píše.

Spisovateľ tento v roku 1896 za svojej prvej cesty po Slovensku za „Bratstvom“ (svojim rojsväzkovým hist. románom) prišiel do Kremnice a ztadiaľ – píše – „vycestoval som do hronského údolia, do zaujímavých zrúcanín hradu „Šášov“, na ktorom kedysi hejtmanil Peter Kolár, v službách Jiráskových a potom do Sv. Kríža na „jarmok“.

„Tam bola poďívaná a bolo študium! Pravý slovenský jarmok, rušný a hlučný. Zišli sa tu čižmári, hrnčiari a iní remeselníci, všade plno tovaru, kožušiny, kožuchy biele, pestro kvetované, „dubené“ (hnedé), spústy fajok štiavnických a zapekačiek, červené lesklé kotle, medené ranlice (páňvy), ušadený šiator s pálenkou, nad ktorým ovievala maďarská zástava s flaškou na špici, čo tu tovaru

rôzneho a čo ľudu zaujímavého“. „To bol pre mňa požehnaný jarmok, na ktorom som si veľa nekúpil, mnoho však z neho odniesol a vo svojom zápisníku uschoval. A pribudli doňho ešte poznámky o dobyťčom jarmoku, o koňoch, strojoch a vozoch, ktorý jarmok sa súčasne odbavoval pred mestom na blativom, rozdupanom priestranstve kolmi obohnanom. „ (Na starom ihrisku. Medzi – vodami).

Z diela A. Jiráka: Směsa, str. 344 – 346).

A aký je náš socialistický: štátny a družstevný jarmok?

Najlepšie nám to ilustruje „Veľký tradičný Radvanský jarmok v Radvani v dňoch 7. – 9. septembra 1956“.

Na tomto úseku nám štátny a družstevný obchod vo vyše 250 stánkoch pripravil bohatý výber priemyselného a potravinárskeho tovaru. Jarmok s odpredajom roľníckych prebytkov navštívili najlepšie JRD nášho kraja. V stánkoch štátneho nákupu a družstevného obchodu boli: potraviny, občerstvenie, ovocie, konfekcie, kusový a metrový tovar, obuv, sklo a porcelán, železné a elektrické predmety, hračky, pamiatkové predmety, kožený tovar, tabakové výrobky. JRD odpredávali mäsové výrobky, pečienky, hydinu, mliečne výrobky a obilie.

Počas jarmoku pre návštevníkov boli pripravené tieto podujatia:

Šport: Futbalový zápas divízie, cyklistické preteky, preteky kolobežkárov.

Pobavenie: Štátny cirkus maďarskej ľudovej republiky „Budapešť, elektrické autá, čertovo kolo, húsenková dráha, hojdačky, kolotoče, strelnica.

Módna prehliadka: Prehliadka módy a účelného obliekania s veselým estrádnym pásom najlepších slovenských umelcov.

Výlety: Pre hromadné výpravy návšteva Harmaneckých jaskýň a ďalších výletných miest. Organizuje n.p. Turista.

Veľká tombola: 25 hodnotných cien (motocykel), ľadnička, rádioprijímač).

Doprava: Zosilnenie vlakové a autobusové spoje, hromadné výpravy môžu použiť zľavy. Riaditeľstvo jarmoku.

Bohatý výber tovaru všetkého druhu uspokojil každého návštevníka Radvanského jarmoku. Svedčí o tom aj tri a pol miliónová tržba obchodných podnikov.

Namiesto vykorisťovania človeka človekom na starých jarmokoch nastúpila služba ľudu, uspokojiť jeho náročné požiadavky v širokej spotrebe tovarov k jeho najväčšej spokojnosti vyhovieť mu poskytnutím kvalitného, trvalého a lacného tovaru najrozličnejších sortimentov.

Opatrenie v priemysle po oslobodení.

Podnik na výrobu

mlynských kameňov.

Podnik Scwvartz Behrle na výrobu mlynských kameňov a drte z limnokvarcitov v Kríži n/ Hronom bol hitlerovcami vyhodенý do povetria napriek tomu, že bol majetkom ich ríšskych súkmeňovcov.

MNV ustanovil na zručanie tohto podniku národného správcu a dal previesť inventúru výrobkov, ktoré ostali nepoškodené.

Podnik bol provizórne rekonštruovaný a na dopyty vybavoval objednávky vo vnútrozemí. Po konfiškácii bol tento podnik organizačne začlenený do Magnezitových lomov v Lovinobani, ktoré previedli dôkladnejšiu rekonštrukciu závodu, rozšírením stavby a výroby a s modernizovaním strojového zariadenia.

Podnik nateraz patrí organizačne do „Bazaltových kameňolomov“ n.p. v Žiari n/ Hronom spolu asi so 17. kameňolomami.

Bývalí majitelia tohto podniku rodina Zimmermanovcov, ríšski Nemci z Múňchen – u (Mníchova) vyše 80 rokov tu usadení, nežiadali ani býv. maďarské ani čl. štátne občianstvo, ale zostali „Ubermentsch – mí“. Nateraz sú v západnom Nemecku, veľaraz písali svojim známym a vyslovili svoje želanie, keby sa len mohli vrátiť do našej obce. Podľa obsahu dopisov nejde o politickú repatriáciu (o Sturm und Drang nach Osten) ale o túžbu po hospodárskom zabezpečení sa, o existenciu o návrat do starého raja, z macošskej starej vlasti. Táto okolnosť je charakteristickým znakom politických a hospodárskych pomerov v nacistickom západnom „Reichu“. A takýchto dopisov je veľa. Vystahovavší sa susáci len teraz si vedia správne oceniť ako boli zavedení hitlerovskými nacistami a ako sa sklamali v „zasľúbenej krajine starého Reichu“. Tu zostalí demokratickí Nemci sa tešia, že sa nedali zlákať na prázdne frázy fašistov a že si tak zabezpečili slušný ľudský život a blahobyt v našom ľud. – dem. štáte, v ich druhej a pravej vlasti a že sa nemusia obávať od toho, aby sa opäť stali „Kanöncufeter – om“ výbojnosti starých hitlerovcov v koži adenanerovskej!

Výhražné dopisy dobrovoľne sa vystahovavších sasákov písané proti komunistom a Slovákom už dávno zanikli. Už prišli k rozumu a na podvod hitlerovcov o sľubovanom nacistickom raji v Reichu!

Opatrenia školské osvetové a spolkové.

Cirkevná škola za

Uhorska.

Založenie cirkevnej ľudovej školy v našej obci možno datovať súčasne so založením rim. kat. fary v roku 1332, čo sa však doteraz z písomných prameňov nepodarilo presne zistiť. Cirkevná matrika je vedená od roku 1668. Predpokladá sa, že farské školy vznikali súčasne s farami. Prvé záznamy o tom sú z roku 1880, kedy ešte školopovinnosť nebola uzákonená. Vyučovali organistovia znalí písma.

Školopovinnosť bola uzákonená zákonom z roku 1868.

Prv písomné záznamy, ktorých niektoré state podávame doslovne, sú z roku 1858. Je to zväzok zápisníc z porad učiteľov svkrižského okresu. Podľa týchto záznamov vyučovalo sa na krížskej škole slovensky až do roku 1907. Škola bola umiestnená v cirkevnej budove oproti kostolu. V tejto budove sa učilo až dotiaľ, kým sa nepostavila nová budova školy v roku 1930.

Postavenie učiteľov až do poštátneia školy v roku 1945 bolo veľmi biedne. Tak do prevratu r 1918 hlavným zamestnaním učiteľov bolo organovanie a vedľajším učiteľstvo. Sú záznamy, že učiteľ bol i notárom, cestným dozorcom a až nakoniec učiteľom. Príjmy učiteľov boli rôzne, ale veľmi nízke. No všetky musel dostávať od občanov. Je známe kde učitelia Svkrížskeho okresu sa na porade sťažujú na zlé vyplácanie platu.

V zápisnici zo dňa 21. júna 1859 je zaznačené:

„Konečne predniesli zhromaždení učiteľa sťažnosti a cestou protokola tohto niže podepsanému prednést naložili asíce:

Ponevác o vyberaní aneb inkasovaní učiteľských platov, ktoré osobitne na jednotlivých obyvateľov v obci vyhodené (vyrúbané) jsú, nekterí Páni Okolní zápisnici se takmer nič nestarajúc, Richtári ale, když od svého okolného zápisníka nic naložené nemají, túto povinnosť buď nedbanlive konajú, buďto písma nerozumejúci Richtár k vybraní penez a ku jejích značení učiteľa požadujú, ktorý s rychtárem z domu do domu idúci s mnohým utrhovačným slovám vadám preklínaniu a podobným nepříjemnostem podrobené jsu, a tak za nekolik zlatiek, když svoj plat dosáhnúť žada učitel celú osadu víckrát pochodit musí.

O následku čehož: Shromaždení učiteľa ponížene prosí, by Vysoce důstojný Pán Kanonik a dozorce. Národných škol dieceze B. Bystrické u Výše vlády a Veleslávneho Riditelství škol to vydobyli ráčila, aby platy učitelské jak jiným e.k. predstatom (stavom, služobným osobám štátu) z prirákou krajskou vyberané a z Bernické Kassy platené byli“.

V tom istom protokole je záznam ako sa učitelia sami museli starať o ďalšie svoje vzdelanie. Prevádzali to tak, že určili si témy, ktoré sa do roka museli vypracovať a potom na spoločnej celookresnej porade sa prečítali. Témy boli väčšinou náboženského obsahu, no sú medzi nimi i témy, ktoré možno na ten čas považovať za celkom pokrokové. Napríklad: Na porade 29. augusta 1861 prednesená bola téma: „O pohybovaní zemi, a z také pochádzajúcom dni a noci a o stránkach roku“.

Alebo iná na tej istej porade: „Vyplývajúci užitek z prírodovedy a odstránení skrz takovej mnohých medzi lidem panujících poverech“.

Pretože nemali skadiaľ dostávať literatúru, potrebnú pre prácu učiteľov, dohodli sa na porade dňa 10. septembra 1860, že založia knihovňu učiteľov svkrižského okresu. Na tejto porade i schválili stanovy, kde sa zaviazali dolňovať

a viesť knižnicu z prostriedkov, ktoré oni sami dajú. Tak sa potom na každej porade skladali na svoju knižnicu po zlatke, a tak si vytvorili okresnú knižnicu.

O prostredí nejdeme hovoriť, pretože bolo v každej škole rovnaké. Nebolo hygienických učební, nebolo učebných pomôcok, bol nedostatok učební, učievalo sa i v nedeľu, na tzv. nedeľných školách.

Dokiaľ nebola uzákonená školská dochádzka, do školy sa chodilo len v nutnom prípade, keď deti doma viac zlobili. Ináč rodičia neposielali deti do školy o čom svedčí záznam v protokole:

„Do povahy boli vzaté nedeľné opakovacie školy a tu pre všeobecné sťažovanie učiteľov na neposlušnosť a neporiadne navštevovanie školy najvyššie želanie učiteľov je, aby jak politická vrchnosť, tak aj veľpáni farári jak školskí Riditeli spolu s obecnou vrchnosťou nad mládežou obzvlášť v čase tomto učenie a mravy dobre sebe nevšímajúcou bdeli, k chodeniu nutili a premeškávanie školy tejto bez opovedania a príčiny stále pokutovali“.

Na inom mieste: „Ďalej v následku protokolom predneseného ponosovania, že rodičia od školského učenia dietky vytrhujú a mládež sa do nedelnej školy ustanoviť nechce, radil Dôstojný P. Predseda, aby páni učители mesačite výťah vyhotovený a s podpisom tikajúcich – školských predstavených zaopatrený S. úradu politickému posielali“.

Cirkevná škola v buržoázne – demokratickej ČSR

Podobné bolo postavenie učiteľov i po prevrate v r 1918 v prvej buržoázne-demokratickej ČSR. krížska škola bola cirkevná a osobný a vecný náklad znášala obec. Pre zaujímavosť uvádzame, aký plat mal učiteľ od obce v roku 1919: „Učiteľská stanica zriadená tak bola, že obec Kríž nad Hronom dala ročitý plat 100 Kčs, bytné 420,- Kčs a zahradu 20,- Kčs splu 540,- . Ostatné doplnenie platu prosilo sa od štátu, čo sa aj obsiahlo“.

Tak uvádza Augustín Buuček, spr. učiteľ v kronike z r 1919. Na druhom mieste zasa píše, čo stáli niektoré produkty na výživu v roku 1920: „V tomto roku drahota bola veľká: 1 kg cukru 8,- Kčs, 1 kg múky od 8 do 12 Kčs, rais (Rýža) 22 Kčs aj to len pod rukou“.

Vieme si predstaviť aké ťažké bolo polozenie učiteľov v tomto čase.

- Úryvok z Prehľadu školstva v politickom okrese Kremnickom. –

Meno obce	Aká škola je v obci	Rok založenia poštátneia školy	Škola r.1918/19 tr. žiak	mala r.1923/33 tr. žiak	vyučovací jazyk
Sv. Kríž n/Hr.	rím. kat.	asi 1800	2 201	4 218	slov.

A aká bola práca učiteľov?

Kvôli objektívnosti nutno konštatovať, že po prevrate r. 1918 sa veľká zlepšila, pretože deti sa vyučovali v materštine a kládol sa veľký dôraz na školskú dochádzku . Priemerná dochádzka až do r. 1927 bola okolo 96%. S príchodom

nezamestnanosti a hospodárskej krízy dochádzka klesla, pretože deti boli zamestnané doma pri pasení dobytku a pri poľnohospodárskych prácach.

Počet vymeškaných bolo priemerne okolo 8 %, v čom neboli započítané deti cigánskeho pôvodu. Tie sa do dochádzky vôbec nerátali.

S dochádzkou úzko súvisel i prospech žiakov. Najvyššie % prepádajúcich bolo v škol. roku 1929/1930, kedy na celej škole prepadlo 23 % žiakov. Priemerne prepádalo 12 % žiakov, v ktorom % nie sú zasa zahrnutí žiaci cigánskeho pôvodu, ktorú buď to prepádali, alebo neboli klasifikovaní.

V spojitosti s nezamestnanosťou súvisí i fluktuácia žiakov, najmä do cudziny. Najväčší odliv žiactva do cudziny bol v roku 1937, kedy veľa rodín odchádzalo späť do Francie. V škol. roku 1936/1937 presídlilo do Francie celkom 9 žiakov a v rokoch 1940/1943 celkom 10 žiakov. V rokoch 1940/43 vystáhovalctvo žiakov smerovalo do Nemecka. Z uvedeného nemožno vidieť presne, že koľko rodín bolo v cudzine, keďže tieto deti len preto šli s nimi, že ich nemali pri kom nechať. Ostatné rodiny, ktoré tu nechávali starých rodičov, nechávali pri nich svoje deti v opatere.

Zaujímavé je konštatovať ako sa borilo s nedostatkom vyučovacieho priestoru. Dnes nevieme povedať, ako by sa učiteľstvo tvárilo, keby mali učiť naraz 79 žiakov. No, za I. ČSR to bola všedná vec. Tak v r. 1930/31, kedy bola v obci štvortriedna ľudová škola s ôsmymi postupnými ročníkmi, v triedach bolo I. tr. 50 žiakov, v II. tr. 79 žiakov, v III. tr. 74 žiakov, v IV. tr. 32 žiakov.

V roku 1933/34 tiež nebola krajšia situácia: I. tr. mala 55 žiakov, II. tr. 49, III. tr. 68 a IV. tr. 69. A mohli sme prejsť skoro všetky školské roky, nenašli by sme triedu s menším počtom žiakov ako 50. Vieme si predstaviť, čo znamenalo pri 79 žiakoch učiť ešte v oddeleniach. Potrebovali ľudí, ktorí neprídu na spôsoby vykorisťovania. Na druhej strane však buržoázia vedela sa postarať o to, aby jej výrastky nestratili nič. Posielali svoje deti do miest, kde v internátoch bývali a chodili do gymnázia. Gymnázia vtedy boli veľmi chúlостivé na to, aby žiaci boli z buržoázie. Keby sme prešli štatistiku občanov, ktorí v Kríži v rokoch 1920/1945 skončili gymnázium, zistili by sme, že sú to rodiny živnostnícke, obchodnícke a z kruhov buržoáznych úradníkov. Synovia malých a stredných roľníkov a robotníkov nemali možnosť dať študovať svoje deti na vyššie školy.

K výstavbe budovy školy v roku 1930 došlo až vtedy, keď pre veľký počet žiakov bol stav ozaj neudržateľný. Vtedy sa predali staré budovy a stavebné pozemky a s pôžičkou, ktorú obec splácala ešte aj po roku 1945, podarilo sa novú budovu školy postaviť.

Snaha postaviť budovu št.meštianky.

Je zaujímavé sledovať, prečo vo Sv. Kríži nad Hronom bola zriadená štátna meštianka len od 1. nov. 1943. Sú to záznamy vo farskej kronike, ktoré hovoria samé za seba:

„Snaha o št. meštianku . Poznamenať musí aj to, že predáci agrárnej strany robili náladu medzi ľuďmi za utvorenie meštianky vo Sv. Kríži. Bol to široký

politický fígel, akože by sa nebolo páčilo obecnstvu, že ich deti budú môcť chodiť doma do školy a byť doma vyškolené na „pánov“? A fígel bol aj tým šikovnejší, lebo za nepotrebné vyhlasovali stavať budovu pre meštianku, môže byť vraj umiestená zväčša v budove r. kat. ľudovej školy a ešte vo dvoch privátnych budovách. Školská stolica však odoprela povolenie, aby v budove katolíckej školy bola aj iná, cudzia a zvlášť katolíckemu duchu cudzia škola s pokrokovými učiteľmi, ktorí by iste aj spoločenským a mimoškolským spôsobom zhubne boli účinkovali na ducha obecnstva a farnosti, týmto som i proti sebe obrátil náladu „národa“, keďže utvorenie meštianky sa zmenilo znemožnilo. Bolo to v roku 1936/37, „Daniel Briedoň, farár, cirkevný kronikár.

**Otázka političnos-
ti školy.**

V krajinách kapitalizmu hlásajú myšlienky a političnosti školy. Aký bol skutočný stav v školách buržoáznej a fašistickej republiky, svedčia nám o tom školské kroniky.

Nebol školský rok, aby sa neoslavovali osobnosti, ktorými sa maskovala pravá skutočnosť. Vznik I. republiky ČS. bol opradený bájkami o troch osobnostiach (Masaryk, Beneš a Štefánik) a to len preto, aby sa v škole zastieral žiakom správny náhľad na život a na boj robotníckej triedy. A v tom bola tá političnosť. Za tzv. Slovenského štátu sa už netají političnosť školy, pretože sa priamo v školskej kronike zachycuje smer politiky vtedajších mocipánov, totižto kolaboráciu s fašizmom a nemeckým nacizmom. Je síce pravda, že tieto zámery nevyjadrovali presvedčenie občanov ani žiakov, že škola i za kapitalizmu je politická.

Uvedieme jeden príklad: V kronike školy z roku 1938/1939 velebí sa činnosť vlády, okrem toho sa vyjadruje vďaka Hitlerovi za to, že vraj sa nás ujal v čase najhoršom!

**Rozvoj školstva
v r. 1918-1944.**

Po prevrate r. 1918 bola v našej obci národná škola, počet tried riadil sa podľa počtu žiakov, teda 2 triedy. Po prevrate počet tried rástol, takže v r. 1930/31 boli už štyri triedy. Takýto stav ostal až do r. 1942, kedy pre školský rok 1942/43 bola jedna trieda pre malý počet žiakov zrušená.

Popri národnej škole bola v obci za I. ČSR ešte škola pokračovacia (učňovská) a hospodárska škola ľudová. Tieto mali slúžiť na rozšírenie vedomostnej úrovne učňov a roľníckych detí.

Od 1. nov. 1943 bola v obci zriadená obvodná meštianska škola, ktorá mala napočiatku dve triedy. V škol. r. 1944/45 už tri triedy a do konca škol. roku štyri triedy.

**Pošťatnenie školstva
v roku 1944 za SNP.**

Pošťatnenie školstva za SNP v r. 1944 bolo prijaté v našej obci so zmiešanými pocitmi. Pokrokové obyvateľstvo to prijalo so zadosťučinením a s radosťou. Obyvateľstvo veriace prijalo tento akt chladno, akosi navonok nevšímavo, jednak pod tlakom udalostí SNP. Vedúci činitelia cirkevného školstva, súc zastrašené vývinom udalostí, verejne tento rok SNR nekritizovali, takže ozvena bola medzi veriacimi nepatrná.

Až po oslobodení pod egidou DS, jej štvavej politiky proti komunistom a za získanie pozícií u príslušníkov býv. HSLS sa otázka poštátneia na celom Slovensku, tedy i u nás, rozvírila a prehlasovala sa za nepriateľský akt proti kat. cirkvi. No naše obyvatelstvo zachovalo rozvahu a klúd a majúc isté starosti, takže v otázke zoštátneia – školstva sa nedalo zviest' a pomýliť.

Ľud si ťažko vysvetľoval túto okolnosť, že katolícke cirkevné školstvo bránili „Luteráni“, Ursínyovci, Letrichovci, atp. bývalí „Argaláši“, dlhoročné politické rivaáli ľudákov.

V našej obci šlo o poštátneie r. kat. ľudovej školy. Obvodná meštianka bola už pôvodne štátne. Odpor miestnych cirkevných funkcionárov proti tejto meštianke bol ľudu dobre známy a jeho následky sa prejavili u obyvateľstva v ľahostajnosti voči zoštátneiu škôl, keďže ľud bol dezorientovaný.

Z bývalých cirkevných učiteľov u nás nebol ani jeden prevzatý do služieb novej štátnej školy.

Štátne obvodná meštianska škola v škol. ro. 1945/46 mala už štyri triedy. Vyučovalo sa spolu s národnou školou v jednej budove striedavo. Od roku 1946 MNV prekonal a niektoré triedy meštianky boli umiestené v budovách biskupského kaštieľa, čím sa veľmi pomohlo nielen meštianskej, ale i národnej škole. Od toho času sa školská správa snažila umiestniť celú meštiansku školu do kaštieľa, ktorý len čiastočne slúžil tomuto cieľu, keďže bol obsadený saleziánmi zo Sv. Benedika. MNV už v roku 1946 intenzívne sa staral o výstavbu novej budovy pre meštianku a ponúkol niekoľko stavebných pozemkov, ktoré nevyhovovali komisii Povereníctva školstva poťažne reakcii DS, a tak k výstavbe nedošlo. Až v rámci industrializácie Slovenska, v rámci nového soc. mesta v r. 1952.

Prvým riaditeľom meštianky bol s. Pavel Klimo , odbojár, člen KSS, ktorý po oslobodení bol preložený do Púchova n/Váhom. Druhým riaditeľom bol s. Otto Amer, člen KSS a terajším riaditeľom je cs. Ľudovít Reck, člen KSS. Prvým riaditeľom št. ľud. školy bol s. Pavel Ganzel, člen KSS až do jej zlúčenia v 8 – ročnú strednú školu.

Okrem personálnych zmien v novej štátnej škole, nastala hlavne zmena v duchu, v učebných osnovách a v metodike atp. Št. škola sa začala vyvíjať vo všeobecne vzdelávaciú školu socialistickú, ktorý jej kurz stále pokračuje a sa zdokonaľuje.

Štátne detské opatrovňa-zriadenie.
Stavebný pozemok pre meštianku.

MNV, uznesením zo 17. novembra 1945, upravil Radu obce, aby vyhľadala vhodné miestnosti pre Št. detskú opatrovňu.

MNV svojim uznesením z 10. III. 1946 ponúkol na stavbu budovy meštianky v biskupskom parku, na Stalinovom námestí a v Anderlovskom dvore.

Ľudová a kultúrna výchova a telovýchova v minulosti a dnes v obci Kríž nad Hronom.

Za statkársko – meštiackeho uhorského režimu bola snaha a úsilie pracujúci ľud politicky udržiavať v tmárstve a negramotnosti, aby mohol byť lepšie vykorisťovaný a utláčaný, aby sa nemohol domáhať svojich ľudských a občianskych práv a slobôd, ako i sociálnej spravodlivosti.

V našej obci biskupské panstvo, hlavný slúžny a statkári rozširovatelia „magyar átlam eszme“, maďarskú štátnu myšlienku, pomocou ktorej odnárodňovali slovenský ľud, maďarizovali ho a politicky si ho podmaňovali, aby bol povoľnejší vykorisťovaniu a zotročovaniu.

Žiadnu ľudovú kultúru, osvetovú činnosť nepovolili, zvlášť nie v slovenskej reči a maďarsky obyvateľstvo nevedelo, len jednotlivci, aj to slabo, ktorí chodili na „Maďare“ na poľnohospodárske práce. Za meštiacko – demokratickej prvej ČSR, za koalície kapitalistických politických strán, sa stav zmenil len po stránke národnostnej tak, že namiesto „maďarčiny“ bola nastolená „čechoslovenčina“ a inak všetko ostalo pri starom.

Ľudáci v našej obci vyvíjali v strane a spolkoch boj o slovenskú kultúrnu výchovu a osvetu, ktorej forma bola síce slovenská, ale obsah idealisticko – klerikálny, teda protinárodný, protiludový, voskrz reakčný!

V obci sa prejavovali počiatky divadelného ochotníctva a telovýchovy, prevádzanej študentmi. Bolo tu putovné kino.

To bola celá kultúrna činnosť okresného mestečka, ktorá sa veľa raz zvrhla na politické a národnostné štvance medzi Slovákami – autonomistami a medzi Čechmi – šovinistami: reprezentantmi pražského, buržoázneho, československého režimu.

Za fašistického režimu bola kultúrna a telovýchovná činnosť v našej obci autoritatívna a charakteru nemecko – fašistického, čo nábožensky hlboko založenému katolíckemu obyvateľstvu neprekážalo, aspoň to navonok nebolo prejavované, pretože miestne biskupstvo kultúrnu a telovýchovnú činnosť obyvateľstva nenapomáhali ani morálne, tým menej finančne.

Prelom týchto neblahých kultúrno – osvetových pomerov pracujúceho ľudu nastal po oslobodení našej obce od fašistických okupantov víťaznou Sovietskou armádou – osloboditeľkou dňa 1. apríla 1945 a celého Slovenska v ČSR vôbec.

Kulúrne – osvetová činnosť.

Naša kultúra sa stala formou národnou a obsahom ľudovodemokratickou, socialistickou.

I na tomto poli nastal nebývalý rozmach. Kultúrno – osvetová činnosť ako súčasť nadstavby pri budovaní socializmu u nás, pripela k prevýchove nášho pracujúceho ľudu s nasledovným programom:

Prednášková činnosť a oslavy pamätných dní ako i významných osobností podľa plánu kultúrnej činnosti bola prevádzaná pravidelne, každý rok k zvýšeniu politickej uvedomelosti pracujúceho ľudu, k rozvíjaniu jeho vedeckých poznatkov a hlavne z poľnohospodárstva.

Politických prednášok bolo ročne 1945 – 1948 priemerne 10 a vedeckých a poľnohospodárskych 8, okrem prednášok na oslavách.

Oslavy boli obsadzované hodnotným kultúrnym programom, o čo sa komunisti všetkých masových organizácií postarali i napriek vlačnosti príslušníkov DS, ktorým zvlášť oslavy SSSR a jeho predstaviteľov neboli po chuti. Na ilustráciu uvádzame: „Program slávnosti 30. výročia sovietskej revolúcie a vzniku SSSR, poriadanej dňa 7. nov. 1947 v kultúrnom dome vo Sv. Kríži n/ Hronom.

1. Ruská hymna.
2. Bratom, báseň, recituje žiak I. roč. ľud. školy.
3. Rodná Rus, báseň recit. M. Kráľová, žiačka III. tr. meš. školy.
4. Slávnostná reč, povie s. Slovák, taj. MNV.
5. Pozdrav, báseň, rec. žiačka 2. roč. ľud. šk.
6. Ruský rozhovor, predvedú žiaci II.A mešť. školy.
7. Za krokom voľnosti, báseň, recit. M. Imrišová, žiačka š. r. ľud. šk.
8. Rusko, báseň, prednesie D. Luptáková, ž. II.A mešť. šk.
9. Párus, ruská báseň, recit. Hašková, ž. II.A tr. mešť.
10. Kolo Tatier čieňava, dvojhlas, ž. II.A tr. mešť. šk.
11. Podťe deti, báseň recit. 1. roč. ľud. šk.
12. Hlas padlých hrdinov, recit. M. Šabová, ž. 5. roč. ľud. šk.
13. Ľudová báseň, zaspievajú ž. II. B tr. mešť. šk.
14. SSSR, báseň, recit. J. Imriš, ž. IV. tr. mešť. šk.
15. čsl. hymny.

Prestávka.

Premietanie filmu „Čapajev“

Prítomných, asi 500 ľudí, viac sa do kultúrneho domu nezmestilo. Takého hodnotné programy osláv so žiakmi miestnych škôl vždy pritiahli obyvateľstvo, ba i funkcionárov DS, ktorí už len kvôli ľudu sa museli ukázať na verejnosti a snád i preto, že sa tých komunistov predsa len obávali, neboli si istý svojho pochybného a formálneho volebného víťazstva v májových voľbách r. 1946.

Organizácia a prostriedky kultúrne – osvetovej činnosti v Kríži nad Hronom.

Ľudová umelecká tvorivosť (ĽUT)

Ľudová umelecká tvorivosť tiež ukázala vzostup vo svojej činnosti. Okrem ochotníckeho divadla, ktoré vystúpilo 30 – krát po oslobodení, pracoval pri osvetovej besede aj mandolínový súbor, ktorý mal 21 členov a spetroval všetky

slávnosti a ostatné verejné kultúrne podujatia, ako i maňáskový krúžok, ktorý svojou činnosťou vychovával a pobavil zvlášť našu mládež.

Pri osemročnej strednej škole úspešne pracuje tanečný krúžok, ktorý so svojimi vystúpeniami odchádza i do okolia Sv. Kríža n/ Hronom. Práca týchto súborov je podporovaná finančne i zo strany štátu a MNV.

ĽUT, vďaka starostlivosti ľudovej správy, sa sľubne rozvíja a svojou činnosťou vedie náš ľud k správne mu ponímaniu nového spoločenského diania a života, umožňuje rozvíjať jeho nevyčerpatelné schopnosti a iniciatívu, lebo je založená na masovej základni a nie iba pre ľudí vyvolených.

Miestna osvetová rada.

Kultúrno – osvetovú činnosť obce po oslobodení usmerňovala, riadila a kontrolovala riadená Miestna osvetová rada (MOR) spolu s inými osvetovými korporáciami. Prvým predsedom MOR –u bol s. Otto Anner, riaditeľ meštianskej školy.

Kino „Svornosť“.

V novopostavenej budove kultúry sa namontovala aparatúra pred hitlerovskými okupantmi zachráneného kinoprístroja. Veľmi záslužnú prácu na poli kultúrnom hralo i toto kino, ktoré ročne 30 – 40 tisíc ľudí navštevovalo, ktorí tu nachádzali chvíľku oddychu, poučenia a zábavy. Zvlášť momentálne sovietske filmy o boji robotníckej triedy a jej vodcov: Marxa, Engelsa, Lenina, Stalina, vykonali svoje dielo vo vedomí ľudí, zvlášť našej mládeže a tiež skúsenosti KSSS prenášané na naše podmienky a pomery v budovaní socializmu poslúžili komunistom a pracujúcemu ľudu našej obce.

Miestna ľudová knižnica (MLK)

Dôležitú výchovno – vzdelávaciu činnosť prejavuje i MLK. Po oslobodení bola z nej postupne vyradená braková nehodnotná literatúra a nateraz je v nej vyše 700 zväzkov kníh, literatúry politickej, marx – leninskej, vedeckej a beletrie. Teší sa veľkému záujmu, zvlášť u našich mladých občanov, čoho dôkazom je počet 120 čitateľov, ktorí pravidelne čítajú knihy. MLK takto vykonáva pekný kus práce a je účinnou pomocníčkou pri výchove nášho pracujúceho človeka. No čaká nás ešte mnoho práce s vybudovaním a umiestnením MLK, aby dôstojne reprezentovala svoj účel.

Verejný rozhlas.

Obec zo záloh na vojnové škody, poukázané štátom, zakúpila verejný rozhlas v r. 1948 a dala ho namontovať po celej obci s niekoľko km vedením a nákladom okruhle 100.000,- Kčs. Tento rozhlas prispel k rozšíreniu styku a spojenia MNV a ostatných masových organizácií s ľuďmi. Umožnilo sa rozširovanie rádiového rozhlasu: správ, prednášok a kultúrneho programu po obci na najväčšiu radosť obyvateľstva, keďže rádioprijímačov vtedy bolo v obci len niekoľko desiatok (asi 57).

Kultúrny dom obce.

Ihneď po oslobodení postavený dom kultúry obce z vlastných pracovných, materiálových a finančných zdrojov ľudu, z jeho radosti a nadšenia z oslobodenia a ukončenia hroznej svetovej vojny, vykonáva svoj účel úspešne. Dom kultúry sa vybuďoval postupne na divadelnú sieň s moderným javiskom (kulisy za 50.000,- Kčs) a na kino sálu s 250 sedadlami. V tejto sále sa vykonávajú všetky oslavy a

zábavy všetkého druhu, prednášky a všetky ostatné kultúrne podujatia. Takže veľaraz už od počiatku sa prejavoval dom kultúry obce malým, ktorý nepojal všetkých záujemcov, aby si svoj smäd po duchovnom uspokojili.

Roľnícke obyvateľstvo so zvláštnou záľubou navštevuje divadelné predstavenia a oslavy, keď už naša školská mládež sa produkuje so svojimi vedomosťami.

Mládež a robotníctvo zasa radi chodia do kina, politické a zábavné filmy, na žurnále so športovou a technickou náplňou.

Keď sme dom kultúry stavali, ani sme sa nenazdali, ba ani nesnívali o tom, že čoskoro vývinom obce v socialistické mesto, budeme mať štyri kiná, športový štadión krytý, prírodné kino, amfiteáter, ľahkoatletickú dráhu, plaváreň, nové domy kultúry, budovy niekoľkých škôl, rozličné zdravotnícke a sociálne zariadenia, atď. Všetko to z rúk ľudu pracujúceho na výstavbe socializmu.

Zájazdy divadelné a iné kultúrne do našej obce.

Našu obec každý rok navštevujú profesionálne a dedinské divadlo. Stredo-slovenské divadlo Zvolen, Krajské divadlo Nitra, Ukrajinské divadlo Prešov a iné kultúrne podniky, ktoré svojim hodnotným programom ukójili duševné potreby pracujúcich, poskytli im pobavenie a poučenie.

Rast kultúrneho života.

Všetky závodné organizácie KSS a ROH majú svoje knižnice s marxisticko-leninskou literatúrou.

Rast na kultúrne výchovnom a osvetovom poli dokazuje osemnásobný vzrast rádioprijímačov voči stavu r. 1945, kedy bolo v našej obci len 57 aparátov a nateraz je už 434 kusov.

Počet predplatiteľov stránickej, vedeckej a zábavnej tlače rastie, ako i počet telefónnych účastníkov.

Všetka táto kultúrne - osvetová činnosť v našej obci sa mohla v plnej miere rozvíjať vďaka starostlivosti a podpore ľudovej správy a strany, ktoré i v tomto smere sa starajú o blaho človeka.

Šport a telovýchova.

Do roku 1945 športová a telovýchovná činnosť vo Sv. Kríži n/ Hr. nebola organizovaná, len náhodile, živelne sa hral futbal. V r. 1945 sa pod menom "Športový klub Sv. Kríž n/ Hronom" (ŠK Kríž n/ Hr.) utvoril športový klub a boli založené odbory: lyžiarsky, stolnotenisový, tenisový, hokejový a pästiarsky.

ŠK Kríž n/ Hr. v roku 1946 vo futbale vyhral súťaž v III. triede. V r. 1947 pod menom "ŠK - RSD - Sv. Kríž n/Hr." klub vyhral súťaž a dostal sa do II. kola. Ihneď po oslobodení sa prišlo k výstavbe futbalového ihriska a tenisového kurtu na starom ihrisku. Postavila sa nová obliekareň pre športovcov s výdatnou pomocou MNV a Povereníctva vnútra vo výške niekoľko desaťtisíc Kčs. Vývin športu a telovýchovy sľubne napreduje.

Kaplnka "Pod Donátom"stavba.

MNV uznesením zo dňa 22. júla 1946 k žiadosti r. kat. farského úradu vo Sv. Kríži n/ Hronom povoľuje, aby sa "Pod Donátom" postavila kaplnka na mieste zbúranej sochy Sv. Donáta, za oslobodzovacích bojov v r. 1945. Táto socha bol postavená pred stáročiami. Má nápis opravy: "a.o. 1791" vrytý. "R. 1891" vrytý a

"R. 1936" čiernou farbou označený. Sú to dátumy renovovania sochy. Socha táto bola postavená na pamiatku, keď nepriateľ tiahol z Hornej Nitry od Handlovej na obec Sv. Kríž n/ Hronom a obyvateľstvo pojal hrozný strach, že obec bude nepriateľom vydrancovaná a vypálená. Tak pozbierali v obci medzi ľuďmi peniaze a cennosti zo zlata a striebra a s procesiou vedenou kňazom šli oproti nepriateľovi, darujúc mu výkupné, aby obec bola ušetrená od skazy. Od toho názov sochy Sv. Donat (latinsky donare - darovať, donat - dar). Veliteľ nepriateľského vojska prijal výkupné a natomže mieste bola postavená táto socha.

Potom nepriateľ obišiel obec Sv. Kríž n/ Hronom, a tak bola zahránená od spustošenia. Pravdepodobne to bolo za povstania kuruckých bojov ich s labancami (cisárskymi vojskami) v XVII - XVIII. storočí, ktoré cez našu obec a okolie často prechádzali a niekoľkokrát obec vydrancovali.

Masové organizácie, ich založenie a činnosť v Kríži nad Hronom.

Miestne skupiny odbojových sväzov.

Obec Svätý Kríž nad Hronom, súc poprednou odbojárskou obcou - samým fašistickým nepriateľom zvanou "Heilingen Kreuz = alles Patizanen !" Pod týmto názvom bola okupantmi zakresľovaná o špeciálok a podľa toho i "ochrancami" od prvého dňa "oslobodenia" správne obsadenia až do posledného dňa okupačného jarma: šikanovaná, využívaná a zneužívaná na vojnové úkony, vydrancovaná, utlačovaná, potupovaná a ťažko morálne a hmotne poškodená - mala odbojárov všetkých druhov a odvetví: partizánov, povstaleckých vojakov, protifašistických väzňov a ilegálnych pracovníkov, príslušníkov čsl. brigád v SSSR, zajatcov, väzňov v koncentrákoch, ranených a invalidov a hrdinov, čo svoje najdrahšie, svoje životy, aby sme my mohli slobodne žiť!

Miestna skupina Sväzu slovenských partizánov (MS SSP) mala asi 15 členov. Sväz protifašistických väzňov a ilegálnych pracovníkov nemal v našej obci miestnu skupinu (SPROV) , ale jeho 5 členov patrilo do MS v Kremnici.

Miestna skupina Sväzu vojakov SNP (Svojov) mala v našej obci vyše 60 členov, ktorí všetci boli vyznamenaní radom SNP III. Triedy a dvaja vojnovým krížom a inými voj. Vyznamenaniami.

Všetky tieto skupiny odbojových sväzov sa dňa 28. augusta 1949 vo štvrté výročie SNP zlúčili v jeden „Sväz ľudových protifašistických bojovníkov (sľub), aj v našej obci sa utvorila miestna skupina. Žiaľ MS SĽUB u nás sa behom času pre značnú fluktuáciu členov rozpadla a zanikla.

Skupiny ROH-

Skupiny ROH v miestnych závodoch: Magnezitové lomy, výroba mlynských

-zaoženie.

kameňov, Železničná stanica, Poštový úrad, po oslobodení neboli ihneď založené v našej obci, ale tieto závody patrili do odborovej organizácie vo svojich centránych závodoch až do víťazného Februára 1948, kedy sa založili v týchto závodoch Závodné organizácie KSS a až potom miestne skupiny ROH a začali pracovať medzi osadenstvom na svojich pracoviskách.

Sväz čsl. mládeže.

Sväz čsl. mládeže (ČSM) bol založený po oslobodení u nás. Jeho činnosť sa prejavovala v kultúrnych a športových podujatiach a svoju plnú činnosť začal vyvíjať až po februárových udalostiach r. 1948.

Ostatné spolky, ako Živena – Sväz slovenských žien a obnovená MS, Slovenskej matice mali po roku 1945 niekoľko desiatok členov a ich činnosť bola veľmi slabá pre značnú fluktuáciu a úbytok členstva, až do ich zaniknutia.

Hlavnou príčinou, že život spokojnej činnosti jednotlivých organizácií stagnoval, boli rozoštvané politické pomery zapríčinené DS. Až po víťaznom februári 1948 sa znovu začalo zaktivizovávať činnosť všetkých organizácií v duchu obnoveného Národného frontu.

Opatrenia sociálne a pracovné v Kríži nad Hronom.

**Starostlivosť o
zostarých a prá-
ceneschopných.**

Sociálna starostlivosť o zostarých a práceneschopných v našej obci sa prejavovala nasledovne:

V burž. – dem. republike ČS: v roku 1938 bola vyplácaná penzia a podpora v našej obci mesačne 75 osobám v sume 11.500,- Kčs. V prvej Gottwaldovej päťročnici už 184 osobám mesačne 215.000,- Kčs. To znamená, že za prvej ČSR sa na jedného dôchodcu priemerne vyplácalo mesačne 153,- Kčs a za ľudovodemokratickej ČSR mesačne priemerne už 1.168,- . Táto suma dôchodkov podľa nových socialistických zákonov stále stúpa, zlepšuje sociálne postavenie a zvyšuje životnú úroveň dôchodcov.

Ako žili starci pred r. 1945, pred oslobodením?

Za feudálne – buržoázneho režimu v Uhorsku nebolo pre starcov žiadnej starobnej podpory, ani starobinca, ani chudobinca. Údelom bezdetných, alebo deťmi opustených starcov – ktoré sa vysťahovali za chlebom do cudziny – bola žobrácka palica, morálne poníženie a sociálna bieda!

Za buržoáz. – dem. ČSR sociálne pomery starcov sa len málo zlepšili. Štátnu starobnú podporu dostal len úplne nemajetný a bezdetný starec, a to ročne 500,- Kčs. Takže väčšina práceneschopných trela biedu a psotu. Starci chodili každý týždeň, u nás v piatok od čísla domu k číslu domu vo svojom vykázanom rajone za milodarmi: pár halierov, zbytky jedál, kúskom chleba a veľa raz boli tvrdo

odpudiví vykorisťovateľmi, ktorí svojim blízkym nepriali ani omrvinky zo svojho bohatého stola.

Starci veľaraz zomierali opustení pod holý, nebom, súc pochovaní na útraty domovskej obce.

V našej obci bolo vyše sto cigánskych obyvateľov, ktorí boli najmarkantnejším dôkazom sociálnej biedy, nekultúrnosti a nestarostlivosti buržoáznych režimov o tento deklasovaný a sociálny živel. Žili z milodarov a z krádeží od hladu.

V našej obci, na celom Slovensku a v celej ČSR teraz v ľudovodemokratickom režime niet žobrakov, ani práceneschopných občanov, o ktorých by nebolo postarané. Tí istí cigánski obyvatelia obce sú zasa v našom režime dôkazom starostlivosti strany a vlády, ako i celej spoločnosti o ich hmotnú a kultúrnu úroveň. Cigánski obyvatelia boli zaradení do pracovného procesu, mládež zaškolená. Obliekajú sa slušne, chodia do kina, majú rádia, primerané byty s elektrickým prúdom. Zanechali zbieranie milodarov a ich pomer k socialistickému, osobnému a súkromnému vlastníctvu sa stal kladným. Niet medzi bielymi a čiernymi obyvateľmi našej obce už podstatného rozdielu v sociálnom a pracovnom pomere. Naši cigánski obyvatelia už dávno prehlásili: „Teraz sú cigáni páni (ľudia) a páni sú cigáni (buržoázia, reakcia).“

Mnohí z cigánskych obyvateľov pracujú v závode SNP ako hutníci, šoféri strážnici, atp. a bývajú na sídlisku v moderných bytoch.

Toto je najrukolapnejší dôkaz zvyšovania životnej úrovne nášho pracujúceho ľudu v našej ľud.-dem. vlasti, spejúcej k socializmu.

Starostlivosť strany a vlády o zabezpečenie nových a starých práceneschopných dôchodcov, zvlášť vojnových poškodencov prijali všetci pracujúci so zadosťučinením, že po stránke hmotnej bola ich výživa slušne zaistená, čo malo blahodarný vplyv na ich duševné utrpenie. Zvlášť starí dôchodcovia a vojnoví poškodenci živorili z malých doterajších dôchodkov a títo prejavili strane a vláde svoju vďačnosť a oddanosť.

Pracujúci s radosťou prijali zlepšenie nemocenského poistenia a zavedenie rodinných prídavkov na deti, čo hmotnú úroveň rodín pracujúceho ľudu značne zvýšilo.

Starostlivosť MNV v bytovej otázke: činnosť bytovej komisie, zaberanie nadmerných bytov, pridelovanie bytov atp. naplnilo potešením pracujúcich, hlavne tých, čo dostali pridelené primerané byty.

Úprava pracovných pomerov.

Pokrokové obyvateľstvo zavedenie pracovnej povinnosti, pracovných preukazov a pracovných táborov prijalo so zadosťučinením a s vďakou a oddanosťou vláde a strane, že túto dôležitú a veľmi aktuálnu otázku vyriešili spravodlivo, že každému sa bude merať podľa zásluhy, že pomýlení a zavedení občania budú prechovaní svedomite pracovať pre štát, národ a spoločnosť bez každého vykorisťovania človeka človekom.

MNV našej obce v duchu týchto opatrení dal príležitosť menšiu väčším previnilcom za fašistického štátu, aby svoje „hriechy“ odčinili, pokiaľ tak už za SNP neučinili a zadelil ich na pomocné terénne práce pre Sovietsku posádku, na rekonštrukčné práce, atp. Obyvateľstvo toto opatrenie schvaľovalo a sami postihnutí bez odporu, mlčky sa podrobili a zverenú im prácu statočne vykonali bez reptania a vzbudzovania falošného súcitu u občanov.

Čoskoro po oslobodení a po prevedení najnutnejších rekonštrukčných prác v obci nastala vo vyhľadávaní pracovných príležitostí nevídaná fluktuácia. Ku koncu druhej svetovej vojny a po jej ukončení sa väčšina pracujúcich vrátila do oslobodenej vlasti: z Francie, Belgicka, Nemecka, Maďarska a iných štátov. K tomu ešte prišlo tá okolnosť, že po oslobodení sa ihneď prišlo k parcelácii veľkostatkov, takže sezónnych poľnohospodárskych robotníkov, ktorých bolo u nás dostatok, začalo ubúdať, poťažne boli odčerpaní do priemyslu a hospodárskeho sektoru.

Odišli do českého a maďarského pohraničia, uprázdneného po odznených Nemcoch a Maďaroch, fašistického zmýšľania. Do Čiech odišli rodiny: Kolomana Šarközy 9 členov, Petra Puliša 4 členovia, Júliusa Mališa 5 členov, Ján Filús, Imrich Filús, Zdena Kakara, Mária Jonášová a iní.

Ďalej zaslúžilí odbojármi odchádzali do ústredných úradov za funkcionárov orgánov strany a ľudovej správy a hlavne do hospodárskeho sektoru, hlavne v Bratislave, Komárne, Nitre, Prahe a inde. Snažili sa zadovážiť si obchodné a hostinské koncesie – zabúdajúc, že životnosť týchto ešte voľných podnikaní je krátka a že budú čo nevidieť pohltené socialistickým sektorom hospodárstva. Potom sa z nich stávali národní správcovia, alebo aj zkrachovali v dôsledku neodbornosti a ľahkomyselnosti, sú v zajatí kapitalistických prežitkov vo svojom vedomí o súkromnom majetku a v túhe po bohatstve.

Prezto všetko títo naši ľudia vykonali kus priekopníckej práce v našom novom hospodárskom sektore, i keď sme museli za to zaplatiť isté „školné“. Zákonitosť vývinu mala tu voľný priebeh.

Zvlášť veľký kus práce vykonali členovia MNV, komunisti i bezpartajní pokrokoví občania v období od oslobodenia do víťazného Februára 1948, bijúci sa s reakciou DS a ostatných buržoáznych strán, previedli rekonštrukčné práce v 2 RP a 2 M vo všetkých odvetviach hospodárskeho, politického i kultúrneho života a značne prispeli k víťazstvu nad zradnou reakciou spolu s robotníctvom a roľníctvom ako i pracujúcou inteligenciou.

Naši obyvatelia odbojármi, komunisti rozstrúsení na svojich pracoviskách po celom Slovensku, ba i celej ČSR svojou prácou dosiahli pozoruhodné výsledky a za tieto svoje zásluhy rozličné funkcie v strane, ľudovej správe a navyše v hospodárskom sektore, ako i na kultúrno – výchovnom a osvetovom poli a nechvejne pracujú ďalej na výstavbe socializmu našej krajiny.

Požiarne zbor obnovy. Mužstvo požiarnej služby po oslobodení nastúpilo svoju dobrovoľnú službu u Miestneho požiarneho zboru. Naša požiarne služba v oslobodzovacích bojoch stratila celú svoju výzbroj a výstroj. Túto úplne vydrancovali a odviezli jednak hitlerovskí okupanti a jednak civilní drancovatelia z okolitých nemeckých nacistických obcí, kde boli isté jej časti nájdené. MNV ihneď po oslobodení dostal preddavok na vojnové škody a objednal všetky potreby pre požiarne. Do februárových udalostí sa nepodarilo tieto potreby zadovážiť. Až po víťaznom februári naša obec medzi prvými dostala autobusovú striekačku a inú výzbroj a výstroj. Bolo šťastím, že po oslobodení v rokoch 1945 – 1948 sa v našej obci žiadna živelná pohroma nevyskytla, takže požiarne svoje potreby mohlo bez škody postrádať.

Politický život v obci Sv. Kríž n/ Hronom v minulosti a súčasnosti.

Za statkárske – meštiacke re- žimu Uhorska.

Za uhorskej éry bbystrickí biskupi, sídliači vo Sv. Kríži n/ Hr. od r. 1776 do r. 1918 až na biskupa Štefana Moysesu, prvého predsedu Matice slovenskej boli Uhorskými feudálno – buržoáznymi reprezentantmi cirkevnej hierarchie (vyššie kňazstvo), ktorí vo svojej diecézii zavádzali maďarský buržoázný nacionalizmus, statkárske zotročovanie a zbedačovanie pracujúceho slovenského ľudu, svojich to veriacich a poddaných. Biskupi boli kortešmi (agitátormi) maďarskej vládnej politiky, nositeľmi a rozširovateľmi „maďarskej štátnej myšlienky“, takže vo svojej diecézii presadzovali zvolenie kandidátov „ablegátov“ (poslancov) vládnej strany. Tak aj bbystrický biskup Radnai Farkaš pred prvou svetovou vojnou presadil vo svkrižskom volebnom okrese kandidatúru a zvolenie za ablegáta grófa Šteana Tiszu, vtedajšieho ministerského predsedu, známeho nepriateľa a utlačovateľa národností bývalého „Magyarország“ a vojnového štváča, ktorý pre túto svoju činnosť bol na konci prvej svetovej vojny jedným maďarským vojakom zastrelený.

Volebné spôsoby a taktiku týchto statkárske – meštiackých maďarských pánov charakterizuje istá volebná epizóda, ktorá sa udiala v našej obci: Cez volebný boj pred prvou svetovou vojnou gróf Štefan Tisza, ako kandidát – ablegát tunajšieho svkrižského volebného okresu, prišiel prvý a posledný raz sa ukázať svojim kortešom a voličom. Hlavným kortešom mu bol biskup Radnai Farkaš a hlavný slúžny Finka Šándor so štábom kňazov a úradníkov diecézie poľažne okresu, ako aj židovskí krčmári a obchodníci (podľa ich známeho hesla – „Radi by sme vidieť tú maďarskú vládu, ktorú by sme nepodporovali“, tobôž, keď šlo o min. Predsedu Tiszu) a roľník starší Líška – Zúbroje.

Gróf Tisza prišiel z Budapešti vlakom. Na našej železničnej stanici ho očakávalo kňazstvo a úradníctvo v čele s biskupom, Radnai Farkašom a hl.

Služným Finkom. Voliči s kortešom Líškom ho čakali v blízkom hostinci „Na vartičke“, kde sa skryli pred dažďom.

Tisza sadol do koča so štvorkou biskupa. Pri „Vartičke“ sa zastavil, kde voliči „zmoklí“, aj keď boli pod strechou, v čele s kortešom Líškom privítali Tiszu slovami Lísku: „Keď prší nag prší, precia pán Tisza sú najvyšší!“ Na viac sa nezmohol. Keď Tiszovi tieto slová pretlmočili, dal kortešovi sto zlatých, aby si vypili na jeho zdravie a volebné víťazstvo. Potom bola na biskupstve hostina pre kortešov, kňazov a úradníkov z celého svkrižského okresu, kde sa už vopred pilo na isté víťazstvo ablegáta grófa Tiszu. Kto by bol mohol nad týmto mocnárom Magyarorságu vo volebno boji zvíťaziť v chudobnom volebnom slovenskom kraji.

Vo feudálnoburžoáznom režime žil pracujúci ľud v bezprávnom postavení. Politické práva – aj to nepatrné – mal len na papieri a vôbec tie nemohol použiť a využiť. Pracujúci ľud, hlavne proletariát bol vylúčený z akéhokoľvek volebného práva. Voľby sa vtedy prevádzali na podklade tzv. „kuriálneho“ systému. (Kuria = šľachtický kaštieľ, dvorec, veľkostatok). Volebné právo mal len ten, kto mal majetok. Kto nemal majetok, ten nemal ani žiadneho volebného práva. Na dedinách volili roľníci, ktorí platili pozemkovú daň a virilisti, ktorí platili najviac daní: obchodníci, živnostníci, ďalej kňazi, učители a úradníci.

Takéto bolo volebné právo bývalých statkársko – meštiackych mocipánov, ktoré platilo ovšem len pre tých a pre ich vládnych ablegátov. Voličia opozičného ablegáta boli pozbavení volebného práva – pod rozličnými zákonitými a hlavne nezákonnými zámienkami: nedoplatkami na daniach, nedokázanie totožnosti, stav opilosti, úmyselne privádzaný v čas voľby, atď.

Volebné manýry býv. maďar. veľkostatkárov a buržoázie boli najrozličnejšieho druhu: guláš, pijatika, cigare a iné všelijaké podfuky, útlak, teror, ktorými nútili voličov pre vládneho kandidáta hlasovať, áno i strelbou do opozičných voličov, ako sa to stalo v Novej Bani pri voľbách r. 1904, ktorá bola volebným miestom aj pre okres svkrižsky. Napriek takémuto volebnému teroru zo strany panujúcej triedy proti drobnému ľudu, pracujúci ľud sledoval vládnu politiku a hlasoval, pokiaľ mal maloroľník alebo remeselník volebné právo, na protivládnych ablegátov „Néppáart-u“ (Ľudovej strany) alebo na „1848 – aš – párst (Konzervatívna strana) atp, týmto odovzdával svoj vokš (hlas) pokiaľ sa ovšem aj v týchto stranách nesklamal, keďže všetky tiahli za jeden prevaz s vládnyimi stranami a proti záujmom pracujúceho ľudu a národnostiam.

Z volieb mali osoh len páni!

Gróf Tisza bol zvolený v slovenskom národnostnom kraji ablegátom, aby mohol národnosť držať na uzde, tie utláčať a pomadařčovať!

Biskup Radnai Farkaš kortišovaním za zvolenie ablegátom Tiszu splatil svoj dlh tomuto za biskupské obročnictvo!

Finka, hlavný slúžny dostal za kortešovanie od Tiszu šľachtický titul „Felsöapáthy“ (Homopatovský) a dva majere vo výmere asi 350 k.j. v Šašovskom Podhradí a v Horných Opatovciach.

Ostatní korteši dostali koncesie obchodné a krčmárske a pár judášskych zlatých za zradu svojej krvi.

Slovenskému pracujúcemu ľudu sa „Jeho excelencia“ pán ablegát Tisza odslúžil buržoáznym nacionalizmom, sociálnym útlakom, vykorisťovaním, zbedačovaním, zotročovaním, odnárodňovaním ešte vo väčšej miere ako predtým, pred voľbami, lebo teraz sa k tomu získalo ablegátske právo.

Ľud pocítil bačovanie svojho biskupa a hl. slúžneho nad sebou, krutejšie ako prv, lebo nový biskup a novopečený zeman a ich prisluhovači cítili sa byť na svoje vyznačenie a sinekury zaviazanejšími a oddanejšími svojmu chleboďarcovi, svojmu ablegátovi – grófovi Štefanovi Tiszovi, ministerskému predsedovi magyarországa.

No, bačovanie týchto pánov trvalo len do roku 1918, do prevratu, kedy zmizli z javiska dejín do prepádiska zabudnutia!

Tiszu spasili z tohto sveta ako vojnového štváča. Biskup Radnai Farkaš bol z rezidencie našej obce vyvezený – nie na svojej parádnej štvorke, ale na káre so somárikom na železničnú stanicu, aby sa sem už nikdy nevrátil. Finka, hl. slúžny bol pozbavený svojho úradu. Sic transit gloria mundi! (Tak pomíne svetská sláva)!

Pracujúci ľud vykonal nad nimi svoj prísny ale spravodlivý súd a rozsudok po zásluhe!

Toho času politické strany nemali dole žiadnu organizáciu, len celoštátne vedenie v Budapešti a tam vydávali svoj tlačový orgán. Pred voľbami alebo poslali ablegáta do volebných okresov (tzv. Mocneluka, väčšieho skrachovaného statkára alebo vysokého úradníka), ktorého potom korteši presadovali u voličov spôsobom ako bolo uvedené. Takže voliči svojho ablegáta nepoznali vôbec a videli ho len raz pred voľbami a „už potom nikdy viac“.

**Za burž.dem.
prvej ČSR.**

Bansko Bystrické biskupstvo so sídlom vo Sv. Kríži nad Hronom udrelo svoj punc vplyvu na charakter politického, hospodárskeho a kultúrne – výchovného života našej obce.

U nás za I. ČSR mocenský pomer politických strán podľa výsledku volieb do obecného zastupiteľstva bol nasledujúci: z 18 volebných členov obec. zastupiteľstva dostali strany: HSLS = 13, soc. dem.= 2, Agrárna = 2, Občiansky blok = 1 mandátov.

Tiež výsledok volieb do Národného zhromaždenia bol v tomto pomere vyjadrený, kedy sa volilo 28 -31 politických strán a skupín.

Tak sa zračil a prejavoval vplyv biskupského panstva v dvojtretinovej väčšine – kvalifikovanej – klerikálnej strany HSLS v obci.

Výsledkom tejto politickej moci ľudákov bola stagnácia celého života obce, jej úpadok. Čo koniec – koncov viedlo k rozpadu celej buržoázne – demokratickej ČSR v rokoch 1938 /39 a podmaneniu jej, fašistami v čele so šialeným Hitlerom a jeho domácimi pomáhačmi.

V okresnom výbore mala HSĽS tiež väčšinu – pokiaľ jestvoval svkrížsky okres, čo značilo tiež stojaté vody pre celý život okresu a pre pracujúci ľud, ktorý za chlebom sa musel vysťahovať do zámorských a západoeurópskych krajín z raja burž. – dem. republiky do raja imperialistických vykorisťovateľov a zotročovateľov.

Tón politický v obci udával miestny farár, ktorý bol predsedom MD – HSĽS a členom Obecného i Okresného výboru a Rady.

HSĽS za svoju politickú silu ďakovala zneužívaniu náboženstva podľa hesla „Za Boha za národ“! Za šovinistickú nenávisť voči Čechom, za neznesiteľnú nenávisť voči komunistickej a soc. – demokratickej strane. Keďže robotníctvo a pracujúci ľud vôbec sa museli vysťahovať z našej obce za živobitím, ubývalo socialistických hlasov a z tých istých príčin i komunistická strana v našej obci nekandidovala do obce a okresu (až neskoršie) a nemala tu miestnu organizáciu.

No nechajme o tom hovoriť cirkevného kronikára, miestneho farára. Výpis z cirkevnej kroniky r. 1938/39:

„Politické boje boli vždy ťažšie. Ľudová strana, zatisnutá vždy do opozície, nevedela nikomu nič pomôcť. Ani úrad, ani zamestnanie, ani pomoc v bežných občianskych záležitostiach a potrebách, ba ani prácu v cudzine. To všetko poskytovali len pokrokárske vládne strany a týmto ulovili pre seba mnohých, ktorí boli predtým dobrí ľudáci. Ťažko bolo ľudí len oduševnenosťou udržiavať vo vernosti v boji za Boha a národ.

Aj by boli vytrvalí, ale potrebovali aj pomoc vládnych, a preto väčšinou boli členmi aj viac politických strán, mali aj dvoje a troje straníckych legitimácií. (Bola to morálka hlásená „otcom národa“ Hlinkom, ktorý povedal: „Len berto od vládnych strán, keď dávajú, ale potom hlasujte len na HSĽS. (Poznámka kronikára). Na vonok pri voľbách až do konca ČSR mala ľudová strana prezto 2/3 čiastky voličov vždy. An niekoľko pekných manifestácií Hlinkových bolo, ktoré vždy sa vydarili za pomoci okolia a dodávali novej sily, nového elánu do ľudáckeho života. Predsedom miestnej organizácie ľud. strany nechcel byť nikto. Musel som tú funkciu sám zastávať až do r. 1939, kedy sa po zmene pomerov našlo už viac uchádzačov, záujemcov a podujímateľov.

Dňom 1. júla 1928 v dobe volebného víťazstva HSĽS, keď prevzala HSĽS vedenie „Slovenskej krajiny“ – do vlastných rúk, obec Sv. Kríž nad Hronom prišla o sídlo okresu. Okres svkrížsky prestal týmto dňom existovať, kde patrilo pôvodne 86 obcí vyše 80 rokov, ako samostatný okres a bol pričlenený k okresu kremnickému a to zásluhou ľudáckych koryfejov. Títo sa chceli takýmto spôsobom zbaviť Čechov, úradníkov na Okresnom úrade vo Sv. Kríži n/Hronom.

Takí boli svkrížski ľudáci mocipáni krátkozrakí a sebeckí, že svoje osobné ciele a ambície: svoju osobnú nenávisť voči bratom Čechom uprednostnili pred politickým, hospodárskym a kultúrnym záujmom obce, okresu a pracujúceho ľudu.

No, pohlavár Jozef Tiso koncom júna 1928 prišiel do našej obce a prenocoval v biskupskom kaštieli. Na druhý deň ráno, v nedeľu o 9:00 hodine sa šiel k nemu služobne hlásiť okresný náčelník Dr. Koldovský. Tento bol národnosti českej a ako taký nenávidený kňazmi zo štábu biskupstva. Títo museli Tisu o ňom informovať, lebo medzi iným mu povedal: „...však už len do 1. júla 1928 budete tu okresným náčelníkom“!

Potom, po omši o 11,00 hod. Prehovoril Tiso na námestí k niekoľko tisícovému zástupu veriacich ľudákov a medzi iným povedal: „...od 1. júla 1928 utvoríme „Slovenskú krajinu“ a my ľudáci prevezmeme vedenie. Nemajte obavy, že nastávajúcou reorganizáciou verejnej správy by váš vkrížsky okres bol zrušený!“

V tom zaznelo obedňajšie zvonenie a Tiso povedal: „Hľa – Boh je toho svedkom, že je to pravda!“

Nuž, súďte sami! Tiso o 9,00 hod. Povedal okr. náčelníkovi, že svkrížsky okres bude zrušený dňom 1. júla 1928, čo sa v skutočnosti aj stalo, bol pričlenený k okresu kremnickému a o 12,00 hodine veriacim ľudákom povedal, dovoľávajúc sa svedectva Boha – že tento okres nebude zrušený.

Taký mal charakter neskorší prezident Tiso, tzv. „Slovenského štátu“, klamal a zavádzal ľud podľa božieho prikázania!

Aktívne a pasívne volebné právo bolo obmedzené samým volebným zákonom a všelijakými praktikami buržoázie. Do voličských zoznamov sa zapisovali osoby s jedno až dvojročným – stálym, neprerušeným pobytom v obci, čo bolo namierené proti fluktujúcemu robotníctvu.

Volebný teror koalíčných strán bol všeobecne známy. Toto všetko sa robilo len za účelom, aby čím viac pracujúcich bolo vylúčené z volebného aktu, aby nedostali svojich zástupcov do volebných sborov.

Takže volebné právo bolo všeobecné, rovné, priame a tajné len na papieri a nie v skutočnosti, ktorá okolnosť však len dočasne posilnila politickú moc buržoázných režimov, ale konečne sa im to pomstilo, keď tieto režimy pracujúci ľud zmietol a slobodne si volil ľudovodemokratickú, solialistickú štátnu formu!

Slovenský fašistický štát, ihneď od počiatku, si to politicky zariadil autoritatívne. Zrušil všetky buržoázne strany a zlúčil ich v HSLŠ, stranu národnej jednoty. KSČ rozpustil. Zriadil pracovné a koncentračné tábory pre komunistov, pokrokových a nespokojných občanov s fašistickým režimom.

Tzv. Slovenský štát mal utoritatívny režim, tak aj jeho volebný systém bol charakterizovaný násilím, potlačovaním slobody voličov. Volilo sa na hitlerovské komando „Ja“, za hlasom „Nein“! bola perzekúcia: Gestapo ŠTB, ľava atp.

Tajnosť volieb bola porušovaná terorom a zastrašovaním, takže odovzdané hlasy nemali mravnú hodnotu a nedokumentovali vôľu voličstva.

Volebné komisie veľmi priliehavo reprezentovali autoritatívny systém volebného aktu. Volebné komisie pozostávali z verných prisluhovačov režimu: z gardistov, kňazov a starých ľudákov. Zvlášť v našej obci tomu tak bolo a títo vedeli majstrovsky vystupovať a dať najavo svoju moc pri volebnom akte. Keď volil občan, ktorý nebol fašistickému režimu naklonený, urobilo pred plentou „špalier“ , aby tento volič musel voliť verejne pred komisiou a dať hlas „áno“. No, aj pri počítaní hlasov si počínali autoritatívne , podľa ich volebnej geometrie a vyhlásili výsledok jednomyselný, i keď bolo v urne niekoľko hlasov neplatných.

Takéto autoritatívne teroristické počínanie sa pomstilo ľudákom, fašistom už za SNP, keď skoro všetko obyvateľstvo našej obce spontánne prejavilo svoj odpor voči nacistickým okupantom a naša mladá uvidela šla vyháňať a likvidovať nemeckých hrdlořezov so zbraňou v ruke.

Takýto autoritatívny volebný systém mal za následok aj volebný výsledok v máji 1946, keď v obci Sv. Kríž n/ Hronom bolo odovzdaných 285 hlasov na KSS, kdežto za prvej burž. – dem. republiky bývalo 15 -20 komunistických hlasov u nás.

Fašistický politický útlak a drancovanie a vykorisťovanie hospodárstva Slovenska hitlerovcami vyvolali morálne politickú jednotu obyvateľstva za SNP a značne posilnili vlastenecký cit slovenského ľudu, ktorý sa za SNP presvedčil, že bolševický strašiak sa zrodil zo zloby fašistov a z ich strachu pred svojim osudom, pred odplatou za spáchané zverstvá na sovietskom, slovenskom obyvateľstve a iných pokorených národov a že sovietski partizáni nám boli bratmi, osloboditeľmi s víťaznou Sovietskou armádou a všetkým sovietskym ľuďom.

Nemeckí okupanti spolu s domácimi zradcami nás terorizovali, ničili, vraždili. Po vykonanom krvavom diele pod tlakom víťaznej Sovietskej armády, ušli.

Sovietska armáda s našou čsl. armádou nás oslobodili a pomohli v počiatočných ťažkostiach rekonštrukcii krajiny spolu s vráťivšími sa komunistami zo zahraničia a z koncentračných táborov. No, tu zostavšie zbytky buržoázie a fašistických kolaborantov sa chystali na zákerný útok na slobodu a výdobytky SNP. Tento urputný boj vyvrcholil v májových voľbách r. 1946 a hlavne vo februárových udalostiach r. 1948, z ktorých robotnícka trieda s racujúcim roľníctvom a pokrokovou inteligenciou pod vedením KSČ v čele so s. Gottwaldom vyšli ako víťazi nad zradnou reakciou.

Politické strany a ich činnosť v obci Kríž n/Hronom.

Komunistická strana Slovenska.

Ihneď po oslobodení, ešte koncom apríla 1945, zahájila MO - KSS založená za SNP s 25 členmi – svoju činnosť a prikrčila k rozširovaniu svojej členskej základne, takže do konca roku 1945 dosiahla už 172 členov. Rekrutovala sa z radov robotníkov, ktorí boli už komunistami vo Francii a inde, kupčianskych deputátov a maloroľníkov ako i z pokrokovej inteligencie a hlavne z protifašistických ilegálnych pracovníkov, členov RMNV.

MO KSS v našej obci cez RMNV a ostatné masové organizácie usmerňovala, riadila a kontrolovala zásobovanie obyvateľstva, rekonštrukčné práce, práce 2 RP a 2 M, zabezpečovala spoluprácu všetkých masových organizácií a obyvateľstva s jednotkami Sovietskej armády, ktoré v našej obci oddychovali a prechádzali cez ňu na front, hospodárstvo a hlavne poľnohospodárstvo, obrodenie majera Kupča s jeho 1.050 k. jutár poľom, rozdeľovanie preddavkov na vojnové škody obyvateľstvu, zaopatrovanie dobytku, osiva, sadby, umelého hnojiva, atp.

MO KSS všemožne pracovalo na konsolidácii pomerov v obci, jak po stránke politickej, hospodárskej a kultúrnej – výchovnej a osvetovej už od počiatku so sľubným úspechom, keďže práca bola masová a zakladala sa na jednote obyvateľstva a sledovala popri záujmoch spoločnosti i záujem jednotlivých záujemcov v intencii línie strany a v rámci nových zákonov.

Demokratická Strana (DS).

Demokratická strana po oslobodení na jeseň r. 1945 sa začala organizovať v Kremnickom okrese pod vedením Júliusa Predáča, profesora gymn. z Kremnice a v obci Kríž nad Hronom, pod vedením Eugéna Vinceho, dirigenta RVP. DS si zriadila okresný sekretariát v našej obci, pretože sídlo okresu Kremnica bola banícka a vôbec robotnícka, socialistická a Kríž nad Hronom bolo roľnícke. Členstvo sa rekrutovalo z býv. agrárnikov a ľudákov, zo živnostníkov a stredných roľníkov a z istej časti inteligencie. Bolo to len zoskupenie voličov k nastávajúcim voľbám a nie vybudovanie organizovanej strany na spôsob KSS.

Činnosť DS u nás sa výlučne vyčerpávala v deštruktívnej kritike práce KSS zo silnej opozície proti vláde a z rozvratnej a rozbíjajúcej činnosti jednoty ľudu.

Volebný boj komunistov s reakciou pred máj. voľbami 1946 v obci Kríži nad Hronom.

Všetky politické strany Národného frontu manifestačne podpísali Košický vládny program, ale jediná KSČ ho uskutočňovala do dôsledkov a kategoricky žiadala na ostatných politických stranách, aby ho i ony plnili podľa svojho záväzku. Buržoázne strany dali svoj podpis na Košický vládny program len preto, aby za chrbtom víťaznej Sovietskej armády – osloboditeľky – mohli zviezť do Prahy a odtiaľ z vládnych kresiel mariť náš postup k socializmu.

Takýto postup na Slovensku spočiatku tajne a neskôr zjavne zaujímala DS, ktorá v spojení s ľudákom a českými reakcionármi podkopávala základy nášho k socializmu spejúceho štátu.

Príslušníci reakčných strán sabotovali plnenie plánu v závodoch a úradoch, pričom vinu za neúspechy zvalovali na komunistov. Kapitalistické a meštacke strany hatili uskutočňovanie budovateľského programu. Gottwaldovej vlády vo voľbách v r. 1946. Spomaľovali znárodňovací proces a stavali sa otvorene proti nemu.

DS spolčená so zradcovskou kapitulantskou buržoáziou tzv. Slov. štátu uvedomele prevádzala rozbíjačskú a rozvratnícku činnosť, hamovala vývin k socializmu, ohovárala komunistov pred voľbami, napriek jasnému ujednaniu v Národnom fronte a čistote volieb, prevádzala predvolebné hnutné agitačky k zvráteniu vývoja atp. atď.

V Žiari n/ Hronom reakčná DS zahájila urputný predvolebný boj proti komunistom. Poriadala tu niekoľko verejných volebných zhromaždení pre celú južnú časť okresu. Často chodili sem aj koryfeji: Ursiny, podpredseda vlády, Lettrich, predseda SNR, Bugár, Kempný, gen. Taj DS, posl. Švihra a iní. Miestnych demokratov viedol Vince, dirigent RVP a Július Predáč, predseda OO DS v Kremnici. Na verejných schôdzach na komunistov kydali všetku špinu, ani slovom sa nezmienili o ich aktívnej práci za ilegality a SNP, na rekonštrukčných prácach obce po oslobodení, ktorej práce sa vedúci DS (vôbec nie, alebo len v malej miere zúčastnili).

Štvali ľud proti poštátneniu škôl, proti znárodneniu kľúčového priemyslu, proti konfiškácii pôdy zradcov a kolaborantov, proti pozemkovej reforme atď. Sľubovali oslobodenie odsúdených kolaborantov v čele s Tisom a spol. atp. Takto mýlili, zavádzali a chytali ľud pre svoje záujmy a volebné víťazstvo.

Bývalí príslušníci HSĽS nemali ani dôveru v „luteránskych argalášov“ (agrárnikov), proti ktorým za prvej republiky bojovali, ako svojim úhlavným politickým rivalom a nepriateľom. Obyvateľstvo bolo politicky dezorientované, len kňazi ho udržali v chvíľkovej vernosti k DS počas volieb.

Svkrížski komunisti útoky DS odrážali energicky. V predvoelbnom boji pracovali od osoby k osobe. Na verých schôdzach a zhromaždeniach presvedčovali ľud o potrebe spolupráce všetkých pracujúcich, o zomknutí sa v jeden celok proti zradnej reakcii, ktorá sa usilovala rozbiť výdobytky SNP a pracujúci ľud zotročiť v buržoázne – demokratickej republike pod útlakom západných imperialistov.

Verejné zhromaždenie KSS-rečník s. Ďuriš, minister poľnohospodárstva.

MO – KSS chcejúc vyvrátiť demagogické štvanie koryfejov DS v obci pred voľbami poriadala u nás verejné zhromaždenie. Rečník bol súdruh Július Ďuriš, minister poľnohospodárstva, ktorý asi pred 5 000 ľuďmi bojoval za realizovanie tzv. „Hradeckého programu“: revízia pozemkovej reformy z prvej republiky, sceľovanie pozemkov, zaknihovanie prídelov poľnohosp. majetku,

poľnohospodársky úver, jednotná roľnícka daňa podobné výdobytky pre roľníkov, zabezpečenie pôdohospodárskeho výrobného plánu.

Tesne pred voľbami bolo v našej obci zasa verejné zhromaždenie na žiadosť roľníkov z celého okolia o roľníckych otázkach a roľníckej politickej vlády a strany referoval pred niekoľko tisíc roľníkmi s. Ignác Rendek, tajomník Ústredného výboru roľníkov v Bratislave.

Úspech týchto verejných zhromaždení sa prejavil v počte hlasov pri voľbách nielen v našej obci, ale vo všetkých roľníckych obciach južnej časti kremnického okresu.

Voľby dňa 26. mája 1946 v obci Kríž nad Hronom.

Výsledok volieb.

Voľby v našej obci dňa 26.mája 1946 prešli v úplnom klúde a poriadku. Výsledok volieb bol nasledovný: KSS dostala 285 hlasov

DS -II- 715 hlasov

Podľa pomeru týchto hlasov do MNV dostala:

KSS..... 5 mandátov, do Rady 2.

DS.....13 mandátov, do Rady 4.

KSS si v našej obci udržala pozície ako na celom Slovensku okruhle 33% hlasov.

Inak vzhľadom na minulosť, KSS v obci dosiahla veľké víťazstvo, keďže za prvej ČSR mávala u nás 15-20 hlasov komunistických a 80 hlasov soc.-demokratických. KSS prv v obci miestnu organizáciu nemala, keďže väčšina robotníctva bola emigrovaná v cudzine za živobytím, za prácou.

RMNV len 14.dec. 1946 na viacnásobnú urgenciu vyšších orgánov štátnej moci odovzdal vedenie obce novozvolenému MNV s 2/3 väčšinou DS.

KSS menšina si v novom MNV zachovala vždy iniciatívu, ba možno povedať vedúcu úlohu, čo svedčilo o neschopnosti vedúcich DS a nedôvere ostatných členov k svojmu vedeniu, ktoré nepoživalo dôvery a sily voličstva a hlavne o strachu od komunistickej väčšiny v celoštátnom meradle.

Bačovanie DS v našej obci viedlo k stagnácii, k úpadku obce. Dvojročný budovateľský plán sa za éry DS neplnila, žiadny 2 M plán zostavený nebol.

Až po víťaznom februári 1948 MDS komunistov dohonila a spešne splnila 2 RP a 2M. Za éry demokratov Eugen Vince, dirigent RVP, podpredseda MNV a podpredseda OODS, bol diktátorom v obci a potlačoval komunistov kde len mohol, zrejme nadŕžajúc stredným roľníkom a živnostníkom, príslušníkom DS, pokiaľ nebol víťazným februárom robotníckej triedy nad reakciou zmetený a z obce okamžite odstránený.

Boj komunistov proti reakcii po voľbách r.1946.

Na základe výsledkov volieb utvorila sa vláda pod predsedníctvom s. Gottwalda. Bolo v nej 9 komunistov – ministrov. Budovateľský program tejto vlády bol nasledovný: 1. do dvoch rokov vypracovať novú ústavu, 2. uzákoniť a v rokoch 1947/48 splniť dovjročný hospodársky plán, 3. položiť základy industrializácie, 4. Ďalej upevňovať spojenectvo so SSSR.

Buržoázia sa sústredila na sabotáž tohto vládneho programu, hlavne 2 RP. Nebezpečenstvo v tomto ohľade na Slovensku bolo v tom, že buržoázia mala v rukách veľa kľúčových rezortov, napr. Povereníctvo poľnohospodárstva (Kvetko) a výživy (Fraštacký), ktoré využívala na sabotáže a rozličné provokácie cieľom odvieť pozornosť más od plnenia hlavných úloh.

Plnenie úloh 2 RP na Slovensku prebiehalo súbežne s veľkým bojom proti novoľudáctvu, s bojom na vylúčene protištátnych elementov zo štátneho aparátu a verejného života, za prísne potrestanie vojnových zločincov, atď.

Významnú úlohu v plánoch domácej a zahraničnej reakcie hrali špekulácie s nešťastím, ktoré postihlo náš ľud v podobe katastrofálneho sucha a neúrody na jar a v lete 1947, keď bola vážne ohrozená výživa pracujúcich.

USA demonštratívne odmietla predať ČSR obilie. Vláda SSSR nám dodala 600.000 ton chlebového obilia a krmoviny, ako i iné potravné články . Tak bratská pomoc SSSR zachránila národy ČSR pred hladom a zmarila špekulácie reakcie na zneužitie nešťastia pre jej hanebné ciele. To ešte viac upevnilo lásku čsl. ľudu k Sovietskemu ľudu. Na čiastočnú úhradu škôd, ktoré suchom utrpeli roľníci, KSČ v úpornom boji prebojovala tzv. Miliónársku dávku (vtedy bolo u nás 35.000,- miliónárov, ktorý vlastnili majetok v hodnote 50 miliard Kčs) upevniac tak ešte viac zväzok robotníkov a roľníkov.

Márne bolo osočovanie komunistov demokratmi v našej obci, že komunisti sú na vine katastrofálnej neúrody a hroziaceho hladu, že SSSR nám nedodá nič, lebo tam je už hlad, že skôr oni vyvážajú od nás potraviny, atď.

No, múku, krmoviny a tisíce štátnej podpory ochotne a s radosťou vzali všetci roľníci aj demokratom naletivší, a tak sa rukolapne presvedčili o špinavej akcii reakcie a o starostlivosti KSČ o záujmy ľudu a o bratskej pomoci SSSR.

KSČ vo všetkých týchto bojoch odhaľovala tvár reakčnej buržoázie pred českým a slovenským ľuďom, pripravovala sa tak pôda pre jej izoláciu, upevňoval sa zväzok robotníckej triedy s roľníctvom.

Vláda ČSR a KSČ získavali dôveru českého a slovenského ľudu vo väčšine. Bratská pomoc SSSR upevnila hospodárske a politické postavenie ČSR.

Vítazstvo čsl. ľudu vo februári 1948 nad zradnou reakciou.

Postupujúca izolácia českej a slovenskej buržoázie ju privádzala k poznaniu, že po voľbách, ktoré mali byť v r. 1948, utrpí ťatkú prekážku. Vidiac, že nemá dost síl na zvrat pomerov nejakou „legálnou“ cestou, orientovala sa na kontrarevolučný puč. Výsledkom jej provokácií a sabotáží boli stále sa zväčšujúce rozpory v Národnom fronte, kde agresívna a trúfalá politika slovenskej reakcie viedla k otvorenej politickej kríze. Korene slovenskej polit. krízy: 1. sprisahanie ľudáckeho podzemia, do ktorého v dôsledku dohody z marca 1946 boli zaplatení mnohí vedúci činitelia DS (Ursíny a sol.) 2. katastrofálne vyživovacie pomery na Slovensku, zavinené nielen suchom, lež najmä zámerným rozvratom zásobovania, 3. sústavná sabotáž vládneho programu v roľníckej otázke, Reakcia obávajúc sa výsledku volieb, nakoľko bolo jasné, že pracujúci sú na strane KSČ, rozhodla sa k útoku ešte pred voľbami. Spoločná demisia ministrov za strany Nár. soc. Lidovú a Demokratickú, bola pokusom a izoláciu komunistov, o rozbitie Národného frontu, pokusom ešte pred voľbami uskutočniť presun mocenských síl v republike pre návrat kapitalizmu.

KSČ pozorne sledovala vývin udalostí, mobilizovala pracujúcich na plnenie plánu a odhaľovala ciele reakcie. V rozhodujúcej chvíli o osude zradných ministrov rozhodli masy. Pracujúci ľud postavil sa jednoznačne do boja proti reakcii.

Prezident Beneš bol odporom pracujúceho ľudu proti reakcii, donútený prijať demisiu a menovať 25. Februára 1948 novú vládu s. Gottwalda.

Tak isto na Slovensku boli zo Sboru povereníkov a zo SNR vyhnaní všetci predstavitelia slovenskej reakcie – doslovne zmietol príval udalostí.

Pracujúci ľud celej republiky a teda i Slovenska, vo februári 1948 rozhodne zvíťazil zradnou reakciou.

Ako sa tieto boje o februárové vítazstvo odrážali v Kríži nad Hronom.

Pokrokové obyvateľstvo obce Kríž nad Hronom, zoskupené okolo komunistov, ostro odsudzovalo reakčnú politiku DS a proti nej bojovalo. Ostatné obyvateľstvo, ktoré pod tlakom nepriateľského postoja r.kat.biskupského sboru proti KSČ – volilo síce DS, ale svojou dôverou ju neobdarovalo, bol to le formálny volebný akt, takže po voľbách sa toto voličstvo rozhodovalo samostatne a schvaľujúc roľnícku politiku KSČ, svoju dôveru začalo skladať tomuto svojmu

ochrancovi proti statkárom a kapitalistom, snažiacim sa o reštauráciu prvej burž.-demokratickej republiky čsl.

MS – JSSR našej obce vyslala na roľnícku konferenciu do Bratislavy svojich delegátov, ktorí sa aktívne zúčastnili demonštrácií za požiadavky slovenského roľníctva proti statkárskej politike DS a za roľnícku politiku KSS. Táto delegácia vrátiac sa z Bratislavy zreferovala svoje zážitky pred roľníctvom, ktoré nadšene schvaľovalo referát delegátov.

Obyvateľstvo sa presvedčilo, že predvolebná kampaň DS sa zakladala na najhrubšej demagógii a na duševnom terore zo strany cirkví.

Obyvateľstvo si uvedomilo svoje omyly, ľud sa presvedčil, kto je Uršíny, Lettrich, Kvetko, Frašťacký, Bugár, Kempný a spol., že ich sľuby ped voľbami dané boli len prázdnyimi frázami a propagandou, že nebolo ani jedného osožného činu pre široké masy a pre štát, ktorý bol dielom a zásluhou týchto reakcionárov, že práve naopak boli to oni, ktorí hatili obnovu, podrývali základy štátu, riadiac sa heslom: „Čím horšie bude masám ľudu, tým lepšie výhľady na zvrat politického vývinu, tým lepšie pre nás!“

Najnápadnejšiu odpoveď na výčiny reakčnej DS dalo obyvateľstvo našej obce vo voľbách v máji 1948, kedy skoro jednomyselne schválilo februárové víťazstvo a politiku Národného frontu pod vedením KSČ.

Obrozený Národný front – Akčné výbory – orgány februárového víťazstva.

Z jedinej februárovej víchrice vyšiel obrozený aj Národný front. V obrozenom národnom fronte, tak ako vznikol z pamätného víťazstva pracujúceho ľudu, zastúpené sú politické strany, stojacie pevne za vládou s. Gottwalda a jej akčným programom a celonárodné organizácie. (SOR, JSSR, ČSM, SSŽ. Odbojové sväzy, zástupci kult. a telových. Pracovníkov, atď.) Orgánmi tohto obrozeného Národného frontu, zbaveného reakcie a reakcionárov, sú akčné výbory.

**Akčný výbor SNR-
založenie.**

V obci Kríž nad Hronom bol dňa 22. feburára 1948 založený Miestny akčný Výbor slovenského Národného frontu v nasledujúcom zostavení:

1. Ľudovít Lupták, predseda za Odbojové sväzy,
2. Ján Országh, podpredseda za JSSR a MNV,
3. Norbert Slovák, taj. MNV, tajomník za KSS,
4. Jozef Kováč, robotník za KSS a MNV,
5. Ľudovít Kollár, stoj. zám., za Odbojové sväzy,
6. Jozef Hromádka, maloroľník, za JSSR,
7. Mikuláš Zúbrik, št.cestár, za ROH a telovýchovné org.,

8. Štefan Žilla, poštmajster, za ROH.

Úlohou MAVSNF je zakotviť vo verejnom živote politiku národnej jednoty a Posilniť Národný front ako zväzok pracujúceho ľudu miest a dedín. Druhou úlohou akčných výborov je uskutočnenie očisty nášho politického, hospodárskeho a kultúrneho života, odstránenie zažrtých nepriateľov režimu a výdobytkov ľudu, nepriateľov republiky, z úradov, z hospodárskych pozícií, z verejného života vôbec. Hlavným kritériom musí byť terajší vzťah k republike, k výdobytkom revolúcie a k budovateľským snahám. Očista sa týka, a to v prvom rade, aj politických strán, MNV a všetkých masových organizácií atď.

MAVSNF – činnosť.

Novozvolení funkcionári MAVSMF v našej obci, a to predseda, podpredseda a tajomník dňa 24. februára 1948 sa vybrali do Bratislavy informovať sa o situácii a pre informáciu pre ďalšiu činnosť. Dňa 25. februára, keď Beneš prijal demisiu reakčných ministrov a poveril s. Gottwalda zostavením novej vlády, sa vrátili domov, aby prišli k činom podľa novej situácie, podľa rozhodného víťazstva robot. triedy a pracujúceho ľudu nad zradnou reakčnou kapitalistickou klikou.

MAVSNF vo Sv. Kríži nad Hronom ešte dňa 25. februára 1948 sa uzniesol jednomyselne:

1.) Rozpustiť MNV vo Sv. Kríži nad Hronom, vzišlý z volieb z 26. mája 1946, poťažne previesť v ňom očistu tak, že všetkých členov za DS v počte 13 preveril politický a štátoobčiansky a z nich 10 uznal za nepriateľov režimu ľudovodemokratického, strany komunistickej a Sovietskeho zväzu, a tak sa musel MNV rozpustiť s platnosťou ihneď s dodatočným schválením OAVSNF v Kremnici.

2.) Navrhol OAVSNF v Kremnici dať vymenovať „Miestnu dočasnú správnu komisiu“ pre obce Sv. Kríž nad Hronom v zostavení ako nasleduje, tak, aby všetky masové organizácie SNF boli v nej zastúpené. Táto MDSK sa má ihneď ujať vedenia obce a jej správu má ihneď prevziať od rozpusteného MNV poťažne od jeho funkcionárov.

3.) MAVSNF sa jednomyselne rozhodol v rámci očisty verejného života s platnosťou ihneď pozbaviť Eugena Vinceho, funkcie dirigenta RVP vo Sv. Kríži n/ Hronom s tým, aby po odovzdaní funkcie a peňažného ústavu svojmu nástupcovi, ihneď opustil obec. Čo bolo ihneď prevedené.

Ďalej bol navrhnutý Povereníctvu dopavy, aby ihneď z obce našej bol preložený Karol Eltler, prednosta železničnej stanice, ako nepriateľ ľud. dem. režimu.

Dočasná miestna správna komisia pre obec Sv. Kríž nad Hronom – ustanovenie.

MAVSNF vo Sv. Kríži nad Hronom svojim uznesením zo dňa 25. februára 1948 ustanovil Dočasnú miestnu správnu komisiu pre správu obce Sv. Kríž nad Hronom v nasledujúcom zostavení:

1. Országh Ján, maloroľník, predseda DMSK, za KSS.
2. Amur Otto, riaditeľ meštianky, podpredseda DMSK, za ROH a MOR.
3. Koloň Martin, obuvník, za KSS.
4. Michal Lupták, robotník, za ROH.
5. Hrmo Jozef, filo, maloroľník, za JSSR.
6. Zúbrik Štefan, maloroľník, za JSSR.
7. Zúbrik Jozef maloroľník, za JSSR.
8. Ľudovít Kollár, stroj. zám. za odbojové sväzy.
9. Rakovský Martin, maloroľník, za JSSR.
10. Dvornák Jozef, páľka, maloroľník za JSSR a MOR.
11. Gonzúr Martin, kolár, za odbojové sväzy.

Táto DMSK sa dňa 25. febr. 1948 ujala vedenia obce po rozpustení MnV.

Táto DMSK bola potvrdená uznesením OAUSNF v Kremnici zo dňa 22. marca 1948 s účinnosťou od 25. febr. 1948.

MAVSNF vo Sv. Kríži nad Hronom na svojom zasadnutí dňa 28. februára 1948. V dôsledku prípisu „Okresný akčný výbor v Kremnici. OAV v Kremnici poveruje Miestny akčný výbor vo Sv. Kríži nad Hronom pre zakladanie miestnych akčných výborov v obvode a v obciach okolo Sv. Kríža nad Hronom. V Kremnici, dňa 28. febr. 1948 Gejza Lacko, v.r. predseda OAV. Mráz, v.r. tajomník OAV. pečať OAV v Kremnici“ – poveril svojho predsedu Luptáka, tajomníka Slováka a člena Hromádku, aby predmetné poverenie vykonali a založili MAV v obciach: Lutila, Stará Kremnička, Lovča Lovčica, Trubín, Ladomer, Vieska, Horné Opatovce a inde.

**Benderovské bandy-
prechod cez Kríž n/
Hronom.**

V lete a na jeseň roku 1947 prechádzali bandy „Benderocov“ cez Slovensko, cez Karpaty, z východného Poľska do západných kapitalistických štátov. Utvorili sa zo zvyškov „UPA“ (ukrajinská partizánska armáda) pod menom Benderovci, podľa mena jedného svojho vodcu „Bender“. Táto skupina, rovnako ako „Vlasovci“ bojovali v radoch hitlerovských okupantov. Po ukončení vojny Sovietskou a Poľskou armádou rozprášené skupinky dobrodruhov, zbojníkov nemeckých, ukrajinských a iných národností, drancujúc v Poľsku a na Slovensku, uberali sa k svojim fašistom na západ. Benderovci v Karpatoch a inde na Slovensku používali bunkery a zákopy zo SNP, ako aj ochrany a pomoci reakcie DS, ktorá s nimi špekulovala a mienila ich použiť pre svoje zámery a záujmy. Tieto bandy tiahli v noci, drancovali podhorské slovenské obce samoty, horárne, pily atď. Terorizovali slovenské pokrokové obyvateľstvo, hlavne ale komunistov. Naše bezpečnostné orgány zosilnené vojenskými útvarmi likvidovali tieto bandy po ťažkých bojoch v horskom, ťažko dostupnom teréne.

Cez našu obec tiež prechádzali menšie skupinky tejto bandy na ceste z Kremnických hôr do hôr Vtáčnika a Homolky. A to cez obec Stará Kremnička – Lutila – Majer Kupča na Kľak. Do samej obce Kríž n/ Hronom sa neodvážili len na majer „Kupča“, kde neboli bezpečnostné orgány. Tam sa skrývali v noci a drancovali potraviny.

V obci Starej Kremničke raz večer prišli do hostinca Novodomskeho, kde bolo niekoľko chlapov. Súc po zuby ozbrojení, automatom, nábojnými pásmi cez prsia a granátmi, vypili „tvrdé“ vodku a bez slova odišli smerom na obec Lutilu. Do obce Lutila prišlo večer o 10,00 hodine asi 8-12 Benderovcov, ktorí ako stráž obsadili obec. Niekoľkí šli do Potravného družstva, kde práve MNV skončil svoju schôdzu. Predsedu a niekoľkých členov MNV automatmi držali v šachu a žiadali vydať obyvateľstvom chlieb, slaninu a udeniny.

Iní Benderovci cez okno skočili do obchodnej miestnosti a vzali koňak, rum, cukor, čokoládu a iné vojenské potreby, dajúc na to potvrdenie, že to orgány „UPA“ neskoršie zaplatia.

Potom, aj s korisťou odišli z obce. Na druhý deň naše bezpečnostné orgány v „Brezovom háji“ pri Dererovom mlyne naši prázdne fľaše a zbytky jedla po hostine Benderovov, ktorí odišli smerom na Vtáčnik a Homolku do hôr.

Do konca jesene boli všetky tieto Benderovské bandy zlikvidované na celom Slovensku. Mnohí naši pokrokoví občania sa dobrovoľne hlásili do útvarov na vyčisťovaciau akciu. Aj z našej obce boli niekoľkí bojovať proti benderovským bandám.

Poznámka:

Táto časť obecnej kroniky za obdobia r. 1945 -1948 bola vyhotovená na podklade uznesení a ostatného písomného, poťažne spisového materiálu z archívu MNVa informácií bývalých funkcionárov masových organizácií, ako aj osobných znalostí udalostí samého kronikára, ktorý bol v tomto období tajomníkom MNV, MOKSS a MAUSNF v obci Kríž nad Hronom.

**Udalosi v živote obce Sv. Kríž nad Hronom od víťazného Februára 1948 do konca roku 1955.
/25. febr. 1948 – 31. dec. 1955./**

Dôsledky víťazstva čls. ľudu nad zradnou reakciou vo Februári 1948.

Udalosti vo februári 1948 a hlavne víťazstvo robotníckej triedy upevnili ľudovú demokraciu v jej funkcii diktatúry proletariátu a navždy odstránili možnosť obnoviť v ČSR kapitalizmus vnútornými silami reakcie. Ústavodarné národné zhromaždenie schválilo v marci 1948 akčný program Gottwaldovej vlády, ktorý obsahoval požiadavky zo zjazdu národných rád a roľníckych komisií.

Slovenský pracujúci ľud mohol urýchlene napraviť krivdy a sabotáže, popáchané do februára 1948 slovenskou reakciou. Predovšetkým v roľníckej politike bolo za niekoľko týždňov po februári zlikvidovaná veľkostatkárska základňa vykorisťovateľských živlov na slovenskej dedine dôslednou konfiškáciou a rozdelením pôdy podľa zákona o revízii prvej pozemkovej reformy a podľa zákona o novej pozemkovej reforme. To naďalej upevnilo zväzok robotníctva a roľníctva na Slovensku.

Druhá etapa znárodnenia, v ktorej boli znárodnené všetky priemyselné podniky s viac ako 50 zamestnancami, celý veľkoobchod atď. mala pre Slovensko osobitný význam v tom, že pred februárom 1948 bolo na Slovensku viac súkromných podnikov strednej veľkosti, ktoré neboli zasiahnuté znárodnením v r. 1945. Z hľadiska industrializácie malo nesmierny význam znárodnenie stavebníctva.

Februárovými zásahmi do súkromnokapitalistického sektora sa zmenila sociálno – ekonomická štruktúra Slovenska a republiky. Značne sa rozšíril socialistický sektor, podstatne sa zúžil sektor kapitalistický.

Tieto zmeny viedli k ďalekosiahlemu presunu triednych síl a podstatne znížili materiálnu základňu vykorisťovateľských tried.

Nová ústava ČSR.

V mesiaci apríli 1948 sa v našej obci konali diskusné večierky o návrhu novej ústavy. Občianstvo po podanom vysvetlení k Ústave prejavilo záujem a kladný postoj zaujalo k nej preto, že sa presvedčilo, že obsahuje všetky výdobytky SNP a Košický vládny program. Križania, bývalí ľudáci, štvaní koryfejmi HSLS proti bratom Čechom, zvlášť so zadostučinením prijali upravenie pomeru Čechov a Slovákov, ako rovnocenných, samostatných národov v jednotnej ČSR-e, čo HSLS s ostatnými buržoáznymi stranami prvej republiky za dvadšatročných úporných bojov nemohli vyriešiť až zahubili svoju republiku a seba samých a ťažko poškodili ľud morálne a hmotne.

V tomto zmysle sa viedla diskusia niekoľkých pokrokových občanov, tlmočiacich zmýšľanie prevážnej väčšiny prítomného ľudu.

Februárové víťazstvo ľudu umožnilo zakotviť výsledky doterajšieho vývinu v novej ústave, ktorú ÚNZ schválilo 9. mája 1948. Popri kodifikácii ostatných vymožeností národnej a demokratickej revolúcie (znárodnenie, národné výbory, atď.) Ústava 9.mája uzákonila aj nové postavenie Slovenska v republike v duchu úplnej rovnoprávnosti českého a slovenského národa vo všetkých oblastiach ich života. To posilnilo i deň čsl. štátnosti na Slovensku a prispelo k ďalšiemu upevneniu bratského zväzku Čechov a Slovákov.

Voľby do NZ.

Voľby do (NZ) Národného zhromaždenia 30. mája 1948 dokázali, že drvivá väčšina slovenského ľudu, národa (90 %) schválila februárové víťazstvo a vyslovila dôveru politike obrodenej Národnej fronty na čele s komunistickou stranou. Mizivý počet bielych lístkov (10%) ukázal, že reakcia stratila medzi českým a slovenským ľuďom akúkoľvek oporu.

Po víťaznom Februári 1948 sa politické pomery v obci Sv. Kríži nad Hronom rýchle zkonsolidovali. Táto okolnosť je odkazom, že tzv. volebné víťazstvo reakčnej DS v máji 1946 v našej obci a vôbec bolo len chvíľkové – konjunkturálne a že nemalo žiadnej mravnej hodnoty a vôbec sa nemohlo hovoriť o jednote mysli ľudu.

Výsledok volieb do NZ u nás bol nasledovný:

Odozvaných bolo spolu hlasov platných987

Z toho za kandidátku hlasovalo, kladne.....960

Biele lístky odovzdalo voličov.....27

Tedy za kandidátku hlasovalo 90% a proti 3% voličov.

Proti hlasovali jedine miestni reholníci saleziáni. Títo hlasovali kolektívne prejdúc k volebnému aktu, tesne pred záverečnou hodinou a posledný. Takže vo volebnej urne bolo na vrchu všetkých 27 bielych lístkov. Všetko obyvateľstvo odhlasovalo dôveru KSS a vláde, schvaľujúc tak správnosť línie politiky a prácu strany a vlády pre záujem pracujúceho ľudu. Proti hlasovali len cudzí obyvatelia, u nás dočasní a nadovšetko cudzí v novej, k socializmu sa prebúdzajúcej obci, cudzí hlavne svojim zmýšľaním, ideológiou, svetonázorom.

Strana vo volebnej kampani nikomu nič nesľubovala, ako to robievali reakčné politické strany prv a DS nateraz, ale poukázala na vykonanú politickú, hospodársku a kultúrnu výchovnú a osvetovú prácu a na plánovanú prácu výstavby socializmu v našej vlasti, kraji, okrese a v samotnej obci.

Výsledok volieb do NZ v našej obci manifestane dokázal, že zklamanie a odsúdenie obyvateľstva reakcie DS-y, nepodlomila ani agitácia a propaganda saleziánov, kňazov, ktorí pred voľbami intenzívne pôsobili na obyvateľstvo jak vo svojich podujatiach, tak i v domácnostiach, volilo protivládne. Saleziáni zostali nevyslišaní a osamotení!

Po týchto voľbách, po reštaurácii morálne politickej jednoty ľudu, vo voľbách v máji 1946 reakčnou DS narušenej - sa prišlo u nás k intenzívnej stavebnej činnosti verejných budov a zariadení v rámci 2 RP a 2 M, k socializácii poľnohospodárstva, k vybudovaniu JRD I, II, a III. typu. V roku 1951 sa začal plniť industrializačný plán Slovenska aj v našej obci v úseku ťažkého priemyslu, ktorý stále napreduje a prispieva k socializácii dediny, v premene jej v socialistické mesto a k premene mentality, politického presvedčenia a uvedomenia obyvateľstva, keď aj pomalším tempom, ale isto, v pokrokové, ľudovo – demokratické, socialistické, komunistické zmýšľanie, názory a uvedomenie.

Voľba s. Gottwalda

Krátko po voľbách – po demisii prezidenta Beneša – bol za prezidenta ČSR

za prezidenta.

zvolený s. Klement Gottwald, dňa 14. júna 1948, čím bola zavŕšená jedna z najdôležitejších etáp konsolidácie Februárového víťazstva: všetky piliere štátnej moci /vláda, parlament, prezident/ sa dostali do rúk robotníckej triedy.

Naše občianstvo tento dôležitý akt oslávilo na slávnostných schôdkach so zadostučinením, že skutočný pracovník za záujmy ľudu sa stal prvým občanom republiky, ktorý poskytuje plnú záruku, že bude pracovať i v tejto svojej vysokej a zodpovednej funkcii len v záujme pracujúceho ľudu a strany, v ktorej čele stál a bojoval za víťazstvo robot. triedy vo februári 1948 nad zradnou reakciou.

Zlúčenie KSČ a Soc. demokracie.

Zlúčenie KSČ so sociálnou demokraciou v júni 1948 na podklade marxizmu – leninizmu sa víťazne skončil boj o organizáciu jednotnej robotníckej triedy.

Zjednotenie KSČ a KSS.

Organizačné zjednotenie KSČ a KSS na jeseň r. 1948 upevnilo štátnu jednotu Čechov a Slovákov, uľahčilo slovenským komunistom plnšie si osvojovať skúsenosti silnejšej a organizovanejšej českej robotníckej triedy.

Splnenie 2 RP a 2M.

Napokon februárové víťazstvo, ktoré zvýšilo iniciatívu a tvorivé nadšenie robotníckej triedy a ostatných pracujúcich, umožnilo úspešne splniť 2 RP obnovy čl. národného hospodárstva. To posilnilo ekonomickú základňu ľudovej moci a utvorilo predpoklady pre ďalší rozvoj hospodárstva ČSR vôbec a na Slovensku osobitne. KSČ mohla vytýčiť orientáciu celého čl. ľudu na plnú výstavbu socializmu.

Národné smeny víťazstva-príprava akcie.

DMSK svojim uznesením zo dňa 3. apríla 1945 rozhodla pripraviť akciu národnej smeny víťazstva, ktorá sa má previesť na výstavbe obce v rámci ukončenia 2 RP a 2M: vydláždenie chodníkov a námestia Stalina. Smena táto bola prevedená s radosťou a elánom, ako po oslobodení, za účasti mnoho desiatok obyvateľstva.

Vláda Gottwaldova obnoveného Národného frontu intenzívne pracovala na odstránení škôd a krivd, napáchaných zradnou reakciou, urýchlila vo svojej činnosti vydávanie zákonov a nariadení ako:

Vládne nariadenie o vrátení čl. št. občianstva občanom nemeckej a maďarskej národnosti, čím sa uvoľnilo napätie na južnom pohraničí u obyvateľov maďarskej národnosti.

VI. nar. o zariadení Ústavov národného zdravia. Ďalej o poštátnení mestských a iných nemocníc.

Zákon na ochranu ľudovodem. republiky.

Zákon z 15. apr. 1948 o národnom poistení, ktoré sa má vzťahovať aj na osoby samostatne zárobkovo činné. Tomuto zákonu sa zvlášť potešili robotníci a starí dôchodcovia s almužnou, že ich existencia bude od teraz slušne zabezpečená.

Zákon o zľudovení súdnictva. MNV vyhotovil zoznam osôb, ktoré navrhoval na funkciu ľudového sudcu v počte jedensto osôb.

Štátna podpora

Aby bolo umožnené novomanželom založenie rodiny, bol vydaný zákon o

novomanželom. štátnej podpore novomanželom. Podpora záleží v štátnej záruke na pôžičku alebo v štátnom príspevku. Najvyššia možná pôžička je 36.000,- Kčs. Tento zákon veľmi blahodarne pôsobil a v našej obci niekoľko desiatkam novomanželom umožnil si založiť novú domácnosť s moderným bytovým zariadením a potrebami počnúc rokmi 1948 až na ďalšie.

Miestny národný výbor, jeho vývin, úlohy a práca v obci Kríž nad Hronom. Opatrenie v ľudovej správe.

Reorganizácie MNV a jeho orgánov.

Štátny aparát socialistického rypu.

V Kroměříži dňa 24. 6. 1948 bol vyhlásený program reorganizácie verejnej správy v našej krajine. A tak, ako sa deje na všetkých úsekoch nášho života, bol i tento program dôsledne, krok za krokom dôsledne uskutočňovaný.

Dňom 1. jan. 1949 zriadili sa kraje a ich orgány Krajské národné výbory. Naša obec Kríž nad Hronom a celý okres Kremnica patrí do kraja B. Bystrica. Previedla sa prenikavá decentralizácia správy a priblížila sa ešte bližšie ľudu. Zmenila sa územná a vnútorná organizácia ONV. Sústredil sa v najširšej miere výkon správy v rukách národných výborov. Zlikvidovali sa štatutárne mestá a zriadili sa Jednotné národné výbory (JNV) v sídlach krajov. Do čela krajov, okresov a obcí sa postavili verné, robotníckej triede oddané kádre.

Naše obyvateľstvo túto reorganizáciu ľudovej správy prijalo so zadosťučinením a s potešením, že nemusí chodiť za svojimi vecami po Bratislave a inde, že si tie vybaví doma a bližšie, kde jeho pomery lepšie poznajú a nájde si známych, ktorí majú viac pochopenia pre ľud, ktorí osobne majú a môžu jeho veci vybaviť k obojstrannému uspokojeniu. Ušetrilo sa času a peňazí. Odpadlo šikanovanie stránok a tieto s radosťou šli za svojimi ľudovými orgánmi.

MNV-reorganizácia.

Po februárovom víťazstve 1948 utvorená DMSK – po konsolidácii pomerov v našej obci – bola v dôsledku reorganizácie národných výborov zrušená.

Dňa 18. dec. 1949 na základe návrhu SNF Povereníctvo vnútra bol ustanovený nový MNV, ktorý na svojom slávnostnom zasadnutí pod predsedníctvom predsedu ONV s. Chrenku sa ustavil v počte 24 členov a 8 náhradníkov nasledovne.

Nový MNV-Plénum-členovia.

1. Orságh Ján, maloroľník, 148, KSS,
2. Hromádka Jozef, maloroľník, 161, za IJD,
3. Michal Lupták, skladník RSD, 19, KSS,
4. Lojka Ján, maloroľník, 238, bezpartajný,
5. Gonzúr Martin, kolár, 61, KSS,

6. Švehlík Ladislav, robotník, 202, bezpart.,
7. Hrmo Ján, robotník, 290, KSS,
8. Zúbrik Jozef, st. robotník, 27, KSS,
9. Líška Ján, maloroľ. zúbr. 225, za JRD,
10. Bojo Michal, maloroľník, 256, bezpart.,
11. Kováč Jozef, trafikant, 140, KSS,
12. Ganzel Pavel, učiteľ, 284, KSS,
13. Žilla Štefan, poštmajster, 293, KSS,
14. Otto Anner, riad. meštianky, 280, KSS,
15. Baran Jozef, robotník, 250, KSS,
16. Ing. Bystrický Pavel, 293, KSS,
17. Kukučka Michal, robotník, 180, bezpart.
18. Kukučka Anna, maloroľníčka, 207, za VŽ,
19. Sedliaková Anna, domáca, 182, za VŽ,
20. Ištvánfi Helena, domáca, 285, vdova po padlom komunistovi,
21. Dittertová Milada, ošetr. sestra, 293, za VŽ,
22. Kukučka Jozef, ml. , zámočník, 253, za ČSM,
23. Kolár Ľudovít, ml., automechanik, odbojár, KSS,
24. Líška Michal, robotník, KSS,

Náhradníci MNV.

1. Šandor Ľudovít, ved. predajne, 293, KSS,
2. Reck Ľudovít, učiteľ, 178,
3. Simonides Ladislav, ved. predajne, KSS,
4. Sedliak Ján, maloroľník 258, bezpart.
5. Kösegi Jozef, poštár, 183, KSS,
6. Hanzel Ľudovít, šofér, 10, KSS,
7. Imriš Štefan, robotník, 149, KSS,
8. Šaušová Alžbeta, ved. predajne, 292 za VŽ,

Rada MNV – členovia.

Novoustavený MNV na svojom ustavujúcom zasadnutí dňa 18. decembra 1949 pod predsedníctvom s. Chrenku, predsedu ONV zvolil zo svojho lona Radu MNV v počte 8 členov, predsedu a podpredsedu MNV a poveril funkciou obec. pokladníka nasledujúcich členov:

1. Orságh Ján, predseda MNV,
2. Hromádka Jozef, podpredseda MNV,
3. Lupták Michal,
4. Ing. Bystrický Pavel,
5. Gonzúr Martin,
6. Hrmo Ján,
7. Líška Ján, ml.,
8. Krajčí Ondrej, obecny pokladník.

**Obv. tajomník MNV-
- ustanovenie.**

ONV v Kremnici ustanovil pre MNV v Kríži nad Hronom obvodého tajomníka Imricha Širáňa , ktorý dňom 4. apríla 1950 nastúpil svoju službu. Sídлом jeho obvodu bol určený MNV v Kríži n/ Hronom a pričlenené obce Lutíla a St. Kremnička, takže celý obvod mal asi 3.500 obyvateľov, no inštitúcia obv. tajomníka sa podľa očakávania neosvedčila – i keď títo tajomníci vykonali veľký kus práce pre MNV. Nedostatky tohto systému, ktoré sa prejavovali okrem iného tiež v tom, že obv. tajomník často len protestoval cez zverené mu obce, odovzdal inštrukcie ONV a odišiel. Takže bol vlastne mnohokrát len poslom, nemohol preto MNV pomáhať, tak ako to bolo potrebné a veľa raz museli ONV do obcí vyslať všelijakých inštruktorov a pracovníkov, ktorí si veci sami vybavovali na MNV.

Javila sa potreba tajomníka MNV, ktorý by v obci stále býval a pomáhal MNV plniť jeho funkciu lepšie a účinnejšie.

V dôsledku preradenia MNV do III. kategórie bola funkcia obv. tajomníka v našej obci dňom 25. júna 1950 zrušená.

**Komisia MNV –
- zriadenie.**

MNV uznesením z 10. marca 1950 zriadil nasledujúce komisie MNV:

Stavebná komisia: predseda Ján Orságh a 6 členov,

Zdravotná komisia: predseda Dr. Alex Dittert a 5 členov,

Kultúrna komisia: predseda Otto Anner a 6 členov,

Mimoriadna vyživovacia komisia: predseda Michal Lupták a 5 členov.

Stále komisie MNV majú spravidla poradnú a pomocnú úlohu. Práve komisie národných výborov sú jednou z najdôležitejších foriem účasti ľudových mas na správe štátu. Komisie pomáhajú MNV predovšetkým tým, že mobilizujú občanov na spoluprácu na prevádzanie úloh, sú pomocníkmi referenta MNV, ale i celého MNV v jeho dennom styku a spojení s ľudom. Sú to články, ktorými je MNV v bežnej svojej praxi spojený s obyvateľstvom. Takéto komisie môžu MNV pomáhať i odborne. Komisie tieto majú k svojej práci priberať široký aktív spolupracovníkov.

**System referentov
MNV-ustanovenie.**

Plénum MNV uznesením z 25. júna 1950 schvaľuje návrh Rady MNV na ustanovenie referentov a referáty MNV rozdeľuje takto:

1. referát vnútorný a bezpečnostný a plánovací: Ján Orságh, referent.
2. referát pôdohospodársky: Jozef Hromádka, referent.
3. referát finančný: Ing. Pavel Bystrický, referent.
4. referát osvetový a telovýchovný: Martin Gonzúr, referent.
5. referát práce a sociálnej starostlivosti: Michal Líška, referent.
6. referát technický: Jozef Hrmo, referent.
7. referát vnútorný obchod a výživy: Michal Lupták, referent.

Člen rady MNV, ktorý bol poverený spravovaním určitého referátu z odboru pôsobnosti MNV je referentom MNV. Referent sa aktívne zúčastňuje na vybavení agendy, patriacej do svojho referátu, poťažne prinajmenej riadi túto agendu.

Rozsah jeho pôsobnosti sa presne zhoduje s rozsahom referátu, na čele ktorého stojí. Tak prešlo rozhodovanie v ľudovom orgáne štátnej moci plne do rúk referenta z ľudu, ľuďom voleného a z ľudu pochádzajúceho a preň pracujúceho. Tak sa naplnilo heslo: „Ľud je zdrojom všetkej moci v štáte!“

**Regulačné komisie
MNV-zriadenie.**

MNV svojim uznesením z 25. júna 1950 zriadil regulačnú komisiu pri MNV v nasledovnom zostavení:

Orságh Ján, predseda.
Dr. Dittert Alex., lekár,
Krajčí Ondrej, zástupca Požiarnej ochrany,
Ing. Holub Anton, civilný geometer,
Ponca Štefan, št. cestmajster,
Hrmo Jozef, ref. technický MNV,
Ing. Bystrický Pavel,
Majerský Ľudovít, členovia.

Úlohou tejto komisie je pripraviť regulačný plán obce a spolupracovať pri jeho vypracovaní a uskutočňovaní v našej obci s kompetentnými orgánmi štátu.

**MNV-doplnenie
počtu členov.**

MNV v Kríži nad Hronom bol rozhodnutím Povereníctva vnútra preradený z II. kategórie MNV s 24 členmi do III. kategórie s 30 členmi. Noví 6 členmi bol MNV doplnený na 30 členný sbor nasledovne:

1. Hrmo Jozef, č. 293, maloroľník, za JRD,
2. Reck Ľudovít, učiteľ, 211 KSS,
3. Šandor Ľudovít, ved predajne, 293, KSS,
4. Kösegi Jozef, Poštár, ROH,
5. Kolón Martin, šo, za JRD,
6. Sedliak Imrich, 314, robotník, KSS.

Na zasadnutí MNV dňa 29. dec. 1950 títo noví členovia zložili sľub do rúk predsedu ONV s. Chrenku.

**MNV-referáty-
-rozdelenie.**

MNV na svojom zasadnutí dňa 29. dec. 1950 v dôsledku preradenia do IV. kategórie MNV previedol reorganizáciu referátov na počet 11, ktoré obsadil jednotlivými členmi rady MNV – referentmi takto:

1. referát vnútorný: Ján Orságh, predseda MNV, referent.
2. referát plánovací: Michal Líška, referent,
3. referát bezpečnostný: Ján Orságh, predseda MNV, referent,
4. referát školský a osvety: Martin Gonzúr, referent,
5. referát práce a sociálny,
6. referát zdravotný: Martin Kolón, referent,
7. referát finančný: Ing. Pavel Bystrický, referent,
8. referát hospodársky: Hrmo Ján, referent,
9. referát pôdohospodársky: Jozef Hromádka, I. podpreds. MNV, referent
10. referát vnútorný obchod a výživa: Michal Lupták referent, II. ppreds.,
11. referát technický: Jozef Hrmo, referent.

Ďalej bolo stanovené vzájomné zastupovanie sa referentov a zvolenie Michala Luptáka podpredsedom II. MNV.

**Komisia MNV-
-reorganizácia.**

MNV ďalej previedol reorganizáciu komisií:

1. volebná komisia: Ján Orstágh, predseda a 5 členov,
2. Finančná: Ing. Pavel Bystrický, predseda a 5 členov,
3. Stavebná: Jozef Hrmo, predseda a 4 čl.
4. Hospodárska: Ján Hrmo, predseda a 5 čl.
5. Osvetová: Martin Gonzúr, predseda a 5 čl.
6. Požiarno – policajná: Ján Orságh, predseda a 7 čl.
7. Sociálna: Martin Kolón, predseda a 4 čl.
8. Zdravotná: Martin Kolón predseda a 4 čl.
9. Plánovacia: Michal Líška, predseda a 7 čl.
10. Pôdohospodárska: Jozef Hromádka, preds. a 4 čl.

**Miestny tajomník
MNV-ustanovenie.**

MNV ustanovil tiež miestneho tajomníka MNV, jednomyselne bol ustanovený Ľudovít Majerský, zamestnanec MNV.

Miestny tajomník je výkonným orgánom MNV, zodpovedá za svoju prácu MNV a ONV a pri plnení svojich úloh sa riadi ich smernicami a pokynmi. Tajomníci budú politicky spolupracovať s MNV a viesť úrad MNV, čo neznamena, že budú MNV nahradzovať.

Úlohou miestneho tajomníka je pomáhať MNV pri uskutočnení smerníc vlády, plánovite zabezpečiť a uľahčovať činnosť MNV a jeho zložiek, starať sa o správne uskutočňovanie poľnohospodárskej politiky našej vlády a všestranne pomáhať MNV v podpore JRD a pri prevádzaní všetkého, čo zabezpečuje dokonalé plnenie plánu vo všetkých odvetviach poľnohospodárskej výroby, atp.

**Sbor dôverníkov
MNV-ustanovenie.**

MNV ďalej zriadil inštitúciu dôverníkov MNV ako ďalšie svoje tykadlo na spojenie, styk a spoluprácu s ľuďom.

Sbor dôverníkov v počte 20 bol zostavený nasledovne:

1. Hanzel Ľudovít, č. 10, šofér, KSS,
2. Imriš Štefan, 149, robotník, KSS,
3. Simonides Ladislav, 214, ved. predajne, KSS,
4. Šauša Július, 295, zamest. banky, bezpart.,
5. Záhorský Ján, 48, maloroľník, bezpartajný,
6. Král Jozef, 127, robotník, bezp.,
7. Kukučka Michal st., 180, robotník KSS,
8. Kúš Ján, 248, maloroľník, bezpart.,
9. Luptáková Rozália, 69, predavačka, za VŽ,
10. Dodeková Helena, úradníčka, za VŽ,
11. Prieberová Alžbeta, 174, za VŽ,
12. Líška Jozef, 30, maloroľ., bezpart.,
13. Filús Ján, 236, maloroľ., bezpart.,
14. Zúbrik Mikuláš, cestár, 221, za ROH,

17. Spišiak Ľudovít, domovník, 11, KSS,
18. Hrmo Jozef, maloroľník, bezpart.,
19. Dvonč Ján, poštár, 275 KSS,
20. Žila Štefan, 275, poštmajster, KSS.

Poslaním dôverníkov MNV je tmočiť MNV vôľu občianstva určitého úseku, jednak prenášať uznesenia a akcie MNV do najširších vrstiev ľudu, nie prevádzať ale administratívne práce a poslíčkovanie.

**Trestná komisia
MNV-zriadenie.**

MNV uznesením z 9. decembra 1951 ustanovil trestnú komisiu pri MNV v dôsledku presunu kompetencie v trestných veciach správnych z ONV na MNV.

Zloženie trestnej komisie je:

1. Orságh Ján, predseda, predseda MNV,
2. Greguš Jozef, robotník, podpredseda,
3. Prieberová Alžbeta, ved. predajne,
4. Hrmo Jozef, za JRD, členovia.

Náhradníci:

1. Zúbrik Jozef, Imriš Štefan, Stasel Ladislav, Zúbrik Mikuláš.

MNV-Plénum-doplnenie počtu členov.

MNV na svojom zasadnutí dňa 4 marca 1953 v dôsledku preradenia MNV z III. kategórie s 30 členmi do kategórie IV. s 36 členmi zvýšil počet svojich členov na 36. Novoustanovení členovia v počte 6 a dvaja náhradníci nastupujúci na uprázdnené miesta zložili sľub do rúk predsedu MNV s. Orságha a to:

1. Filús Ján, maloroľník, bezpart.
2. Prieberová Alžbeta, ved. predajne, KSS,
3. Hurtíková Margita, pestúnka školy mat., bezpart.,
4. Kúš Jozef, maloroľník, bezpart.,
5. Líška Jozef, maloroľník, bezpart.,
6. Švehlík Jozef, robotník, bezpart.,
7. Záhorský Jozef, dozorca telefonov, KSS.

Rada MNV-doplnenie počtu členov.

Ďalej Rada MNV bola doplnená z počtu 9 na 11 členov, dvoma členmi a tretím na uprázdnené miesta takto:

1. Záhorský Jozef, st. pošt. dozorca telefonu, KSS,
2. Prieberová Alžbeta, ved. chemodrogy, predsedkyňa VŽ, KSS,
3. Hurtíková Margita, pestunka mater. škôlky, bezpart.

MNV-obsadenie referátov.

V dôsledku prevedenej vnútornej reorganizácie MNV, referáty boli obsadené referentmi nasledovne:

- I. referát vnútorný: Ján Orságh, predseda MNV, referent,
- II. referát plánovací: Martin Kolón, referent,
- III. referát bezpečnostný: Záhorský Jozef st., referent,
- IV. referát školstva a osvedy, telovýchovy: Michal Lupták, referent,
- V. referát pracovných síl: Michal Líška, referent,
- VI. referát zdravotný: Hurtíková Margita, referent,
- VII. referát finančný: Ľudovít Reck, referent,

VIII. referát hospodársky: Pavel Ganzel, referent,
IX. referát pôdohospodársky: Jozef Hromádka, referent,
X. referát vnút. obchodu: Alžbeta Prieberová, referent,
XI. referát technický: Jozef Hrmo, referent.

Stála komisia –MNV -zriadenie

MNV tiež ustanovil stále komisie pri MNV takto:

1. Hospodárska komisia: Pavel Ganzel, predseda a 7 členov,
2. Kultúrna komisia: Michal Lupták, predseda a 9 členov,
3. Zdravotná komisia: Margita Hurtíková, predseda a 7 členov.

Takto bola ľudová správa – MNV ako orgán štátnej moci skutočne zľudovaná po odstránení z nej či už bývalých starcov, notárov, úradníkov, ako aj vplyvu dedinských boháčov, buržoáznej inteligencie, farárov, atp. ako pozostatkov buržoáznej samosprávy.

Vnútoraná správa MNV a jeho úlohy.

MNV-dáta o činnosti.

V roku 1948 Plénum MNV zasadalo = 5 - krát a Rada MNV = 16 - krát

V roku 1949 Plénum MNV zasadalo = 7 – krát a Rada MNV = 18 – krát

V roku 1950 Plénum MNV zasadalo = 4 – krát a Rada MNV = 15 – krát

Vynesené bolo 140 uznesení, ktoré boli väčšinou splnené až na bytovú otázku pre trucovitosť obyvateľstva. Plán práve bol splnený na 90%. ONV v Kremnici za inštruktora pre Radu MNV ustanovil s. Jozefa Luptáka a Andreja Krajčího. Akcia „Mládež vedie dedinu“ a dôvernici MNV neboli ustanovení, čo sa napraví.

Hovor MNV s ľudom bol 6 – krát. Účasť členov MNV a ľudu bola slabá pre obojstrannú nevedomosť. MNV vybavil za všetky referáty 3.800 spisov, z toho pre referát I. 1800 kusov.

Pohovory MNV s ľudom.

K najširším a najdôležitejším formám spolupráce a účasti ľudu na správe štátu patria hovory MNV s ľudom.

MNV začal organizovať tieto hovory tak, aby neboli usporiadané šablonovite a samoučelne, ale aby svojou náplňou i formou vyrastali vždy z konkrétnych, živých a naliehavých potrieb a úloh.

MNV sa staral o to, aby sa z hovorov týchto stalo forum, na ktorom občania môžu doopravdy uplatniť kritiku práce MNV, na ktorom môžu tiež uplatniť svoje podnety a návrhy, aby sa stali prostriedkom k podnecovaniu a prebúdzaniu iniciatívy občianstva a tým k zlepšovaniu práce MNV.

MNV sa usiloval hlavne urobiť z hovorov s občianstvom stále zariadenie, samozrejme formou styku a spojenia s občianstvom, aby sa tieto hovory nekonali len náhodne alebo len preto, že ich usporiadanie je snád' vymáhané, vynucované z hora.

Referáty MNV–plne-

Plénum MNV zasadalo v r. 1951 7-krát a Rada MNV 32-krát. Činnosť komisií

nie plánu r. 1951. MNV bola lepšia ako v minulom roku. Činnosť dôverníckeho sboru bola slabá pre počiatkové ťažkosti. Zábeh spisov bol = 4536, z toho vybavených 3980, rešt. 556.
V roku 1952 sa plánuje 18 zasadnutí Pléna MNV a 40 schôdzok Rady, ako aj 18 hovorov s ľuďmi podľa potreby.
Plán úloh bol splnený nasledovne: Plénum zasadalo 9 krát, Rada 33 – krát. MNV previedol kontrolu činnosti Rady, komisií a zamestnancov MNV. Uznesenia MNV boli všetky vecné a v prospech pracujúcich celého obyvateľstva, kolektívne plnenie nebolo vždy úplné. Komisie zasadali podľa potreby.
V roku 1953 Plénum MNV zasadalo 7 – krát a Rada MNV 32 krát. Komisia podľa potreby.
V roku 1954 MNV zasadal 6x s 76,66% účasťou a Rada 12 – krát. Zábeh spisov bol 2 158.
V roku 1955 MNV zasadal 15 – krát s 64,7% účasťou a Rada 24-krát s 82,2% účasťou.

Prijímacie dni našich poslancov. Naši poslanci NZ a SNR chcjú si čo najlepšie plniť svoje povinnosti a udržať si neustále spojenie so širokými masami pracujúcich, stanovili si plán prijímacích dní na II. štvrtrok 1956 nasledovne:

Poslanec NZ s. Stanislav Kliman, dňa 27. apr., 11. mája a 8. júna 1955 na od 8 do 12 hod.

MNV v Žiari n/ Hronom.

Poslanec SNR s. Vladimír Križko, dňa 20. apr., 25. mája a 22. júna 1955 p 13 hod. na MNV v Žiari n/ Hronom.

MNV-spolupráca s Výborom žien /VŽ/. MNV v Žiari nad Hronom pravidelne pozýva na svoje zasadnutie Výboru žien, informuje ich o všetkom, a tak sa ženy podieľajú na práci v obci, čo je patrné z výsledkov vo výkupe poľnohospodárskych produktov a vo zveľadovaní a úprave obce, atp.

Naše ženy v našom ľudovodemokratickom zriadení plne uplatňujú svoje vedomosti a schopnosti a MNV ich preto v plnej miere používa pre záujem a blaho všetkých občanov obce.

Budovateľský program 5.

Budovateľský program 5 RP a 5 MP o výstavbe a zveľadovaní obce Žiar n/Hr.

Rekonštrukčný 2 M plán obce. DMSK uznesením z 18. júna 1948 rozhodla postaviť na jarmočisku cedulový dom na prepisovanie dobytčích pasov na jarmokoch. Stavba sa prevedie vo vlastnej réžii obce v rámci 2 MP.

Stalinovo námestie DMSK podľa uznesenia z 18. júna 1948 rozhodla, že Stalinovo námestie sa

-úprava. má upraviť, vydláždíť a ohradiť. Práca sa prevedie v rámci 5 RP a náklad stavebný sa uhradí z vlastných materiálnych a pracovných zdrojov a z prostriedkov štátu z akcie UNRA.

Štátna pôžička na stav. obnovu obce. DMSK svojim uznesením zo dňa 4. 7. 1948 rozhodla, že na stavebnú obnovu obce vyzdvihne štátnu garantovanú pôžičku v sume 4.033.000,- Kčs podľa zák. č. 86/1946 Zb. na vojnu spôsobené škody na budovách presahujúc jednotlivo 50.000,- Kčs. Zo stavebného nákladu hradí štát 80% a 20% nákladu sám poškodený. V našej obci je 130 žiadostí uchádzačov, ktoré sa znížili na 46 pre nepochopenie akcie a strach stavebníkov z takejto značnej nebývanej podpory štátu. Tento strach a nedôvera napriek presvedčovaniu sa nerozptýlili i keď boli zrejme na škodu postihnutých vojnou. Dobrodencia použili len pokrokoví občania a úplne chudobní, ktorí akcii rozumeli, už bolo neskoro tú použiť.

Štátne príspevky obci na 5 RP a 5 MP. Stavebné náklady na práce 5 RP a 5 MP prevádzať sa majúce obcou Kríž nad Hronom v rokoch 1949 – 1953 boli plánované v sume...5.420.000,- Kčs

Úhrada:

Štátny príspevok od Povereníctiev verejných prác a vnútra ako aj z akcie UNRA.....3.200.000,- Kčs

Z príspevku obce vo forme materiálu a brigádnickej práce obyvateľstva v sume.....2.100.000,- Kčs

Plán výstavby v rámci 5 RP v rokoch 1949-1953 v obci Kríž nad Hronom.

1. Stavba budovy Poštového úradu: prevodzovní, skladov a bytov 4 b.j.
2. Stavba vodovodnej studne a strojovne na farskej lúke.
3. Stavba hydrofonnej stanice vodovodu pre sídlisko.
4. Stavba studní pre vodovod na lúkach pri Hrone.
5. Stavba STS.
6. Stavba insemináčnej stanice.
7. Stavba Magnezitových závodov, podniku pre výrobu mlýnskych kameňov a drte z limnokvarcitov a 2 obytné domy s 4 b.j.
8. Stavba pekárne so 4. parnými pecami a príslušenstvo.
9. Stavba budovy obv. správy SSE.
10. Stavba skladov RSD.
11. Regulácia rieky Hrona a potoka Lutila.
12. Stavba novej sodáre OPK.
13. Stavba hydínárskej farmy.
14. Stavba skladu pre predajne obchodu s potrebami pre domácnosť, B. Bystrica, nábytok a sklo – porcelán.

15. Výstavba benzínových pump mimo stavebného územia obce.

Budovateľský plán 5 MP v r. 1949 – 1953 v obci Kríž nad Hronom.

1. Úprava ulíc, námestia, ciest a chodníkov a ich vydláždenie.
2. Výstavba vodovodného vedenia a kanalizácie v uliciach.
3. Postavenie pomníku padlým hrdinom za SNP a oslobodzovacích bojov na námestí Stalinovom.
4. Zariadenie pstruhového rybníka.
5. Postavenie 5 bytových jednotiek pre učiteľov.
6. Stavba športových a telovýchovných zariadení: ihriská, krytý štadión, kúpalisko, dočasné klzisko atp.
7. Zriadenie Ústavu národného zdravia.

Industrializácia Slovenska.

Plán budovania závodu ťažkého priemyslu v Kríži n/ Hronom.

1. Budovanie závodu „Kovohuty Hron“ I. etapa výstavba hlinikárne (1951 – 1953).
2. Zahájenie čiastočného prevádzania v závode SNP (1953 – 1957).
3. Pokračovanie čiastočného prevádzania v závode SNP. (1953 – 1957).
4. Výstavba socialistického mesta Žiar nad Hronom (1951 – 1960).
5. Výstavba sídliska vo Vieske. (1951 – 1955).
6. Individuálna výstavba bytových jednotiek v Žiari n/ Hronom. (1954 – 1960).

Výstavba obce Kríž nad Hronom v rámci 5 MP a 5 RP 1949 – 1953.

Pracovný plán MNV
na rok 1950.

Plán práce na výstavbe obce v roku 1950 bol uznesením MNV z 18. decem.
1949 schválený v nasledovnom zostavení:

1. MNV bude pracovať v zásadách SNF Práca sa rozdelí tak, aby Rada, poťažne jej členovia, sa na nej zúčastnili ako ľudoví referenti.

2. Schôdzky pléna MNV sa určujú raz mesačne, rady raz týždenne, v nedeľu ráno o 9,00 hodine.

3. Schôdzka Miestnej vyživovacej komisii (MVK) sa bude konať 2 krát mesačne a schôdzka s obyvateľstvom, hovory s ľuďmi každé 2 mesiace.

4. Zriadi sa zberňa surovín a v r. 1950 sa zozbiera 50 q odpadových surovín.

5. Popri verejných cestách sa v r. 1950 vysadí 100 ovocných stromov.

6. V rámci 2 MP sa bude pokračovať v prácach:

a) úprava námestia, ulíc, chodníkov, kanalizáciou a dláždením.

b) postaví sa pomník padlým hrdinom SNP na Stalinovom námestí.

c) postavia sa pstruhové rybníky

d) postavia sa tri rodinné domy drevené o 5 bytových jednotkách, ak sa podarí získať prídel materiálu stavebného.

7. Podporí sa šport úpravou ihrísk, kúpalíšta a dočasného klzišta.

8. Bude sa intervenovať u príslušných úradov vo veci postavenia ÚNZ.

9. Usporiadajú sa prednášky pre roľníctvo o dobytkárstve, rastlinárstve a ovocinárstve.

10. Založenie vzorného JRD v obci bude našim vlastným programom.

11. Budeme plniť a kontrolovať úlohy, uložené 5 RP v našej obci a napomáhať ich uskutočnenie:

a) Stavba budovy STS.

b) Stavba budovy SSE.

c) Stavba magnezitových závodov, výroba mlyn. kameňov a byty.

d) Stavba skladov RSD.

e) Regulácia rieky Hron a potoka Lutila.

MNV uznesením z 25. júna 1950 júna 1950 vyhodnotil plán práce na I. a II. štvrtrok takto:

V I. štvrtroku 1950:

a) Kanalizácia medzi potokom Lutila a mlynským náhonom na 166 km prevedená.

b) Dňa 2. febr. 1950 bol založený definitívny výbor JRD.

c) Organizácia Komunál. podniku prevedená na 100%, pričlenené 15 závodov.

d) Postavenie mostnej vozovej váhy – prevedená na 100%.

II. štvrtrok 1950:

a) Zriadenie a vystavenie hydinárskej farmy na 100%.

b) Vysadenie stromkov v ovocnej škôlke 24.500 kusmi stromkov na 100%.

c) Vysadenie pustých plôch 64.000 kusmi stromkov na 100%.

d) Kanalizácia Partizánskej ulice, až na šachty, prevedená.

e) Stavba osemeňovacej stanice skončená.

f) Pokračované v úprave Stalinovho námestia a dláždení ulíc.

**Plán práce MNV-
vyhodnotenie za
I.-II. štvrtrok 1950.**

g) Plán tento bol skutočne na 100% prevedený, za čo plénum MNV vyslovilo všetkým robotníkom a vedúcim kádrom svoju vďaku a uznanie.

Plán práce MNV na III. štvrťrok 1950.

MNV uznesením z 25. júna 1950 schválil plán práce na III/1950 štvrťrok nasledovne.

1. Výstavba záhradníckeho domu a prevádzkovej budovy pre okresnú stromovú škôlku. Zodpovedný Komunálny podnik.
2. Pokračovanie v kanalizácii ulice SNP.
3. Výstavba športového štadiónu pre všetky odvetvia športu.
4. Pokračovanie v úprave Stalinovho námestia.
5. Výstavba šopy a garáže pre stroje JRD.

Výstavba obce za r. 1950 – správa.

MNV na svojom zasadnutí zo dňa 29. dec. 1950 vyhodnotil splnenie plánu výstavby obce na rok 1950 nasledovne:

Referát II – plánovací MNV usmerňuje výstavbu obce po stránke administratívnej a po stránke prevádzania plánu akcií. Akcia 5 MP sa prevádza brigádnickou prácou a platnými silami. Plán investícií bol schválený a bude vyčerpaný. Akcia 5 MP sa prevádza brigádnickou prácou a platenými silami. Plán investícií bol schválený a bude vyčerpaný. Akcia 5 MP bola prejednaná na hovoroch MNV s ľuďmi. Chýba plánovacia komisia, ktorá doteraz zriadená nebola. Plán 5 M vo výstavbe obce v roku 1950 bol prevedený na 100%.

Práca referátu – technického XI sa v roku 1950 viedla podľa hesla „Čím viac postaviť, čím viac využiť.“ Viac sa chcelo a začínalo, ako stačili pracovné sily – výsledok je nedokončená práca. Chýbali pracovné sily. Do určitej miery sa križovali pracovné záujmy MNV. JRD a Komun. podniku v spoločných pracovných pretekoch.

Pokračovalo sa v upravovacích prácach obce, v zastavenej časti podľa pracovného programu pre rok 1950 v rámci akcií 5 MP.

1. Previedlo sa dláždenie časti Stalinovho námestia a dvoch spojovacích ciest k námestiu. Plocha dlažby 2.100 m². Nedostatok dlaždičov a murárov – odborníkov.

2. Bolo položené 950 km kanalizačného vedenia v ulici Partizánskej, južná strana ulice Novej a SNP po križovatku Handlová – Zvolen. Na kanalizačné vedenie boli pripojené domové závody. Pre nedostatok cementu čistiace šachty boli vyhotovené len oneskorene a dažďové výpusty vôbec nie.

3. Bola postavená mostná váha so spojovacou cestou a štátnej ceste a odvodnená.

4. V rámci 5 RP dokončilo sa vnútorné zariadenie osemeňovacej stanice čsl. št. majetov vo vlastnej réžii, kým MNV mal účasť na výstavbe hydinárskej farmy, rozostavených maštaliach a bytových jednotkách pre JRD a stavbách Komun. podniku (záhradnícky dom, úradovne, garáže).

Účasť brigád celý rok bola uspokojivá.

MNV bol preradený z II. do III. kategórii, takže nastali nové úlohy a povinnosti.

Úlohy MNV vo výstavbe obce v r. 1951.

MNV uznesením z 29. dec. 1950 stanovil úlohy vo výstavbe obce na rok 1951 nasledovne:

Referát II – plánovací:

V rámci akcií 5 MP:

- 1) Odstránenie blata z ulíc.
- 2) Dokončenie cesty k dreveným domkom.
- 3) Chodníky a ulice SNP a Partizánska s prevedením odvodu dažďovej vody.
- 4) Pokračovanie v dláždení obce.
- 5) Dieľčie kanalizácie práce v ul. SNP.
- 6) Predĺženie vodovod. vedenia v ul. Janka Kráľa.
- 7) Dokončenie šport. štadiónu.
- 8) V rámci 5 RP treba postaviť maštale JRD a k nim bytové jednotky.

Referát XI – technický:

Hrubá práca v úrave obce je skončená.

- V akcii 5 MP je rok 1951 rokom dokončovacím.

V prácach 5 MP na prvé miesto treba položiť stavby JRD a stavby široko sa rozvetvujúceho Komun. podniku.

Predĺžiť kanalizáciu v ulici J. Jesenského.

Do práce zapojiť celé obyvateľstvo a previesť nábor pracovných síl.

Treba vychovávať obyvateľstvo, aby vytvorenie hodnôt považovalo za svoje vlastné a podľa toho aj šetrilo tieto hodnoty – zvlášť školskú mládež.

Súťaž o najlepšie MNV v kraji B. Bystrica.

MNV uznesením z 21. januára 1951 rozhodol zúčastniť sa súťaže o najlepšie MNV v bystrickom kraji, svojpomocou pracovnými brigádami a zapojením občanov a mobilizáciou prac. brigád škôl, ČSM, podnikov k vzájomnej spolupráci. Pre každého občana stanoviť 24 hodinovú brigádnicú prácu bezplatne. Do 25. jan 1951 prihlásiť MNV do krajskej súťaže. Úlohy súťaže sú:

1. Stavba cesty k dreveným domkom.
2. Stavba chodníkov v ulici SNP v rozsahu prevedenej kanalizácie.
3. Dlažba Stalinovho námestia.
4. Stavba športového štadiónu.
5. Predĺženie cesty, kanalizácie a vodovodu v ulici J. Jesenského pre obytné domy plánované v r. 1951.
6. Predĺženie vodovodu v ulici SNP.
7. Vybudovať JRD za vzorné v okresovom meradle.
8. Úprava ciest v parku.

Odmena za splnenie 2 RP MNV-u.

MNV v Kríži nad Hronom dostal od Povereníctva vnútra odmenu za úspešné prevedenie 2 RP v obci v sume 200.000,- Kčs.

Plnenie plánu výstavby

za I/1951 štvrťrok –

MNV na svojom zasadnutí dňa 3. apríla 1951 previedol kontrolu plnenia plánu výstavby obce na I. štvrťrok 1951 s nasledovným výsledkom:

- kontrola.

Referát XI – technický:

1. Dobudovať novostavbu maštale JRD pre 50 kusov dobytku.

Ukončiť výstavbu bytových jednotiek JRD pre ubytovanie zamestnancov pri dobytku.

2. V rámci 5 MP pokračovať v úprave ulíc, námestia a výstavbe športového štadiónu.

3. Úprava chodníkov a ciest v parku kultúry a oddychu.

4. Previerka strojného zariadenia v obci, v závodoch, STS, JRD, Kom. podniku – zistiť ich využitie a ošetrovanie, udržiavanie.

5. Zaisťovať prevádzanie prác podľa štátneho katalógu.

Plán úloh MNV na výstavbe obce v II/1951 štvrtroku.

MNV uznesením z 3. apríla 1951 stanovil plán práce na výstavbe obce v II. štvrtroku 1951 – po doplnení a zpresnení – takto:

Technický referát XI:

1. Dobudovať maštal JRD a adaptačné práce hospodárskych budov na „Kupči“. Bytové jednotky JRD – previesť prednostne.

2. v akcii 5 MP úprava námestia a ulíc previesť až do štádia skončenia.

a) Dobudovať športový štadión.

b) Úprava cestičiek v parku oddychu a kultúry.

3. Práce 1 a 2 a-b, previesť mobilizáciu žien a detí.

4. Spravodlivo rozdeliť stavebný materiál, prednostne úderníkom a stavebným skupinám.

5. Ukončiť bytové jednotky obce v počte 5.

Kontrola plnenia úloh MNV za II/1950 – štvrtrok.

MNV na svojom zasadnutí dňa 3. júna 1951 previedol kontrolu plnenia plánu výstavby obce referátom XI – technickým s nasledovným výsledkom:

1.) Dobudovať maštal JRD pre 50 kusov dobytku. Sústavne sledovať výstavbu bytových jednotiek JRD pre zamestnancov.

2.) Adaptácia maštali a chlievov na Kupči – previezť do konca II/1951 štvrtroku.

3.) V 5 MP previesť úpravu ulíc a námestia a športového štadiónu. Previesť stavbu chodníkov a ciest v parku.

4.) Previerka strojového zariadenia v podnikoch: STS, JRD, OPK – zaisťovať využitie a udržiavanie.

5.) Zaisťovať bdelosť a ostražitosť na stavbách.

Plnenie plánu práce MNV za III. štvrtrok 1951.

MNV na zasadnutí dňa 28. aug. 1951 skontroloval prevedenie plánu práce výstavby za III. štvrtrok 1951 nasledovným výsledkom:

1.) Bytové jednotky obce v počte 5 ukončené.

2.) Stavba maštali JRD prevedená.

3.) Práca 5 MP, stavba chodníkov prevedená na 450 m² dlažby.

4.) Pokračuje sa v stavbe ohradenia Stalinovho námestia.

5.) Zabetónovali sa základy pre pomník padlých.

6.) Úprava vchodov do domov ukončená, keďže pri úprave námestia bola zmenená úprava terénu, jeho výška. Kvóta vyčerpaná na 30%.

7.) Prevedená je zhruba sedadlová časť tribúny. Úprava terénu pomaly pokračuje pre prednostné práce 5 RP. Kvóta vyčerpaná na 100%.

8.) Práca všeobecného technického rázu: úprava rozstrieľaného Zlattnerovského domu, zbúranie býv. lekárne. Má sa tam postaviť pekárne z kvóty MNV. Pekárne má postaviť Komunálny podnik na ciele verejne prospešné.

9.) V stavbe pekárne sa pokračuje.

10.) Poskytnutie stavebných pozemkov pre Kovohuty Hron, pre dočasné bytové jednotky a iné stavby. Obec ponúkla všetky svoje voľné pozemky. Kovohuty žiadajú časť parku od Súhrady. Obec poskytla pozemky stavebné v Medzivody a Pažite, na stavbu dočasných bytových jednotiek, spolu 6 drevených domkov s 12 byt. jednotkami.

**Plnie plánu výstavby
MNV za ro 1951.**

MNV svojim uznesením zo 14. febr. 1951 vyhodnotil plnenie plánu výstavby obce za rok 1951 nasledovne:

Správa predsedu MNV s. Orsága:

Výstavba obce sa prevádzala hlavne po febr. víťazstve: prebudováva sa staré vodovodné vedenie, vykopali sa nové studne pre čerpanie vody do vodovodu, odvtedy niet u nás týfusu.

Urobilo sa asi 1 km kockami dláždenej cesty a 800 b.m. dláždených chodníkov.

Vyhotovilo sa asi 2.000 km kanalizácie.

Postavilo sa 5 bytových jednotiek v troch rodinných domkoch. Urobila sa maštaľ pre 50 kusov dobytky, ovčiareň a zriadila sa spoločná výkrmňa ošípaných.

Vybudovala sa inseminačná stanica čsl. št. majetkov pre tri okresy: Kremnica, Nová Baňa a B. Štiavnica.

Postavila sa hydinárska farma pre viac než 1.000 sliepok. Na poli socializácie dediny sa urobilo veľa pre JRD. Predpokladáme, že sa i práca na jednotnom spoločnom oseve zlepší. Referent plánovacieho referátu II. podal nasledujúcu správu:

Previedli sa nasledujúce práce v rámci 5 MP:

- 1.) Odstránenie blata z ciest.
- 2.) Dokončenie cesty k dreveným domkom.
- 3.) Vydĺždenie chodníkov a ciest.
- 4.) Prevedenie kanalizácie odvodnenia jarkov.
- 5.) Dokončenie športového štadiónu.
- 6.) Zriadenie verejnej čítárne a iných osvetových úloh.

Referát XI – technický:

Správa technického referenta o prevedení prác v rámci 5 RP v roku 1951:

1. Odstrániť blato z obce: vydláždili sa jednostranné chodníky v ulici k 3 dreveným domkom, ul. SNP a Partizánskej. Cesta k dreveným domkom sa zrovnala len štrkom a zeminou.

Z dlažieb na Stalinovom námestí sa previedla časť od novej pošty po roľnícky dom Jána Líšku, č. 225, čím sa spojil okruh dláždenej cesty. Na námestí s prevedením dielčích kanalizačných prác.

2. Z vodovodných prác bolo prevedené programové predĺženie v ulici J. Jesenského. SNP smerom na Lutilu. Pod kaštieľom k domu Fran. Pecníka a v ulici Medzivody.

Koľko sa položilo potrubia v r. 1951, stačilo by pre vodovodné vedenie pre menšiu obec.

Závod Priemstav, ako aj Bratislavské inštalačné závody pomáhali, poskytli materiál a odborné sily, výkop previedli sami občania s príspevom obecných robotníkov.

3. Stavba športového štadiónu postúpila v stavbe tribúny a zemných prácach na ujme plochy futbalového ihriska a závodnej dráhy. Boli uprednostnené práce 5 MP, 5 RP a JRD, takže plán výstavby štadiónu nepokračoval podľa očakávania.

4. V akcii 5 RP bola vyhotovená výstavba maštale pre 50 kusov dobytku, takmer úplne dokončené maštale pre 100 kusov dobytku, ktor sa dostali do 5 RP dodatočne a mimo plánu bol prevedený dočasný ovčinec.

Nebola prevedená stavba jednej bytovej jednotky.

5. S melioráciou Močidla, odvodňovanie a zavodňovanie – plán JRD - sa pre nedostatok času a robotníkov vôbec nezačalo.

6. Mimo plánu bola prevedená elektrizácia osady Kupča, pri čom treba vyzdvihnúť obetavú účasť Kupčanov, ktorí previedli všetky neodborné práce a dovoz štrku bezplatne. Ich bezplatné brigádnické práce boli ohodnotené v 90.000,- Kčs.

Plán práce MNV na rok 1952.

MNV svojim uznesením zo 14. februára 1952 schválil plán práce výstavby obce na rok 1952 nasledovne a uložil technickému referátu XI MNV, aby ten pripravil a uskutočnil.

1. Akcia 5 RP: výstavba chodníkov, vodovodnej kanalizácie, verejných budov na sídlisku Kovohuty Hron.

2. Uskutočniť vybudovanie objektov pre živočíšnu výrobu v JRD.

3. Byť nápomocný pri stavbách pre Komun. podnik.

4. V akcii 5 MP previesť ďalšiu úpravu dláždenia ulíc a chodníkov v zastavanej časti obce, dokončiť športový štadión v parku.

5. Vysadiť stromky na pusté plochy a vedľa ciest.

6. Asanačné práce a zbúra! lekáreň, úprava ohrady v parku.

Súborný plán na rok 1952 - zaistenie.

MNV zaistením z 2. marca 1952 prikázal referátu XI – technickému, aby všemožne zaistil súborný plán výstavby obce v r. 1952 nasledovne:

1. Previesť pravý súpis plôch.
2. Ísť všemožne v ústrety investorovi Kovohuty Hron.
3. Výstavby ciest na sídlisku.
4. Znemožniť čierne stavby.
5. Riadne prevádzať 5 RP – kontrola.

**Plnenie plánu 5 MP
za rok 1952.**

MNV uznesením z 12. dec. 1952 vyhodnotil plnenie plánu 5 M na výstavbe obce za rok 1952, ktorý prevádzal technický referát XI s nasledovným výsledkom:

1. Úprava ulíc a chodníkov: prevedená dlažba príchodnej cesty k požiarnej zbrojnici, vydláždenie plochy severne od kostola, slúžiacej za nástupište požiarnej ochrane, obojstranné dláždenie chodníkov v ulici kpt. Nálepku a kanalizácia ulice J. Jesenského.

Započatá dlažba prechodov do jednotlivých domov a dlažba nástupišťa pred poštou, bola prerušená pre stavbu socializmu v našej obci. Kvóta finančná a brigádnická vyčerpaná. Občania ulice kpt. Nálepku brigádnickou prácou zdatne previedli všetky zemné práce pri dlažbe chodníkov.

2. Úprava ihriska bola prevedená v rámci akcie stavby športového štadiónu, dotovanej podporou telovýchovného ústredia. Kvóta bola vyčerpaná a práce splnené do odovzdania športového štadiónu 1. mája 1952.

3. Výsadba ovocných stromkov bola prevedená v hone Pazucha. Previedlo ju JRD. Kvóta a práca prevedené.

4. Úprava cesty na Kupču. Kvóta pridelená asi v sept. 1952. Peňažná kvóta vyčerpaná.

**Činnosť MNV na
výstavbe r.1952 –
- zhodnotenie.**

MNV uznesením z 27. marca 1953 zhodnotil prácu technického referátu na výstavbe starej časti obce za rok 1952 všeobecne nasledovne: Do apríla – mája 1952 sa opravovali na zastavenom území obce tie objekty, ktoré zamestnanci Priemstavu Hron rozličnými vozidlami poškodili, hlavne neopatrnosťou.

Vystavili sa obojstranné chodníky v ulici Kpt. Nálepku. Tu musíme poznamenať, že občania tejto ulice sa veľmi pekne zapojili do svojpomocných prác. Za to im patrí od MNV vďaka.

Na Stalinovom námestí sa pracovalo na príjazdných cestách do dvorov jednotlivých domov. Tu zasa treba pripomenúť, že títo občania úplne zabudli na svojpomoc a mysleli, že výstavbu chodníkov z ulíc potrebuje MNV pre seba, a preto sa do tejto práce nezapojili.

Previedlo sa ešte veľa akcií výstavby a prestavby za čo treba s. Jozefa Hrmu, technického referenta MNV pochváliť.

Počiatkom roku sa prevádzalo a prevádza v našej obci i niekoľko verejných investícií, kde MNV je investorom. Lepšie povedané, ide o osem rôznych investícií v hodnote niekoľko miliónov Kčs. Preto akcie – ako všetci občania dobre vedia –

nerobia sa celkom dobre, je treba na ne dozerať, je treba technický referent, a to i napriek tomu, že nemá kanc. sily, aby sa staral i naďalej o ich prevedenie.

Práce 5 MP v obci našej boli rokom 1952 ukončené.

Ďalšia výstavba, hlavne novej časti obce sa prevádzala podľa generálneho plánu výstavby nového socialistického mesta a v starej časti obce každé ďalšie práce stavebné prestali.

Akčný program budovateľských úloh MNV v Sv. Kríži n/ Hr na roky 1954 – 1956.

Prestavba obce, úpravy, asanácia.

MNV svojim uznesením zo dňa 24. apríla 1954 schválil „Akčný program budovateľských úloh obce na roky 1954 – 1956“ nasledovne:

Prestavba obce, odvislá od územného plánovania, na ktorom sa teraz pracuje, bude sa v prvom rade týkať prác asanačných, úpravy terénov, prestavby a úprav komunikácie s chodníkmi, a to tak v starej časti obce, ako i na Sídlišku.

Za týchto predpokladov čaká v stavebníctve previesť v r. 1954 – 1956 nasledujúce práce:

Chodníky:

Predĺženie chodníkov v ulici Partizánskej od domu Čapruku po lekára, potom od rázcestia ulice J. Jesenského po mlynský náhon a celú južnú stranu ulice Partizánskej, dokončiť chodníky v Novej ulici a námestie, upraviť chodníky v parku.

Cesty:

Upraviť cestu od št. cesty do strediska JRD ako aj predĺžiť cestu v ulici J. Jesenského k novovýstavbám bytových jednotiek bazaltových kameňolomov a k prekárni. Stavby ciest k Sídlišku a k škole I. a II. stupňa.

Pozemné stavby:

Previesť premiestnenie cintorína s úpravou ohrady, stavbou úmrlčej budovy a príjazdovou cestou a úpravou terénu. Vybudovať verejné záchody v starej časti obce, upraviť ohradu parkového oplotenia od ulice Partizánskej. V stredisku JRD previesť prestavbu podľa ustajňovacích potrieb dlhodobého výrobného plánu obsaženého v poľnohospodárskom pláne.

Asanačné práce.

Dobudovať budovy bývalej lekárne, odstrániť búrajúce sa býv. bisk. kaštieľa, ako aj preddomovú záhradku pred budovou starej pošty. V snahe podporiť dobrú iniciatívu našej obce, MNV v rámci akcii „Zveľadenia obcí“ a v rámci všetkých akcií bytovej výstavby vynaloží všetko úsilie, aby bytová výstavba i u nás súkromne stavajúcich občanov bola zatiaľ podporovaná, aby sa tak znížil počet žiadateľov o byty a zároveň rozšírila sa zásoba bytov.

MNV uznesením z 28. dec. 1954 hodnotil plnenie Akčného programu v odbore výstavby obce za rok 1954 nasledovne.

Akčný program MNV v odbore výstavby obce sa zamerával predovšetkým na bytovú výstavbu, prestavbu terajšej obce na socialistické mesto vo zmysle vl. uzn.

zo dňa 22. dec. 1953 a prevedenia rôznych stavebných úprav na zlepšenie celkového vzhľadu starej časti obce.

Bytová výstavba ako sídliska, tak i individuálna nevykazujú zatiaľ uspokojivé výsledky. Výstavba bytov na sídlisku zaostáva veľmi ďaleko za plánom a to predovšetkým pre zlú prácu výroby – stavomontáži. Značné sklzy vo výstavbe sídliska bytovú tieseň iba zväčšujú.

Individuálna bytová výstavba (IBV) doposiaľ nemohla prispieť na zmenšenie bytovej krízy, pretože sa rozhodla len na jeseň a v dôsledku nepriaznivých poveternostných podmienok a oneskorených dodávok stavebného materiálu, je ešte len v začiatkoch. Príčina oneskorenia spočíva v zdržaní smerného územného plánu soc. mesta zo strany generálneho projektanta, ktorý mal vymedziť stavebný obvod pre individuálnu výstavbu. K vymedzeniu tohto stavebného miesta došlo len koncom leta. Plný rozbeh výstavby možno očakávať len na jar r. 1955 a možno predpokladať, že do konca budúceho roku sa asi 40 individuálnych bytových jednotiek začne stavať a dokončovať.

Z ostatných úloh uvedených v AP previedli sme v r. 1954 nasledovné práce:

Predĺžil sa chodník v ulici Partizánskej po lekáreň, ďalej dokončila sa stavba chodníkov v Novej ulici. V parku sa previedla úprava chodníkov a dal sa do používania značný počet lavičiek, aby si pracujúci zpríjemnili v parku pobyt po svojej práci.

V cestných komunikáciách previedla sa úprava príjazdnej cesty do strediska JRD. Nepredĺžila sa však cesta k novej pekárni a bytovým jednotkám Bazaltových kameňolomov a k stavenisku IBV. Pokračovalo sa v stavbe ciest na sídlisku a k novej školskej budove. Stavebná výroba neukončila tieto akcie tak, aby sa mohli prevziať do správy MNV.

Terajšie úplné zničenie ciest stavebnou výrobou urobilo ich prevzatie do správy MNV hodne problematickým.

V pozemných stavbách nepreviedlo sa ešte premiestnenie cintorína, pretože doteraz nebol schválený smerný územný plán mesta. Pre nedostatok finančných prostriedkov nepreviedla sa oprava parkového plotu, ako to požaduje Pamiatkový úrad.

V asanačných prácach sa pokračovalo len an budove starej lekárne. Asanácia hosp. budov býv. bisk. kaštieľa má riešiť generálny projektant v smernom pláne mesta, a preto na tejto akcii sa v asanačných prácach nič previesť nemohlo.

MNV bude v budúcom roku 1955 intenzívnejšie pokračovať na poli výstavby obce, aby mohol dobehnúť sklzy z tohto roku zapríčinené väčšinou oneskoreným vyhotovením smerného plánu mesta.

Úprava Žiaru nad Hronom k 10. výročiu oslobodenia obce Sovietskou armádou.

Soc. súťaž vo výstavbe – výzva MNV - na Kremnicu.

MNV v Žiari nad Hronom uznesením zo dňa 28. feb. 1955 rozhodol vyzvať MNV Kremnicu na socialistickú súťaž v rámci „Zimná kampaň 1955“ a akcie „Úprava miest a obcí k 10. výročiu oslobodenia ČSR“ okrášliť svoju obec a tak spríjemniť bývanie všetkým občanom. Akcia sa má previesť brigádnickou prácou.

Podmienky súťaženia sú:

1. Čo do množstva a kvality prevedených prác.
2. V počte a hlavne výške získaných záväzkov občanov, podnikov a JRD.
3. V dodržovaní agrotechnických lehôt pri dorábaní a zoberaní úrody poľnohosp. produktov včítane krmív, neoranej pôdy a lúk.
4. V upevňovaní JRD a rozširovaní členskej základne.
5. V činnosti VŽ a zapojovaní sa žien do verejného života.

Všetko sa má previesť v rámci plánovaných kôf. Súťaž sa má vyhodnotiť do 31. dec. 1955 na spoločnom zasadnutí MNV Kremnica a Žiar n/ Hr.

Plán úpravy obce k 10 vr. oslobodenia.

MNV uznesením z 21. apríla 1955 v akcii úpravy obce ukladá:

1. Komisii pre úpravu obce intenzívne pokračovať v práci. Do 1. mája 1955 ukončiť autobusovú zástavku pred zelovocom.
2. Predsedovi a tajomníkovi MNV postarať sa o umiestnenie tabúl s označením parkovania aut na vyznačené miesta.
3. Vedúcemu odboru miestneho hospodárstva zariadiť s OPK čistenie a úpravu parku a odvoz smetí od 1. mája 1955.
4. Členovia MNV – dvojice – navštívia obyvateľstvo vo svojom rajóne a získajú ho pre brigády.
5. Zaisťiť účasť občanov na manifestácii 1.8. a 9. mája 1955, získať záväzky a splnenie úloh X. zjazdom KSČ uložených.
6. Organizovať písanie dopisov do Sovietskeho zväzu a kapit. štátov o bezpečnosti mieru.

Plnenie plánu úpravy obce.

MNV uznesením z 21. apríla 1955 vyhodnotili plnenie plánu úpravy obce k 10. výročiu oslobodenia aj vzhľadom na súťaž s MNV Kremnica nasledovne:

Pracovné brigády 1637 osôb, 4875 hodín na ôsmych pracoviskách. Hodnota prevedenej práce 22.465,- Kčs.

Účasť 7 nákl. aut od závodov, 2 traktory od JRD, koňské poľahy 5, buldozér 1. Získaný bol materiál od Bazaltových kameňolomov a to 55 m³ makadamu.

Pracoviská:

1. Autobusové zastávky na ulici SNP pred školou a zelovocom. Výkop 263 m³ a odvoz 200 m³ zeminy.
2. Úprava priestranstva pred poštou 5 m³.

4. Úprava parku, čistenie chodníkov 180 m².
5. Úprava športového ihriska 250 m².
6. Výkop jarku v ulici P. O. Hviezdoslava, 46 b.m.
7. Osadenie električných stĺpov na Slnecnej stráni, 20 kusov.

Ťažkosti v plnení akčného programu výstavby.

MNV uznesením z 21. júla 1955 konštatoval ťažkosti v prevádzaní akčného programu výstavby obce v r. 1955 nasledovne:

I keď výstavba obce je odkázaná na generálny plán výstavby soc. mesta, predsa t.r. sme previedli výstavbu autobusovej zástavky u školy a pred zelovocom. Asanácia starej lekárne – v práci sa nepokračuje. Niet kvoty a prac. síl, ktoré sú u závodu SNP zamestnané. Tiež plán výstavby nemá zájem na odstránení zeminy zo zbúranej lekárne.

Príčiny hatenia prevádzania akč. programu plánu výstavby obce sú oneskorené, vypracovanie smerných plánov projektov a postup pri výstavbe pri ukončení stavby. Odovlávanie sa na pridruženú výrobu stavomontáže neobstojí. Tými istými príčinami je hatená akcia 1907 úprava miest a obcí a to hlavne preto, že nadriadené orgány pri prideloaní kvóty odvolávajú sa na celkovú výstavbu, ktorá nejde a kvótu na úpravu miest a obcí nám značne zkreslili.

Soc. súťaž MNV Žiar nad Hronom-Kremnica – hodnotenie.

Na spoločnom zasadnutí MNV Kremnica a Žiar n/ Hronom v Kremnici, dňa 20. sept. 1955 bola vyhodnotená soc. súťaž nasledovne:

Čo do množstva prevedených prác:

Kremnica:	Žiar nad Hronom:
Kvóta = 10.000,- Kčs.	Kvóta 15.000,- Kčs.
Počet brigádnikov = 4.345.	2.052.
Počet odprac. hodín = 25.727.	6.568.
Hodnota práce = 82.727,- Kčs	269.358,- Kčs
Úprava 100 bm cesty.	Výstavba autobus. zástavky pri škole a pri zelovoci.
Úprava 500 bm cesty.	Úprava parku, dovoz štrku.
Úprava cesty na Veterník.	Úprava priestoru pri pošte, výsadba stromkov.
Úprava plavárne.	Výkop jarku v ul. P.O.Hviezdoslava.
Zelený pás pri ev. kostole.	Rozličné upravovacie práce v obci.
Zelený pás pri dolnej bráne pri mincovni a pri kostole.	
Náter stĺpov a zábradlia v celom meste.	
Výkop 70 jám pre stromy.	
Chodník do ozdravovne ROH.	
Hodnotenie v pomere = 1:1.	

V počte a výške záväzkov občanov, podnikov a JRD, pomer 1:1.

Zber odpadových surovín, pomer 1:1.

Inkaso daní: Žiar nad Hronom na 10 mieste – Kremnica na 13 mieste v okrese.

Hodnotenie za JRD nebolo prevedené, keďže Kremnica nemá JRD.

Článok „Prielomu“
o tom píše./2.x.
1995 č.39./

Bod za bodom boli na tomto vyhodnotení preberané súťažné kritériá.

Toho času si lepšie počínali na MNV v Žiari nad Hronom, ktorí v tomto časovom vyhodnotení dosiahli priaznivejšie výsledky. Súdruhovia zástupcovia MNV vymenili si vzájomne svoje skúsenosti, poukázali na klady a nedostatky v ich doterajšej práci a na chyby, ktorých sa dopustili pri plnení súťažných kritérií. Konečné vyhodnotenie tejto súťaže bude prevedené vzájomne začiatkom budúceho mesiaca t.r. Nech tieto MNV slúžia vzorom i ostatným MNV nášho okresu, kde soc. súťaž bola vyvolaná a prijatá, ale stala sa formálnou a k vyhodnoteniu doteraz nedošlo.

Desiate výročie oslobodenia ČSR a Veľkej októbrovej soc. revolúcie.

Budovateľské úsilie
MNV za 10 rokov –
- 1945 – 1955.

Hrubá rekapitulácia prác MNV za roky 1945 – 1955.

Len čo sa skončili boje za SNP na sever a západ od obce, občania pod vedením MNV – v revolučnom zložení – pustili sa s najväčšou vervou do odpratávania trosiek, svedkov do ťažkých bojov v našej obci. Zabúda sa alebo nespomína sa na padlých a ranených spoluobčanov, na 280 poškodených a zničených domov a začal sa budovať nový Žiar nad Hronom.

Vybudoval sa v rámci svojpomoci, nový, malý, chudobný, ale doteraz jediný dom, v ktorom sa hrá kino, divadlo a všetko, kde je vyššia účasť ako 60 ľudí. V rokoch 1947/1948 v rámci 2 RP už nemožno hovoriť o malých akciách. Obyvateľstvo sa previedlo z rekonštrukcie na výstavbu úplne zničených domov rodinných a hosp. budov. Štát poskytol našej obci značné zálohy na vojnové škody a tiež prídely z akcie 5 MP.

Zakúpil sa verejný rozhlas za 180.000,- Kčs a autobusová striekačka za 250.000,- Kčs.

Opravilo sa vodovodné, kanalizačné, telekomunikačné a elektrické vedenie. Vybudovali sa betónovými a kamennými kockami dláždené chodníky, cesty a námestie.

Vystavilo sa športové ihrisko pre futbal, tenis a volejbal.

Postavil sa športový dom, tri rodinné domky s 5 bytovými jednotkami pre učiteľov, nová insemináčna stanica a prikročilo sa k úprave Stalinovho námestia.

Veľké sucho v r. 1947 hatilo výstavbu, ale i tak sa urobilo hodný kus práce.

V rámci 5 MP do konca roku 1952 sa previedli nasledujúce práce:

Betónové chodníky = 1892 m² po 30,80 Kčs.....58.304,60 Kčs

Kockované chodníky = 4030 m² po 70,90 Kčs.....320.788,- Kčs

Dláždené cesty = 5020 m² po 77,90 Kčs.....390.279,- Kčs

Kanalizácia = 2134 m² po 256,- Kčs.....546.306,- Kčs

**Plán MP prevedený
r. 1955.**

Vodovodné vedenie = 1140 bm po 117,40 Kčs.....300.000,- Kčs

Úhrnom.....1.615.677,40 Kčs

V rámci pridelenej kvóty 5 MP v roku 1955 sa v našej obci previedli nasledujúce práce:

Autobusová zastávka pred zelovocom.....19.395,- Kčs

Autobusová zastávka pred školou.....221.882,- Kčs

Úprava parku kultúry, chodníky, cesty, čistenie, atp.....8.540,- Kčs

Úprava terénu pred poštou, vysadenie stromkov.....2.800,- Kčs

Výkop jarku v ulici P.O.Hviezdoslava.....800,- Kčs

Úprava športového ihriska.....1.000,- Kčs

Osadenie elektr. stĺpov na Slnecnej stráni.....2.100,- Kčs

Úhrnom.....269.258,- Kčs

V rámci 5 RP sa prevádzala v našej obci v rokoch 1954 – 1955 hlboká vrtba v hone „Pod Brehy“. Boli nájdené vrstvy hnedého uhlia, výbežky to slojí z Handlovej.

Výbor žien pri MNV, jeho úlohy a činnosť.

**Výbor žien pri MNV-
- založenie. /VŽ/.**

Výbor žien Pri MNV v Kríži nad Hronom bol založený dňa 15. júna 1952 po reorganizácii hnutia žien, keď bol Čs. sväz žien zrušený – s nasledujúcimi členkami:

1. Prieberová Alžbeta, ved. predajne, predsedníčka, KSS.
2. Stasselová Anna, učiteľka, KSS.
3. Luptáková Rozália, robotníčka, KSS.
4. Zemánková Anna, predavačka, bezpart.
5. Rakovská Helena, maloroľníčka, bezp.
6. Spirová Želmíra učiteľka OSŠ, bezp.
7. Hurtíková Margita pestúnka mater. školy, bezp.
8. Orsághová Emília, domáca, bezp.
9. Sedliaková Ľudmila, úradníčka, KSS.
10. Šandorová Mária, predavačka, bezp.
11. Janovská Angela, biletárka kina, bezp.
12. Dvornáková Helena, ved. predajne, bezp.

Už pri MNV je pomocný orgán MNV. Práca a úlohy VŽ pri MNV sú zamerané smerom nadol i nahor. Smerom nadol v tom zmysle, že VŽ je pomocným orgánom MNV, ktorý zabezpečuje svojou masovo-organizačnou prácou i politickou prácou dole plnenie úloh MNV a smerom nahor v tom zmysle, že VŽ ako citlivý orgán MNV zachytáva všetky podnety zdola a prenáša ich vo forme konkrétnych návrhov na MNV, prípadne na vyššie miesta, na patričné

rothodnutie. Získanie žien pre aktívny boj za svetový mier je najdôležitejšou a najhlavnejšou, no i najvdáčnejšou úlohou VŽ pri MNV.

VŽ na dedinách zameriavajú sa hlavne na plnenie úloh v úseku poľnohosp. výroby a výkupu. Ide tu o sústavné presviedčanie roľníkov o význame kolektivizácie poľnohospodárstva, o upevňovanie a rozvoj JRD a zakladanie nových JRD. Ďalej rozvíjaním masovo – politickej práce medzi ženami získavajú ich pre aktívnu účasť na budovaní socializmu, predovšetkým vstupom žien do organizovaného náboru prac. síl. Jednou z najúčinnnejších foriem práce VŽ je soc. súťaženie. Ďalšou dôležitou úlohou VŽ je pomáhať ženám pri vstupe do zamestnania. VŽ sa majú starať nielen o založenie a zlepšenie jestvujúcich zariadení starostlivosti o deti pracujúcich matiek, že presviedčajú ženy o výhodách týchto zariadení. spolupracujú so školou, so Združením rodičov a priateľov školy.

VŽ má široké pole pôsobnosti aj pri spolupráci so spotrebnými družstvami a pri kontrole služieb v našich obchodoch. V spolupráci s MNV dbá o to, aby naše komunálne podniky, najmä údržbárske a opravárske, riadne plnili svoje úlohy, aby v našich obchodoch bolo vždy dostať všetky denné potreby ľudu, aby bol tovar správne odvážený a nameraný za úradne stanovené ceny. Aby sa dbalo o hygienu a dodržiavanie otváracích a zatváracích hodín, aby bola slušná obsluha a podobne. V tomto zmysle spolupracujú so sborom ľudových kontrolórov. Ďalej spolupracujú s MOB o zvýšenie politickej, odbornej a kultúrnej úrovne našich žien.

Plán úloh VŽ na I/1954 štvrťrok.

MNV uznesením z 26. jan. 1954 schválil plán úloh na I. štvrťrok 1954 pre VŽ nasledovne:

1. Rozpis rastlinnej a živočíšnej výroby na r. 1954. Podpisovanie výrobných zmlúv roľníkmi. Prevádžanie zaistí VŽ.

2. Diskusia o návrhu zákona o NV, príprava a prerokovanie občianstvom. VŽ sa oboznámi s návrhom zákona o NV. Úloha: zaistenie účasti obyvateľstva a zapojenie sa do diskusie.

3. Voľby do NV, príprava osobnej agitácie a propagácie. Medzinárodný deň žien (MDŽ) - propagácia jarných poľnohosp. prác a záväzkov.

Spomienky na Stalina a Gottwalda. „Úloha VŽ pri voľbách“ – prednesie VŽ predseda MNV. Príprava na MDŽ v spojitosti s jarnými prácami a záväzkami. Príprava k dôslednému zachovaniu „Mesiaca spomienok na Stalina a Gottwalda.

4. Plnenie dodávkových povinností poľnohosp. produktov štátu jednotlivými hospodármi za I. štvrťrok 1954. Zásobovanie pracujúcich článkami dennej spotreby ľudu. Ľudoví kontrolóri a ich činnosť. Distribúcia tovarov.

Po prevedených prieskumoch a zaistení mentality občanov postarať o urýchlenu nápravu. Vyzdvihnúť šnaživých zamestnancov distribúcie.

5. Sjazd KSČ a Výbory žien, prednáška predsedu MNV o úlohách pred X. sjazdom KSČ.

Pracovná schôdza VŽ a voľba.

V nedeľu, dňa 17. okt. 1954 sa zišlo viac ako 50 žien v obci Kríž n/Hronom, aby vyhodnotili svoju prácu vo VŽ pri MNV a zvolili si nový, už pre budúce obdobie. Funkcionári MNV si dali na príprave schôdzky žien záležať, a tak celé snemovanie VŽ bolo spestrené krásnym kultúrnym programom, ktorý pripravili so svojimi žiakmi učiteľský zbor osemročnej strednej školy.

Po prívete predsedníčky VŽ s. Alžbety Prieberovej, hlavný referát a vyhodnotenie práce VŽ predniesol predseda MNV s. Baran. Doterajší VŽ v dobe svojho trvania dosiahol pekné výsledky, povedal s. Baran a pokračoval: „Naše ženy dokázali svoju politickú vyspelosť najmä pri rôznych celoštátnych akciách. Najlepšie sa to prejavilo pri oslavách MDŽ, keď pre túto akciu vedeli ženy mobilizovať širokú verejnosť. Dokázali tým, že za mier chcú a budú bojovať nielen slovami, ale i činmi. V priebehu volieb do NV sa ženy osvedčili ako dobré agitátorky. Ako agitačné dvojice propagovali kandidátov SNV. Nemalé úspechy dosiahol VŽ kontrolou plnenia poľnohospodárskych produktov a kontrolou mlieka, jeho dodávky. Dvojice z VŽ presviedčali roľníkov, aby svoje dodávkové povinnosti plnili včas a v plnom množstve. Táto akcia mala u našich roľníkov ohlas a bolo badať, že sa snažili dané slovo členkám VŽ ako agitátorkám splniť. V odbore tejto práce vyvinul VŽ skutočne veľké úsilie a môže sa povedať, že kontrola dodávok poľnohosp. výrobkov bola hlavným bodom rokovania na schôdzkach VŽ. Tento tiež venoval zvýšenú starostlivosť žatevným prácam. Tiež sa jednotlivé členky zúčastnili na okopávaní repy a kukurice na honoch JRD. VŽ sa súčasne stará a sústavne prevádza kontrolu v obchodoch. Dbá o to, aby do predajní bol pridelený tovar každého druhu a aby boli uspokojované požiadavky pracujúcich. Chybou však je, že niektoré členky VŽ boli málo aktívne a do práce sa zapájali akoby s neochotou. v budúcnosti sa očakáva, že práca VŽ pôjde lepšie.“

Veľmi dojemne zapôsobilo na prítomných prednesenie pozdravného listu a žiadosti žiakov a žiačok VI. tr. OSŠ, ktorý znie: „Vážené súdružky, milé mamičky! Pri príležitosti voľby nového výboru žien prinášame Vám od pionierov OSŠ v Kríži n/Hronom iskrenný srdečný pozdrav. Novému VŽ pri budovaní šťastnejšieho zajtrajška, krajšej a radostnejšej budúcnosti najmä nás detí.

Vo vašej funkcii čakajú vás mnohé povinnosti, ktoré pri dobrej vôli určite zvládete.

Hoci vaša činnosť je rozsiahla, dúfame, že nasu prosbu, ktorú vám prinášame, neodmietnete, ale opačne, zaradíte ju medzi svoje prvoradé povinnosti. Už v minulom školskom roku sme sa tešili, že v septembri sa začne učiť v novej budove školy. No sklamali sme sa, ba vidíme, že s dokončením novostavby školskej budovy sa veľmi odťahuje. Prostredie, kde sa teraz učíme, je nevyhovujúce a naša práca sa nám nedarí tak, ako by sa očakávalo. Prosíme Vás, aby ste si túto vec všimli a na patričných miestach zakročili aj vy a pomohli nám urýchlene dostať sa do nového vyhovujúceho prostredia. Iste, že vaše hlasy v tejto veci neostanú bez povšimnutia a spoločne sa budeme tešiť pri skorom

slávnostnom otvorení novej školy. Už vopred Vám za všetkých pionierov a žiakov našej školy zo srdca ďakujeme. „

Po prevedenej voľbe VŽ (menoslov nového VŽ vid' v časti – Popis súčasného stavu obce) boli prečítané tieto záväzky:

1. VŽ pri MNV sa zaväzuje, že ulicu, ktorou pôjde štafeta mieru, vyzdobí, respektíve zaistí jej vyzdobenie.

2. Členky VŽ podľa pokynov, ktoré im budú dané radou MNV, prevedú presvedčovanie o plnení dodávok poľnohosp. produktov do 15 dec. 1954.

3. Celý VŽ sa zúčastní na všetkých slávnostných zasadnutiach MNV a k výročiu VOSR prevedie slávnostnú vyzdobenie miestnosti pre zasadanie.

Záverečné zhodnotenie a priebeh schôdze a volieb do VŽ zhodnotila inštruktorka pre VŽ s. Ilková z ONV v Kremnici, ktorá si svoje povinnosti ako inštruktorka vzorne plní. (Prielom z 31. okt. 1954 č. 33-34)

VŽ – správa o činnosti 1954.

VŽ pri MNV v Kríži n/Hronom od začiatku roku 1954 pracoval dosť nedostatočne. Bolo to vinou jednotlivých členiek, ktoré sa odvolávali na to, že sú preťažené prácou, a preto nestačia sa tejto svojej funkcii venovať. Táto výhovorka dala by sa omluviť, nie však ale u všetkých členiek. Ak sa však pozrieme kritickým okom na doterajšiu činnosť VŽ, vidíme, že predsa sme len nejaký kus práce previedli. Od počiatku r. 1954 VŽ zasadal 12 – krát. Z iniciatívy VŽ prebiehali v tunajšej obci oslavy MDŽ. Z príležitosti príprav k týmto oslavám boli stanovené dvojice z VŽ, ktoré zaisťovali výzdobu obchodných výkladných skriň a ponavštevovali jednotlivé rodiny a takto osobnou agitáciou povolávali všetkých občanov na oslavy.

Z predvolebnej kampani a v priebehu samotných volieb VŽ tiež sa preukázal, že i keď nie všetky členky, predsa sa zapojil do práce. Jednotlivé členky dohliadali a kontrolovali výzdobu volebných miestností a dbali o to, aby bol zachovaný dôstojný ráz celej tejto akcie.

„Nie malých úspechov sme dosiahli sústavným kontrolovaním plnenia dodávok poľnohosp. prouktov, najmä mlieka. VŽ sa postaral, aby naše roľnícke ženy plnili a prekračovali svoje dodávkové povinnosti, na ktoré výrobky čakajú naši pracujúci vo fabriách. Akcia sa prevádzala dvojicami po roľníkoch a zaktivizovali sa k včasnému a úplnému plneniu dodávok. Výsledkom bol ten, že sa jasne prejavila náprava u niektorých do vtedy neplničov – roľníkov, ktorí pochopili, že len prácou a svedomitým plnením svojich dodávkových povinností dosiahnu toho, že sa budú mať lepšie, že za odovzdané výrobky dostanú prostriedky, za ktoré si budú môcť nakúpiť články dennej spotreby. V obore tejto práce vyvinul VŽ najväčšie úsilie a môžeme si povedať, že kontrola plnenia dodávok, hlavne mlieka, boli hlavné body, ktorým už venoval zvýšenú pozornosť.

Dňa 6. júna 1954 usporiadal VŽ oslavy Medzinárodného dňa detí /MDD/. Do práce v tejto akcii sa zapojili všetky členky VŽ. Pričinili sa o to, aby po celú

dobu trvania osláv deti sa veselo a družne zabávali. Na samotnej oslave mala hlavný referát predsedníčka VŽ s. Prieberová.

Príprave na kosbu sena a k žatevným prácam venoval VŽ zvýšenú pozornosť. Niektoré členky sa preukázali i samotnou účasťou pri okopávaní repy a kukurice na poli JRD. Dá sa však konštatovať, že táto práca je nedostatočná a nachádza málo pochopenia i medzi členkami VŽ. V žatevných prácach vyvíjali všetky členky medzi občanstvom širokú presvedčivú kampaň, aj pre urýchlené plnenie zmluvných dodávok štátu. Vynaložili všetko úsilie a snažili sa, aby ani jeden roľník nebol, ktorý by si svoje dodávkové povinnosti v obilí nesplnil načas a v plnej miere.

VŽ sústavne prevádza kontrolu v predajniach. Členky VŽ dbajú o to, aby do predajní riadne bol doplňovaný tovar všetkého druhu a kontrolujú prácu vedúcich predajní. Vytýčili si do budúcnosti povinnosť tejto práci sa venovať a dbať o to, aby v našich predajniach nedochádzalo k žiadnym neprírodnostiam.

Týmto by bola čiastočne zhodnotená práca VŽ pri MNV v Kríži n/Hronom. Chybou však je, že niektoré členky sú málo aktívne a do práce sa zapájajú s malou ochotou, a preto je potrebné previesť reorganizáciu VŽ, aby sa na práci zúčastňovali všetky členky a nie vždy len tie isté, ktoré potom všetku prácu nemôžu zvládnuť a potom sa zdá, že činnosť VŽ zaostáva, ba dokonca, že VŽ nepracuje.

Očakáva sa, že na základe získaných skúseností a poznatkov naša práca do budúcnosti pôjde lepšie a VŽ bude venovať systematickú starostlivosť osvojovať si metódy práce a zodpovednosť za prácu prevedenú ako i za prácu plánovanú a neprevedenú a k tomuto potrebujeme vzťah k práci a denne sa musíme vzdelávať a kontrolovať čo sme urobili a čo sme nepreviedli.

Vidíme z doterajšej našej práce, že sme jej previedli pekný kus, avšak javí sa tu naša nedostatočná aktivita, a preto v budúcnosti musíme vyvíjať väčšie úsilie, aby sme tak prispeli ku krajšiemu a radostnejšiemu zajtrajšku v našej vlasti!“

Z práce VŽ v Kríži nad Hronom.

Okr. roľnícke noviny „Prielom“ z 6. febr. 1955 č. 6 píše:

V Kríži n/Hronom sa VŽ zameral v poslednej dobe na kontrolu zásobovania a zistil, že predvianočný trh bol veľmi uspokojivo zásobený. Pekné výsledky dosiahli v predvolebnej kampani a pri kontrole dodávok. Treba, aby sa VŽ zapojil podobným elánom do akcie „Zimnej kampane“.

Najlepšie pracovníčky okresu na ONV.

„Prielom“ z 27. marca 1955 č. 13 uvádza:

„Pri príležitosti MDŽ boli pozvané najlepšie pracovníčky okresu na besedu, ktorú usporiadal predseda ONV. Zišli sa tu ženy všetkých povolání a mnohé matky, ktoré napriek tomu, že majú veľa detí, sú najlepšimi pracovníčkami svojho závodu. Okrem iných boli prítomní s. Deáková, zo SZ Hron a s Bozová SZ Hron v Kríži n/Hronom, ktorá pracuje ako betonárka 3 roky bez jediného dňa absencie. Ďalej s. Prieberová z Kríža, predsedníčka VŽ, ako osvedčená pracovníčka.

Po úvítacom prejave predsedu ONV s. Vajsa v družnej besede si prítomné ženy vymieňali názory a hovorili o svojej práci a o poslaní ženy v boji za udržanie svetového mieru. Na večerných oslavách boli všetky odmenené knižnými darmi.“

**VŽ pomáhajú pri
vyčisťovaní zmlúv.**

„Prielom“ z 22. nov. 1955 č. 44 uvádza:

Mnohé naše VŽ stali sa veľkými pomocníkmi MNV pri zabezpečovaní povinností dodávok, najmä v mlieku a vajciach. Príkladne si viedol VŽ pri MNV v Žiari nad Hronom, kde každá členka mala na starosti dvoch roľníkov, ktorých navštevovala za účelom splnenia dodávok. A tak by mali konať všetky VŽ pri MNV v našom okrese, veď ženy vedia často skôr presvedčiť ako muži. A ženy nášho okresu to už v mnohých aj dokázali.“

Prvé voľby do Národných výborov dňa 16. mája 1954.

**Diskusia o návrhoch
zákonov o NV-och.**

MNV uznesením z 26. jan. 1954 uložil Rade MNV a VŽ pri MNV zorganizovať pripomienkovú akciu k návrhom zákonov o Národných výboroch, ako i pripraviť propagáciu a osobnú agitáciu v rámci I. etapy predvolebnej kampane do NV.

Do čulej celoštátnej akcie pripomienok k návrhom zákonov o Národných výboroch a k činnosti NV – ov sa zapojila i naša obec Kríž n/ Hronom. Od 15. febr. do 15. marca 1954 všetky závodné organizácie strany /21/ a závodné skupiny ROH usporiadali prednášky a diskusie o týchto návrhoch zákonov a o práci NV-ov.

Dňa 19. febr. 1954 na členskej schôdzke MO-KSS predniesol taj. MNV referát o oboch návrhoch zákonov o NV a bola prevedená diskusia. Dňa 24. febr. 1954 bolo zasadnutie Pléna MNV s hovorom ľudu. Referát o diskutovaných zákonoch predniesol s. Mácel, inštruktor ONV a potom sa rozvinula čulá diskusia o práci a nedostatkoch MNV.

Dňa 5. marca 1954 bol prevedený verejný hovor MNV s ľuďmi v miestnosti kina „Budovateľ“ za prítomnosti asi 250 občanov s rozsiahlym referátom inštruktora ONV s. Mácela. Rozprúdila sa široká diskusia medzi prítomnými občanmi hlavne o kladoch a nedostatkoch MNV.

Dňa 19. marca 1954 v kinosále sa konal hovor MNV s ľuďmi. Program: Záhájenie taj. MNV. Recitácia z „Demokratov“ od J. Jesenského. Referát podpredsedu MNV s. Hromádku o práci, kladoch a nedostatkoch a ich odstránení v práci MNV. Potom sa rozvinula živá diskusia o práci MNV a jeho zložiek.

**Voľby do NV-organi-
zácia-II.etapa predv.
kampane.**

MNV uznesením z 2. marca 1954 rozhodol o príprave II. etapy predvolebnej kampane o zriadení volebnej komisie pre štyri okrsky a pre šesť obvodov.

Riadiacou zložkou volieb do NV v obci Kríž n/Hronom bola „Miestna volebná komisia“.

Voľby do MNV:

Obec bola rozdelená na 37 volebných obvodov s 37 trojčlennými obvodnými volebnými komisiami.

Zriadené boli 4 volebné okrsky so 4. "Okrskovými volebnými komisiami" v ktorých sa prevádzal volebný akt: č. 1. Osvetová beseda, č. 2. Sídliisko, č. 3. Priemyselná časť, č. 4. Vnútoraná stráž. Kandidátov do MNV bolo 37.

Voľby do ONV:

V obci bolo zriadených 6 „Okresných volebných komisií“ v 6 obvodoch. Okrskové volebné komisie boli spoločné pre voľby do MNV, ONV a KNV.

Kandidátov bolo 6.

Voľby do KNV:

Obec Kríž nad Hronom patrila do 27. krajského volebného obvodu so sídlom komisie v mieste. Kandidátom SNF bol s. Andrej Ivanič, hutník – majster z Kovohút Hron.

Predvolebná kampaň v našej obci bola zahájená dňom 27. marca 1954 otvorením „Agitačného strediska čís. 1.“ v MOB, ktorá bola k tomuto účelu vymalovaná a bohato vyzdobená agitačnými heslami a materiálom a prispôsobená. Zahajovací preslov mal s. Jozef Lupták, vedúci tohto strediska. Kultúrny program: Hudobné čísla tamburášskeho zboru OSŠ. Maňáskové divadielko: Úryvky z triedneho boja na dedine – prakticky klebetných žien „kulačiek“ proti družstevníkom: „Družstevné hodiny“. Agitačné stredisko malo svoj každodenný program pre ľud až do dňa volieb 16. mája 1954.

Program agitačného strediska č. 1 v Kríži nad Hronom v MOB od 27. III. do 8. IV. 1954.

Dátum a hodina	agitátori strediska	program	Zodpovedný za program	počet prítomných
28.III.54 o 18 hod.	Kováč Šalkovský	Premietanie filmov 3 kusy	Dodek	35
29.III.54 o 18 hod.	Šiška Kročliak	Prednáška“Únos čl. lietadla por. Gay do záp. Nemecka, účastník	por. Gay	40
30.III.54 o 18 hod.	Chrenovský Kúšťik	Rozhl. prejav široký o zníž.cien tovaru radio posluch	Slovák	52

31.III.54 o 18. hod.	Zazadzi Prokeš	Večer platní, dedina spieva. Inštruktáž agitátorov	Hručiar Krošliak	80
1.IV.54 o 18. hod.	Gonzúr Koka	Rozh.pásmo knihy „Demokrati“ J. Jesenský	Spirová Dodeková Kohút	verejný rozhlas
2.IV.54 o 18. hod.	Majerský Rozsival	Tanečný súbor OSŠ Ver.hovor o znížení cien. Diskusia v kinosále.	Bystrická Hrnčiar	120
3.IV.54 o 18. hod.	Blatný Ruman	Večer platn-Alexandrovov súbor. Inštruktáž agitátorov.	Hrnčiar Tuharský Majerský	95
4.IV.54 o 18.hod.	Ivanič Jagwirt	Maňáskové div.“Potrestaná zlodejka“ a „Družstevné hodiny“	Dodek	48
5.IV.54 o 18. hod.	Hromádka Olajec	SČSP referát o voľbách do Národných výborov	Pecník	50
6.IV.54 o 18. hod.	Švejda Michalides	Večer platní: Paul Robson ŘSŠ I.téma volebná pre MOKSS	Slovák Hrnčiar	25
7.IV.54 o 18. hod.	Zúbrik Ganzel	Večer najmladších, tance výs- tupy maňáskové divadielko	Stasselová Dodek	75
8.IV.54 o 18. hod.	Pitek Líška M.	Šachový turnaj	Kollár	24

(atď. až do dňa voľby 16. mája 1954).

Verejný rozhlas MNV denne agitoval medzi ľuďmi za hojnú účasť na tomto programe agitačného strediska a citoval isté aktuálne state zákonov o voľbách do NV, a tak informoval širokú verejnosť o význame a technickej stránke nastávajúcich volieb do NV-ov.

V III. etape predvolebnej kampane sa poriadali prednášky v agitačnom stredisku o troch volebných RSŠ, ako aj vo všetkých ZO-KSS a ZS-ROH.

Agitátori, členovia Obv. voleb. komisií (OVK) vo svojich obvodoch inštruovali svojich voličov o význame volieb a o technickom prevedení volebného aktu, agitujúc za plnú účasť a za odovzdanie hlasov na kandidátov SNF-u.

Predvolebnú kampaň prevádzali 4 agitačné strediská spôsobom ako je vyššie a vyše 100 členný agitačný zbor s obv. volebnými komisiami. Výsledok úspešnej práce týchto zložiek sa prejavil vo výsledku volieb v maximálnej

prítomnosti voličov pri volebnom akte a v maximálnom počte hlasov odovzdaných na kandidátov SNF-u.

Táto volebná kampaň bola ukončená dňom 16. mája 1954 dňom voľby a korunovaná zaslúženým úspechom.

Dňa 16. mája 1954 boli prevedené prvé najdemokratickejšie voľby do našich Národných výborov s 98,2% prítomných a s 99% odovzdaných hlasov na kandidátov NF-u.

Voľby boli prevedené spontánne, v úplnom pokoji a klúde, čo je známkou disciplinovanosti a politickej vyspelosti občanov Kríža nad Hronom, ktorí od oslobodenia našej obce Sovietskou armádou vždy hlasovali kladne a spontánne za politiku strany a vlády.

Po víťazných voľbách s novým MNV za víťazstvo socializmu v Kríži n/Hronom.

Z morálne politickej jednoty rodnej strany, ľudovej vlády a pracujúceho ľudu pri voľbách do NV-ov, z dokumentovania správnosti politiky a ľudovodemokratického vlastenectva pracovníkov Kovohút Hron, Priemstavu Hron, Pozemných stavieb Nitra a mnohých iných závodov, JRD, atďô, zvolený MNV dňa 27. mája 1954 previedol svoje ustanovujúce zasadnutie.

Zvolil si zo svojho lona Radu MNV, predsedu, podpredsedu a tajomníka, ako i stále komisie. (Menoslov členov novozvoleného MNV a jeho zložiek vid' v časti kroniky „Popis súčasného stavu obce) – ďalej schválil akčný program budovateľských úloh MNV skoro na celé svoje funkčné obdobie (r. 1954-1956).

V trojročnom funkčnom období krížskeho MNV dôležitá úloha pripadá výstavbe a prestavbe nateraz nepatrnej, zaostalej dediny na socialistické mesto s 15.000 obyvateľmi. Takže na tomto úseku nastanú naozaj revolučné zmeny v prestavbe a výstavbe našej obce.

V rámci výstavby obce sa bude pokračovať podľa územného plánu až do úplného ukončenia výstavby rodiaceho sa soc. mesta.

V rámci prestavby starej obce sa prevedie a ukončí výstavba chodníkov, vydláždenie námestia a ciest, úprava parku atp.

Upraví sa cesty v stredisku JRD, na sídlisku k škole I. a II. stupňa. Prevedú sa pozemné stavby: premiestnenie cintorína, úprava ohrady, oplotenia parku, výstavba verejných záchodov, atp.

Vykonajú sa potrebné asanačné práce. Bude sa podporovať akcia výstavby domčekov individuálne, aby sa značná bytová kríza aspoň uľavila. Nový MNV bude bojovať za podstatné zvýšenie poľnohospodárskej výroby a to hlavne živočíšneho sektoru, keďže naša obec sa stáva čím ďalej, tým väčšmi

priemyselnou obcou a pre živočíšnu výrobu sú u nás sľubné predpoklady. Zvýšia sa stavy kvalitného dobytku chovného, úžitkového a jatočného.

Ďalšou významnou úlohou bude dbať v obci o zlepšenie soc. obchodu a zásobovania pracujúcich tovarom širokej ľudovej spotreby. MNV musí v tomto smere počúvať na hlasy pracujúcich a nedostatky operatívnymi zásahmi odstraňovať.

Dôležité miesto v úlohách MNV zaberá zlepšenie práce a poskytovanie služieb ľudu Komunálnym podnikaním. Treba starostlivo sledovať kvalitu a cenu predávaných tovarov a rýchlosť vykonaných služieb. Veľké sú úlohy novozvoleného MNV, ktoré môžu úspešne zvládnuť iba v najužšom kontakte s ľuďmi a jeho hlbokou iniciatívou a tvorčou pomocou.

Nový MNV má všetky predpoklady, aby plniac smernice strany a vlády a ustavične prehľbujúc svoje spojenie a styk s masami ľudu – pracoval tak, aby sa jeho činnosť prejavovala v neustálej vyššej výrobnosti, poťažne výkonnosti nášho priemyslu a poľnohospodárstva, aby život nás všetkých bol neustále krajší a bohatší.

Voľby do Národného zhromaždenia a do Slovenskej národnej rady (28. nov. 1954).

I. etapa predvolebnej kampane.

MNV na zasadnutí dňa 8. nov. 1954 previedol prípravu volieb po stránke agitačnej a technickej ako do NZ, tak i do SNR. Boli obnovené 4 volebné okrsky z volieb do NV, kde sa prevádzal volebný akt, ako pre voľbu do NZ, tak i pre voľbu do SNR.

Dňa 24. okt. 1954, hovor MNV s voličmi. Záhájený bol predsedom MNV. Referát s. Vítka, predsedu OAVSNF z Kremnice o medzinárodnej situácii a význame volieb do NZ a SNR.

Predstavenie kandidáta do NZ s. Stanislava Klimana, zo závodu Slov. Pohronské strojárne v Hliníku n/Hr. s Holíkom, predsedom ONV z N. Bane a OVK s Kliman predniesol svoj stručný životopis a pracovný program. S. Prieberová v mene VŽ dala prísľub, že ženy budú jednomyselne hlasovať pre kandidátov SNF na s. Klimana a Križku. Potom sa rozvinula živá diskusia.

Dňa 26. okt. 1954 predstavovanie sa kandidáta s. Križku v závode SNP v prítomnosti asi 600 voličov. Záhájenie s. Mudroňom. Referát s. Krnáča, ved. taj. OVKSS z Kremnice o medzinár. situácii a význame volieb do NZ a SNR. Predstavenie sa kandidáta s. Križku, pracovníka preglejky v Žarnovici, ktorý uviedol svoj životopis a program svojej práce s ľuďmi a pre ľud.

Dňa 27. okt. 1954 o 18.00 hod. vo spoločenskom dome predstavovanie kandidátov s. Klimana a s. Križku v SZ Hron v prítomnosti 250 voličov. Zahájenie s.

Dian. Prejav s. Krnáča, ved. taj. OVKSS o medzinár. situácii o význame volieb do NZ a SNR. Referát s. Kmeťa, taj. ONV o volebnom zákone. Prejav predsedu ZOKSS št. mincovne z Kremnice o povinnosti robot. triedy pri voľbách a v predvolebnej agitácii medzi ľuďom. Predstavenie s. Klimana a Križku predsedom OVK s. Holíkom z Novej Bane. S. Kliman a Križka predniesli svoj stručný životopis a program práce.

Osadenstvo SZ Hron uzavrelo záväzky pracovného kolektívu a jednotlivcov v počte 73 o skrátení termínov splnenia výrobného plánu na r. 1954 k 21. dec. 1954 k narodeninám s. Stalina.

Program agitačného strediska č. 1 v Kríži n/Hr.. v Miestnej osvetovej besede (vždy o 18.hod. večer).

Pondelok	8. XI. 1954	„Aktív agitátorov a členov rady MNV.“
Utorok	9. XI. 1954	„Význam volieb do NZ a SNR.“ „Význam agitačných stredísk a ich účel.“
Streda	10. XI. 1954	„Večer hudby a spevu“ – ZO ČSM závodu SNP.
Štvrtok	11. XI. 1954	„Premietanie filmov spojené besedou.“
Piatok	12. XI. 1954	„Kultúrny večer“, členovia PS a VS – vojenský.
Sobota	13. XI. 1954	„Beseda o knihách a kult. vystúpením žiakov OSŠ.“
Nedeľa	14. XI. 1954	„Prednáška: Prečo sú voľby do NZ a SNR a ich význam.“
Pondelok	15. XI. 1954	„Večer platní – slov. ľud. piesne.“
Utorok	16. XI. 1954	„Schôdza agitátorov.“
Streda	17. XI. 1954	„Večer hudby, spevu a tanca.“ – OSŠ.
Štvrtok	18. XI. 1954	„Prednáška: Mierová politika tábora mieru“, s. Zemko.
Piatok	19. XI. 1954	„Kino Budovateľ – premietanie úzkych filmov.“
Sobota	20. XI. 1954	„Vystúpenie žiakov materskej školy.“
Nedeľa	21. XI. 1954	„Prednáška: Význam volieb“, s. Slovák.
Pondelok	22. XI. 1954	„Večer hudby a gramoplatní.“
Utorok	23. XI. 1954	„Šachový turnaj.“
Streda	24. XI. 1954	„Inštruktáž agitátorov.“
Štvrtok	25. XI. 1954	„Členská schôdzka MO – KSS.“
Piatok	26. XI. 1954	„Premietanie úzkych filmov s prednáškou.“
Sobota	27. XI. 1954	„Beseda o knihe – V. Kočetova – Žurbirovci.“
Nedeľa	28. XI. 1954	„Voľby do Národného zhromaždenia“ a "Slovenskej

národnej rady. „

II. etapa predvolebnej kampane.

Dňa 14. nov. 1954 v rámci II. etapy predvolebnej agitácie verejné zhromaždenie MNV s ľudom v prítomnosti asi 140 voličov.

Zahájenie predsedom MNV predvolebnej schôdze voličov ako manifestácie za svetový mier. Jednomyselne – po prevedenej diskusii – bola vynesená nasledujúca rezolúcia:

Pracujúcim závodom J. G. Farben

Halle, West Deutschland

Vážení súdruhovia!

Veľmi pozorne sledujeme ako americkí a západoeurópski imperialisti sledujú kurz na obnovenie fašizmu v západnom Nemecku, vyvíjajú značné úsilie, aby ohrozili svetový mier a rozdúchali svetový požiar vojny. Po skrachovanom pláne „EOS“ prišli s parížskymi a londýnskymi dohodami, ktoré s úmyslom a hrubým klamaním sledujú: vyzbrojiť západné Nemecko spočiatku polmiliónovou armádou pod vedením hitlerovských generálov a poruzských magnátov umožniť zahájenie hromadnej výroby ničiacich zbraní.

Vieme dobre, čo toto znamená, a preto rozhodne protestujeme proti nacistickej Wermacht a nedovolíme, aby sa opakovali hrôzy vojny. Plne súhlasíme s mierovými návrhmi Sovietskeho zväzu o obnovení jednoty nemecka na mierumilovných a demokratických zásadách a o usporiadaní celonemeckých slobodných volieb, o odsunutí okupačných vojsk štyroch mocností z územia západného a východného nemecka, o zvolaní celoeurópskej konferencie k prejednaniu vytvorenia sústavnej kolektívnej bezpečnosti v Európe. Vieme dobre, že aj vy, pacujúci západného nemecka nechcete, aby vaša krajina bola znovu zavlečená do vojnového požiaru, vieme, že zo všetkých svojich síl bojujete proti tomu. Nie ste osamotení, je s vami vyše miliardový tábor mieru a celé pokrokové ľudstvo.

Dobre nám je známe, že ani pracujúci ľud Nemecka nesúhlasí s tým, aby sa znovu staval na nohy fašizmus, ktorý aj mnohých z vás už raz pripravil o deti, otcov, ženy, dcéry a synov, o zdravie, majetok a prístrešie.

Preto sa na Vás obraciame s výzvou: Vyviňte čo najväčšie úsilie na odvrátenie remilitarizácie západného Nemecka! Prekážte plány vojnových imperialistických ľudí na celom svete. Úsilie všetkých mierumilovných ľudí smeruje k tomu, aby bola odvrátená hrozba novej svetovej vojny, aby sa vzájomnými dohodami medzi národmi celého sveta dosiahlo upevnenia trvalého mieru. V našej vlasti bedlivo sledujeme aj váš heroický zápas, boj o udržanie mieru.

Želáme vám vo vašom statočnom boji veľa víťazstiev a úspechov!

Za mier a priateľstvo medzi národmi, proti remilitarizácii západného Nemecka.

Predseda volebného zhromaždenia: Jozef Baran, v.r.

Táto rezolúcia sa má odposlať cez Slov. výbor obrancov mieru v Bratislave adresátovi.

Predvolebná agitácia. Každá Obvodná volebná komisia vo svojom rajone zvolala voličov na hovor, kde člen MNV tohto obvodu vysvetlil význam volieb do NZ a SNR zo zvláštnym zreteľom na naše budovateľské úsilie, plnenie kontingentov atp. a zodpovedal otázky voličov, vznesené v diskusii.

Posledný týždeň pred voľbami 22. – 27. nov. 1954 dvojice agitátorov /jeden agitátor a člen MNV tohože obvodu/ navštívil každú domácnosť v pridelenom volebnom obvode: pozvali voličov na voľby, odovzdali im pekne umelecky zostavenú pozvánku na voľby so slovenským ornamentom viacfarebným, znejúcim na hlavu rodiny, vysvetlili význam volieb do NZ a SNR zo zorného uhla budovania socializmu v našej vlasti, zodpovedali diskusné otázky členov rodiny atp.

Toto celé predvolebné agitačné úsilie bolo korunované výsledom volebného aktu, a tak dokumentovaná správnosť predvolebnej kampane a najmä práca našej strany a vlády a dokázaná nerozobraná politická morálna jednota ľudu, jedno socialistické vlastenectvo a túžba po svetovom mieri, ako aj zvýšené úsilie v budovaní socializmu.

Výsledk voľby do NZ a SNR.

Voľby do NZ a SNR dňa 28. novembra 1954 ráno od 7:00 do 20:00 hodiny sa previedli v úplnom poriadku a spontánne za 99,3% prezencie voličov, temer 100% voličov volilo kandidátku SNF.

Za poslanca Národného zhromaždenia bol zvolený za volebný obvod 315 s. Stanislav Kliman, 28. ročný techn. úradník Pohronských strojární v Hliníku n/Hronom. Narodil sa vo Francii, kde jeho otec pracoval v bani. Tam začal chodiť i do školy. Po návrate rodiny z Francie pokračoval na škole v Žarnovici. Po vychodení meštianky, učil sa za frézara. Po oslobodení navštevoval priemyslovú školu a potom nastúpil prezenčnú vojenskú službu. Po návrate z vojenčiny nastúpil opäť v závode, stal sa majstrom a neskôr techn. úradníkom a túto funkciu zastáva až po dnes. Pracujúci jeho závodu navrhli s. Klimana za kandidáta do NZ pre jeho skromnosť. Svojim vystúpením medzi našimi pracujúcimi získal si na prvý raz dôveru a naši voliči sú presvedčení, že navrhovaný kandidát s. Kliman ich záujmy v NZ bude dobre a s úspechom obhajovať. V dôsledku tohto sa rozhodli, že v deň volieb odovzdajú manifestačne svoj hlas pre kandidáta s. Klimana.

s. Križko, poslanec SNR.

Do SNR bol zvolený za 51 volebný obvod Kremnica – Nová Baňa s. Vladimír Križko, 32 ročný, úradník preglejky v Žarnovici. Narodil sa v r. 1922 v Dovalove, okres Liptovský Mikuláš, pracuje a býva v Žarnovici. Menovaný pochádza z robotníckej rodiny, otec bol murárom. Do školy začal chodiť v Liptov. Petre a neskôr v Mikuláši končil meštianku. Po vychodení školy pracoval na píle ako praktikant. Chcejúc si zdokonaľiť svoje vedomosti, zložil r. 1942 jednoročný učebný nankobeh. V tom istom roku začal navštevovať štátnu drevársku –

piliarsku školu v B. Štiavnici, ktorú pre vojnové pomery skončil v r. 1947. Po dosiahnutí stredoškolského vzdelania do 20. okt. 1947 pracoval na št. píle v Lipt. Hrádku. Z tohto miesta bol služobne preložený na závod Preglejka v Žarnovici, kde pracuje až doteraz. Prácu na závode, ako vedúci výrobného oddelenia, plní si svedomite a dobre. Je organizovaný v masových organizáciách, kde je aktívnym členom. So svojimi spolupracovníkmi sa radí a takto zabezpečuje plniť úlohy.

V práci je svedomitý a dôsledný. Preglejka v Žarnovici pre jeho snaživosť, iniciatívu a svedomitosť v práci, zväžiac jeho dobré stránky a vlastnosti v práci, navrhla ho kandidátka do SNR.

Preto i naša obec, ktorá pripadla do volebného obvodu 51 pre voľbu do SNR, spontánne sa pripojila k návrhu pracujúcich Preglejky v Žarnovici a odovzdá jednomyselne svoj hlas dňa 28. nov. 1954 pre svojho kandidáta s. Vladimíra Križku.

Premenovanie obce Sv. Kríž nad Hronom na Žiar nad Hronom.

Premenovanie obce – návrhy.

MNV uznesením zo dňa 29. augusta 1953 schválilo návrh rady MNV na premenovanie obce Sv. Kríž nad Hronom na „Železnov“. Návrhové ďalšie názvy: Kyrov, Malinovské, Jegorov a Gorké môžu prísť v úvahu v prípade, že nadriadené orgány názov „Železnov“ by nemohli zo závažných dôvodov uplatniť.

MNV svojim uznesením z 26. augusta 1954 navrhuje premenovať obec Sv. Kríž nad Hronom a podáva nasledovný návrh:

Mier – Mierové, Prelom – Prielom, Budovateľ – Budovateľské, Povstalec – Povstalecké, Družba.

Diskutovalo sa i o historických názvoch ako podkladoch a to: Šušolie, Orlov (zo Šášovského Podhradia, sas = orol).

MNV uznesením z 19. nov. 1954 navrhuje ďalšie názvy na pomenovanie našej obce a to:

Hronkov, Žiar, Žiar nad Hronom, názov Šušol sa nenavrhuje. Ľud na verejnom hovore navrhovali nasledujúce názvy:

Slovenský Gottwaldov, Slovenský Stalingrad, Pohronský Gottwaldov, Pohronský Stalingrad, Fučíkovo, Marxov, Engelsovo.

Ďalej Šušol, Šášov – Orlov, Budovateľské, Družba.

Povereníctvo vnútra v Bratislave navrhuje: „Žiar“. Je to krátky názov a výstižné pomenovanie. Naväzuje na ožiarenie, či už teraz pri výstavbe soc. mesta, alebo po vystavení na žiar, večerom žiariaci nad krajinou našej fabriky.

Ináč ožiarenie alebo žiar sa pripisuje tiež príkladom, ktoré nám dáva Sovietsky zväz a tieto sú nám „žiarivým príkladom. Tento názov by šlo zdôvodniť radom dôvodov a príkladov.

Zrod nového úradného názvu obce Žiar n/Hronom.

Z Povereníctva vnútra v Bratislave.

Zrušenie doterajších a určenie nových úradných názvov niektorých obcí v v B. Bystrickom kraji.

(Opatrenie zo dňa 4. apríla 1955 zn. NV) 2-2834/1955. úradné noviny. „Povereník vnútra zrušil doterajšie názvy a podľa § 1. zák. číslo 266/1920 Zb. určil s platnosťou od 1. januára 1955 iné úradné názvy:

1. V okrese Kremnica: doterajší názov obce Sv. Kríž nad Hronom sa zrušuje a určuje sa nový názov „Žiar nad Hronom“.

Ako prijať ľud toto premenovanie?

Premenovanie našej obce na „Žiar nad Hronom“ prijali pracujúci nasledovne:

„Zrušený bol doterajší názov obce Sv. Kríž nad Hronom a určený nový úradný názov Žiar nad Hronom.

Nové pomenovanie je celkom správne, vyžaduje si to doba a my hronstaváci ho s radosťou vítame.

Žiadame všetkých pracovníkov SZ Hron, aby pri korešpondencii používali už nie starú adresu Sv. Kríž n/ Hronom, ale novú „Žiar nad Hronom“, okres Kremnica, (Časopis „Hlas zo stavby socializmu“ z 29. mája 1955 číslo 10/1955).

„Žiar nad Hronom“.

„Premenovanie obce Sv. Kríž nad Hronom na nový úradný názov „Žiar nad Hronom“ bolo prijaté našimi pracujúcimi so všeobecným uspokojením, lebo názov správne vyjadruje žiarivý príklad nášho napredovania pri výstavbe socializmu a každodenná večerná žiara z tamojšieho závodu SNP bude stále pripomínať všetkým našim občanom, že navždy pominuli tie časy, keď bieda a nezamestnanosť vyhánali našich pracujúcich do kapitalistickej cudziny za skyvou chleba.

Názov Žiar nad Hronom správne vystihuje i veľkú každodennú pomoc Sovietskeho zväzu, ktorej sa nám dostáva a že je žiarivým príkladom bratskej nezištnej pomoci pri budovaní krajšieho života nášho pracujúceho ľudu. „Prielom“, okr. roľnícke noviny zo dňa 8. mája 1955 čís. 19/1955.

Ako prijalo obyvateľstvo starej časti obce toto premenovanie? Pokrokové obyvateľstvo, najmä mládež starej časti obce sa delilo s radosťou nad premenovaním obce s pracujúcimi závodu SNP, SZ Hron, Pozemné stavby Nitra, atď. Väčšina ostatného obyvateľstva: írečítí Križani prijali túto udalosť bez každého na vonok prejaveneho záujmu. Istá menšia časť obyvateľov - zvlášť hlboko nábožensky založená- prijala zmenu v názve obce s tým uspokojovaním sa, že Sv. Kríž bude i naďalej pre nich len Sv. Krížom a že noví obyvatelia nech si bývajú v „Žiari nad Hronom“ ako to vyjadril jeden starý Križan na verejnom hovore s ľuďom. Bude treba istého času až sa používanie nového názvu

„zabehá“. No, ide tu o silu zvyku o konzervatizmus roľníckeho ľudu. Historický vívin ani tu nik nezastaví: obec Žiar nad Hronom, ale len formálne, v skutočnosti to bude nové socialistické mesto Žiar nad Hronom, s plným obsahom a náplňou socialistické.

Úryvky z histórie vývoja pomenovania našej obce od jej založenia po dnes.

Pôvodné pomenovanie našej obce bolo „Kerestúr“. Tento názov spomína prvá historická pamiatka: zakladačná listina uhorského kráľa Gejzu I, ktorou založil v roku 1075 opátstvo Sv. Benedik, darujúc mu pozemky na území „Šušolia“ – svkrížskej kotliny. Vtedy bola naša obec kráľovským colným miestom.

V roku 1124 sa spomína „villa Kerestur“ – „dedina Kerestur“.

Dňa 20. novembra 1237 v kráľovskej listine o mýtne spory uhorského kráľa Belu IV. prichodí meno Sv. Kríž ako „Cristus“, teda obmena pôvodného Kerestur.

Rozhodný význam má privilegálna listina ostrihomskeho arcibiskupa Štefana de Vanchay hostom svkrížskym zo dňa 24. februára 1246, v ktorej udeľuje slobody presne vymedzené a v ktorej sa hovorí o Kríži ako mestečku (Oppidum).

V tejto listine znie názov „ad terram sanete crucis in Susal“ = „K zemi Sv. Kríža v Šušolí“. Ako vidno, už v tomto roku Sv. Kríž ležal v území väčšieho správneho obvodu, ktorý sa nazýval „Susol – Susal“. V ďalšej výsadnej listine uhorského kráľa Mateja z roku 1465, stretávame sa zasa s pôvodným názvom mestečka „Kerestur“.

Tak isto v listine uhorského kráľa Vladislava, z roku 1494 „Kerezturn“.

V roku 1527 prichodí pod menom v preklade „Zeuthkerst“ alias (čiže) „Kerestur“. Pôvodný názov pre celú hospodársku a politickú silu celej svkrížskej kotliny „Šušol – Susol“ ide súbežne s menom našej obce „Kerestur“ = „Terram in Susolgi“ (zem v Šušolí) v spomínanej listine z roku 1209: „guandam terra ville, gue dicitur „Susolut“....pozemkový majetok, ktorý sa nazýva „Šušolie“. Samozrejme v originálnej listine citované z roku 1246 „ad terram saucte crucis in Susal“ (k zemi Sv. Kríža v Šušolí).

Tiež v súpise na vyrubovaní daní v roku 1564 je naša obec uvedená pod názvom „Zent Kereszth“ oppidum (Sv. Kríž mesto).

Toto pomenovanie obce Sv. Kríž v neskorších storočiach bolo doplnené prídavným menom „Garam Szent Kereszt“ = „Hronský Sv. Kríž“, keďže bolo viac obcí rovnakého pomenovania a bolo ich treba rozlišovať ako: Sv. Kríž nad Váhom, Lipt. Sv. Kríž, Plavecký Sv. Kríž atp. Za Uhorska sa mestá a obce pri daktorej rieke

často označovali, poťažne rozlišovali pridaním mena rieky k názvu, ako : Garam Rudno, Vágujhely, Tiszalók, Dunapentele, Marošvasrhley, atď.

V pôvodne založenej pozemkovej knihe v rokoch 1850 – 1960-tych a v segregáčnom materiáli obce je označenie „Garam Szent Kereszt“ a nemecký „Heiligen Kreuz“ = „Hronský Sv. Kríž“.

V rokoch 1880-tych sa obec označuje už „Bars Szent Kereszt“! Tekovský Sv. Kríž. Toto pomenovanie nastalo v dôsledku územnej patričnosti do stolice „Bars“ = „Tekov“ so sídlom v Zlatých Moravciach.

Za I. burž.-dem. ČSR v dôsledku reorganizácie verejnej správy a utvorením veľžúp sa naša obec premenovala na „Sv. Kríž pri Hrone“, pretože od 1. jan. 1923 patrila do župy XVIII vo Zvolene.

V roku 1925 pod vplyvom čl. ideológie, zavádzanej českou a slovenskou buržoáziou, sa názov našej obce pozmenil na „Sv. Kríž nad Hronom“ analogicky, ako Ústí nad Labem, Ústí nad Orlicí atp.

S platnosťou od 1. jan. 1955 bol ustanovený nový úradný názov „Žiar nad Hronom“, ktorý, sme presvedčení, nikdy nesklame, ale naveky bude žiariť ako vychádzajúca hviezda socializmu – komunizmu!

**Chronologický vývin
pomenovania obce.**

Názov obce:	Rok používania:
Kerestúr.....	1075
Keresztúr villa.....	1124, 1465, 1494
Cristus.....	1237
Saneta Crux, oppidum.....	1209, 1246
Zenth Kereszth (oppidum).....	1494, 1564
Szent Kereszt	
Svätý Kríž	
Heiligen Kreuz.....	1850 – 60
Garane Szent Kereszt.....	1860
Hronský Sv. Kríž	
Bars Szent Kereszt.....	1880
Tekovský Sv. Kríž	
Sv. Kríž pri Hrone.....	1918
Sv. Kríž nad Hronom.....	1925
Kríž nad Hronom.....	1952
Žiar nad Hronom.....	1955 (od. 1. jan.)

Poznámka:

Skráteného názvu bez „Sv.“ sa používalo úradne analogicky ako Martin, Mikuláš, atp. v duchu času.

Prečo bola obec Sv. Kríž nad Hronom premenovaná na Žiar nad Hronom.

Na túto otázku nám dáva jasnú odpoveď tá skutočnosť, že svkrížska kotlina „Šušolie“ už v ranom feudalizme bola beneficium (obročníctvom) ostrihonského arcibiskupa, ktorý v centre tohto územia v obci Kerestúr – Sv. Kríž mal správu svojich rozsiahlych majetkov.

Ostrihonský arcibiskup rozširoval kresťanstvo ďalej na sever a východ svojej územne široko – ďaleko sa rozprestierajúcej dieciezie, aj na terajšom území Slovenska. Tak vztýčil Svätý Kríž aj v našej obci, ako symbol víťazstva kresťanstva nad pohanstvom v tunajšej krajine.

Podľa toho pomenoval našu obec Kerestúr – Keresztúr – Kereszt = Kríž, ur = panstvo, ur = skratka – uradalom = panstvo.

Keď takto analyzujeme názov Kerestúr a jeho význam, dospejeme k názoru, že pomenovanie obce vyplýva z idealistického svätónázoru cirkevnej hierarchie a že motívy charakteristiky našej obce, ako podkladu pri jej pomenovaní, boli náboženské.

Dosvedčuje to i ďalší vývin a obmena pomenovania našej obce: Keresztúr – Cristus – Saneta Crux, Szent Kereszt, Sv. Kríž – Heiligen Kreuz.

Pomenovanie obce Sv. Kríž a jeho význam udrelo pečať na charakter obyvateľstva nielen formálne, ale obsahom a náplňou a to ako na jeho náboženské cítenie, tak i na jeho politické, hospodárske a kultúrne pomery, na celý život, do takej hĺbky, že po stáročiach sa prejavovala a prejavuje v jeho pomeroch a podmienkach žitia a to vo forme prežitkov a predsudkov idealistického svetonázoru a kapitalistického spôsobu hospodárstva.

Bolo tomu tak i podľa feudamentálneho práva zemepána, ostrihonského arcibiskupa a od r. 1776 bbystrického biskupa: Cuius regio, eires religio!“ t. j. akého vierovyznania je zemepán, takého musí byť i poddaný. „Z koho chlieb ješ, toho pieseň spievaj!“ Naši predkovia boli otrokmi zemepána po stránke telesnej i duševnej. Otrocká robota, poddanstvo, nevoľníctvo. „Na panské“! a právo zemepána: „Jus primae noctis!“ Kozia daň. Právo prvej noci. Za I. ČSR v zajatí hesla: „Za Boha a národ!“

Za fašistického režimu: „Za civilizáciu ľudstva a jej ochranu!“ Toto všetko dokazovalo – odzrkadlovalo s názvom našej obce Kerestur = Sv. Kríž, s jeho významom, následkami, dôsledkami a vývinom feudálnej spoločnosti v kapitalistickú, ktorá bola tehotná socialistickou revolúciou, s socializmom a jeho vyššieho stupňa komunizmom.

Prečo bola naša obec Sv. Kríž nad Hronom premenovaná na Žiar nad Hronom.

Pokrokový vývin našej zaostalej roľníckej obce Sv. Kríž nad Hronom v socialistickej priemyselnej meste si vynútil i premenovanie na Žiar nad Hronom.

Názov obce a jeho význam má vystihovať charakteristiku obce. V návrhoch na premenovanie obce MNV navrhoval rozličné názvy, ale ani jeden dostatočne nevystihol charakteristiku obce, poťažne nebol priliehavý alebo praktický. Preto komisia pre určenie názvov miest a obcí navrhla Povereníctvu vnútra v Bratislave ustáliť pomenovanie našej obce na „Žiar nad Hronom“.

Pri určovaní nového mena našej obce zvíťazilo historicko – geografické a ekonomické hľadisko.

Historiografické a geografické hľadisko má podklad v názve horstva „Veľký Žiar“, ležiaceho v Štiavnickom pohorí Slovenského rudohoria, v jeho severozápadných výbežkoch medzi obcami a samotami Vysoká, Látriská – Uhliská – Voznica, siahajúcimi až k rieke Hronu pri obci Voznica (okres Nová Baňa). Veľký Žiar má hrebeň „Drastvica“ s krásnym rozhľadom na severný horizont na Veľkú Fatru, Kľak, Homolku a Vtáčnik, na pravom brehu Hrona.

Ekonomické hľadisko má podklad pre pomenovanie obce Žiar nad Hronom ešte v prapočiatkoch založenia našej obce pravdepodobne počiatkom XI. storočia, alebo koncom X. storočia (prvá hist. pamiatka z r. 1075) v pôdohospodárskej ekonomii a na druhej strane v terajšej dobe industrializácie Slovenska, vo výstavbe závodu SNP a socialistickeho priemyselneho mesta v Žiari nad Hronom.

Z histórie prvopočiatkov našej obce vieme, že ležala v strede „Šušolia“ svkrižskej kotliny, bola to zem veľká a široká: „silva magna“ – hory a lesy, neobývaná. Jej časť bola darovaná prv ostrihonskému arcibiskupstvu a v r. 1075 sobenediktškému opátstvu kráľom uhorským.

Ostrihomský arcibiskup tu mal správu svojich rozsiahlych lesných majetkov. Títo cirkevní hierarchovia mali právo usadzovať na tomto území ľudí tak ďaleko a široko, ako len chceli. To jest kolonizovať svoje beneficium (obročníctvo) poddaným ľuďom.

V období ranného feudalizmu prevládal v pôdohospodárstve v lesnatých krajoch systém mýtenia – „žiarovkové hospodárstvo“, tedy i v území Šušolia. Kolonisti pretvárali lesnú pôdu na ornú: zapálením porastov a pňov, kľčováním a orbou, takže veľké požiare, žiare a žiar na širokom okolí lesnatej krajiny.

Základom kultivácie lesnej pôdy vtedy bolo mýtenie žiarivým hospodárstvom.

A z tohto spôsobu obrábania pôdy lesnej žiarom, ohňom, vznikli mnohé geografické názvy horstiev, obcí, napríklad: „Veľký Žiar“, „Žiare“, obec „Žiar“ v bystrickom kraji a tiež náš „Žiar nad Hronom“.

Takýto je podklad názvu našej obce „Žiar“ a pretože v našom kraji už bola obec takéhoto mena, vznikol „Žiar nad Hronom.“ Po stránke priemyselno – ekonomickej a idologickej, nový názov Žiar nad Hronom vystihuje nielen formálny žiar závodu SNP nad nočnou tmou, ale obrazne dokumentuje víťazstvo ideologie materialistickej nad ideologiou idealistickou, žiar pokroku nad tmárstvom, žiar ľudskej a občianskej slobody nad otroctvom, poddanstvom a nevoľníctvom, Žiar nového socialistického života nad reakčným buržoáznym svetom, žiar socialistickej sústavy hospodárstva, žiar vychádzajúcej hviezdy komunizmu a svetového mieru nad kapitalizmom a imperialistickou zničujúcou vojnou.

Z toho vyplýva záver, že názov našej obce Žiar nad Hronom sa zakladá na vedeckom materialistickom podklade charakteristiky obce a nie na nevedeckom, idealistickom, reakčnom podklade pomenovania Sv. Kríž nad Hronom, ktorý sa morálne vyžilo a upotrebil.

Diskusia o premenovaní obce Sv. Kríž nad Hronom na Žiar nad Hronom.

Zhrnuli sme verejnú diskusiu a neverejnú kritiku ako i zrnká vtipu, ktoré ožiarujú premenovanie našej obce Sv. Kríž n/ Hronom na Žiar nad Hronom.

Občan konzervatívny: „Žiar nad Hronom? Snáď: „Žiaľ nad Hronom.“

Hutník závodu SNP: „Žiar nad Hronom! Správne, nech žiari naša obec ako „moja.....lýza.“ (Elektrolýza).

Občan bohabojný: „Žiar nad Hronom? No, Kríž nám zrušili, ale ostal nám jeho Žiar.“

Pokrokový občan: „Žiar nad Hronom! Celkom správne. Predsa nie sme svätý a kríž kapitalistického vykorisťovateľského života nikdy viac znášať nechceme a nebudeme!“

Starý Križan: „Žiar nad Hronom? Kýho víra. Snáď pre nových občanov na Sídlišku, ale pre starých Križanov bude Kríž – krížom.“ (starostou, trápením).

Montér Franto: „Zář nad Hronem! Úplně správně. Dostal jsem psaníčko na adresu „Zář pod Hronem!“ Bodejť by ne. Vždyť náš závod SNP aj v noci září v zrcadle řeky Hronu.“

Opozíčník: „Žiar nad Hronom? Áno, žiar elektrických pecí fabriky na popálenie a dusenie sa.“

Robotník: „Žiar nad Hronom! Správne! Žiar závodu SNP poskytuje nášmu národnému hospodárstvu „hliník – kov budúcnosti“ a živobytie tisícom a tisícom robotníkov nielen v našom, ale v mnohých závodoch našej vlasti.“

Križský stavec: „Žiar nad Hronom? Kýho helementa. My starí si svoj Križ (starobu – lopotu) uz odnesieme až do hrobu. No a mladí, nech si majú Žiar radosti zo života!“

Maďarský občan: „Žsár nad Hrónom? A fenét! „Sár nat Hrónom!“ = Blato nad Hronom ako na stavenisku. (Pozor na výslovnosť, aby to nezapáchalo väčšími ako plyn...lýzy. (elektrolýzy).

Cudzinec: „Tí robotníci z ulumínumky v Žiari nad Hronom sú kultúrne vyspelí: stále hovorili – ako som počul – „Mona Liza“ (Moja lýza!) sú to „leonardeskovia“ (žiaci slávneho renesančného maliara a vedca, ktorý namaľoval tiež chýrečný obraz ženy „Mona Liza Jokonda.“)

Komunista: „Žiar nad Hronom.“ Tak to je správne Žiar vychádzajúcej a plápolajúcej päťcípej hviezdy socializmu – komunizmu!

Ľudový kronikár: „Žiar nad Hronom! Správne – historický názov Žiar, ktorý v ranej dobe feudalizmu spálením lesného porastu a pňov pretvoril pôdu lesnú na ornú, na úrodnú zem. (mýtenie, žiarové hospodárstvo).

Tento žiar – obrazne – v dôsledku historického vývinu spoločnosti spálil a zničil otroctvo, nevoľníctvo, poddanstvo, vykorisťovanie človeka človekom, ba aj samých zemepánov, feudálov, kolonizátorov, buržoáziu a kapitalistov. Žiar, ktorý zapálil fakľu slobody, sociálnej spravodlivosti, slobodnej práce a vlády ľudu nad sebou samým. Žiar víťazstva vedeckého, historického a dialektického materializmu nad reakčným idealizmom.

Žiar industrializácie Slovenska, žiar závodu SNP a rodiaceho sa socialistického priemyselného mesta, žiar víťazstva socialistickej ekonomickej sústavy nad kapitalistickým systémom národného hospodárstva.

Žiar víťazstva výnosnej mechanizovanej družstevnej práce nad drinou a nerentabilnou individuálnou prácou roľníkov.

Žiar radostného úsmevu pracujúcich mužov a žien a ich detí zo stále sa zvyšujúcej životnej úrovne, kultúrneh a hmotného blaha. Žiar, ako symbol víťazného ťaženia tábora mieru proti vojnovému požiaru imperialistov.

Žiar víťazstva socializmu – komunizmu nad buržoáziou a kapitalizmom.

Starostlivosť MNV o bezpečnosť národnú: štátnu, osobnú, vlastníctva a zachovávanie zákonnosti.

Spolupôsobenie MNV pri obrane štátu.

Obrana nášho štátu nie je len úlohou vojenských orgánov, ale je vecou všetkého ľudu. Preto je úlohou MNV pomáhať pri výchove brannosti celého národa, podporovať ducha odolnosti a pohotovosti u každého občana – muža i ženy – k vyššiemu vypätiu síl a k najväčším obetiam pre obranu štátu. V tomto zmysle je MNV najlepším pomocníkom a oporou armády, ktorá ako obranca štátu, je tiež ochrancom ľudovodemokratického zriadenia.

Preto musí byť MNV pripravený i na úlohy vyvolané mimoriadnymi okolnosťami a musí vedieť čeliť každej situácii, aby naša krajina bola spoľahlivým článkom ľud – dem. krajín, v čele so Sovietskym zväzom.

Úlohy MNV sú hlavne: vedenie evidencie povolancov do činnej vojenskej služby, evidencie pobytu záložníkov, výchova brannosti v CO a v Sväzarme a iných armáde pomáhajúcich organizácií, spolupráca s armádou podľa potreby atp.

Starostlivosť MNV o nár. bezpečnosť.

Ochrana národnej bezpečnosti je vecou celého ľudu a teda predovšetkým jeho volených orgánov: Národných výborov.

V ľudovodemokratickom režime bola strhnutá priehrada medzi bezpečnostnými orgánmi a ľuďmi. Kým za burž.-dem. I. ČSR bezpečnostné orgány boli nástrojom na ochranu záujmov panujúcej triedy kapitalistov proti zdrcujúcej väčšine obyvateľstva, strážia dnes bezpečnostné orgány práva a slobody pracujúceho ľudu a sú jeho nástrojom.

Ľudová demokracia a jej bezpečnostné orgány ochránia verejný poriadok tak, aby každý poctivý občan žil v pokoji a bez obáv. Zásadnou zmenou charakteru nášho štátu zmenili sa však obsah a náplň pojmu verejného poriadku a bezpečnosti. Keď dnes chránime nedotknuteľnosť majetku, chránime predovšetkým majetok národný.

Rovnako chránime osobný majetok každého občana, ako vlastníctvo pracujúceho ľudu. MNV, konajúc svoju povinnosť v obore národnej bezpečnosti, vytvára tým predpoklady pre urýchlené plnenie jednotného hospodárskeho plánu a stavia základy pre budovanie socializmu v našej krajine.

MNV, starajúc sa o národnú bezpečnosť, neplní tým úlohu obmedzenú na jeho správny obvod, ale chráni záujmy celoštátne. Musí preto pracovať v tesnom kontakte a súlade s vyššími orgánmi a dbať ich pokynov.

MNV organizuje nočnú stráž na vnútornom území obce, ktorá svoju povinnosť koná dobre.

Na ochranu úrody v chotári obce je organizovaná služba poľných hájnikov, ktorí svoju službu konajú obstojne.

Protipožiarna ochrana, organizácia, úlohy.

Dobrovoľný hasičský zbor (DHS) obec Kríž nad Hronom v druhej svetovej vojne stratil všetku svoju výstroj a výzbroj, ktorá padla v obeť nemeckým fašistickým „ochrancom“. Ochránili tú – ako mnohé iné hmotné statky – pre seba, odvezúc ju do „Reichu“.

Až v roku 1949 sa náš Požiarny zbor vyzbrojil a vystrojil najmodernejšou technikou zo záloh na vojnové škody a z príspevkov štátu. Bola zakúpená motorová autobusová striekačka a všetko príslušenstvo požiarnej ochrany.

DHS sa usilovne zacvičoval s novu motorovou striekačkou a udržoval stálu protipožiarnu pohotovosť.

Agilným veliteľom DHS od roku 1943 až do roku 1955 bol s. Ondrej Krajčí.

Činnosť DHS v r.1947.

DHS od 16. do 21. septembra konal poriadkovú službu pri Medzinárodných motocyklových závodoch na závodnej trati okolo našej obce. Za túto svoju vzornú prácu dostal od čl. auto klubu pochvalné uznanie.

V roku 1950.

DHS asistoval pri požiari:

Obytného domu v Hronskej Dúbrave dňa 1. júla.

Štátnych lesov v Jalnej dňa 28. júla.

V roku 1951.

DHS v septembri sa zúčastnil na okresných pretekoch v Kremnici, kde získal prvú cenu.

Družstvo dorastencov s motorovou striekačkou sa zúčastnilo v októbri krajských pretekov v B. Bystrici, kde získalo prvé miesto.

V roku 1952.

MNV uznesením z 14. februára prikázal previesť reorganizáciu protipožiarnej ochrany, ktorá sa úspešne uplatnila pri početných zásobách požiarneho družstiev v tomto roku:

Dňa 1. febr. pri požiari v preglejke v Žarnovici.

Dňa 4. marca pri požiari vagónu na stanici Kríž nad Hronom.

Dňa 7. marca pri požiari Pohronských strojární, n.p. v Hliníku nad Hronom.

Dňa 14. marca pri požiari skladu Priemstavu Hron v Kríži nad Hronom.

Dňa 18. júna pri požiari starej pekárne v Kríži nad Hronom.

Dňa 2. júla pri požiari Štátnej pily v Žarnovici.

Dňa 9. augusta pri požiari domu v Trubíne.

Dňa 15. augusta pri požiari plotu u Kúšov v Kríži nad Hronom.

Dňa 19. augusta pri požiari smoly Št. cestnej správy na ulici SNP v Kríži nad Hronom.

Dňa 3. decembra pri požiari hostinca Neštinu v Starej Kremničke na píle.

Dňa 24. decembra pri požiari domu v Lutile.

V roku 1953.

Dňa 3.-4. marca pri požiari „Bučina“ drevokombinátu vo Zvolene.

Dňa 2. apríla pri požiari domu v Janovej Lehote.

Dňa 4. apríla pri požiari drevokombinátu „Bučina“ vo Zvolene, kde sa požiarne družstvá pre rozsiahlosť a nebezpečenstvo požiaru striedali.

Dňa 4. apríla pri požiari domu v Novej Bani, kde bolo jedno požiarne družstvo s motorovou striekačkou odvolané z požiaru Bučiny vo Zvolene.

Dňa 15. apríla pri požiari hory nad pílou Šaš. Podhradie.

Dňa 8. mája pri požiari Pentkovho včelína v Kríži nad Hronom.

Dňa 25. mája pri požiari baraku Priemstavu Hron v Kríži nad Hronom.

V roku 1954.

Dňa 11. februára pri požiari skladu dreva na Priemyselnej časti v Kríži nad Hronom.

Dňa 23. februára požiar baraku na Priemyselnej časti Hrona v Kríži nad Hronom.

Dňa 4. marca asistencia pri moste cez Hron, keď sa pohli ľady.

Dňa 23. mája pri požiari drevárne v starej škôlke v Kríži nad Hronom.

Dňa 1-2. júna požiar na ochrana v cirkuse.

Dňa 30. augusta pri požiari domu v Lovči.

V roku 1955.

Dňa 7. februára pri požiari pajty v Horných Opatovciach.

Dňa 21. februára pri požiari obytného domu v Lutile.

Dňa 24. marca pri požiari budy v Žiari nad Hronom.

Dňa 27. apríla pri požiari Zdroja na Sídlišku v Žiari nad Hronom.

Dňa 2. mája požiar domu v Nevoľnom.

Dňa 27. decembra pri požiari Insemináčnej stanice, drevárne a pajty v Žiari nad Hronom.

Požiarníci tento deň lokalizovali, i keď nemuseli, vyše 1000 m hadíc namontovať do potoka Lutila, keďže na celom sídlisku niet dostatok vody pre tento účel.

Čsl. požiar na ochrana má v obci Žiar nad Hronom zriadenú požiar nu službu pozostávajúcu z troch požiar nych družstiev po 9 požiar nikov.

Jeno požiar ne družstvo je dorastenecké, aj s požiar ničkami. Zásada požiar nickej služby je dobrovoľná služba blížnemu na ochranu jeho života, zdravia a vlastníctva, ako i pred poškodením živelnými pohromami a na ochranu štátneho a družstevného majetku.

Závod SNP má svoju vlastnú požiar nu službu a motorovú autobusovú striekačku.

Od konca roku 1955 je veliteľom požiar nej ochrany obce Žiar nad Hronom s. Ján Giláň.

Starostlivosť MNV o povolávanie sudcov z ľudu.

Zľudovenie verejnej správy neobmedzuje sa len na správu samotnú. V novom ľud.-dem. režime zúčastňuje sa ľud aj na výkone sudcovskej moci, pričom sudca z ľudu a sudca z povolania sú si rovní. Je to jedna z veľkých vymožeností ľud. – dem. režimu, zakotvená v novej ústave. MNV pripadá zodpovedná úloha vyberať a navrhovať na menovanie ľudových sudcov. Týmto musia byť najlepší zástupcovia ľudu, ktorí zaručujú, že súdy v našej novej spoločnosti budú vykladať zákony v súlade s cieľmi a potrebami ľud.- dem. režimu zhodne s cítením a záujmom naprostej väčšiny obyvateľstva, t.j. so záujmami pracujúceho ľudu. MNV zostavuje zoznam sudcov z ľudu a navrhuje ich na menovanie ONV. Z našej obce viac občanov bolo povolaných ako prísediacich k Ľudovému súdu v Kremnici a B. Bystrici.

MNV chráni ústavné

V rámci a duchu ľud.- dem. zriadenia, kde záujem verejný – záujem štátny -

práva občanov.

spadá v jedno so záujmom jednotlivého občana, sú národné výbory povolané aj k ochrane ústavne zaručených práv a slobôd občianskych, na rozdiel od predošlého štátneho aparátu, ktorý bol určený na ich potlačovanie.

Poslaním MNV je preto najmä:

Ochraňovať rovnosť všetkých občanov, rovnosť mužov a žien, potlačovať a odstraňovať všetky privilégiá (výsady), plynúce zo stavovského a majetkového postavenia i stupňa vzdelania a so všetkou rozhodnosťou potlačovať nacizmus, fašizmus, rasovú a náboženskú neznášanlivosť a nacionálny šovinizmus akéhokoľvek druhu a v akejkolvek forme.

Chrániť slobody občianske ako slobodu osobnú a domovú, slobodu pobytu a majetkovú, slobodu svedomia a vyznania, slobodu prejavu a slobodu zhromažďovania a spolčovaniu.

MNV chráni zachovanie socialist. zákonnosti.

Poslaním národných výborov je: chrániť všetky vymoženosti, ktoré si ľud vydobyl v boji proti okupantom, v slovenskom a pražskom národnom povstaní, v období ľud.- dem. štátu a vo februári 1948, chrániť ústavu a to, čo ako vymoženosti ľudovodemokratické je obsiahnuté v ústave o znárodňovacích zákonoch, o pozemkovej reforme a vo všetkých predpisoch, ktorými bola zlomená moc buržoázie a uzakonené nové mocenské postavenie pracujúceho ľudu.

Znemožniť a v zárodku potlačiť akékoľvek pokusy a snahy o obnovu starého vykorisťovateľského poriadku.

Odstraňovať prekážky, ktoré sa stavajú do cesty plnému uplatneniu a rozvoju ľud.- dem. zriadenia a jeho inštitúcií.

Pôsobiť všetkými prostriedkami k tomu, aby cesta ľud.- dem. režimu k socializmu bola zabezpečená.

Upevňovať a chrániť jednotu – zväzok – robotníkov, roľníkov a pracujúcej inteligencie, t.j. nerozbornú jednotu všetkého pracujúceho ľudu miest a dedín, ktorá je zárukou udržovania ľud.- dem. vymožeností, poriadku, ich upevňovania a rozvoja.

Týmto duchom sa musí niesť všetka činnosť nášho MNV.

Starostlivosť o neustále zvyšovanie hmotnej a kultúrnej úrovne pracujúceho ľudu.

Nezamestnanosť za I. ČSR v obci Sv. Kríž n/ Hronom, ako dôsledok kapitalistického hospodárstva.

Nezamestnanosť za statkársko – meštiackeho režimu v Uhorsku a za I. buržoázne – demokratickej ČSR bola výsadou týchto režimov.

Sprievodn zjavy kapitalistickej sústavy hospodárstva ako za uhorského feudálne – buržoázneho, tak aj za burž. – dem. režimu prvej republiky ČS predmníchovskej a Slovenského fašistického štátu sa značne prejavovali aj v našej obci Sv. Kríži nad Hronom a to: nezamestnanosť, kríza, vystáholectvo, bieda, hlad atp. Obec bola charakteru prevažne poľnohospodárskeho s nasledujúcou diferenciou obyvateľstva, ktorého počet vtedy bol 1.500:

poľnohospodárskych a priemyselných robotníkov.....	35 %
malých a stredných roľníkov.....	50 %
dedinských boháčov.....	2 %
živnostníkov (obchod a remeslá).....	8 %
inteligencie.....	5 %

Pôda všetkých nevyžila, po pôde bol veľký hlad. Nezamestnaného proletariátu stále pribúdalo a tento bol odkázaný na vyvandrovanie do sveta za chlebom. V mieste a okolí nebolo takmer žiadneho väčšieho priemyselného podniku a čo bolo, to bolo prac. silami trvale zabezpečené so značnou rezervnou armádou nezamestnaných.

Za bývalého maďarského panského režimu z našej obce chodievalo asi 40% obyvateľstva na sezónne poľnohospodárske práce na „Nagymagyar Alföld“ (na dolnú zem) do Mezőhegyesa a inde, do stolice Fogaras v Sedmihradsku, za biedny zárobok, za drinu. Celosezónna mzda jedného páru robotníkov činila pár q obilia a niekoľko korún, takže cez zimu bolo treba „opasok dobre pritiahnuť.“

Za I. ČSR stúpajúca kríza hospodárska diferenciaciu obyvateľstva v pracovnom pomere voči obdobiu za maďarského režimu menila nasledovne:

maloroľníkov bolo.....	30 %
poľnohospodárskych robotníkov.....	20 %
robotníkov vystáhovavších sa do cudziny.....	35 %
malo živnostníkov.....	12 %
inteligencie (v Kríži bolo sídlo okresu).....	3 %

V rokoch 1920 – 1926 sa vystáhovalo 10% obyvateľstva do štátov južnej Ameriky.

V rokoch hosp. krízy 1929 – 1933 sa vystáhovalo 20% obyvateľstva do Francie, Belgie a inde.

V rokoch fašistického „raja“ 1938 – 1944 sa vystáhovalo 20% obyvateľstva do Nemecka a Rakúska, jednak priamo z Francie do Nemecka, alebo vráťivší sa domov z Francie opäť do Nemecka.

Taká bola starostlivosť býv. buržoáznych vlád o pracujúci ľud, len keď oni mali plné vrecká a žalúdky a o iných sa nestarali.

V našej obci bolo v r. 1938, v dobe hosp. krízy 180 nezamestnaných priemyselných a poľnohospodárskych robotníkov. Títo dostávali mesačne štyrikrát po 10,- Kčs stravovacie lístky tzv. „žobračky“. Nezamestnaní sa v obci

používali na tzv. „núdzové práce“, kde pracovali denne len niekoľko hodín a za zníženú mzdu, kombinovanú so stravnými lístkami.

Mali sme v obci nezamestnaných robotníkov, učiteľov a iných absolventov stredných a vysokých škôl. Takýto v mestách stávali sa i „zametačmi“. Z nezamestnanej inteligencie sa regrutovali tzv. „ašpiranti“, ktorí za šesť mesiacov zdarma pracovali v prípravnej službe štátneho aparátu a potom z nich len „protekčné deti“ boli prijaté do štátnej služby za praktikantov, koncipistov, atď.

Za Uhorska v našej obci bola denná mzda pre robotníka 1 zlatka (2 koruny) a za I. ČSR 8,- až 15,- Kčs.

Kúpna sila koruny za I. ČSR bola nízka a nepostačovala na slušnú výživu, na zaodetie a zaobutie rodiny. Robotníci chodili otrhaní a skoro bosí, svoje deti pre nedostatok šatstva a obuvi neposielali do školy. Mäso a koláče mohli jesť len na výročné sviatky, chlieb jedli nekvalitný, aj to ak si dovoľili kúpiť raz za týždeň. Cukor kupovali len z prípadu na prípad v množstve pol až jeden kg na celú rodinu. V našej obci sme mali vyše jedensto Cigánskych obyvateľov, ktorí nepracovali sústavne, ale zo sociálnej biedy boli nútení žobrať i kraďnúť. Trpeli podvýživou a chodili bosí a otrhaní. Deti do školy vôbec nechodili. Bolo to vinou vtedajšej buržoáznej spoločnosti a nie samých Cigánov.

Robotník a maloroľník nemohol svojim deťom kúpiť cukríky, južné ovocie, keksy, zaváraniny, šaty, obuv, atp. O hračkách a knižkách ani reč.

V ľudovodemokratickej republike ČS niet nezamestnanosti a biedy.

Starostlivosť o blaho ľudu – najvyšší zákon našej rodnej strany a vlády. Naš pracujúci ľud pod vedením KSČ buduje socialistický spoločenský poriadok. Opiera sa pritom o bratskú pomoc Sovietskeho sväzu a stále úspešnejšie a dokonalejšie využíva jeho bohatých skúseností a uplatňuje tie v našich podmienkach a pomeroch.

Všetkým občanom našej krajiny je právo na prácu zabezpečené v ústave 9. mája. Ihneď po oslobodení z roka na rok pribúdala počet zamestnaných robotníkov a úradníkov vo všetkých odvetviach národného hospodárstva. Už začiatkom roku 1949 začal sa zvyšovať počet robotníkov a zamestnancov takmer o tretinu. Neustále stúpala počet zamestnaných žien. V roku 1948 bolo z celkového počtu zamestnancov 30% žien, ktoré stále stúpalo.

V ľud. – dem. republike pracujú občania pre seba. To sa prejavuje tiež v ich pomere k práci. Dnes sú pracovníci v našom štáte za svoju prácu stále lepšie platení. Priemerná mzda robotníka mesačne je:

v roku 1948.....735,- Kčs

V roku 1951.....944,- Kčs

V roku 1949.....785,- Kčs

V roku 1952.....1.043,- Kčs

V roku 1950.....878,- Kčs

V roku 1953.....1.145,- Kčs

Feudálne – buržoázna a kapitalistická spoločnosť tvrdí, že štát môže len vybudovať hrubú kostru sociálnych opatrení, zatiaľ čo starostlivosť o všetky ostatné potreby má byť ponechaná svojpomoci a ľudia sa majú viac spoliehať sami na seba. Tým, že štát rozširuje sociálne zabezpečenie, obmedzuje sa, vraj, podľa učenia kapitalistov, hospodárska sloboda a súťaž na trhu. Nepovedia pravdu, že by sa tým znižovali zisky kapitalistov. V protiklade k týmto teóriám náš štát robotníkov a roľníkov vydáva obrovské miliardové sumy na najrôznejšie zdravotné, sociálne a kultúrne zariadenia a neponecháva nič svojpomoci.

Nateraz pracujúci sú za svoju prácu odmeňovaní socialisticky: podľa množstva a akosti vykonanej práce, čo pri zvýšení kúpnej sily našej koruny značí slušnú životnú úroveň, ktorá sa v dôsledku stúpania produktivity práce a výstavby socializmu v našej krajine neustále zvyšuje.

Robotník a maloroľník má na základe lístkového systému nárok na isté množstvá jednotlivých potravných článkov za miernu cenu. Tieto články dennej spotreby plne použije pre svoju rodinu – a ktorý viac zarába – ešte si prilepšuje z voľného trhu.

Po zrušení lístkovej sústavy si pracujúci nakupujú články dennej potreby vo väčšom množstve než predtým. Rozpätie množstva článkov širokej ľudovej spotreby od viazaného trhu až po teraz spotrebovaných tovarov je odvislá od mzdy pracujúcich. A že je spotreba zo dňa na deň väčšia, to je výsledkom zvyšovania výrobnosti práce a znižovania cien článkov dennej potreby.

V našej obci bolo zistené, že robotnícke a maloroľnícke rodiny spotrebujú mesačne viac ako 1 kg cukru na každú osobu. Tak je tomu i v mäse a mäsových výrobkoch. Robotníci a roľníci chodia slušne zaobľčení a zaobutí i v lete. Na našich deťoch dnes už nie je možné rozoznať, či pochádzajú z rodičov robotníkov, maloroľníkov alebo pracujúceho inteligenta. Sociálna diferenciacia je tá tam – v tomto ohľade.

Cigáni sú všetci v pracovnom pomere, deti ich sú všetky zaškolené, zaodeté a zaobuté. Školská správa sa snaží všemožne vykoreniť zvyšky buržoázneho nazerania na kultúrnu úroveň a sociálny pôvod.

Deti robotníkov, roľníkov a prac. inteligencie denne si pochutnávajú na cukríkoch, čokoláde, keksoch, južnom ovocí, zavareninách, džemoch, majú rozličné hračky, knižky atp., o čom prv ani nevedeli, ani to nevideli.

Starostlivosť MNV o mobilizáciu pracovných síl a regulovanie pracovného trhu.

Rok 1950.

MNV uznesením z 29. dec. 1950 zriadil Náborovú komisiu a nastolil otázku urýchlene vyriešiť nábor Cigánov do práce v závode Priemstav Hron.

Ďalej rozhodol, aby sa nábor pracovných síl do baníctva a ťažkého strojárstva previedol cestou učiteľov miestnej OSŠ.

Náborová komisia má skontrolovať podľa menoslovu, či sú všetci občania zapojení do pracovného procesu. Zvlášť zaradiť všetkých práceschopných cigánskych obyvateľov do práce.

Rok 1951.

MNV uznesením z 21. januára 1951 rozhodla a prikázala referátu V. pracovných síl, aby odhaľoval pracovné rezervy a tie zaraďoval do priemyslu. Ďalej uložil Bytovej komisii pri MNV, aby zaktivizovala svoju prácu v ubytovaní pracovníkov SZ Hron.

Schválil plán úloh na I. štvrťrok 1951 nasledovne:

1. Previesť nábor pracovných síl do priemyslu.
2. Odhaľovať pracovné rezervy v poľnohospodárstve.
3. Kontrolovať nadmerné byty a pridelať tie pracovníkom SZ Hron.
4. Zaktivizovať boj proti čiernym mzdám.

MNV uznesením z 3. júna 1951 stanovil plán úloh referátu prac. síl na druhý polrok 1951 nasledovne:

Previesť nábor slobodných žien a vôbec tých, ktoré sú doteraz nezamestnané.

Riešiť bytovú otázku, ktorá je kritická.

Zaradiť cigánov obojného pohlavia do pracovného procesu.

Rok 1952.

MNV uznesením zo 14. februára 1952 prikázal ref. v prac. síl nasledovné úlohy previesť behom r. 1952.

Zorganizovať nábor prac. síl a previesť dojcami po domácnostiach v obci pre Priemstav Hrona Kovohuty. Pracovné sily v obci na 100% do práce výstavby diela socializmu

Prevádzať nábor prac. síl sústavne.

Zaviesť a systematicky doplňovať evidenciu prac. síl.

Previesť presvedčovaciu akciu žien a dievčat o náboře prac. síl.

Bytová komisia vydala 60 bytových výmerov pre SZ – Hron. Odvolanie podalo 15 majiteľov bytov, z toho 12 zamietnuté a 3 vyhovené.

Rok 1953.

MNV uznesením zo 4. marca 1953 ustanovil referentom prac. síl – V s. Michala Líšku, robotníka, KSS, člena rady MNV.

MNV uznesením z 27. marca 1953 vzal na vedomie činnosť bytovej komisie pri MNV:

Bytová komisia sa snažila vyhovieť všetkým žiadostiam o byty, avšak pre nedostatok ubytovacích možností a pre nepochopenie akcie časťou občanstva, nebolo možné všetkým žiadostiam vyhovieť. Muselo sa použiť i asistencie SNB, čo neslúžilo ku cti MNV a to hlavne preto, že pri výstavbe priemyslu sťahujú sa do obce i úrady, ktoré potrebujú zamestnancov a títo musia v obci bývať.

Plán práce na r. 1952 splnil referát na r. 1952 v. prac. síl na 190%.

Akčný program práce MNV na roky 1954-1956. Nábor pracovných síl a starostlivosť o pracujúcich.

Rok 1954.

Rovnomenné plnenie úloh v organizovanom náboře pracovných síl je tiež dôležitou úlohou MNV, vytváranie štátnych rezerv kvalifikovaných pracovníkov pre potrebu socialistickej výstavby a postup prác vo všetkých oboroch nášho národného hospodárstva. MNV už už v časti pôdohospodárstva APP pamätal na túto skutočnosť, a preto i tu vynaloží všetko úsilie, aby sa pôdohospodárstvo v našej obci zreorganizovalo tak, ako sa to uvádza v pláne hosp. rozvoja, že v tomto sektore zostane pracovať minimálny počet pracovníkov a ostatní pracovníci budú odčerpaní na prácu do priemyslu.

MNV a jeho zložky cestou osobnej agitácie a masovopolitickej práce budú získavať pracovníkov pre dôležité sektory národného hospodárstva. Takto MNV sústavne sa bude starať o nábor prac. síl i o umiestnenie voľných síl, a preto sa nikdy nestane opakovanie starého systému práce a spôsobu náboru prac. síl z čias kapitalistického šafárenia. V súlade s požiadavkami soc. výstavby a úrovne pracujúcich budeme trvať na sústavnom zvyšovaní odborne – technickej kvalifikácie kádrov. Týmto sledujeme vytvorenie podmienok pre dostatočné oboznámenie podmienok s výrobným procesom a pre tvorčiu iniciatívu a spoluprácu, menovite robotníkov, v období zostavovania a rozpisu výrobného plánu.

Tento akčný programový plán bol uznesením MNV z 24. apríla 1954 prijatý a schválený.

Tento akčný APP na rok 1954 v sektore náboru prac. síl v roku 1954 bol splnený na 100%. Nebol však prevedený nábor pre bane a ukrátil sa poľnohospodársky sektor o pracovné sily, čo sa dnes pociťuje.

Rok 1955.

MNV uznesením zo 17. júna 1955 zriadil novú bytovú komisiu:

1. Baran Jozef, predseda	5. Lupták Michal, robotník
2. Fekiač Jozef	6. Hurtíková Margita, pestúnka MŠ

3. Majerský Ľudovít, taj. MNV	7. Seidl František, robotník
4. Prieberová Alžbeta, predavačka, VŽ	8. Ing. Borovská Ľudmila
	9. Honel Jozef, pracovník

MNV uznesením z 19. júna 1955 prejednal nábor prac. síl a konštatoval, že naši občania radi pracujú v priemysle, a preto naše závody ich vracajú do poľnohospodárstva, zkadiaľ boli odčerpaní na výstavbu diela socializmu. Nevyhovujú žiadosti MNV, hlavne o odborníkoch.

Starostlivosť o rovnomerné zásobovanie a výživu obyvateľstva obce.

Súkromné živnosti za Uhorska a I.ČSR.

Naše mestečko (mezőváros) Sv. Kríž nad Hronom za uhorského statkársko-meštiackeho režimu a za I. burž.-dem. ČSR bolo prevážnou väčšinou roľnícke. Do 1. júla 1928, vyše 80 rokov, bolo sídlom okresu svkrížskeho pre 86 obcí terajšieho kremnického a novobanského okresu. Ako okresné centrum, ležiace na dôležitej križovatke komunikácií: Zvolen – Levice, Kríž – Handlová – Prievidza, popri starej obchodnej ceste Budapešť – Krakov, sústreďovalo v sebe celý obchod, živnosti a hospodárstvo okresu. Vykorišťovateľská hospodárska politika maďarského a čsl. buržoázneho režimu zničila malých a stredných roľníkov našej obce, ktorí boli nútení zčasti sa vysťahovať do zámorskej a západnej kapitalistickej cudziny a zčasti sa preskupiť na maloživnostníctvo, keďže výnos z vykorisťovaného poľnohospodárstva nepostačoval na živobytie rodiny.

V období posledných 50 rokov pred r. 1945 bolo tu 216 živnostenských oprávnení – na 1300 – 1500 obyvateľov a 18 okolitých obcí, ako: „Kresťanské potravné družstvo, miešaný tovar a hostinec, 4 hostince, 1 reštaurácia a hotel, obchody miešaným tovarom 6, s textilom 7, plechovým riadom, trhovníctvo s textilom a plátnom a miestna špecialita: trhovectvo „hurkami a pečenkou“, rozliční remeselníci: krajčíri, obuvníci, čizmári, stolári, kováči, kolári, zámočníci, atp., jarmočníci s hovädzím dobytkom a ošípanými atd. Títo malí obchodníci, remeselníci a trhovci boli vykorisťovaní veľkoobchodníkmi a fabrikantami, takže mnohí finančne skrachovali a prišli nielen o svoju živnosť, ale i o nepatrný majetok: domček a políčka. Rozmnožil sa tak káder nezamestnaných robotníkov a mnohí sa vysťahovali za chlebom do cudziny. Remeselníci živorili, súc zbedačení buržoáziou a la Baťa a podobne, tiež prišli na žobrácku palicu a na vandry do sveta. Len niekoľko málo obchodníkov zbohatlo, väčšinou zo židovskej vrstvy, ktorí sa stali príslušníkmi malej a veľkej buržoázie, ktorí napomáhali morálne a finančne.

Takýto bol „buržoázne-demokratický raj“ za býv. Maďarska a I. ČSR, ako aj za tzv. Slovenského štátu v živnostenskom sektore našej obce. Naša ľud.-dem. revolúcia v roku 1945 oslobodila aj našich malých živnostníkov od vykorisťovania, útlaku a zbedačovania buržoáziou a kapitalistami.

Začal sa rodiť a budovať socialistický priemysel, remeslá a obchod v Kríži nad Hronom, do ktorého sa účinne a úspešne zapojili – dobrovoľne – zbytky malých živnostníkov, z ktorých len niekoľko jednotlivcov zostalo v zajatí súkromného sektoru.

Vládnym nariadením z 25. jan. 1949 boli zrušené súkromné veľkoobchody a zriadené štátne veľkodistribučné podniky (VDP atp.). Týmto bol vytvorený soc. veľkoobchod, ktorý zriaďoval št. distribučné podniky soc. sektoru, družstevného a komunálneho. (Podrobne viď. v časti „Popis obce“).

Nový spôsob zásobovania a cenové opatrenia.

„Musíme pri rozdeľovaní verejne obhospodarovaných zásob privilegovať (uprednostniť) najmä robotníkov na úkor príživníkov všetkého druhu, musíme odbúravať rovnosť a postupne prechádzať na systém diferencovaného zásobovania, diferencovaných prídelov, pokiaľ prídelové hospodárstvo bude tu ešte nevyhnutné alebo pokiaľ pôjdu veci za zvýšené ceny na voľný trh“ (s. Gottwald na zasad. UV KSČ 17. nov. 1948).

Od 6. jan. 1949 pristupujeme k novému spôsobu zásobovania. Pri zaistení doterajšieho množstva tovarov, ktoré budú i naďalej poskytované pracujúcim na prídel na viazanom trhu, zavádzame tiež voľný trh.

Ceny na tomto voľnom trhu budú vyššie o všeobecne spotrebnú daň, ktorej výnos poplynie na zaistenie veľkých investícií 5 RP a na iné výdavky št. rozpočtu, ktorý je od roku 1949 prvý raz v rovnováhe. Dosahujeme to v štvrtom roku po vojne, kdežto po prvej svetovej vojne bol rozpočet uvedený do rovnováhy až v roku 1926 a to za veľkých obetí pracujúceho ľudu.

Náš ľud.-dem. štát, ktorý sa vyvíja k socializmu, začal i v zásobovaní uplatňovať socialistické zásady. Prídely dostávajú predovšetkým robotníci a ostantí pracujúci, ktorí sa zaslúžili o uskutočnenie 2 RP, ktorí vo februári 1948 dokázali, že sú oporou ľud. – dem. režimu, ktorí s plným elánom nastupujú do prvej 5 RP a sú zárukou budovania socializmu.

Z prednostného zásobovania sú vylúčené predovšetkým kapit. živly. Ďalej to boli živnostníci, remeselníci a roľníci nad 15 ha pôdy vlastníci, ktorí majú svoj vlastný zisk a môžu si na voľnom trhu nakúpiť všetky potreby. Niektorí z týchto sa obohatili dokonca z čierneho trhu a obchodu.

Táto nová úprava v zásobovaní zachováva a zdokonaľuje doterajšie prídelové hospodárstvo pre pracujúcich, prehlbuje prednostné zásobovanie a prináša možnosť ďalšieho nadlepšovania na voľnom trhu. Teraz pri menšom počte osôb bude mať každý zaručený tovar tak, že ho na body dostane.

Možnosť kupovať tovar nielen na prídel, ale i na voľnom trhu, je pobádaním k zvyšovaniu pracovnej výkonnosti, a tak k zvýšeniu zárobku každého

jednotlivca. Voľný trh odčerpá po čase prebytočnú kúpnu silu bohatých a bude čím ďalej tým viac slúžiť pracujúcim ľuďom. Bude možno potom znižovať ceny na voľnom trhu pri zvýšenej výrobe v SRP a odstraňovať viazaný trh postupne ako to bolo v SSSR.

Voľný trh zasadí smrteľnú ranu šmeline a špekulácii!

Dávajú sa výhody a prednostné zásobovanie drobným a stredným roľníkom, ktorí plnia riadne dodávky.

Toto nové opatrenie v zásobovaní bolo v našej obci prijaté robotníctvom s veľkým nadšením a zadosťučinením, že si to sami vypracovali a tiež malými a strednými roľníkmi, ktorí dodávky svoje plnia, že si budú môcť na voľnom trhu kúpiť potrebný tovar. Tak sa nepochopené diferencovanie roľníctvom aspoň čiastočne zahojí a uľaví bolesti.

Len šmelinári a špekulanti sa cítia byť ukriždení – no po zásluže a právom!

Výkup poľnohosp. produktov.

MNV sa stará o výživu obyvateľstva zaistením pôdohospodárskeho pôdohospodárskeho plánu a zaistením riadneho plnenia všetkých povinností dodávkových. Výchovou, šúťazami a inými vhodnými prostriedkami pôsobí k tomu, aby každý roľník odvedol nielen to, čo mu je uložené, ale aby odovzdal všetko, čo odovzdať môže.

MNV sa stará o spravodlivú distribúciu všetkých spotrebných statkov, o ich riadne uskladnenie a použitie. Zabraňuje stratám včasnými dispozíciami u tovaru podliehajúceho skaze. Venuje osobitnú pozornosť potrebám detí, tehotných žien, nemocných, atp.

Orgnizuje a vedie boj proti čiernemu obchodu, úžere v akejkoľvek forme. Zaisťuje štátnu cenovú politiku účinnou kontrolou nad dodržiavaním cien, bráni tvoreniu nadmerných zásob sledovaním obehu tovaru a neúprosne stíha všetky zásobovanie cenov a vyživovacie priestupky a trestné činy podľa zákona o čiernom obchode.

Zber mlieka.

DMSK uznesením z 27. augusta 1948 rozhodla zaktivizovať dodávku mlieka na verejné zásobovanie v množstve 400 litrov týždenne na 100%.

Akcii prevedie v spoluúčasti MS JSSR.

Mimoriadna vyživovacia komisia-Zriadenie.

MNV uznesením z 25. júna 1950 zriadil Mimoriadnu vyživovaciu komisiu: Lupták Michal, predseda a 5 členov. Referentom výživy sa stal Michal Lupták, člen rady MNV.

Zhodnotenie práce MNV na poli výživy 1950.

MNV uznesením z 29. dec. 1950 vzal na vedenie referát referenta výživy: r. 1950 prebiehalo zásobovanie obyvateľstva v našej obci plynule. Roľníci väčšinou, až na malé výnimky, splnili svoje predpísané povinné dodávky poľnohosp. výrobkov, a tak splnili i svoju vlasteneckú povinnosť. Stálo nás to veľa práce, najmä osobného presvedčovania. Ale zato docielili sme zaslúženého výsledku na 100 % i nad.

Rozpis výrobného a dodávkového plánu na r. 1951 je už – vďaka referátu IX., skončený. Započalo sa u i predpisovanie. Doteraz podpísalo výrobný

a dodávkový plán 70 roľníkov, poväčšine malí a strední roľníci. Ďalší malí a strední roľníci ešte odopierajú podpisovanie.

V rozpise boli všetky smerné čísla dodržané.

Plnenie základných úloh plánu na IV/1950 štvrtrok na referáte bolo riadne prevedené.

Zakáľacie listy sa vydávajú a chovatelia ošípaných riadne odovzdávajú predpísanú masť. Dosiaľ bolo vydaných 60 kusov zakáľ. listov a odovzdané bolo okolo 200 kg masti z domácich zakáľáčiek.

**Úlohy MNV na poli
výživy v r. 1951.**

MNV týmže uznesením ustálil úlohy referátu x – výživy na rok 1951 nasledovne:

1. Do 15. jan. 1951 skončiť časový rozpis kontigentov v jednotlivých hosp. závodoch.

2. Celý rok sústavne prevádzať kontrolu plánu dodávky poľnohosp. výrobkov, lebo len vtedy môže byť plán dokonale splnený, keď je systematicky kontrolovaný a prípadné závady ihneď odstránené.

3. Postarať sa o riadne zásobovanie ľudu aj chlebom v jedinej pekárni u nás pre celú južnú časť okresu.

**Zabezpečiť tretí rok
5 RP vo výžive.**

MNV uznesením z 21. jan. 1951 rozhodol zabezpečiť plnenie úloh v treťom roku 5 RP vo výžive pracujúcich nasledovne:

Zaistiť výkup poľnohosp. výrobkov podľa časového plánu a plnenia dodávkových povinností.

Prevádzať systematickú kontrolu súkromných zakáľáčiek.

Zabezpečiť zásobovanie ľudu chlebom a múkou – prevádzať kontrolu.

Správne vydávať potravinové lístky a kontrolovať to pracujúcimi.

Ďalej prikázal referátu X. výživy a vnútorného obchodu vykonávať kontrolu plnenia plánu úloh na I. štvrtrok 1951 a to:

1. Zaistiť riadnu dodávku poľnohosp. produktov dľa časového rozpisového plánu.

2. Zabezpečiť riadne hospodárenie chlebom, múkou a pečivom. Postarať sa, aby tieto články neboli skrmované dobytkom.

3. Zakročiť proti rušiteľom riadneho plnenia poľnohosp. produktov.

4. Na triednom podklade rozdeľovať pridelené krmivá pre dobytok. Kontrolovať, či dodržiajú poľnohosp. záväzky výrobný plán a ich postoj k ľud. – dem. zriadeniu.

**Plán úloh v II/1951
štvrti vo výžive.**

Potom ustálil plán úloh na II.štvrtrok 1951 pre referát X-výživy nasledovne:

Zaistiť, aby výkup roľníckych výrobkov bol riadený podľa časového plánu – plynulé plnenie dodávkovej povinnosti sledované podľa jednotlivých dorábateľov.

Prevádzať kontrolu roľníckych zakáľáčiek a potierať čierne zakáľáčky.

Kontrolovať vydávanie potravinových lístkov a zvýšené prídely pre námezne pracujúcich. Osobám vyhýbajúcim sa práci nevydávať potravinové lístky.

Dôsledne sledovať situáciu v zásobovaní chlebom a múkou. Sledovať hromadenie potravín.

Zaistiť výkup obilia, okopanín a zeleniny z úrody r. 1951.

Triedne rozdeľovať pridelené krmoviny pre dobytok.

Sledovať dodržovanie výrobného plánu roľníkymi závodmi.

Sledovať postoj roľníctva a vôbec k ľud. – dem. zriadeniu.

Kontrolovať rozdeľovanie potravín cez VDP na rozdeľovanie.

Plnenie dodávky za máj 1951.

MNV na svojom zasadnutí 3. júna 1951 schválil referát vyživovacieho referenta o plnení dodávok za máj 1951 nasledovne:

Plnenie roľníckych dodávok za mesiac máj 1951 bolo dobré: dodávka ošípaných a hov. dobytká splnená na 100 %. Vajcia len na 85 %.

Plnenie plánu MNV vo výžive za r. 1951.

Uznesením z 14. februára 1952 MNV vzal na vedomie správu vyživovacieho referenta za rok 1951 o plnení plánu vo výžive ľudu v nasledovnom znení:

Vo výdaji potravinových lístkov boli nedostatky, neukáznenosť distribúterov. Pri výdaji bol chaos. Tiež dozor referátu X. bol nedostatočný, týkalo sa to šateniek a mydleniek.

Kontingenty podľa zmlúv plnené na 100 %, tiež aj nad, až na mlieko a bravčovinu. Distribúcia potravinových článkov bola uspokojivá až na mäso, mlieko a chlieb, ktoré neboli dodávané včas.

V auguste 1951 voľný predaj chleba v miestnych Jednotách bol zabezpečený. Naša obec je prednostne zásobovaná ako priemyselné centrum.

Plán práce MNV na r. 1952 vo výžive.

Ďalej MNV schválil plán úloh a práce na rok 1952 nasledovne: Zabezpečiť zásobovanie obyvateľstva za každú cenu a plynule. Rozdeľovať potravinové lístky, šatenky a mydlenky podľa zásluhy. Zabezpečiť mesačné plnenie roľníckych dodávok pre nárok na lístky.

Zakáľacie lístky sa vydávajú len roľníkom, ktorí si splnili dodávky.

Čierne zakáľacky potierať, pokračovať triedne.

Kontrolovať plynulé zásobovanie v obchode a pravidelný prísun tovarov širokej spotreby pre ľud.

Súborný plán MNV v zásobovaní na rok 1952.

MNV uznesením z 2. marca 1952 prikázal súborový plán vo výžive na rok 1952 zaistiť referátom X nasledovne:

Zabezpečiť pravidelný výkup dobytká podľa vytýčených smerných čísel.

Včasné a presné rozdeľovanie potrav. lístkov pre spotrebiteľov. Pravidelný prísun potravín do obchodov, hlavne včas, aby sa ľud nehromadil vo fronte.

Kontrolovať výkup od jednotlivca.

Zabezpečiť kruponovanie ošípaných pri 2 a 3 zakáľáčke.

Zatváracie a otváracie hodiny v obchode – kontrolovať zachovávanie.

V obchode uprednostniť ženy tehotné, dojčiace matky a pracujúce v závodoch.

- Spresenie úloh MNV vo výžive v mesiaci ŠČSP.** MNV uznesením z 12. dec. 1952 vzal na vedomie spresnené úlohy referátu výživy z príležitosti mesiaca ŠČSP v nasledovnom znení:
Ukončiť výkup obilia a vyčistiť zmluvy do 30.XI.1952.
Výkup zemiakov splnený, zelenina zničená.
Odber potravinových lístkov previesť riadne.
Lístky spotrebiteľom vydávať dňa 22. – 26. predchádzajúceho mesiaca.
Postarať sa o výkup a dodávky mlieka a mäsa i v náhradnom plnení mlieka.
- Zhodnotenie výkupu za r. 1952.** MNV uznesením z 28. decembra 1952 zhodnotil výkup a vyčistenie zmlúv vo všetkých roľníckych produktoch za rok 1952. Dodávky boli splnené celkovo nad 100 % vo všetkých výrobkoch.
- Hospodárska komisia - zriadenie. MNV-reorganizácia. Zaistenie výkupu roľ. výrobkov.** MNV ustanovil Hospodársku komisiu, predseda Pavel Ganzel a 7 členov.
MNV uznesením zo 4. marca 1953 ustanovil – v rámci reorganizácie MNV - referentom výživy s. Alžbetu Prieberovú.
MNV uznesením z 23. mája 1953 zaistil výkup roľníckych produktov nasledovne:
MNV zisťuje, že plnenie dodávkových povinností ako: mäso, mlieko a vajcia v celoobecnom meradle sa plnia na 100 %, až na dodávku mlieka, ktorá je u JRD skoro prekročená, kým u indiv. hosp. roľníkov sa plní sotva na 60 %. Treba zaktivizovať dodávku na 100 % a vyše.
- Plnenie plánu vo výžive za I/1954 štvrťrok.** MNV uznesením z 26. jan. 1954 stanovil úlohy plnenie dodávok roľníckych výrobkov za I. štvrťrok 1954 nasledovne:
Zaistiť zásobovanie pracujúcich článkami denne potreby.
Zaktivizovať činnosť ľudových kontrolórov.
Zaistiť distribúciu tovarov.
Po prevedenom prieskume a zistení mentality občanov postarať sa o urýchlenú nápravu v distribúcii. Vyzdvihnúť snaživých pracovníkov a upozorniť na nesvedomitých zamestnancov socialistického sektoru distribúcie.
- Plán a rastl. a živoč. výroby na r. 1954 – rozpis.** „Dokončíme načas rozpis!“ (Prielom z jan. 1954 č. 3)
„Dňa 6. jan. 1954 vydala Okresná rozpisová komisia v Kremnici plán rastlinnej a živočíšnej výroby pre r. 1954 na jednotlivé obce. Prítomným predsedom a tajomníkom bola pred vydaním plánu prevedená podrobná inštruktáž, v akom ovzduší má rozpis výroby na jednotlivé roľnícke závody prebiehať.
Zástupcovia niektorých MNV, prítomní na porade zobrali si slová o kvalitnom rozpise skutočne za svoje a začali pripravovať podklady a prevádzať rozpis hneď po príchode domov. Do tejto skupiny z predbežných správ môžeme zaradiť i MNV Kríž n/Hronom. Termíny rozpisu sú dosť krátke, a preto treba vynaložiť všetky sily na dokončenie rozpisu do stanoveného termínu okr. rozpisovou komisiou.

Na samotný rozpis na jednotlivcov je potrebné pripomenúť, aby technické plodiny neboli rozpisované rozdrobene. Viac pozornosti venovať rozpisu krmovín tak, aby i súkr. hosp. roľníkom bolo umožnené striedanie plodín (v obec. meradle priemer 19-20 % krmovín).

Pri rozpise živočíšnej výroby neprihliadať na pomocné sily, ale na pôdu a plánované stavy doplniť na reálnu základňu prirodzeným vývinom.

Pri rozpise nepripustiť, aby na jednotlivých závodoch prišlo k zmenám kultúr, najmä nie z intenzívnych na menej intenzívne (orná pôda na poľnohospodársku).

Vieme, že obce, v ktorých prebieha rozpis dobre, vo svojej aktivite neustanú a obce, v ktorých rozpis zaostáva, zvýšia doterajšie tempo a dokončia ho do termínu.

Akčný program vo výkupe a nákupe roľn. výrobkov v r. 1954 – 1956.

MNV uznesením z 24. apríla 1954 schválil „Akčný program úloh MNV v zásobovaní obyvateľstva na r. 1954 – 1956 v nasledovnom znení: Neustále upevňovanie zväzku robotníckej triedy s malými a strednými roľníkmi sa tiež deje cestou nákupu a výkupu poľnohosp. výrobkov. Je to jeden z najdôležitejších nástrojov pri upevňovaní zväzku robot. triedy s malým a stredným roľníkom.

MNV vynaloží všetko úsilie k tomu, aby výkup roľníckych výrobkov zmluvných a prebytkov bol v spolupráci s aparátom Okr. splnomocnenca pre výkup zaistovaný k spokojnosti všetkých pracujúcich tak, aby nikdy nechýbali roľnícke výrobky. To znamená, že výkup sa bude predvádzať v rámci celoročného výkupného plánu. Preto všetci členovia MNV a členovia jeho zložiek sa plne zapoja do prevádzania výkupu a vezmú si jeden z hlavných úkolov na starosť – plánovaný výkup.

Nebude člena MNV, ktorý by nebol oboznámený s priebehom výkupu roľníckych výrobkov a nebude preto občana, ktorý by však svoje dodávkové povinnosti neplnil.

Prehĺbením nového systému výkupu založeného na spravodlivej a osvedčenej zásade vymeriavania povinných dodávok normami a výmery pôdy budeme prostredníctvom svojich orgánov v spolupráci s orgánmi Min. výkupu v rámci okresu zabezpečovať štábný fond poľnohosp. produktov od JRD a samost. hosp. roľníkov, ktorí si svoje dodávkové povinnosti predčasne splnili.

Počas roku dokážeme, že jediná cesta zvyšovania poľnohosp. produkcie tak rastlinnej, ako i živočíšnej, je vždy a bude len na scelených lánoch t.j. v JRD.

Plnenie APP v roku 1954.

MNV uznesením z 28. decembra 1954 zhodnotil plnenie APP na rok 1954 nasledovne: Zásobovanie obyvateľstva – maloobchodu a tým súvisiacim výkupom roľníckych produktov – článkami dennej potreby, deje sa plánovite.

Plnenie dodávok súkr. sektorom v roku 1954.

MNV uznesením z 28. decemb. 1954 zhodnotil plnenie dodávok roľníckych produktov za rok 1954 v súkromnom sektore nasledovne:

Hovädzie mäso:	predpis	14.500 kg
	dodané	18.078 kg

		+3.945 kg
Bravčové mäso:	predpis	5.596 kg
	dodané	5.499 kg
		- 97 kg
Mlieko:	predpis	75.663 litrov
	dodané	56.934 l
		-18.729 l
Vajcia:	predpis	46.829 kusov
	dodané	46.775 ks
		- 54 ks
Zemiaky:	predpis	125.001 kg
	dodané	115.652 kg
		-9.349 kg
Zrniny celkom	predpis	21.874 kg
	dodané	33.696 kg
		+11.822 kg

Toto je plnenie dodávok v súkromnom sektore až na zrniny, kde je spolu s JRD.

Naši občania vo väčšine prípadov bez toho, aby boli na túto svoju povinnosť upomínaní, plnia svoje dodávkové povinnosti vo vedomí, že povinné dodávky sú nutnou podmienkou pre zaistenie životnej úrovne a pre urýchlené budovanie socializmu, že sú preostriedkom zľahčujúcim záujmy zväzku robotníkov a roľníkov. Záleží na nás, kedy a akým spôsobom presvedčíme aj ostatných našich občanov, aby svoje povinnosti voči štátu plnili dôsledne a načas. Treba presvedčať nielen o plnení dodávok, ale je potrebné, aby naši občania predávali aj na voľný trh, lebo keď chceme zvyšovať životnú úroveň, tak nám nebudú dostačujúce produkty odovzdané na povinné dodávky.

O tom, že povinné dodávky u nás sú trvalého rázu hovoriť netreba. Je však potrebné o tomto presvedčať roľníkov, aby v tomto presvedčení plnili svoje dodávkové povinnosti, čím si uľahčíme prácu v budúcnosti.

Zásobovanie obyvateľstva.

MNV uznesením z 21. 7. 1955 prejednal zásobovanie obyvateľstva článkami širokej dennej spotreby za I. polrok 1955 nasledovne: Zásobovanie obyvateľstva až na malé výnimky (v zime s kapustou, na jar zemiakmi a zeleninou) je dobré. Sbor ľudových kontrolórov a VŽ skutočne sa starajú o riadne rozdeľovanie distribučných tovarov pre konzumentov a hygienu obchodov, ktorá pre nevyhovujúce prevodzovne a nedostatok skladov nie je dobrá.

Nepokračuje stavba prevodzovní a bytov pre zamestnancov v jednotlivých distribučných odvetviach.

Zber odpadových surovín je zvládnutý dobre.

Výkup obilia

„Okres Kremnica splnil dňa 17. sept. 1954 plán výkupu obilia na 101,3 %, a

v okrese 1954.

tým sa zaradil medzi prvé okresy kraja. Týmto plán dodávok obilia bol skrátený v krajskom meradle o 8 dní.

Toto predčasné splnenie dodávok je vďaka družstevníkov, malých a stredných roľníkov, ktorí svoje dodávky štátu splnili nad 100%. vo vyčisťovaní zmlúv sa pokračuje.“ (Prielom z 26. X. 1954 č. 28).

Rozpis plánu poľnohosp. výroby na r. 1955.

„Vyhodnotenie rozpisu rozvoja plánu poľnohospodárskej výroby na rok 1955.“

Po kvalitatívnej stránke rozpis rozvoja poľnohospodárskej výroby previedli najlepšie tieto obce: (medzi inými na 4. mieste) Sv. Kríž nad Hronom.

Tieto obce rozpisali všetky úlohy dané štátnym plánom poľnohospodárskej výroby a vykazujú minimálne úbytky ornej pôdy ako oproti rozpisu v minulom roku, tak i oproti danému plánu na rok 1955.

Najhoršie s podpisovaním, i keď rozpis previedol dobre, stojí Sv. Kríž nad Hronom, kde doteraz nepodpísal rozpis ani jeden poľnohospodársky závod...“ (Prielom z 31.X.1954 č. 33 – 34).

Soc. obchod – nové predajne.

V našej obci Žiar nad Hronom boli dňom 1. septembra 1955 zriadené nové predajne v starej časti obce, a to: „Obchod s roľníckymi prebytkami“ a „Obchod hospodárskymi prebytkami“.

Dňa 1. augusta 1955 na Sídlistku v Žiari nad Hronom boli otvorené predajne soc. obchodu: zdroj, mäsa, mliekáreň a zelovoc v nových miestnostiach rodiaceho sa socialistického mesta.

Dňa 12. júna 1955 výbor žien pri MNV v Žiari nad Hronom poriadal v parku kultúry a oddychu „Módnu prehliadku ženského odevu“ s tanečnou zábavou. Účasť bola hojná.

Hospodárskymi opatreniami strany a vlády k rýchlejšiemu zvyšovaniu životnej úrovne pracujúcich.

Menová reforma.

Všetky ťažkosti a nedostatky nášho hospodárstva v r. 1953 vyvrcholili veľkým množstvom obeživa, skutočnosťou, že kapit. živly mohli pomocou thesaurovaných (v pančuchách schovaných) peňazí zasahovať nepriaznivo do trhu.

Preto strana a vláda sa zaoberali týmto problémom a prijali rad opatrení, ktorými má byť zjednaná náprava.

V dôsledku toho sa dňa 1. júna 1953 previedla menová reforma: jedna nová Kčs sa rovnala 5 Kčs starej meny pre všetky hodnoty vajadrené v peniazoch:

peňažné hotovosti prevyšujúce 300 Kčs na jedného obyvateľa boli vymenené v pomere 1:50, vklady boli krátené odstupňované podľa výšky, a to nad 5.000 Kčs v horšom pomere ako 1:5, ale v mnoho priaznivejšom pomere ako 1:50. Novej čsl. korune bol daný pevný obsah 1 Kčs = 0,1234 gr. zlata a stanovený kurz k iným menám. Peňažná reforma bola opatrením nutným k ďalšiemu rozvoju celého hospodárstva. Bola drvivým úderom proti zbytkom buržoázie.

I keď toto opatrenie si vyžiadalo určitých obetí taktiež od pracujúcich, bolo ich treba previesť, lebo jedine tak sme položili pevný základ pre rýchly, trvalý a sústavný rast hmotnej a kultúrnej úrovne ľudu.

Lístkový systém zrušenie.

Súčasne s menovou reformou sa previedlo i zrušenie lístkového systému, zaviedli sa jediné štátne maloobchodné ceny potravinárskeho a priemyselného tovaru.

Tieto opatrenia vytvorili predpoklady pre správnejšie a účinnejšie uplatňovanie soc. zásady, odmeňovanie podľa množstva a akosti vykonanej práce, čo bolo do tej doby vážne narušované vlivom existencie prídelových a komerčných cien (cien na voľnom trhu) a vplyvom prebytkovej kúpnej sily.

Ako reagovalo na tieto prevedené opatrenia naše obyvateľstvo?

Menovú reformu prijalo naše obyvateľstvo s miešanými pocitmi. Dňa 31. mája 1953 po vyhlásení predmetných opatrení vládou, bola na schôdzi MO KSS poriadaná inštrukčná porada zástupcom ÚV KSS z Bratislavy, ktorý podrobne a presvedčivo vysvetlil príčiny a dôsledky prevedenej menovej reformy a zrušenie lístkového systému. Dňa 1. júna 1953 členovia strany, ako agitátori vysvetľovali ľudu dôvody a následky týchto hospodárskych opatrení. Diskusia bola čulá a predmet vyčerpávajúca. Nálada obyvateľstva bola väčšinou skleslá, lebo postihnutí – zvlášť ťažšie obeť prinášajúci – len následky menovej reformy cítili a nevedomovali si výhody (balsam na rany) zrušenia viazaného systému predaja potravných a priemyselných článkov. K tomuto potrebovali istý časový odstup, aby sa trochu zreštartovali z roztrpčenia a desorientovanosti. Pokrokoví obyvatelia (zvlášť ktorí nepriniesli ťažšie obeť) prijali opatrenia tieto ako nutné a plne odôvodnené, ba v zrušení lístkového systému a jednotných cenách videli pre pracujúcich výhodu, ktorá u nich prevýšila menšie obeť na menovej reforme. Pre objektivnosť nutno konštatovať, že i daktorí členovia strany – prinášajúci ťažšie obeť – zakolísali a dali voľný priechod svojej roztrpčenosti i žiaľu. Týchto i značnú časť obyvateľstva bolo nutné liečiť objasňovaním a presvedčovaním o nutnosti opatrení a o ich výhodách, ktoré sa prejavia len neskôršie a ktorým oni sami tiež len neskôršie porozumejú, až sa z terajšieho rozžialeného stavu zreštaurujú.

Pri výmene peňazí sa ľud presvedčil, kto koľko peňazí má a hlavne o tom, ako k nim prišiel. Komu peniaze ľahko prišli – tak ľahko tašli! – sa povrávalo.

Vyšlo najavo, kto bol šmelinár, špekulant, kto mal státisíce. No, vyšla najavo značná thezaurácia peňazí v truhlách i pančuchách, keď najchudobnejší

občania v obci menili niekoľko desaťtisícov, svojich nasporených peňazí od r. 1945, tedy za 8 rokov, čo bolo najrukopnejším dôkazom ohromnej výšky obeživa. Tu bol veľký rozdiel medzi zvyškami buržoázie, šmelinármi a špekulantmi na jednej strane a medzi pracujúcim človekom na druhej strane. Kým buržoázia a jej prísluhovači svojimi finančnými prebytkami útočila na trh – mala značné zásoby tovarov, dobre žila – zatiaľ pracujúci ľud si odtrhoval od úst – nevedome – šporil korunku ku korunke, neohrozoval trh, ale skromne žil a strádal.

Na koniec trochu šibeničného humoru!

Jeden miestny ľudový veršovec na konto menových opatrení vo veselej nálade v krčme si zarecitoval: „Kto všetko prepil, dobre má – kto gazdoval, figu má!“ Keď ho odvedli na stanicu SNB, tak zarecitoval: „Kto života užil, dobre má! – kto smelil, figu má!“ „Proskám pekne, keď sa človeku „pod forgom“ hlava točí, tak mu kde tu i veršík preskočí!“

Výhodu zrušenia lístkového systému a jediné znížené ceny tovarov dennej spotreby mnohí na počiatku nepochopili, ba namietali, že isté druhy tovarov sú drahšie, ako boli na lístky. Tak ako pri zavedení viazaného hospodárstva sa ťažko lúčili s voľnými cenami, tak teraz pri zrušení lístkového systému ľutovali lístky.

Druhé zníženie cien spotrebného tovaru. Ďalším opatrením strany a vlády na zvýšenie životnej úrovne nášho pracujúceho ľudu bolo zníženie cien tovarov širokej ľudovej spotreby k 1. októbru 1953 už druhýkrát v tomto roku. Vyše 23.000 druhov článkov dennej potreby bolo znížené o 5 – 40 %. Týmto rozsiahlym znížením získalo obyvateľstvo priemerne ročne viac ako 4,5 miliardy Kčs.

Dvoje zníženie cien nebolo však jediným opatrením, zvyšujúcim životnú úroveň pracujúcich. Boli znížené dane zo mzdy, prevedená výplata zvláštneho vianočného príspevku, uskutočnené rozličné opatrenia v poľnohospodárstve a na osídlenie pohraničia. Zvýšili sa výdavky kultúry, školstva, zdravotníctvo a dôchodkové zabezpečenie.

Tretie zníženie maloobchodných cien v r. 1954. Toto zníženie cien značne zacelilo rany obyvateľstva z menovej reformy, ako i nádej na ďalšie znižovanie. Robotníctvo zvyšovalo produktivitu práce v tejže nádeji.

Úspechy budovania socializmu v priemysle a v poľnohospodárstve sa prejavujú vo zvýšení životnej úrovne nášho pracujúceho ľudu. Sú preč časy, keď ľudia trpeli podvýživou. Žije sa lepšie, žije sa radostnejšie. O tom svedčí nesčítaný rad dôkazov, sám náš život.

Strana a vláda zabezpečujú spravodlivé rozdeľovanie výsledkov práce nášho ľudu.

Strana a vláda vyzvali v sept. 1953 pracujúcich, aby ďalším rozvojom výroby, vzostupom produktivity práce a znížením vlastných nákladov zabezpečili hlavné predpoklady pre ďalšie zníženie cien maloobchodných, aby sme i naďalej mohli ísť touto cestou, už osvedčenou. Pracujúci od tej doby rozvinuli výrobu, takže k 1. aprílu 1954 sa už po tretíkrát znížili ceny článkov širokej ľudovej

spotreby (s uspokojením a zadosťučinením a radosťou, zvlášť, keď sa o tom rukolapne presvedčilo, pri nákupoch).

Toto zníženie cien bolo pre mnohých, ktorí pri menovej reforme priniesli značné a citeľné obete – nie súc dostatočne vyspelí a ešte menej uvedomelí – balzomom na rany, ktoré sa po tomto znížení cien značne zacelili, keď sa presvedčili, že naša koruna má väčšiu kúpnu silu, že mzda robotníka a platy majú čím ďalej, tým väčšiu reálnu hodnotu.

Začal nákup potravín, ktoré si mnohí pracujúci predtým nedopriali, nákup nábytku a iných potrieb pre domácnosť: pračky, ľadničky, moderné šporáky, piecky, radia, bicykle a nadovšetko odevu a obuvi pre celú rodinu.

Nákup domáceho zariadenia bol umožnený pôžičkami, ktoré v stovkách prípadov využili pracujúci a svoje nové byty v závodných domoch si zariadili pekne a prakticky, hygienicky a pohodlne. Závody tiež pomáhajú svojim zamestnancom poskytovaním moderného bytového zariadenia, osobitne sa to týka novomanželov, ktorým je táto výhoda zvlášť vhod i pri manželskej pôžičke poskytovanej štátom.

Zvýšenie životnej úrovne sa prejavuje navonok markantne: v slušnom obliekaní sa pracujúcich a ich rodinných príslušníkov – táranie reakcie o uniformovanom zaobliekaní je výmyslom, bez každého podkladu – v stúpajúcej tendencii populácie: v obci máme 1.600 detí, v klesaní úmrtnosti kojencov a vôbec, v nevyskytovaní sa epidemických nemocí na sídliskách s tisícami pracujúcich, v značnej návšteve kín, divadelných predstavení, hudobných produktov, športových a telovýchovných podujatí, rekreácií, dovoleniek, turistiky atď, atp.

No, i zábavné podniky sú plne navštevované. Žiaľ, vzmáha sa i alkoholizmus v povážlivej miere, čo je tiež negatívnym následkom zvýšenia hmotnej životnej úrovne, nie ale kultúrnej. Proti tomuto zjvu musí spoločnosť bojovať na poli ľudovýchovy a osvety, v strane, odboroch, vo všetkých masových organizáciách, v školách, v kurzoch, v zdravotných ustanovizniach a sociálnych ústavoch. Je tu široké pole pôsobnosti pre Výbory žien pri MNV, na ochranu rodiny, proti tejto metle spoločnosti.

Zvýšenie životnej úrovne sa blahodarne prejavuje aj vo zvyšovaní produktivity práce, vo včasnom a predčasnom plnení plánov výroby na pracoviskách: rastú budovy hlinikárne závodu SNP, budovy na sídliskách, rastie Kríž nad Hronom v nové, priemyselné, socialistické mesto.

Naše obyvateľstvo si s veľkým záujmom vypočulo rozhlasový prejav s. Širokého, predsedu vlády o znížení cien článkov dennej spotreby. Dňa 2. apr. 1954 na verejnom hovore ľudu v kine Budovateľ prehovoril s. Krnáč, ved. taj. OV-KSS o význame zníženia cien.

Rozvinula sa čulá debata a prítomných 250 občanov s radosťou kvitovalo starostlivosť strany a vlády o pracujúci ľud a mnohí diskutujúci vyzývali ľud, aby

sa pri voľbách zavďačil strane a vláde za toto dobrodenie nielen plnou účasťou a hlasovaním za kandidátov SNF, ale hlavne zvýšením pracovného úsilia pri budovaní socializmu, či už v závode alebo JRD a na ostatných pracoviskách.

Vo voľbách svoju štátoobčiansku povinnosť sme splnili na 99 %, vo vyvinutí pracovného úsilia na výstavbe socializmu pracujeme a musíme sa snažiť do konca roku 1954 a v ďalších rokoch splniť svoje úlohy tiež 100% , ba tieto aj prekročiť, len tak bude mať volebný výsledok a úspech pri voľbách do NV plnú morálnu hodnotu a účinok.

Štvrté zníženie cien.

Dňa 1. apríla 1955, v jubilejnom roku 10. výročia oslobodenia našej vlasti víťaznou Sovietskou armádou, vyhlásila strana a vláda štvrté zníženie štátnych maloobchodných cien potravinárskeho a priemyselného tovaru. K zníženiu cien dochádza u 16.000 druhov tovaru. Obyvateľstvo získa priemerne ročne 1.3 miliardy korún. Zníženie sa týka dôležitých druhov spotrebného tovaru a prejaví sa v rozpočte každej rodiny. Tak dochádza k zníženiu priemerných cien u tkanín o 8 %, u rastlinných tukov o 10 %, u ryže o 8,5 %. Ďalej sú znížené ceny výrobkov, ktoré zjednodušujú prácu v domácnosti. Napr. vysávače o 30 %, roboty o 25 %, elektr. práčky 10 % a podobne.

Oproti cenám platným po vyhlásení peňažnej reformy 1. júna 1953 sú nové ceny u niektorých tovarov až o 40 – 50 % nižšie. Napr. ryža I. akosti z 28 na 16 Kčs, atď.

Dôsledkom nového zníženia cien je ďalší rast reálnych miezd. Za tú istú mzdu si teraz kúpia v rodinách viac. Zvlášť sa to prejaví v rodinách, kde je viac detí, pretože potreby pre deti boli pomerne k ostatným tovarom najviac znížené.

Nové zníženie cien je dôkazom toho ako strana a vláda neochvejne, dôsledne sledujú politiku zvyšovania životnej úrovne.

Doterajšími zníženiami, uskutočnenými od menovej reformy, ušetrí obyvateľstvo priemerne ročne 12 miliard korún. Osobná spotreba obyvateľstva vzrástla oproti roku 1953 o 16 %. Tak sa napr. zvýšil predaj cukru o 19 %, masla o 29 %, mäsových konzerv o 34 % atď. Neustále rastie dopyt po kvalitnom tovare.

Súčasne, s vyhlásením zníženia cien niektorých výrobkov a potravín, rozhodla strana a vláda, aby od 1. apríla 1955 boli upravené platy majstrom, učiteľom vysokých škôl a vedúcim lekárom a aby sa ich odmeňovanie takto uviedlo do súladu s ekonomickým zákonom odmeňovania podľa práce.

Preto nové zníženie cien našlo široký ohlas u všetkého obyvateľstva. Bolo vyvolané nové pracovné nadšenie a hladké plnenie dodávok roľníckych produktov podľa hesla „Štát dáva nám i my dáme štátu“!

Tieto okolnosti pomáhajú plniť úlohy tohoročného plánu v rozvoji priemyselnej, stavebnej a poľnohospodárskej výroby a úspešný nástup do našej druhej päťročnice.

Uskutočnenie štvrtého zníženia cien sa stalo veľkým podnetom k ďalšiemu rozvoju socialistického súťaženiu na počesť 10. výročia oslobodenia našej krajiny Sovietskou armádou. Politiku strany a vlády ľud plne podporuje, lebo tá je pre pracujúci ľud v jeho záujme.

Pracujúci si vytýčili heslo: „Čím viac a lacnejšie budeme vyrábať, tým lepšie budeme žiť“!

Zabezpečenie sociálnych potrieb pracujúcich a celého obyvateľstva.

Národné poistenie zákon č.99/1948.

Nový zákon o národnom poistení pracujúcich včleňuje sociálne poistenie do celkovej dôchodkovej politiky štátu. Nejde o charitatívny účel, o dobročinnosť, ale ide o odmenu za vykonanú prácu. Ľudská spoločnosť je ponímaná dialekticky ako stále sa obnovujúci celok, ktorý sa skladá zo skupiny osôb, ktorých pracovná schopnosť dorastá a u osôb, ktoré sú buď dočasne alebo trvale vyradené z pracovného procesu. Produktami, skupiny pracujúcich, musia byť ukojené potreby všetkých označených troch skupín. Len takéto poňatie jednoty všetkých pracujúcich, ktorí pracujú v prospech celku, umožnilo zavedenie sociálneho poistenia aj pre roľníkov. Na rozdiel od kapitalizmu, ktorý svoje systémy poistenia buduje na princípe rozdielu medzi jednotlivými druhmi zamestnancov, je soc. poistenie našej ľud.-dem. republiky zásadne jednotné pre všetky kategórie zamestnancov. Za kapitalizmu museli poisťovne vytvoriť veľké rezervy pre zaistenie soc. dôchodku. Preto boli poistné dávky pomerne nízke a prémie vysoké, pričom však znehodnocovanie kapitálových hodnôt neposkytovalo v skutočnosti žiadnu záruku.

Na rozdiel od kapit. systému buduje sa naše národné poistenie na záruke stáleho vzrastu národného dôchodku a jeho spravodlivého rozdelenia.

Naši robotníci prijali tento zákon o národnom poistení s veľkým potešením a zadosťučinením. Veď, kedy a od koho by dostali spravodlivú sociálnu spravodlivosť, ak nie od vedúcej robotníckej triedy jej členovia?

Dopriali súdružsky i roľníkom a živnostníkom sociálne poistenie, ktorí i za kapitalizmu neplatili príspevky, i keď títo boli v poistení len novým živlom. Tak sa vzájomne upevňuje morálno – politická jednota pracujúcich.

Sociálne dôchodky v obci.

Podľa nového zákona o národnom poistení sa v obci Kríž nad Hronom vypláca mesačne 184 osobám dôchodok v sume 43.000,- Kčs t.j. v starej mene 215.000 korún. Pred oslobodením sa v našej obci vyplácali penzie a podpory mesačne 75 osobám v sume 11.500,- korún. Priemer na osobu a mesiac dnes činí

v starej mene 1.168,- a prv 153,- Kčs, alebo v novej mene teraz 233,60 Kčs a prv 30,66 Kčs t.j. asi o 800 % viac.

**Stála komisia –
- zriadenie.**

MNV uznesením z 29. dec. 1950 zriadil Sociálnu komisiu, predseda Martin Kolón (a 5 členov) referent V.

Ďalej sa zriadil kurz samaritánov za pomoci miestneho lekára Dr. Ditterta. Členovia komisie boli školení.

**Úlohy MNV na poli
sociálnom v r.1954.**

MNV uznesením z 28. dec. 1954 schválil prácu rady MNV na poli sociálneho zabezpečenia, ktoré úlohy počas celého roku plnila rada MNV. Postarala sa temer o 99 % potrebných sociálnych dôchodkov.

To jedno %, ktoré nebolo možné previesť z rozličných príčin: ako nedostatok dokladov, overení a pod. Chybou je to, že do dnes nebola prevedená úplná kontrola poberania sociálnych dôchodkov. Prevedenie tejto kontroly stálou komisiou sociálneho zabezpečenia má veľký význam. Zaistí sa tak poberanie dôchodku, ktorý sa prizná len tým, ktorí to viac a nutne potrebujú.

V krátkom čase bude prevedená i previerka oprávnenosti poberania sociálneho dôchodku.

Rada MNV pred Vianocami navrhla na mimoriadnu podporu starých núdzných občanov v počte 9.

Takto sa plnil Akčný programový plán (APP) v r. 1954 v odbore sociálneho zabezpečenia.

MNV sa okrem toho stará o mládež a o celú ostatnú sociálnu správu a starostlivosť: o zaopatrení obetí povolania, obetí vojny, politickej alebo národnej perzekúcie o repatriantov atp. a očakávajú sa ďalšie úlohy dolnkovej starostlivosti o sociálne potrebných, ktorá starostlivosť bude sústredená u národných výborov v dôsledku presunov kompetencií atď.

Starostlivosť o zdravie pracujúceho ľudu a vôbec obyvateľstva.

Človek za kapitalizmu bol len pracovnou silou, na ktorej má kapitalista záujem len potiaľ, pokiaľ mu slúži k zabezpečovaniu maximálnych ziskov. Keď človek ochorel, stratil práceschopnosť, bol v rámci buržoáznej demokracie odsúdený k slobodnej smrti hladom. To určovalo celú tvár zdravotníctva. Lekári ošetrovali tých, ktorí na to mali peniaze. Kúpele, rekreačné strediská, sanatóriá, ozdravovne slúžili tým, ktorí na to mali možnosti. Dnes celé zdravotníctvo slúži k ochrane zdravia pracujúceho človeka. V Tatrách a vo všetkých kúpeľoch, sanatóriách sa liečia robotníci, malí a strední roľníci, pracujúca inteligencia, tí, ktorí sa za kapitalizmu do Tatier a inde nedostali.

**Zdravotníctvo obce
v minulosti.**

Pred oslobodením sme mali zdravotnú službu v našej obci na nízkom stupni. Keď ju porovnáваме k terajšiemu stavu, smelo môžeme povedať, že to bola len služba prvej pomoci a nevyčerpávala ani preventívnu službu zdravotnú. Bol tu jeden št. obvodný lekár pre 21 obcí, ba keď Kríž bol sídlom okresu, ani okresného lekára nemal, ale len raz týždenne dochádzal z Novej Bane a 11 770 obyvateľov a jedného zubného technika a žiadne iné zdravotné zariadenie. Bol tu tiež jeden zverolekár. Táto okolnosť sa veľmi nepriaznivo prejavovala v zdravotnom stave obyvateľstva a hlavne vo vysokej krivke diagramom úmrtnosti detí do 4 rokov. Na dôkaz uvádzame:

Výpis z farskej matriky vo Sv. Kríži nad Hronom.

Rok:	počet narodených	počet zomretých detí do 4 r. veku	
1918	31	9	29 %
1919	75	21	28 %
1920	74	13	17 %
1921	84	18	21 %
1922	75	20	26 %
1923	88	25	28 %
1924	54	16	29 %
1925	80	20	25 %
1926	60	17	28 %
1927	67	11	16 %
1928	39	3	7 %
1929	52	7	13 %
1930	59	5	8 %
1931	43	8	18 %
1932	48	10	20 %
1933	38	2	5 %
1934	33	3	9 %
1935	11	2	5 %
1936	37	4	10 %
1937	41	4	9 %
1938	41	4	9 %
1939	40	5	12 %
1940	49	4	8 %
1941	51	7	13 %
1942	57	7	12 %
1943	52	7	13 %
1944	48	9	18 %
1945	41	7	17 %

1946	45	5	11 %
1947	47	4	8 %
1948	62	5	8 %
1949	64	4	5 %
1950	68	6	8 %
1951	63	3	4 %
1952	67	6	9 %
1953	91	2	2 %

Takže priemerná úmrtnosť bola za I. ČSR.....17 %

Za tzv. Slovenského štátu.....13.3 %

Za ľud. – dem. republiky.....7 %

**Zdravotníctvo
po oslobodení.**

Riadiac sa Gottwaldovskou zásadou, že „na konci všetkého nášho snaženia stojí človek, starostlivosť o jeho dobr!“ Naša strana a vláda venujú veľkú starostlivosť zdravotnému stavu pracujúceho ľudu, detí a starcov.

Preto i v našej obci ihneď po oslobodení sa započalo s organizáciou zdravotnej služby a jej zariadení ako rozšírenie počtu zdravotného personálu: 2 prakt. lekári, 1 detský, 1 ženský, 1 zubný lekár, zdravotné sestry 4, sanitky 2, poradňa matiek, jasle atp., okrem ZÚNZ závodu SNP.

ÚNZ – zriadenie.

MNV uznesením z 18. dec. 1949 upravil radu MNV, aby intervenovala na kompetentnom mieste a posúрила stavbu ÚNZ v obci Sv. Kríž n/Hronom. Táto úloha je časťou plánu práce MNV na r. 1950.

**Plán úloh MNV v
zdravotníctve
v r. 1950.**

Ďalej MNV schválil plán práce referátu VI – zdravotného na rok 1950 nasledovne:

Previesť zdravotné periodické prehliadky v škôlkach a predajniach.

Staráť sa o hygienu obce.

Postarať sa o odstránenie blata z ulíc a verejných priestorov.

Poučovať obyvateľstvo o čistote bytov a obce.

Vybudovať kanalizáciu, poťažne pokračovať v prácach.

Postaviť kúpalisko.

**Plán práce za r.1950
-splnenie.**

MNV uznesením z 29. dec. 1950 vzal na vedomie splnenie plánu práce na rok 1950 nasledovne:

Kanalizácia medzi potokom Lutila a mlynským náhonom 166 bm prevedená.

Hygiena obce: blato bolo z ulíc odstránené – odstraňované.

V rámci 5 MP sa prevídli práce: vydláždenie Stalinovho námestia a dvoch spojovacích ciest k námestiu. Plocha dlažby 2.100 m².

Bolo položené 950 bm kanalizačného vedenia v uliciach Partizánskej, na južnej strane Novej ulice a SNP po križovatku Handlová – Zvolen. na kanalizačné vedenie boli pripojené domové svody. Pre nedostatok cementu čistiace šachty boli vyhotovené oneskorene a dažďové vpusty vôbec nie.

Úlohy MNV na r.1951. Ďalej MNV schválil plán úloh v zdravotníctve v rámci 5 MP na r. 1950 nasledovne:

Úprava chodníkov v uliciach SNP a Partizánskej s prevedením odvodu dažďovej vody.

Odstránenie blata z ulíc.

Pokračovanie v dláždení ulíc.

Dielčie kanalizačné práce v ul. SNP.

Predĺženie vodovodného vedenia v ul. J. Jesenského a J. Kráľa a ul. SNP.

Úprava obce po stránke hygieny.

Boj proti epidemickým chodrobám.

Vyšetrenie pitnej vody.

Krvná skúška narodených 1905 – 1935, proti pohlavným nemociam.

Uskladňovanie potravín po stránke zdravotnej.

Výstavba chladiarne.

Doplnenie siete vodovodných stojanov.

MNV uznesením z 14. febr. 1952 previedlo vyhodnotenie prác za r. 1951 takto.

Prebudováva sa staré vodovodné vedenie, vykopala sa nová studňa pre čerpanie vody do vodovodu, odvtedy niet v obci týfusu.

Urobilo sa asi 1000 bm cesty dláždenej kockami a 800 bm dláždených chodníkov.

Previedla sa kanalizácia a odstránenie jarkov.

Plánuje sa zriadenie poradne matiek, detských jasiel a detského útulku s pomocou Kovohút Hron.

Plán práce na r. 1952. Ďalej MNV schválil plán práce v zdravotníctve na r. 1952 nasledovne: Zdravotná prehliadka obchodných predajní, kontrolovať dovoz a uskladnenie tovaru dvojmesačne.

Očkovanie detí proti nákazlivým chorobám.

Zdravotný prieskum pitnej vody.

Zdravotná prehliadka obvodu obce dvojmesačne.

Stará sa o výstavbu detských jasiel, umiestnenie poradne matiek, výstavbu detských jasiel a detského útulku v r. 1952.

V akcii 5 RP výstavba chodníkov, vodovodu, kanalizácie atp.

V akcii 5 MP previesť ďalšiu úpravu, dláždenie ulíc, chodníkov a zastavanej časti obce.

Zriadenie provizórneho zdravotného strediska v Priemstave Hron.

Zdravotná prehliadka predajní spotrebného tovaru mesačne raz.

Do 1. apríla 1952 umiestniť poradňu matiek.

Previesť asanačné práce, udržiavať ulice a chodníky, čistota, atp.

Zdravotná komisia
- zriadenie. MNV uznesením z 28. dec. 1952 zriadil novú zdravotnú komisiu: predseda Martin Kolón, referent VI – zdravotný.

Ďalej vzal na vedomie prevedenie prác v r. 1952.

Úprava ulíc a chodníkov: okolo kostola, pri požiarnej zbrojnici, pošte, ulica kpt. Nálepku.

Kanalizácia ulice J. Jesenského.

Zdravotná komisia previedla zdravotnú prehliadku obce päťkrát.

Previedla očkovanie detí proti osýpkam a krvnú skúšku občianstva.

Získaní boli dobrovoľní darcovia krvi.

Niet miestností pre poradňu matiek, detské jasle a detského útulku. Kovohuty Hron požiadané o pomoc.

**Perspektívny plán
výstavby na poli
zdravotníctva.**

V rámci perspektívneho plánu výstavby v sektore zdravotníctva našej obce sa do konca roku 1954 projekčne pripraví a do návrhu plánu na r. 1955 sa zaradí výstavba novej nemocnice s kapacitou 240 postelí.

V roku 1954 – 1956 sa vyhotoví projektová a rozpočtová dokumentácia pre stavbu detských jasiel na sídlisku v Kríži nad Hronom.

**Akčný program MNV
v zdravotníctve, v r.
1954 – 1956.**

MNV vo svojom APP na roky 1954 – 1956 o zdravotnom sektore obce uvádza: „Chybou do dnes je, že naše zdravotné stredisko má nateraz dvoch lekárov a pripadá mu k ošetrovaniu niečo cez 19.000 obyvateľov. MNV už od r. 1952 rôznymi oznámeniami, rezolúciami a prípismi upozorňuje nadriadené orgány na tento zlý stav zdravotníctva. Do dnes sa však nestala patričná náprava, a preto bude do budúcnosti ešte húževnatešie bojovať za odstránenie tohto nedostatku. Bude sa sústavne starať o možnosti zaistenia zdravotného obvodu potrebným počtom lekárov, tiež zubotechnikov a za tým účelom do konca roku 1954 postará sa o zriadenie druhej ambulančnej stanice pre praktického lekára a taktiež ordinácie pre zuboliečbu.

MNV za spolupráce MJ ČHS postará sa o zdravotnícke prednášky a usporiadanie zdravotných kurzov a všeobecne o rozšírenie vedomostí a o udržanie ľudskej sily v najväčšej zdatnosti.

U MNV je a bude snaha postarať sa o náležitú čistotu v obci, a preto do budúcnosti bude nemilosrdne postupovať proti tým, čo vedome, alebo z nedbalosti budú sa dopúšťať zdravotných priestupkov. Postará sa v rámci možností o pravidelný odvoz popola a smetí, a to na mieste, ktoré okresný hygienik po dohode s MNV včas stanoví.

K zaisteniu týchto úloh nestačí však len dobrá vôľa činiteľov MNV, ale hlavne spolupráca so všetkými zložkami NF a všetkými podnikmi a závodmi. Tiež pomoc nadriadených orgánov ako ONV a KNV. Podľa postupu prác, ako sa doteraz javí, je predpoklad, že hlavne v úlohe odvozu popola a smetí bude musieť zasiahnuť možno i povereníctvo.

MNV bude značne nápomocný pri výstavbe plánovanej nemocnice v Kríži nad Hronom.

Plnenie APP na poli

Zdravotníctvo bolo cez celý rok značným problémom riešenia. Jeden lekár,

zdravotníctva.

neskoršie dvaja temer na 20 000 obyvateľov nejako nestačil. Obec a okolie bolo bez zubného technika (okrem závodu). Počas roku získali sme jedného detského lekára a tiež zubára. Na sklonku roku podarilo sa nám konečne vyriešiť otázku umiestnenia lekára v budove 281 a MNV v budove bývalej št. lesnej správy (kaštieľ).

Aj toto umiestnenie nie je celkom vhodné, ale predsa lepšie pre zdravotné stredisko.

Po stránke preventívnej ochrany zdravia pracujúcich, MNV usporiadal niekoľko prednášok, a tak bola preventívna ochrana propagovaná i cestou miestneho rozhlasu.

Plnenie APP v r. 1955.

MNV uznesením z 21. júla 1955 hodnotiac plnenie APP na I. polrok 1955 zdôraznil, že situácia v zásobovaní obce pitnou vodou je ozaj kritická, aj vzhľadom k ďalšiemu rozvoju obce.

Taktiež zásobovanie obce úžitkovou vodou je kritické, čo sa zistilo pri požiaroch zdroja na sídlisku, keď museli vodu do motorových striekačiek čerpať z potoka. Lutila zo vzdialenosti niekoľko 100 metrov. Riešenie tejto otázky je mimo možností.

Zdravotná komisia pri MNV v r. 1954 nesplnila svoje poslanie. Zasadala len raz. Jej činnosť je nedostatočná. Musí vo svojej činnosti pridať už aj preto, že zdravotné problémy obce sú značné a vyžadujú urýchlené riešenie.

**Vodobod obce,
zvýšenie kapacity.**

V dôsledku výstavby sídliska v Kríži nad Hronom, stalo sa zásobovanie obyvateľstva vodou a odvádzanie splaškových a povrchových vôd veľmi dôležitým problémom. Terajší stav zdravotno – technických zariadení tohto druhu však nezodpovedajú už terajším skutočným potrebám obyvateľstva a rozvoja hospodárstva v rodiačom sa socialistickom meste, jednak pre nedostatočné vodné zdroje, jednak pre vysokú poruchovosť a predimenzovanosť potrubia. Preto úlohy investičnej výstavby vodovodu a kanalizácie v našej obci sa zameriavajú na odstránenie kritických nedostatkov získaním nových vodných zdrojov, ako aj rekonštrukciou a rozširovaním vodnej siete, poťažne rovnomerne s týmto aj výstavbou kanalizácie.

Doteraz sa previedla stavba druhej studne vodovodnej (rok 1954) na lúkach JRD „Pod brehy“, výstavba hydrofonnej stanice pre výtlak vody z vodojemu do budov sídliska a potrubia od studní k vodojemu na sídlisku. Stava sa 6 studní na napájanie vodojemu. Terajšia kapacita je 4 lit. (sec. a vyžaduje 20 lit) sec. Pre toto potrebné množstvo vody tu niet zdrojov. Preto obec Kríž nad Hronom bude napojená na plánovaný „Stredoslovenský vodovod skupinovú“ s využitím výdatných vodných zdrojov pramennej oblasti v okolí Harmanca. Postup prípravných a projekčných prác dáva predpoklady, že s výstavbou prípravného radu začne sa už v roku 1955 – 1956, aj s výstavbou rozvodných sietí aj pre našu obec.

S výstavbou vodovodu v novovybudovaných sídliskách nášho priemyselného strediska úzko súvisí i budovanie kanalizácie a tak v rámci investičného plánu na rok 1954 bude dokončená a daná do prevádzky kanalizácia aj na sídlisku Kríž nad Hronom.

Pre začatie výstavby v rokoch 1955 – 1956 sa projekčne pripravuje stavba čistiacich staníc aj v našej obci.

Pre uskutočnenie výstavby v ďalších rokoch pripravuje sa t.r. 1954 projekčná dokumentácia úpravy rieky Hron v Kríži nad Hronom.

Komunálne služby obyvateľstvu obce Kríž nad Hronom.

MNV má zaistené ústavou vlastnú hospodársku činnosť. MNV vlastní celý rad výrobných prostriedkov, ktoré vyvíjajú výrobnú a podnikateľskú činnosť. Táto podnikateľská činnosť bola oddelená od vlastnej správy tým, že sa utvorili komunálne podniky MNV, ktoré slúžia verejnosť jednak priamo tým, čo vyrábajú, alebo akú službu obstarávajú, jednak nepriamo, svojim výnosom, ktorý pripadne MNV a ktorý sa teda použije na plnenie iných správnych a budovateľských úloh.

Komunálny podnik- -MNV-budovanie.

DMSK uznesením z 16. decemb. 1948 sa rozhodol zakúpiť nákladné auto za 179.000,- Kčs pre komunálny podnik MNV.

DMSK uznesením z 6. febr. 1949 rozhodla vykonávať mlynársku a pilársku živnosť v býv. biskupskom mlyne a pile v Kríži n/ Hronom, vo svojom novozriadenom Komunálnom podniku.

Ďalej rozhodla zakúpiť hotel „Tatra“ s reštauráciou od L. Dentelbauna v Kríži n/ Hronom za 1.200.000,- Kčs a inventár za 100.000,- Kčs. Správcom hotela a reštaurácie ustanovila Tibora Rozinaja.

MNV uznesením z 18. dec. 1949 rozhodol zriadiť komunálny podnik, Pohostinsko – hospodársky kombinát v Kríži n/ Hronom s nasledujúcimi odvetviami:

- 1.) Hostinská a výčapnícka činnosť.
- 2.) Cukráreň a perníkarska činnosť.
- 3.) Pekárska živnosť.
- 4.) Výroba sódovej vody a limonád.
- 5.) Výroba umelého ľadu, jeho uskladňovanie a obchod s ním.
- 6.) Zákazkové krajčírstvo.
- 7.) Živnosť fotografická.
- 8.) Živnosť holičská a kaderníctvo.
- 9.) Neperiodická hromadná doprava osôb.
- 10.) Autoopravárna a vulkanizačné dielne.

- 11.) Garážovanie po živnostensky.
- 12.) Záhradníctvo, zeleninárstvo, ovocinárstvo a kvetinárstvo.
- 13.) Kúpele a kúpalisko.
- 14.) Nábytkové stolárstvo.
- 15.) Výroba stavebných hmôt.
- 16.) Námezdné mletie.
- 17.) Námezdné pílenie na píle.

Obchod s remesel. potreby.-zriadenie. MNV uznesením z 26. decembra 1949 rozhodol zriadiť v obci obchod s remeselnými potrebami v miestnostiach: Jozefa Petruša, Vd. Anny Gregušovej, alebo vd. Márie Wéberovej.

Obchod súkromný a obchod socialistický. Úsilie a snaha živnostníctva za kapitalizmu smerovali koniec – koncov len k dosiahnutiu čím väčšieho zisku a ostatné bolo vedľajšie. Kdežto naše národné, družstevné a komunálne podniky, celý socialistický sektor priemyslu a obchodu slúži záujmom ľudu, celej spoločnosti, uspokojujúc stále rastúce potreby pracujúcich a ich náročnosť kvalitnou prácou, službou a tovarom.

Pracovníci socialistického odvetvia priemyslu a obchodu sú odmeňovaní podľa množstva a akosti vykonanej práce, podľa soc. zásady. Niet tu vykorisťovania ani spotrebiteľov, ani zamestnancov, ba naopak, dosiahnutý zisk je použitý pre celý kolektív vo forme poskytnutia zdravotnej, sociálnej a kultúrnej starostlivosti, rozličných iných služieb, ako i zabezpečenie obranyschopnosti vlasti a na vydržovanie štátneho aparátu.

Plán práce komunál. podnikania MNV v roku 1950. MNV uznesením z 25. júna 1950 schválil a zhodnotil plán práce na rok 1950 v komunálnom podnikaní nasledovne:
Výstavba zahradníckeho domu a prevádzkovej budovy pre okresnú stromovú škôlku. Zodpovedné za prevedenie Komunálne podniky. Organizácia Komunálneho podniku prevedená na 100 %.

Postavenie mostovej váhy, prevedené na 100 %.

Zriadenie a vystavenie hydinarskej farmy, prevedené na 100 %.

Vysadenie ovocinarskej stromovej škôlky 24.500 kusov stromkov, prevedené na 100 %.

Deň čsl.armády-závazok KP-MNV. MNV uznesením z 7. októbra 1950 vzal na vedomie záväzok Komunálneho podniku obce z príležitosti osláv Dňa čsl. armády. a to:

V akcii Vianoce vojakom daruje 10 balíkov.

Na počesť armády odpracuje 200 hodín nadčasových adm. a iných prácach.

Na sviatok mŕtvych daruje potrebné kvety na ozdobenie hrobov padlých hrdinov partizánov a povstalec. vojakov na miestnom cintoríne.

Činnosť KP za r. 1950. MNV uznesením z 29. dec. 1950 zhodnotil činnosť Komunálneho podniku za r. 1950 nasledovne:

Činnosť zameraná k socializácii dediny v hospodárskom sektore: bol založený Komunálny podnik MNV Kríž n/ Hronom, prvý v okrese a kraji, ako i na Slovensku. Má dnes viac ako 50 závodov a 200 pracovníkov. Zachytil živnostenské

podniky miestnej obce a okolia. Z vlastných síl zriadil investičné stavby: hydínarska farma, záhradnícky dom, skleník, adm. budova, úprava skladov a garáží, atp. Práca je uspokojivá. Vykonal zriadenie RSD v obci Kríž nad Hronom.

Uchránil sídlo Št. lesov, n.p. v našej obci, ako aj obvodnú správu SSE. Zásobovanie drevom, cementom, vápnom, viazanými článkami je neuspokojivé pre potreby ľudu. Javí sa nedostatok pracovných síl. Čierny obchod sa objavil len ojedinele, aj to v malých prípadoch.

Úlohy KP na r.1951. Ďalej MNV schválil plán úloh Komunálneho podniku MNV na rok 1951 nasledovne:

Úlohou je všetky súkromné podniky získať do komunálneho podnikania. Tiež živnosti súkromného sektoru.

Prednostne zásobovať materiálom JRD a Komunálne podniky v mieste s prihladením na práce 5 MP a 5 RP: stavba športového štadiónu, úprava námestia, chodníkov, ulíc, kanalizácie, vodovodného potrubia atp.

Kontrola stavby obytných domov, distribúcia stavebného materiálu.

MNV uznesením z 21. januára 1951 doplnil úlohy plánu práce na začiatok tretieho roku 5 RP takto:

Staráť sa o rozvoj Komunálneho podniku obce.

Zber odpadových surovín organizovať a zaktivizovať.

Likvidácia súkromného sektoru v záujme socializácie dediny v hospodárskom sektore – presvedčením a uvedomovaním.

Kontrola plnenia plánu úloh v r.1951. MNV podľa uznesenia z 3. júna 1951 a 14. februára 1952 zhodnotil plnenie plánu úloh Komunálneho podniku na r. 1951 – po prevedení predchádzajúcej kontroly – nasledovne:

Plnenie plánu v ťažkom priemysle uprednostniť.

Upevňovať KP systematicky.

Zber odpadových surovín – zaktivizovať – organizovať.

Likvidácia súkr. sektoru v záujme socializácie dediny v hospodárskom sektore.

Kontrola hospodárskeho kombinátu obce.

Rozdeľovanie stavebného materiálu – správne a spravodlivo.

Previerka strojného zariadenia v OPK, zaistiť jeho využitie referátom XI – technickým MNV.

Zber odpadových surovín prevedených v množstve 350 kg.

Obec v okrese na II. mieste.

Z komunálneho podniku sa v r. 1951 odčlenili závody: mlyn, pekáraň, stolársky závod Jalná.

Zmenšil sa aparát o 65 pracovníkov, z toho 35 prešlo do sektoru výroby Priemstav Hron.

KP plán na r. 1951 splnil na 150 % a finančný plán na 88 %. Chýbajú úradovne a prevodzovne, ako i byty pre pracovníkov.

Plán práce na r. 1952 v KP.

MNV podľa uznesenia z 14. febr. a 2. marca 1952 schválil plán úloh pre Komunálny podnik obce na rok 1952 nasledovne:
Prechod súkromného sektoru do socialistického – napomáhať.
Kontrola plnenia úloh KP-u.
Kontrola dopravy.
Evidencia súkr. živnostníkov, založiť a viesť.
Kontrola akosti potravín.
Zamedziť odcudzovanie mäsových výrobkov.
Zakálačky 2 a 3 krupón a masť, zaistiť odovzdanie.
Postaviť chladiareň a novú pekáreň.
Organizovať brigády k vykládke železničných vagónov pre Priemstav v nedeľu a vo sviatok.

Usporiadať hovory s ľuďom v r. 1952 z oboru KP.

V miestnom hospodárstve zamestnávať hlavne ženy.

Pre robotníkov Priemstavu Hron rozšíriť sieť ľudových jedální.

Krajová súťaž KP-zhodnotenie.

MNV uznesením z 28. dec. 1952 vyhodnotil krajskú súťaž Komunálneho podniku obce nasledovne:

Zber surovín prevedený na 100 %.

Celoročné úlohy akumulácie splnené na 100 %.

Celoročné úlohy a akcie splnené na 60 %.

Okresný priemyselný kombinát-zriadenie v Kríži n/Hronom.

Počiatkom roku 1953 v dôsledku reorganizácie Komunálneho podniku obce Kríž nad Hronom, poťažne pretvorenia ho na „Okresný priemyselný kombinát so sídlom vo Sv. Kríži nad Hronom“, tento nový národný podnik prevádzal v našej obci nasledovnú činnosť.

1. Stolárske dielne: Tri – z toho:

Dielňa pre nábytok najlepšej kvality na individuálne zakázky, býv. súkr. majiteľov bratov Tenkelovcov.

Dielňa pre údržbárske práce v Lutile, býv. súkr. majiteľ Martin Šmid.

2. Auto – zámočnícka dielňa s. Rudolfa Kórmöciho.

3. Krajčírska dielňa vzniklá zo začlenenia býv. súkr. krajčírov: Františka Henča, Jozefa Turčana, Jána Kolóna z Kríža n/ Hronom a Vojtecha Bilického z J. Lehoty.

4. Výroba sódovej vody a limonád vzniklá zo začlenenia Františka Pecníka. Táto je oproti súkromnému podnikaniu a vedeniu tak rozšírená, že ďaleko presahuje svoju činnosť v minulosti a je schopná pre našich pracujúcich (v novej prevodzovni) vyrobiť – za predpokladu normálneho zásobovania – celú potrebu závodov a širokého okolia.

5. Kameňolom, ktorý prv obhospodaroval MNV.

6. Obuvníctvo v J. Lehote, ktoré vzniklo zo začlenenia býv. súkr. Tomáša Benku, t.č. predsedu JRD.

7. Predaj rakiev a vencov, prevzatá činnosť od býv. súkr. Ľudovíta Turčana. Tu sa vyžaduje zriadenie a rozšírenie činnosti prevádzania pohrebov a odvoz mŕtvol na cintorín z domu smútku.

8. Elektro – radio opravovňa.

9. Maliarstvo.

10. Kolárstvo od Martina Gonzúra. Činnosť z nedostatku prác je slabá.

11. Holičstvo a kaderníctvo v meste a na Priemyselnej časti, ktorého činnosť je oproti minulosti značne rozšírená. Bola začlenená od súkr. Mikuláša Nemčeka a podnik ju má ďalej rozširovať na ambulantný spôsob i do obcí Lovča, J. Lehota a Horné Opatovce. Má nedostatok pracovníkov.

12. Zahradníctvo a kvetinárstvo prevzaté od Saleziánov.

13. Cukrárstvo prevzaté od 1.1.1953 od súkr. Karola Henča.

14. Hydinárska farma, v ktorej má podnik šľachtený chov uznaných sliepok a kohútov. V tejto farme sa ročne vyprodukuje nad 100.000 vajec, ako na plemeno, tak i pre potrebu pracujúcim, ako aj dochovom 4 – 5.000 kurčiat pre voľný odpredaj zákazníctvu.

15. Nákladná vnútro podniková doprava. Táto viazne z príčiny nedostatku prevádzky schopných aut.

16. Čistenie ulíc a odvoz smetí. Táto činnosť tiež značne viazne na nedostatku pracovníkov a dopravných prostriedkov.

17. Sklenárstvo.

V celom podniku t.č. (marec 1954) i s prevádzkou v Kremnici celkom 142 pracovníkov.

V Kremnici má podnik tieto prevádzky „Sklenárstvo, Cukráreň, Výroba umelých vencov a kvetov, Auto – zámočnícka dielňa. Rádio – opravovňa, Výroba oplátok a sódáreň.

**Miestny priemysel a
komunálne služby
r. 1954.**

Podniky miestneho priemyslu v Kríži nad Hronom narážajú pri svojich základných úlohách pri ich plnení na úplný nedostatok vhodných prevádzkových priestorov, ako aj strojného zariadenia, ktoré vo väčšine sa skladá z majetku bývalých súkromníkov. Z tohto dôvodu investičná činnosť v bežnom a budúcich rokoch je a bude zameraná na výstavbu dielní a doplnenie ich zariadenia, čo podstatne môže zlepšiť a hlavne zlacniť výrobu a opravy. Preto ešte v r. 1954 sa postavila a na jar dala do prevádzky moderná hygienická prevodzovňa na výrobu sodovky a limonád.

Stavia sa moderná parná pekáraň v ulici J. Jesenského, ktorá k 1. máju 1954 sa má dať do prevádzky.

Ďalej investičná výstavba bude zameraná na vytvorenie údržbárskych stredísk v tunajšom novovybudovanom priemyselnom stredisku.

V investičnej výstavbe v roku 1957 pripravuje sa výstavba novej práčovne a čistiarne v novom soc. meste Kríž nad Hronom.

V perspektívnom pláne komunálnych služieb sa sleduje účelnejšie rozmiestnenie prevodzovní holičstva, kaderníctva a fotoslužby, ako aj zriaďovanie nových prevodzovní tohto druhu v novovybudovaných sídliskách priemyselného strediska v našej obci.

U nás už bola zriadená zberňa práčovne a čistiarne, aby do uskutočnenia výstavby nových podnikov mohla poskytovať služby pracujúcim.

Miestne hospodárstvo v APP r.1954-1956. Priemysel na dedine prejavuje sa hlavne v činnosti miestneho hospodárstva a jeho služieb. U nás tieto služby neslúžili pracujúcim tak ako slúžiť mali. Je pravdou, že MNV nie celkom dostatočne sa staral o činnosť Komunálnych podnikov a služieb. Keby tomu tak nebolo, nemohlo by sa stať, že by dodnes nebol zriadený pravidelný odvoz popola a smetí. Tak iste ostatné odvetvia, ako holiči a iné, boli by lepšie slúžili pracujúcim. Preto MNV nemá teraz možnosť zaistiť komunálne služby ako samostatný podnik. Postará sa v dobe trvania akčného plánu, podľa postupného rozvoja obce o osamostatnenie, čo však bude sotva prv ako v druhej polovici obdobia 1954 – 1956.

Komunálne služby musia však úspešne plniť svoje poslanie, a preto bude potrebné venovať týmto omnoho väčšiu pozornosť zo strany MNV a hlavne príslušníkov referátu MNV.

MNV cestou správy kom. služieb musí sa postarať, aby doteraz nevyhovujúce existujúce technické vybavenie podnikov zaručovalo podmienky rozvinutia služieb v takej miere, ako to záujem pracujúcich vyžaduje.

Preto budeme dbať o sústavné rozširovanie služieb vo všetkých odboroch činnosti podniku komunálnych služieb. Rovnakú a ešte zvýšenú starostlivosť budeme venovať nášmu parku oddychu. Postaráme sa o to i v rámci brigád a inej svojpomoci o vyčistenie parku, očistenie stromov a pokúsime sa v rámci svojpomoci zadovážiť lavičky na sedenie v parku.

Plnenie plánu miestr. hosp. v r. 1954. MNV uznesením z 28. dec. 1954 prejednal plnenie akčného programu MNV na r. 1954 nasledovným zhodnotením.

Miestne hospodárstvo v tunajšej obci, lepšie povedané služby v miestnom hospodárstve prevodzuje Okresný priemyselný kombinát (OPK) na zvláštny účet. Je celkom jasne vidieť, že oproti minulým rokom – i keď nie celkom – služby pracujúcim sa veľmi zlepšili.

Najboľavejším problémom, hlavne na Sídlistku, bol odvoz popola a smetí. Tohto roku podarilo sa túto otázku vyriešiť a OPK pravidelne nákladným autom odváža popol a smeti. Holičstvo v poslednom čase zvlášť pridalo a videli sme to aj cez vianočné sviatky, že i cez veľmi veľký nával zákazníkov, tento odbor bol zvládnutý. Tak je tomu i v zahradníctve a v chove hydiny. Náš park, alebo príprava na park oddychu a kultúry má značné množstvo problémov. Je bezpodmienečne nutné vybaviť ho už podľa vypracovaných plánov. Treba však s hrdosťou kvitovať, že MNV už tohto roku splnil túto časť APP a zaobstaral vlastnými silami očistenie 500 bm cestičiek v parku, z toho obstaral vlastnými

silami očistenie 300 bm hrubým štrkom, v týchto prácach bude potrebné pokračovať. Plánované parkové lavičky sú pri chodníkoch, i keď ešte v malom množstve (17 kusov) sa objavili a z tváří našich občanov bolo vidieť, že snaha dotovať park lavičkami je kvitovaná vďakou. Chýbalo, že sme mali málo brigád na úprave parku.

Je treba pripomenúť, že MNV sa značne staral o zber odpadových surovín, železa a handár.

V okresnom meradle obstáli sme na prvom mieste. Bude potrebné, aby i v budúcom roku sme takto zvládli zber a hlavne pokračovali v priemysle.

KP rozšíril toho roku svoju prevádzku, okrem novej budovy na výrobu sodovky a elektrodobor, inštalácie, vodovod, klampiarstvo a zberňu prádla na čistenie. Značne zveľadil svoje krajčírstvo. Rozšírenie tohto priemyslu, ako i ďalšie doplnenie a obchodné jednotky a prevodzovne sú podmienené výstavbou. Hlavne preto, že v obci niet žiadnych miestností a ich umiestnenie alebo byty pre pracovníkov a celkove pre personál dielní a obchodov.

Spriemyslenie našej obce značne stúpa, čo vidieť hlavne z poklesu pracovníkov v poľnohospodárstve. Preto v odbore priemyslu musíme vedieť, že tento najviac podmieňuje výstavbu závodu a jeho rast ide vpred podľa vopred vypracovaných smerných a stavebných plánov, ktorému my hlavne pomáhame.

Komisia pre MH činnosť r. 1954.

Komisia pre úsek miestneho hospodárstva MH, ktorej predsedom je súdruh Krčula, zasadala celkom trikrát. Práca celej komisie je vedená neinformovanosťou na úseku miestneho hospodárstva. Ďalej je potrebné vedieť, že komisia má zťaženú činnosť tým, že úsek MH, ako i samotný podnik, nie je v náležitom poriadku a MNV nemá ani možnosť tento usporiadať do doby obsadenia odboru pre MH. Komisia vcelku pracuje dobre, a preto i cez uvedené nedostatky patrí na druhé miesto v poradí dobrých komisií, kde sama tiež patrí.

Plnenie APP v MH v r. 1955.

MNV uznesením z 21. júla 1955 zhodnotil plnenie APP na poli miestneho hospodárstva za r. 1955 nasledovne:

Zaktivizoval upevnenie priemyslu a miestneho hospodárstva.

Činnosť služieb OPK t.r. sa zlepšila. OPK zriadil prevodzovne nových odvetví priemyslu a nebyť úzkeho profilu v bytoch a prevodzovniach, dodnes mohli sme mať zložky služieb dobre usporiadané.

Od 1. augusta 1955 sa zriadila fotoslužba v Žiari nad Hronom.

Nová parná peká- reň-záhájenie prevádzkovania.

V buržoáznej minulosti v našej obci piekol chlieb jeden pekár s jedným učňom a to väčšinou námezdné. Pre obchod vyrábali denne malé množstvo chleba a pečiva, nekvalitného, keďže išlo hlavne o zisk a nie o uspokojenie potreby a nárokov spotrebiteľov. Gazdovia piekli chlieb doma v „trúbe“, ovšem, ak mali čo. Inak museli stačiť i „krumple“ namiesto chleba, ba v dobe hospodárskej krízy (1929-1933) aj týchto sa nedostávalo, alebo len poskromne.

No víťazstvom proletariátu v ľud. dem. republike sa každodenný chlieb pre všetkých pracujúcich zabezpečil a k nemu tiež kus mäsa.

Socialistický výrobný cech pekársky v Kríži nad Hronom koncom roka 1954 postavil typizovanú parnú pekáreň, ktorá bola ihneď daná do prevádzokovania.

V socialistickom sektore sa vyrába denne o 500 % viac chleba a z toho na pečivo pripadá 27 %. V obci sú dve pekárne, parná a obyčajná a tretia moderná, malá továreň na chlieb a pečivo.

Technické vybavenie starých pekární je o 75 % lepšie ako v minulosti.

Výrobňa chleba a pečiva v našej obci zásobuje celú južnú časť okresu. Domáce pečenie chleba kleslo na minimum. Dnes pečú námezdné len niektorí strední roľníci. Ženám v domácnosti bolo veľmi pomôžené, lebo dnes už nemusia ani na dedinách piecť chlieb doma, keďže každodenne majú dodávaný čerstvý chlieb a pečivo.

Kvalita pekárskych výrobkov sa zvýšila po roku 1948 o 43 %.

Sortiment chleba bol zvýšený o dva druhy a pečivo zo štyroch druhov až na šesťnásť druhov.

Plán výroby pekárskych výrobkov v roku 1955 Bansko Bystrické pekárne, n.p. výrobný cech v Kríži nad Hronom splnil na 112 %.

Aj z uvedeného vidno starostlivosť našej strany a vlády o oslobodenú domácnosť a zvyšovanie životnej úrovne pracujúcich.

Doprava, jej udržovanie, zdokonaľovanie a rozvoj v obci Kríž nad Hronom.

MNV obce Kríž nad Hronom sa stará, aby doprava vyhovovala stále rastúcim požiadavkám celej hospodárskej, sociálnej a kultúrnej výstavby obce, najmä budovaniu závodu SNP a rodiaceho sa soc. mesta u nás, ktorá na výstavbu kladie mimoriadne úlohy na dopravu a jej sieť. Dobrá dopravná sieť je jedným z najúčinnejších prostriedkov k zmenšeniu rozdielu medzi mestom a dedinou. Pomáha v práci odstrániť vzdialenosti, je schopná opatriť predpoklady pre hospodársky a kultúrny rozvoj.

MNV našej obce – zvlášť vo výstavbe mesta – venuje mimoriadnu pozornosť doprave a jej plánovaniu a starostlivo sleduje všetky komunikačné problémy.

Novovybďdované priemyselné stredisko Kríž nad Hronom kladie na dopravu vysoké nároky.

Komunikácie-stavba.

Funkcia a význam obecných ciest v socialistickom štáte je odlišná od funkcie v štáte kapitalistickom. Verejné cesty u nás musia slúžiť predovšetkým pracujúcim a uľahčovať im styk a spojenie s mestom a pracoviskom.

V roku 1956 sa začne s výstavbou komunikácie na viešťanskom sídlisku, ako spojka s hlavnou cestou „Pohronskou“ magistrálou. Na sídlisku v Žiari nad

Hronom sa budujú etapovite ulice, ktoré budú v najbližších rokoch ako bezprašné dokončované.

V rámci investičnej výstavby pre nasledujúce roky sa zabezpečujú rozširovanie automobilového parku špeciálnych vozidiel pre verejnú čistotu, odvoz popola a smetí a menovite kropiace vozy.

Uskutočnením týchto investícií sa zabezpečia podmienky pre zvýšenie úrovne čistoty a hygieny.

Doprava-zriadenie.

MNV venuje zvláštnu starostlivosť zhusteniu a zrýchleniu dopravy. Ide predovšetkým o prepravu pracujúcich do závodov, ako i o prepravu nákladov.

Osobnú a nákladnú dopravu v našej obci prevádza ČSAD, n.p. a vyhovuje potrebe obyvateľstva a závodom.

Priebehom r. 1955 je zabezpečená výstavba závodu ČSAD v Kremnici, ktorý slúži i pre potrebu obce Kríž n/Hronom.

MNV uznesením z 18. dec. 1949 zriadil v socialistickom sektore dopravy v rámci komunálneho podniku služby pre obyvateľstvo ako:

Neperiodická hromadná doprava osôb.

Autoopravovňa a vulkanizačná dielňa.

Garážovanie po živnostensky.

APP v doprave na r. 1954 a 1955.

V doprave osôb na pracovisko a domov máme značné ťažkosti, a preto, že čím ďalej, tým viac sa u nás buduje a tým nastanú i ťažkosti v doprave, MNV bude čo najúčinnejšie bojovať za uskutočnenie zlepšenia dopravy, tak ako ONV vo svojom pláne navrhuje.

Doprava v r. 1954 i za sťažených podmienok bola zvládnutá dobre. Vlakové spojenie je vyhovujúce. Na Bratislavu je 8 spojov osobných a 4 rýchlíkové a na Zvolen, Kremnicu a B. Štiavnicu takisto. Všetky rýchlíky tu stoja.

Autobusové spoje sú zavedené skoro do všetkých obcí okresu Kremnica a do susedných okresov: Prievidza (Handlová), Nová Baňa, B. Štiavnica a Zvolen.

Autobusové spoje sa stále rozširujú a doplňujú.

Od 1. augusta 1955 bol zriadený autobusový spoj: Žiar nad Hronom, Šášovské Podhradie a od 1. sept. 1955 Žiar nad Hronom – Trnavá Hora – Ihráč, ktoré dovážajú a odvážajú robotníkov do závodu SNP a SZ Hron.

Miestna doprava zo sídliska do závodu a opačne je zabezpečená ČSAD a v malej časti OPK.

ČSL. št. cesty – závod-úlohy a práca.

Československé štátne cesty B. Bystrica, národný podnik, závod 1612 Žiar nad Hronom má za úlohu udržiavať a opatrovať št. cesty, mosty a cestovné zariadenia.

Ľadová zápcha na Hrone – strhnutie mostu.

Ľadová zápcha na Hrone bola na jar 1954. Na zaistenie mostu cez Hron boli učené všetky opatrenia technického a adm. rázu a to:

a.) uvoľnenie bárok mostných od ľadu,

b.) na riadny odchod ľadov.

Keďže hrúbka ľadu bola vyše 100 cm-ov a následkom teplej vlny a tiež, že vo vyšších polohách nastalo rýchle tanie snehu, ktoré ľady naraz pohli v takom veľkom množstve, tiež také veľké kry, kusy ľadu tonuli, že ľadoborce pod Hronským mostom nemohli tomuto odolať a most bol strhnutý o odvedený dňa 4. marca 1954, po rozpoltení ľadovými kramy a tak na obidve strany brehu vytisnutý a čiastka hneď odvedená.

Tento drevený most bol vybudovaný v roku 1954 víťaznou Sovietskou armádou, osloboditeľkou a to bárky a ľadoborce z jednotlivých pilót, ktoré majú životnosť vo vode najviac 5 rokov. Následkom klesania životnosti po 5 rokoch rapídne klesla sila mostu, piloty nad vodou boli úplne zhnité, takže vôbec nevzdorovali náporu ľadu.

Tak bola za dlhší čas prerušená premávka medzi obcou a železničnou stanicou a udržovala sa obchôdzka cez Šáš. Podhradie pílu a most cez Hron pri ľadomerskom čadičovom kameňolome.

Stavba mostu cez Hron.

Stavbu mostu cez Hron pri železničnej stanici previedli štátne cesty za spoluúčasti ženijného vojska v roku 1955. Postavili jednosmernú časť mostu „Baylej – Bridge“ (UNRA – most) Druhá polovička, súdežná bola postavená neskoršie.

Ľadová zápcha Hrona v r. 1955 a 1956.

V zime 1955 – 1956 nebolo tak veľké nebezpečie a most nebol ohrozovaný, jednak, že boli urobené všetky opatrenia a potom most bol nový, že otvory pod mostom sú značne väčšie a tiež, že most drží teraz už len jedna bárka stredná. Na odstránenie ľadu okolo mostu bolo použité 201 kg traslavín.

Starostlivosť o výchovu, vzdelanie a kultúrne (cirkevné) potreby obyvateľstva.

-Boj o svetový mier.-

Školstvo v obci. Jednotná škola.

Zákon o jednotnej škole bol vydaný 21. júna 1948. V našej obci od 1. sept. 1948 bola meštianska škola premenovaná na strednú školu. V roku 1953 bola stredná škola a národná škola novým školským zákonom zlúčená v jednu „Osemročnú strednú školu“, ktorá mala 15 tried. S výstavbou obce pribudlo i detí, teda rozširovanie škôl bude u nás čím ďalej tým väčšie.

Zákon o jednotnej škole medzi obyvateľstvom našiel priaznivý ohlas na informačnej schôdzi rodičovského združenia živú diskusiu s prejavmi uspokojenia a radosti rodičov, že strana a vláda sa starajú o budúcnosť našej mlade, druhej to smeny pracujúcich.

Stredná škola –

MNV uznesením z 5. júna 1948 rozhodol, že v bývalom biskupskom kaštieli

- **umiestnenie.** sa má od 1. septembra 1948 podľa potreby rozšíriť počet miestností pre umiestnenie Strednej školy na úkor Saleziánov.
- Materská škola -** V našej obci bola v roku 1949 zriadená Materská škola v novopostavenej
- zriadenie. budove na sídlisku v Žiari nad Hronom.
- Družina mládeže pri** Pri strednej škole a pri OSŠ bola zriadená družina mládeže, kde sa stravuje
OSŠ-zriadenie. celkom 48 žiakov a na východnej časti ostáva celkom 30 žiakov.
- Záväzky škôl ku dňu** Záväzky škôl – Uznesením MNV z 25. júna 1950 bol referentom školstva
čsl. armády v r.1950. ustanovený s. Martin Gonzúr.

Ku „Dňu brannosti čsl. armády“ 7. okt. 1950 naše školy si dali nasledujúce záväzky.

Národná škola:

- 1.) Zlepšenie dochádzky o 1 %.
- 2.) zvýšenie prospechu o 0,05 %.
- 3.) Odpracovať na stavbe športového ihriska 200 hodín.
- 4.) Zozbierať 200 kg železného šrotu, 50 kg papiera, 100 l fliaš, 5 kg liečivých bylín.
- 5.) Založí pionierske hnutie v počte 50 pionierov.

Stredná škola:

- 1.) Na úprave športového štadiónu odpracuje 916 hodín.
- 2.) Zlepší svoj prospech o 1 % = 500 hodín.
- 3.) Uspori 800,- Kčs.
- 4.) Zlepší školskú dochádzku o 1,2 %.
- 5.) Nacvičí slovenské piesne, tance a telocvičné skupiny = 300 hodín.
- 6.) Zvýši úhľadnosť a čistotu tried, školskej budovy a jej okolia.
- 7.) Do konca r. 1950 40 žiakov odznak TOZ-u.
- 8.) Navštívi sovietsky film so 100 % žiakmi a žiačkami, čomu venuje 564 hodín.
- 9.) Nazbiera 150 kg železného šrotu.
- 10.) Upraví hroby padlých hrdinov, partizánov a odbojárrov na miestnom cintoríne.

Kolektívny záväzok učiteľov Strednej školy v Kríži n/ Hronom:

1. Výzdoba tried, chodieb a budovy školy umelecky a ideologicky dokonale.
2. Nacvičia so žiakmi na oslavy zborové recitácie, tance, spevy a telocvičné skupiny.
3. Na úprave športového štadiónu odpracujú po 20 hodinových brigád.
4. Každý deň tento týždeň usporiadajú prednášku vo ver. rozhlase o čsl. armáde.
5. Pripraví dekoráciu kult. domu na oslavy.
6. V tomto týždni školskú učebnú látku budú naväzovať na deň čsl. armády.

7. Zorganizujú 100 % účasť žiakov na filmovom predstavení a sami s nimi navštívia kino.

Činnosť MNV v školstve v r. 1950.

MNV uznesením z 25. aug. 1950 vyhodnotil činnosť referátu IV – školstva v školskom roku 1949/1950 takto: Boli prevedené revízie na všetkých školách. Poriadal oslavy, akcie „Týždeň dobrej knihy“. Zaistil miestnosť v Konzume pre MOB a obecnú knižnicu.

Uznesením z 29. dec. 1950 MNV konštatoval pri stanovení programu úloh na r. 1951 pre referát školstva IV:

Miestne školy sú obsadené dobrými pracovníkmi, ktorí sú zárukou, že naše školy budú čiste socialisticky vedené a budú vychovávať občanov, ktorí prevedú naše obce ešte bližšie k socializmu.

Referát IV MNV sa zapojil do súťaží B.Bystrického kraja o najlepšiu MNV nasledujúcimi záväzkami:

- 1.) Budeme upevňovať naše JRD prednáškami a aktívnou činnosťou v jeho práci.
- 2.) Zabezpečíme zdarný priebeh akcie „Pochod mieru!“
- 3.) Zaktivizovať vstup ČSM v priemysle a JRD do masovej organizácie „Sokol“ a tak posilniť našu telovýchovu.

Redakčný krúžok ver. rozhlasu-ustavenie.

MNV uznesením z 28. augusta 1951 zriadil „Redakčný krúžok“ verejného rozhlasu za účelom jeho úspešného využitia takto:

Dodek Eduard, učiteľ OSŠ.

Rakovský Ján, pracovník RSD.

Plško Július, pracovník OPK.

Spirová Želmíra, učiteľka OSŠ.

Priemstav Hron vyšle svojho zástupcu.

Členovia ČSM sa majú zúčastňovať na reláciách MR.

MR vysielala program kina Budovateľ na ročný paušálny poplatok režijný 250,- Kčs.

Plnenie plánu na rok 1951.

MNV uznesením zo 14. febr. 1952 vzal na vedomie plnenie plánu práce v škol. roku 1950/1951 nasledovne:

V školskom roku 1950/51 Stredná škola bola 7 triedna s počtom žiakov 282 a učiteľov 10. Začiatkom škol. r. 1951/1952 bolo 359 žiakov s 13 učiteľmi. Škola bola umiestnená v kaštieli.

Záverečné skúšky 1950/1951 boli v dňoch 11. – 15. júna 1951 a IV. triedy 8.-9. júna 1951 s počtom 18 chlapcov a 17 dievčat, spolu 35 žiakov. Všetci zložili skúšku s úspechom a s vyznamenaním 8 (5 chlapcov a 3 dievčence). Učebnice boli. Dochádzka dobrá. Epidémia šarlachu a nepriaznivé počasie zapríčinili absenciu. Žiaci dochádzali z okolitých obcí autobusom.

Plán práce MNV ref IV. na r. 1952.

MNV uznesením zo 14. februára a 2. marca 1952 schválil plán práce a jeho zaistenie v odbore školstva osvetu a výchovy na r. 1952 nasledovne:

Po prevedení inštruktáže so všetkými riaditeľmi škôl – kontrolovať plnenie súborného plánu na r. 1952.

Zaistiť účinnú podporu školám vo veci zistenia kvality vyučovania a správneho usmernenia žiakov čo do voľby povolania.

Zriadiť „Družina mládeže“ pri Národnej škole.

Konkrétne činnosti MOB: organizovať kultúrne večierky, premietanie filmov, krátkych, maňáskové divadielko, tamburášsky súbor, prednášky na časové témy, zriadiť čitateľské krúžky, atp.

Kolportáže, plagátová akcia, vývesné tabule v obci zásobovať dobrým propagačným materiálom nástenky, atp.

Pri výstavbe budovy strednej školy propagovať urýchlené odovzdanie do užívania.

Za pomoci miestnej jednoty Sokola zaktivizovať šport pod patronátom Kovohút Hron.

Činnosť MNV na poli školstva v r.1953.

Od 1. sept. 1953 bola zriadená dvojročná stavebná škola pre pracujúcich pri závode Priemstav Hron v našej obci, ktorá má svoju materskú školu vo Zvolene. Priemyselnú školu strojnictva a stavebnictva. Zásluhu na jej zriadení majú SZ Hron v Kríži nad Hronom. Vychováva nové stredno – technické kádre pre staviteľstvo. Okrem uvedených škôl v každom závode prebiehajú odborné školenia so špeciálnym zameraním .

Perspektívny budovateľský plán školstva

V rámci perspektívneho budovateľského plánu obce Kríž nad Hronom v rokoch 1954 – 1955 a v II. 5 RP (1956-1960) v sektore školstva sa pristúpi k vyhotoveniu projekčnej a rozpočtovej dokumentácie a začne sa s realizáciou prác nasledovne:

Naša socialistická škola má zodpovednú úlohu dať mládeži úplné stredoškolské vzdelanie, vychovať nového človeka, všestranne rozvinutého a schopného budovať socializmus v našej vlasti – neohrozeného obráncu svetového mieru. Túto úlohu možno splniť iba vtedy, ak sa naša škola bude pridŕžať generálnej línie pri výstavbe socializmu, ak učiteľ a škola budú svoju výchovnovzdelávaciu prácu nerozlučne spájať so životom, s praxou socialistickej výstavby a politikou strany a vlády. V dôsledku toho budeme učiteľom neustále zabezpečovať podmienky, aby mohli zvyšovať svoje socialistické uvedomenie, marx-leninskú vzdelanosť a odbornú spôsobilosť.

Postaráme sa o umiestnenie, materiálne vybavenie a kádrové obsadenie škôl, skvalitnenie riadnej školskej práce a upevnenie organizácie škôl podľa nového soc. školského zákona.

V rámci investičnej výstavby bude toho roku v našej obci dokončená a odovzdaná do užívania budova novej 14 – triednej osemročnej školy na sídlisku.

V roku 1954 vypracujú sa investičné úlohy a do návrhu plánu prieskumných a projektovaných prác na rok 1955 sa zaradí stavba bytov pre učiteľov na sídlisku v Kríži nad Hronom.

Rok 1955 sa budú ďalej pripravovať investičné úlohy na akcie, ktoré budú zaradené do plánu prieskumných a projektovaných prác na rok 1956, kde sa počíta s materskými škôlkami na sídlisku v Kríži n/ Hronom.

Roku 1956 vyhotovia sa investičné úlohy pre stavbu jedenástročnej strednej školy v Kríži n/ Hronom.

Treba tu ešte poznamenať, že pri výstavbe každej školy sa počíta zároveň aj s výstavbou bytov pre učiteľov. Okrem toho pri každej novopostavenej škole je pamätané na dielne a mičurinské pokusné polia, aby sa žiaci mohli sústavne teoreticky a prakticky oboznamovať so základmi priemyselnej a poľnohospodárskej výroby. Ďalej sa týmto sleduje, aby sa žiaci naučili narábať s najbežnejšími výrobnými prostriedkami, aby sa u žiakov vypestoval vzťah ku práci a k všetkým hodnotám, ktoré sa vyrobia ľudskou prácou. V akcii „pri každej škole ihrisko“ sledujeme zvýšenie fyzickej zdatnosti a upevnenia zdravia našej školskej mládeže, pretože telesná výchova je nedeliteľnou súčasťou soc. výchovy mládeže a tvorí nerozlučnú jednotu s rozumovou, mravnou a estetickou výchovou, ako i s polytechnickým vzdelaním. Telesná výchova účinne prispeje k výchove mládeže všestranne rozvinutej, vychová zdravú, zdatnú, uvedomelú, statočnú, disciplinovanú a k obrane vlasti dôkladne pripravenú mlad!

APP MNV na poli školstva v r. 1954 – 1956.

V odbore školskom naša obec oproti dlhým desaťročiam minulých režimov značne pokročila. Dnes máme v obci Osemročnú strednú školu. Táto je však celkom nevhodne umiestnená, a to hlavne, po stránke hygienickej a zdravotnej. Najmä vyššie ročníky tejto školy v kaštieli. MNV sa už niekoľkokrát pokúsil zjednať náležitú nápravu. Dodnes sa mu to však nepodarilo. Bude preto na MNV do budúcnosti, aby novostavba školy bola urýchlene dokončená a už t.r. mohla začať slúžiť svojmu účelu.

Tiež starostlivosť o škôlku pre malé deti musí MNV zvýšiť a postarať sa i o úpravu terénu okolo školy.

V budúcich rokoch MNV bude plne nápomocný pri výstavbe škôl, tak ako to zastavovací plán pre tunajšiu obec prepíše. Je samozrejmé, že rozšírenie škôl je a bude žiadúce, nakoľko prísun obyvateľstva to plne vyžaduje.

MNV už v minulých rokoch mal starostlivosť o školskú výchovu, taktiež o samotných učiteľov pre ktorých v rokoch 1948 – 1950 postaviť päť rodinných bytov. I do budúcnosti MNV sa bude v rámci možností starať o bytovú výstavbu pre školských a všetkých kultúrnych pracovníkov.

Plnenie APP MNV v školstve v r. 1954.

MNV uznesením z 28. dec. 1954 prejednal plnenie Akčného programového plánu na r. 1954 v odbore školstva s nasledovným výsledkom:

Plnenie APP v odbore školskom:

generálne opravy školských budov: Plánovaná suma 700,- Kčs bola vysoko prekročená, hlavne čo sa týka potreby skutočnej opravy. Je treba však pripomenúť, že jedna časť školy umiestnená v kaštieli vôbec nebola opravovaná,

lebo sa počítalo s tým, že novostavba školy bude ukončená do septembra alebo októbra t.r.

Zabezpečovanie záverečných skúšok: Tento bod bol prevedený dôsledne a to hlavne tým, že bolo veľmi prihliadnuté k náboru mládeže pre poľnohospodárstvo. Riaditeľ školy a MNV už vopred venovali veľkú starostlivosť plnenia náboru pre štátne učilištia a aj poľnohospodárskemu sektoru. Úloha je splnená na 100 %. Rozmiestenie 14 – 15 ročného dorastu: Úloha bola pokračovaním úlohy uvedenej v predchádzajúcom odstavci a bola prevedená. Deti spomenutých ročníkov boli umiestené, i keď v mnohých prípadoch nie s privolením MNV, ale náhodne, cestou vlastnou, na návrh a pokyn rodičov, alebo staršie deti pojaté do zamestnania ONV – odboru pracovných síl v Kremnici.

Zabezpečenie riadneho vyučovania na škole k 1. sept. 1954:

Rada MNV venovala tejto úlohe zvláštnu pozornosť, a preto začiatok roku bol prevedený včas, správne a dôsledne. Škola síce mala málo učiteľských síl, ale postupom času a najmä teraz, keď učiteľské sily sa už vrátili z voj. základnej služby, je už úplne obsadená, je teda predpoklad dobrého postupu pri učení našich detí.

**Škol.r.1954/1955 –
- správa.**

MNV uznesením z 26. mája 1955 vzal na vedomie správu o ukončení škols. roku 1954/1955 na miestnej OSŠ v nasledovnom znení:

Z OSŠ odchádza do života 120 detí. Školský rok sa končí 18. júna 1955. Zakončí sa slávnostne. Na leto žiaci odchádzajú do pionierskych táborov a na rekreáciu 18 žiakov a zo závodu SNP 20 žiakov.

Na školy III. stupňa sa prihlásilo 65 % a do učilíšť z nižších ročníkov.

**Budova OSŠ-odovz-
danie do úžitku.**

Novostavba OSŠ do stanoveného termínu 15. júla 1955 nebola ukončená, až dňa 1. septembra 1955 odovzdaná svojmu účelu, takže s vyučovaním sa mohlo včas započať, na najväčšiu radosť všetkých zainteresovaných: 6 žiakov, učiteľov, rodičov a MNV.

**Hospodárska škola –
- zriadenie.**

Dňom 1. septembra 1955 bola zriadená „Hospodárska dvojročná škola“ s internátom pre 80 žiačok v kaštieli v miestnostiach, ktoré uvoľnila do novej budovy sa presťahovávajúca OSŠ. Táto hospodárska škola bola do Kríža nad Hronom presťahovaná z Krupiny.

Osvetová a ľudovo – výchovná činnosť.

Osveta.

Osveta v minulosti slúžila vládnucej triede kapitalistov v našej obci, tak ako celý štátny aparát buržoázneho zriadenia za Uhorska a za predmníchovskej republiky, musela sa stať nástrojom týchto vykorisťovateľských záujmov. Aj za tzv. slovenského štátu situácia sa o nič nezlepšila, nakoľko slovenskí klérofašisti okrem vlastných chůtok museli ukázať i hlad svojho fašistického chleboдаря – nemeckého imperializmu. Takto sa osveta stala prostriedkom na ohlupovanie más, stala sa nástrojom vydierania pracujúceho ľudu.

Na jednej strane pomocou osvety viedla buržoázia cieľavedomú činnosť na prekrúcanie revolučných tradícií našich národov falošnými verziami o vlastenectve buržoáznych exponentov, falšovala dejiny vzniku našej republiky. Na druhej strane panova v osvetovej činnosti nesmierny chaos, najmä v divadelnej a inej zábavnej činnosti, keď sa ochotníckym osvetovým pracovníkom, najmä na dedinách natískal do rúk bezduchý liberálny brak vydávaný súkromnými nakladateľstvami, ktoré sa hnali za ziskom a nezaujímali sa o to, aby poskytovali pracujúcemu človeku dobrú a cieľavedomú zábavu. No i chaotičnosť v kultúrno – osvetovej práci hodila sa pre vládnucu buržoáziu, lebo vytrhávala ľudí z utrpenia každodenného života, stavala pred našich pracujúcich vzdušné zámky, aby tak okupovala revolučné hnutie v masách. A konečne ako všetko v burž. spoločnosti i osveta mala pred sebou jeden cieľ, ktorý sa stal jej chybnou silou – zisk.

Napríklad i v predmníchovskej republike organizovali sa rôzne vzdelávacie prednášky, najmä v odbore poľnohospodárskom, ktoré bolo najmä u nás na slovensku veľmi zaostalé. Ale aké pozadie mali tieto prednášky. Hodne sa prednášalo o používaní mnohých hnojív v poľnohospodárstve, no pohnútkou k uskutočňovaniu týchto prednášok netkvela v pozdvihnutí nášho poľnohospodárstva.

Obchodník s umelými hnojivami získaval si osvetových pracovníkov, ktorí boli ochotní prednášať o potrebe umelých hnojív, aby mu zabezpečili odbyt tovaru.

A dedinský učiteľ, platený buď štátom, obcou alebo cirkvou, v každom prípade však veľmi slabo, ochotne za určitú odmenu obchodníka tieto prednášky konal. To mala byť pomoc nášmu ubiedenému ľudu, roľníctvu. Na druhej strane však nik nášmu roľníctvu neukázal cestu, čo má robiť, aby sa oslobodilo od stálych dlžôb a po nich nasledujúcich exekúcií, aby mal možnosť zlepšovať pôdu umelými hnojivami a zabezpečiť lepšie svoje hospodárstvo. A k tomu všetkému pristupuje ešte to, že pre osvetové účely v predmníchovskej republike a tzv. slovenského štátu nebolo temer nijakých priestorov a kultúrne podujatia poväčšine robili v krčmách. Takto sa tzv. osveta za buržoáznych zariadení stávala

záležitosťou obchodníkov a kremárov, čo zanechalo punc obchodníckeho balamutenia a krčmárskeho utápania biedy v alkohole na celej výchove občianstva.

Osveta za socializmu. Za socializmu je úlohou osvety zdvíhať kultúrnu úroveň pracujúceho ľudu. Stará sa o to naša strana a vláda, ktorá veľké sumy každoročného rozpočtu venuje na kultúrne a osvetové účely.

Zriaďujú sa Dovomy osvety, miestne osvetové besedy, stavajú sa domy kultúry so sálou s javiskom, čítárne, kultúrne miestnosti, osvetové izby, červené kútiky, kluby osvety atp.

Z dôležitých oblastí kultúrno – osvetovej práce je v prvom rade vzdelávacia činnosť.

Vzdelávacej činnosti prospelo ustanovenie Krajskej odbočky čsl. spoločnosti pre popularizovanie politických a vedeckých poznatkov, ktorá svojimi lektormi pomáha školiť aj lektorov osvetových zariadení.

Rozvoj sme zaznamenali aj na úseku práce s knihou a tlačou. Staré formy práce, ako aj mechanické vypožičiavanie kníh, nahradzujú sa novými. Knihovníci poskytujú čitateľom knihy, ktorých obsah pomáha riešiť denné otázky pracovísk, usporiadajú s týmito besedy a konferencie o prečítaných knihách. V knižniciach zväčšil sa knižný fond.

Nové fondy práce, ako čitateľské besedy, konferencie o knihách, pomáhajú formovať nového socialistického človeka. Aplikovanie deja prečítaných kníh na vlastné pomery a pracoviská pomáha odstraňovať pracovné nedostatky. Účastníci besied začali uplatňovať pracovné nedostatky. Účastníci besied začali uplatňovať konštruktívnu kritiku a mnoho účastníkov besied i z radov predných funkcionárov v obci JRD v závodoch naprávalo svoje správanie voči kolektívu.

V priebehu 5 RP bolo vybudované v kraji našom Stredoslovenské divadlo, ktoré od svojho vzniku s hodnotným programom navštevuje skoro všetky okresné mestá a priemyselné strediská, ba i JRD a pripravuje pre pracujúcich chvíle skutočného kultúrneho oddychu. Zriaďujú sa divadelné súbory po obciach ako i súbory bábkových divadiel. Ďalej spevácke a hudobné krúžky „LUT“.

O užitočné strávenie voľných chvíľ pracujúcich a ich výchovu sa stará aj náš film v našich „štyroch“ stálych kinách.

Kultúrnu službu preukazujú najmä občanom v odľahlých obciach putovné kiná štátneho filmu.

Hoci rádio je dôležitou súčasťou kultúrneho života človeka, nie veľa pracujúcich si ho mohlo za I. ČSR kúpiť. Jednak preto, že robotník nemohol často zarobiť ani na chlieb, no kapitalisti nemali ani záujem na tom, aby pracujúci človek bol vzdelaný.

Stav rádiových účastníkov z niekoľko desiatok stúpol na 1815 v našej obci Žiar nad Hronom. Dnes je rádio skoro v každej domácnosti robotníkov závodu

SNP. Pomer vlastníctva rádioprijímačov sa obrátil, prv 2-3 robotníci mali rádio, dnes 2-3 nemajú. Tak je tomu i u družstevníkov a indiv. hosp. roľníkov.

**Verejný rozhlas –
schválenie nákladu.**

DMSK uznesením z 11. augusta 1948 schválila celkový náklad na verejný rozhlas obce, zavedený frou Mensatoris, z Kremnice v sume 118.753,- Kčs.

**Deň čsl. armády –
- oslavy.**

Dňa 7. okt. 1950 Plénum MNV konalo slávnostné zasadnutie pri príležitosti oslavy „Dňa čsl. armády“ v kult. dome v prítomnosti 450 obyvateľov a školských detí s nasledovným slávnostným programom:

Zahájenie a privítanie predsedom MNV s. Orságom.

„Proletárska pechota“ pieseň – vedie s. Reck, učiteľ SŠ.

„Povstanie“, zborová recitácia od Lajčiaka – vedie s. Reck, uč.

„Vojna mier“ pásmo škol. detí zo školy materskej – vedie s. Annerová.

Slávnostný prejav s. Ganzel, učiteľ.

„Partizánska Lena“, recitácia, žiačka III. tr. Flímerová

Tance, žiaci SŠ, vedie s. Hrmová.

„Slovania vpred“ pieseň, žiaci NŠ, vedie s. Kriveková.

Prečítanie záväzkov: MNV, MO-KSS, JRD, ČSM, RSD, škol. atď.

Telocvik, žiaci SŠ, vedie s. Hrmová.

„Defilé“, báseň, člen ČSM s. Jókay.

Zdravica s. prezidentovi Gottwaldovi.

Zakončenie predsedom MNV.

Záväzok MNV: daruje 50 balíčkov vojakom.

Odposlaný bol jednomyselne schválený telegram, ako zdravica s. Gottwaldovi: „Pozdravujeme Vás, ako hlavného veliteľa našej ľudovej armády, ktorá chráni záujmy pracujúceho ľudu, jeho výdobytky a sľubujeme, že budeme žiť a pracovať v budovaní socializmu v našej vlasti, podľa vzoru hrdinov, ktorí padli za lepšiu zajtrajšok.

Miestna kultúrna komisia v Krížoch/Hronom.

Obecenstvo prijalo účinkovanie školskej mládeže s nadšením a konštatovalo, že naše deti nechodia do školy nadarmo!

**Plénum MNV– zasad-
nutie- zahájenie
3. roku 5 RP.**

Dňa 21. januára 1951 malo plénum MNV slávnostné zasadnutie na počesť tretieho roku 5 RP v kultúrnom dome za prítomnosti vyše 100 obyvateľov s nasledovným programom:

Slávnostný prejav predsedu MNV s. Orságha a budovateľskej činnosti.

Prijatie súťaže o najlepšiu MNV v kraji bystrickom.

Budovateľský plán obce na rok 1951 – schválenie.

MNV zariadil verejnú čítareň v knižnici v MOB. Uložil osvetovým pracovníkom postarať sa o zvýšenú kultúrnu činnosť pri miestnych oslavách, ktoré i v tomto roku boli hodnotné.

Obecná knižnica brigádou žiakov SŠ bude doručovať knihy občanom na čítanie.

MNV rozhodol mobilizovať brigády obyvateľstva, škôl, ČSM a podnikov k vzájomnej spolupráci na výstavbe v rámci 5 MP. Uložil pre každého občana 24 hodinovú pracovnú povinnosť bezplatne sa zúčastniť na výstavbe obce v pláne 5M.

Ďalej predseda MNV oznámil, že obec Kríž nad Hronom dostala za úspešné prevedenie 2 RP odmenu v sume 200.000,- Kčs od Povereníctva vnútra v Bratislave.

Oslava 1. mája 1952.

MNV na slávnostnom zasadnutí 1. mája 1952 oslávil medzinárodný sviatok pracujúcich nasledovne:

Slávnostný prejav predsedu MNV s. Orságha.

Predseda MNV predniesol splnenie záväzkov k 1. máju 1952 všetkých masových organizácií.

Výročie oslob. ČSR.

MNV na slávnostnom zasadnutí 8. mája 1952 oslávil 7. výročie oslobodenia ČSR víťaznou Sovietskou armádou osloboditeľkou nasledovným programom:

Zahájenie predsedom MNV s. Orsághom.

Báseň, žiacka materskej školy.

Recitácie a spev žiakov NŠ a tamburášskeho súboru.

Sborové spevy a básne žiakov SŠ.

Slávnostný prejav predsedu MNV.

Záver tajomníka MNV. Prítomných asi 180 ľudí.

Oslava SNP.

MNV na svojom zasadnutí oslávil dňa 28. augusta 1952 7. výročie SNP s nasledovným programom.

Prejav predsedu MNV s. Orságha.

Vyhlásenie o prijatí záväzku MNV o socializácii dediny a podpore miestneho JRD.

Mesiac SČSP-1952 - zhodnotenie-

MNV uznesením z 12. decemb. 1952 previedol zhodnotenie mesiaca SČSP. Okrem obvyklého kultúrneho programu a rozličných akcií bola prevedená propagácia jesenných poľnohospodárskych prác miestnym rozhlasom 21 relácií o postupe a prevádzaní jesenných prác.

Kultúrna komisia - zriadenie.

MNV uznesením z 28. dec. 1952 zriadil Stálu kultúrnu komisiu: predseda s. Alžbeta Prieberová.

Miestna ľudová knižnica.

Bola organizovaná výstava Sovietskej knihy. Predalo sa 289 kníh v hodnote 5.600,- Kčs. Výstavu navštívilo 510 ľudí.

V cykle prednášok o SSSR boli 3 prednášky: prvá pre 550, druhá pre 70 a tretia pre 26 poslucháčov.

Na krátkych filmoch sa zúčastnilo 386 ľudí.

Nábor sovietskej tlače s výsledkom 228 predplatiteľov detských časopisov.

Dekorácia výkladných skriň – vyhodnotenie: I. cena – Jednota 014, s. Simonides, II. cena – Chemodroga, s. Prieberová, III. cena – MOB.

Vyhodnotenie previedol MNV uznesením z 12. dec. 1951.

Oslava SNP.

MNV na svojom zasadnutí dňa 28. aug. 1951 6. výročie SNP za prítomnosti asi 180 občanov s nasledovným programom:

Záhájenie predsedom MNV s. Orsághom.

Jedna minúta ticha na počesť padlých hrdinov v SNP

Slávnostný prejav predsedu MNV o zaktivizovaní bdelosti a ostrážitosti. Odhaľovať reakciua záškodníkov socializmu. Socializácia našej dediny, budovanie JRD. Staňme sa všetci členmi JRD a buďme nápomocní pri prechode do vyššieho III. typu.

Takto dodržíme najlepšie odkaz SNP za krajší zajtrajšok, za urýchlenú výstavbu socializácie obce a celej ČSR.

**Mesiac SČSP-1951
- vyhodnotenie .**

Mesiac SČSP v Kríži nad Hronom sa započal dňa 5. novembra 1951 a skončil sa 12. decembra 1951.

Dňa 7. novembra 1951 bola oslava VOSR – výročie 33. v kult. dome za účasti asi 550 občanov a škol. detí.

Celý mesiac sa prevádzal nábor členov do MS-SČSP.

Bolo zriadené agitačné stredisko č. 1 v obci a č. 2 v Priemstave Hron. Výsledok náboru je 260 nových členov. Previedla sa výmena 119 členských legitimácií.

Dňa 12. novembra 1951 bola „Štafeta mieru“ s 8 bežcami 26 občanmi, ktorí niesli pozdrav Sovietskemu zväzu a s. Stalinovi.

Boli zriadené ĽKR T. a II. stupňa pre 28 poslucháčov.

**Sviatok oslobodenia –
- oslavy.**

MNV na zasadnutí dňa 8. mája 1953 oslávil 8 – výročie oslobodenia ČSR víťaznou Sovietskou armádou v parku „Kultúry a oddychu“ za prítomnosti 280 ľudí a školskej mládeže s nasledovným programom:

Zahajovací prejav predsedu MNV.

Sľub novovyradených pionierov škol. NŠ a SŠ.

Slávnostný prejav s. Reck, riaditeľ OSŠ.

Pozdrav sväzákovi, za ZSNP, s. Majerská.

Pozdrav za pionierov škôl M. Danko a za MNV predseda „Veľká vďaka“ báseň, Stasselová, žiačka.

„Mier bude“, spevácky zbor OSŠ.

Tanec pionierov škôl.

Ľudové tance súbor súbor v NŠ.

Kultúrny program.

Tanec dievč. súboru OSŠ „Zemplínsky čardáš“.

„Oslobodenie“, báseň s. Dvončová.

Telocvičné ukážky žiaci III/a OSŠ.

Dychový súbor OSŠ.

Ľudové tance žiačok OSŠ ved. s. Bystrická.

SNP – 9. výročie.

MNV na svojom zasadnutí dňa 29. augusta 1953 oslávil 9. výročie SNP s nasledujúcim programom:

Hymny. Slávnostný prejav predsedu MNV.

- Mesiac SČSP – 1953 –**
- zhodnotenie.
- Premenovanie obce Sv. Kríž nad Hronom, prejednanie návrhu.
MNV na svojom slávnostnom zasadnutí dňa 12. dec. 1953 pri príležitosti
zaklúčenia mesiaca SČSP vyhodnotil akciu nasledovne:
Prítomných 288 ľudí a školská mládež.
Hymny. Zahájenie predsedom MNV.
Báseň recitovala žiačka OSŠ.
Slávnostný prejav s. Jánošok, škol. inšpektor.
Pionieri OSŠ odovzdali výzvu k súťaži o sporenie okr. škol. inšpektorovi
Jánošíkovi.
Pieseň mieru, s. Pavlíková.
Letel sokol, spev žiakov OSŠ.
„Privet Ruskomu narodu!“ s. Veščičíková.
Slov. ľud. piesne, štyri dievčatá.
Báseň o Gottwaldovi, žiaci 5 tr.
Vyhodnotenie Mesiaca SČSP s. Stassel.
Záver: Pieseň práce. Film: „Na širokom mori kamarát“.
- Perspektívny plán**
budovateľský.
- V rámci perspektívneho plánu budovania soc. mesta Kríž nad Hronom sa
v roku 1954 pripraví a v roku 1956 sa započne s výstavbou kina v Kríži nad
Hronom.
V oblasti investičnej výstavby sa pripraví investičné úlohy pre výstavbu
domov osvetu na sídlisku v Kríži nad Hronom v r. 1954/1955.
- APP MNV na r.**
1954 – 1956.
- MNV uznesením z 24. apríla 1954 schválil Akčný programový plán v odvetví
osvetu na r. 1954 – 1956 nasledovne:
O kultúrnu a politickú výchovu MNV sa bude starať sústavne, a to hlavne
cestou školy, osobnou agitáciou a rôznymi podujatiami cez Osvetovú besedu (OB,
MOB). Pomoc MNV zložkám ĽUT bude v každom prípade poskytnutá, aby naša
národná kultúra sa čím ďalej tým viac rozvíjala, a tak dokumentovala vyspelosť
národa.
Skúsenosť z SSSR nám jasne ukázala, že úspešná masovopolitická kultúrna
a osvetová práca si vyžaduje dôsledného vybudovania rozsiahlej siete kultúrne
osvetových zariadení. MNV už na základe uznesenia Sboru povereníkov postaral
sa o vybudovanie OB. Miestnosť tejto však je malá a nedôstojná. Je
bezpodmienečne potrebné v krátkom čase sa postarať o riadnu výstavbu
kultúrneho domu, lebo keď už, tak nejakej miestnosti, v ktorej by sa mohlo získať
miesta pre zídanie naraz okolo 800 až 2000 ľudí. Nateraz takejto nemáme,
a preto všetky naše podujatia sú chudobné na návštevu. Vidíme, že hodne obcí
v našom okrese svojpomocou postavilo si pekné domy kultúry. U nás nebolo to
možné preto, že nemáme zastavovací plán. Preto bude potrebné už čím skôr
pristúpiť k stavbe domu kultúry. Vidíme na každom kroku, že tento nám značne
chýba, čo sa prejavuje i v chovaní sa ľudí a hlavne mládeže.

Osvetovú prácu budeme rozvíjať cez všetky zložky MNV, taktiež cez masové organizácie prostredníctvom členov MNV.

Desiate výročie SNP. MNV na zasadnutí dňa 26. augusta 1954 oslávil 10. výročie SNP za prítomnosti obyvateľstva a školskej mládeže.

Program: Slávnostný prejav predsedu MNV s. Orságha.

Vzdanie holdu padlým hrdinom SNP zachovaním minúty ticha.

návšteva hrobov partizánov a odbojárov, polozenie venca na cintoríne.

Plnenie APP v r. 1954. MNV uznesením z 28. dec. 1954 hodnotil úlohy APP za r. 1954 v obore osvetu a výchovy nasledovne:

Kultúrna časť plánu spojená s ĽUT a pomocou občianskou pre vzdelávanie sa, jej plnenie a úloha nedajú sa celkom hodnotiť, preto sú odkázané na celoobecný plán výstavby a tento nie je ešte ani vypracovaný a nie je prevedený.

Výstavba kultúrneho strediska: Pre túto úlohu už úplne povedaný výrok o zhotovení plánov a postupu pre výstavbu samotnej obce. Bude treba hodne trpezlivosti a práce, aby sa presadila výstavba kultúrneho strediska čím prv. Práce hlavne preto, že s celou výstavbou zaostávame. Očakávame, že do budúcnosti určite sa tak stane a príčina bude odstránená.

Doplnenie MĽK knihami: bolo prevedené v rámci kvoty na tento plán rozpočtovanej. Horšie je, že knižnica nie je celkom vhodne umiestnená a hlavne, že pri nej nie je čítareň zriadená pre nedostatok miestností.

Sústavnú pomoc krúžkom ĽUT: MNV prevádza pomos skutočne ako môže a má vo svojej moci. Nemohol sa postarať o to, aby na ĽUT bolo zaujatých čo najviac občanov, a preto činnosť ĽUT je u nás veľmi slabá. Rozširovanie dobrých výsledkov sovietskych metód práce: MNV cestou miestneho rozhlasu v reláciách sústavne propaguje a poukazuje na skúsenosti sovietskych pracovníkov. Doteraz je len chybou, že naši občania v mnohom aj samotní členovia MNV nevenujú dostatočnú starostlivosť miestnemu rozhlasu, a to ani vtedy, keď sú zvlášť na to upozornení. Bude potrebn, aby MNV venoval viac starostlivosti svojim členom a sústavne týchto nabádal k štúdiu a práci.

Komisia školstva a osvetu-stagnácia. Ďalej MNV konštatoval, že Stalá komisia pre školstvo a osvetu v roku 1954 nezasadala ani raz. Plán zasadania a činnosti mala vypracovaný. Predseda komisie ho má, ale komisia nezasadala. Stal sa prípad, že jednotliví členovia komisií dožadovali sa u Rady MNV, aby komisiu zvolala. Rada skutočne zvolala komisiu, ale nezišli sa, čo je chybou členov a predsedu komisie.

Činnosť – Osvetovej besedy – MNV v Kríži nad Hr. za rok 1954.

- I/1954 štvrtrok. –

BČ	Dátum	Označenie podniku	Obsah kult. osv. podniku	Miesto uspor.	Podnik ktorý uspor.	Vedúci	Počet prítomných.
1.	7.1.1954	Film	Čarovné kone	Osv.bes.	OB	Dodek	37
2.	-//-	Film	Krojovnosť našej dediny, Čarovné kone	OB	OB	Dodeková	20
3.	15.1.1954	Maňás.preds.	Chytili sme pytlíka.	OB	OB	Dodeková	25
4.	21.1.1954	Pietna spom. na V.I.Lenina	Pietna spomienka 30 rokov smrti Lenina	Stred. škola	8. roč. škola	Reck	372
5.	21.1.1954	Dtto	Dtto	OB			
				SZ	OB	Štaner	120
6.	24.1.1954	Prednáška brancom	Prednáška brancom	OB	MNV	tajom. Mácel	30
7.	5.II.1954	Hovor s ľuďom	Diskusia v novom zákone o NV	Št.kino	MNV	Štaner	95
8.	5.II.1954	Div. preds.	Na letnom byte	dtto	ZR peká-rov-Levice	Gonzúr	230
9.	13.II.	Maškar.ples	Zábava-maškarný ples	závod. jedáleň	SZ	-//-	500
10.	19.II.	Divadlo	Tridsať striebor-	Št.kino	ZK-SZ	-//-	150
					Hron		
11.	26.II.	Prednáška	Febr. a naše priat. so SSSR	OB	SČSP	Kraj.taj. SČSP	55
12.	27.II.	Divadlo	Juvelír-hľadá sa ženích	Št.kino	Div.kr. OB	Gonzúr	180
13.	28.II.	dtto	dtto	-II-	-II-	-II-	280
14.	5.III.	dtto	dtto	-II-	-II-	-II-	120
15.	7.III.	Prednáška	Ženy medzinár. deň	Kino-sála	MNV VŽ	Klobušický	50
16.	14.III.	Prednáška	Pietna spom.na s. s.Gottw.a Stalina	OB	MNV NF	Mácel	30
17.	19.II.	Hovor	MNV, práca a nové úlohy	Kino	MNV	Hromádka	50
18.	26.III.	Div. preds.	Statočný valach	Kino-sála	osvet. Kremnica		120
19.	27.III.	Otvorenie agit. str.č.1	Prednáška manas. Družst. hodiny	OB	MO-KSS		20

BČ	Dátum	Označenie podniku	Obsah kult. osv. podniku	Miesto uspor.	Podnik ktorý uspor.	Vedúci	Počet prítomných.
20.	28.III.	Filmy	Pochvalná bezpeč-	OB	Pož.bezpeč.		30
21.	29.III.	Prednáška	Únos lietadlom do Záp. Nemecka	OB	Agit. str.	por. Gay	30

II/1954 štvrtrok.

1.	1.IV.	Pásmo	Úryvok z diela „Demokrati“	MNV	MNV	Dodeková ver. rozhl.	
2.	1.IV.	Filmy	4 budovateľské filmy	OB	OB	Dodek	85
3.	2.IV.	Hovor s ľuďom	Zníženie cien	Kinosála	MNV	Krnáč	150
4.	2.IV.	Tance	Ľud.tance a spevy	dtto	str. škola	Bystrická	150
5.	3.IV.	Posluch z platní	Alexandrov súbor	OB-ag. str.		Hrnčiar	60
6.	4.IV.	Maň. predst.	Družstevné hodiny	OB	ag.str.	Dodek	47
7.	7.IV.	Maň. predst.	Čarovná zábava	OB	Maň. krúž.	Dodeková Ganzel	87
8.	7.IV.	Estráda	Večer najmenších	OB	8.tr.šk.	Harachová	78
9.	8.IV.	Turnaj	Šachy	OB	šachový krúžok	Kovohuty Hron	20
10.	9.IV.	Divadlo	Za frontom	Kult. dom	OB	Dodek	90
11.	11.IV.	Orchester	Symfon. sbor	-II-	OB	Dodek	150
12.	11.IV.	Hovor s ľuďom	Oboznámenie s	-II-	MNV	Hromádka	100
13.	12.IV.	Filmy	Úzke filmy	OB	OB	Dodek	133
14.	13.IV.	Artistist.sk.	Artistická skup.	OB	OB		220
15.	23.IV.	Estráda	Večer piesní a hudby	Str.škola	voj. pos.	Reck	385
16.	30.IV.	Filmy	Úzke filmy IX.sjazd KSČ	OB	agit.str.	Dodek	70
17.	9.V.	Oslava	9.výr.konca vojny sprievod.defilé, voj. cviky	Park	AVNF		700
18.	14.V.	Divadlo	Čaj u pána senátora	Kult.dom	OB	Dodek	170
19.	17.V.	Filmy	Úzke filmy	OB	OB	Dodek	40
20.	20.V.	Filmy	Dtto	-II-	-II-	-II-	156
21.	22.V.	Filmy	Dtto	-II-	-II-	-II-	163
22.	28.V.	Divadlo	Molier:Učené ženy	Kult. dom	Strsl. div.Zvolen	-II-	180
23.	6.VI.	Oslava	Medzin.deň detí	park	MNV VŽ	Prieberová	500

24. 20.IV.	Prednáška	Medzinár.situácia a naše spoj. s SSSR	park	SŠP	s.Samo Faltán	800
25. 20.VI.	Výstava	Prírod. krásy Slovenska fotografie	-II-	-II-	-	500
26. 20.VI.	-II-	Súborov – spevy, tance	-II-	-II-	-	800
27. 20.VI.	Ľud. veselica	s programom	-II-	-II-	-	1000
28. 25.VI.	Divadlo	Molier“Lakomec“	Kult. dom	OB Trubín	-	150

III/1954 štvrtrok.

1. 5.VII.	Družst. deň	Ver. pred.o družst.-veselica	park	OSD	-	1500
2. 9.VII.	Predstav.	Kult. predstavenie	Kult. dom	samost.	-	300
3. 22.VII.	Estráda	Spevy, hudba,ľud.rozp.	-II-	Bazalt. lomy	-	380
4. 24.VII.	Ľud. ves.	Program:piesne a veselé výstupy	park	ČSAD DHS	-	1000
5. 15.VIII.	Veselica	Hudba a piesne	park	hasiči	-	700
6. 28.VIII.	Súbor	Čsl. súbor piesní a tancov	park	Kovohuty Hron	-	1800
7. 18.IX.	Prednáška	Ochrana soc.vlast.	OB	OB Benický		28
8. 24.IX.	Predstavenie	Karlini,hudba,spev	Kult. dom	samost. MNV-OB		410
9. 25.IX.	Hovor	Naša armáda dnes	OB	strana dôst.		55
10. 23.-25.IX.	Výstava	Bytový textil	OB	Strana	-	1000
11. 23.-27.IX.	Predstav.	Bábkové predst.	pojazd. nám.	samost.	-	300

IV. štvrtrok 1954.

1. 2.X.	K 10. výroč. boj o duklu	A SNP, Čepobitie a ľud.veselica	ČSM Kovoh.	Záv.jed.	-	500
2. 3.X.	K 10. výr. SNP	Verejný prejav	Kinosála	MNV OB	-	200
3. 8.X.	Prednáška	Voľby do NS a SNR	OB	Št.cesty	-	45
4. 24.X.	Hovor	MNV s ľudom,voľby	OB	MNV	-	65
5. 5.XI.	Verer.prejav	37. výr. VOSR	Kinosála	ČSSP Kohút		240
6. 7.XI.	Štafeta mieru	do SSSR k 37.výr.	-II-	MNV		500
7. 11.XI.	Prem.filmu	Za lepší život, etc	OB	OB Dodek		70
8. 14.XI.	Hovor s ľudom	Voľby do NS a SNR	OB	MNV Baran		80
9. 17.XI.	Večierok	Spevy a tance	OB	OSŠ	-	86
10. 19.XI.	Prem. úzkeho	filmu	OB	OB Dodek		75

11. dtto	Prednáška	Organ. zdravotn.	OB	OB	dr.Kováčik	76
12. 26.XI.	Premiet.filmu	Zdravotníctvo	Kinosála	AS	-	75
13. 8.XII.	Prejav	Zakončenie mes. SČSP	-II-	SČSP	Reck	353
14. 8.XII.	Hovor	o kine „Žurbinovci“	-II-	-II-	Plachá	353
15. 17.XII.	Divadlo	Kubo	-II-	OB Lovča		150

Desiate výročie oslobodenia našej vlasti sovietskou armádou – osloboditeľkou.

Komisia pre usporiadanie osláv 10. výročia oslobodenia. Rada MNV zriadila prípravnú komisiu osláv k 10. výročiu oslobodenia ČSR víťaznou Sovietskou armádou v nasledovnom zostavení:

Švec Jozef, za MO KSS,
Reck Ľudovít, za OSS,
Zúbrik Mikuláš, za SNF,
Stassel Ladislav, za SČSP,
Pecník František, za SČSP,
Lupták Jozef, predseda Miestneho výboru KSS,
Slovák Norbert, kronikár,
Povinská Anna, za VŽ,
Štubňová Ľudmila, za ZSNP,
ppor. Hurniak, za US,
Dodek Eduard, osvetový referent.

Táto komisia spolu so Stálou kultúrnou komisiou MNV zostavila nasledujúci program osláv 10. výročia oslobodenia našej vlasti a obci Žiar nad Hronom víťaznou Sovietskou armádou a to na celý rok 1955 v nasledovnom znení:

„Komisia priprav osláv 10. výročia oslobodenia pri MNV v Sv. Kríži nad Hronom, okres Kremnica.“

„Plán“

programových vystúpení v rámci osláv oslobodenia ČSR a obce k 10.výročiu r. 1945.

Komisia pre prípravu osláv 10. výročia oslobodenia obce a ČSR predkladá tento program:

Dňa	Náplň	Pripraví:
1	2	3
4. marca 1955 popoludnie	Oslava MDŽ, dľa zvlášť.programu	VŽ pri MNV

11. marca 1955 večer	Div.predst.Posledný muž Detvan Zvolen	MOB s. Dodek
18. marca 1955 popoludnie, večer	Div.preds.“Ľubka“ pre deti „Živá voda“ Bratislava	MOB s. Dodek
25. marca 1955 popolud. a večer	Div.:“Slovo majú ženy“. večer „Dedo vypráva o Hanzovi“ Praha – Lodenice	MOB s. Dodek
1. apríla 1955 večer	Oslava 10.výročia oslobodenia obce-zvláštny program	MNV a s.Reck
8. apríla 1955 večer	Otvorenie jarných prác.Kult.prog.	MNV-hudba s. Zemko
15. apríla 1955	Večer spartakiády, v prest. hudba	Reck a Paulo
22. apríla 1955	Večer družby roľníkov a hutníkov s kult. programom	Zemko a Baran
29. apríla 1955	Večer družby vojakov a pionierov vystúpenie voj. a pionierov	s Reck
6. mája 1955	Oslava 10. výr. oslobodenie ČSR podľa zvlášť. programu	zložky SNF s. Zúbrik
7. mája 1955	Beh víťazstva. Zraz o 12.00 h pred MNV Slávn.prejav Ing.Ďurčiansky predseda 15hod v MOB, Slávn.referát predsedu MNV s. Barana. O 13 hod.sprievod ku hrobom padlých hrdinov a polozenie vencov.	DŠO-baník
9. mája 1955	8.30hod zraz účastníkov na ihrisku DŠO-Baník a usporiadanie sprievodu. 9.00 hod. hlásenie a prehliadka nastúpených útvarov. 9.10 otvárací prejav s. Jozefa Luptáka. 9.15 prečítanie rozkazu.	

9.25 slávnostný prejav dôstojníka VS

10.00 ukončenie slávnosti a započatie branného programu.

Branný program potrvá do 12.00 hod. Vyplnia ho príslušníci VS a učilište
Pozemných stavieb.

13.00 – 16.00 na starom ihrisku gymkána motocyklov.

16.00 – 17.00 volejbalový zápas v parku na štadióne.

17.00 – 19.00 futbalový zápas Baník Žiar – Hliník n/Hr.

18.00 ľudová veselica v parku.

Vstupné na celý program červená ružička, ktorú predávajú dvojice.

Občerstvenie zaobstará „Zdroj“.

Vážime si nášho oslobodenia slávnou Sovietskou armádou, a preto všetky
podujatia navštívime tak, aby sme dokumentovali našu lásku k vlasti a ochotu
boja za mier.

„Komisia osláv oslobodenia.“

**Oslava 1. mája 1955
v Žiari nad Hronom.**

„Oslavy 1. mája budú v Kríži nad Hronom.“

„Tohoročné jubilejné oslavy 1. mája sa budú konať v Kríži nad Hronom za účasti obyvateľstva celého okresu.“

Zraz účastníkov bude na námestí o 8,30 hod., odkiaľ sa nastúpi do manifestačného pochodu. Slávnostný prejav bude mať zástupca SNF. Priebeh osláv spestria kultúrne súbory, športové podujatia a ukážky nácviku na I. celoštátnu spartakiádu.

Doprava bude organizovaná podľa mimoriadneho cestovného poriadku na všetky smery.

Podrobné informácie budú včas podávať všetky MNV. Občania nášho okresu! Svojou účasťou na oslavách 1. mája budeme manifestovať za nerozbornú družbu so Sovietskym sväzom a krajinami tábora mieru, prvomájové oslavy budú prehliadkou jednoty a sily zväzku robotníkov a roľníkov, bude to mohutný výraz túžby po mieri. Nech niet ani jedného poctivého občana, ktorý by svojou účasťou na oslavách neprejavil oddanosť našej strane a vláde za každodennú starostlivosť a zvyšovanie blaha nášho ľudu. „(Prielom z 24. apr. 1955 č. 17).“

„Mohutné jubilejné oslavy 1. mája v Žiari nad Hronom.“

„Je 1. máj 1955, deň solidarity proletariátu celého sveta. Jarné slnečné lúče s jarnou oblohou sľubovali krásny deň. Zo všetkých strán nášho okresu sa schádzali občania do Žiaru nad Hronom, aby manifestačnou účasťou na tohtoročných jubilejných oslavách dokumentovali našu jednotu a silu, našu nezlomnú túžbu po mieri a aby vyjadrili vďačnosť a lásku sovietskemu sväzu za oslobodenie. Prvomájové oslavy boli súčasne veľkou prehliadkou nášho budovateľského úsilia, bola to hrdá bilancia vykonanej práce a zatiaľ, čo sa na námestí formoval sprievod, na čestnej tribúne zaujali miesta prítomní zástupcovia strany, úradov a masových organizácií, zložiek NF a najlepších pracovníci závodov.

O 9.00 hodine za zvukov hudieb sa pohol sprievod k slávnostnému pochodu. V čele sprievodu boli nesené veľké portréty najvýznamnejších osobností dejín ľudstva: Marx, Engels, Lenin a Stalin.

A za nimi už pochodujú pracovníci P.S.,n.p. Nitra s veľkým transparentom, na ktorom je záväzok, že do 9. mája 1955 odovzdajú našim pracujúcim 174 bytových jednotiek.

Ako hrdo si pracovníci PS Nitra v sprievode vykračujú s úsmevom na tvári, veď splniť tak smelý záväzok dalo mnoho pracovného vypätia, ale slovo je dodržané a v tom práve tkvie tá veľká cena záväzku, keď je splnený.

A už sa nám črtajú prvé rady našich najlepších budovateľov zajtrajška – naši hutníci. „Plán za I. štvrtrok 1955 sme splnili na 105,9 %“ tak hlása ich transparent.

Už nikdy viac nebude bieda a nezamestnanosť vyháňať našich pracujúcich do cudziny, máme svoje nové závody, svoje ľudovodemokratické zriadenie, ktoré navždy nezamestnanosť odstránilo a zaručuje každému poctivému občanovi

šťastný život a takými sú dnes i naši prví prekopníci socializmu – naši pracujúci zo závodu SNP.

V ich sprievode nesú transparenty robotníci s inžiniermi, idú plece pri pleci naši robotníci s pracujúcou inteligenciou ako pevne stmelený celok. Nasledujú závody Elektro – Praga, Štátna mincovňa, Rudné bane. Pochoduje naša mládež. A práve v nej vidíš tú krásnu perspektívu našej budúcnosti. Radostne máva zástavkami „Nech žije Prvý máj.“ Áno, veď sa prečo radowať z krásnej bezstarostnej mladosti, ktorú v minulosti nikdy nepoznali.

Defilujú krojované skupiny a najmä dievčatá a chlapci v detvianskych krojoch vzbudzujú nadšenie. V sprievode sa blížia vidiecki občania. Prvá pochoduje obec Lovča. Pochodujú hrdo, na čele s členmi MNV. Veď občania z Lovče sú i v plnení všetkých štátnych povinností vždy na prvých miestach. A za nimi obec Lutilla, ktorá s Lovčou súťaží. Nasledujú Horné Opatovce, ktoré nielenže sa umiestnili vo výkupe za I. štvrtrok na 1. mieste, ale zveľaďovali svoju obec k 10. výročiu oslobodenia na nepoznanie a za nimi pochodujú občania z ďalších obcí okresu. Do slávnostného sprievodu sa zaradila mládežnícka brigáda na ŠM v Kunešove s pevným odhodlaním obrobiť všetku ľadom ležiacu pôdu, a tak splniť smernice X. sjazdu našej strany.

Po skončení sprievodu bola manifestácia v parku, ktorú otvoril predseda OV SNF s. Vítek a keď oznámil, že slávnostný prejav bude mať prítomný náš poslanec a tajomník UV KSS s. Jozef Kríž, prítomné masy burácali nadšením.

Vo svojom slávnostnom prejave hovoril s. Kríž nielen o medzinárodnej situácii, ale zhodnotil všetky budovateľské úspechy za dobu od nášho oslobodenia. Jeho reč bola často prerušovaná búrlivým potleskom a volaním „Nech žije KSČ!“, „nech žije Sovietsky sväz!“

Odpoludnie bolo vyplnené bohatým kultúrnym programom a ľudovou veselicoú.

Oslavy jubilejného 1. mája sa skončili. Naši pracujúci s novým elánom vrátia sa na svoje pracoviská, aby pokračovali v budovaní našej krajšej socialistickej vlasti.

Rok 1955 nekončí v máji. O to pôjde, aby v ďalších týždňoch a mesiacoch boli splnené všetky úlohy ako ich stanovil štátny plán musí sa tak stať v záujme ďalšej úspešnej výstavby socializmu, v záujme dobrej prípravy druhej päťročnice, v záujme všetkých pracujúcich.“ (Prielom z 8. mája 1955 č. 19).

Počet prítomných na manifestačnej oslave 1. mája z celého okresu bolo okružle, 5000 ľudí.

**APP na r. 1955 –
- plnenie.**

MNV uznesením z 21. júla 1955 prejednal plnenie APP na I. polrok 1955 na poli osvety a výchovy ľudu s nasledovným výsledkom.

O kultúre sme sa už zmienili, je však treba znova pripomenúť, že pri plánovaní výstavby nášho soc. mesta sa stala niekde chyba preto, že kým v SSSR budujú napred spoločenské a kultúrne zariadenia a budovy, zatiaľ u nás sa

pamätalo len na šenky a putiky. Spoločenské zariadenia na priemyselnej časti môžu slúžiť pre prechodne ubytovaných v tomto úseku, avšak trvale prisťahovaní pracovníci v závode ako i ostatné obyvateľstvo obce Žiar nad Hronom skutočne sa nemajú kde zísť za účelom pobavenia a kultúrneho podujatia.

MNV, keď niekoľkokrát žiadal o výstavbu kultúrneho strediska, nebolo mu zatiaľ vyhovené, a preto treba vynaložiť všetko úsilie, aby sa tak stalo.

MĽK je v prevádzke a knihy sa požičiavajú každý piatok. Kino Budovateľ premieta každý deň, mimo piatku, čo ovšem na počet obyvateľstva je nedostatočné.

A prietahy pri výstavbe budovy OSŠ už dosahujú vrchol, urobili sme všetko, aby sme stavbu urýchlili, zatiaľ bez výsledku.

Kultúrna činnosť sa prejavuje na všetkých úsekoch každodenného života obyvateľstva.

SNP 11. výročie

- oslavy . -

MNV na svojom zasadnutí dňa 28. augusta 1955 v kine Budovateľ za prítomnosti 250 obyvateľov a školskej mládeže oslávil 11 – výročie SNP nasledovne:

Hymny. Zahájenie predsedom MNV s. Hromádkom.

„Banská Bystrica“, báseň, recitovala s. Henčová.

Slávnostný prejav predseda MNV s. Baran.

Položenie vencov na hroby padlých hrdinov v SNP na cintoríne.

Vence položili: MNV, MOKSS, armáda a masové zložky.

Oslobodenie ČSR –

- desiate výročie.

Oslavy.

MNV na slávnostnom zasadnutí dňa 8. mája 1955 z príležitosti oslobodenia ČSR prispel s nasledujúcim programom k oslavám:

Slávnostný prejav predsedu MNV s. Jozefa Barana z príležitosti osláv 10. výročia oslobodenia ČSR víťaznou Sovietskou armádou – osloboditeľkou.

Položenie vencov na hroby padlých hrdinov – vojakov a partizánov. Predseda MNV vo svojom prejave spomenul 9. máj 1945 - ako deň víťazstva Sovietskej armády a oslobodenie národov spod jarma hitlerovského fašizmu. Spomenul neustály boj tábora mieru v čele so SSSR.

Ďalej uviedol, že naša obec v uplynulom desaťročí prešla zvlášť rušným rozvojom prestavby a výstavby. V rámci industrializácie Slovenska sa tu započalo s výstavbou závodu SNP a socialistického mesta Žiar nad Hronom. Hovoril o rozvoji JRD – III typu u nás.

Po prejave všetci prítomní pobrali sa na cintorín, kde za spoluúčasti 400 občanov boli položené vence na hroby padlých vojakov a partizánov našich a rumunských. Žiak OSŠ Martinský zarecitoval báseň „Keď šíky šli...!“

Osvetová beseda v Žiari nad Hronom – prehľad o činnosti za rok 1955.

B.Č.	Dátum	Označenie kult. osv. podniku	Obsah kult.osv. podniku téma	Miesto usporiada- nia	Kto pre- viedol podnik	Poč.prítom. M Ž D Spolu
1.	29.I.	film	Správnym hnojením u- platniť vyššie ryžové výnosy	kino	OB	130 - - 130
2.	4.II.	hovor	Za krajší vzhľad našich obcí	OB	MNV	100 20 - 120
3.	6.III.	oslavy	Medzinárodný deň žien	kino	VŽ	90 200 160 450
4.	11.III.	divadlo	Posledný muž	kino	Detvan	100 200 - 300
5.	18.III.	rec.preteky	Recitácie	OB	OSŠ	2 3 70 75
6.	18.III.	divadlo	Ľubla	kino	DD-OB	- - 300 300
7.	18.III.	-//-	Živá voda	-//-	-//-	120 160 - 280
8.	24.III.	hovor	Jarné práce	OB	MNV	45 - - 45
9.	25.III.	divadlo	Dedeček vypráva Hončíkovi	kino	ROH-ČL OB	- - 300 300
10.	25.III.	divadlo	Slovo majú ženy	-//-	-//-	180 130 - 310
11.	26.III.	film	Ochrana rýb	-//-	Ryb.spol.	60 - - 60
12.	27.III.	hovor	Hovor s brancami	OB	MNV	45 - - 45
13.	30.III.	prejav	Spoločné používanie pasienok	OB	MNV	35 - - 35
14.	15.X.	prednáška	Medzinár.situácia	OB	OB	31 4 - 35
15.	15.X.	rel.rozhl.	Dramatizácia Šolochovo „Rozoraná celina“	MNV	OB	Ver. rozhlas
16.	8.X.	Hovor s ľud. oslava	Hovor s ľuďom	OB	MNV	140 60 - 200
17.	9.X.	Deň armády	Deň armády	Štadión	Sväzarm	500 200 180 800
18.	9.X.	veselica	Ľudová veselica	Park	-//-	300 200 - 500
19.	20.X.	rozhlasová relácia	Šolochovo „Rozoraná celina“	OB	MNV	Ver. rozhlas
20.	8.X.	hovor	Hovor s ľuďom	OB	MNV	140 60 - 200
21.	9.X.	oslava	Deň armády	Štadión	sväzarm	500 200 100 800
22.	9.X.	veselica	Ľudová veselica	Park	-//-	300 200 - 500
23.	25.X.	dtto	dtto	OB	MNV	ver. rozhlas
24.	5.IX.	prednáška	Živočíšna JRD výroba	DŠP	DŠP	30 - - 30
25.	4.IX.	oslava	JRD	kino	SČSP-OB	200 200 100 500
26.	5.IX.	rozhlas.rel.	otvorenie mesiaca SČSP, Šolochovo „Rozo- raná celina“	MNV	OB	ver. posluch
27.	8.XI.	oslava	Otvorenie mesiaca	Spoločenský	OB	500 500 - 1000

			SČSP	dom	SČSP		
28.	10.XI.	rozhl. relácia	Šolochov“Rozoraná celina“	MNV	OB		vereny posluch
29.	11.XI.	koncert	Hráme najlepším	ZK ROH	Spol.dom	150 50 -	200
30.	20.XI.	výstava	Život sovietskych ľudí	Spol.dom	ZK ROH	150 150 -	300
31.	-//-	-//-	Sovietske publikácie	-//-	-//-	150 150 -	300
32.	15.XI.	rozhl.rel.	„Rozoraná celina“	MNV	OB		verejný posluch
33.	20.XI.	dtto	dtto	-//-	-//-		verejný posluch
34.	16.XI.	večierok	Ľud.veselica s kult. programom	ZK	ZK	300 300 -	600
35.	9.X.	prednáška	Ošetrovanie zvierat	DŠP	DŠP	35 -	- 35
36.	9.X.	oslava	Zakončenie MSČSP	Kino	OB-SČSP	100 200 100	400
37.	9.XII.	estráda	Záhrada brat. umelcov	-//-	artistú	200 150 -	350
38.	12.XII.	oslava	Zakončenie mes.ČSSP	Spol.dom	OB-SČSP	100 180 -	280
39.	10.XII.	estráda	Estráda bratisl.umelc.	-//-	artit.ú.	250 200 -	450
40.	12.XII.	výstava	Maliari „Hronstavu“	ZK ROH	ZK ROH	150 150 -	300

Cirkevné veci a sloboda vierovyznania v obci

Sv. Kríž nad Hronom.

Naša obec – súc od roku 1776 sídlom bystrických biskupov, ktorí tu mali majetkovú správu a zomrelí biskupi sa tu pochovávali v hrobke pod kostolom (Sepultura episkopormu Neosolensimu = Krypta bystrických biskupov) – mala na svojom charaktere politického, hospodárskeho a kultúrneho života punc biskupského panstva.

Biskup – koadjutor Škrábik, za tzv. Slovenského štátu k chorému diecezánskemu biskupovi Blahovi, preložil svoje sídlo do B. Bystrice a keď v r. 1943 biskup Blaha zomrel, prestal byť Sv. Kríž n/ Hronom sídlom bystrických biskupov nadobro. Táto okolnosť mala značný vplyv na zmýšľanie a chovanie obyvateľstva našej obce. Starodávny punc – feudálnych zemepánov, cirkevných hierarchov – sa začal pomaly stierať a za SNP a po oslobodení sa intenzívne opiloval samotným ľuďom v dôsledku nových pomerov, pokroku, demokracie a socializmu, takže nateraz zostali z neho len kapitalistické prežitky vo vedomí starších ľudí. Tento prerod sa výrazne prejavil v politických pomeroch už za SNP a hlavne po oslobodení, keď MO KSS mala u nás 172 členov, keď pri voľbách v máji 1946 - kedy prvý raz verejne kandidovala – mala KSS 285 hlasov, napriek reakčnej, teroristickej propagande DS, ktorú aktívne podporovali r. kat. biskupi a kňazi.

B. Bystrický biskup Škrábik, aby čelil tomuto politickému vývinu svojich veriacich v bývalom sídle biskupstva a v bašte býv. HSLS v lete 1946 nasadil do býv. biskupského kaštieľa reholníkov „Saleziánov“ v počte 25 kňazov a asi 20 ich žiakov. Títo začali svojou verejnou kultúrne – osvetovou a tajnou politickou činnosťou v našej a okolitých obciach veriaci ľud odvracať z cesty pokroku a demokracie a zaháňať ho do košiara tmárstva a reakcie.

Pomýlený ľud hlavne okolitých obcí – i za cenu neplnenia svojich dodávkových povinností pre pracujúcich – daroval značné množstvo roľníckych výrobkov, ktorí si dobre žili na úkor pracujúceho ľudu, vykorisťujúc ho morálne a hmotne.

Miestni komunisti a pokrokové obyvateľstvo odsudzovalo takéto vykorisťovateľské nábehy saleziánov tak úspešne, že ostatné veriace obyvateľstvo sa vymklo spod vplyvu reakčnej politiky týchto buržoáznych náhončích – veď komunisti dávali pôdu, odmenu za prácu, služby atp. a saleziáni brali dary atď. – čo sa rukolapne prejavilo vo volebnom výsledku do NZ v máji 1948, keď 97 % voličov hlasovalo na kandidátku Národného frontu a len 3% reholníkov proti vláde, strane a samotnému ľudu. Naše občianstvo na 100% dôverovalo strane a vláde a nie politickým agitátorom reakcie - saleziánom – i keď značné percento ľudu bolo hlboko nábožensky založené, vediať už aplikovať cirkevné heslo „Čo patrí bohu, daj bohu“. „Čo patrí cisárovi, daj cisárovi!“ Nedalo sa v tomto už prekabátiť ako kedysi, ani kňazmi, falošnými to prorokmi reakcie.

Biskup Škrábik, blízky príbuzný Tisu, osadením saleziánov v tunajšej obci v kaštieli sledoval ten cieľ, aby si zaistil kaštieľ pre svoje účely, aby ho MNV alebo štát nepoužil pre verejné záujmy ľudu.

Katolícka akcia.

Naša ľud. – dem. vláda sa usilovala úprimne o dosiahnutie dohody s vysokými predstaviteľmi cirkví. S predstaviteľmi rím. kat. cirkvi nemohla tejto dohody nijako dosiahnuť, lebo vysokí cirkevní hodnostári dostávali z Ríma inštrukcie, aby na žiadnu dohodu nepristúpili, a to na príkaz západných imperialistov.

Vláda bola nútená prerušiť tieto rokovania a obrátiť sa priamo na katolícky veriaci ľud, ktorý vytvoril v obciach a krajoch výbory katolíckej akcie, smerujúce na vytvorenie dohody so štátom v cirkevných veciach.

Namiesto dohody so štátom, namiesto spolupráce s ním nastúpili vedúci hodnostári rím. kat. cirkvi cestu organizovaného tichého i zjavného odporu veriacich proti štátu a jeho zámerom. Tento postup nemôže byť ľahostajný štátu, ale nemôže byť ľahostajný ani veľkej mase veriacich príslušníkov katolíckej cirkvi, ba ani veľkej väčšine vlasteneckého kňazstva a reholníkov. Nemôže byť tento postup ľahostajný preto, že odlučuje kňazstvo i veriacich od štátu i od národa, ktorému i podľa náboženských príkazov majú tak kňazi ako i veriaci verne slúžiť.

Týmto spôsobom vznikla akcia katolíkov v ČSR.

Jej cieľom je vyznanie oddanosti kat. kňazstva i veriacich tomuto štátu, jeho ľud.- dem. zriadeniu, ďalším jej cieľom je vytvorenie ovzdušia, v ktorom si predstavitelia cirkví predsa len zasadnú s reprezentantmi štátu k rozhovoru o dohode a spolupráci medzi štátom a cirkvou. Nejaký iný cieľ katolícka akcia v ČSR nesleduje.

Hneď na počiatku tejto akcie, i na Slovensku, sa niekoľko sto kňazov i rehoľníkov osvedčilo za dorozumenie sa medzi štátom a cirkvou. Okrem nich mnoho veriacich sa prihlasuje k tejto akcii.

V priebehu tejto akcie kľuje sa šidlo z vreca.

Hoci cieľom akcie je zladenie náboženských a občianskych záujmov, predstavitelia cirkvi nevyberanými prostriedkami vyvíjajú úsilie proti nej. Zastrážujú, ba priam terorizujú kňazov o rozvinutie odporu proti účastníkom akcie i proti štátu a jeho predstaviteľom.

Tunajší saleziáni sú nositeľmi tendencií reakčného kňazstva: v našej a okolitých obciach falošnými chýrmi mätú veriacich, že kňazi majú byť zavretí, deportovaní a podobne. K tomuto účelu majú v batôžku uložené svoje zvyšky a tie ukazujú veriacim, že sú už na to pripravení atp. Neinformovaných veriacich zavádzajú i tým, že ide o vytvorenie novej cirkvi „moskovskej cirkvi“, „národnej cirkvi“, či inej cirkvi. Predsa ústava republiky zaručuje slobodu náboženského vyznania. Ani štát, ani predstavitelia kat. akcia, nikdy takýto úmysel nemali a nemajú.

Saleziáni natoľko zaviedli, pomýlili a našťvali niektorých ľudí, že – údajne – na ochranu rehoľníkov títo ľudia ozbrojení kosami, vidlami, atď. chodili ich strážiť, aby ich nik „neukradol“, zvlášť to boli ľudia z obce Stará Kremnička. Ľudia ale videli, že to bol planý poplach a prestali so svojim nerozumným počínaním. Chránili cudzích saleziánov a svojho miestneho farára nie, lebo ten ich nešťval, ba nabádal k rozumu.

Inak miestnym farárom bol Jozef Šimoni, asessor, ktorý nikdy nepolitizoval a nebol politicky činný, ani členom žiadnej strany. Ako kňaz bol dosť pokrokový a mal cit pre „nové“ a pre hmotné statky značne vyvinutý.

Keď koncom leta r. 1949 prišli bezpečnostné orgány pre saleziánov do našej obce, aby ich podľa ustanovenia zákona odviezli naspäť do Sv. Benedika, skadiaľ sem prišli, nik si toho už nevšimol a život obce šiel ďalej svojou cestou.

Po čase obyvateľstvo sa samo presvedčilo, že saleziáni skutočne tu boli zbytoční a nebolo ich začo zastávať, keďže dušpastiersku činnosť vykonával a vykonáva miestny farár. Škoda bola i znášať potraviny, nezaslúžili si toho, aby si chudobní ľudia od úst odtrhli a podporovali osoby, ktor nepracujú a sú na obtiaž spoločnosti. Nikoho za nimi už potom nemrzelo, ledaže daktoré mladé ženy, ktoré používali ich zvláštnu priazeň.

Na základe výsledku katolíckej akcie prejavil sa úprimný postoj vlády k veriacim cirkvi vo vl. nariadeniach (z r. 1949) o hospodárskom zabezpečení

všetkých štátom uznaných cirkví, podľa ktorých dostali duchovní štátny plat a štát prevzal i vecný náklad cirkevných ustanovizní.

Táto starostlivosť strany a vlády naplnila veľkým uspokojením obyvateľstvo našej obce, ktoré je väčšinou nábožensky tak hlboko založené.

**Zmena v osobe
duchovného.**

Dňa 2. jan. 1954 náhle zomrel Jozef Šimoni, miestny r.katol. farár, assesor. Pochovaný bol dňa 4. jan. 1954 v biskupskej hrobke pod kostolom. Dňa 21. marca bola inštalácia nového farára Jozefa Dovalu, konzultor (cirkevný poradca). Inštaláciu previedol Dechet, kapitulárny vikár, správca bystrickej diecézy.

**Pamätné tabule
Moyzesovi a
Chrástekovi.**

„Pamiatke dr. Š. Moyzesa a M. Chrásteka“.

Michala Chrásteka odclonili v nedeľu 20. novembra 1955 pamätné tabule.

Slávnostný prejav povereníka dr. Alexandra Horáka.

Veriaci zo Žiaru nad Hronom uctili si v nedeľu 20. novembra 1955 pamiatku dvoch slovenských vynikajúcich buditeľov, bystrického biskupa dr. Štefana Moyzesa, ktorý v biskupskom sídle Sv. Kríži dlhé roky účinkoval a jeho spolupracovníka, niekdajšieho svätokrížskeho farára Michala Chrásteka. Správa spolku Sv. Vojtecha venovala týmto dvom popredným pracovníkom pamätné tabule, umiestené po oboch stranách chrámových dverí, ktoré odclonil dr. Alexander Horák.

Po svätej omši a kázni, ktoré odbavoval bystrický ordinár, Ján Dechet, kapitulárny vikár, bola pred kostolom vlastná slávnosť odclonenia pamätných tabúl. Otvoril ju miestny farár Jozef Dovala, konzultor, ktorý privítal účastníkov slávnosti, predstaviteľov cirkevného a verejného života. Na slávnosti sa zúčastnili: povereník dr. Alex Horák, predseda SSV a dr. Jozef Lukačovič, povereník, kap. vikár trnavskej diecézy, Leopold Adamčík, zástupca Slovenského úradu pre veci cirkevné, vikár rožňavský Zoltan Belák, ďalej kanoníci Koloman Štefko, riaditeľ SSV, dr. Ladislav Škoda, šéfredaktor kat. duchovných a iní kňazi z okolia a ďalší zástupci miestnych úradov, verejného života a asi 500 veriacich.

Slávnostný prejav povedal povereník dr. Alex Horák. Zhodnotil v ňom význam biskupa Moyzesa a farára Chrásteka, ich vynikajúce osobné vlastnosti, vzdelanie, obetavú prácu, ako zasahovali do dejín nášho ľudu v časoch tvrdých bojov o zachovanie a vydobíjanie najzákladnejších práv národného, sociálneho a kultúrneho života.

„Zhodnotiť význam a pamiatku veľkého človeka, vyžaduje si v každom prípade náležitú piétu. Keď sa zamyslíme nad životom a účinkovaním muža, ktorý v rušných a zvrátených chvíľach existencie svojho národa vedel správne a neochvejne položiť na váhu osudu celú závažnosť svojej osobnosti, keď vidíme, že takýto muž bez ohľadu na akýkoľvek svoj osobný prospech zapojil sa za takmer stratenú vec svojho ľudu, musíme pocítiť úctu a obdiv a pri vhodnej príležitosti prejať uznanie a vďaku jeho práci a jeho čestnej pamiatke. V neutešených, ba takrečeno beznádejných slovenských pomeroch, bol takouto jednou osobnosťou bystrický biskup dr. Štefan Moyzes. Dr. Štefan Moyzes bol osobnosťou naskrze

mnohostrannou. Syn malého roľníka z Veselého pri Piešťanoch, ktorého niekoľko mesačného odumrie otec a v siedmych rokoch umrie i matka, hoci teda sirota, na cudzom chlebe vyrástol, najmä svojou usilovnosťou na muža vysokovzdelaného, na muža plodne a v zhode s ľudským pokrokom žijúceho.“ „Zasiahol do osudov dvoch národov, chorvátskeho a slovenského, pričom zostával skromným a hmotne utisnutý až do svojej smrti. Dominujúcou charakterovou vlastnosťou dr. Štefana Moyzesa bola jeho spätosť so slovenským ľudom a jeho oddaná láska k nemu. Hoci vyše 21 rokov strávil mimo svojej slovenskej domoviny, jeho láska nielenže sa nezmenšila, ale vzrástla a upevnila sa. Ako mužne dojímavovo znie jeho priznanie sa k tejto láske v jednom z jeho listov: „Ja za národ svoj všetko urobiť, bárs jaké obete prinášať hotový som, obzvlášťne za duchovné záujmy národa môjho, ktoré ovšem v nynejších okoličnostiach položenia nášho najväčšiemu nebezpečenstvu vystavené sú.“

V ďalšej časti rečník popísal Moyzesove študijné roky na gymnáziu v Trnave a na bohosloví v Budapešti, kde ako kaplán neskoršie skladá aj profesorské skúšky a doktorát z filozofie. Zakrátko nato vymenovali ho za profesora na filozofickej akadémii v Záhrebe, kde si získal neobyčajnú obľúbenosť, s ktorou vtedy išla prirodzene aj nenávisť nežičlivcov, ktorí ho označili za nepriateľa maďarského národa. Nepravdivosť tohto obvinenia vyvracajú Moyzesovi životopisci, z ktorých rečník citoval.

„Dr. Štefan Moyzes nebol šovinistom, hoci aj čo najvrúcnejšie miloval svoj drahý slovenský národ. On mal síce dokorán otvorené srdce pre svoj národ, ale zato nemal v nenávisti nijaký iný národ. Vidíme to už aj z toho, že na listy a pozdravy zástupcov iných národov odpovedá vždy v ich vlastnej reči.“

Rečník potom zhodnotil bohatú a tvorivú činnosť Moyzesovu v Záhrebe a povedal: „Rehabilitovaný bol menovaný kanonikom záhrebskej kapituly a zaraz ho delegovali ako poslanca, či ako sa vtedy hovorilo vyslanca na uhorský snem v Bratislave. To bolo roku 1847. Na sneme viackrát vystúpil na obranu práv chorvátskeho ľudu a energicky zavracať neobjektívne osočovanie šovinisticky naladených činiteľov. Keď vypukla revolúcia, vrátil sa do Záhrebu a tam sa stal šéfom jedného z piatich oddelení bánskej rady, ktorá vtedy spravovala všetky záležitosti Chorvátska a Šlavónska. Okrem toho zastával aj iné úrady, ktorými ho poveril biskup Haulík, rodom Slovák z Trnavy. Dr. Štefanovi Moyzesovi dostalo sa potom aj diplomatického poslania, ktoré vykonával vo Viedni.

Svojim diplomatickým umením podstatne „napomohol povýšenie záhrebského biskupstva na arcibiskupstvo“ o čo sa Chorváti po celé stáročia bezvýsledne usilovali. A prvým arcibiskupom v Záhrebe sa stal tiež Slovák dr. Haulík.

V ďalšej časti hodnotil rečník Moyzesovu činnosť po vymenovaní za Bbystrického biskupa, jeho zásluhy pri usporiadaní biskupstva a pri zakladaní Matice slovenskej a pokračovali:

„Dr. Štefan Moyzes sa po zaujatí bystrického prestola neuspokojil svojou úspešnou činnosťou na poli cirkevnom, do ktorej patrilo aj obnovenie a dotovanie časopisu „Cyril a Method“, ale po niekoľkoročnom svojom biskupskom účinkovaní účinne zasiahol aj do slovenského národného života v rokoch šesťdesiatych, a to zasa veľmi úspešne. Zo svojho svkrížskeho sídla s opravdovým záujmom sledoval a starostlivým okom sprevádzal snahy národa, ktoré vyvrcholili v dôležitom martinskom Memorande. Na zakladajúcom valnom zhromaždení Matice slovenskej 4. aug. 1863 v Martine povedal dr. Moyzes reč, ktorú zhromaždený ľud prijal s nesmiernym oduševnením a ktorú dr. Kuzmány označil za reč posvätnú, aká dovtedy medzi Slovakmi ešte neodznela.

Tohto tvorivého a podnetného ducha zachoval si Dr. Moyzes až do svojej smrti. Umrel vo výročitý deň sv. Cyrila a Metoda v roku 1869, na sviatok svätcov, ktorých bol veľkým ctiteľom a sviatok ktorých bol jeho zásluhou preložený z doby veľkopôstnej na deň 5. júla. „

V druhej časti svojho prejavu zhodnotil povereník Horák:

význam Michala Chrásteka, farára vo Sv. Kríži nad Hronom a mnohoročného spolupracovníka biskupa Moyzesa. Povedal:

Michal Chrástek sa narodil 29. mája 1825 v Novom Meste nad Váhom. Študoval v Trenčíne, v Trnave, v Ostrihome, teológiu v B. Bystrici a vo Viedni. Po vysviacke kaplánoval v Handlovej, odkiaľ ho biskup Moyzes povolal do B. Bystrice redigovať časopis „Ciril a Method“. Dňa 28. nov. 1851 bol vymenovaný za protokolistu bisk. kancelárie a 20. apr. 1852 za prefekta štúdií na bystrickom seminári, kde prednášal latinčinu a liturgiu. Od roku 1854 prednášal ako riadny profesor kanonické právo a cirkevné dejiny. Od roku 1857 vyučoval maďarčinu na gymnáziu. Dňa 30. júla 1859 bol menovaný konzistoriálnym notárom. Dňa 30. dec. 1859 bol menovaný prosynodálnym examinátorom a roku 1863 konzistoriálnym radcom. Roku 1868 stal sa farárom vo Sv. Kríži nad Hronom, o rok nato dekanom a i školským inšpektorom.

Roku 1896 odišiel na odpočinok.

Chrástek začal pracovať literárne už ako bohoslovec. Vstúpil do radu katolíckych pracovníkov Štúrových „Slovenských národných novín“ a „Orla Tatranského“. Dr. Radlinskému Andrejovi podstatne pomáhal pri vydávaní „Pokladov katolíckeho rečníctva“. Palárikovi pomáhal pri časopise „Cyril a Method“, ktorý potom, keďže časopis prestal vychádzať, po jeho obnovení sám redigoval.

Ako slovenský vlastenec bral roku 1861 živú účasť na Slovenskom národnom zhromaždení v Turč. Sv. Martine, bol členom vyslanstva, ktoré dňa 12. dec. 1861 predložilo cisárovi Františkovi Jozefovi I. vo Viedni požiadavky slovenského ľudu. Keď roku 1862 povolili Maticu slovenskú, sám na ňu zozbieral vyše 6 tisíc zlatých, bol jej prvým tajomníkom, zredigoval I. ročník Letopisu

Matice slovenskej, neskôr vydával životopisy a zaoberal sa dejinami slovenskej reči a literatúry.

Po slávnostnom prejave pri zaspievaní piesne „Kto za pravdu horí“, odclonili pamätné tabule týchto dvoch významných národných buditeľov.

Pamätná tabuľa Moyzesova má nasledovný nápis:

„Tu v hrobke odpočíva Štefan Moyses, nar. 24. okt. 1797, zomr. 5. júla 1869, biskup banskobistrický. Vzácny slovenský rodoľub. Vďačná mu pamäť v národe.

R.I.P. Spolok sv. Vojtecha.“

Pamätná tabuľa Chrástekova má nápis:

Tu účinkoval a zomrel Michal Chrástek, nar. 29. jan. 1835 zomr. 28. júna 1800. Miestny duchovný správca. Slovenský národovec, spisovateľ.

Národ si ho spomína vo vďačnej pamäti. Spolok sv. Vojtecha.

(Úryvky – Katolícke noviny z 27. XI. 1955 čís. 48).

Boj o svetový mier.

V obci Kríž nad Hronom za mier medzi národmi celého sveta najúčinnejšie bojovali organizácie na masovom podklade a to: MO SČSP a VŽ pri MNV svojimi úspešnými akciami a rozličnými podujatiami.

**Sväz čsl.-soviet.
priateľstva(SČSP).**

SČSP významný činiteľ v budovaní socializmu a bezpečnosti našej vlasti.

„Treba si uvedomiť – napísal s Gottwald v liste II. sjazdu SČSP, že osvojenie si sovietskych skúseností, či už v oblasti výstavby priemyslu a pôdohospodárstva alebo v oblasti vedy a kultúry, má rozhodujúci význam pre náš ďalší vývin k socializmu. Čím lepšie si ich osvojíme, tým ľahšie a rýchlejšie pôjdeme vpred!“

Veľký význam pripadá SČSP v našej krajine, ktorá ďakuje za svoje oslobodenie a za možnosť budovať socializmus Sovietskemu sväzu a za mobilizáciu miliónových nás slobodného ľudu v boji za svetový mier. v našej republike sa prihlásilo viac ako 2 milióny občanov za členov SČSP, aby dokumentovali svoju lásku a oddanosť a vďačnosť k veľkému nášmu osloboditeľovi, aby ešte lepšie poznávali materskú krajinu socializmu, aby sa čím viac učilo z veľkých budovateľských skúseností sovietskeho ľudu.

SČSP dosiahol už vo svojej práci významné výsledky, a to tak v organizačno – politickej, ako aj propagačnej a kultúrno – osvetovej práci. Len an Slovensku máme už dnes viac ako 5.0000 odbočiek a niet skoro dediny a väčšieho pracoviska, kde by nebola založená odbočka SČSP. V priebehu výmeny legitimácií si vymenilo na slovensku viac ako 600.000 členov legitimácie.

V našej obci r. 1955 sme mali v troch odbočkách SČSP vyše 700 členov, ktorých počet stále vzrastá.

Správna a sústavná popularizácia Sovietskeho sväzu má nesmierny význam. Náš ľud túži stále viac a lepšie poznať Sovietsky sväz, chce sa stále viac učiť zo sovietskych skúseností. Treba ale, aby pod vedením strany, najmä SČSP, plnil túto úlohu veľkú a šľachetnú príkladne, aby sa stal ešte účinnejším pomocníkom v úsilí nášho ľudu pri výstavbe socializmu a v boji za svetový mier.

Mesiac SČSP.

Celoročná kultúrno – výchovná a propagačná činnosť SČSP pod heslom: „Upevnenie mieru a pokroku!“ vyvrcholí v akcii „Mesiac SČSP, ktorý sa koná každoročne od výročia VOSR 7. nov. – 12. nov. dec (výročie uzavretia zmluvy so SSSR r. 1943). Na programe bývajú oslavy, prednášky, LKR, koncerty, filmy, výstavy kníh s predajom a lotériou a tlače, športové a telovýchovné podujatia, hodnotné záväzky v priemysle a JRD, zájazdy do Sov. sväzu, návštevy sovietskych vedcov, umelcov, novátorov, Komsomolcov, divadelných a hudobných súborov, rozhlasové relácie, televízie, ankety o využívaní sovietskych skúseností, nábor členov, do SČSP atp. atď.

Letné oslavy 1955 v Žiari nad Hronom .

Program letných osláv SČSP, ktoré sa konajú 30. a 31. júla 1955 z príležitosti 10. výročia oslobodenia ČSR Sovietskou armádou. Sobota 30. júla 1955: o 15.00 hodine: Volejbalový turnaj Stavebných závodov Hron o najlepšie mužstvo (v Parku). Tento turnaj bude pokračovať tiež v nedeľu.

V miestnostiach červeného kútika SZ – Hron bude prevedený turnaj šachistov o najlepšieho šachistu.

O 17.00 hod.: „Ľudová veselica“.

Nedeľa 31. júla 1955 o 6.30 hod. Budíček v Žiari nad Hronom a na Sídlišku (prevedie dychová hudba ZK – ROH Stalinec).

O 8.00 hod: Strelecké preteky v streľbe z malorážky a vzduchovky (programové číslo má ČH. Na tieto strelecké preteky sa budú môcť prihlásiť i civilní obyvatelia).

O 9.00 hod: Pokračovanie v doplňujúcom programe.

O 15.00 hod. Bežecké preteky, ktoré prevedú príslušníci ČH (Na tieto preteky sa môžu prihlásiť ostatní záujemci).

O 17.00 hod: Vystúpenie súboru „Stavbár Hrona“ (Tanečná skupina spolu s hudbou).

O 18.00 hod: „Ľudová veselica“. (V prestávkach budú vydávané výhry Tomboly).

Prípravný výbor na „letné oslavy SČSP“.

Mesiac SČSP r. 1955 v Žiari n/Hronom.

Mesiac ČSP v Žiari n/Hr. v r. 1955 bol organizovaný od 5 nov. do 12. dec. s hodnotným programom. Ukončený bol na zasadnutí MNV dňa 12 dec. 1955 v kine Budovateľ za prítomnosti asi 250 členov, občanov a školskej mládeže s nasledovným programom:

Hymny. Slávnostný prejav s. Reck, riaditeľ OSŠ.

Kult. vložka žiakov materskej školy.

„List o domove“, báseň recitovala žiačka mate. školy.

Balet malých, žiaci II. mater. škôlky.

Ľudové tance žiačky OSŠ.

Internacionála.

**Medzinárodný deň
žien (MDŽ).**

Mnoho námahy a veľa predvedčovania, ako i konkrétnej práce bolo treba, kým v Kodani v roku 1910 na konferencii socialistiek bol prijatý návrh veľkej nemeckej revolucionárky a spolupracovníčky Lenina s. Kláry Zetkinovej, aby 8. marec bol dňom solidarity všetkých žien na svete, dňom kedy ženy urobia všetko, aby dokázali, že mier je ich najväčšou túžbou.

Ťažký a nebezpečný je spôsob prevádzania osláv MDŽ v krajinách kapitalistických, ktoré s demokratickými zásadami nechcú mať a nemajú nič spoločného. Tam ženy nemôžu hodnotiť svoje budovateľské úspechy, avšak budú a to iste s hrdosťou a radostne hodnotiť úspechy svojej práce, výsledky v boji za upevnenie mieru na svete, za odhalenie pravej tváre amerického dobytčného imperializmu.

Práve na tomto poli hnutia vyrástlo mnoho bojovníčok, ktoré sú i našim pracujúcim ženám vzorom a každá z nich, iste s hrdosťou, spomenie mená Raymondydienovej, Elízy Brancovej, Moniky Feltonovej alebo Lilly Wachterovej. Mená týchto sú zlatým písmom zapísané do knihy svetového boja za mier, za pokoj a šťastie ľudstva. Ich veľkú túžbu za dosiahnutie cieľa nemohol odradiť ani teror, ani väzenie, lebo vedeli, že s nimi je všetok pracujúci ľud, že ich vec je spravodlivá, a preto musí zvíťaziť.

Rozhodne MDŽ spojí svoje veľké poslanie a úspechy našich žien v kapitalistických štátoch ukážu vojnovým podpaľačom, že pri konečnom rozhodnutí o tom, či vojna alebo mier, treba počítať aj s nimi a treba počítať ďalej aj tým, že v takom prípade bude ich slovo slovom žien a matiek – jediné slovo mier na celom svete!

**MDŽ v r. 1953 v
Kríži n/Hronom.**

MDŽ dňa 8. marca 1953 oslávia pracujúce ženy celého sveta pod heslom: „Za mier medzi národmi, za socializmus v našej otčine, za šťastie detí!“

„Aj my svkrížske ženy a matky sa zmobilizujeme na túto manifestáciu MDŽ za úspešné skončenie Gottwaldovej päťročnice na dôkaz oddanosti žien našej strane a vláde, našej lásky a vďačnosti k nášmu priateľovi a ochrancovi, Sovietskemu sväzu.“

MDŽ sa bude konať v znamení uznesení XIX. sjazdu KSSS, celoštátnej konferencie KSC, kongresu národov za mier vo Viedni a II. čl. sjazdu obrancov mieru.

U nás v Kríži n/ Hronom organizačné zaistenie príprav MDŽ zobrali si za svoju prvoradú vec, tak funkcionári zložiek NF, ako aj ĽS a VŽ pri MNV. Majú aktívnu prípravnú komisiu, ako i agitačné dvojice.

Vyhlásené boli nasledujúce záväzky: VŽ pri MNV sa zaviazal, že odpracuje pri sadení zemiakov JRD 100 hodín a pri vyberaní zemiakov 60 hodín. S. Zemánková, vedúca mliekárne sa zaviazala do 1. mája t.r. získať 3 ženské

pracovné sily pre Kovohuty Hron, s. Ganzelová, prac. MNV získať 10 predplatiteľov na „Slovensku“, s. Luptáková získať 3 pracovné sily pre kovohuty Hron, s. Hurtíková, že sama bude pracovať v pekárni za dve prac. sily a že získa 3 prac. sily pre pekára, s. Kúšová prac. MNV bude po 2 nedele v apríli t.r. po 8 hod. pracovať v novej prihlasovacej agende, s. Dvornáková získa do SČSP 3 členov atp.

Pracujúce ženy a matky! Príďte všetky na manifestáciu MDŽ 8. marca 1953, aby ste sa svojou neúčastťou nevytvárali z armády vyše 800 miliónov bojovníkov za svetový mier, z boja proti imperialistickým podpaľačom novej svetovej vojny, aby ste nevystupovali z radov bojovníčok na domácom fronte práce, na výstavbe socializmu v našej vlasti, aby ste neopúšťali líniu budovateľiek lepšieho zajtrajška a šťastia našich dietok.

Príďte istotne, aby sme mohli mohutne zamávať práporom na znamenie zosilneného boja za svetový mier, proti hrozbe novej imperialistickej vojny!

Nerozborná jednota a boj vyše 800 miliónov o zabezpečenie na celom svete je najmohutnejšou atómovou bombou proti podpaľačom novej svetovej vojny z radov monopolistických kapitalistov.

Pracujúce ženy a matky!

Hor sa do boja za trvalý mier a bratstvo národov medzi národmi celého sveta! Hor sa za vybudovanie soc. spoločnosti v našej vlasti! Výbor žien pri MNV v Kríži n/ Hronom.

MDŽ r. 1954 v Kríži n/Hr.

Dňa 8. marca 1954 v našej obci Kríži nad Hronom oslávime so všetkými mierumilovnými ľuďmi na svete MDŽ. Deň, ktorý už od svojho začiatku pred 44 – rokmi – charakterizuje boj za svetový mier, za rovnoprávnosť a za šťastnú mladosť všetkých detí na svete. Nie však všade a vždy bolo možné tak pokojne, tak radostne prejať ženám – matkám túžbu po tom, aby život ich a ich detí a najmilších bol čo najkrajší, najpokojnejší, aby drobné deti nebudilo zo spánku hrmenie diel a príšerné výbuchy bômb, aby sa človek nemusel triasť preto, lebo nevie či dožije zajtrajška, a ak áno, tak nevie, čo bude jesť a robiť. Idnes je ešte rozdiel v tom, ako MDŽ previesť, čo vlastne ženy práve pri tejto príležitosti robia. U nás, v našej ľud.-dem. republike, ako i v krajinách, kde si vládne ľud sám, pracujúce ženy hodnotia výsledky svojej práce, výsledky účasti na budovateľskej práci, úspechy našej kvitnúcej domoviny. Radostný a spokojný môže byť tohoročný MDŽ. Veď z toho, čo sme na našom veľkom diele budovania dosiahli, náleží našim ženám rovnaká časť. a že bolo dosiahnuté hodne, svedčí tá skutočnosť, že sme vedeli v minulom roku odstrániť lístkový systém prídellový, previesť menovú reformu, vyrástli nové stavby socializmu, ktoré od základov menia ráz našej krajiny, vybudovali sme nové kultúrne a sociálne strediská a stánky, ktoré nám na každom kroku poskytujú možnosť popri hmotnom raste i vzostup kultúry, aby sme vyrástli v ľudí oddaných soc. spoločnosti.

**MDŽ v r. 1955 v
Žiari n/Hronom.**

Tohoročné oslavy MDŽ 8. marca 1955 v obci Žiar nad Hronom sa stretli s veľkým porozumením nášho obyvateľstva, čo sa prejavilo v dobrom usporiadaní a v radosti z hojnej návštevy ľudu, takže nestačila miestnosť kina Budovateľ pre tak veľký počet návštevníkov a mnohí sa dnu nedostali. V pekne vyzdobenej miestnosti bol prevedený milý program školských dietok, ktorý sa tešil veľkej pozornosti a bol zaslužené odmeňovaný veľkým potleskom.

Program: Zahájenie. Vystúpenie detí materskej školy. Referát s. Stasselovej k MDŽ. Kultúrny program súboru „Stavbár Hron“. Zakončenie.

Medzinárodné udalosti v roku 1955 a ich odkaz vo vedomí obyvateľstva.

Najdôležitejšie udalosti na medzinárodnom fronte, ktoré značne prispeli k zmiereniu medzinárodného napätia a k zlepšeniu medzi veľmocami – boli:

Ženevská konferencia štyroch najvyšších reprezentantov veľmocí Anglie, Francie, Sovietskeho sväzu a USA.

Ženevská konferencia vedcov o využití atómovej energie pre mierové účely. Zníženie počtu ozbrojených síl SSSR o 640.000 a ČSR o 34.000 mužov. Konferencia SSSR a západného Nemecka v Moskve od 9 sept. 1955.

Varšavská zmluva o priateľstve, spolupráci a vzájomnej pomoci SSSR a štátov ľudovej demokracie.

Tieto udalosti značne prispeli k zníženiu medzinárodného napätia.

Bolo zásluhou hlavne svetového tábora mieru v čele so Sovietskym sväzom.

Obyvateľstvo našej obce tieto svetodejné udalosti prijalo s veľkým zadosťučinením a potešením, že nebezpečie hrozby novej imperialistickej vojny poľavilo a že medzinárodná bezpečnosť stúpa a sa posiluje.

Ľud si úprimne oddýchol a s vďačnosťou kvituje úsilie našej strany a vlády v boji o svetový mier, a tak potvrdzuje správnosť ich politiky pre záujem ľudu. Obzvlášť sa radovali rodičia a ostatní príbuzní vojakov základnej služby, ktorí boli hlavnou zárukou, že vojna nehrozí.

Táto vďaka a uznanie ľudu patrí tiež Sovietskemu sväzu, našej bašte a záštite mieru a pokoja doma, za jeho novonastúpenú cestu po XX. sjazde KSSS v medzinárodných vzťahoch – vzťahoch spolupráce a vzájomnej dôvery a dorozumenia sa národov na celom svete.

Starostlivosť o rozvoj telovýchovy a športu.

Uznesenie rodnej strany a vlády o rozvoji telesnej výchovy a športu je dôležitým medzníkom celého nášho telovýchovného hnutia a jasným dôkazom starostlivosti strany a vlády o zdravie, telesnú výchovu a brannú zdatnosť pracujúcich nás. Opierajúc o skúsenosti najpokrokovejšej fyzikultúry sveta – fyzikultúry sovietskej – budujeme pod vedením strany a vlády aj u nás novú socialistickú telovýchovu, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou socialistickej výchovy a má pri budovaní socializmu dôležité poslanie. Štátne rozpočty z roka na rok viac pamätajú na zabezpečenie rozvoja telesnej výchovy a športu. Toto sa zrejme prejavuje v hnutí tým, že dosiaľ nevídaným tempom budujú sa telovýchovné objekty, slúžiace masovému a všestrannému prevádzaniu telesnej výchovy a športu. Výstavbou mnohých plánovaných objektov odstránime dedičstvo kapit. spoločnosti, ktorá otázkam telovýchovy a športu nevenovala nijakú pozornosť. Zvlášť značná pozornosť sa venuje mládeži, je vyjadrená zriadením športových škôl mládeže a dorasu, kde bezplatne má možnosť politického a odborného rastu. Budovaním športových škôl dorastu sledujeme výchovu nového športovca, vychovaného v duchu soc. vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu zanieteného bojovníka za svetový mier.

Uznesenie strany a vlády pamätá na rozvoj telesnej výchovy a športu aj na dedine, ktorá sa postupne prebudováva na dedinu socialistickú.

Tu ukladá zvlášť dôležité úlohy telovýchove, ktorá sa stáva jedným z účinných pomocníkov socializácie dediny tým, že vychováva nových ľudí, ktorí myšlienku kolektívneho poľnohospodárstva prenášajú na ostatných roľníkov. Zvýšenou propagačnou prácou získame pre aktívnu telovýchovu aj samotných družstevníkov, malých a stredných roľníkov. Budeme sa snažiť o vytváranie takých druhov športu, ktoré sú im povahou a možnosťou najbližšie. Organizovaním spoločných stretnutí dosiahneme zblíženie dediny s mestom.

Pri stálom rozširovaní masovej základne telovýchovného hnutia sleduje sa u športovcov zvyšovanie ich športovej výkonnosti, aby sme získali v skutočnosti telesne a branne zdatných občanov, uvedomelých športovcov a budovateľov socializmu. U nositeľov výkonnostných tried bude dôkladne vypestovaná vôľa k vyšším víťazstvám, čo bude prakticky znamenať uskutočnenie hesla: „Nositeľ výkonnostnej triedy – úderník v práci!“

Budovanie športových zariadení.

V roku 1949 v obci Kríž nad Hronom sa započalo s výstavbou moderného športového štadiónu v býv. biskupskom parku, ktorého budovanie pokračuje i dnes. Bolo vybudované moderné futbalové ihrisko s krytým štadiónom pre 500 osôb na sedenie. Ďalej bola vybudovaná bežecká dráha a volejbalové ihrisko, takže toto vystavené športové zariadenie bude stačiť aj náročnejším potrebám telovýchovy našich pracujúcich. Stavba táto sa prevádza za výdatnej pomoci ľudovej správy.

MNV uznesením z 25. júna 1950 rozhodol, že sa bývalý biskupský park sprístupňuje obyvateľstvu ihneď, akonáhle sa prevedú potrebné zemné práce, úprava chodníkov a zariadenia (lavice, ihrisko pre deti, tanečná plocha, stánky pre soc. obchod, pódium pre hudbu, tribúny, ver. záchody atp.). Tieto práce sa majú previesť najneskôr do jedného mesiaca.

Fotbalový klub v rokoch 1949 – 1950 vyhral súťaž, ale nastala reorganizácia ŠK – RSD – Sv. Kríž nad Hronom ale zostal v II. triede.

V roku 1952 klub pod menom ŠK Kovohuty Hron hral v okresnej súťaži, ktorú tiež vyhral a dostal sa do krajskej súťaže.

V roku 1953 sa futbalový klub pod menom „Baník Kovohuty Hron“ prebojoval do krajskej súťaže, kde hrá i naďalej.

Za buržoázných režimov sa šport a telovýchova v obci Sv. Kríž nad Hronom vyvíjali len živelne, ba stagnovali. Okrem futbalu, ktorý bol na nízkej úrovni, o ostatnej telovýchove nebolo ani slychu. Až po oslobodení podľa zákona z dec. 1952 o telesnej výchove a športe sa začal rozvíjať sľubne, takže športovci v roku 1953 už dosiahli na tunajšie pomery a začiatkové ťažkosti nevídané úspechy. Z niektorých futbalistov vyrástla agilná jednota „Dobrovoľného športového oddielu baník“ (DŠO Baník), ktorá , i keď je ešte stále vo vývine, má už na počiatku r. 1954 180 členov, z toho 75 futbalistov, 20 volejbalistov, 40 stolných tenistov, 45 tenistov, 25 hokejistov, 6 pästiarov, 32 plavcov, 30 turistov, 30 ľahkých atlétov, atď. Všetci športovci sú zapojení do súťaže o najlepšiu jednotu na Slovensku.

Pekné úspechy dosiahli najmä futbalisti. Roku 1953 sa káder hráčov silne rozšíril a ich výkon zaznamenal rapídne stúpajúcu tendenciu. Na jar minulého roku sa im však nedarilo najlepšie. Keď vzal do rúk telovýchovu a šport s. Knopp, naši futbalisti šli od úspechu k úspechu. Kým v jarnej polovici získali v súťaži len 2 body, na jeseň z 11 zápasov 8 vyhrali a 1 remizovali. Naši futbalisti vysoko porazili i víťaza okresnej súťaže v Kremnici, čím si zabezpečili účasť v krajskej súťaži pre rok 1954.

Medzi vzorných hráčov sa zaradili brankár Hradovský, ktorý obhajoval reprezentantov Bbystrického kraja, ďalej Kyjanička, Šín, Holík, Kukučka, Boška a Meszároš. Najviac gólov DŠO Baník Kríž nastrielal v majstrovskom zápase s krupinou 9:1. Najviac dostal od Slovanu UNV Bratislava 1:9. Najviac gólov dal Egyad 12, Kukučka a Švehlík po 10. Pekné výsledky dosiahlo i druhé mužstvo a dorast, ktorý hral v krajskej súťaži a umiestnil sa ako štvrtý. Futbalové stretnutie videlo do 8.000 divákov.

Futbalisti neodpočívali ani cez zimu. Do začatia majstrovských zápasov krajskej súťaže zohrali tri prípravné stretnutia. V prvom podľahli Spartaku Dolné Hámre 1:2 . Nad Tatranom Zvolen zvíťazili 2:0 a PDA B. Bystrica 6:0.

V druhej polovici decembra 1953 sa medzi oddiely DŠO Baník zaradil aj hokejový oddiel, ktorý zaznamenal pozoruhodné výsledky. Zo 17 zápasov vyhral 9

a 2 remizoval. Hokejisti Baníka dali 101 gólov a dostali 71. Z výsledkov: Baník Kríž – Baník Kremnica 4:0, Vyhne – Baník Kríž 4:31, najviac gólov nastrielal Kapustík a Dedúch, po 23, Meszáros 19, Kukučka 15 atp. Hokejové stretnutie videlo vyše 2800 divákov.

Novým oddielom je aj volejbalový oddiel. Tento za krátky čas získal reprezentáciu pre celú jednotu. V celoštátnom prebore DŠO Baník zo 6 zápasov vyhral 5 a tak sa stal „majstrom Slovenska.“

Vo finále o majstra republiky podlahlo účastníkom celoštátnej súťaže DŠO Baník Vítkovice 3:1.

Ľahkoatletický oddiel zintenzívni svoju činnosť po dokončení ľahkoatletickej dráhy. Inak, všetci atléti sa zamerali na plnenie disciplíny PPOV, v čom prekročili plán o 30 % a výkonnostnú triedu II. stupňa získalo 21 pretekárov.

Telovýchova a šport neustanú ani t.r. Ukázala to výročná členská schôdza, na ktorej sa športovci zaviazali plniť ďalšie kritériá pre rozvoj telovýchovy a športu na r. 1955. Dostávajú štadión, budujú tribúnu, ktorá bude aj športovým stánkom pre všetky oddiely. Na stavbe štadiónu odpracujú 1000 brigádnických hodín. Ďalej sa zaviazali, že získajú 100 nových členov, 63 členov získa odznak zdatnosti II. stupňa, 8 členov získa výkonnostnú triedu III. stupňa. Za pekné výsledky a úspechy v telovýchove a športe v našej obci môžeme ďakovať našej rodnej strane a vláde, že tu zriadili priemyslové stredisko, a tak sa robotnícke kádre u nás rozmnožili, ktoré starostlivosť strany a vlády o fyzikultúru kvitujú jej rozmachom podľa hesla: „V zdravom tele robotníka, pokrokový, socialistický duch!“

APP MNV na r. 1954 na poli športu.

MNV uznesením z 24. apr. 1954 v Akčnom programovom pláne na r. 1954 – 1956 pamätá na telovýchovu a šport v našej obci nasledovne:

„MNV už začal s výstavbou športového štadiónu a bude i v budúcnosti pokračovať v jeho dobudovaní, kde značne pomáha závod Kovohuty Hron. Záleží nám na tom, aby sme športom osviežovali našich pracujúcich na tele i na duchu. Vieme, že naše porekadlo, v zdravom tele zdravý duch, je a bude pravdivé vtedy, keď sa o tohto ducha budeme sústavne starať ako aj o telo.“

Ďalej uznesením z 28. dec. 1954 vyhodnocuje MNV plnenie APP na r. 1954 v odbore telesnej výchovy a športu takto:

„Podľa APP malo sa pokračovať v dobudovaní všešportového štadiónu. V tomto roku v rámci DŠO Baník sa previedlo vyšetovanie bežeckej dráhy, previedla sa úprava k volejbalu a doteraz pripravili sa bariéry k zimnému športovaniu: k hokeju a ku korčuľovaniu.

V obci je pri tunajších závodoch zriadené niekoľko dobrovoľných športových organizácií, z ktorých najlepšiu činnosť vyvíjal DŠO Baník. Okrem majstrovských súťaží vo futbale zorganizovali celozávodný turnaj, ktorý splnil svoje očakávanie.

Nedostatkom všetkých športových organizácií bolo, že sa venovali len zväčša futbalu a ostatné odvetvia športu, najmä ľahkú atletiku, zanedbávali.

Koncom roku zriadila sa komisia pre nácvik spartakiády. Po organizačnej príprave pristupuje sa k nácviku prostných v niekoľkých strediskách. Všetky strediská sa zaviazali čestne plniť úlohy, ktoré na nich kladie príprava na celoštátnu spartakiádu.

V budúcom roku je potrebné venovať sa dôkladne k príprave na spartakiádu. Ďalej je potrebné vsunúť do plánu práce jednotlivých športových oddielov, činnosť všetkých druhov športových odvetví, najmä však ľahkú atletiku.“

V rámci perspektívneho plánu výstavby v obci Kríž nad Hronom v sektore telovýchovy a športu sa pripravuje v oblasti investičnej výstavby telovýchovných objektov v r. 1954 – 1956 ľahkoatletická dráha na štadióne DŠO Baník, ktorá je rozostavaná.

Prípravy DŠO baník na spartakiádu 1955.

DŠO Baník v Kríži nad Hronom v zápisnici z 11. dec. 1954 pri bilancovaní svojej činnosti za rok 1954 uvádza: o prípravách na spartakiádu: „Telovýchovná jednota ako najhlavnejšiu úlohu teraz má prípravu na I. celoštátnu spartakiádu a to tým viac, že naša jednota – futbalisti prijali výzvu futbalistov Spartaku Trnava na nácvik prostných mužov a že naša jednota túto súťaž rozšírila, resp. vyzvala všetky jednoty DŠO v našej republike na nácvik prostných na I. celoštátnu spartakiádu a to tak mužov ako i ženy – teda všetkých členov TJ. Je to veľká úloha, ktorú DŠO môže zvládnuť len za pomoci vedenia závodu a masových zložiek. No, dosiaľ žiadnu aktivitu vo veci nevykazuje stranícka organizácia, ani vedenie závodu SNP. DŠO však vynaloží všetko za zdarný priebeh spartakiády. Nateraz už má dvoch cvičiteľov a dve cvičiteľky na prostné a behom tohto týždňa začne sa s nácvikom hoci nábor cvičencov pokračuje. Bude potrebné, aby i ZR venovala viac pozornosti tejto akcii a aby bola DŠO prvým pomocníkom a to najmä, aby získali cvičencov po línii ROH (na dielenských radách, po desaťminútovkách atp.)“

MNV uznesením z 26. mája 1955 vzal na vedomie, že účasť cvičencov z DŠO baník v Kríži n/ Hronom bola na okresnej spartakiáde v Kremnici 54, na krajskej v Ban. Bystrici 9 a v Prahe 9.

Nové finančné opatrenia.

Nové finančné hosp. MNV.

Od 1. januára 1950 bolo zavedené nové finančné hospodárenie MNV - hospodárenie v medziach štátneho rozpočtu.

MNV čerpá dnes úhradu svojich potrieb zo štátnej pokladnice bez každého prídeltového konania, pravda v rámci svojho rozpočtu. MNV hospodári v každom

jednotlivom roku podľa rozpočtu, ktorý zaisťuje splnenie jeho plánovaných výkonov, potrieb, úloh a ostatného programu jeho činnosti.

Plánované výkony a potreby MNV sú súčasťou jednotného hospodárskeho plánu. Vlastný hosp. plán MNV a jeho rozpočet musia byť vo vzájomnom súlade. Rozpočet je výrazom programu činnosti MNV a jeho hosp. plánu.

Rozpočet obsahuje jednak výdavky MNV, jednak príjmy (pravda, len tie príjmy, ktoré zákon za rozpočtové príjmy pokladá). Rozpočtové výdavky a príjmy MNV sú výdavkami a príjmami jednotného štátneho rozpočtu.

Rozpočtové príjmy sú:

Pravidelný výnos národného majetku v správe MNV.

Mimoriadny výnos národného majetku v správe MNV v prípadoch, ktoré určila vláda nariadením.

Výnos vlastných dávok.

Výnos vlastných poplatkov.

Výnos príspevkov vybraných od účastníkov na úhradu nákladov na zariadenia, z ktorých títo účastníci majú osobitný prospech.

Náhodilé príjmy, ako sú dary a výnosy verejných zbierok.

MNV uznesením z 29. dec. 1950 schválil správu finančného referátu o finančnom hospodárení obce za rok 1950 nasledovne:

Na investičnú výstavbu osemeňovacej stanice bolo prelimitované na r. 1950 220.000,- Kčs vyčerpaná na 100 %.

Na rekonštrukciu vodovodu bolo prelimitované 50.000,- Kčs – vyčerpané na 50 %.

V 5 NI PI na úpravu ulíc a námestnia plánované 300.000,- Kčs plus ideálny náklad 680.000,- Kčs – kvota plne vyčerpaná.

Ideálny náklad (brigády) použité na vysadenie ovocných stromkov a na zalesňovanie.

Stavba športového štadiónu v 5 MP, bolo potrebné 315.000 Kčs a plný ideálny náklad 630.000,- Kčs – vyčerpané na 100 %.

Z UNRRA prostriedkov pre rok 1950 zostal zbytok z r. 1946 a to Kčs 675.000 a k tomu 1.200.000,- Kčs z r. 1950, ktoré kvoty boli vyčerpané na výstavbu ciest a kanalizácie.

Príjmy z vlastných zdrojov: dávky, poplatky neboli plne zinkasované. Z neinvestičných prelimitovaných výdavkov obce podľa jednotlivých kapitol boli kvoty do konca r. 1950 vyčerpané na 100 %.

Agenda finančného referátu je vybavovaná bežne. Nedostatky zistené pri revízii dňa 1. dec. 1950 sa postupne odstraňujú do konca r. 1951.

Finančné hospodárenie MNV na r. 1951.

Ďalej referentom VII.- finančného referátu MNV bol ustanovený ing. Pavel Bystrický, ako i predsedom Finančnej komisie MNV so 4 členmi. Bol schválený plán úloh finančného hospodárenia MNV na r. 1951:

1. Vlastný plán.

2. Financovanie v rámci 5 RP a 5 MP.

3. Plán nestavebných investícií.

Bola prevedená kontrola finančného nákladu prác 5 RP a 5 MP. bola zistená potreba pracovných síl pre ref. VII a vyšklenie týchto zamestnancov.

MNV uznesením zo 14. febr. 1952 previedol vyhodnotenie finančného hospodárenia MNV za r. 1951 s nasledovným výsledkom.

Vlastný finančný plán MNV, akcie 5 RP a 5 MP, ako aj plán nestavebných investícií bol splnený na 70 %.

Rozpočtový plán MNV na r. 1952-plnenie. MNV uznesením z 28. decemb. 1952 zhodnotil plnenie rozpočtového plánu obce na r. 1952 nasledovne:

Rozpočtový plán obce na r. 1952 splnený celkove na 93,23 %.

Plnenie rozpočtových príjmov na 34,1 %.

Reorganizácia MNV. V dôsledku prevedenej reorganizácie MNV finančným referentom bol ustanovený uznesením MNV zo 4. marca 1953 Ľudovít Reck, riaditeľ OSŠ.

APP finanč. hosp. MNV na r. 1954-1956. Rozpočet MNV je zapojený na štátny rozpočet, preto sa MNV priamo zúčastňuje na hospodárení štátu. Štát vo svojom rozpočte sústreďuje zdroje potrebné k plneniu spoločenskej funkcie štátu a používa ich na financovanie hospodárstva, kultúry, správy i bezpečnosti krajiny. Tieto funkcie vykonáva sám, ako i cez všetky zložky Národných výborov.

Hospodárenie MNV doposiaľ ešte nie je na správnej kolaji. MNV sa vlastne ešte len učí hospodáriť po novom.

Hlavným príjmom MNV sú príjmy z daní, dávok a z akumulácie miestneho hospodárstva. Preto členovia MNV budú musieť oveľa a veľa viac a iniciatívnejšie dozerať na hospodárenie Komunálnych služieb.

Budú musieť na každom kroku tomuto pomáhať a hlavne trvať na tom, aby toto hospodárenie v medziach patričných smerníc a komunálnych služieb bolo únosné. Dbať toho, aby zamestnanci Komunálnych služieb pracovali na svojom úseku svedomite, čo je aj cieľom zvyšovania kultúrnej úrovne a vyspelosti politickej.

Dobrou masovopolitickou prácou medzi ľuďmi MNV zaistí platenie daní vždy, včas a v neskrátenej výške. Náš pracujúci ľud vie, že pracuje pre seba a že príjem MNV je i jeho príjmom. Preto sa vždy snaží a bude sa snažiť svoje občianske povinnosti plniť včas. Plnenie rozpočtu je odrazom činnosti celého MNV. Jeho výkyvy proti rovnomernému plneniu možno zapríčiniť i zapríčiňujú značné poruchy v oblasti hospodárenia riadeného MNV.

MNV už temer 2 roky sa snaží dostať i záver hospodárenia, účtovné práce na patričnú koľaj. Preto i v budúcnosti bude to jednou z hlavných úloh MNV a tiež pomoc od ONV je bezpodmienečne potrebná. MNV spolu so všetkými zložkami vynaloží všetko úsilie za rovnomerné plnenie finančného plánu vo všetkých oboroch jeho činnosti.

Splnenie akčného programu vyžaduje si ľudí s pevnou chrbtovou kosťou, ľudí, ktorí pevne budú riadiť činnosť MNV i za zťažných podmienok, aké u nás máme.

Ale MNV vypne celé svoje sily za jeho splnenie, lebo vieme, že tím dosiahneme ďalší krok dopredu na ceste zvyšovania životnej úrovne, ako i kultúrneho života pracujúcich.

Plnenie APP v odbore finančnom.

MNV uznesením z 28. dec. 1954 vyhodnotil plnenie akčného plánu obce v odbore finančnom na r. 1954 nasledovne:

Hlavným príjmom MNV, z ktorého sa uhradzovali všetky financie, boli dane, dávky a poplatky. Členovia MNV boli si plne vedomí, že včasné odvedenie daní, dávok a poplatkov na účet MNV znamená plánovité plnenie investičnej výstavby a plnenie normálnej prevádzky MNV. Uvedomenie si, že včasné platenie znamenalo úspešné plnenie úloh v hosp. organizáciách pričlenených MNV. V tomto zmysle sa vyvíjala i činnosť členov MNV a obyvateľstvo plne pochopilo ich snaženie. Až na niekoľko prípadov, všetky dane, dávky a poplatky sú už na mieste, na účte MNV a tie, čo zaostávajú, iste do konca roku budú zaplatené. V prípadoch tých, kde občan i napriek dobromyseľnosti upozornenia členom MNV nebude chcieť svoju povinnosť splniť, fin. odbor bude nútený zakročiť u zamestnávateľa, kde sa mu bude strhovať z platu.

Treba poznamenať, že platby diali sa vo všetkých prípadoch v neskrátenej výške. Jeden jediný prípad povolila fin. komisia na splátky, aj to z dôvodov sociálnych. Občania plne pochopili svoju občiansku povinnosť, pretože pocítili, že tieto peniaze sa im vracajú vo forme plnenia tých úloh, ktoré smerujú k zvýšeniu životnej úrovne pracujúcich.

Horšie je to však pri plnení rozpočtu MNV. Kým pričlenené hospodárske jednotky vedia narábať so zverenými peniazmi: materské školy, osemročná stredná škola, družina mládeže, stravovne odčerpali rozpočtové peniaze v plnej miere a plnenia ich úloh sú úspešné. Zatiaľ MNV v mnohých akciách zaostal, ba sú i také, ktoré sa ani nezapočali. Príčina nesplnenia spočíva hlavne v tom, že doteraz nie je ustálený vývojový plán obce, a preto stavby povahy investičnej bez definitívneho plánu nie je možné uskutočňovať.

Akcie, ktoré sú v zhode s plánom rozvoja obce, plnili na 100 %. Čo sa týka rovnomernosti odčerpávania, bol jeden prípad, ktorý mohol ovplyvniť správne hospodárenie MNV. Bola to akcia úpravy terénu, ktorá prekročila plán na r. 1954 už v máji a bolo potrebné urýchlene zháňať kvotu a peniaze. Chyba sa stala na odbore výstavby pre neodbornosť kanc. síl, ako i pri stavebnej výrobe, ktorá nepokračovala podľa harmonogramu.

V budúcom hosp. roku čaká nás precíznejšia práca na poli finančnom. Každý člen MNV bude musieť vo svojom obvode pri pohovoroch s občanmi nabádať na skoré platenie daňovej a poplatkovej povinnosti aspoň tak, ako to

bolo tohto hosp. roku. Touto činnosťou prispajú všetci k tomu, že MNV bude rovnomerne plniť finančný plán vo všetkých oboroch svojej činnosti.

Finančný plán za r. 1955-plnenie. MNV uznesením z 21. júla 1955 zhodnotil plnenie finančného plánu za rok 1955 takto:

Finančné hospodárenie MNV po stránke príjmovej je dobré a je okolo 100 %.
Výdavky – zaostáva sa.

Záverečný účet MNV za r. 1948 - MNV uznesením z 10. marca 1950 schválil záverečný účet hospodárenia obce za rok 1948 s nasledovnou bilanciou:

- schválenie.

Príjem	6,690.283,75 Kčs
Výdavok	2,930.857,95 Kčs
Zvyšok	3,759.425,80 Kčs

Inventár na rok 1948:

Aktívny stav	5,448.006,75 Kčs
Pasívny stav	276.572,10 Kčs
Čistý aktívny stav	5,172.334,65 Kčs
Rozličné základniny	7.512,- Kčs
Kaucie a depozity	6.702,- Kčs

Poznámka:

Táto III. časť kroniky za obdobie 25. febr. 1948 – 31. dec. 1955 bola zapísaná na základne archívneho materiálu MNV:

zápisník Rady a MNV, ako i stálych komisií NV a iného spisového materiálu, ako nom spoľahlivých občanov. Pokiaľ sa týka celoštátnych politických a hospodárskych udalostí a ich reflexu na obyvateľstvo našej obce boli čerpané z dennej tlače, rozhlasu a zo znalostí pomerov a skúseností samého kronikára.

-Doplňky-

Doplnok I. Pokračovanie zo strany – 139 –

Úryvky z románu: „L Ennemi Retrouvé“ = „A znovu sme sretli nepriateľa.“

Napísal: René Picard, r. 1953 (preložila Viera Millerová, SVPL Bratislava 1957)
francúzsky partizán účastník SNP, pobočník veliteľa.

Obrana obce Sv. Kríž n/Hronom proti nemeckým okupantom.

XVIII.Kapitola-

Sv. Kríž n/Hronom = Argenteuil Corbeil.

Svätý Kríž. Kým sa zariaďuje v rôznych triedach školy malého mesta, nechýbajú nám návštevníci. Chlapi, ženy, deti pribiehajú k nášmu sídlu a volajú na nás, keď prechádzame cez cestu. Všetci hovoria najčistejšou francúzštinou, väčšina z nich má dokonca ľahký prízvuk parížskeho nárečia. Všetci naši chlapci sú prekvapení. Tunajší ľudia boli vo Francúzsku: ich deti sa narodili u nás, v továrenských predmestiach. Radi by tam boli zostali, ale porážka po štyridsiatom roku, nové zákony vlády Vichy, vyhlášky okupačných autorít, ich z Francúzska vyhnali. Vrátili sa nazad do svojho rodného kraja.

„Dúfam, že nie na dlho“, dodáva jedna zo žien. „Túžim sa čoskoro vrátiť do svojho malého bytu v Corbeil!“

Ich deti sa naučili po slovensky, ale keď sú doma a sedia za stolom, hovoria všetci francúzsky. Sú celý šťastný, že nám môžu stisnúť ruku a spomínať na šťastné mierové časy.

Hneď od prvých dní máme medzi sebou niekoľko slovenských Francúzov. Mladý Halečka, ktorému všetci hovoríme Charlot, sa narodil na Somme. Prišiel k nám so svojim otcom a obaja sa zúčastňujú všetkých našich akcií. Sú tu aj Bambusekovci, otec s pätnásťročným synom. Ďalej čašník z kaviarne Boem, ktorý žil v Belforde a Sachaux, mladý Gabela, ktorý prosil kapitána (de Lammrien), aby podporil jeho žiadosť o naturalizáciu, mokučka zajatý Nemcami, spolu s Fenilletom počas prieskumu v priekope, 19 ročný Lackovič, vždy pripravený ísť na hliadku. Všetci sa cítia u nás ako doma. S hrdosťou nosia náš trojfarebný odznak.

Hlavný štáb brigády má svoje sídlo v arcibiskupskom paláci oproti škole. Vo veľkých miestnostiach s ligotajúcou sa dlážkou dunia čižmy ruských dôstojníkov. Nový kapitán generálneho štábu, ktorému spomienka na finskú vojnu vyniesla

prezývku „Dosekaný“, skláňa sa celé hodiny nad mapami. Hovorí málo, pretože mu rana znetvorila ústa, ale jeho pohľad vyjadruje odvahu a chlapeckú chladnokrvnosť.

Plukovník Veličko tlmočí rozkazy profesorovi (Jeršov, politruk), jeho pobočníčka Tamara doplňuje kapitánovi vysvetlivky v nemčine. Uniforma ešte zvýšila krásu tejto dcéry Ruska. Svetlé kučery jej padajú na golier vojenskej blúzy. Uprostred všetkých týchto zaujatých mužov je taká spokojná, ako keby sa bola narodila na to, aby viedla vojenské operácie.

Plukovník chcel, aby naša jednotka bola čo do počtu členov tak dôležitá ako Suvorovov batalión. K nášmu bataliónu pripojil jednotku 54 slovenských dobrovoľníkov pod vedením pobočníka Hanacha. Slovenský aspirant Maco bude zodpovedať za spojenie s touto šiestou skupinou. Francúzsky batalión, ktorý velenie nazýva Fochovým (čítaj Fošovým), má teraz vyše 250 mužov. Škola je plná.

Vo Svätom Kríži, tomto malom meste pri ohybe Hrona, sú ľudia znepokojení. Na sever, tam za vrchmi po ceste z Handlovej, zúri boj: Všetko sa vidí byť pokojné. Žiadny huk nepreniká hrádzou vrchov, no pre nič za nič nepremiestnili brigádu na tento úsek.

Odchádzame na prieskum okolia. Niekoľko kilometrov roviny, kde roľníci obrábajú svoje polia, potom vchádzame znovu do hôr. Na tomto Slovensku, ktorým prechádzame, sú všade vrchy, oddelujúce doliny. Slovenskí vojaci sú zoskupení pri kraji hradskej. Slovenský plukovník sa usídlil v mlyne (asi Déreerov mlyn pod Novou Lehotou). Náš voz ide ďalej hore. Stáť! Pod rokľu, ktorou tečie bystrina, sa vypína barikáda zo stromov s olúpanou kôrou. Činí sa tam človek, ktorý kríva. Hneď poznávame túto belasú blúzu: poručík mínerov Želenský, náš priateľ Jožko...Stretávame ho zakaždým, keď „to má prasknúť“. Bol ranený, no neche ani počuť o nemocnici. So svojimi chlapíkmi podmínováva hradskú. Dobré! Nepriateľ nebude ďaleko. Môžeme začať svoju prácu.

Hneď po návrate rozdeľuje kapitán úlohy. Prvý oddiel bude mať na starosti vrcholky pahorkov nad dedinou. „Volksdentschov“, Janovou Lehotou. Druhý oddiel pôjde kdesi smerom na Handlovú, na západ od dediny s nemeckým obyvateľstvom (Nová Lehota), tretí urobí prieskum východne od tejto dediny, ktorá je podozrivá. Štvrtý oddiel bude hliadkovať v hore, strážiacej hradskú z Handlovej. Naša jednotka vytvára takto polmesiac, zvierajúc sa okolo domov, zoskupených v údolí na úpäť hory (Nová Lehota). Nemci prenikli horskými chodníkmi a prišli až k Janovej Lehote. Obyvateľstvo dediny ich radostne privítalo.

S prvým oddielom pozorujeme dedinu. Kým sa spúšťa večer, zrazu za ňou padajú výstrely. Naši odpovedajú. Dedina takmer hneď upadne zasa do svojho mlčania. Krok za krokom sa chlapi blížia k domom. Nič sa nehýbe. Postúpime ďalej a prví už vnikajú do dediny. Nemci zmizli k susednej hore a všetci

dedinčania ich nasledovali, opustiac svoje domy zoskupené okolo zvonice. Janova Lehota je naša.

Kapitán určil pozície pre noc na susedných vrcholcoch a vrátil sa do Svätého Kríža.

Voz, ktorý mal priniesť tretiemu oddielu zásoby, pri začiatku Janovej Lehoty napadli.

Otca Halečku zabili, mladého Lackoviča vážne zranili: šofér ich pomstil, keďže štyria Nemci ležia v priekope pri hradskej. Ale čo povie malý Charlot, ktorý už spolu s druhým oddielom nastúpil nočnú službu? Keď sa dozvedá správu, zatne zuby a zamrmle:

Pomstím svojho otca!

Slzy tečú z tvári decka, ktoré vojna vrhla do priepasti osamotenía.

Malého Lackoviča vezú do Zvolena. Ledva dýcha. V nemocnici lekár bezmocne dvíha ruky. A v noci zomiera tento mladý devätnásťročný Slovák, proste, zverujúc sa svojmu susedovi: - Povedz kapitánovi, že som sa bránil až do konca!

- XIX. kapitola - Janova Lehota.

Slovenský kapitán okrúhly vo svojej rovnošate, ktorá mu pri opasku vyskakuje, napráva svoj ďalekohľad, zatiaľ čo prvý náboj dopadá na Janovu Lehotu. Poludnie, o hodinu bude hodina „H“. Máme rozkaz zaútočiť po delostreleckej príprave na dedinu. Čoskoro vystupuje z domov, učopených v údolí, čierny dym. Ale zvonica (kostolník) ešte stále stojí. A predsa si vo veži zriadili pozorovateľňu. Stále sa usmievajúcí malý kapitán znovu zacieľuje. Delové granáty fičia vzduchom. Okolo kostola sa rútia domy. Veža sa však stále – ako na posmech – vypína uprostred dymových mrakov. Malý kapitán si márne postavil hlavu. Domy padajú, kostol sa otriasa, no zvonica ostáva bez pohromy.

Poludnie. Delo zmĺkne. Pušky a samopaly cvendžia. Tí zo Suvorovho bataliónu neprestajne strieľajú východne od dediny. Aj Francúzi prichádzajú. Pahorky nechránia chlapov z druhého a štvrtého oddielu, ktorí vyšli od kraja hradskej. Pomaly sa blížia vysokou trávou. Poručík Lehman sa na čele svojej skupiny rozbehol k domom. Mladíci, ktorí dnes dostávajú svoj krst ohňom, najprv zaváhali, prekvapení týmto množstvom guliek, potom sa však vzchopili a teraz napredujú s očami upretými na cieľ, ktorý treba dosiahnuť. Útok prebieha podľa stanoveného plánu. Ale nepriatelia pozorujú zo zvonice nad rovinou všetky naše pohyby. Len čo kapitán a ja vystrčíme hlavy spoza vrcholku pahorka, už hvízdajú guľky. Niekedy si namýšľam, že strieľajú na nás, na náš chrbát. Netreba veriť ničomu. Či nás nevarovali, že si niekedy obliekajú slovenskú uniformu, aby vkľzli medzi nás, využívajúc toho, že neovládame reč našich spojencov?

Strely pršia, nemožno sa už ani dohovoriť. Na vrchu, oproti nám si postavili vražedné mínometry. A náboje vybuchujú po obidvoch stranách cesty. Hrnot strelby zadúša výkriky ranených. Po ceste ide voz s dvoma koňmi, odvážajúc malého Dandreya, ktorý chrčí – má prestrelené hrdlo. Na tento cieľ zameriavajú nepriateľské mínometry svoje zásahy. a náboje dopadajú vpravo, vľavo, vpred a za vozík, ktorý skáče z boka na bok. Zdesené kone bežia s vetrom o závod. Cestillou, improvizovaný vodič, ťahá zo všetkých síl za opraty. Marí sa mi, že sa pozerám na scénu z amerického filmu, opisujúc príhody voza, na ktorý zaútočili na ceste Ďalekého západu. Čakám, že každú chvíľu uvidím voz padnúť. kamene lietajú, zem sa dvíha v mätúcich oblakoch okolo koní, ale voz sa fantastickými skokmi vzdaluje od miesta nebezpečenstva. Malého Dandreya zachránia.

Pri dedine bez prestania ostreľujú mladých chlapcov zo štvrtého oddielu. Biray, ranený do nohy, padol a jeho priateľ Laurent mu beží na pomoc, nestarajúc sa o guľky a výbuchy. Nikdy ich už neuvidíme. Situácia sa stáva pre rusov i pre nás veľmi kritickou. Nemci teraz zaujali všetky výšiny nad dedinou. Ruský kapitán nariaďuje ústup všetkých nasadených síl. Chlapi sa vracajú: v pohľade mladých

čítame odraz boja. Šofér Ljubomír a ja tisneme po hradskej kapitánov voz, ktorý dostal zásah a náboje nás prenasledujú bez toho, že by nás zasiahli.

Celý francúzsky bataliou sa zoskupil. Zaujali sme pozície pred dedinou Lovčica. Vyhíbená cesta, ktorá sa tiahne pozdĺž dediny, vedie do prírody, nám slúži ako priechod vpravo a vľavo opustenej cesty. Noc nás zahaľuje chladnou prikrývkou. Lamargne sa vracia na čele rozvedky. Nič sa nedeje. Zrazu po našom pravom boku vzbĺkne krátká strelba. Všetci chlapci načúvajú so zbraňou v ruke. Nemecká hliadka zaútočila na ruskú jednotku pri mlyne (Ábelovcov). Ticho noci je potom ešte hlbšie. Napriek prísnemu príkazu kapitána som si vzal cigaretu a skloním sa škrtnúť zápalku. Stišuje hlas a kričí mi do ucha: - Ale či si sa celkom zbláznil? Nemôžem za to: bolo to silnejšie ako ja. Žiadalo sa mi fajčiť. Táto stráž v tme plnej nástrah napína nervy, sťahuje tváre, ktoré sa s nepokojom snažia preniknúť noc. Čakáme svitanie, ktoré neprichádza.

Konečne deň pomaly obnažuje vrcholky stromov. Zaujíname bojové postavenie. Slnko rozháňa posledné ranné hmly. Deň bude horúci.

Chrbtom k dedine pozorujeme kraj, zrazu prudko odrezaný horou, ktorá pretína obzor. Pahorčeky sa dvíhajú vpravo a vľavo, zastierajúc nám pozície našich ruských a slovenských priateľov. Vľavo si potôčik razí cestu v zákrute cesty a šepká v tóni krikov. Oproti nám je tmavý les, nad malým, slukom zaliatym vrchom. Na lúkach čaká vysoká tráva kosca. Všetko je pokojné.

Zrazu lúka vľavo ožije. Slovenská hliadka mieri k lesu oproti.

Chlapi vyšli z údolia rieky a zohnutí náhli sa k stromom. Všetky oči sledujú tieto bodky, pohybujúce sa na zelenom pozadí lúky. Slováci sa blížia k lesu. Pomaly, opatrne. A odrazu vypukne búrka. Nemci ich čakali. Chlapi sa narovnávajú skokom s vystretými rukami vedení posledným úsilím, kým nepadnú navždy. Ostatní si už zaľahli a vyprázdňujú svoje zásobníky, kým sa skryjú za ochranný svah. Teraz vieme, že sa nepriateľ usalašil oproti nám.

Čakáme ako zápasníci, ktorí sa merajú pohľadom pred útokom. Iste oproti nám tak isto stoja za stromami ich vojaci a pozorujú naše pohyby. Výbežok cesty nás chráni. Pred nami je voľná cesta, lúky sú tiché a les nevydá svoje tajomstvo. Horúce poludňajšie slnko rozhadzuje svoje oslepujúce svetlo.

Horúčava ťaží hlavy a oči sa nechtiac zatvárajú. Ale pozor, tam po ceste ide osamelý muž. Je to Nemec, dôstojník. Vyzerá akoby sa prechádzal.

Pozeráme naňho a nechápeme jeho bláznovstvo. Nech sa nik nehýbe, nechajme ho priblížiť sa. Vyšľahne výstrel – akýsi chlapec bol prinetrpezlivý. Muž podskočil a teraz uteká do úkrytu priekopy, zatiaľ čo guľky hvízdajú všetkými smermi prenasledujú. Aká škoda, že sa strielalo príliš zavčasu!

Všetko sa znovu ponorí do ticha, teraz zrazu prerušeného nákladným autom, ktoré priviezlo polievku.

Kapitán, tanky!

Skokom som na nohách, ležal som lenivo pri malej kaplnke za hlavným štábom. Chlapec z tretieho oddielu pribehol bez dychu varovať kapitána.

Tí z tretieho oddielu strážia so svojim veliteľom Peyrasom na dolnom konci dediny vľavo pri potôčku, ktorý mizne medzi pahorkami. Peyras vysvetľuje: Dva nemecké tanky prekročili údolie potoka, teraz sú skryté v kríkoch. Všetci chlanci ich videli. Kapitán sa obráti ku mne: Utekaj na slovenský štáb, varuj slovenského veliteľa úseku, ukáž mu na mape presné postavenie tankov a požiadaj ho o delostrelecký zásah.

Idem autom k malému lesíku, kde sa slovenský plukovník usalašil v blízkosti dela. Vyhľadám ho a rýchlo mu hovorím o nepríjemnej návšteve. Plukovník Kuna ma posielal za majorom, ktorý velí delostrelectvu. Znovu mu vysvetľujem, načo ma kamaráti upozornili. Tento dôstojník ma počúva netrpezlivo. Posunkom ma zastaví: Čo mi tu rozprávate, to nie je možné! Keby sa tanky prechádzali po teréne, boli by ma moji pozorovatelia na to telefonicky upozornili!

Obráti sa ku mne chrbtom. Ako to vyzerám? Ako klamár, blázon, panikár. No predsa len presviedčam, ale nechce o ničom počuť. Ach, keby tu bol náš priateľ od Strečna, ten by dobre vedel, že si nič nevymýšľam!

Vraciam sa k našej dedine. Rozzúreno rozprávam kapitánovi o neúspechoch môjho poslania.

Záclona podozrivých kríkov vyzerá celkom nevinne. Predsa však nie je možné, aby sa tridsať chlapov stalo obeťou kolektívnej ilúzie! Kapitán si overuje pozície po ľavom boku. Acheray, ktorý prešiel údolím až k susednej dedine sa vracia: - Slováci sa tam vo zvonici smiali, pretože nevideli žiadne tanky!

Peyras sa hnevá, pretože všetci pochybujú o jeho slove, o slove jeho ľudí.

Poobedie sa predlžuje: našťastie sú tu jablone, obsypané plodmi, ktoré utišujú náš smäd. Slovenské delostrelectvo začína činnosť. Náboje letia ponad naše hlavy a vybuchujú v lúkach okolo protiľahlého lesíka. Strelba ustáva, teraz nás bombardujú zas oni. Našťastie cieľia zle.

Urobili by lepšie, keby poslali niekoľko zásahov smerom k potoku, kričí Peyras.

Teraz delo mlčí. Čakáme noc. Večerná sviežosť pomaly zaháňa slnko. Možno dýchať. Dnes sa už nič nestane!

Odrazu výbuch, potom druhý. Spolu s nocou sa zobudili obidva tanky – prízraky. Ich náboje bombardujú dedinu. Kopy sena sa zapalujú, strechy sa rúcajú. Nemci začínajú strieľať zo všetkých okolitých vrchov.

Teraz uveria, že sú tu tanky! – kričí Peyras.-

Celé poobedie stáli ako mŕtve za kríkmi, čakali na delostrelcov.

Všade strieľajú chlapi, zdržiavajú nepriateľský útok.

Či teraz slovenský major rozmýšľa o správe, ktorou pohrdol?

Spustila sa noc, ale požiare osvetľujú všetko ponurou žiarou. Nepriateľ striehnuci v tme, dobre vidí každý náš pohyb. Plní zlosti musíme ustúpiť. Opúšťame Lovčicu, ktorá horí v noci. Stodoly plné sena vzbíkli jedna po druhej.

Naša ošetrovatelka je stále ešte pri kaplnke. Zdá sa, že banuje za svojim trávnatým vrškom: posledná opúšťa horiacu dedinu.

Ideme až k malému lesíku, ktorý už slovenské delostrelectvo vyprázdnilo. Tu čakáme rozkazy.

Kapitán skočil na motorku, ja do príviesného vozíka. Veľký Martin, ktorý pochopil úmysel nášho veliteľa, skočil za neho. A odchádzame smerom k Lovčici. Keď zbadáme plamene požiaru, opúšťame motorku a opatrne sa bližime k dedine. Plamene šľahajú, škridly s hluchým zvukom praskajú. Z času na čas padne nejaká strecha. V stajni bučia kravy takmer zadusené. Čakáme skrytí v tône. Okolo horiacich domov nevidieť nikoho. Nič sa nehýbe. Nemci iste zastali za dedinou. Postúpia až zajtra ráno.

Sadáme zasa na motorku a ženieme sa za kamarátmi. Pripravujú sa na odchod. Plukovník vydal rozkaz vrátiť sa do Svätého Kríža.

Aká príjemná je táto nočná prechádzka! Sviežosť noci vymetá únavu. Postúpil som svoje miesto vo voze krívajúcemu kamarátovi. Na okraji malého mesta strihnu v zákopoch Slováci so samopalmi. Posledný prichádzam k našej škole. Kapitán zhromaždil vedúcich oddielov. Môj neskorý príchod ho nahneval a nevíta ma s úsmevom. Musím ihneď odísť smerom na Zvolen, do Jalnej, kde mám pripraviť ubytovanie nášeho oddielu.

Bez odvrávania sadám k šoférovi. Môj deň ešte neskončil. Na hradskej predbiehame nákladné autá. Stretávame vozy plného nákladu. Kým mi z frontu odchádzame, iní idú ta. Hra ešte neskončila.

V Jalnej si zaspomínam na pokojný dom hrdinov románu Mazo de la Roche, ktorý som čítal v zajatí. Akí vzdialení sme však od roľníckeho života v Kanade! V Jalnej nakoniec nájdeme ubytovanie pre všetkých. Chlapi idú cez noc spať na senník.

Únava mi udiera do hlavy, ale predsa ešte s kapitánom odchádzam. Tento chlap je zo železa. Nejasne vnímam rozhovor, ktorý vedie s plukovníkom kdesi na okraji hradskej. Uvedomujem si, že nakoniec stretávame vo vyprázdnenej sále kapitána Forrestiera, poručíkov Lehmana a Gesselyho a zaspávam na dlážke s batohom pod hlavou.

- XX. Kapitola –

Obranu Svätého Kríža zverili paradesantnej brigáde československej armády. Títo chlapi, stiahnutí z poľského frontu, prileteli na Tri Duby. Od roku 1939 bojujú na všetkých frontoch. V radoch červenej armády hnali nepriateľa zo širokých bielych stepí, teraz budú brániť svoju rodnú zem. Po dvoch rodostných dňoch sviatočných v Banskej Bystrici, kde ich obyvateľstvo vívalo, idú znovu do boja. Ich ľahké vozidlá, ťahajúce protitankové delá, bežia po cestách medzi pohostinnými vrchmi. Československá brigáda nás prišla vystriedať.

Naša Štefánikova brigáda sa zoskupí na Detve, pretože jej členovia, najmä Rusi a Slováci, nemali ešte prestávku v boji od začiatku povstania.

Všetky záznamy kroniky obce Žiar nad Hronom za roky 1944 – 1955 boli postupne prerokované v stálej kultúrnej a osvetovej komisii MNV, schválené Radou MNV dňa 5. mája 1959 uznesením číslo 77/1959 a vyložené na verejné nahliadnutie od 9. mája 1959 do 24. mája 1959, čo bolo v obci obvyklým spôsobom vopred publikované.

Žiar nad Hronom, dňa

1959

Nový kronikár.

Pokračovateľom tejto kroniky je prvý riaditeľ Osobitnej školy v Žiari nad Hronom: Anton Gocník, narodený 1. decembra 1912 v Ladomerskej Vieske, ktorý po vyučení remesla Murársko – tesárskeho odboru, nadobudol si učiteľský diplom na Štátnom koedukačnom učiteľskom ústave Jána Kollára v Turčianskych Tepliciach. Cez 29 rokov pôsobil poväčšine na málotriednych školách I. stupňa, a to v Lopeji, okr. Brezno n/ Hr. , v Moštenici, okr. B. Bystrica, v Turč. Michale, okr. Martin, v Predajnej, okr. Brezno n/Hr., v Moštenici, okr. B. Bystrica, v Ašakerti (Nových Sadoch), okr. Nitra, v Novej Stráži, okr. Komárno a v Horných Opatovciach, okr. Žiar n/Hronom.

Pracujúc v sťažených podmienkach na pohraničí, dostatočne sa pripravil na ešte ťažšiu prácu, na ktorú sa ku koncu svojej učiteľskej dráhy dobrovoľne podujal, keď bol po prekonanej chorobe srdca, po zrušení ZDŠ v Horných Opatovciach, ONV – Odborom školstva v Žiari n/Hr. k 1. septembru 1966 ustanovený za riaditeľa zriaďujúcej sa Osobitnej školy v Žiari nad Hronom. Ako dedinský učiteľ a dobrovoľný osvetový pracovník, zúčastnil sa v roku 1966 na 10 dňovom kronikárskom kurze. Ako absolvent tohto kurzu bol poverený revíziou obecných kroník v okrese Komárno a napísaním obecnej kroniky v Novej Stráži od vzniku obce až do r. 1963, čo sa mu za 3 roky veľmi dobre podarilo.

Po ustanovení za riaditeľa Osobitnej školy v Žiari n/Hr., bol radou MsNV od 1.T.1967 ustanovený za kronikára mesta Žiaru n/Hr. Ako 1. jeho práca je „Pamätný dokument“, napísaný z rokov 1925-1969 a uložený do adoptovanej hviezdárenskej veži stojacej pri r.k. kostole v starej časti mesta Žiaru nad Hronom. Po schválení Radou MsNV v Žiari n/Hr. sa tento „Pamätný dokument“ zapisuje aj do tejto kroniky.

Pamätný dokument.

spísaný v roku 1969 pri príležitosti prestavby vodárenskej veže v Žiari nad Hronom na astronomickú pozorovateľňu. Vodárenská veža bola vyradená z prevádzky v roku 1967 po vybudovaní vodného rezerváru na Šibeničnom vrchu a po zapojení mesta Žiar nad Hronom na združený pohronský vodovod. Okresný národný výbor v Žiari nad hronom daroval spomínanú vodárenskú vežu astronomickému krúžku pri Závodnom klube Revolučného odborového hnutia závodu Slovenského národného povstania. Z iniciatívy členov astronomického krúžku sa vodárenská veža prestavuje na ľudovú hviezdáreň. Na nákladoch potrebných pre prestavbu sa podiela závod Slovenského národného povstania a závodný výbor Revolučného odborového hnutia pri závode Slovenského národného povstania v Žiari nad Hronom.

Pri prestavbe bola vo veži nájdená flaša s pamätným zápisom z roku 1924 pri ktorom bola priložená zbierka mincí a zbierka poštových známok. Pôvodný pamätný zápis, ako i uvedené zbierky sa prikladajú k pamätnému zápisu z r. 1969.

Tento pamätný dokument sa píše v roku, keď dňom 1. januára 1969 začal platiť ústavný zákon o československej federácii, keď Československá socialistická republika sa stáva federatívnym štátom českej a slovenskej socialistickej republiky.

ČSSR V tom čase bol prezidentom Československej socialistickej republiky armádny generál Ľudvik Svoboda, milovaný to človek Čechmi i Slovákmi. Predsedom federálnej vlády bol Ing. Oldřich Černík.

Predsedom vlády Slovenskej socialistickej republiky (SSR) prof. Peter Colotka.

Predsedom vlády Českej socialistickej republiky (ČSR) bol Ing. Stanislav Rázl.

Prvým tajomníkom Komunistickej strany Československa bol slovak Dr. Gustáv Husák.

Predsedom federálneho snemu ČSSR bol slovak Alexander Dubček.

Prvým tajomníkom Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska bol Ing. Štefan Sadovský.

Predsedom Slovenskej národnej rady bol Ondrej Klokoč.

Ministrom národnej obrany ČSSR bol slovak, generál – plukovník Ing. Martin Dzúr.

Ministrom zahraničných vecí bol slovak Ing. Ján Marko.

Ministrom školstva Slovenskej socialistickej republiky bol generálmajor Edid Pepich.

Predsedom Okresného národného výboru (ONV) bol Ing. Pavol Červeň.

Predsedom školskej a kultúrnej komisie ONV bol promován právnik Július Koleda.

Vedúci odboru školstva (ONV) bol Jozef Král.

Vedúcim odborom kultúry bol Ladislav Rozemberg.
Predsedom Okresného súdu bol Dr. Ján Chamula.
Veliteľom Okresného zboru verejnej bezpečnosti bol major Daniel Knožko.
Riaditeľom klinikárne „Závodu Slovenského národného povstania“ bol Štefan Šubeník a od 28. VI. 1969 Ing. František Štulák.
Predsedom Mestského národného výboru (MsNV) bol Ján Wiežba.
Podpredsedom Mestského národného výboru bol Ján Jombík.
Tajomníkom Mestského národného výboru bol Július Zamboj.
Vedúcim odborom školstva a kultúry pri MsNV bol Jozef Pápay.
Kronikárom mesta Žiar nad Hronom a pisateľom tohto pamätného dokumentu bol Anton Gocník, ináč riaditeľ Osobitnej školy v Žiari nad Hronom, rodák z Ladomerskej Viesky.

Udalosti od roku 1925 do roku 1945.

Vývoj obce Svätý Kríž nad Hronom od r. 1925 do r. 1945.

V rokoch 1900 – 1924 bola obec pod vplyvom panstva rim. kat. cirkvi. V obci, ani v jej okolí z počiatku nebolo priemyslu, preto sa tu rozvíjala domáca remeselná výroba. Bolo to hlavne tkáčstvo. V každej domácnosti vedeli ženy tkať domáce plátno konopné i ľanové. Tkáčske krosná boli takmer v každej druhej domácnosti.

Miestni podnikatelia využili v okolí nachádzajúci sa kremeň. Tento kameň podľa miestneho názvu „Žabica“ bol výborným materiálom na výrobu kvalitných mlynských kameňov o ktoré bol záujem i v zahraničí. V dôsledku tejto skutočnosti, podnikavý nemecký Zimerman, ktorý sa tu usadil, zriadil na pravom brehu Hrona, pri hradskej ceste vedúcej do Svätého kríža nad Hronom manifaktúru nazývanú „Kamenárňa“, ktorá sa zachovala až po dnes ako národný podnik. V tomto podniku našli stále zamestnanie kamenári z celého okolia.

Na východnej strane „Šibeničného vrchu“ „Pod Smolníkom“ bola dosť veľká cigánska osada. V bezprostrednej blízkosti „Pod kaplnkou“ bol otvorený čadičový kameňolom. V tomto lome boli ako drviči skál zamestnávaní prevažne Cigáni. Kým neboli autá, nadržovaný čadič rozvážali po hradskej ceste furmani zo Svätého Kríža a okolia. Keď „Pamiatkový úrad“ zakázal pod kaplnkou ďalšie dolovanie čadiča, podnikateľom Kuchárom bol otvorený na ľavej strane Hrona „Pod Blanovkou“ nový kameňolom. Tento kameňolom bol už mechanizovaný a trvá tu po dnes ako národný podnik „Bazaltových kameňolomov.“

Po prvej svetovej vojne vznikla píla na Šofranici neďaleko rozcestia, smerom na Kremnicu a Zvolen. Kým bola táto píla súkromným podnikom,

poskytovala zamestnanie niekoľkým desiatkam ľudí. V súčasnej dobe je to už pomerne veľký priemyselný podnik, zvaný „preglejka“, ktorý zamestnáva do 1000 ľudí.

Sv. Kríž nad Hronom a jeho okolie, bol v tejto dobe na 90 % kraj poľnohospodársky, typu zemiakárskeho. Darilo sa tu však pšenici, ktorej hektárový výnos sa pohyboval medzi 15 – 25 q. Najlepšie sa tu darilo zelenine: uhorky, tekvica, fazuľa, zemiaky, kapusta, mrkva...Aj ovocia tu bolo dosť i na vývoz. Svätokrižska kotlina zásobovala zeleninou a ovocím 4 okresy: Štiavnicko, Kremnicko, Turiec i Banskú Bystricu. Z poľnohospodárskej výroby najväčšou írečitosťou boli široko – ďaleko známe svätokrižské hurky, ktoré rozvoniavali na všetkých jarmokoch v našich slovenských mestách.

Okolo svätokrižských huriek, ktoré boli ozaj veľmi chutné, kolovali rôzne žartovné poviedky. Podľa podania súčasného novelistu Jozefa Hurtíka – Čajku, križského rodáka: „Keď vraj gazdiná chystala hurky na jarmok, pokropila ich „Prirodzenou vodou“ a pritom hovorila zaklínadlo: „Koľko kopcov, toľko kupcov!“

Nedostatok pracovných príležitostí prinútilo mnohých občanov k vystáhovalectvu. Najprv odchádzali jedinci do Ameriky (USA, Brazílie, Argentíny, Kanady), potom aj celé rodiny najmä do európskych štátov: Francie, Belgie a Nemecka. Do Rakúska chodievali naši ľudia na sezónne poľnohospodárske práce. Hovorilo sa, že idú „na pou roka.“

Tieto ťažké časy ovlivňovali aj vývoj a rast obce Sv. Kríž nad Hornom. V roku 1900 mala obec 223 domov a 1390 obyvateľov. V roku 1933 mala obec 264 domov a málo čo viac obyvateľov. V roku 1944 mala obec 260 domov a 1485 obyvateľov. V obci bola jedna cirkevná škola, ktorá mala v roku 1919 2 triedy s potom žiakov 201, v roku 1933 štyri triedy s počtom žiakov 218. V roku 1942 bola jedna trieda zrušená pre znížený počet žiakov.

Za 44 rokov kapitalistického režimu sa teda posavilo 41 domov a počet obyvateľov vzrástol len o 95 osôb. Tento skutkový stav bol dôsledkom nezamestnanosti, biedy a vystáhovalectva tých neblahých čias robotníkov a malých roľníkov.

Zaujímavosti okolo posledného sídla banskobystrického biskupa.

Svätokrižský kaštieľ, ktorý bol posledným sídlom banskobystrického biskupa Mariana Blahu, ešte za jeho života bol dvakrát poškodený.

V lete, roku 1932, naproti stojacom dome obchodníka Adolfa Knopfelmachera vznikol požiar a explózia benzínových sudov. Tlakom vzduchu boli vybité takmer všetky okná na kaštieli a poškodená strecha. Škoda bola asi 20.000,- Kčs. V roku 1934, 1. februára vznikol požiar na kaštieli. Príčinou požiaru bol kominárom otvorený komín. Škoda bola asi 100.000,- Kčs.

V roku 1941 – 24. júna, 2 dni po vypuknutí vojny medzi Nemeckom a ZSSR vypukol požiar aj na biskupskom rímsko-katolíckom kostole. Príčinou požiaru bola občanom gardistom Jánom Pentekom na veži odhodená nezahasená cigara. Zhorená strecha a odmočený plafón si vyžiadali okolo 100.000,- Kčs nákladov na opravu.

V roku 1943 – 21. augusta zomrel banskobystričský biskup Msgr. Marian Blaha, osobný priateľ 1. prezidenta československej republiky T. G. Masaryka a spolupodpisovateľ pittsburskej dohody v roku 1918. Pochovaný je v hrobke biskupov pod svätokrižským kostolom.

Jeho nástupca, biskup Dr. Andrej Škrábik, ktorý sa ujal funkcie ako biskup kvadjaktor v roku 1941, preložil sídlo biskupského úradu do Banskej Bystrice, kde aj zomrel v roku 1950.

Správami biskupského kaštieľa od roku 1900 do roku 1943 boli Dp. Ján Stiffel, vedúci kuratória, M. Kalčok, Dp. Ševčík, Dp. Andrej Kalmančok, Dp. Dr. Vesel, Dp. Michal Kocák, civilný úradník Ladislav Šabo a Ing. Alojz Jakubík.

Nástupcovia zomrelého biskupa Dr. Škrábika, kapitulný vikár, Ján Dechet + 1968 a súčasný ordinár, kapitulárny vikár František Haspra už svätokrižský (žiarsky) kaštieľ vôbec nepoužívali, ba vari do neho ani nevstúpili, lebo od smrti biskupa Mariana Blahu t.j. od roku 1943 do roku 1944 bol kaštieľ obsadený mníškami uršulinkami. Od roku 1944 do roku 1949 bol kaštieľ dočasným sídlom rádu Salezianov.

V čase SNP (Slovenského národného povstania) bolo v kaštieli aj veliteľstvo úseku slovenskej povstaleckej armády, ktorá bojovala v tomto úseku bojov SNP. Po ústupe Slovákov, zaujalo časť kaštieľa nemecké veliteľstvo a keď boli Nemci vyhnaní zo svätokrižskej (žiarskej) kotliny, ich pozíciu v kaštieli zaujali sovietsky (ruský) vojaci ako osloboditelia.

Od roku 1950 do roku 1956 bola v kaštieli Meštianska škola (roč. 6-9). Od r. 1956 do r. 1960 boli Kancelárie staveb. závodov „Hron“.

Od roku 1960 do roku 1967 slúžil kaštieľ za sídlo Okresného národného výboru v Žiari nad Hronom (bývalom – premenovanom Svätom Kríži nad Hronom).

Od roku 1967 je v kaštieli toteraz Stredná škola ekonomiky služieb.

Slovenská republika.

Historickou nutnosťou je zvlášť spomenúť roky 1938 – 1944 ako dobu Slovenského štátu – Slovenskej republiky, ktorú predchádzala autonómia Slovenska v rámci Československej republiky.

Rok 1938 bol poznamenaný zvláštnymi udalosťami. Už v januári 1938 prišli do Sv. Kríža nad Hronom vojaci, a to 1. pešia a 1. technická rota z Kremnice. Ubytovaní boli v kasíne Potravného družstva.

21. mája 1938 boli zo Sv. Kríža nad Hronom povolaní všetci záložní vojaci na mimoriadne cvičenie. V skutočnosti to bola tichá menšia mobilizácia, I. svojho druhu na ochranu Československej republiky. Medzinárodná situácia bola napnutá. Nemecko žiadalo z našej republiky Sudetské územie, ktoré poväčšine obývali Nemci. Keď politické napätie povolilo, boli všetci záložníci prepustení domov.

V júni 1938 boli obecné voľby. Za starostu obce bol zvolený Ján Orsahg starší, bohatý obchodník.

Autonómia Slovenska. V jeseni 1938 sa politická situácia v Československej republike znovu priostrila. Nemci znovu žiadali odstúpenie Luďet. Slováci využili tieseň Čechov a po 20. rokoch márneho boja o národné práva podľa „Pittsburskej dohody“ z roku 1918 si vyútili „Autonómiu Slovenska v rámci Československej republiky“, ktorá bola vyhlásená vtedajším predsedom vlády Československej republiky Karolom Sidorom, dňa 6. októbra 1938. Na čele boja za autonómiu bola HSĽS (Hlinkova slovenská ľudová strana).

V Sv. Kríži nad Hronom, kde bolo biskupské sídlo, bolo aj viacej kňazov politicky exponovaných za HSĽS. Ľudáci mali aj v obecnom zastupiteľstve $\frac{3}{4}$ väčšinové zastúpenie. Udalosť o uskutočnení autonómie Slovenska vyhlásil pred kostolom predseda miestnej organizácie HSĽS Jozef Vrana, ktorý bol ináč riaditeľom rímsko – katolíckej školy. Stalo sa tak za veľkých ovácií zhromaždeného ľudu.

Rok 1938 bola aj rokom žalosti. Spojenci Československej republiky Angličania, Francúzi a Taliani za udržanie mieru v Európe veľkodušne obetovali našu drahú vlasť ČSR nenásytným vlkom. Podľa „Mníchovského verdiktu“ v novembri 1938 museli sme Nemcom odstúpiť Sudety, Maďarom územie južného Slovenska a Poliakom časť Sliezka a hornej Oravy. Márna bola októbrová mobilizácia v Československej republike, železobetónové opevnenia na nemeckých hraniciach. Českí a slovenskí vojaci na rozkaz prezidenta republiky Dr. Eduarda Beneša bez výstrelu museli opustiť svoje bojové postavenie. Taká bola požiadavka zachovania mieru!

Rok 1939 sa zaznamenáva v histórii ako rok zániku T. ČSR a vzniku samostatného slovenského štátu.

Slovenskej republiky.

Slovenská republika.

Nenásytní Nemci sa neuspokojili so Sudetmi. Po „auschluse“ do Rakúska, zem Česká a Moravská im zavadzala ako klín vrazení do ich ríše. Vodca a kancelár Veľkomoravskej ríše rozhodol Československú republiku rozdeliť. Zavolať si do Berlína zástupcu Slovákov, predsedu HSĽS Dr. Jozefa Tisu a veľkodušne mu ponúkol samostatný slovenský štát, lebo on, vladár, zaokruhuje svoju ríšu, a preto berie zem Českú a Moravskú pod svoj protektorát.

Takto bola návrativším sa Dr. Jozefom Tisom, budúcim prezidentom dňa 14. marca 1939 vyhlásená samostatná Slovenská republika. Vtedajší prezident obkľeštenej republiky ČSR Hácha hneď na to vraj išiel do Berlína požiadať Hitlera o protektorát nad Čechmi a Moravou. Hitler vraj veľkodušne protektorát nad Čechmi a Moravou prijal a hneď ich aj premenoval na „Böhmen und Múhen“ .

Radosť nad vyhlásením samostatného slovenského štátu bola na celom Slovensku veľká. Ako inde, aj v Sv. Kríži nad Hronom, bola táto udalosť slávnostne vyhlásená už novým predsedom Miestnej organizácie HSĽS – Msgr. Danielom Briedoňom, miestnym farárom. Jozef Vrana, riaditeľ školy, bol poctený novou funkciou. Stal sa vládny komisárom obce. V nasledujúcich dňoch bola potom založená HG (Hlinkova garda) a HM (Hlinkova mládež). Veliteľom HG sa stal dirigent banky – filialky Ľudovít Augistíny. HM vidli ďalší učitelia rímsko – katolíckej školy.

Vzhľadom na to, že v Sv. Kríži nad Hronom bol hlboko nábožensky založený ľud, v tej dobe sa pokrokovým zmysľajúcim občanom nič nestalo. Slovenská republika bola defakto uznaná všetkými európskymi štátmi, teda i Zväzom sovietskych republík. Trvala 6 rokov, až do víťazného Slovenského národného povstania.

SNP – Slovenské národné povstanie.

SNP

Slovenský štát, ktorý vznikol z milosti Hitlera, stal sa vazalom Nemecka. Keď Nemci vypovedali Zväzu sovietskych republík – teda Rusom vojnu, museli do vojny ísť aj Slováci, či sa im to páčilo alebo nie. No a mnohým Slovákom sa ozaj nechelo bojovať proti bratskému ruskému národu, preto ich celé stovky po príklade kpt. Nálepku prešli na stranu Rusov. Čo Nemcom chýbalo, prišli si brať na Slovensko. Slováci čím ďalej, tým viac museli Nemcom ustupovať. Do štátnych podnikov boli dosadzovaní Nemci, ako poradcovia a títo potláčali každý prejav neľúbosti Slovákov vyhadzovaním z práce. Po slovenských mestách i väčších obciach sa už zakladali nemecké školy a politické organizácie „Deutsche partai“. Takto sa zjavne robila postupná germanizácia.

Toto sa už ani gardistom nepáčilo, a preto mnohí z gardy vystúpili a rozšírili rady nespokojencov, pokrokových to ľudí. Komunisti žijúci na Slovensku v ilegálnosti už od októbra 1938, išli do slovenských hôr, aby tam podľa vzoru sovietskych partizánov zakladali partizánske slovenské skupiny. Pokrokoví ľudia z dedín i miest sa k partizánom hlásili v značnom počte. V druhej polovici augusta roku 1944 sa pridávali k partizánom i celé vojenské jednotky, ktoré boli povolané do hôr na potlačenie partizánskeho hnutia.

Takto sa pripravovalo Slovenské národné povstanie, ktoré bolo konečne 29. augusta 1944 bansko – bystrickou vysielaczkou, ako slobodným slovenským rozhlasom vyhlásené.

Po vyhlásení ozbrojeného povstania pod heslom „Smrť fašistom“, prišli z hôr všetci partizáni a povstaleckí vojaci a začal sa otvorený boj proti Nemcom – Hitlerovcom.

V Sv. Kríži nad Hronom a okolí už v roku 1938, v čase vyhlásenia autonómie Slovenska, sa grupovali bunky nespokojencov s nastolujúcim sa ľudáckym režimom.

Skupiny ilegálnych pracovníkov z Kremnicka, Štiavnicka a Novobanska stlmil pod jedno vedenie súdruh Ladislav Exnár, obyvateľ B. Štiavnice. Tieto skupiny boli v Slovenskom národnom povstaní základom I. Štefánikovej partizánskej brigády, ktorej veliteľom bol major Velička. V čase vyhlásenia Slovenského národného povstania táto brigáda začala otvorený boj proti Nemcom z okolitých nemeckých dedín: Handlovej, Novej Lehoty, Janovej Lehoty, Kopernice....

Z ilegálnych pracovníkov tej doby zo Sv. Kríža nad Hronom sú v kronike spomínaní súdruhovia: Ľudovít Lupták, Ján Barniak, Jozef Kováč baník, Ján Krajčí, neskorší námestok povereníka výživy, Ľudovít Kolár a Norbert Slovák.

Ilegálna skupina Komunistickéj strany Slovenska v Sv. Kríži nad Hronom už v roku 1943 začala v mieste i po okolitých obciach organizovať revolučné národné výbory, ktoré v čase vyhlásenia Slovenského národného povstania prevzali moc do svojich rúk. Prvým predsedom RNV (Revolučného národného výboru) v Sv. Kríži nad Hronom bol Ľudovít Lupták. Pozdejšie ho vo funkcii vystriedal Ján Orságh, maloroľník.

Na posilnenie bezpečnosti obyvateľstva a záujmov SNP, Revolučný národný výbor, so súhlasom vojenského veliteľstva vo Zvolene, zriadil 50 člennú vojenskú asistenčnú jednotku zo 40 ročných vojakov, záložníkov. Na čele im bol major Žilinský s dvomi dôstojníkmi, npr. v zálohe Klimom a Ing. npr. Antonínom Holubom.

Keď slovenská vláda v Bratislave povolala ríšskych Nemcov na potlačenie Slovenského národného povstania, pred nemeckým vojskom evakovalo do Sv. Kríža nad Hronom civilné obyvateľstvo z hornej Nitry. Ustúpili sem aj viaceré partizánske a vojenské skupiny. Naša obec sa týmto činom premenila na veľké

vojenské táborisko. Prišla sem aj rota francúzskych partizánov „Maguis“, ktorá sa zvlášť vyznamenávala v bojoch pod Strečnom. Ich veliteľom bol kapitán Lannurien. Partizáni bojovali o každý piad' zeme proti presile nemeckých fašistických okupantov.

I. Štefánikova brigáda bojovala od 28. augusta do 29. septembra 1944 proti Hitlerovcom v priestore Martin a potom na čiare Handlová – Sv. Kríž nad Hronom. Táto fronta uzatvárala cestu na Zvolen a Banskú Bystricu, centrum Slovenského národného povstania. Veliteľský stan majora Veličku, veliteľa I. Štefánikovej brigády, bol vtedy v biskupskom kaštieli v Sv. Kríži nad Hronom.

Keď nastal boj o obec Sv. Kríž nad Hronom, obyvateľstvo, čo mladšie evakovalo a staršie sa poukryvalo do pivníc. Na strážii ostali len partizáni. Nemci vtrhli do Sv. Kríža nad Hronom zo severozápadu od Lovče. Boli to jednotky divízie „Schill“, ktorá pozostávala z trestaneckých jednotiek, vyzlečených zo všetkých znakov ľudskosti. Títo vandali a hrdlorezci poničili všetko, čo bolo vzácne, včetně telekomunikačných zariadení. Z bytov evakuovaných obyvateľov si pobrali čo sa mi páčilo. Za vojakmi prišlo na vozoch a autách civilné obyvateľstvo z nemeckých dedín a títo vyrabovali Sv. Kríž nad Hronom úplne.

**Okupácia obce
Sv. Kríž nad Hr.**

Okupácia obce Sv. Kríž nad Hronom nemeckými fašistami trvala od 2. okt. 1944 do 1. apríla 1945. Po ukončení bojov nastal pre obyvateľov problém výživy a bývania. Potraviny boli vyrabované, mnohé domy zhorené. Navrátiť sa evakuantom neostalo nič iné, ako sa znovu rozísť a po susedných dedinách žobrať o chleba a prístrešie.

Zverstvú Hitlerovcov vyvrholili 17. októbra 1944. V cigánskej osade Pod Smolníkom, na terajšej Slnecnej stráni, fašisti povraždili 24 cigánov (mužov, ženy i deti). Niekoľkých aj za živa upálili v domoch, ktoré benzínom poliali a zapálili.

Pád B.Bystrice.

Pád Banskéj Bystrice – centra Slovenského národného povstania 28.X.1944 nastala ťažká „epopeja“ partizánskych bojov na horách cez dlhé zimné mesiace. Vianoce 1944 boli najbolestivejšími Vianocami tých čias. Obyvatelia Sv. Kríža nad Hronom už prekliali do horúcich pekiel všetkých fašistov. Miesto radostných kolied na Vianoce sa modlili a spievali priesne za pokoj a odchod fašistov, ktorých mali nielen v kaštieli, ale i po všetkých domoch od začiatku decembra 1944.

V januári 1945 chytilo Gestapo (nemecká tajná polícia) miestnu občianku farmaceutku, Emíliu Zubiková. Pretože nechcela prezradiť partizánov. Koncom apríla ju popravili.

Koncom februára 1945 pristáhovala sa do obce Sv. Kríž nad Hornom nemecká poľná nemocnica. Umiestnila sa v rímsko-katolíckej škole. To znamenalo, že je táto obec už za frontom.

V druhej polovici mesiaca marca Nemci začali chytať našich chlapov od 18 do 60 rokov na zaisťovacie a zákopové práce. Rady Nemcov už boli veľmi preriedené – ich vražedný boj sa chýlil ku koncu. V noci z 30. na 31. marca Nemci

vyhadzovali mosty na rieke Hron a bolo počuť veľké detonácie. Z tohto kraja museli ustúpiť.

Oslobodenie obce Sv. Kríž.

1. apríla 1945 v noci o pol jednej (00,30) prišla do Svätého Kríža Sovietska armáda. Nemci ustúpili a Sv. Kríž nad Hronom bol od fašistov oslobodený.

Udalosti od oslobodenia obce po februárové udalosti roku 1948.

RNV=Revolučný národný výbor.

Konsolidácia pomerov – stavanie mostov, činnosť RNV, voľby, deň víťazstva.

Po oslobodení obce Sv. Kríž nad Hronom, prvou starostkou oslobodeneckej červenej armády bola obnova komunikácií a to rekonštrukcia okupantmi zničených mostov na Hrone a Lutilskom potoku. Dňa 1. apríla 1945, hneď ráno, keď vyšli ľudia z úkrytov, sovietski vojaci (krasnoarmejski) s civilmi – chlapmi zo Sv. Kríža a okolia, sa pustili do odstraňovania trosiek vyhodенých mostov a stavanie nových drevených. Za krátky čas boli mosty postavené a cestná premávka obnovená. Poznamenáva sa, že most cez Hron bol dvakrát vyhodенý. Pôvodný železničný most vyhodili partizáni, pred príchodom Nemcov. Druhý, náhradný most, ktorý naši občania postavili pod komandom Nemcov, vyhodili do povetria Nemci pred svojim ústupom, v noci zo dňa 30. na 31. marca 1945.

RMNV (Revolučný miestny národný výbor) sa ujal moci a vedenia obce hneď v prvých dňoch po oslobodení obce. Jeho prvou starostkou bolo ranených ošetriť, mŕtvych pochovať, hladných nakŕmiť a zarmútených potešiť.

Ranení civilni boli ošetrení v miestnej sovietskej poľnej nemocnici. Osemnásť mŕtvi hrdinovia – krasnoarmejski boli s vojenskou poctou, za účasti civilného obyvateľstva pochovaní na cintoríne, hoci boli potom o niekoľko týždňov exhumovaní a prevezení do Zvolena, aby tam boli pochovaní natrvalo v spoločnom hrobe.

Ťažkosti so zásobovaním vydrancovaného obyvateľstva RMNV riešil prisunom potravín z iných menej postihnutých okresov, nákupom od sovietskej armády v hodnote za Kčs 52.600,- a rozdelením zásob UNRRA (boli to potravinové konzervy a šatstvo, ktoré darovali postihnutým americkí občania).

Potešiť zarmútených bolo najťažšie. Zo svätokrížskych občanov prišlo v tejto vojne o život celkom 94 občanov. Z toho 63 židov a 24 cigánov, ktorí zahynuli rasovou diskrimináciou.

Voľba nového MNV.

Riadna voľba nového Miestneho národného výboru bola prevedená dňa 22. apríla 1945 v rímsko – katolíckej a ľudovej škole. Navrhovaná kandidátka 18 členov výboru, ktorú navrhovali zložky Národného frontu pod vedením Komunistickej strany Slovenska bola prijatá bez zmeny. Za predsedu Miestneho národného výboru bol opätovne zvolený s. Ľudovít Lupták. Novozvolení členovia Miestneho národného výboru zložili sľub do rúk zástupcu Okresného národného výboru v Kremnici.

Deň víťazstva.

Deň víťazstva je 9. máj 1945, ktorý sa zaznamenáva v histórii ako koniec II. svetovej vojny. V ten deň Nemci podpísali kapituláciu a zložili zbrane. Občania Sv. Kríža nad Hronom túto zvesť prijali s radosťou. Zvony zvonili na počesť mieru celú hodinu a ľudia na uliciach od radosti plakali. Veď aj niet sa čo diviť. Toľko perzekúcie prežilo málo obcí, okrem vypálených dedín, Kľaku, Ostrého Grúňa, Prochot a iných podobným osudom postihnutých dedín na Slovensku a v Čechách.

Každá vojna si vyžaduje tak obeť na životoch, ako i na majetku. Škody na obednom majetku Sv. Kríža nad Hronom bolo za 3,595.350,- Kčs. Za toľko škody bolo aj na súkromnom majetku občanov. Tieto škody boli pozdejšie uhradené zo štátnej podpory. Ťažkosti boli so znovuvýstavbou zničených domov, lebo nebolo stavebného materiálu, menovite cementu, vápna, železa, krytiny a iných stavebných hmôt, ktoré vojnou poškodené podniky nestačili vyrábať pre toľkú spotrebu, aká sa po vojne stala skutočnosťou. Hoci trosky zo zbombardovaných domov boli odstránené hneď v prvých týždňoch po oslobodení, opravy poškodených domov a hlavne výstavba nových domov potrvala celé dva roky. Stalo sa tak až v prvých rokoch obnovy v takzvanom 2 HP (dvojiročnom pláne obnovy a rekonštrukcie).

Konsolidácia pomerov.

Konsolidácia pomerov si hneď po oslobodení vyžiadala odčinenie fašistickej perzekúcie a potrestanie kolaborantov. Miestny národný výbor svojim uznesením zo dňa 25. júna 1945 na majetky Nemcov, Maďarov a exponovaných ľudákov – gardistov uvaliť národné správy, respektíve im zrušiť živnosti a licencie. Takto bolo potrestaných celkom 39 previnilcov.

Ďalším činom v záujme konsolidácie pomerov boli vypísané voľby do národných výborov ku dňu 26. máju 1945. Podľa výsledkov týchto volieb dňa 14. decembra 1946 bol ustanovený nový Miestny národný výbor z príslušníkov Komunistickej strany Slovenska, ktorí dosiahli 5 mandátov a príslušníkov DS (demokratickej strany), ktorí mali 13 kandidátov. Z 18. členov Miestneho národného výboru bolo zvolených 6 členov do Rady Miestneho národného výboru. Predsedom rady Miestneho národného výboru sa stal DS Jozef Hurtík.

2 RP

Dvojiročný plán obnovy (2RP) a rekonštrukcie bol v Sv. Kríži nad Hronom realizovaný v rokoch 1946 – 47 – 48 nasledovne: Obyvateľstvo previedlo väčšie a menšie adaptácie 260 poškodených domov za Slovenského národného povstania, okupácie a oslobodzovacích bojov. Previedla sa výstavba 20 nových obytných domov a prestavba 26 ťažko poškodených domov. Všetky tieto práce sa previedli z náhrady za vojnové škody od štátu. Ďalej bol rekonštruovaný podnik na výrobu mlynských kameňov, ktorý bol Hitlerovcami zničený.

Adaptovaný bol aj kostol a poškodená fara. Zakúpený bol 1 zvon. Prevedená bola rekonštrukcia železničnej stanice, včetně koľajníc, oprava poštovej budovy a telekomunikačných zariadení. Bola prevedená aj rekonštrukcia vodovodu. Opravili sa cesty, ulice, námestia, na nich chodníky a kanalizácia.

Všetky náklady na 2 RP boli hradené zo štát. subvencie na 50 %
z pôžičky.....na 20 %
z verejnej práce na 30 %

Na práce bol zabezpečený aj príspevok UNRRA Kčs 350.000,-

V rámci 2 RP bol postavený aj kultúrny dom, opravená budova Miestneho národného výboru, hasičská zbrojnica, budova konzumu, ohradený obecný cintorín, zakúpená motorová autobusová hasičská striekačka, hudobné nástroje a verejný rozhlas. Rozšírila sa tiež elektrická a vodovodná sieť. Toto všetko sa previedlo poväčšine z náhrady za vojnové škody.

Finančné opatrenia vlády: Koncom novembra 1953 vláda republiky chtiac predísť inflácii vyhlásila povinnosť prihlásiť peňažné vklady a zásoby materiálov. Peniaze uložené v peňažných ústavoch boli vyhlásené za viazané vklady, ktoré sa uvoľňovali podľa potreby. Voľné peniaze sa vymieňali 1 – 50 , vklady 1:5. Nevýčerpané vklady pozdejšie prepadli v prospech štátu. Týmto činom boli postihnutí najmä boháči. Náš pracujúci ľud tieto opatrenia pochopil ako nutnosť povojnovej reštaurácie štátu.

Februárové udalosti. Februárové udalosti roku 1948 sa zaznamenávajú v histórii ako veľký politický a ideologický boj za novú pokrokovú líniu, z ktorej robotnícka trieda vedená komunistickou stranou vyšla víťazne. Po odstúpení prezidenta Dr. Eduarda Beneša, stal sa prvým robotníckym prezidentom republiky Klement Gottwald.

5 RP

5 RP – Päťročný plán industrializácie Slovenska.

Po víťazstve nad vnútornou a zahraničnou reakciou pristúpilo sa k realizácii plánu industrializácie a rozvoja Slovenska. V rámci tohto programu vlády po predbežných prípravách v roku 1951 sa započalo v blízkosti Sv. Kríža nad Hronom s výstavbou veľkého závodu na výrobu hliníka.

Rok 1951 sa stal historickým medzníkom v živote obyvateľov Sv. Kríža nad Hronom a širokého okolia. Dokumentujú to dve udalosti:

Výstavba závodu. Výstavba závodu na výrobu hliníka odčerpala rezervy pracovných síl z obce a širokého okolia. Na stavbu závodu začal príliv hlavne kvalifikovaných pracovníkov, možno povedať z celej republiky. S tým vznikla potreba výstavby moderného sídliska nadväzujúceho na obce Sv. Kríž nad Hronom. Takto z obce vyrastalo mesto, dnes už sídlo Žiarskeho okresu.

Druhou veľkou udalosťou bolo, že v obci Sv. Kríž nad Hronom bolo v roku 1949 – 52 založené menšinové Jednotné roľnícke družstvo (JRD), ktoré dobre prosperovalo. Toto JRD sa v roku 1957 stalo celoobecným. Pozdejšie sa zlúčilo s JRD Šašovské Podhradie a JRD Krahule, čím vyrástlo na veľký poľnohospodársky závod obsahujúci 1290 ha poľnohospodárskej pôdy. Týmto činom takmer úplne zanikol súkromný sektor poľnohospodárskej malovýroby. Ostal len 1 súkromný

roľník Pod Hájom: Jozef Galo č. d. 130. Prechod na poľnohospodársku veľkovýrobu podstatne zmenil život a ráz celej obce.

Ďalším medzníkom vo vývoji mesta sa stal rok 1953. Výstavbou závodu, ktorý v tom čase niesol meno „Kovohuty Hron“ sa zaoberala vláda Československej republiky a vydala smernicu na ďalšie podstatné rozšírenie závodu a sídliska. Po tomto zásahu vlády sa obec stala veľkým stavenišťom. V roku 1953 bol vyrobený aj prvý hliník. Na sídlisku bolo odovzdané do užívania prvých 406 bytov a 12 triedna moderná škola, terajšia III. základná deväťročná škola.

V roku 1954 bolo dobudované a odovzdané do užívania 118 nových bytov, ktoré vystavala „Stavindustria Prievidza“.

V roku 1955 bolo odovzdaných do užívania ďalších 368 nových bytov a jedna materská škola.

Premenovanie obce. Najpamätnejšou udalosťou roku 1955 bolo:

premenovanie obce Sv. Kríž nad Hronom na Žiar nad Hronom. Stalo sa tak rozhodnutím Rady Miestneho národného výboru zo dňa 1. mája 1955 na návrh pokrokových občanov. Symbol žiari taviaceho sa kovu stal sa symbolom socializmu a teda aj novým menom nášho budujúceho sa budúceho okresného mesta Žiar nad Hronom, čo sa stalo skutkom v r. 1960.

Rok 1960 nebol poctený inou udalosťou, len odovzdaním do užívania 23triedna všeobecno – vzdelávacia škola - terajšia T. základná deväťročná škola a jedna materská škola ako i ďalších 270 bytov.

Žiar nad Hronom
- okresné mesto.

V roku 1959 bolo odovzdaných do užívania celkom 369 bytov .

Rok 1960 sa zaznamenáva do dejín Žiaru nad Hronom novou udalosťou. V rámci územnej reorganizácie v Československej socialistickej republike došlo k zlúčeniu bývalých okresov Nová Baňa, Banská Štiavnica a Kremnica. Z týchto troch okresov vznikol nový veľký okres so sídlom v Žiari nad Hronom.

Tým sa obec Žiar nad Hronom automaticky stala okresným mestom. Stalo sa tak pre výhodnú polohu na komunikačnej križovatke v strede územných hraníc okresu. Prestáhovanie okresného sídla a okresných zložiek do Žiaru nad Hronom urýchlilo ďalší politický, kultúrny a hospodársky rozvoj mesta. Do roku 1960 sa zaznamenáva aj vznik Komunálnych služieb mesta Žiar nad Hronom, čo sa stalo 1. januára 1960, odštiepením od komunálnych služieb Kremnice. Prvým riaditeľom Komunálnych služieb bol Ľudovít Lupták, ilegálny pracovník Komunistickej strany Slovenska v období Slovenskej republiky. Komunálne služby zahrňujú v sebe všetky služby pre obyvateľstvo ako je holičstvo a kaderníctvo, krajčírstvo, košušníctvo, vodoinštalatérstvo, sklárstvo a podobne...

V máji, roku 1960 boli prevedené voľby do všetkých orgánov Československej socialistickej republiky, za predsedu Mestského národného výboru bol zvolený Jozef Baran, za podpredsedu Ján Wiežba a za tajomníka Július Zamboj.

Roky 1961 – 1969.

Skutočnosť, že sa Žiar nad Hronom stal okresným mestom, si vynútila výstavbu reprezentačných budov.

Otvorenie závod. klubu ROH.

V rokoch 1961 – 62 bol vybudovaný a daný do užívania dom kultúry, vybudovaný Závodom Slovenského národného povstania v hodnote 9,000.000,- Kčs. Kultúrny dom bol slávnostne otvorený dňa 17. decembra 1962 ako Závodný klub Revolučného odborového hnutia – Závodu Slovenského národného povstania.

Národné divadlo v Bratislave pri otváraní uviedlo hru Petra Karvaša „Zmŕtvychvstanie deduška Klomana.“

Klub má veľkú knižnicu o počte zväzkov 16.000.

20. augusta 1967 bolo v klube otvorené panoramatické kino americkým filmom „Kleopatra“. V klube účinkuje stály súbor piesní a tancov „Hron“, ktorý existuje už od 4. decembra 1957. Jeho prvým choreografom bol Ján Polák.

Riaditeľom klubu je Bohumil Hrnčár, ktorý už bol spravoval aj takzvaný malý kultúrny dom otvorený 17. septembra 1957.

V roku 1962 bolo mesto napojené na Pohronský skupinový vodovod, do ktorého je voda čerpaná v Uľanke, okres Banská Bystrica. Tým činom prestal slúžiť starý vodovod a vodárenská veža, ktorá sa teraz prerobila na ľudovú hviezdáreň.

Otvorenie novej nemocnice.

V roku 1963 bola daná do užívania nová nemocnica s poliklinikou v Žiari nad Hronom o kapacite 225 postelí, vybudovaná s nákladom 21,500.000,- Kčs. Základný kameň pre výstavbu bol položený v roku 1958.

Prvým riaditeľom tejto nemocnice bol MUDr. Ivan Obuch.

Súčasným riaditeľom je MUDr. Kamil Snopko, zástupca MUDr. Vladimír Profús.

Riaditeľom okresného ústavu národného zdravia (OUNZ) je MUDr. Jozef Hrdý, rodák z Ladomerskej Viesky.

Vďačnosť nás viaže spomenúť tu dvoch zaslúžilých lekárov, ktorí v službe zomreli v posledných rokoch. Boli to: MUDr. Alexander Dittert, praktický lekár I. obvodu Okresného národného zdravia, zomrel 14. novembra 1966 ako 61 ročný. MUDr. docent Ferdinand Dragula, primár interného oddelenia Okresného ústavu národného zdravia, zomrel 27. júna 1969 ako 57 ročný.

V roku 1963 bol dobudovaný a k 1. septembru 1965 do užívania daný nový areál pavilonovej školy. Areál má 3 pavilony o kapacite 27 tried a príslušné ďalšie bočné stavby, včítne modernej telocvične. V dvoch pavilonoch je umiestnená II. základná deväťročná škola. Jej riaditeľom sa stal Ján Schmidtmajer – umrel 24. 7. 1969, ktorý bol premiestnený z I. základnej deväťročnej školy. V treťom pavilone bola zriadená SVŠ – Stredná všeobecnovzdelávacia škola s 9 triedami. Jej prvým

riaditeľom je prof. Dimitrij Utešený. SVŠ mala 304 žiakov, z toho 35, ktorí študovali na SVŠ popri zamestnaní t.j. vo večernej škole.

V prevádzke budova ľudovej správy.

Budova ľudovej správy. V rokoch 1961–1967 bola vybudovaná reprezentačná budova ľudovej správy na centrálnom námestí v hodnote 20,482.000 Kčs. Umiestnené sú v nej nasledujúce orgány:

ONV – Okresný národný výbor, OV-KSS (Okresný výbor Komunistickej strany Slovenska), Okresný súd, Okresná prokuratúra, Okresná vojenská správa a MsNV (Mestský národný výbor).

Počet miestnosti v budove je 143.

Počet administratívnych zamestnancov na ONV je 146

Počet technických zamestnancov na ONV je 10

Spolu celkový počet zamestnancov ONV v r. 1969 156

Počet zamestnancov Mestského národného výboru je celkom 20, z toho 3 funkcionári.

Za posledných 10 rokov t.j. od roku 1959 do roku 1969 bolo vybudované a dané do užívania celkom 1045 bytov. Z uvedeného počtu bytov bolo postavené panelovou výstavbou celkom 531 bytov. Na individuálnej bytovej výstavbe v Žiari nad Hronom majú najväčší podiel občania zo zrušenej obce Horných Opatoviec. (Obec bola zrušená podľa vládneho nariadenia č. 188/60 z dôvodov florozy, ktorú zapríčiňoval Závod Slovenského národného povstania).

Družstevná výstavba.

Veľmi výhodnou bytovou výstavbou našej doby bola „družstevná výstavba“, ktorá sa aj v našom meste realizovala. Ozdobou nášho mesta má byť 11 činžakov 7 – 10 poschodových, ktoré boli v našom meste vybudované v posledných rokoch.

Okrem individuálnej bytovej výstavby stavajú si naši občania na okolí mesta chaty, ako i menšie chatky pri záhradkách z rekreačných dôvodov. Táto skutočnosť môže tiež slúžiť ako dokument vyššieho štandardu nášho súčasného života.

Ako národohospodárske stavby tu treba tiež spomenúť už dávnejšie danú do prevádzky STS (Štátnu strojovú stanicu), ŠM, RAJ (Reštauračný a jedáľenský podnik na výrobu jedál a polotovarov, započatú výstavbu hotela na centrálnom námestí, obchodné domy, otvorená už kaviareň Lux, budova peňažných ústavov, v ktorej bude štátna banka, Štátna sporiteľňa, Štátna poisťovňa a pošta. V konečnej fáze treba tu ešte spomenúť budúci spoločný domov všetkých súčastníkov, a to nový cintorín s domom smútku, ktorý bude daný svojmu účelu ešte do konca roku 1969.

Uvedené stavby sú stavby posledného desaťročia. V našom dokumente dávame za nimi bodku. Naše socialistické mesto Žiar nad Hronom má svoju veľkú perspektívu a teda aj svoje stavebné plány. Stavať sa teda bude ďalej, aj keď my tu už nebudeme.

Stav školstva v Žiari nad Hronom v roku 1969.

Mesto má: 4 detské jasle (2 mestské a 2 ZSNP) s kapacitou 230 postielok. 6 materských škô s počtom 555 detí, 35 učiteliek a vychovávateľiek a nasledovné školy:

- I. ZDŠ – Základná deväťročná škola má 52 učiteľov, 1108 žiakov, riaditeľ – Šimon Rašo. (1960)
- II. ZDŠ – Základná deväťročná škola má 45 učiteľov, 1016 žiakov, riaditeľ – Ján Schmidtmajer – umrel dňa 24. júla 1969. (1963)
- III. ZDŠ – Základná deväťročná škola má 31 učiteľov, 699 žiakov, riaditeľ – Vanko Ján . (1956)
- OŠ – Osobitná škola má 8 učiteľov, 70 žiakov, riaditeľ – Gocník Anton. (1966)
- ZDŠ pri nemocnici – má 2 učiteľky, priemerne 20 žiakov, riaditeľka – Emília Viktorínová.
- ĽŠU – Ľudová škola umenia má 10 učiteľov, 333 žiakov, riaditeľka – klavírna virtuózka Zita Strnádová – Paráková.
- SVŠ – Stredná všeobecno – vzdelávacia škola má 16 profesorov, 270 žiakov, riaditeľ – prof. Dimirtij Utešený. (1965)
- SŠES – Stredná škola ekonomiky služieb – má 15 profesorov, 350 žiakov, riaditeľ – Ing. Ján Mišurda. (1966)
- Stredná škola odborná pre pracujúcich pri ZSNP má 36 tried, existuje od roku 1953, riaditeľom je Ján Bosák.
- Odborné učilište pre Reštaurácie a jedálne má 10 ped. prac., 120 učňov, riaditeľ – Jozef Šinko.
- Odborné učilište pri závode SNP, má 21 učiteľov, 350 učňov, riaditeľ Ján Mikula.

Vzácne návštevy a iné udalosti v roku 1961-1969 v Žiari nad Hronom.

1.) V dňoch 20. a 21. júna 1962 sa konala v Žiari nad Hronom II. celoštátna konferencia o problémoch výstavby a života v nových mestách a sídliskách. Konferencia bola zvolaná do Žiaru nad Hronom z iniciatívy Mestského národného výboru v Žiari nad Hronom, pod patronátom výskumného ústavu výstavby a architektúry ČSSR.

2.) Dňa 25. augusta 1962 navštívil naše mladé socialistické mesto Žiar nad Hronom terajší prezident Československej socialistickej republiky, Armádny generál

Ľudvik Svoboda.

V čase jeho návštevy v našom meste boli jeho zásluhy generála – organizátora II. čsl. odboja a veliteľa armádneho zboru v Zväze sovietskych republík za II. svetovej vojny zaznávané. Žil v ústraní, ako dôchodca a privyrábal si na živobytie prácou účtovníka JZD (Jednotnoh zemédelského družstva).

Pri príležitosti jeho návštevy bola uskutočnená beseda s obyvateľmi mesta v Závodnom klube – Revolučného odborového hnutia. Vtedy navštívil aj salaš žiarskeho Jednotného roľníckeho družstva na Krahuliach.

Pri príležitosti jeho návštevy u nás ho Rada Mestského národného výboru navrhla na zápis do knihy cti MsNV v Žiari nad Hronom.

Odhalenie pomníka L. Exnárovi.

3.) Dňa 29. augusta 1963 bol pred I. základnou deväťročnou školou odhalený pomník zaslúžilého bojovníka Slovenského národného povstania a ilegálneho pracovníka Komunistickej strany Slovenska – organizátora partizánskej jednotky „Sitno“ na Štiavnicku,

Súdruhovi Ladislavovi Exnárovi.

Na slávnosti odhalenia pomníka sa zúčastnila jeho manželka, jeho deti, spolubojovníci, delegácia spolubojovníkov zo Zväzu sovietskych socialistických republík, ako i autor pomníka, sochár Karol Dúbravský.

4.) Pri príležitosti 50. narodenín súčasnej slovenskej poetky

Štefánia Pártošovej

dňa 28. októbra 1963 Mestský národný výbor pripravil oslávenkyni menšiu slávnosť.

Celoštátne voľby do NV.

5.) V máji 1964 boli celoštátne voľby do všetkých stupňov národných výborov, poslancov SNR (Slovenskej národnej rady) a NZ (národného zhromaždenia). Vo funkciách Mestského národného výboru nenastali žiadne zmeny. V roku 1966 boli doplňovacie voľby na poslancov. vo funkciách predsedu a podpredsedu Mestského národného výboru nastala zmena.

Za predsedu bol zvolený Ján Wiežba, rodák z Hnilčíka, okres Špišská Nová Ves.

Za podpredsedu bol zvolený Ján Jombík, rodák z Ladomerskej Viesky.

Sovietski účastníci SNP v Žiari nad Hr.

6.) Dňa 28. augusta 1964 pri príležitosti 20. výročia Slovenského národného povstania navštívili Mestský národný výbor v Žiari nad Hronom skupina sovietskych účastníkov Slovenského národného povstania. Pri tejto príležitosti sa zapísala do knihy cti MsNV v Žiari nad Hronom.

V tejto dobe sa konal v Žiari nad Hronom zraz príslušníkov III. taktickej skupiny I. československej armády na Slovensku, ktorí sa zúčastnili Slovenského národného povstania. Bolo to ich prvé spomienkové stretnutie pri príležitosti 20. výročia Slovenského národného povstania.

7.) Dňa 4. apríla 1965 pri príležitosti 20 výročia oslobodenia mesta Žiaru nad Hronom, Mestský národný výbor udelil čestné občianstvo mesta súdruhovi Petrovi Jakovlevičovi – Chimičovi, občanovi Artemovska z ukrajinskej sovietskej

socialistickej republiky, ako príslušníkom Červenej armády, ktorí sa zúčastnili bojov pri oslobodzovaní mesta Žiaru nad Hronom – býv. obce Sv. Kríž nad Hornom. Taktiež i súdruhovi Sergejovi Kuzmičovi – Rudenkovi.

8.) Dňa 1. septembra 1966 boli zriadené ďalšie dve školy v Žiari nad Hronom a to:

Stredná škola ekonomiky služieb v bývalom biskupskom kaštieli.

Za riaditeľa bol Krajským národným výborom ustanovený Ing. Ján Mišurda.

Osobitná škola pre duševne defektnú mládež.

Za riaditeľa bol Okresným národným výborom ustanovený:

Anton Gocník, rodák z Ladomerskej Viesky.

9.) Dňa 20. októbra 1966 predseda Mestského národného výboru Ján

Wiežba prijal delegáciu pracujúcich závodu.

„Bakonyi bauxit bánya“

z mestečka Halimba, okres Vesprín z Maďarskej ľudovej republiky. Tento závod bol v tej dobe hlavným dodávateľom bauxitu pre Závod Slovenského národného povstania v Žiari nad Hronom.

10.) Rok 1968 – rok politických zmien – radostí a smútku.

Prvým dňom v roku 1968 sa stala Bratislava podľa zákona opäť hlavným mestom Slovenska.

V ďalších dňoch januára 1968 bolo v Ústrednom výbore Komunistickej strany Československa v Prahe veľmi rušno. Z funkcie I. tajomníka Komunistickej strany Československa bol odvolaný Antonín Novotný. Jeho nástupcom sa stal slovak: Alexander Dubček.

V apríli 1968 sa Antonín Novotný na výzvu nedobrovoľne vzdal aj z funkcie prezidenta Československej socialistickej republiky. Jeho nástupcom sa stal Čechmi a Slováckmi milovaný, v rokoch deformácie zaznávaný armádny generál

Ľudvík Svoboda.

Nastala krátka doba radosti z odstránenia deformácie života pominulých 20. rokov. Reakčné živly začali zneužívať demokratické slobody.

Členom „Varšavskej zmluvy“ sa tento vývoj začal nepáčiť. Došlo k stretnutiu predstaviteľov štátov „Varšavskej zmluvy“ a Československej socialistickej republiky v Čiernej nad Tisou v prvej polovici augusta 1968 a o týždeň zase v Bratislave, kde boli dané podmienky predstaviteľom nášho štátu.

V noci z 20. na 21. augusta prekročili armády štátov Varšavskej zmluvy hranice Československej socialistickej republiky. Nastalo prekvapenie a veľké nedorozumenie.

Do predchádzajúcich kolón sovietskych vojakov cez Žiar nad Hronom začali niektoré „horúce hlavy“ hádzať kamene. Prúd kameňov zastavila strelba guľometu zo sovietskeho tanku. Ranení boli dvaja občania.

**Delegácia z
Maďarska.**

**Voľba nového
prezidenta.**

V pozdných jesenných mesiacoch opustili našu republiku poľské, nemecké, maďarské a bulharské armády. Sovietska armáda ostala tu na „ochranu západných hraníc“.

Keď sa pomery v Československej socialistickej republike opäť skonsolidovali, národné zhromaždenie odhlasovalo „Zákon o federálnom zriadení Československej socialistickej republiky“, ktorý vstúpil v platnosť dňom 1. januára 1969.

Matica slovenská.

Zákonom Slovenskej národnej rady z 27. júna 1968 bola obnovená pôvodná funkcia a činnosť Matice slovenskej. V Žiari nad Hronom bol založený MO – MS už 27. mája 1968. Koncom júla 1969 mal MOMS v Žiari nad Hronom už 600 členov. Za predsedníčku bola zvolená profesorka Dodeková Margita. Za tajomníčku bola zvolená profesorka Slováková Želmíra. MOMS v Žiari nad Hronom vydáva pre svojich členov „Spravodaj“, ktorým informuje o kultúrnej činnosti a o všetkých spolkových záležitostiach, ako aj o kultúrnych aktualitách Slovenska.

Dr. Gustav Husák v Žiari nad Hronom.

Predo – dňom historickej augustovej udalosti, dňa 20. augusta 1968, pri príležitosti osláv 24. výročia Slovenského národného povstania a 15. výročia výroby prvého československého hliníka, zavítal do Žiaru nad Hronom vtedajší podpredseda vlády Československej socialistickej republiky.

Dr. Gustav Husák, terajší I. tajomník KSČ.

Vo večerných hodinách sa stretol na besede s obyvateľmi, ako i funkcionármi mesta, okresu a Závodu Slovenského národného povstania. Besedu s funkcionármi v Závodnom klube Revolučného odborového hnutia ukončil o 22,15 hod. a odišiel do Bratislavy. Po polnoci t.j. o 01,30 hodine dňa 21. augusta 1968 bol telefónom zobudený predseda Mestského národného výboru Ján Wiežba. Dostal správu od výpravcu železničnej stanice Ivana Ignáca v Žiari nad Hronom, že sovietske, bulharské, maďarské, poľské a nemecké jednotky prekročili československé hranice. Touto správou mal obotnamiť podpredseda vlády Dr. Gustava Husáka. Tento záznam sa robí len kvôli historickej pravde, že vláda Československej socialistickej republiky o príchode uvedených vojsk nevedela. Keďže Dr. Gustav Husák bol už na ceste do Bratislavy, predseda Mestského národného výboru o situácii v republike okamžite uvedomil vojenskú

posádkovú službu na okresnom oddelení Verejnej bezpečnosti, politickú službu na Okresnom výbore – Komunistickej strany Slovenska a náčelníka milície s. Jozefa Magdiča.

Zaujímavosti

ako končia svoju životnú púť intelektuáli našej doby.

- 1.) V roku 1965 zomrel na infarkt srdca JUDr. Bohdan Ilko, sudca v Žiari nad Hronom.
- 2.) V roku 1965 zomrel nervove zrútený (otravou) MUDr. Vojtech Ort, posudkový lekár v Žiari nad Hronom.
- 3.) V roku 1965 zomrela na infarkt ako 49. roc. Zlatica Harachová, obetavá učiteľka I. Základnej deväťročnej školy v Žiari n/Hr.
- 4.) V roku 1966 zomrel na infarkt 61 ročný MUDr. Alexander Dittert, najstarší lekár v Žiari nad Hronom.
- 5.) V roku 1967 zomrel na rakovinu 36 ročný Ladislav Kirschner, vynikajúci učiteľ III. základnej deväťročnej školy.
- 6.) V roku 1968 zomrela na rakovinu 42 ročná Júlia Kytková, obetavá učiteľka I. základnej deväťročnej školy.
- 7.) V roku 1969 zomrel na rakovinu 57 ročný MUDr. docent Ferdinand Dragula, interný lekár v Žiari nad Hronom.
- 8.) V roku 1969 zomrel na infarkt 51 ročný Ján Schmidtmajer, obetavý riaditeľ II. základnej deväťročnej školy v Žiari nad Hronom.
- 9.) V roku 1969 zomrel na infarkt 42 ročný Anton Bulík, bývalý riaditeľ Strojno – traktorovej stanice v Žiari nad Hronom.

Počnúc rokom 1968 zavádza sa na všetkých pracoviskách päťdňový pracovný týždeň.

Voľné soboty + nedele, ako 2 dni pracovného pokoja majú slúžiť na ozdravenie – uvoľnenie napätých nervov.

V apríli 1969 vysielala televízia priamym prenosom zo Žiaru nad Hornom originálny program Závodného klubu – Revolučného odborného hnutia takzvané „Rozlety“.

Moderná doba si vyžiadala modernizáciu aj v kostoloch.
pri bohoslužobných úkonoch.

Podľa vzorov zo zahraničia rímsko – katolícky kaplán Jozef Marko do rímsko – katolíckeho kostola v Žiari nad Hronom zavádza „Bigbrat“ t.j. gitarovú hudbu s tanečným tempom za účelom privábenia mládeže do kostola. Popri chorálovej – orgánovej hudbe je to zaujímavé a vábivé.

V dňoch 16., 17. a 18. apríla 1969 bola v našej vlasti vládna kríza. Vyriešila sa tým, že sa Alexander Dubček vzdal funkcie I. tajomníka Komunistickej strany Československa a prijal funkciu predsedu federálneho snemu Československej socialistickej republiky. Za I. tajomníka Komunistickej strany Československa bol s. Dubčekom navrhnutý a ústredným výborom Komunistickej strany Československa zvolený JUDr. Gustav Husák.

Dňa 29. júna 1969 mal „primície“ v rímsko – katolíckom kostole v Žiari nad Hronom, žiarsky rodák, 40 ročný novovysvätený kňaz Dp. Július Záhorský, narodený 20. marca 1920. Napriek dažďu sa na jeho primičnú slávnosť zhromaždilo vyše 2000 ľudí.

Dňom 1. júla 1969 zanikli v našej republike Krajské národné výbory t.j. KNV. Ich právomoc prešla na ministerstvá a ONV t.j. Okresné národné výbory.

Storočnica PhDr. Štefana Moyzesa.

pred ukončením tohto dokumentu, poslednou udalosťou v histórii slovenského národa veľmi vzácnou bola oslava storočnej pamiatky národného buditeľa, prvého predsedu Matice slovenskej, banskobystrického biskupa

PhDr. Štefana Moyzesa,

ktorý zomrel pred 100 rokmi dňa 5. júla 1869 a je pochovaný v krypte pod žiarskym kostolom.

Slávnosť sa konala v dňoch 5. a 6. júla 1969 vo dvoch etapách. Na cirkevnej slávnosti, na sviatok sv. Cyrila a Metoda dňa 5. júla, život a dielo Moyzesa zhodnotili Dr. Matej Zaťko, prof. Andrej Kliman a banskobystrický ordinár, kapitulárny vikár František Haspra. Hrala dychová hudba z Veselého.

Na štátnej slávnosti 5. júla 1969 boli položené vence k hrobom PhDr. Štefana Moyzesa a jeho spolupracovníka tiež veľkého Slováka svätokrižského farára, Michala Chrásteka, ktorý je pochovaný na žiarskom cintoríne. Potom bola otvorená výstava Moyzesovho života a diela v bývalom jeho sídle v Žiarskom kaštieli. Večer na slávnostnej akadémii účinkoval „Spevácky zbor Bradlan“.

Dňa 6. júla 1969 bol v parku kaštieľa odhalený pomník PhDr. Štefanovi Moyzesovi. Vzletnou rečou zhodnotil Moyzesa, ako národovca a štátnika, zástupca ministra Slovenskej socialistickej republiky, s. Turčan. Národný umelec Viliam Záborský predniesol polhodinovú báseň: Moyzesovi od Pavla Orsága Hviezdoslava.

Na týchto oslavách bolo zhromaždené do 5.000 ľudí z celého Slovenska. Nášmu slovenskému národnému buditeľovi sa aspoň po 100 rokoch dostalo patričného vyhodnotenia, ktoré mu odoprela pri jeho smrti Maďarská vláda.

Tento historický dokument zostavil kronikár mesta Žiar nad Hronom, riaditeľ Osobitnej školy:

A. Gocník

Pravdivosť údajov tu uvedených potvrdzujú dňa 30. júla 1969:

Július Zamboj

v.r.

tajomník MsNV

Ján Wiežba

v.r.

predseda MsNV

Jozef Pápay

v.r.

vedúci odboru školstva

Ján Jombík

v.r.

podpredseda MsNV

Kochan Štefan

v.r.

vedúci hvezdárenského krúžku

Za Závod Slovenského národného povstania:

František Štulák

v.r.

riaditeľ ZSNP

Pilník Tibor

v.r.

predseda ZV-ROH.

K pamätnému spisu.

spracovanému od r. 1924 do roku 1969, kvôli úplnosti odpisuje sa v plnom znení podľa česky písaného originálu text historického dokumentu z roku 1924, ktorý sa našiel pri adaptácii starej vodárenskej veži na ľudovú hviezdáreň na námestí: Štefana Moyzesa.

Pamětní spis

sepsaný v měsíci červenci 1924 v Hron. Sv. Kríži za panování prvního prezidenta ČSR Tomáše Garrigua Masaryka, k udržení památky dalšímu pokolení, který se uschovává příležitostně do novostavby vodovodu.

Obec Hronský Sv. Kríž připomína se v základních spisech již v roce 1046 pod latinským jménem Opidum Kerestúrvilla S. Srucis de Lusal. V roce 1488 vybíral v místní obci vytní poplatek ostrihomský prymáš. V roce 1527 připomína se místní obec pod jménem Zenth Kerest alias Kerestúr. V tomtež roce připomína se Gotický kostel. V roce 1678 zvítězil generál Souches v okolí Hron. Sv. Kríža nad Turkama. Koncom 17. století připomína se místní obce pod jménem Heilige Kreuz. V roce 1726 údajne celá obec vyhořela a požáru podléhl tíž i místní, gotickým slohem postavený kostel.

Za povstání Rakóczyho připomína se Sv. Kríž, kde dne 28. septembra 1706 vévoda Starembek místní obec obsadil.

Dne 14. X. 1451 připomínají se Husiti v okolí Hron. Sv. Kríža a Hronského Beňadika. Shořený kostel rozbouren byl v roce 1806 a znovu vybudovan téhož roku knězem Gabrielem Serdahelym, načež byl roku 1911 vymalován. Ve světové válce roku 1917 byli z věže místního kostela 3 velké zvony k účelům válečným zrekvírovány.

V roce 1924 byli zakopený 3 nové zvony za obnos 42.000,- Kčs z miodarů věřících, které byli v neděli dně 18. května za veliké slávnosti a účasti věřících Msgr. Marianem Blahou, který sídlil t.č. ve zdejší biskupském zámku posvěceny a k svému účelu odevzdaný.

Dle starších zápisků připomíná se obec Hronský Sv. Kríž již v roce 1075.

Starý biskupovský palác byl arcibiskupem Petrem Pazmányim v roce 1631 přestavěn. Biskupský palác pri kterem jest pěkný park, náleží od roku 1776 biskupům banskobystrickým. Arcibiskup Lipányi nechal v r. 1631 postaviti věže na biskupovském paláci.

V roce 1690 byl v místní obci založen koželúžsky cech. Biskupovský zámek měl v roce 1456 husitskou posádku. Husitské posádce na hrade Lašově velel hejtman Petr Kobár.

Dle tvrzení starých občanů jmenovala se místní obec též Hradisko, která po požáru, který se stal na deň Povyšení Sv. Kríže 14. septembra, byla pojmenovaná na Sv. Kríž.

Za tureckých válek odbývali se v Hron. Sv. Kríži v biskupském zámku též župní schůze.

V r. 1678 vypálili Tókkólovci biskupský zámek a vyplenili obec. Štátní prevrat v r. 1918 měl v Hron. Sv. Kríži klidný průběh. Dne 23. prosince 1918 přišlo do Hronského Sv. Kríža první čsl. vojsko. Dne 2. února 1919 přišel do Hron. Sv. Kríža první slovenský hlavní slůžny Ondrej Zošťák. Dne 8. února 1919 přišlo do Hron. Sv. Kríža první čsl. četníctvo.

Dne 28. března 1919 byli maďarský biskup Radnayı Farkas, jakož i kanoník Adolf Grosch vyhoštěni za hranice.

Dne 3. března 1921 přišel do Hron. Sv. Kríža první slovenský biskup Msgr. Marian Blaha a byl obecně nadšene uvítan. Dne 4. září 1923 navštívil p. prezident T.G. Masaryk zdejšího biskupa v zámku.

Dle posledního sčítání lidu v roce 1921 měla obec Hron. Sv. Kríž 1371 obyvatelů a 161 domov. Z obyvatelů bylo 1327 Slováků, 13 Němců, 15 Maďarů a 16 Židů.

V běžném roce staví se nové silnice Hronský Sv. Kríž – Handlová. Protože místní obec leží na kopci a byla tady velika nouze o vodu, obzvláště za suchého počasí, místní občane neléhali na zřízení vodovodu, k čemu skutečně došlo vzdor tomu, že mnozí majitele studni proti tomu brojili, lebo se báli poplatkov, t.j. obecných přirážek s vodovodem spojených.

Toto protivodovodné brojení podporovali a vedli najmä Koloman Andule, bývalý starosta Ján Orsag starší, Ľudovít Lipcer, býv. notár a iní.

Výstavba vodovodu.

So stavbou vodovodu bylo započato dne 21. mája 1924. Plány na vodovod nakreslil a na stavbu dozeral štátni Ing. Macháček z B. Bystrice od štát. stavebného úradu. Stavbu provedla firma Ing. Matička z Prahy. Betonársku prácu provedl civ. Ing. Jindřich Pollert, Praha – Vodičková ulica. Stavbyvedúcim byl Jaroslav Geisler od zmínenej firmy. Studňu na farské lúke vykopal a zřídil studniň Vilém Richta, též od firmy Matička. Stavba podnikala za pomoci štátni subvencie asi 40% od Ministerství zemědělstva a 20% od ministertví zdravotníctva. 50.000,- Kčs venovali místní starousedlíci.

V míste je četnícka stanice a okresní četnícke veliteľstvo. Četníctvo obstaráva bezpečnostnú službu v okolitých obciach a síce v Hron. Sv. Kríži, v Ladomeri, vo Vieske, v Horných Opatovciach, Veľkej Lovči, v Trubíne, v Malej Lovči (Lovčici), na veľkostatku Kupči a Chlnoku, v obci Nová Lehota, Janová Lehota, Kosoríne, Slaská a Lutilla. Na stanici sú t.č. zaradení: nadporučik Ján Jánč, rodom z Bludova, Morava, vrchní stražmajster František Dojčár z Kropachy, Morava, strážmajstri. František Hvírenz z Bohuslavíc – Čechy, František Nováček

z Holča – Čechy, Ján Mizera z Neplachova – Čechy, Jozef Kočtan ze Smíchova – Pracha, Matej Kovačik z Klatov – Čechy a Ján Klíka ze Luchomast – Čechy.

Ceny životných potrieb sú: 1 kg hovädzieho masa stojí 14,- Kč, 1 kg bravčového masa 16,- Kč, 1 kg múky na chlieb 2,20 Kč, 1 l mlieka 2 Kčs, 1 rohlík 0,20 Kčs.

V obehu sú papírové 5.000 Kč státočky, 1.000 Kč státočky, 500 Kč státočky, 100 Kč státočky, 50 Kč státočky, 20,-, 10,-, 5,- Kč státočky.

Kovové mince sú jubilejní zlaté dukáty, potom 1,- Kč mince, 50, 20, 10, 5 halerové mince. Robotník zarobí denne 15,- - 30,- Kč, murár 45 – 60,- Kč a roľník s párom koní 70 – 120 Kč. Peniaze, ktoré sú v obehu, majú proti peniazom susedných štátov 100 – 1000 krát väčšiu cenu.

K novostavbe vodovodu je potrebné doložiť, že myšlienka zriadenia vodovodu v Hr. Sv. Kríži zrodila sa už predtým u tunajšieho obyvateľstva, a to v dobe, kedy žil r.k. biskup Štefan Moyzes, ktorý je pochovaný v krypte tun. rímsko – katolíckeho kostola. V tej dobe sa pomysľalo zaviesť vodu potrubím z biskupskej hory „Klaku“ pri obci Novej Lehote.

Pozdejšie, za účinkovania biskupa Bendu Imreho chceli občania zvieť vodu z Klaku na Kupču a odtiaľ na náklad občanov do obce Hronský Sv. Kríž. Rozpočet na to bol 18.000,- Kčs. Tento plán prekazil biskupský správca Veclo, ktorý odhovoril obecné zastupiteľstvo, a preto si ľud musel ďalej len studne kopať.

V mieste sa odbavujú šesťkrát do roka od nepamäti výkladné a dobyťcie trhy. Vysadné listiny latinsky písané sa nachádzajú na miestnom obecnom dome. V mieste je zavedené elektrické osvetlenie. Elektrický prúd dodáva biskupský mlyn, ktorý má v nájme mlynár Semmelrock.

V mieste je lekárňa, jej majiteľom je lekárnik Ľudevít Haas. Zdravotnú službu v mieste a okolí obstaráva MUDr. David Alfman v Hr. Sv. Kríži. Zapísané na četníckej stanici v Hr. Sv. Kríži dňa 15. júla 1924. Zapísal: František Kvirenc, strážmajster.

nadporučík Ján Janč a zbor ost. četníkov.

Podpísali: Starosta obce: Ján Orság, predseda urbáru : J. Weil,
správca školy: Aug. Bunček, učiteľ: Alex. Svorák,
stavbyvedúci: Ján Gajzler, okr. náčelník: Koldovsky.

Za správnosť odpisu: kronikár Anton Gocník.

Kultúrne akcie.

V druhom polroku 1969, po skončení takzvanej „uhorkovej sezóny“ t.j. po letných prázdninách, kedy okrem striedavej prevádzky dvoch žiarskych kín (kina Budovateľ v starej časti mesta a širokouhlého kina ZKROH v novej časti mesta), nediali sa žiadne pozoruhodnejšie kultúrne akcie, v septembri, hneď po otvorení školského roku začala sa aj v našom meste divadelná sezóna.

V ZKROH (Závodnom klube Revolučného odborového hnutia pri ZSNP) v toho čase jedinom dôstojnom kultúrnom stánku popri zničenom starom kultúrnom dome, dňa 8. septembra 1969 hosťovalo Slovenské národné divadlo z Bratislavy s divadelnou hrou: „Kaktusový kvet“. Toto divadlo navštívilo 700 ľudí zo Žiaru a okolia.

V druhej polovici septembra, dňa 18. 9. 1969 predstavilo sa nášmu obecnému Divadlo J.G.Tajovského zo Zvolena divadelnou komédiou „Pohár vody“. Návšteva na tomto divadle už bola menšia, len 430 ľudí.

V októbri – 9.X.1969 zavítalo do nášho mesta Divadlo SNP z Martina a predstavilo sa klasickou komédiou od Goldóniho „Prefíkaná vdova“. Účasť bola ešte menšia, len 420 ľudí, čo naznačuje, že naše obecnstvo má radšej vážne divadelné hry.

V novembri opäť zavítali bratislavskí herci do nášho okresného mesta. V dňoch 8. a 9. XI. 1969 sa predstavilo Slovenské národné divadlo s hrou pokrokového amerického dramatika Artúra Múllera „Cena“, v ktorej účinkovali zaslúžilí herci: Mária Kráľovičová, Karol Machata, Gustáv Valach a Ladislav Chudík.

V dňoch 22. a 23. novembra 1969 Névá Scéna z Bratislavy uviedla nášmu obecnstvu muzikál „Fidlikant na streche“ od J. Sterna. Hlavnú úlohu tu hral zaslúžilý umelec Jozef Króner.

Na dvoch predstaveniach tohto muzikálu bolo tiež do 1400 ľudí.

Ostatné kultúrne akcie.

20. septembra 1969 bola oslava 40. výročia založenia športovej organizácie v Žiari nad Hronom. Oslava sa konala v ZK ROH za prítomnosti všetkých činných športovcov a veľkej masy fanúšikov. Slávnostný prejav mal Ing. Jaroslav Tóth.

20. októbra 1969 navštívil mesto Žiar nad Hronom gruzínsky súbor „RERO“, a predstavil sa nášmu obecnstvu krásnymi gruzínskymi spevmi a tancami.

V druhej polovici októbra 23.X.1969 prišla zabaviť našich občanov bratislavská hudobná skupina „Prúdy“, na čele so spevákom Pavlom Hamelom.

Táto „polobigbeatová“ hudobná skupina privábila do ZK ROH do 1300 poslucháčov zo Žiaru nad Hronom a okolia.

27. októbra 1969 bola v ZK ROH premiéra sovietskeho filmu „Bratia Karamazovci“, za účasti delegácie zo ZSSR a to jedného herca a kameramana filmu, ktorých naše obecnstvo prijalo s patričnou poctou.

19. novembra 1969 prišla do nášho okresného mesta štvorčlenná filmová delegácia z Nemeckej demokratickej republiky. Hostia boli uvítaní a pohostení v ZK ROH predstaviteľmi nášho mesta.

27. novembra 1969 sa predstavil nášmu obecnstvu Vojenský umelecký súbor strednej skupiny sovietskych vojsk. Za ich krásne spevy a tance sa im naše obecnstvo odmenilo veľkým aplauzom.

15. decembra 1969 navštívila naše mesto sovietska delegácia zo závodov, s ktorými má náš závod t.j ZSNP družbu.

16. decembra 1969 zabával naše obecnstvo bratislavský orchester Juraja Belčovského so sólistami: Oľgou Szabovou a Dušanom Grúňom. Koncert navštívilo 670 ľudí.

Telovýchova a šport v r. 1969.

V našom meste má telovýchova už 50-ročnú tradíciu. Najprv to boli telovýchovné organizácie „Orol“ a „Sokol“, ktoré boli založené už na začiatku Československej republiky. „Orol“ bola cirkvou podporovaná organizácia, a preto mala v biskupskom sídle v Sv. Kríži nad Hronom pomerne veľkú členskú základňu. Orolský slet konaný v Sv. Kríži v r. 1924 bol vhodnou príležitosťou ukážok zdatnosti cvičencov, či už v prostnom, alebo na náradí.

„Sokol“ bol založený v r. 1923 pokrokovými občanmi, ako konkurenčná jednota „Orla“.

Výsledok tejto revnivosti bola pre telovýchovu skaza, lebo v r. 1925 – 1926 sa obidve telovýchovné organizácie rozpadli.

Akoby na troskách „Orla“ a „Sokola“ v septembri 1929 vznikla v dnešnom poňatí športová organizácia, ktorá v r. 1969 slávila 40. výročie svojho vzniku.

Telovýchova v našom socialistickom zriadení sa dnes prevádza masovo. Organizuje ju Zjednotená telovýchova, ktorá má v našom okresnom meste „Okresný výbor telovýchovy“.

Prostné cvičenia, gymnastika, ako aj cviky na náradí (hrádze, bradlách, kruhoch, kladine...) sa v súčasnosti prevádzajú masove v moderných telocvičniach našich škôl.

Ukážky dlhodobého cvičenia našej mládeže na masovej základni možno vidieť v päťročných intervaloch na okresných „Spartakiádach“, ako bola aj koncom júna 1969 na hrisku TJ – ZSNP v Žiari nad Hronom.

Šport v pravom slova zmysle, ako je futbal, basketbal, volejbal, hádzaná, ľahká atletika, cyklistika, lyžovanie, tenis a iné disciplíny prevádzajú v našom meste telovýchovné jednoty pri ZSNP a ČSAD.

Z budovateľskej činnosti TJ – ZSNP sa v roku 1969 zaznamenáva vybudovanie lyžiarskych vlekov v Jalnej, čo bolo ukončené v septembri 1969.

Ako žiariace iskry športu za TJ – ZSNP treba spomenúť, že v ľahkej atletike Karol Palasthy v behu na 1500 metrov sa stal v auguste 1969 prebojníkom Stredoslovenského kraja a víťazom na majstrovstvách Slovenska v roku 1969.

Ďalší prebojník Stredoslovenského kraja v r. 1969 v ľahkej atletike v behu na 200 metrov sa stal mladší dorastenec Milan Čerpák.

TJ – ZSNP má svojich reprezentantov aj v šachu. 45 ročný Ing. Ľudovít Lačný sa stal vo februári 1969 prebojníkom Slovenska v problémovom šachu.

Tragédia okresných funkcionárov v r. 1969.

Dňa 23.X.1969 boli na služobnej ceste autom po okrese v rámci príprav mesiaca ZČSSP traja funkcionári ZČSSP a to:

predseda, Štefan Melicherčík

tajomník, Jozef Jelínek a

člen výboru, Václav Vítek, okr. škol. inšpektor:

Po vykonaní služobnej povinnosti, na ceste domov, auto havarovalo, pričom predseda a tajomník tragicky zahynuli. Školský inšpektor Václav Vítek a šofér auta akoby zázrakom ostali živí.

Občiansky pohreb Štefana Melicherčíka a Jozefa Jelínka sa konal 25. októbra 1969 pred budovou ONV v Žiari nad Hronom. Smútočný prejav mal predseda ONV súdruh Ing. Pavol Červeň, ktorý zhodnotil plodný život obetavých funkcionárov – priateľov sovietskeho ľudu.

Na následky havárie o 7 mesiacov neskoršie zomrel aj okresný školský inšpektor Václav Vítek. O jeho živote a smrti sa kronika zmieni v roku 1970.

Pavol Ganzel mŕtvy.

Zomrel zaslúžilý učiteľ. Koncom roku 1969 odišiel z učiteľských radov zaslúžilý učiteľ Pavol Ganzel. Zomrel dňa 19. decembra 1969 vo veku 62 rokov. Hoci mu už prináležal zaslúžilý odpočinok, veď už vyučoval 40 rokov, ešte učil svojich druháčikov na II. ZDŠ v Žiari nad Hronom. Po vyučovaní šiel v osudný deň do obchodu na nákup. Tam ho stihol po druhýkrát infarkt srdca a pretrhol niť jeho plodného učiteľského a osvetárskeho života. V Žiari nad Hronom učil 30 rokov. Jeho život a dielo pri občianskom pohrebe zhodnotil predseda MNV s. Ján Wiežba.

Pomenovanie ulíc na IBV a nového námestia v Žiari nad Hornom.

20. novembra 1969 bolo plenárne zasadnutie MsNV v Žiari nad Hronom, ktorému predsedal predseda MsNV Ján Wiežba.

Toto plenárne zasadnutie pomenovalo nové ulice na IBV (to jest vo štvrti Individuálnej bytovej výstavby) menami: Ulica Krížna, ulica Pod Vršky, Záhradná ulica a Opatovská ulica.

Zdôvodnenie pomenovania je nasledovné:

Ulica Pod Vršky dostala názov podľa toho, že celý areál IBV bol zaužívaný v minulosti s menom Pod Vršky. Opatovská ulica sa pomenovala po názve likvidovanej obce Horné Opatovce, z ktorej časť občanov si postavila rodinné domky na IBV a väčšina z nich býva na tejto ulici.

Zároveň bolo nové námestie v Žiari nad Hronom pomenované na námestie Vl. I. Lenina. Stalo sa tak po súhlase Ministerstva vnútra SSR na počesť 100 výročia narodenia Vl. I. Lenina.

Nový cintorín na Kopaniciach.

Pretože cintorín v starej časti mesta sa prílivom nového obyvateľstva rýchlo zaplňal, projektant Sídlička, t.j. novej časti mesta Žiaru nad Hronom vyprojektoval na Kopaniciach pri Lovčianskej ceste nový priestranný cintorín s dôstojným domom smútku. Budovanie tohto projektu trvalo cez 10 rokov. Nový cintorín s príslušným domom smútku bol daný do užívania po kolaudácii 1. decembra 1969, keď rozhodnutím Rady MsNV bolo už zakázané pochovávať do starého cintorína.

Prvý pochovaný občan, vlastne občianka bola manželka riaditeľa Štátnej sporiteľne Alena Galová, ktorá zomrela 24. decembra 1969, pochovaná 26. XII.

Rok 1970.

Kultúrne akcie v roku 1970.

Okrem pravidelných filmových predstavení v ZKROH v Žiari nad Hronom aj v roku 1970 mesačne sa striedali divadlá a koncerty.

22. I. 1970 Divadlo J.G.Tajovského B. Bystrica sa predstavilo nášmu obecnstvu divadelnou hrou od G.B.Schowa:

„My fair lady.“

Na jedinom predstavení tohto divadla bolo 380 návštevníkov.

26. II. 1970. Divadlo J.G.Tajovského Zvolen zahralo v ZK ROH divadelnú hru od Steinberga:

„Tanec smrti.“

Na predstavení bolo 360 návštevníkov.

12.III. Divadlo SNP Martin uviedlo na scénu v ZK ROH operetu:

„Romeo a Julia.“

od Shakespeara. Počet návštevníkov bol 530.

16. marca 1970 Slovkoncert Bratislava pripravil nášmu obecnstvu zábavu na tému „Večer s Lasicom a Satinským.“

31. marca 1970 bola oslava 25. výročia oslobodenia mesta Žiaru nad Hronom „Sovietskou armádou“. Pri tej príležitosti bola odhalená pamätná tabuľa na novej budove MsNV a to na počesť Červenej Armády, ktorá mesto oslobodila. Na tabuli je nasledovný nápis:

25

ČEŠŤ A SLÁVA

HRDINOM SOVIETSKEJ ARMÁDY

OSLOBODITEĽOM MESTA

ŽIAR NAD HRONOM

1945-1979

Slávnostným rečníkom bol na oslave prítomní minister dopravy pôšt a telekomunikácií SSR Dr. Ing . Štefan Zaťko. Na slávnosti boli ďalej prítomní: Žiarsky rodák Dr. Ján Krajči, námestok ministra lesného a vodného hospodárstva

SSR, ako aj generálny projektant mesta Žiar nad Hronom, docent Ing. architekt Vratislav Ružička, riaditeľ KPU (Krajského projektového ústavu v Prahe).

Pri tejto príležitosti plenárne zasadnutie MsNV udelilo zaslúžilým občanom pamätné plakety.

20. apríla 1970 opätovne zavítal do nášho mesta Slovkoncert Bratislava, aby zabával žiarske obecnstvo svojim populárnym výstupom na tému:

„Sedem strieborných“, v ktorom vystúpili speváci: Tatiana Hubinská, Miroslav Ličko a Edita Slavíková.

Na tomto hudobno – speváckom podniku bolo 700 poslucháčov.

22. apríla 1970 bolo slávnostné zhromaždenie OV KSS, ONV, OVNF a ostatných zložiek z príležitosti oslavy 100 výročia narodenia VI. I. Lenina. Slávnostný prejav mal vedúci tajomník OV KSS s. Štefan Spodniak. Na oslave sa zúčastnili aj delegáti sovietskej armády zo Sliaču. Slávnosť bola spestrená vystúpením Slovenského národného divadla s baletom „Labutie jazero“ od Čajkovského.

14. mája 1970 hosťoval v Žiari nad Hronom Parkcentrum – Praha so svojou Odyseou za pesničkou. Spievali Ulbrychovci. Bolo to skvelé schow, čo sa prejavilo aj veľkou účasťou obecnstva. Na 2 predstaveniach blo 1300 ľudí.

8. júna 1970 sa predstavilo nášmu obecnstvu s divadelnou hrou „Veľká zlá myš“ divadlo SNP Martin. Záujem o túto hru bol menší. Počet prítomných divákov bol len 320.

3. júla 1970 Slovenské národné divadlo z Bratislavy jeden krát zahrlo divadelnú hru od T. Wiliamsa: **„Vzostupujúci Orfeus“**. Účasť bola dosť slušná, 650 ľudí.

4. júla 1970 Slovenské národné divadlo z Bratislavy zahrlo divadelnú hru: **„Dámsky večierok“**. Účasť bola umerná túžbe po divadle – 660 ľudí.

27. septembra 1970 Divadlo SNP Martin pobavilo naše obecnstvo veselohrou od T. Trislyho: **„Dievča v polievke“**. Účasť bola slabšia – len 380 ľudí.

5. novembra 1970. Divadlo SNP z Martina z príležitosti 53 výročia VOSR, ako aj na zahájenie „Dní sovietskej kultúry“ zahrlo nášmu obecnstvu divadelnú hru od N. Poganina – **„Aristokrati“**.

Na tomto slávnostnom predstavení bralo účasť 520 účastníkov.

13. novembra 1970 Slovkoncert Bratislava predniesol nášmu obecnstvu – **„Melodie z Baltu“**. Účinkoval estrádny orchester z Rigy – ZSSR. Zaznamenaná účasť bola 701 poslucháčov.

19. novembra 1970 KDK (Krajský dom kultúry) Bratislava pripravil našim občanom príjemný **večer s Krajíčkom a Hlaváčkom**. Na 2 predstaveniach bolo 1300 účastníkov.

25. novembra 1970 Divadlo J.G.Tajovského zo Zvolena sa predstavilo v Žiari n/ Hronom divadelnou hrou od A.P.Čechova „**Ujo Váňa**“. Počet účastníkov bol 480.

17. decembra 1970 bolo posledné divadelné predstavenie v roku 1970. Divadlo SNP – Martin zahralo divadelnú hru:

„Rozália láska naša.“

Počet prítomných na divadle bol 390 ľudí.

15.XII.1970 záver mesiaca ČSSP usporiadal okresný výbor Zväzu ČSSP prvý reprezentačný ples v Závodnom klube ROH pri ZSNP.

Rôznosti zo športu 1970.

Futbalové družstvo dospelých TJ – ZSNP v júni 1970 postúpilo do Slovenskej národnej ligy. Nesporne sa tak stalo aj zásluhou svedomitého a obetavého trénera Michala Baránka.

Aj jednotlivci z TJ ZSNP v tejto športovej sezóne vynikli:

Karol Ihring bol v júli 1970 zaradený do dorasteneckého družstva Slovenska vo futbale.

Šitányi Norbert, rodák zo Žiaru nad Hronom, bol v tom čase tiež zaradený do dorasteneckého družstva Slovenska v basketbale. V roku 1969 – 1970 bola aj v juniorskom kádre ČSSR.

Juraj Pavúk sa už v januári 1970 zaradil do dorasteneckého družstva Slovenska v lyžovaní.

Telovýchovná Jednota ZSNP, a to turistický oddiel vybudoval v októbri 1970 chatu „Jarabica“ v Kremnici. Projektantom chaty bol Ing. Pomoty.

Zmeny funkcionárov v okrese.

Na základe očisty v KSČ od pravicového oportunizmu a iných príčin došlo v roku 1970 – 71 v okrese Žiar nad Hronom k výmene jednotlivých funkcionárov.

Z funkcie vedúceho tajomníka OV KSS bol odvolaný s. Štefan Spodniak. Stalo sa tak k 31. máju 1970.

Za nového vedúceho tajomníka OV KSS v Žiari nad Hronom bol ustanovený Anton Podolec, rodák z Prievidze. Do funkcie na novom pôsobisku nastúpil dňa 1. júna 1970.

1. decembra 1970 onemocnel predseda ONV Ing. Pavol Červeň. Nemocný, t.j. práceneschopný bol s dvojtýždňovým prerušením práceneschopnosti až do svojej smrti, ktorá nastala 7. novembra 1971.

Plénum ONV dňa 17.II.1971, posúdiac vážnosť jeho zdravotného stavu, prijalo jeho žiadosť o uvoľnenie z funkcie predsedu ONV a do funkcie nového predsedu ONV zvolilo 49 ročného s. Jozefa Tokára, rodáka z Polomky, okr. B. Bystrica – dovtedajšieho predsedu komisie výstavby a tajomníka OV KSS pre priemysel.

S. Jozef Tokár, ako nový predseda ONV v Žiari nad Hronom, sa funkcie ujal v deň voľby, t.j. 17.V.1971.

Z funkcie tajomníka ONV bol odvolaný s. Tibor Ihring, na jeho miesto bol poverený Radou ONV s. Jozef Osvald, 48. ročný rodák zo Štiavnických Baní. Do funkcie tajomníka ONV nastúpil dňa 17.VI.1971.

Z funkcie predsedu okresnej školskej a kultúrnej komisie bol odvolaný s. Július Koleda, ešte k 31.XII.1969. Od 1.I.1970 bol ustanovený za riaditeľa II. ZDŠ v Žiari nad Hronom.

Dočasným zastupovaním tejto funkcie bol Radou ONV poverený s. Jozef Vido, predseda komisie vodohospodárstva a lesov. Ako predseda komisie šk. a kultúrnej komisie zastupoval až do 30.VI.1970.

Za nového predsedu okresnej školskej a kultúrnej komisie bol zvolený okresný školský inšpektor Václav Vítek, ako najstarší zo zboru školských inšpektorov. Stalo sa tak 16.XII.1969 na pléne ONV v Sklených Tepliciach. Avšak tento bojovník za Československo-sovietskej priateľstvo na následky tragickej autohavárie ,v júni 1970, dobojoval, t.j. zomrel.

Za celkom nového predsedu okresnej školskej a kultúrnej komisie bol plénom ONV 1.júla 1970 zvolený riaditeľ ZDŠ v Lovčici Koloman Benický. Do funkcie nastúpil v deň zvolenia, t.j. 1.júla 1970.

Na miesto okresného inšpektora po s. Václavovi Vítekovi bol ustanovený nový okresný školský inšpektor Imrich Medved', riaditeľ ZDŠ na Veľkej Lehote. Do funkcie nastúpil 1. mája 1970.

Na miesto odvolaného okresného školského inšpektora Jána Kypipolského bol ustanovený nový školský inšpektor, Ladislav Rosenberg, učiteľ ZDŠ vo Vyhniach. Do funkcie nastúpil 15.X.1970.

- Zomrel Václav Vítek. –

Na následky havárie, zo dňa 23. októbra 1969 po ťažkej nevyliciteľnej nemoci – rakovine, dňa 10. júna 1970 zomrel dlhoročný školský inšpektor – predseda okresnej komisie pre školstvo a kultúru, odbojár, partizán, veľký včelár

Václav Vítek.

Ako mladý český učiteľ prišiel na Slovensko do Kremnice v roku 1932 na meštiansku školu, kde vyučoval až do Slovenského národného povstania, kedy ako odbojár – komunista – partizán išiel do hôr, aby bojoval proti fašistickému nepriateľovi všetkých pokrokových mierumilovných ľudí. Po oslobodení bol vymenovaný za okresného školského inšpektora, najprv v kremnickom, potom v žiarskom okrese. V rokoch pravicového oportunizmu sa otvorene prejavil ako veľký priateľ ZSSR.

Na jeho občianskom pohrebe sa zúčastnilo učiteľstvo z celého žiarskeho okresu a stovky občanov mesta Žiaru nad Hronom. Jeho život a dielo zhodnotili pred budovou ONV, predseda ONV, s. Pavol Červeň, zástupcovia KSČ, partizánov a protifašistických bojovníkov, ako aj zástupcovia sovietskej armády.

Na novom cintoríne na Kopaniciach sa s ním rozlúčil predseda MNV s. Ján Wiežba. Za zvukov smútočnej dychovej hudby a čestných výstrelov z automatov partizánov, bola jeho rakva spustená do zeme.

Nech mu je zem slovenská, ktorú ako Čech miloval, ľahká!

Tieto riadky sú omrvinkou poslednej úcty a vďaky svojmu učiteľovi a osobnému priateľovi, ktoré zapisuje jeho vďačný žiak a osobný priateľ: riaditeľ OŠ Anton Gocník – kronikár mesta Žiaru nad Hronom.

Nové stavby a adaptácie 1970 dané do užívania.

V januári 1970 po kolaudácii bola daná do užívania nová bytovka ZSNP s obchodnými priestormi v prízemí stojaca na námestí Vl. I. Lenina č. 2. Táto účelná moderná budova obsahuje 116 bytov a 10 moderných obchodných miestností. Hodnota budovy je 13 863 000 Kčs. Vlastníkom budovy je ZSNP. Projektantom budovy bol Krajský projektový ústav Praha.

V marci 1970 pri Jozefovských oslavách bola v starej časti mesta, na ulici SNP, v dome č. 37 otvorená moderná pivničná vináreň „Hutník“. Medzi občanmi je zaužívaný názov tejto vinárne „Vináreň u Matily“. Vd. Matila Hurtíková je totiž posladná majiteľka budovy, ktorá bola znárodnená a na pivničnú modernú vináreň adoptovaná.

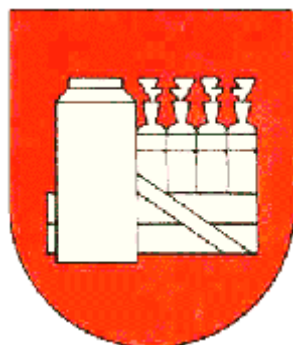
19. júna 1970 bola daná do užívania budova Štátnej banky, v ktorej je umiestnená aj Štátna poisťovňa, Štátna sporiteľňa, Poštová správa s poštovým a telegrafným úradom. Pre zaujímavosť sa uvádza, že budova je z kovu a zo skla a obsahuje celkom 223 miestností. Jej hodnota je 11 992 334 Kčs. Projektantom budovy bol Krajský projektový ústav Praha.

Heraldický znak, t.j. erb mesta Žiar nad Hronom.

V októbri 1970 na plenárnom zasadnutí mestského národného výboru bol schválený návrh na heraldický znak, čiže erb mesta Žiar nad Hronom, ktorý vyhotovil akademický sochár Andrej Peter z Mincovne Kremnica.

Tento návrh bol doporučený heraldickým odborníkom, docentom Dr. Jozefom Novákom z Katedry čsl. dejín a archivníctva Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Uvedený erb je takzvaným novotvarom, ktorý zachytáva priemysel mesta. Na červenom štíte symbolické znázornenie hliníkárne v striebornej farbe.

Zmeny v poslancoch a funkcionároch MsNV v roku 1970.

Na júnovom plenárnom zasadnutí MsNV v Žiari nad Hronom, bola podľa ústavného zákona č. 117/69 vykonaná kooptácia poslancov MsNV.

Pôvodný počet poslancov MsNV bol 59. Z tohto počtu bolo 7 poslancov uvoľnených z rôznych príčin. Ján Pekár preto, že ilegálne odišiel do cudziny. Michal Drozd, Alžbeta Budinská, Štefan Vaško a Ing. Milan Böhm boli uvoľnení pre slabú činnosť. Ďalší dvaja umreli. Boli to: Jožko Kováč, zaslúžilý člen KSČ a odbojár, ktorý bol poslancom MsNV od r. 1946 a Martin Koloň, ktorý bol poslancom od r. 1950. V roku 1956 – 1960 Koloň bol aj poslancom ONV v Kremnici.

Miesto týchto siedmich uvoľnených boli kooptovaní za poslancov nasledujúci len traja občania, a to Vladimír Baran, Viliam Wágner a Dr. Vojtech Ševčík. Týmto činom bol celkový počet poslancov znížený na 55.

17. decembra 1970 Rada MsNV uznesením č. 129/70 odvolala z funkcie Jána Kyseľa, riaditeľa technických služieb mesta na jeho vlastnú žiadosť, a to s platnosťou od 31. decembra 1970.

Za nového riaditeľa technických služieb mesta Rada MsNV vymenovala Vladimíra Barana, rodáka z Ladomerskej Viesky.

Sčítanie ľudu, domov a bytov.

Ku dňu 1. decembra 1970 bolo prevedené v rámci celoštátnej akcie sčítanie ľudu, domov a bytov.

V Žiari nad Hronom sa ku tomuto dňu nachádzalo spolu 12 033 obyvateľov. Z toho 5958 mužov, 6075 žien – čo činí 50.5 %. Dočasne prítomných bolo spolu 1092 ľudí. Z toho: z dôvodu zamestania 597, z dôvodu štúdia, respektíve učenia 181. Hustota obyvateľstva na 1km² v Žiari nad Hronom činí 408 obyvateľov. Mládeži do 15 rokov bolo napočítané 4187. Z toho vyplýva, že naše mesto sa skladá z vprevažnej väčšiny mladých ľudí.

Od posledného sčítania ľudu, ktoré bolo k 1. marcu 1961, zvýšil sa počet obyvateľstva nášho mesta o 3249 ľudí.

Počet bytov ku dňu sčítania bol 3172, počet domov 572 – väčšinou sú to činžáky.

Rok 1971

Kultúrno-politická činnosť.

Kultúrno-politická činnosť v Žiari nad Hronom v roku 1971 bola prevažne zameraná:

1. na 50.výročie založenia KSČ (Komunistickej strany Československa). Celkom bolo prevedených 38 kultúrnych akcií.
2. na televíznu súťaž ETAPA – 50 medzi ZSNP (Závodom Slovenského národného povstania) v Žiari nad Hronom a VSŽ (Východoslovenskými železiarňami) v Košiciach,
4. na novembrové voľby do NV (národných výborov) a vyšších zastupiteľských orgánov – celkom 8 kultúrno-politických akcií.

Bohatú kultúrno-politickú činnosť r 1971 možno najlepšie vidieť z nasledujúcej prehľadnej tabuľky kultúrno - politických akcií ZK ROH (Závodného klubu Revolučného odborového hnutia) pri ZSNP (Závode Slovenského národného povstania), ktorý reprezentuje kultúru mesta.

Prehľadná tabuľka kultúrno-politických akcií ZK ROH v roku 1971.

P.Č.	Názov	Počet akcií	Účasť	Priemer na akciu
1.	Kultúrno-spoločenské akcie	163	40.204	247
2.	Divadelné a zábavné programy	26	13.184	507
3.	Filmové predstavenia	507	120.329	237
4.	Zájazdová činnosť	312	9.360	30
5.	Spoločenské večierky	10	3.680	368
6.	Vystúpenia súborov	121	30.470	251
7.	Počet návštevníkov knižnice		32.592	
8.	Akcie knižnice	57	7.244	127
9.	Výstavy	10	41.500	4.150
10.	Akcie organizácií	460	25.790	56

Spolu za rok 1971.....1.666 324.355

V kultúrnych akciách mesta, popri školských súboroch, pravidelne vystupujú reprezentačné súbory ZK rOH (Závodného klubu Revolučného odborového hnutia) ako je hudobno tanečný súbor „JONIKA“ a spevácko – tanečný súbor „HRON“, ktorý sa aj v krajskej súťaži umiestnil na čestnom mieste. Súbor „Hron“ , ktorý je pýchou nášho mesta zohral aj rozhodujúci boj v kultúrnej časti súťaže „ETAPA 50“. Obidva uvedené súbory chválihodne pomáhali v predvolebných kultúrno-politických akciách. Divadelný súbor sa predstavil

s hrou „Ženba“. Pýchou nášho mesta je aj Astronomický krúžok ZK ROH, ktorý pod vedením svojho zakladateľa, Štefana Kochana ukončil druhú etapu výstavby našej ľudovej hviezdárne a prevádza v nej pravidelné pozorovanie hviezd, zatemnení slnka, mesiaca, prichádzajúcich búrok, teploty ovzdušia a tlaku vzduchu. Tieto pozorovania robí v rámci jednotnej sústavy ľudových hviezdární v ČSSR. Okrem tejto činnosti prevádza prednášky po žiarskych školách a má do 200 poslucháčov medzi žiakmi. Týmto prispieva k atheistickej výchove mladej generácie. Do hviezdárne chodí denne 20 žiakov ZDŠ a SVŠ (Základnej deväťročnej školy a strednej všeobecno-vzdelávacej školy).

Ako v pominulých rokoch, aj v roku 1971 navštívili naše mesto umelci z Martina, Zvolena, Banskej Bystrice, Nitry, Bratislavy, ba i z Prahy.

Divadlo SNP (Slovenského národného povstania) Martin sa nám predstavilo štyrikrát, a to:

14.I.1971 s hrou „Pred západom slnka“.

22.I.1971 s hrou „Kým kohút zaspieva“.

24.V.1971 s hrou „Višňový sad“.

12.X.1971 s hrou „Vyhodiť si z kopýtka“.

Divadlo Jozefa Gregora Tajovského zo Zvolena sa nám predstavilo trikrát:

25.3.1971 s hrou „Juvelír“.

19.9.1971 s hrou „Papučový hrdina“.

5.11.1971 s hrou „Nepokojná staroba“.

Krajské divadlo z Nitry sa nám predstavilo dvakrát, a to:

27.V.1971 s hrou „Veno pre Lauru“.

30.XI.1971 s hrou „Porucha vo vysielaní“.

Slovkoncert Banská Bystrica nášmu obecnstvu podával dvakrát schow, a to: Jozefa Laufera a Pavla Nováka.

Naše obecnstvo v hudobných programoch v roku 1971 si vypočulo aj schow Petra Spáleného z Prahy, ďalej schow Blehárovej, Sodomom a Štedroňa a schow Hronca, Kostolányiovej a Mázikovej.

Možno povedať, že rok 1971 bol v našom meste na kultúrne zážitky veľmi bohatý, o čom svedčí aj veľká návšteva nášho obecnstva na všetkých kultúrnych podujatiach.

Šport.

Istý druh kultúry je aj pestovanie telesnej zdatnosti, čiže sport, ktorý má v našom meste už starú a veľkú tradíciu. V roku 1971 sa zaslúžili o slávu nášho mesta v športe celé kolektívy i jednotlivci.

Basketbalisti muži TJ ZSNP (Telovýchovná jednota Závodu Slovenského národného povstania) postúpili do Slovenskej národnej ligy. Bolo to v máji 1971.

Aj starší dorast v tej istej sezóne skončil na 4. miestev Slovenskej lige a mladší dorastenci boli dvakrát za sebou preborníkmi Stredoslovenského kraja v roku 1970-1971.

V ľahkej atletike – majstrovstvo Slovenska vyhrala dorastenka Eva Lajčiaková, žiačka Strednej školy ekonomickej služieb v Žiari nad Hronom, a to v behu na 800 metrov. Bolo to v októbri 1971, žiačka Anna Marušková za TJ ZSNP vyhrala beh na 600 m na majstrovstvách Slovenska, v októbri 1971.

V júni 1971 uční OU ZSNP (Odborné učilište Závodu Slovenského národného povstania) stali sa majstrami kraja vo futbale. V októbri 1971 Štefan Beňo stal sa dorastenecký majster Slovenska v cyklistike. aj družstvo dorastencov cyklistov obstálo na II. mieste na majstrovstvách Slovenska. Vyhlásené to bolo v novembri 1971.

V šachovom turnaji Enrich Taferner z TJ ZSNP sa tiež vyšvihol, lebo bol v roku 1971 zaradený do Československého reprezentačného družstva.

Na počesť 27. výročia SNP bolo na ihrisku TJ ZSNP zaujímavé schow futbalové. Bol to futbalový zápas roka medzi bývalými internacionálmi ČSSR, na čele s Františkom Pláničkom a bratislavskými hercami.

Stavby.

Z príležitosti 50. výročia založenia KSČ, slovenská televízia vyhlásila celoslovenskú súťaž medzi mestami a podnikmi, v ktorej naše mesto na čele so ZSNP malo za súpera VSŽ (Východoslovenské železiarne) Košice.

1. V etape 50, a to v novembri 1971 boli boli na ihrisku pri I. ZDŠ vybudované: atletická dráha, volejbalové ihrisko, basketbalové ihrisko a hádzanárske ihrisko. Projektoval to Ing. Pavol Polák.

2. Po iniciatívnom návrhu TJ ZSNP za spoluprácu ZSNP a investora MsNV (Mestského národného výboru) bola vypracovaná projektová dokumentácia na umelé ihrisko ľadového hokeja. Dokumentácia uvažuje s využitím jednej ľadovej plochy na umelý ľad, kde je umiestnených 10 km trubiek.

Pôvodný zámer bol vystavať prírodné ihrisko so šatňami a dvoma ľadovými plochami, čo bolo ukončené v roku 1967 s investičným nákladom 600.000,- Kčs.

3. V etape 50 v roku 1971 bola na jar zahájená aj výstavba bytov pri nemocnici. Je to takzvaná „etapa 70“. Má tam byť 512 bytov s príslušnou vybavenosťou, t.j. obchodmi, detskými jaslami a materskou školou.

4. Intenzívne sa pokračuje vo výstavbe hotela na námestí V.I.Lenina.

5. V televíznej súťaži „Etapa 50“ na počesť 50. výročia KSČ vybudovali sa v meste betónové chodníky od železničnej stanici k ZSNP, popri Handlovskej ceste až po výkupný podnik a príjazdová cesta k futbalovému štadiónu od ulice SNP.

Celkový počet voličov zapísaných do zoznamov voličov v Žiari nad Hronom, Ladomerskej Vieske a Šášovskom Podhradí bolo 8485.

Z toho volilo 8462, čo bolo 99,73 % zapísaných voličov.

Celkový počet zvolených poslancov do MsNV (Mestského národného výboru) bol 61.

Z toho zo Žiaru nad Hronom	50 poslancov
z Ladomerskej Viesky	8 poslancov
zo Šášovského Podhradia	3 poslanci

Spolu do MsNV v Žiari nad Hronom 61 poslancov, z toho bolo 42 členov KSS.

Zloženie poslancov:	46 mužov a 15 žien
z počtu 61 poslancov:	13 poslancov do 35 rokov,
z počtu 61 poslancov:	26 robotníkov,
	3 členovia JRD (Jednotného roľníckeho družstva),
	26 príslušníkov inteligencie,
	6 ostatných zamestnaní.

61 poslancov kandidovalo za nasledovné politické a spoločenské organizácie:

KSS (Komunistická strana Slovenska) -	28
ROH (Revolučné odborové hnutie) -	6
SZM (Slovenský zväz mládeže) -	6
SZŽ (Slovenský zväz žien) -	6
ZVÄZARM	1
STO	5
ZPB	4
JRD (Jednotné roľnícke družstvo)	3
PO (Požiarna ochrana)	1
SZR (Slovenský zväz rybárov)	1

Zo zvolených poslancov boli ďalej zvolení do Rady MsNV:

Ľubomír Jančok za predsedu MsNV
Ján Viežba za I. podpredsedu MsNV
Jozef Gocník za II. podpredsedu MsNV
Július Zamboj za tajomníka MsNV

Dr. Vojtech Ševčík, Jozef Obrcian, Michal Rendek, Tamara Miniariková, Mária Andrašovská, Viliam Rafaj a Gabriel Lancko za Šášovské Podhradie ako ostatní členovia Rady MsNV. Celkom 11 členov Rady MsNV.

Ostatní poslanci boli zaradení do komisií.

1. Plánovacej a finančnej komisii, kde bol zvolený za predsedu Anton Pílnik.
2. Komisii miestneho hospodárstva, dopravy, obchodu a cestovného ruchu bola zvolená za predsedu Júlia Hroncová.

3. Komisii výstavby, lesného a vodného hospodárstva predsedom sa stal Tibor Štubňa.
4. V poľnohospodárskej komisii sa stal predsedom Ing. Štefan Bohoš.
5. V školskej a kultúrnej komisii predsedom sa opätovne stal profesor Juraj Maxian.
6. V komisii zdravotnej a sociálneho zabezpečenia predsedom sa stal Ľudovít Kalužný.
7. V komisii verejného poriadku za predsedu bol zvolený Jozef Bazalík.
8. Vo výbore ľudovej kontroly za predsedu bol ustanovený Július Hulina.
Do funkcie odborov MsNV za vedúcich boli opätovne ustanovení:
 1. Mária Galová za vedúcu odboru organizačného a vnútorných vecí.
 2. Alojz Kemiač za vedúceho odboru plánovacieho a finančného.
 3. Ing. Vincent Mlynka za vedúceho odboru výstavby, vodného a lesného hospodárstva.
 4. Jozef Papay za vedúceho odboru školstva, kultúry a sociálnych vecí.
 5. Ľudovít Uram za vedúceho odboru miestneho hospodárstva, obchodu, dopravy a cestovného ruchu.

Životopis novozvoleného predsedu MsNV.

Novozvolený predseda MsNV, s. Ľubomír Jančok, narodil sa 18. mája 1923 v Dolnej Ždani, v chudobnej rodine. Jeho otec bol vyučený obuvník, ale pre nedostatok práce využíval všetky možné pracovné príležitosti, aby rodinu uživil, preto pracoval v horách, v Handlovských uholných baniach, chodil na sezónne žatevné práce na južné Slovensko, kým sa mu nevyskytla príležitosť zamestnania u „Baťu“ t.j. veľkovýrobcu obuvi.

Aj syn, Ľubomír Jančok, najprv hľadal svoje šťastie u tejto firmy. Najprv pracoval v Zlíne ako robotník na pásovej výrobe obuvi. V roku 1940 sa vrátil na Slovensko. Pracoval v tej istej funkcii v Baťovanoch. Tu poznal aj svoju manželku, ktorá tiež pracovala ako robotníčka u Baťu. Popri zamestnaní si dokončil odbornú priemyselnú školu. Potom bol vybraný na funkciu mzdového účtovníka. V roku 1947 nastúpil základnú vojenskú službu v Ružomberku. Po jej ukončení prijal ponuku na funkciu účtovníka v Odevných závodoch v Trenčíne, kde sa postupne vypracoval na hlavného účtovníka podniku. Ako taký bol prepožičaný na jeden rok na bývalé Povereníctvo ľahkého priemyslu, kde bol členom organizačnej skupiny. V roku 1956 sa rozhodol ísť pracovať do Závodu SNP v Žiari nad Hronom, kde postupne pracoval ako vedúci účtárne, podnikový rozborár a neskoršie ako ekonóm prevádzky, kým nebol zvolený za predsedu MsNV vo voľbách do NV v roku 1971.

Ľubomír Jančok má dve už odrostlé deti, syna a dcéru. Rád sa vzdeláva a športuje. Do KSS vstúpil v roku 1945. Od roku 1948 vykonával rôzne stranícke funkcie vo výboroch ako propagandista, lektor i v orgánoch ROH a iných organizáciách NF (Národného frontu).

Zlúčenie obcí

Ladomerská Vieska a Šášovské Podhradie s mestom Žiar nad Hronom.

V zmysle smerníc Ministerstva vnútra SSR prišlo k integrácii, to jest znižovaniu počtu obcí. Keďže obce Ladomerská Vieska a Šášovské Podhradie tesne susedili s mestom Žiar nad Hronom a ich chotáre boli včlenené do katastra mesta Žiar nad Hronom. Po likvidácii bývalej obce Horné Opatovce a pričlenení tohto katastra k Žiaru nad Hronom bolo účelné pristúpiť k zlúčeniu uvedených obcí s mestom Žiar nad Hronom, čo občania aj správne pochopili. Zlúčenie bolo prejednané a doporučené predsedníctvom OV KSS a Radou ONV v Žiari nad Hronom.

Dňom volieb, t.j. 27. novembra 1971 uskutočnilo sa zlúčenie obcí Ladomerskej Viesky a Šášovského Podhradia s mestom Žiar nad Hronom. Zlúčenie týchto obcí s našim mestom predchádzali prejednávania vo všetkých zložkách a spoločenských organizáciách, v plenárnych zasadnutiach MsNV a MNV a na verejnom zhromaždení občanov so zástupcami okresu, t.j. ONV, a to ako v Ladomerskej Vieske, tak aj v Šášovskom Podhradí, 21. júla 1971, kedy zlúčenie bolo občanmi oboch obcí odsúhlasené za podmienok, ktoré boli zápisnične podchytené a zástupcami obcí podpísané. Po voľbách dňom, 1. decembra 1971, zlúčenie bolo prevedené prevzatím všetkej agendy bývalých MNV. Tieto bývalé obce sa začlenili do mesta Žiar nad Hronom ako časti mesta s názvom: Žiar nad Hronom – Ladomerská Vieska a Žiar nad Hronom – Šášovské Podhradie.

Rôznosti.

Medzi dôležité udalosti považujem v roku 1971 zaznamenať trúchlivú skutočnosť, odchodu na večný odpočinok dvoch verejných činiteľov, a to:

1. Norberta Slováka, bývalého notára a kronikára mesta Žiar nad Hronom, ktorý po dlhej nemoci po infarkte srdca zomrel, dňa 13. septembra 1970. Pochovaný je v Žiari nad Hronom, kde mal stále bydlisko.

2. Ing. Pavla Červeňa, bývalého predsedu ONV, ktorý zomrel na rakovinu, dňa 7 novembra 1971 v Kremnici, kde bol aj pochovaný, dňa 10. novembra 1971.

Nech im je zachovaná večná pamiatka v meste, pre ktoré pracovali!

Kronikár: A. Gocník

